

Estudis de Doctorat en Psicologia Social

Departament de Psicologia Social

TESI DOCTORAL

**Polítiques de drogues en transformació,
entre el fet essencial i el fet relacional.**

**Una anàlisi psicosocial a partir de
les percepcions de la població adolescent i jove**

RICARD FAURA CANTARELL

Setembre 2015

Director: Miquel Domènech i Argemí

Autoria: Ricard Faura Cantarell

Contacte: ricard.faura@spora.ws

Universitat Autònoma de Barcelona

Estudis de Doctorat en Psicologia Social

Barcelona, 23 de setembre de 2015

A tu, pare,
per totes les plantes que vas fer créixer...

i a totes les persones
que es preocupen per la salut i la vida,
i que ho celebren amb plaer i en llibertat.

AGRAÏMENTS

Diu un proverbi xinès que “*quan beguis aigua, recorda la font*”. L’aigua que emana d’aquesta tesi s’alimenta de fonts acadèmiques i professionals, però el seu assoliment beu també d’un seguit de fonts personals plenes de suports, inspiracions i afectes. Permeteu-me que comenci aquest treball amb un reconeixement i agraïment per a les persones que, de forma directa o indirecta, d’una manera o altra, han contribuït significativament per a què aquest treball de recerca vegi la llum.

Al Miquel Domènech, el director d’aquesta tesi, una persona molt pròxima, amb qui m’he situat en múltiples estadis de relacions dinàmiques, sempre riques, properes i estimulants, i de qui he estat estudiant, soci, col·lega i amic. A ell li agraeixo sincerament la total llibertat de discerniment i deliberació que m’ha encoratjat i animat a gaudir, però també les cabdals orientacions i guies que ha anat proveint davant de diverses cruïlles conceptuals què ens hem anat trobant pel camí d’aquesta tesi.

A l’Aleix Causa i al Noel Garcia, amb qui vam dissenyar i desenvolupar conjuntament les entrevistes i els treballs d’avaluació que han servit de base empírica per a aquesta tesi. És amb ells amb qui vaig encetar les reflexions acadèmiques i professionals en l’àmbit de la sociologia de les drogues; aquest projecte de tesi no hagués estat mai com és sense les seves aportacions primerenques i sense la profunda confiança i la inestimable amistat que m’han brindat.

A la resta de l’equip de Spora, i concretament al Marcel Balasch, a la Victoria Sánchez Antelo i a l’Hernán Sampietro, que van participar en la recollida de dades i en el desenvolupament de les avaluacions que van suposar la llavor d’aquesta tesi, i amb qui tants d’altres projectes i bons moments hem compartit al llarg dels anys.

A la Miriam Sol, pel grandíssim suport en la realització d’aquest projecte, per les llargues i interessants converses i per les reflexions compartides sobre polítiques, sobre joves, sobre drogues i sobre altres qüestions que també es reflecteixen en aquesta tesi. Però sobretot, gràcies per totes les aventures, el suport i les alegries que hem sabut compartir.

A l’Yves Cabannes, per la immensa inspiració que ha suposat per a mi i per al meu treball, per tot el que he pogut compartir, aprendre i créixer amb ell, i perquè amb les seves sàvies reflexions i orientacions em va estimular definitivament per a fer la present tesi doctoral.

A les tant estimades i estimats *pharmakocyborgs tecnocientífics*, totes elles persones expertes i experimentades en disciplines tècniques i científiques al voltant dels estudis de drogues, i totes elles expertes també en la ciència de l’amistat. Al Ben De Loenen, a la Débora González, al Demian Ruiz, a l’Eloi Blanc, a la Irene Pérez, al José Carlos Bouso, a la Lucía García, al Marc Aixalà, a la Marta Cutxet, a la Núria Puentes, al Pep Cura, a l’Òscar Parés i a la Verònica Torras. A totes elles els hi dec una immensa inspiració en matèria drogològica i un sentit agraïment per l’acompanyament en el camí. Ruido.

A tants i tantes altres valuoses professionals i tècniques de la prevenció en matèria de drogues, i de qui es nodreixen gran part de les reflexions i aportacions que es desenvolupen en el present treball, com el Carles Sedó, l'Eduardo Hidalgo, el Jordi Bernabeu, el Josep Rovira, la Mireia Ambròs, la Natalia Pérez, el Stéphane Leclercq, el Toni Llord, el Víctor Galán, i tants d'altres... Però molt especialment, al Xavier Sánchez Pretel, que segueix inspirant-nos a totes i a tots i que mai no ens ha deixat definitivament.

A ICEERS, per les fonts i els continguts aportats, i pel seu incansable treball per al desenvolupament de teràpies i recerca per a l'assoliment de beneficis per a les persones a partir d'un major coneixement de les plantes etnobotàniques.

A la *penya core* del barri de Sants, el meu grup d'iguals durant la meva adolescència i primera joventut, perquè ells i elles constitueixen el meu *background* personal en relació amb els continguts que s'analitzen en el present treball de recerca. Perquè ens vam saber fer adults tenint cura de la nostra salut i estimant la vida, i per haver pogut compartir tants inoblidables moments de diversió, plaer i llibertat, en un món en què hi havia afectes, música, política... i també drogues.

A les estimades companyes i companys de la Universitat Autònoma de Barcelona i a la colla de *draquis*, que en certa manera m'han acompanyat des del principi en el camí del meu desenvolupament acadèmic, però també personal, i amb qui hem acabat per teixir unes relacions extraordinàriament fortes que ens acompanyaran per sempre.

Al Roman i a l'Ester, que tant de sentit donen a l'amor per la vida; i també a la nostra família elàstica, la Pilar, el Jordi, la Flo i el Marc.

A ma mare, la Josefina, la dona més forta i afable que conec, que sempre m'ha donat el seu suport incondicional en tots els meus projectes, que sempre ha respectat qualsevol expressió del meu desig, i que m'ha ensenyat a ser lliure tenint cura de la salut i de la vida. Si faig el que faig i escric el que escric és perquè tu també m'has fet així, gràcies.

A mon pare, lo Roman gran, a qui li dedico aquesta tesi. Vet aquí un gran tipus, una persona distesa, intel·ligent i molt estimada, un home cultivat que sempre em va encoratjar a escriure i a fer aquest treball de recerca; m'hi vaig decidir tot just uns mesos després que ens deixés, i la seva força es cola en aquest treball com ho fa també en tants altres aspectes de la meva vida.

I finalment, al David Pere Martínez Oró. Tots dos sabem que si no fos per ell jo mai no hagués escrit aquesta tesi. A ell li agraeixo les estratègies de seducció i les tàctiques de guerrilla que van fer possible que em decidís a fer aquest treball amb una potent i sobtada energia. A ell li agraeixo l'ingent intercanvi d'articles sobre sociologia de les drogues i del risc, i també la triangulació d'alguns capítols del present treball i algunes aportacions per augmentar la intel·ligibilitat del text. Però sobretot, al David Pere li agraeixo que em salvés la vida a Antiparos –una illa grega on mai més no hi podrem tornar–, que em portés a Islàndia per donar-me la clau del volcà Eyjafjallajökull, i que en un oracle orisha en terres cubanes despullessim junts el nostre futur. El camí continua.

RESUM

En el present treball de recerca s'hi desenvolupa una anàlisi de les polítiques de drogues a partir de les percepcions, les opinions i les valoracions dels nois i les noies adolescents i joves davant dels missatges institucionals sobre drogues. L'anàlisi es realitza a partir d'una sociologia relacional, que prioritza tant la identificació d'associacions com la problematització de les dicotomies pròpies dels estudis socials en matèria de drogues. Sota aquesta perspectiva, ens centrem en una anàlisi del conjunt de fluxos socials, materials i discursius que es relacionen d'alguna manera amb les situacions en què hi ha joves i drogues. Anàlitzem doncs els entramats dinàmics de relacions en què hi ha joves i drogues, que anomenem *«assemblatges de drogues»*. Del treball se'n desprèn que els marcs explicatius tradicionals en matèria de drogues i les seves estratègies d'intervenció s'han fonamentat en unes *«polítiques essencialistes de drogues»* i en un model d'intervenció prohibicionista; així mateix, es basen en la premissa fonamental del paradigma abstencionista de protecció de la salut, que entén que *«(totes) les drogues són (sempre) dolentes (per a tothom)»*. El treball mostra que aquestes polítiques no només defineixen el problema essencial de les drogues sinó que també el promouen, el generen i el performen. Així mateix, produeix dos rellevants efectes contrapreventius sobre el jovent, com són la *producció d'estigma* i la *desinstitucionalització juvenil*. Però la recerca revela que el jovent desplega també altres repertoris discursius que expliquen els consums de drogues a partir de *«forces positives»* lligades a l'experimentació combinada de diversió, plaer i llibertat, en allò que anomenem *«assemblatges de sobirania»*. Per tal d'explicar-ho, la població jove desplega una *«interdiscursivitat»* també en clau positiva, la qual és recollida per nous plantejaments polítics i institucionals en matèria de drogues. El treball explora com, al llarg dels darrers 20 anys, les institucions tradicionals han anat experimentant un *«procés d'extitucionalització»* que es tradueix en el desplegament d'un *«model de reducció de riscos»*, i en la construcció de processos de confiança amb els diferents agents implicats, en el marc d'una nova *«aliança extitucional»*. El procés d'extitucionalització de les institucions està donant pas a unes *«polítiques relacionals de drogues»*, les quals es caracteritzen, d'una banda, per eliminar tota perspectiva essencialista sobre les drogues i, d'una altra, per adaptar les seves intervencions al dinamisme de les relacions que les persones estableixen amb les drogues i amb els seus usos diversos i canviants. Aquestes polítiques relacionals presenten uns efectes de *«capacitació agèntica»* sobre el jovent – consumidor o no –, alhora que aporta als diferents col·lectius un seguit de dispositius i coneixements més sofisticats per a la gestió de la salut i la vida. I és aquí on emergeix una *«capacitat d'anticipació»* dels esdeveniments i del control dels riscos a nivell pràctic, que s'incrementa per mitjà d'una densificació de la qualitat i la quantitat de les informacions i els coneixements. El treball se submergeix així en l'anàlisi de la capacitat prescriptiva i de control social de les polítiques de drogues, i subratlla la potència de les polítiques relacionals de promoció de la salut i del seu model d'intervenció, que es fonamenta en una *«regularització»* dels assemblatges de drogues per mitjà del desplegament de *«dispositius de captura, coneixement i orientació»*. Finalment, els resultats de l'anàlisi posen de relleu les possibilitats que aquest desplaçament envers unes polítiques més relacionals i menys essencialistes presenta per a l'augment de la capacitat agèntica del jovent, així com per al desplegament d'un major control i monitorització social també envers les institucions, i que es tradueix en un *«nou contracte social»* en matèria de drogues.

RESUMEN

En el presente trabajo de investigación se desarrolla un análisis de las políticas de drogas a partir de las percepciones, opiniones y valoraciones de los chicos y las chicas adolescentes y jóvenes ante los mensajes institucionales sobre drogas. El análisis se realiza a partir de una sociología relacional, que prioriza tanto la identificación de asociaciones como la problematización de las dicotomías propias de los estudios sociales en materia de drogas. Bajo esta perspectiva, nos centramos en un análisis del conjunto de flujos sociales, materiales y discursivos que se relacionan de alguna manera con las situaciones en las que hay jóvenes y drogas. Analizamos pues los entramados dinámicos de relaciones en los que hay jóvenes y drogas, y a los que llamamos *«ensamblajes de drogas»*. Del trabajo se desprende que los marcos explicativos tradicionales en materia de drogas y sus estrategias de intervención se han fundamentado en unas *«políticas esencialistas de drogas»* y en un modelo de intervención prohibicionista; asimismo, se basan en la premisa fundamental del paradigma abstencionista de protección de la salud, que entiende que *«(todas) las drogas son (siempre) malas (para todo el mundo)»*. El trabajo muestra que estas políticas no sólo definen el problema esencial de las drogas sino que también lo promueven, lo generan y lo performan. Asimismo, produce dos relevantes efectos contrapreventivos sobre la población joven, como son la *producción de estigma* y la *desinstitucionalización juvenil*. Pero la investigación revela que las chicas y los chicos desarrollan también otros repertorios discursivos que explican los consumos de drogas a partir de *«fuerzas positivas»* ligadas a la experimentación combinada de diversión, placer y libertad, en lo que llamamos *«ensamblajes de soberanía»*. Para explicarlo, la población joven despliega una *«interdiscursividad»* también en clave positiva, la cual es recogida a su vez por nuevos planteamientos políticos e institucionales en materia de drogas. El trabajo explora cómo, a lo largo de los últimos 20 años, las instituciones tradicionales han ido experimentando un *«proceso de extitucionalización»* que se traduce en el desarrollo de un *«modelo de reducción de riesgos»*, y en la construcción de procesos de confianza con los distintos agentes implicados, en el marco de una nueva *«alianza extitucional»*. El proceso de extitucionalización de las instituciones está dando paso a unas *«políticas relacionales de drogas»*, las cuales se caracterizan, por una parte, por eliminar toda perspectiva esencialista sobre las drogas y, por otra, por adaptar sus intervenciones al dinamismo de las relaciones que las personas establecen con las drogas y con sus usos diversos y cambiantes. Estas políticas relacionales presentan unos efectos de *«capacitación agéntica»* sobre los chicos y las chicas -consumidoras o no-, al tiempo que aporta a los diferentes colectivos una serie de dispositivos y conocimientos más sofisticados para la gestión de la salud y la vida. Y es aquí donde emerge una mayor *«capacidad de anticipación»* de los acontecimientos y de control de los riesgos a nivel práctico, que se incrementa mediante una densificación de la calidad y la cantidad de las informaciones y los conocimientos. El trabajo se sumerge así en el análisis de la capacidad prescriptiva y de control social de las políticas de drogas, y subraya la potencia de las políticas relacionales de promoción de la salud y de su modelo de intervención, que se fundamenta en una *«regularización»* de los ensamblajes de drogas por medio del despliegue de *«dispositivos de captura, conocimiento y orientación»*. Finalmente, los resultados del análisis ponen de relieve las posibilidades que este desplazamiento hacia unas políticas más relacionales y menos esencialistas presentan para el aumento de la capacidad agéntica de la población joven, así como para el desarrollo de un mayor control y monitorización social también hacia las instituciones, y que se traduce en un *«nuevo contrato social»* en materia de drogas.

ABSTRACT

In the present research work an analysis of drug policy is developed. It is based on the young and adolescent boys and girls perceptions, opinions and assessments about the institutional messages on drugs. The analysis is performed on the basis of a relational sociology, which prioritizes both the identification of associations and the problematization of some classical dichotomies of the sociology of drugs. From this perspective, we focus on an analysis of the social, material and discursive flows that somehow relate to situations in which there are young people and drugs. We so analyse the dynamic network of relationships in which we can find youth and drugs, and which we call «*drug assemblages*». The work shows that the traditional explanatory frameworks on drugs and its intervention strategies have been based on «*essentialist drug policies*» and on a prohibitionist intervention model. They are also based on the fundamental premise of the abstentionist paradigm of health protection, which states that «*(all) drugs are (always) bad (for everyone)*». The work shows that these policies not only define the essential drug problem but also promote it, generate it and perform it. Furthermore, its main counter preventive effects on young people are *stigma production* and *youth de-institutionalization*. But research shows that girls and boys also develop other discursive repertoires explaining drug consumption, which are based on «*positive forces*» that concern the combined experimentation of fun, pleasure and freedom, in what we call «*sovereignty assemblages*». To explain it, young people deploy an «*interdiscursivity*» also in a positive way, which in turn is collected by new political and institutional approaches to the drug issue. The paper explores how, over the last 20 years, traditional institutions have been experiencing an «*extitutionalization process*» that results in the development of a «*risk reduction model*», and in the construction of trust processes within the various stakeholders, as part of a new «*extitutional alliance*». The extitutionalization process of the institutions is giving way to «*relational drug policies*», which are characterized, on the one hand, by eliminating all essentialist perspective on drugs and, secondly, by adapting their interventions to the dynamism of relations that people establish with drugs and with their diverse and changing uses. These relational policies have the effect of increasing «*agentic capacities*» on boys and girls –consumers or not–, while providing for different groups a set of more sophisticated devices and skills for health and life management. And this is where greater «*anticipation capacity*» of events and risks control emerges on a practical level, being increased by a densification of the quality and quantity of information and knowledge. The work is so immersed in the analysis of the social control and of the prescriptive capacity of drug policies, and emphasizes the power of the relational policies of health promotion, which is based on a «*regularization*» intervention model of drug assemblages through the deployment of «*capture, knowledge and guidance devices*». Finally, the analysis results highlight the potential that this shift towards more relational and less essentialist policies have on the increasing of the young people's «*agentic capacities*», and to develop better control and social monitoring also towards the institutions, which results in a «*new social contract*» on drugs.

ACRÒNIMS

DIEC	Diccionari de l'Institut d'Estudis Catalans
DRAE	Diccionari de la Real Acadèmia Espanyola
ESTUDES	Enquesta estatal sobre ús de drogues a l'ensenyament secundari
EUA	Estats Units d'Amèrica
FAD	Fundació d'Ajuda contra la Drogoaddicció
INE	Institut Nacional d'Estadística (Govern espanyol)
JIFE	Junta Internacional de Fiscalització d'Estupefaents (ONU)
MEMD	Marc explicatiu en matèria de drogues
MISD	Missatge institucional sobre drogues
OID	Oficina institucional de drogues
ONG	Organització No Governamental
ONU	Organització de les Nacions Unides
OMS	Organització Mundial de la Salut (ONU)
PNSD	Pla Nacional Sobre Drogues del (Govern espanyol)
RDD	Reducció de Danys
RdR	Reducció de Riscos
SGD	Subdirecció General de Drogo dependències (Generalitat de Catalunya)
TdA	Traducció de l'Autor

FITXES

Fitxa 1	Context de recull de dades en medi educatiu
Fitxa 2	Context de recull de dades en medi festiu

TAULES

Taula 1	Aixecament de dades en medi educatiu
Taula 2	Quadre resum de la població entrevistada
Taula 3	Binomis tradicionals en sociologia de les drogues
Taula 4	Polítiques de drogues essencialistes i relacionals

IMATGES

Imatge 1	Assemblees de drogues
Imatge 2	Sociologia dels monstres
Imatge 3	El boc expiatori
Imatge 4	Estigma
Imatge 5	Addicció
Imatge 6	Llibertat versus addicció
Imatge 7	Assemblees de sobirania (1)
Imatge 8	Assemblees de sobirania (2)
Imatge 9	Assemblees de sobirania (3)
Imatge 10	Ball de monstres
Imatge 11	Cyborgs
Imatge 12	Agents de policia cibernètics
Imatge 13	Oficina Institucional de Drogues (OID)
Imatge 14	Junta Internacional de Fiscalització d'Estupefaents
Imatge 15	Dissuasió
Imatge 16	Negació del control (1). Conseqüències
Imatge 17	Negació del control (2). Atzar
Imatge 18	Negació del control (3). Atzar
Imatge 19	Negació del control (4). Por
Imatge 20	Negació de l'heterogeneïtat
Imatge 21	Negació dels i les iguals
Imatge 22	Negació de la normalització (1)
Imatge 23	Negació de la normalització (2)
Imatge 24	Estigmatització tova
Imatge 25	Estigmatització dura
Imatge 26	ESTUDES 1. Prevalença del consum de cànnabis
Imatge 27	ESTUDES 2. Evolució del consum de cànnabis
Imatge 28	Estigmatització inversa
Imatge 29	Finançament institucional de la RdR
Imatge 30	Proximitat de les informacions (1)
Imatge 31	Proximitat de les informacions (2)
Imatge 32	Profunditat de les informacions
Imatge 33	Rellevància de les informacions
Imatge 34	Pharmakocyborgs tecnocientífics
Imatge 35	Nous agents de salut
Imatge 36	L'aliança institucional
Imatge 37	Support global a la fi de la guerra contra les drogues

SUMARI

1.	UN CAMÍ PERSONAL, PROFESSIONAL I ACADÈMIC	15
2.	TRADICIONS I PERSPECTIVES SOBRE DROGUES.....	24
2.1.	BREU REPÀS HISTORIOGRÀFIC SOBRE LES DROGUES	25
2.1.1.	<i>El concepte de paradigma</i>	26
2.1.2.	<i>Abans de l'era moderna</i>	28
2.1.3.	<i>Protecció de la salut i prohibicionisme</i>	32
2.1.4.	<i>Promoció de la salut i reducció de riscos i danys</i>	41
2.2.	PREVENCIÓ I INTERVENCIÓ INSTITUCIONAL.....	46
2.2.1.	<i>Oferta i demanda</i>	47
2.2.2.	<i>Dissuasió per mitjà de la sanció</i>	50
2.2.3.	<i>Medicina preventiva</i>	51
2.2.4.	<i>Factors de risc i protecció</i>	54
2.3.	LA QÜESTIÓ DEL RISC	59
2.3.1.	<i>Risc en termes de necessària evitació</i>	59
2.3.2.	<i>Risc en termes de necessària gestió</i>	60
2.3.3.	<i>El risc fantasma</i>	63
2.4.	MARCS EXPLICATIUS TRADICIONALS EN LA SOCIOLOGIA DE LES DROGUES	66
2.4.1.	<i>Desviació i neutralització</i>	66
2.4.2.	<i>Subcultures</i>	69
2.4.3.	<i>Normalització social</i>	71
2.5.	NOUS ABORDATGES ANALÍTICS.....	73
2.5.1.	<i>La cerca de plaer</i>	73
2.5.2.	<i>Assemblatge</i>	76
2.5.3.	<i>Teoria de l'actor-xarxa</i>	78
3.	UN CAMÍ PER L'EMPÍRIA QUALITATIVA	80
3.1.	DADES DE LA RECERCA	81
3.2.	L'ENFOCAMENT QUALITATIU	84
3.3.	TÈCNiques.....	87
3.4.	PROCEDIMENT	91

4. EL JOVENT PARLA SOBRE DROGUES	96
4.1. L'OCI I LA DIVERSIÓ.....	98
4.1.1. <i>La diversió</i>	98
4.1.2. <i>Contexts de diversió</i>	102
4.1.3. <i>La diversió en relació amb el consum de substàncies</i>	107
4.2. DROGUES I CONSUM.....	111
4.2.1. <i>El consum més enllà de les drogues</i>	111
4.2.2. <i>Les drogues</i>	114
4.2.3. <i>Arguments que expliquen el consum de substàncies</i>	119
4.2.4. <i>El paper del grup d'iguals en el consum de drogues</i>	123
4.2.5. <i>La gestió del consum: entre el control i l'abús</i>	126
4.2.6. <i>Drogues, gènere i sexe</i>	129
4.2.7. <i>El debat sobre la legalització</i>	133
4.3. EL RISC	137
4.3.1. <i>Significacions al voltant del risc</i>	137
4.3.2. <i>Capacitat de gestió dels riscos</i>	143
4.3.3. <i>Risc i nit</i>	147
4.3.4. <i>Riscos associats al consum de drogues</i>	150
4.3.5. <i>Factors de variabilitat dels riscos</i>	156
4.3.6. <i>Influència dels coneixements sobre riscos</i>	160
4.4. DISPONIBILITAT D'INFORMACIÓ SOBRE DROGUES	170
4.4.1. <i>L'accés a la informació</i>	170
4.4.2. <i>Valoració de les vies d'accés a la informació</i>	178
4.4.3. <i>La qualitat de la informació</i>	192
4.5. UNA INTERVENCIÓ DES DEL MODEL PROHIBICIONISTA.....	195
4.5.1. <i>El discurs abstencionista</i>	195
4.5.2. <i>Valoracions favorables al discurs abstencionista</i>	199
4.5.3. <i>Ineficàcia atribuïda als missatges institucionals</i>	205
4.5.4. <i>Manca de fiabilitat i falsedat institucional</i>	212
4.5.5. <i>Efectes contraproductius dels missatges institucionals</i>	218
4.6. LA REDUCCIÓ DE RISCOS EN MEDI FESTIU	224
4.6.1. <i>Aparició discreta</i>	224
4.6.2. <i>Recel inicial</i>	226
4.6.3. <i>El personal tècnic de les paradetes informatives</i>	230
4.6.4. <i>Els fulletons informatius</i>	232
4.6.5. <i>El servei d'anàlisi de substàncies</i>	236

4.7.	LA REDUCCIÓ DE RISCOS EN MEDI EDUCATIU	245
4.7.1.	<i>Campanyes específiques sobre cànnabis</i>	245
4.7.2.	<i>Primeres reaccions</i>	247
4.7.3.	<i>Objectius atribuïts a una intervenció de reducció de riscos</i>	250
4.7.4.	<i>Qualitat de la informació</i>	253
4.7.5.	<i>Població destinatària</i>	259
4.7.6.	<i>Incidència sobre el consum de cànnabis</i>	262
4.8.	VALORACIONS DE LES INTERVENCIIONS DEL MODEL DE REDUCCIÓ DE RISCOS	268
4.8.1.	<i>Repertori discursiu per a la reducció de riscos</i>	268
4.8.2.	<i>Valoracions desfavorables al model de reducció de riscos</i>	272
4.8.3.	<i>Valoracions favorables al model de reducció de riscos</i>	275
5.	LA PSICOLOGIA SOCIAL PARLA SOBRE DROGUES	282
5.1.	ASSEMBLATGES DE DROGUES.....	283
5.2.	INTERDISCURSIVITAT CIRCULANT EN ELS ASSEMBLATGES DE DROGUES	291
5.2.1.	<i>Repertoris discursius en matèria de drogues</i>	291
5.2.2.	<i>Polítiques essencialistes de drogues</i>	299
5.3.	ASSEMBLATGES DE SOBIRANIA I FORCES ACLAPARADORES	305
5.3.1.	<i>Forces positives en els assembletges de drogues</i>	305
5.3.2.	<i>Els dilemes del plaer</i>	307
5.3.3.	<i>Diversió, plaer i llibertat</i>	312
5.4.	CONTROL I ANTICIPACIÓ DE L'AGÈNCIA CAPRITXOSA DE LES DROGUES.....	323
5.4.1.	<i>L'agència material i relacional de les drogues</i>	324
5.4.2.	<i>Força de desig conscient</i>	326
5.4.3.	<i>Estratègies d'anticipació</i>	329
5.5.	BALL D'ACTORS I ACTRIUS EN EL PANTEÓ DE MONSTRES.....	331
5.5.1.	<i>Pharmakocyborgs</i>	332
5.5.2.	<i>Missatges institucionals sobre drogues</i>	334
5.5.3.	<i>Oficines institucionals de drogues</i>	339
5.6.	ESTRATÈGIES D'INTERVENCIÓ DELS MISSATGES INSTITUCIONALS	344
5.6.1.	<i>Estratègia 1: Dissuasió</i>	345
5.6.2.	<i>Estratègia 2: Negació</i>	346
5.6.3.	<i>Estratègia 3: Estigmatització</i>	355

5.7.	EFFECTES DE LES ESTRATÈGIES D'INTERVENCIÓ.....	358
5.7.1.	<i>Les estratègies d'intervenció no funcionen.....</i>	359
5.7.2.	<i>Dissuasió: percepció de descriminalització</i>	363
5.7.3.	<i>Negació: trencament de la confiança</i>	366
5.7.4.	<i>Estigmatització: inversió de les forces</i>	369
5.8.	L'ALIANÇA EXTITUCIONAL.....	374
5.8.1.	<i>Model de reducció de riscos</i>	374
5.8.2.	<i>Extitucionalització de les oficines i dels missatges.....</i>	378
5.8.3.	<i>Principis d'intervenció dels entramats extitucionals</i>	382
5.8.4.	<i>Noves figures per a l'agent de salut</i>	387
5.8.5.	<i>Polítiques extitucionals de confiança.....</i>	391
5.8.6.	<i>Polítiques relacionals de drogues.....</i>	393
5.9.	NOU CONTRACTE SOCIAL EN MATÈRIA DE DROGUES	398
5.9.1.	<i>El prohibicionisme confrontat.....</i>	398
5.9.2.	<i>Models de regulació.....</i>	402
5.9.3.	<i>Prescripció de les polítiques de drogues</i>	406
6.	CONCLUSIONS I UNA REFLEXIÓ.....	413
	REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES	434

Capítol 1. Introducció

1. Un camí personal, professional i acadèmic

En el moment actual en què aquestes línies són escrites ja fa vint anys que tinc vint anys.¹ Em trobo doncs en condicions d'afirmar que ja fa un bon munt d'anys que vaig deixar enrere l'adolescència. Ai...l'adolescència... La vida i els anys han anat passant des d'aquella gloriosa, especial i alhora delicada etapa del desenvolupament vital. Permet-me, benivolguda lectora, estimat lector, que enceti aquesta tesi doctoral fent unes petites pinzellades sobre alguns aspectes autobiogràfics per tal que compreguis per què m'he decidit a desenvolupar la recerca que ara et presento. Pretenc amb això, també, punxar la teva curiositat pel tema que ens ocupa i així engrescar-te en la lectura de les properes pàgines. En qualsevol cas, i atès que el present treball s'inscriu en el marc d'una tesi doctoral –concretament en el marc dels Estudis de Doctorat en Psicologia Social de la Universitat Autònoma de Barcelona– sàpigues que a continuació trobaràs un extens recorregut per una temàtica que ha emmotllat una part important de les meves preocupacions personals, professionals i acadèmiques durant els darrers anys i que, sense un aspecte d'implicació personal res de tot això no hagués estat possible. Però comencem d'una vegada, i no pas pel començament.

Fa ja deu anys vaig crear *ex novo* una entitat d'estudis socials² amb uns vells amics que, a partir d'aleshores, van esdevenir també, i a més a més, col·legues i socis. Fa ja uns quants anys, doncs, que he aconseguit construir-me una vida professional autònoma a nivell personal amb molt bons suports també a nivell col·lectiu. Aquesta aventura professional m'ha fet endinsar-me en diversos àmbits de coneixement, com *l'urbanisme participatiu*, *la salut mental*, *la violència masclista*, *l'estigma* i *la discriminació*, *el bon tracte a les persones grans* i, també, *les polítiques de drogues*, entre d'altres. Fa deu anys que ens dediquem a avaluar i dissenyar polítiques públiques, i si bé la crisi econòmica i social que ha caigut sobre els països del sud d'Europa a partir del 2008 ens ha fet passar per uns anys molt complexos, gaudeixo i gaudim d'un important reconeixement professional a diferents nivells, que ens ha portat a treballar amb diverses institucions i organitzacions a Catalunya i al conjunt de l'Estat espanyol, així com també en diferents països d'Europa i Amèrica.

En un altre àmbit de la meva vida, que podríem anomenar com a més... personal, em trobo en condicions d'afirmar que visc envoltat d'afecte i de suport. La meva família i els meus amics i amigues m'estimen tant com jo a ells, i comptem tots plegats amb una xarxa de suport mutu molt valuosa. També m'he equivocat moltes vegades, i he comès errades, algunes d'elles

¹ Com ja deia l'amic Joan Manel Serrat allà al 1984.

² «Spora». La podeu conèixer a: www.spora.ws

dramàtiques, que m'han procurat patiment i tristeses, i que han afectat també a terceres persones... Però de les hòsties de la vida –permeteu-me l'expressió– sempre me n'he recuperat més aïrosament que no pas menys, i de totes elles n'he après tot el que he estat capaç per continuar endavant, i per seguir cultivant l'alegria i l'amor precisament per la vida, per la pròpia i per la d'altri. És així com he pogut viatjar per diferents racons del nostre planeta i com he pogut conèixer persones de tota mena, algunes absolutament meravelloses, altres dignes del més rotund dels obllits... però amb totes elles he compartit experiències i aprenentatges sens dubte interessants. I el millor de tot, sempre he tornat a casa ple de salut per poder explicar-ho.

I per què ho dic tot això? Què té a veure tot això amb el present treball de recerca? Es tracta d'un al·legat gratuït d'optimisme vitalista fora de context? Sí bé, en certa manera, sí que em sento una persona marcadament vitalista, en cap cas exposo aquestes pinzellades de forma gratuïta. El fet rellevant aquí és que aquest és el retrat d'una persona que, com tantes altres, a la seva adolescència i primera joventut es va ajuntar amb la seva colla d'amics i amigues, i entre d'altres coses va iniciar-se col·lectivament en els usos d'allò conegut com a «substàncies psicoactives», o en altres paraules, «drogues». Sí, drogues. La meua vida, com la de tantes altres persones, com la de tants dels meus amics i de les meves amigues, com la de tantes i tants col·legues professionals i acadèmics, com potser fins i tot la teua, ha transcorregut doncs amb certa normalitat i amb cert èxit quant a la lluita per a l'assoliment d'una vida autònoma, saludable i lliure. I això ens ha passat a tots plegats en un món en què hi ha drogues, entre elles l'alcohol i el cànnabis, però no només.

Ja queden lluny aquells moments de primera joventut, i aquells primers consums amb la colla d'amigues i amics. En qualsevol cas, els anys van anar passant des d'aquella llunyana adolescència, i amb el temps, ni jo ni pràcticament cap de les meves amigues i amics hem vist que aquells primers contactes amb les drogues, ni tampoc els que s'hi van succeir, hagin provocat problemes importants en el desenvolupament de les nostres vides. Ningú de nosaltres sabia del cert què podia arribar a passar en un futur que les institucions, i els seus missatges sobre drogues, presentaven com a fosc per a totes i tots. Conversant-ne amb les velles amistats, finalment hem pogut constatar que les nostres vides ens han proveït d'importants reptes i de molts problemes, però en general el contacte amb drogues no n'ha estat la causa ni tampoc la solució per a cap de nosaltres. D'aquella època... ara compartim principalment els records de les diferents experiències compartides, que en aquell moment ens van unir, i que en certa manera formaven part també de la nostra identitat juvenil.

I no obstant això, tant jo com les meves amistats properes hem vist algunes situacions complicades en entorns en què hi ha drogues. Personalment he conegut casos particulars que han ocupat la meva atenció i també la meva preocupació. En aquest recorregut vital, m'he anat trobant amb moltes persones que, com jo i com les meves amigues i els meus amics, han conviscut de diferents maneres en un món en què hi ha drogues. Algunes d'aquestes persones han presentat efectivament alguns problemes de diferent volada, alguns dels quals es poden relacionar de forma directa o indirecta amb el consum i els usos que han fet d'algunes d'aquestes substàncies a l'abast de tothom. En aquest recorregut personal, he pogut observar la diversitat de maneres en què s'han manifestat aquests problemes. En alguns casos s'ha tractat de problemes puntuals de tipus fisiològic; estaríem parlant de baixades de tensió sobtades, estats aguts de deshidratació, terribles ressaques, etc. Aquests problemes s'han pogut acompanyar puntualment de problemàtiques relacionades amb l'estat anímic o, en altres paraules, amb l'«*estar en el món*» d'aquestes persones. Ens referiríem aquí a estats puntuals de pànic, angoixa del jo, sensació intermitent de pèrdua de control, «*depressions del dimarts*», etc. En d'altres casos he pogut observar com alguns usos de les drogues s'han manifestat de forma encara més problemàtica, afectant aspectes vitals del dia a dia i del futur proper. Parlo aquí de pèrdua de la feina, no assoliment dels objectius acadèmics, generació de problemes en l'àmbit familiar, etc. Finalment, tot i que en molt pocs casos, també he vist com els problemes relacionats d'alguna manera amb determinats usos de drogues han arribat a implicar greus canvis, sovint dramàtics, en la salut i el recorregut vital d'aquestes persones. Em refereixo principalment a ingressos en institucions penitenciàries, accidents de trànsit o encreuament amb trastorns mentals. I sí, efectivament, en el pitjor dels casos, també he conegut gent que, com a resultat d'algunes relacions concretes amb algunes substàncies particulars, han trobat la mort. I confrontat amb tot això, mai m'ha deixat de ressonar el fet de saber que les presons estan a vessar de persones acusades de delictes relacionats amb drogues,³ i que al món pateixen i moren cada any milers de persones per la violència sense límits de les xarxes criminals i dels entramats militars o paramilitars de molts estats.⁴

És així com, al llarg de la meua vida, les diverses relacions que les persones mantenen amb les diferents drogues m'ha suscitat un munt d'interrogants que m'han portat a cercar també un

³ L'any 2013, a l'Estat espanyol, el 24,6% de la població reclusa complia penes per delictes relacionats amb drogues (EFE, 2015).

⁴ Des del 2006, «*només a Mèxic, la guerra contra el narcotràfic ha generat més de 70.000 assassinats, així com importants afectacions a la integritat, la llibertat i la seguretat de milions de persones.*» (Pol & Tordini, 2015).

bon nombre de respostes. Amb el temps han canviat els interrogants, i amb ells les respostes, però és aquest un tema que sempre m'ha fet bascular entre la preocupació i la fascinació. I és aquesta preocupació fascinada, aquesta fascinació amoïnada, la que m'ha dut, finalment, a introduir-me en l'estudi sociològic d'aquesta qüestió i obrir així nous interrogants, plantejar noves respostes i, sobretot, provar de posar una mica més de llum en el coneixement d'un món juvenil que inevitablement conviu amb la presència de drogues.

Però això no s'acaba aquí. Vet aquí que, durant aquests darrers deu anys, i conjuntament amb l'equip professional de què formo part, hem estat reiteradament sol·licitats per algunes institucions públiques de Catalunya per encàrrecs relacionats amb la posada en marxa d'intervencions preventives en matèria de drogues; concretament, la Generalitat de Catalunya, la Diputació de Barcelona, o diversos municipis com Sant Cugat, Sabadell i Terrassa. Aquestes institucions ens han fet encàrrecs diversos per tal que desenvolupéssim diagnòstics, avaluacions i projectes d'intervenció amb l'objectiu de millorar la qualitat i la pertinència de les polítiques de drogues vigents, i en conseqüència, de les estratègies d'intervenció a dur a terme en cada territori, especialment aquelles dirigides a la població adolescent i jove. Al llarg d'aquest recorregut professional de diagnòstic i anàlisi de les diverses estratègies d'intervenció, hem pogut constatar que hi ha diferents maneres de comprendre institucionalment les relacions que el jovent estableix amb les drogues. També hem constatat que aquestes diferents concepcions al voltant de la qüestió són les que comporten, al seu torn, estratègies d'intervenció també diferenciades. Més concretament, hem constatat que a dia d'avui a Catalunya hi conviu una mirada institucional més tradicional –que s'esforça a mantenir el jovent el més allunyat possible de les drogues– amb una altra mirada d'aparició més recent –que s'esforça a educar i orientar el jovent per tal que no desenvolupi problemes derivats de les relacions que efectivament pugui mantenir amb una o altra droga–. La primera perspectiva és coneguda entre professionals i joves directament com a “prohibicionisme”, o bé com a “perspectiva abstencionista”; la segona és més aviat reconeguda entre els mateixos agents socials com a “reducció de riscos” o bé com a “reducció de danys”.

Allò més interessant aquí és que aquestes diferents perspectives conviuen al mateix temps, i sovint són finançades i sostingudes per les mateixes institucions públiques. Al llarg de les diferents anàlisis professionals sobre la qüestió hem arribat a d'altres constatacions, com el fet que cadascuna de les dues perspectives institucionals es val de diferents agents socials a l'hora de formular i implementar les diverses estratègies d'intervenció; també hem pogut veure que el jovent reacciona i interactua de diferents maneres amb aquestes perspectives, les quals són

percebudes de formes diverses i presenten variats efectes sobre la població jove. I és clar – potser no cal dir-ho –, sembla que aquestes constatacions són també clares i evidents per a una bona part dels equips tècnics de les diferents institucions que aborden diàriament el repte de formular i implementar polítiques de drogues dirigides al jovent. Davant d'això, les institucions citades més amunt es fan algunes preguntes que ens han anat traslladant a nosaltres per tal de millorar els diversos abordatges professionals, com per exemple: quins són els efectes de cadascuna d'aquestes perspectives sobre la població juvenil? Quins són els seus beneficis i perjudicis sobre el jovent i sobre les institucions? Quina és la seva efectivitat de cara als objectius que es plantegen?

Per tal d'oferir respostes professionals a aquestes preguntes, hem hagut d'aixecar moltes dades empíriques, contrastar-les amb d'altres experiències a nivell internacional i, finalment, analitzar-les per oferir solucions. Durant aquests darrers deu anys, l'aixecament de dades quantitatives ens han dut a enquestar a centenars de noies i nois per tot el territori català. Per la seva banda, l'aixecament de dades qualitatives ens ha dut a realitzar un gran nombre d'entrevistes individuals en profunditat, entrevistes etnogràfiques no dirigides, grups focals, tallers, etc. Així, hem tingut l'oportunitat i l'obligació de xerrar amb centenars de persones de perfils diversos, totes elles configurades com a actrius i actors clau en la comprensió dels usos de drogues i de les estratègies d'intervenció professional, com són: la pròpia població adolescent i la població jove; col·lectius de joves organitzats en associacions juvenils; personal tècnic de les institucions implicades en la promoció de les diferents actuacions públiques; personal funcional divers vinculat als cossos sanitaris, policials o educatius; professionals que treballen en entitats i organitzacions del tercer sector; i també empresàries i empresaris del sector privat de l'oci nocturn, i que dirigeixen discoteques, bars o grans festivals de música.

A l'hora de donar resposta a les preguntes formulades, les anàlisis realitzades ens han permès d'avaluar les diferents actuacions professionals i oferir pautes d'actuació d'acord amb els objectius de les mateixes. Amb tot, ens hem anat trobant amb què els plantejaments teòrics que sustenten cadascuna de les perspectives professionals abordades giren sovint al voltant dels mateixos eixos. I és clar, en algunes ocasions això suposa un important problema de cara a elaborar reflexions més profundes i dibuixar un mapa conceptual i teòric més dens, que permeti donar nova llum a les actuacions professionals desenvolupades.

I vet aquí com va sorgir l'embrió de la tesi que ara tens entre mans. El present treball pretén fer el salt des d'una formulació tècnica i professional de les preguntes i les respostes sobre la

qüestió, envers una formulació més teòrica i acadèmica. I és que el desenvolupament d'un corpus de coneixements teòrics que pugui explicar les premisses bàsiques i les implicacions pròpies de cada perspectiva d'actuació en matèria de drogues, serà fonamental per tal que els diferents agents implicats –institucions, organitzacions del tercer sector, associacions juvenils, professorat, policies, personal sanitari, etc.– puguin reflexionar amb major profunditat sobre la seva pròpia tasca política, tècnica i ciutadana. És així com m'he vist abocat a formular l'objectiu principal del present treball en els següents termes:

Objectiu

Desenvolupar una anàlisi teòrica de les polítiques de drogues vigents en el territori sociogeogràfic català i espanyol, i identificar els seus efectes psicosocials sobre les noies i nois adolescents i joves.

Per tal de donar resposta a aquest objectiu, i tal i com veurem amb més deteniment en el capítol dedicat a l'abordatge metodològic –Capítol 3–, he partit de les dades aixecades a partir de les dues úniques avaluacions qualitatives que fins el moment s'han dut a terme a Catalunya respecte a les estratègies d'intervenció basades en la reducció de riscos. Totes dues avaluacions van ser encarregades a l'equip professional de Spora, i van ser desenvolupades entre els anys 2004 i 2007. Jo mateix en vaig dirigir una i vaig codirigir l'altra.

1. *«Que ruli... manual per a mans properes al cànnabis»*: avaluació d'uns materials preventius de reducció de riscos en medi educatiu.
2. Oci nocturn i substàncies psicoactives: avaluació de les polítiques i intervencions de salut pública en espais d'oci nocturn a Catalunya.

En tots dos casos vaig participar de forma directa i personal en el disseny i la realització de la recollida de dades, la qual cosa em va portar a voltar per tot el territori català a la cerca d'adolescents i joves amb qui poder realitzar entrevistes i grups focals. L'aixecament de dades va ser molt extens, i va permetre recollir un munt de relats que desbordaven, de fet, els objectius propis d'aquestes avaluacions. Les dades excedentàries mixtes de tots dos treballs d'avaluació han conformat la base empírica del present treball de recerca, i han permès ampliar-ne substancialment l'abast previst inicialment.

En qualsevol cas, us convido a què consulteu el Capítol 3 del present treball per tal d'aprofundir en els detalls que han guiat l'aixecament de dades empíriques i l'abordatge metodològic global.

I si fins ara he exposat com hem arribat fins aquí, permet-me que a continuació, i per finalitzar aquesta introducció, faci una breu presentació de què és el que et trobaràs en les pàgines que segueixen. Vegem doncs una breu guia sobre l'estructura del document que tens a les teves mans.

- **Capítol 1. Un camí personal, professional i acadèmic.** Es tracta del primer capítol introductor, on s'explica en què consisteix aquest treball de recerca. A tal efecte se'n justifica primer el per què i, finalment, s'ofereix una guia per a la seva lectura.
- **Capítol 2. La tradició parla sobre drogues.** Vet aquí el marc teòric que guia la posterior discussió de resultats. El capítol explica els diversos conceptes i nocions d'ús comú en la sociologia de les drogues, alguns dels quals podran ser utilitzats al llarg del treball. A tal efecte es parteix d'un compendi d'eines teòriques en què es comença, en primer lloc, fent un repàs històric de l'evolució dels *paradigmes* i *models d'intervenció* dominants en matèria de drogues al llarg de diferents estadis històrics. A continuació, es plantegen les nocions d'ús comú entre les diferents *perspectives preventives* en matèria de drogues. Seguidament, fem una anàlisi conceptual de la noció de risc i del seu pes dins les ja explicades polítiques preventives; continuem exposant els diversos marcs explicatius tradicionals que han dominat la sociologia de les drogues; i finalitzem el capítol presentant alguns nous abordatges teòrics que, si bé no estan encara gaire consolidats, serveixen també com a base per a l'anàlisi posterior dels resultats.
- **Capítol 3. Un camí per l'empíria qualitativa.** Aquest capítol presenta el plantejament metodològic que ha guiat el present treball de recerca. En primer lloc, es presenta una fitxa de les dues avaluacions que han servit de marc per a la recollida de les dades empíriques que fonamenten la base empírica del present treball. A continuació, s'explica l'enfocament metodològic qualitatiu i la seva adequació per als objectius perseguits. Per finalitzar, s'exposa amb detall quines han estat les tècniques i el procediment que s'han utilitzat per al recull i l'anàlisi de les dades empíriques.
- **Capítol 4. El jovent parla sobre drogues.** Aquest és sens dubte el capítol més llarg i dens del present treball de recerca. Es tracta de fet de la descripció de les dades, presentada en forma de «descripció densa». El Capítol 4 s'estructura en diversos

apartats, i comença per presentar els relats juvenils que descriuen la seva percepció sobre qüestions genèriques com l'oci i la diversió, les drogues i els seus usos, o el risc. A continuació mostra les percepcions que el jovent expressa sobre el model prohibicionista i les actuacions pròpies del paradigma abstencionista de protecció de la salut. Per finalitzar, en els darrers apartats es presenta els relats del jovent que valoren la perspectiva de promoció de la salut lligada a les actuacions dels grups de reducció de riscos; a tal efecte, els diferents apartats detallen les percepcions del jovent respecte a les intervencions de reducció de riscos en àmbit comunitari (festiu) i en àmbit educatiu.

- **Capítol 5. La psicologia social parla sobre drogues.** Vet aquí la discussió teòrica dels resultats. En aquest capítol es posa en relació la descripció densa de les dades empíriques (capítol 4) amb els principals debats i discussions actuals en la sociologia de les drogues, i a partir d'una anàlisi de les diverses tradicions teòriques tradicionals i emergents (capítol 2). Aquest capítol suposa el desenllaç teòric del present treball de recerca.
- **Capítol 6. Conclusions i una reflexió.** El present treball finalitza amb un breu capítol que sintetitza les principals conclusions que es desprenen de la discussió analítica de les dades. Es presenten una vintena de conclusions i una reflexió final.
- **Capítol 7. Bibliografia.** El document finalitza amb un compendi del conjunt de material bibliogràfic i videogràfic consultat per al desenvolupament dels diferents capítols i apartats del treball.

Això tan sols acaba de començar. Us convido ara a prendre aire i a engrescar-vos en la lectura de les següents pàgines, de les quals espero que en gaudiu tant com jo ho fet en escriure-les.

Capítol 2 . Marc teòric

2. Tradicions i perspectives sobre drogues

Com veurem més endavant, les drogues existeixen des que els éssers humans es relacionen amb les plantes i amb el món, en tant que s'han anat trobant amb els efectes que algunes d'aquestes relacions imprimeixen sobre els seus cossos, les seves consciències i les seves diverses cultures. En aquest sentit, podem afirmar que les drogues han existit sempre i que, a més, sempre existiran. Aquesta llarga relació entre humans i drogues ha anat sempre acompanyada de visions, perspectives i abordatges diferents de la qüestió. En el present capítol ens centrarem en analitzar quines han estat les aproximacions a la qüestió de les relacions amb les drogues, en el si de les societats occidentals i a partir d'una anàlisi psicosociològica. A tal efecte presentem a continuació cinc apartats. Per començar, farem un repàs històric sobre els paradigmes principals que han dominat la comprensió i els models d'intervenció en matèria de drogues (abstencionisme i promoció de la salut). A continuació, ens deturarem a explicar els diferents models d'intervenció institucional en aquesta matèria, parant una especial atenció a les nocions de dissuasió i prevenció. En tercer lloc, ens centrarem en la noció de risc, tal i com ha estat utilitzada en l'anàlisi sociològica de drogues. En quart lloc, oferirem un repàs sobre els tres marcs explicatius sobre drogues que han dominat i encara dominen la sociologia de les drogues (neutralització, subcultures i normalització). Per finalitzar, presentarem noves aproximacions conceptuals (cerca de plaer) i metodològiques (assemblatge i teoria de l'actor-xarxa) per abordar la qüestió, i que fonamentaran la base de la recerca que desenvolupem en el present treball.

2.1. Breu repàs historiogràfic sobre les drogues

El present capítol inclou una seqüència historiogràfica que pretén endreçar cronològicament i conceptualment algunes pràctiques que fan possible parlar de paradigmes i estratègies d'intervenció en matèria de drogues. D'aquesta manera, podrem comprendre globalment les construccions de sentit que s'han anat construint al voltant de les diferents polítiques i actuacions públiques en matèria de drogues.

Allò que concebem genèricament com a *drogues* no és quelcom unívoc en el temps i en l'espai. De fet, la noció de *droga* no té ni ha tingut sempre el mateix significat en les diverses manifestacions culturals ni en les distintes èpoques en el context de les societats occidentals. En el present apartat s'hi troba una revisió arqueològica en què fem un repàs pels diversos paradigmes conceptuals que han determinat el sentit que aquesta noció ha adoptat en cada moment.

La historiografia conceptual que fem a continuació ens ha de servir per comprendre en quin moment –o més aviat, en quins moments– ens trobem actualment. Però abans de res, cal explicar per què hem considerat que la noció de paradigma ens pot ajudar a endinsar-nos en l'arqueologia de les drogues.

2.1.1. El concepte de paradigma

La diversitat de postures existents al voltant de la qüestió de les drogues pot arribar, en moltes ocasions, a comportar fortes discrepàncies a l'hora de prendre accions conjuntes en aquest àmbit. Atesa aquesta situació, considerem interessant introduir el concepte de paradigma per poder explicar els imaginaris a partir dels quals es pot explicar aquesta diversitat i les seves conseqüències.

La noció de paradigma neix de la mà de Thomas Kuhn (1962) –en el marc de la seva descripció de l'estructura de les revolucions científiques– i a partir de les disciplines de Filosofia i Història de la ciència. L'origen del concepte ens explica el desenvolupament de la ciència com a una acció col·lectiva portada a terme per la comunitat científica partint d'unes creences, uns mètodes, uns conceptes i uns valors, tots compartits en major o menor mesura per aquesta comunitat. Aquest conjunt interrelacionat configura allò que l'autor denomina *paradigma*.

Tanmateix, també s'ha de considerar la noció de paradigma com les realitzacions científiques reconegudes universalment que, durant determinats períodes de temps, proporcionen models de problemes i solucions a una comunitat científica. Com remarca l'autor, "*un paradigma governa, des d'un principi, no un assumpte sinó més aviat un grup de practicants*" (Kuhn, 1962, p.276).

Cal dir que els paradigmes perduren, però no són eterns. Durant els períodes de temps en què les regles d'un paradigma governen l'activitat científica de resoldre problemes –ja siguin de naturalesa experimental o bé teòrica–, parlarem de *ciència normal*. En els períodes en què trobem dos o més paradigmes rivals competint per ser els qui governin l'activitat científica d'una comunitat parlarem de *revolució científica*. Aquestes revolucions obren un conjunt de controvèrsies en què els mateixos termes utilitzats per les comunitats científiques canvien de significat. En aquests períodes desapareixerien aquelles semblances que caracteritzarien les relacions de la comunitat. Les percepcions dels científics es diversifiquen, i pot succeir que un mateix fenomen sigui vist de maneres diferents o, fins i tot, que aquestes visions siguin incompatibles entre si.

A diferència de la ciència, on normalment les controvèrsies entre paradigmes tenen un guanyador, en l'àmbit de les relacions amb les drogues podem trobar diversos paradigmes coexistent en el mateix període de temps dins de les comunitats implicades. Anant més lluny del que proposava Kuhn ja fa més de cinquanta anys, podríem considerar que en realitat ens trobem davant d'una *revolució permanent*, protagonitzada per diversos plantejaments que coexisteixen i es van transformant de manera dinàmica. És a dir, podem trobar diversos paradigmes cohabitant dins de la mateixa institució, per exemple les diverses administracions públiques, vinculats entre si en i a través de les relacions de poder que es conformen entre les comunitats que hi coexisteixen. En el cas que ens ocupa, podem dir que els paradigmes són transversals als diferents agents socials o comunitaris implicats en el món de les drogues: educadors, metgesses, usuaris, administradores, activistes, investigadors, psicòlogues, psiquiatres, etc. En aquest sentit, cal fer notar que "*tant les revolucions com la ciència normal són activitats basades-en-comunitat*" (Kuhn, 1962, p.276).

Ubicats dins un mateix paradigma, però, ens podem trobar noies i nois consumidors, infermers i metgesses, educadores i legisladors que es manegen amb les mateixes significacions al voltant del món de les drogues, compartint unes creences, uns mètodes, uns conceptes i uns valors. En aquest sentit, no és d'estranyar que el mateix significat de *prevenció* (en matèria de drogues) prengui diferents expressions segons el paradigma en què ens situem. En aquests casos, d'igual forma que en la comunitat científica, les experiències i les teories no serveixen com a jutgesses de la controvèrsia (o del conflicte obert davant la definició de prevenció) ja que les diferents parts poden tenir concepcions paradigmàtiques força heterogènies del món, i amb mecanismes de construcció de veritat que són propis de cada comunitat.

Com el mateix Kuhn (1962) ens diu, s'ha de posar èmfasi en les pràctiques que realitzen els membres implicats en un assumpte (la prevenció en l'àmbit de les drogues) a l'hora d'explicar el canvi de paradigmes. Són aquestes pràctiques diàries de les comunitats les que ens portaran a la mà el sentit i el significat de les relacions que estableixen amb el món. Per tant, la transformació d'aquestes pràctiques serà el que propiciarà els canvis en els acords de grup que governaven una comunitat, permetent així l'aparició d'un nou paradigma, i la conseqüent emergència revolucionària, que és permanent.

En aquest punt, és important que fem una matisació d'allò que entendrem com a *pràctiques*. En utilitzar aquest terme també ens estem referint a les *pràctiques discursives* i al llenguatge. Les formes d'enunciar, les consignes o els significats de les paraules també s'articulen de

forma concreta en els paradigmes i, per tant, també influenciaran a l'hora de definir i establir una percepció concreta sobre les drogues i la prevenció.

"Llenguatges diferents imposen al món estructures diferents." (Kuhn, T. 1989, p.131)

Les tradicions que es desprenen d'un paradigma poden ser complementàries, però també poden construir-se en base a fonaments epistemològics força incompatibles entre ells, o fins i tot incommensurables amb les dels seus predecessors o cohabitants. Trobar un llenguatge comú i neutre al qual puguin ser traduïdes dues teories incommensurables per a després poder comparar-les punt per punt és, en aquest sentit, un gran repte. Una comunitat científica i professional que comparteix un model teòric i pràctic d'intervenció pot arribar a comprendre les premisses que regeixen els models rivals o antecessors, i tanmateix no té per què compartir-hi la mateixa visió del món.

Tot i que no necessàriament té per què deixar d'haver-hi comunicació entre els diferents paradigmes, el que succeeix és que les diferents posicions poden esdevenir incommensurables degut a profundes diferències epistèmiques. Aquesta incommensurabilitat tindrà els seus eixos en les concepcions de *coneixement* i de *veritat* que sustenten les formes respectives de veure el món, així com les identitats de les persones que l'observen i el signifiquen en consonància amb cada paradigma particular.

2.1.2. Abans de l'era moderna

El consum de drogues ha estat sempre present en les nostres societats i cultures des de temps molt llunyans. El seu consum el trobem relacionat a diverses pràctiques que han anat des de la dimensió catàrtica i extàtica, a la dimensió iniciàtica o la cerimonial, passant per la dimensió mitològica, per la dimensió recreativa o bé per la dimensió terapèutica o bé per la prevenció de malalties o epidèmies.

Abans de l'adveniment del cristianisme com a model polític i de pensament dominant a Europa, el consum de drogues o la seva prescripció a terceres persones era una pràctica comuna que es veia sotmesa a escasses restriccions de tipus moral o polític. La seva normativització es produïa en un marc social regulat pels costums i venia mediatitzada pels diferents espais d'esbarjo o ritualització religiosa.

Podem dir que durant les societats paganes de l'antiguitat va dominar allò que Méndez (2001) anomena *paradigma clàssic* en matèria de drogues, el qual feia una profunda distinció entre

allò que pertanyia a l'àmbit del dret i allò que conformava el domini de la moral. Així, per exemple, Escotado (1998) relata l'ancestral costum romà que vedava el vi a les dones així com als homes menors de trenta anys. La regulació d'aquest costum consuetudinari era legislada per la *Lex Cornelia*,⁵ la qual es va negar a conferir cap tipus de sanció jurídica a aquest costum tot lliurant-ne el seu acompliment al criteri de cada llar. Així mateix, quant als fàrmacs, s'insistia en què aquests són “*indiferents*” per al dret sempre i quan no s'utilitzin “*per matar algú*”.⁶

“Això s'explica per una clara distinció entre moral i dret, que es traçava en interès d'ambdós. Si el dret provés de fer valer una moral renunciaria al seu camp propi, es faria sectari i fomentaria en definitiva el menyspreu cap a la llei. Si la moral pretengués donar suport als seus preceptes amb càstigs penals es condemnaria a fomentar la hipocresia i el saqueig de tot allò que mereix denominar-se virtut. Conseqüentment, qualsevol intromissió d'un aspecte en l'altre semblava als savis antics el summum de les monstruositats: una forma infal·lible per corrompre tant les lleis com l'eticitat.” (Escotado, 1998, p.222)

Com anirem veient, cada paradigma en matèria de drogues s'ha de contextualitzar en els paradigmes globals de pensament de cada moment. El moment històric determina doncs l'aproximació legal i social davant dels diversos elements que interaccionen amb la població, entre ells, també les drogues. Així mateix, quan els poders institucionalitzats es disposen a imposar el seu control social despleguen diferents *models d'intervenció*, que se sustenten al seu torn en models legals de regulació i normativització. En aquest sentit, també cada paradigma de pensament en matèria de drogues s'acompanya d'un model d'intervenció en relació amb aquestes.⁷ El paradigma clàssic en matèria de drogues, concretament, es traduïa

⁵ El criteri romà sobre drogues és una reproducció idèntica al del grec i es materialitza en la *Lex Cornelia*, únic precepte genèric sobre substàncies modificadores de l'ànim, que va estar vigent des de temps republicans fins la caiguda de l'Imperi.

⁶ “Droga és una paraula indiferent, on hi cap tant allò que serveix per a matar com allò que serveix per a curar i els filtres d'amor, però aquesta llei només reprova allò utilitzat per matar algú” (Digesto, 1975, vol. III, p. 699. Citat a: Escotado, 1998, p. 172)

⁷ En el present treball partim d'una diferenciació terminològica entre les nocions de *paradigma* (de pensament) i *model* (d'intervenció) per referir-nos, en el primer cas, als valors, creences i mecanismes epistemològics de construcció de veritats, i en el segon, a les formes de regulació, normativització i intervenció pública que les institucions competents despleguen sobre la població per exercir-hi control social. Diversos autors es refereixen com a *model* a allò que aquí anomenem *paradigma* (Méndez, 2001; Romaní, 2003; Martínez Oró, 2012; Sepúlveda & Romaní, 2013). És així com podem sentir a parlar d'un model clàssic en matèria de drogues –en referència a la seva conceptualització– alhora que d'un model prohibicionista– quant a la forma de regulació i intervenció pública–. En el present treball, i de cara a l'anàlisi que hi volem desenvolupar, considerem adequat distingir les formes de materialització legal i normativa –que anomenem *models*– dels repertoris discursius i interpretatius que fonamenten el seu argumentari –i que denominem *paradigmes*–.

en un *model d'intervenció laissez-faire*, en tant que no interferien en els mercats ni en la gestió personal d'aquesta mena de substàncies.

No és fins arribada la cristianització de l'Imperi Romà⁸ i el posterior domini polític i social cristià a Europa i l'arc mediterrani que no es comença a perseguir amb certa sistematització l'ús i el consum de determinades substàncies que presenten capacitat terapèutica o senzillament psicoactiva, veient-les com a un perillós competidor en l'àmbit religiós i en l'experiència mística, per una banda, i en l'àmbit polític, per una altra, ja que suposava una potencial font de dissensió pel que fa al control del cos, dels pensaments i dels estats de consciència.

“Amb l'entronització del cristianisme [...] ingressen dins d'allò perseguit un seguici de personatges –herboristes, apotecaris, remeiers, catàrtics, xamans, pontífexs d'altres cultes, mistagogs, teòsofs, bruixes urbanes i rurals, etc.– que no figuraven en els elencs romans clàssics, i molt menys en els grecs.” (Escohotado, 1998, p.240)

S'instaura doncs una nova forma institucional de relació amb les drogues que passa per la censura de tota substància potencialment tòxica o alteradora dels estats corporals o de consciència, la qual cosa s'acompanya de la persecució judicial de les persones que hi poguessin entrar en contacte. Ens hi referirem com a *paradigma inquisidor* en matèria de drogues en honor als seus temps, i perquè no fa cap distinció entre dret i moral ni entre drogues bones i dolentes sinó que ho demonitza tot plegat i legisla per a perseguir qualsevol ús o prescripció de totes aquelles substàncies que s'inscrivien dins de l'antiga definició grega de *pharmakon*.⁹

No cal dir que aquesta primera onada de censura sistemàtica vers el coneixement i l'ús dels *pharmakon* no tan sols combat els cultes orgiàstics i extàtics de les religions paganes –els quals podien recolzar-se sovint en l'ús de drogues de tipus visionari– sinó també la pròpia medicina hipocrato-galènica, en nom de remeis millors com exvots, olis sants i aigua beneïda; l'antic coneixement farmacològic serà perseguit i destruït. L'ús moral, sacramental i recreatiu així

⁸ Podríem situar l'inic d'aquest moment a l'any 313, amb la promulgació de l'Edicte de Milà per part de l'emperador romà Constantí, que en despenalitzava la seva pràctica; així mateix, en podríem situar la seva consolidació a l'any 380, amb l'Edicte de Tessalònica promulgat per Teodosi I el Gran, que converteix el cristianisme en la religió oficial de tot l'Imperi Romà, permetent la seva extensió institucional per terres europees, africanes i asiàtiques.

⁹ El concepte *pharmakon* indicava ja en la Grècia clàssica tota substància susceptible d'ésser utilitzada com a remei, però també simultàniament com a verí (Escohotado, 1998).

com l'ús mèdic de qualsevol droga diferent del vi¹⁰ constituirà apostasia i menyspreu de la veritable fe (Escohotado, 1994). Aquest plantejament de censura pel que fa als coneixements mèdics i a les manifestacions rituals o culturals vinculades a les drogues es perllongarà durant tota l'Edat Mitjana, tot i que prenent diferents intensitats en els diversos territoris i en els diferents moments. Quant a la implementació del control social sobre la població per part dels entramats institucionals competents en aquell moment, el paradigma inquisidor es tradueix en un *model d'intervenció censorador*.

Com és ben sabut, el Renaixement suposa en certa manera una voluntat de retorn als models dominants abans del mil·lenni medieval, de manera que es produeix un intent de recuperació dels paradigmes de l'antiguitat. Així doncs, durant l'adveniment de les Il·lums es recupera i consolida un model que –tot renaixent amb el Renaixement– s'inspira en el *paradigma clàssic*, per tal d'impulsar de nou una recuperada separació entre el dret i la moral. En qualsevol cas, i en comunió amb la resta d'àmbits en què el Renaixement suposa una autèntica revolució, podem denominar aquest període com a *paradigma neoclàssic*¹¹ atès que, certament, es fonamenta sobre els models clàssics de relació amb les drogues però, tanmateix, tan sols es consolidaria en el discurs culte de les elits intel·lectuals, característica aquesta pròpia de l'inici de la modernitat a Europa. Amb aquest paradigma recuperat, retorna també tot i que amb menor força una concepció d'intervenció pública basada en un renovat *model d'intervenció laissez-faire*. El paradigma clàssic doncs, s'enforteix, s'afebleix, gairebé desapareix i es reproduïx per tornar a renéixer en el període neoclàssic. En certa manera, es pot afirmar que el paradigma (neo)clàssic és el que ha imperat durant més temps en l'espai sociocultural europeu i occidental, ja que no tan sols va ser dominant en les societats europees paganes, en l'època clàssica, sinó que ressorgirà de nou després en les elits de poder del període posterior a la dominació gòtica cristiana.

Ja de ple en la modernitat europea, i pel que fa al consum recreatiu de substàncies psicoactives, es va anar consolidant aquest model de tractament de les drogues, el qual va trobar la seva expressió més perfecta durant el segle XIX.

¹⁰ No deixa de ser interessant el fet que, al llarg de l'era pagana, el vi i les begudes alcohòliques són les úniques drogues que suggereixen una degradació ètica i una indigna fugida davant de la realitat. En cap cas no ho són d'altres drogues antigues d'ús comú com l'opi, la marihuana, l'haixix, el beleny, les datures, els fongs visionaris ni d'altres substàncies, totes elles de fàcil adquisició en els grans mercats de queviures dispersos pels territoris de l'Imperi Romà (Ibid).

¹¹ En una transformació al seu temps del *paradigma clàssic* (Méndez, 2001) vigent un mil·lenni abans.

“El seu postulat més bàsic és que el control del consum de substàncies psicoactives és abans de res un assumpte de caràcter personal i que és la prudència dels individus, i no pas la legislació, la que és responsable de regular un ús racional i acceptable de les mateixes.” (Méndez, 2001, p.90)

Méndez (2001) ens explica en aquest sentit que Thomasius, en els seus *Fonaments del Dret Natural i de gents* del 1705, ja diferencia entre allò que pertany al dret (*iustum*), allò que pertany a la moral (*honestum*) i allò que pertany al costum social (*decorum*), i considera que la moderació en el menjar i en la beguda correspon a la segona. En la mateixa direcció, Kant situa –en *La metafísica dels costums* de 1797– el deure d’abstenir-se de l’ús immoderat d’opi i d’aiguardent dins de l’àmbit d’allò ètic. Així mateix, recollint la tradició de la separació entre dret i moral, John Stuart Mill condemnava l’any 1855 a *Sobre la llibertat* la prohibició xinesa de consum d’opi i la prohibició de consum d’alcohol en diversos estats dels EUA, com a exemple perfecte d’intromissió governamental il·legítima a l’esfera de la llibertat personal.

2.1.3. Protecció de la salut i prohibicionisme

El paradigma neoclàssic recuperat amb el Renaixement aviat es veurà confrontat a les pressions inherents al desenvolupament de la Revolució Industrial. Així, i tal com ens explica Michel Foucault (1976a), amb la irrupció de la industrialització i l’emergència d’una nova classe dominant burgesa, apareix a Europa amb molta força una nova forma de moralitat, que alguns anomenen *victoriana*. Foucault ens explica que en aquest període les estratègies de poder sobre la població passen per una disciplinarització dels cossos. Es consolida així un nou *statu quo* que ja no prova de regir-se mitjançant el *poder sobirà* sobre la gestió de la mort sinó a través del *poder disciplinari* sobre la gestió de la vida. No es tractarà doncs de sancionar a través de la mort sinó de disciplinar la vida mateixa.

“Les disciplines del cos i les regulacions de població constitueixen els dos pols al voltant dels quals es va desenvolupar l’organització del poder sobre la vida. [...] La vella potència de la mort, en la qual se simbolitzava el poder sobirà, es troba ara curosament recoberta per l’administració dels cossos i la gestió calculadora de la vida.” (Foucault, M., 1976a, pp.168-169)

El dret sobre la mort és substituït pel poder sobre la vida, tot sistematitzant-se una *biopolítica de la població* (Foucault, 1976b) que suposarà el pas del poder sobirà al poder disciplinari.

Simultàniament a la consolidació d’aquest nou context industrial i disciplinari dominat ja per una efervescència liberal, el consum de drogues va començar un nou procés de massificació de la mateixa manera que ho feia qualsevol altre producte susceptible d’ésser comercialitzat a

petita o gran escala. Les noves elits burgeses de les societats industrials, ja alliberades del control secular de Roma però igualment necessitades d'un plànol transcendent que establirés el nou marc de relacions socials, passaran a legislar sobre els cossos tot prenent com a base una renovada moralitat cristiana inspirada per la Reforma protestant (Nietzsche, 1887). En l'àmbit de les drogues, com en qualsevol altre, la moral entra de ple en el dret. És així com es comença a legislar sobre la vida d'aquelles persones que es veuen seduïdes per les forces del mal a consumir substàncies alteradores de l'estat pur de consciència.

Paral·lelament, la mercantilització massiva d'aquestes substàncies va comportar l'aparició de nous models de consum també massius i sense pautes clares, sobretot en espais econòmicament poc avantatjats, que van començar a evidenciar que alguns individus perdien el control o bé sofrien intoxicacions agudes. En el context sociocultural europeu, aquest nou perfil de consumidor es va començar a associar a una manca d'autocontrol atribuïda a la feblesa del caràcter. És sobre aquesta base que es construeix el *paradigma moral* (Méndez, 2001) que, com anirem veient, des d'aleshores ha sobreviscut amb diferents intensitats, en un recorregut encara viu de transformació i combinació. D'aquest paradigma se'n deriva ja una forta estigmatització de les persones consumidores, que esdevindran éssers immorals i mereixedors d'un fort menyspreu general.

Amb el paradigma moral com a nova forma de relació en matèria de drogues es va evolucionar cap a la convivència d'una doble actitud social, d'acord amb un dels instruments de legitimació del poder propis de l'alta burgesia del segle XIX: la caritat cristiana. Així, a l'estigmatització inicial s'hi va sumar una actitud salvadora i fins i tot redemptora. Ens trobem doncs amb una societat moralista que ja havia començat a marginar els individus que poguessin manifestar comportaments no autoritzats per les normatives morals del moment –com per exemple consumir drogues– però que, paral·lelament, també començava ja a generar recursos per provar de salvar-los de les conseqüències de l'ostracisme social al que eren sotmesos. Van aparèixer doncs institucions benèfiques de tipus religiós a les quals, al llarg dels segles XIX i XX, s'hi van afegir diversos serveis institucionals de beneficència. Foucault (1975) cita alguns reglaments de les parròquies parisenses, i de les institucions de caritat que intervenien en aquestes:

"El territori per cobrir es divideix en cantons i casernes, que es reparteixen els membres de la companyia. Aquests han de visitar-los regularment; treballaran per impedir els llocs de perdició; tabaqueries, jocs de naips, escàndols públics, blasfèmies, impietats i altres desordres que poguessin arribar al seu coneixement. Hauran de fer visites individuals als pobres, i els punts

d'informació es precisen en els reglaments: estabilitat en l'allotjament, coneixement de les oracions, freqüentació dels sagraments, coneixement d'un ofici i moralitat, si no han caigut en la pobresa per la seva culpa." (Foucault, 1975, p.87)

Tot i que certament es van començar a fer importants esforços per superar l'estigmatització que sofrien les persones que consumien drogues, i sobretot, per oferir-los-hi alguna ajuda, els problemes associats al consum de drogues continuava sent contemplat sota una òptica de caire essencialment moral. Formulada així la qüestió, s'entenia que per superar la feblesa de la persona davant de la substància l'únic camí era obligar l'individu a subjugar-se sota la força de la virtut, i això només es podia fer a través de la coacció/conversió (Méndez, 2001).

Així, arribats ja al segle XX, la situació prèvia de *laissez faire* havia fet un gir radical. Les societats occidentals es trobaven en un procés d'industrialització ferotge i accelerada que feia trontollar els vells models de relació de l'individu amb l'entorn social i calia controlar els possibles efectes perversos derivats d'aquests profunds i vertiginosos canvis, els quals estaven alterant els equilibris vigents fins aleshores. Amb tot això, s'estava dibuixant una nova situació en la qual el control social sorgit de la legalitat substituïa la clàssica idea que propugnava que el control del propi cos concernia a l'esfera personal. En aquest precís moment, els postulats morals es van disposar a disciplinar definitivament els cossos fent-se valer de la llei, i és així com la intemperància va passar a considerar-se una conducta immoral, perillosa i intolerable que havia de ser perseguida pel sancionada pel sistema legal i perseguida pels cossos policials (Méndez, 2001).

En tot aquest procés és ben sabut el crucial paper que va començar a exercir el govern federal dels Estats Units d'Amèrica, sobretot a principis del segle XX. Hi ha un munt de literatura que es refereix al paper cabdal dels EUA en la croada moral contra les drogues (Díaz, 1998; Courtwright, 2002; Levine, 2002; Romaní, 2003; Martínez Oró, 2013; Arana, 2013). Més concretament, es remarca el pes de la seva comunitat WASP (White AngloSaxon & Protestant) en la creuada moral contra les drogues, fonamentada en el puritanisme, el classisme i l'etnocentrisme (Romaní, 2003). Precisament aquesta comunitat era la que ostentava el poder i els mitjans de producció i comunicació en aquell puixant país, de manera que no va resultar gaire complicat d'acceptar el discurs de la perillositat entorn de les drogues (Courtwright, 2002).

La intervenció legal sobre el consum de substàncies psicoactives tenia la seva inspiració en idees moralitzants contràries a l'embriaguesa i que identificaven els estupefaents com a productes que esclavitzaven l'individu, desposseint-lo de la llibertat i conduint-lo al crim

(Méndez, 2001). D'aquesta manera, la creixent hegemonia d'aquest país nord-americà sobre el món va permetre estendre per tot el món un nou model d'intervenció en matèria de drogues: el *model d'intervenció prohibicionista*. Aquest model, com veurem, ha acabat per imposar-se a nivell internacional fins els nostres dies.

El primer punt d'inflexió en tot aquest procés es produeix amb el Conveni Internacional de La Haia de 1912 sobre restricció en l'ús i tràfic d'opi, morfina, cocaïna i les seves sals¹², d'inspiració nord-americana, el qual va ser inclòs com a secció 295 del Tractat de Versalles. En aquesta trobada en terres neerlandeses, la delegació dels EUA va insistir en no adoptar "recomanacions", sinó "resolucions", i en què el conveni resultant fos sotmès a ratificació per part dels respectius cossos legislatius de cada Estat (Escohotado, 1998). Era l'inici de tot un seguit de tractats internacionals que finalment van acabar imposant a la resta de països la fi del *paradigma clàssic* i el seu *model laissez-faire* en matèria de drogues. En aquest sentit, fins i tot s'ha arribat a considerar el *model prohibicionista* modern com el producte d'un localisme globalitzat (Arana, 2013), atès que ostenta el suficient poder global com per imposar la seva hegemonia a nivell mundial, tot i que sorgeix inicialment com a la representació puritana d'una subcultura local del subcontinent nord-americà.

A mesura que el segle XX avançava, el discurs moralitzador inicial que va caracteritzar el model prohibicionista es va anar dotant d'un discurs mèdic paral·lel. Aquest discurs emfasitzava la curació del cos per davant de l'atenció i el zel a la persona i confirmava amb rotunditat la tesi de la manca d'autonomia dels consumidors, avalant científicament la idea que les substàncies perseguides anul·laven la llibertat de les persones consumidores i construint la figura interclassista de «el consumidor». En tant que va dominar la professió mèdica durant els anys centrals del segle, situem aquest discurs dins de l'anomenat *paradigma biomèdic* (Méndez, 2001).

D'aquesta manera, el discurs científic biomèdic es va sumar al discurs moralitzador anterior sense confondre-s'hi plenament, i va cooperar eficaçment en la difusió mundial d'una relació legal concreta amb les substàncies psicoactives, la qual es basava en la prohibició taxativa de gairebé qualsevol ús no prescrit d'aquestes. La professió mèdica, en un punyent cop de mà

¹² El Conveni limitava a "usos mèdics i legítims" l'opi, la morfina i la cocaïna, i "qualsevol nou derivat de l'opi o la cocaïna que pogués donar lloc a abusos anàlegs i tenir per resultat els mateixos efectes nocius". En no definir-se enlloc quins eren aquests usos "legítims" s'autoritzava implícitament les potències signants perquè poguessin exportar aquestes substàncies allà on no estiguessin prohibides per la legislació nacional (Escohotado, 1998, p. 630).

corporatiu, s'apropiava així de la potestat exclusiva per a prescriure l'ús universal de drogues, que sota el seu segell passarien a rebre de nou la vella denominació de *fàrmacs*.

Cal ressaltar que una de les diferències fonamentals que separa el *model laissez-faire* del paradigma clàssic respecte al *model prohibicionista* que acompanya els paradigmes moral i biomèdic sembla ser de naturalesa ètica. Ens trobem davant d'un conflicte entre diferents models d'intervenció institucional en matèria de *salut pública*.

"En el model clàssic la llei considerava els individus com a adults responsables a qui res no havia de dir sobre el seu ús de drogues mentre no malmetessin terceres persones. S'optava llavors per la llibertat i pel control moral. En el model intervencionista les drogues es consideraven tan perilloses que l'actuació governamental només podia aspirar a eradicar-ne totalment el seu ús. S'optava llavors per la prohibició i el control legal. La diferència entre els models apareix aleshores com una qüestió típica de paternalisme enfront de llibertat." (Méndez, 2001, p.93)

Pren aquí força el paternalisme jurídic en el seu sentit més ampli, el qual consisteix en l'establiment d'una regulació jurídica dirigida a protegir les persones d'elles mateixes. És enfront d'aquest nou panorama, el qual fa confluïr aspectes moralistes amb perspectives científiques, que ja podem parlar d'un nou paradigma refós que es desenvolupa amb força i solidesa i que impregnarà gran part del discurs i de les polítiques sobre drogues fins l'actualitat. Ens referim al *paradigma assistencial*, el qual troba un bon encaix amb un model prohibicionista que es recolza en arguments procedents de la moral i la biomedicina.

De la confluència de les mirades moralitzants i biomèdiques en el paradigma assistencial se'n deriven un cúmul d'associacions que comencen a legitimar una nova visió degradada i marginal de les persones que consumeixen drogues. Amb l'eradicació de qualsevol responsabilitat de la persona usuària de drogues sobre el seu propi consum, aquesta es veu definitivament abocada a esdevenir allò que d'ella se n'espera. La persona consumidora de drogues és doncs víctima d'una profecia que s'autoacompleix, això és, cau víctima d' *"una definició falsa de la situació que genera una conducta nova tal que fa veritable la concepció originàriament falsa"* (Merton, 1948, p.195). I és que, tal i com descriu el famós aforisme de William Hazlitt (1837, pp.57-58) ja a principis del segle XIX, *"quan per mitjà d'un sistema de terror i acusacions es porta la imaginació constantment cap al límit del vici, la gent s'esfondra pel precipici a causa de la mera por de caure-hi"*.

L'espiral intervencionista del model prohibicionista, però, no s'atura aquí. Així, progressivament es reforça una política legislativa criminalitzadora del tràfic i consum de

drogues que desemboca en la *Convenció Única d'Estupefaents de 1961* celebrada a Nova York, es complementa amb el *Conveni sobre substàncies psicotròpiques de 1971* celebrada a Viena, i culmina amb la *Convenció de Nacions Unides contra el tràfic il·lícit d'estupefaents i substàncies psicotròpiques de 1988* també a Viena (Davenport-Hines, 2003; Arana, 2013; Martínez Oró, 2013). La signatura d'aquestes convencions i convenis és encara a dia d'avui una condició *sine qua non* perquè un estat nacional pugui passar a formar part de les Nacions Unides, en les quals el pes dels EUA és ben conegut; en aquest sentit, l'ofensiva de la diplomàcia d'aquest país sobre la resta per a la imposició del model prohibicionista en matèria de drogues es desplega en forma d'una mena d'extorsió (Levine, 2002), davant l'amenaça de no poder entrar en el club dels països del món. És així com el model prohibicionista es converteix en una normativa jurídica internacional d'obligat compliment, sense importar-ne els perjudicis (Martínez Oró, 2012). En el cas de l'Estat espanyol, la legislació local s'adaptà a la Convenció Única d'Estupefaents l'any 1967, la qual s'acompanyà de forma immediata amb la creació de la *Brigada Especial de Estupefacientes* (Usó, 2013).

Amb tot, les regulacions pactades internacionalment contenen algunes importants excepcions que deixa exemptes de sanció moral, mèdica i legal algunes drogues més tradicionals com són l'alcohol, el tabac i el cafè, les quals no seran considerades com a *substàncies psicotròpiques*. No deixa de cridar l'atenció, en aquest sentit, que les tres substàncies citades constituïssin durant aquells anys, i encara constitueixen a dia d'avui, un eix de negoci rellevant en bona part dels països occidentals ja industrialitzats, entre ells els EUA. Cal fer notar aquí que el criteri perquè una substància sigui considerada com a psicotròpica vindrà determinat de manera única i exclusiva per la seva inclusió en les *Llistes I, II, III i IV* elaborades entre la Convenció de 1961 i el Conveni de 1971. La més famosa de totes, la *Llista I*, és la més restrictiva i potser la més controvertida de totes, atès que posa en el mateix sac substàncies orgànicament molt diferents, situant per exemple el cànnabis al costat de potents estimulants alcaloides com feniletilamines i triptamines, sense un criteri clar que expliqui públicament per què s'agrupen aquestes substàncies entre elles i no pas amb d'altres com les benzodiazepines o els barbitúrics, per exemple.¹³

¹³ La Llista I inclou substàncies totalment desconegudes a nivell popular i que presenten denominacions químiques ben alienes al comú de les cultures de consum (Alfentanil, Buprenorfina, Dextropropoxifè, Difenoxilal, Dihidrocodeïna, Etorfina, Fentanil, Hidrocona, Oxiconona, Petidina, Surfentanil, Cationa, Brolamfetamina, Parahexil, Eticiclidina, Rolociclidina). Hi ha d'altres substàncies de la Llista I que, per la seva complexitat terminològica, sovint es presenten en forma d'acrònims químics que segueixen sent desconeguts per al públic general (DET, DMHP, DOET, PCE, PHP, PCPY, PMA, STP, DOM, TCP, TMA, MDA, MMDA). A aquests desconeguts compostos s'hi afegeixen un seguit de substàncies amb noms

Arribats a aquest punt, i per acabar-ho d'adobar, entra en joc una nova substància que determinarà profundament la xarxa de vinculacions entre drogodependència i marginació i ho dispararà tot plegat una mica més enllà: l'*heroïna*. Amb la irrupció massiva d'aquesta substància en el mercat occidental a la dècada del 1980, i en un moment en què la pròpia gestió del consum ja no pertany a la persona consumidora, es desenvolupa i reifica de forma potent l'associació *heroïna*→*dependència*→*marginació*→*delinqüència*, generant de forma inherent una forta alarma social. De cop i volta aquests elements s'entortolliguen i es fan difícils de separar i, per tant, de distingir.

I vet aquí que arribem a un punt en què el consum de drogues es veu intrínsecament vinculat a una dependència física i psíquica, la temuda *addicció*, cosa que porta la persona consumidora d'aquestes substàncies cap a una marginació social que la relaciona directament amb la figura del *delinqüent*. En un context d'alarma per epidèmia i des d'una perspectiva assistencial, l'objectiu del tractament de la persona dependent a les drogues passarà a ser primordialment i gairebé exclusivament aconseguir l'abstinència en el consum (Méndez, 2001), pas previ i absolutament necessari per a la seva reinserció social. I és aquí on ens topem frontalment amb el punt central que fonamenta el discurs assistencial: l'abstenció en el consum. És per això que aquesta perspectiva passarà a ser coneguda com a *paradigma abstencionista* (Faura et al. 2007), o també com a *model abstencionista* (Romaní, 2003; Martínez Oró, 2012; Sepúlveda & Romaní, 2013). De fet, quan ens referim al paradigma abstencionista estariem fent referència a la confluència d'un conjunt de tradicions (*moral, biomèdica i assistencial*) que s'han anat gestant al llarg dels segles XIX i XX, que tenen en comú l'abstenció en el consum de drogues com a objectiu principal, i que es fonamenten en *un model d'intervenció prohibicionista* per a la consecució d'aquest objectiu.

L'element assistencial del paradigma abstencionista prevaldrà amb força. Així, tota persona que consumeixi alguna de les substàncies incloses en la *Llista I* de la Convenció Única d'Estupefaents de 1961 passa a ser vista com una persona malalta, sense voluntat pròpia i, per

molt més coneguts que són utilitzades per part de diferents comunitats i en diversos entorns culturals; algunes d'aquestes substàncies vénen ja de lluny i procedeixen de diferents indrets i cultures del planeta, d'altres són més recents, però totes tenen en comú que es (re)popularitzen a Occident amb el boom contracultural de la dècada del 1960 –i coincidint amb la signatura del Conveni Únic d'Estupefaents 1961–, com per exemple la cocaïna, l'heroïna i la metadona, l'opi, la morfina i les seves sals, el peiot (consumit a Mèxic des de temps precolombins) i la mescalina (principal alcaloide del peiot), la psilocina i la psilocibina (principis actius dels fongs al·lucinògens, utilitzats en diversos indrets del planeta des de fa milers d'anys), el LSD (els àcids, o tripis), el MDMA (l'èxtasi), el THC (principi actiu del cànnabis, trobat ja a l'antic Egipte), o la DMT (un dels principis actius de l'ayahuasca, utilitzada per a usos medicinals i rituals a l'Amazònia).

tant, sense cap dret sobre la gestió de la seva vida i del seu cos. És així com el consum de drogues és associat a la *dependència*, amb la qual cosa desapareix la figura de la *persona consumidora de drogues* que ve a ser substituïda per la figura estigmatitzada de la *persona drogodependent*, o més directament, «*el drogoaddicte*». En els casos en què aquesta associació es fa difícil de concretar, la teoria de l'escalada, o *gateway drug theory* (Kandel, 1975), s'ocuparà de la resta, clamant que el contacte amb una substància sense capacitat de càrrega addictiva –prenent el cànnabis com a imatge– suposarà l'entrada gairebé segura envers un món de drogues dures i addictives del qual ja no es podrà escapar –prenent l'heroïna com a imatge–. Així, per exemple, si no es detecta addicció en una persona que realitzi un consum moderat d'una droga tova com el cànnabis, no significarà que aquesta persona no sigui víctima de la mateixa pèrdua de volició que s'assigna a la dependència a una droga. En ser el cànnabis una substància prohibida per les convencions internacionals al mateix nivell que qualsevol altra droga, les persones que en consumeixin es veuran vinculades a totes les altres substàncies prohibides i, conseqüentment, a la suposada pèrdua de responsabilitat sobre el propi cos. A més a més, cal destacar que els coneixements i habilitats de les persones usuàries o exusuàries de qualsevol droga inclosa en les llistes de substàncies prohibides sovint no es prenen en cap consideració. Els equips professionals de tractament esdevenen agents amb capacitat de decisió sobre el procés que hauran de seguir les persones consumidores d'alguna de les heterogènies substàncies de la Llista I. Aquestes persones no seran autoritzades a exercir cap paper a l'hora de dissenyar els plans preventius o bé les estructures terapèutiques del seu propi procés ni del d'altri.

Aquest mateix fenomen no funcionarà en aquelles persones que consumeixin altres drogues dures que siguin legals –com l'alcohol o els barbitúrics– pel mer fet que aquestes substàncies no estan inclosa en la famosa Llista I. Com dèiem, de les quatre llistes configurades entre la *Convenció Única d'Estupefaents* i el *Conveni sobre substàncies psicotròpiques*, la *Llista I* és la més estricta i restrictiva, i comprèn les drogues utilitzades en aquell moment (1961–1971) pels representants de la contracultura, de manera que el THC –principi actiu del cànnabis– s'inclourà en la mateixa categoria que d'altres com el LSD, la psilocibina o la mescalina. En aquest sentit, és fàcil observar que els criteris d'inclusió d'una substància a una llista o bé a una altra es fonamenten en criteris morals i polítics, i no pas en criteris de toxicitat contrastada (Nutt, King i Phillips, 2010). Si com veïem, el model d'intervenció prohibicionista es basa inicialment en un model moral propi de la minoria protestant nord-americana que perseguia els consums d'altres minories culturals dels EUA, els convenis internacionals de la segona meitat del segle XX centren la prohibició en substàncies que estan sent apropiades per la

contra-cultura hippy del moment, però que formen part d'altres cultures del planeta amb un gran valor sociocultural atès que allà hi acompleixen finalitats específiques (Furst, 1980). Hi ha un bon nombre de treballs que mostren el paper ancestral que aquestes substàncies ara prohibides tenen i han tingut en diferents cultures, com l'opi a l'Índia (Charles, 2005), la xina i el sud-est asiàtic; la fulla de coca a les regions andines (Díaz, 1998); els bolets i el San Pedro a Centre Amèrica i Mèxic; l'ayahuasca a Sud-Amèrica (Bouso, 2013); o d'altres substàncies menys conegudes però també fiscalitzades com el kava i el betel en els pobles d'Oceania, o bé el khat a la Península Aràbica i la Banya d'Àfrica (Gamella, 2003). En aquest sentit, la signatura dels tractats de l'ONU impulsant el model prohibicionista –conegut ja a nivell popular com a *prohibicionisme*– propiciat des dels EUA "*comporta perseguir pràctiques mil·lenàries sense que s'obtingui cap benefici i només contribueixi a l'homogeneització cultural*" (Martínez Oró, 2013). Així mateix, més enllà dels elements estratègics d'atac a la contracultura occidental, i d'agressió etnocèntrica a d'altres cultures ancestrals, el *prohibicionisme* va començar a emergir com a una de les principals fonts d'emanació d'alguns efectes no previstos inicialment, però que abastarien diferents àmbits tots ells interrelacionats. Així, l'excepcional manca de regulació de la qualitat de les drogues va començar a comportar sobredosis accidentals o involuntàries així com una gran extensió de problemes de salut derivats de l'adulteració del producte que arribava al mercat. Aquesta manca de regulació del mercat de les drogues, el qual a partir de la seva prohibició va començar a gaudir d'una forta i creixent demanda, també va impulsar i enfortir un mercat negre en perpetu creixement que va començar a sostenir poderoses màfies criminals, així com pràctiques de corrupció i prevaricació a nivells desconeguts anteriorment. Més encara, la criminalització de les persones consumidores va començar a generar una font potencial de mà d'obra que va ser fàcilment absorbible pels entramats jeràrquics del negoci del tràfic il·legal de drogues.

El prohibicionisme ha optat per perseguir a nivell judicial i policial la producció i distribució de drogues. Això és, ha optat pel control de l'oferta. Tothom qui estigui en contacte –d'una manera o una altra– amb les drogues esdevé una persona potencialment delinqüent. I és així com, a partir de la repressió d'un fenomen tan complex com les drogues, s'ha motivat un nombre desproporcionat d'empresonaments arran de delictes relacionats amb drogues, principalment per possessió de petites quantitats destinades a fer front al propi consum (Martínez Oró & Pallarés, 2013).

El conjunt de paradigmes citats fins el moment (moral, biomèdic, assistencial i abstencionista) tenen en comú la seva confluència en un únic model d'intervenció: el prohibicionisme. Tots es

basen en una concepció de la salut pública vinculada a l'obligació que les institucions competents suposadament tenen per tal de protegir la salut dels individus. S'entén aquí que si és necessari s'haurà de protegir les persones d'elles mateixes, de les seves pulsions, dels seus hàbits o dels seus desigs. Podem parlar doncs, més globalment, d'un *paradigma de protecció de la salut* en matèria de drogues, que es basa en principis i indicacions *morals, biomèdiques i assistencials*, que assumeix l'*abstinència* en el consum com a objectiu de les seves polítiques, i que desplega un *model d'intervenció prohibicionista* per a imposar-les.

2.1.4. Promoció de la salut i reducció de riscos i danys

A finals de la dècada del 1980 algunes coses es comencen a moure en un sentit diferent al dominant fins aquell moment. Es produeixen alguns fets que comencen a qüestionar el model de relació amb les drogues i amb les persones que les consumeixen. Així, en una recuperació i remodelació d'alguns dels elements que ja conformaven la comprensió clàssica de la relació amb les drogues, es comença a configurar el naixement d'un nou paradigma. És aleshores quan es comença a desenvolupar una comprensió de les problemàtiques de salut que és inseparable del context comunitari en el que s'insereix cada individu i que dona pas a noves conceptualitzacions del terme *salut*.

Tot i que les perspectives comunitàries venien desenvolupant-se ja al llarg de les dècades anteriors, cal ressaltar un fet que va catapultar la necessitat de trobar un nou paradigma de relació amb les drogues. En aquest sentit, la major urgència sentida per a procedir a un canvi de paradigma recau, tal vegada, en l'aparició d'una nova epidèmia provocada per un virus desconegut fins els anys 80 –el VIH– i que a priori afecta tots els estrats socioculturals, tot i que en aquells moments semblava mostrar una major i més agressiva incidència en alguns col·lectius concrets, com eren les persones consumidores d'heroïna o els homes homosexuals.

D'alguna manera, l'estret vincle que la propagació del nou virus establí amb les formes concretes de consum d'heroïna va encetar una interessant paradoxa, ja que sembla que l'urgent necessitat d'endegar polítiques de prevenció primària per tal d'evitar nous contagis del VIH va impulsar un fort qüestionament del mateix model de prevenció en l'àmbit de les drogues. Això és, davant la nova epidèmia, es va prioritzar el desplegament d'estratègies de prevenció primària –evitar l'entrada en contacte– en relació amb possibles contagis del VIH. Això va implicar la necessitat d'acceptar que hi havia persones que consumien heroïna i que calia que ho fessin en certes condicions per tal d'evitar la propagació del virus; és a dir, es va

haver d'actuar a partir d'estratègies de prevenció terciària –treballar per mantenir la qualitat de vida un cop ja existeix el consum–, tot donant pas a un nou model d'intervenció en matèria de drogues, conegut com a *model de reducció de danys*.

Per trobar les primeres conceptualitzacions desenvolupades al voltant del *model de reducció de danys* cal remetre's a les pràctiques pioneres dutes a terme en dues contrades del continent europeu que ja s'han caracteritzat des de fa moltes dècades pel seu caràcter innovador pel que fa als elements comunitaris i participatius de les seves actuacions: per una banda, a Holanda (Amsterdam i Rotterdam), i per una altra, a Anglaterra (comtat de Merseyside).

A Amsterdam i Rotterdam, ja a finals de la dècada del 1970 es va començar a desenvolupar una noció de '*normalització*', la qual desplaçava radicalment la seva acció des de l'esfera de la intoxicació per drogues il·legals a l'esfera de les conseqüències socials de les drogues i el seu consum. La primera experiència en aquest sentit la trobem als Països Baixos, on una associació de persones consumidores de drogues coneguda com a "Junkiebond" va començar a repartir xeringues entre la població consumidora d'heroïna per tal d'evitar infeccions d'hepatitis. Tant professionals com consumidors/es van començar a prendre consciència que perseguir l'abstenció era ineficaç entre les persones que persistien en seguir consumint. Els danys derivats de les polítiques basades en l'abstenció eren molt més grans entre aquesta població que els propis danys derivats del consum. L'objectiu de la reducció de danys es va centrar doncs en preservar la salut més enllà de l'abstenció. Un cop el VIH irromp amb força, les estratègies de reducció de danys s'entenen com a absolutament necessàries, i es comencen a configurar públicament com una estratègia de prevenció eficaç i necessària (Martínez Oro i Pallarés, 2013).

El comtat de Merseyside, d'altra banda, fou el bressol de la primerenca "Salut Pública" ja en la primera meitat del segle XIX, és aquí on, allà en els anys 80, es va desenvolupar el que vindria a anomenar-se "Nova Salut Pública" i que Miquel del Ríó (2001, p.36) defineix com "*un plantejament global que integra canvis ambientals, mesures preventives individuals i intervencions terapèutiques, atorgant gran importància als aspectes socials relacionats amb estils de vida poc saludables i que evita caure en el parany de culpar la víctima de la seva pròpia mala salut.*" Aquest primer discurs estava, tot i així, fortament impregnat del concepte "epidèmic" de la toxicomania, el qual entenia que la prioritat bàsica havia de ser evitar el contagi de la malaltia (VIH) a nous individus.

Els antecedents conceptuals que permeten aquest canvi de perspectiva en la comprensió i abordatge del fenomen de les drogues cal anar-los a buscar en el paper cabdal que desenvolupa l'Organització Mundial de la Salut (OMS). En la seva Declaració d'Alma-Ata,¹⁴ l'OMS (1978, p.3) afirma que *“les persones tenen el dret i el deure de participar de forma individual i col·lectiva en la planificació i implementació de la seva atenció de salut”*. S'entén que l'individu *“ha d'incrementar el seu control sobre la seva salut i, d'aquesta manera, millorar-la”*. Per assolir aquesta fita, els individus o grups socials *“han de ser capaços d'identificar i realitzar les seves aspiracions, satisfer les seves necessitats i modificar o afrontar les condicions de l'entorn”*.

En línia amb aquestes cabdals orientacions, l'any 1981 l'OMS va introduir en la seva 34^{ena} Assemblea el concepte de *promoció de la salut*, definida com *“el procés de capacitat de la població perquè incrementi el seu control sobre la seva salut i, d'aquesta manera, la millori”* (OMS, 1981). Aquest concepte de *promoció de la salut* s'integra dins d'una estratègia global de salut per a tothom, que l'OMS esperava aconseguir per a l'any 2000. Tot plegat desemboca en la Primera Conferència Internacional sobre la Promoció de la Salut, reunida a Ottawa el 1986, des d'on es defineix la promoció de la salut en la seva famosa Carta d'Ottawa.

“La promoció de la salut consisteix a proporcionar als pobles els mitjans necessaris per millorar la seva salut i exercir un major control sobre la mateixa. Per assolir un estat adequat de benestar físic, mental i social un individu o grup ha de ser capaç d'identificar i realitzar les seves aspiracions, de satisfer les seves necessitats i de canviar o adaptar-se al medi ambient. La salut es percep doncs, no com l'objectiu, sinó com la font de riquesa de la vida quotidiana. Es tracta per tant d'un concepte positiu que accentua els recursos socials i personals així com les aptituds físiques. Per tant, atès que el concepte de salut com benestar transcendeix la idea de formes de vida sanes, la promoció de la salut no concerneix exclusivament el sector sanitari.” (OMS, 1986)

És així com es comença a consolidar l'aparició d'un nou model pel que fa a la consideració del consum i la dependència a les drogues que qüestionarà el domini del paradigma assistencial, i que anomenarem *paradigma de promoció de la salut*.

El *paradigma de promoció de la salut* sent la necessitat de fusionar carrer i despatx, i cerca la seva inspiració conceptual en la pròpia comunitat i en les definicions i problematitzacions que emanen de les persones consumidores per elles mateixes. El procés de comunicació adopta un

¹⁴ La Conferència Internacional sobre Atenció Primària de Salut d'Alma-Ata, realitzada al Kazakhstan del 6 al 12 de setembre del 1978, fou l'esdeveniment de polítiques internacionals de salut més rellevant de la dècada dels 70 i posteriors. El seu lema era “Salut per a tothom a l'any 2000”.

model en xarxa. La prevenció s'emmarca aquí dins de l'Educació per a la Salut i prova de fomentar les competències personals i socials (autoestima, capacitat crítica, tolerància a la frustració, autonomia, etc.). Les intervencions han d'implicar el grup d'iguals, les mares i pares o el professorat, i han de tenir una continuïtat temporal i ajustar-se a cada població diana i a cada context específic.

El nou paradigma es basa en crear les eines necessàries per poder traspasar de nou l'assumpció de responsabilitats a cada persona de manera que sigui ella mateixa qui, des del renovat reconeixement de la seva llibertat de decisió, opti per la millor manera de viure d'una forma saludable en un món amb drogues, tant si en consumeix com si no ho fa.

"Fa anys que sabem, i no tan sols en l'àmbit de les drogues sinó en el de la salut en general, que per a la millora dels nivells de salut d'una població són més importants qüestions sociopolítiques com la capacitat de decisió –el poder del qual disposa la població per viure la seva vida– que no pas les merament tècniques; si es vol dir d'una altra manera, que a més de tenir la capacitat de viure una vida digna d'ésser viscuda (element clau per a una bona salut), l'aplicació de molts desenvolupaments tècnics tan sols serà possible si hi ha un cert nivell de poder per imposar la seva agenda per part de la majoria de la població concernida per tal o qual problema de salut."
(Romaní, 2013)

La *reducció de danys* podia haver-se quedat en el treball especialitzat en els dispositius de prevenció d'urgència, però ha aspirat a molt més que a esdevenir un mer proveïdor de serveis. En aquest sentit, les estratègies de desplegament d'aquest model han passat per teixir una nova aliança entre professionals, persones consumidores, familiars i món científic. Des de l'àmbit professional, ha dépassat la intervenció pal·liativa a través d'altres actuacions com la investigació aplicada, formació, publicacions, mobilitzacions, diverses iniciatives polítiques, reunions i congressos, publicacions a diferents nivells, etc. (Romaní, 2013). En aquest sentit, a la V Conferència Llatina de Reducció de Danys en Drogues (CLAT5, 2009), celebrada a Porto l'any 2009, es va donar a conèixer la declaració de "Principis Bàsics de la Reducció de Danys i Riscos en Drogues", en la qual s'hi defineixen els quatre principals àmbits del nou model d'intervenció.

"Les intervencions de Reducció de Riscos i Danys haurien de sistematitzar-se en diferents àmbits: sociosanitari (accés a tractaments, prevenció de malalties, formes menys perjudicials de consum de substàncies...); politicolegal (identificació i modificació de regulacions, lleis i disposicions que repercuteixen negativament en la ciutadania, que dificulten les intervencions...); economicosocial (identificació de les repercussions –socials, i en el camp de les drogues– de les diferents polítiques econòmiques, avaluacions de cost-benefici...); i cultural (coneixements, actituds i comportaments

de la societat davant del fenomen de les drogues, rol dels mitjans de comunicació...)." (CLAT5, 2009)

Dins dels programes de reducció de danys s'inclourien tots aquells serveis –mèdics, socials i comunitaris– encaminats a reduir i minimitzar els efectes negatius del consum de drogues. Cal recordar una característica fonamental d'aquesta orientació: el seu objectiu ja no és l'abstinència. Aquests programes no només centren la seves energies en una millora de la salut –entesa en termes únicament mèdics– sinó que també treballen d'altres aspectes, a saber, l'evolució personal, la participació en el context social, la marginació, les dinàmiques laborals, l'estigma, etc. Aquests aspectes prenen la mateixa importància que el benestar mèdic en relació amb els efectes problemàtics que es poden derivar del consum.

Sovint sentim a parlar de *reducció de danys (harm reduction)* o *reducció de riscos (risk reduction)* de forma indistinta. Tot i que en algunes ocasions aquests dos termes –Reducció de riscos i Reducció de danys– han estat utilitzats indiferentment, sí que podríem parlar de diferències més enllà de la seva dimensió semàntica. En termes pràctics, i pel que fa a l'àmbit de prevenció en matèria de drogues, s'acostuma a parlar de *reducció de danys* en el cas que hi hagi una addicció manifesta a una substància (per exemple, heroïna o alcohol). D'altra banda, es tendeix a referir-se a la *reducció de riscos* en el cas del possible consum de substàncies psicoactives en entorns festius i recreatius, i en tant que no apareix una addicció manifesta a la substància (per exemple, cànnabis o MDMA).

En aquest sentit, però, en ocasions s'alerta sobre la confusió d'assimilar risc a dany. Així, Romaní (2010) posa en guàrdia sobre les assumpcions acrítiques com a risc de les conductes de les persones que consumeixen més assíduament, i defineix el risc *"com aquella acció o situació a partir de la qual existeix la probabilitat que, d'una forma no intencionada, se'n puguin derivar determinats danys no desitjats."* (Romaní, 2010, p.20)

D'altra banda, també s'alerta de la mirada sobre el dany i s'anima a centrar-se més aviat en el risc. Així, Rodríguez San Julián (2010) explica que cal posar la mirada en els avantatges positius d'assumir riscos per tal d'obtenir possibles beneficis. D'aquesta manera, el risc associat a les drogues es tractaria d'una probabilitat, i no pas d'una certesa, i el dany en seria tan sols una de les possibles conseqüències (Rodríguez et al., 2008).

Amb tot, també trobem autors que expliquen que totes dues accepcions responen a un mateix enfocament situat en un context d'intervenció o en un altre.

“Certs consums impliquen més riscos que d’altres, i per extensió, existeix una major probabilitat que es produeixi el dany. Els danys són les conseqüències negatives, sigui en l’àmbit personal, familiar o comunitari. Per tant, treballar per reduir els riscos i per evitar els danys ve a ser la mateixa cosa, tant a nivell teòric com pràctic. Es redueixen els riscos per tal que no aparegui un dany, i s’evita el dany reduint els riscos. Dues cares de la mateixa moneda.” (Martínez Oró & Pallarés, 2013, p.6)

Aquest model d’intervenció s’ha anat fent pas al llarg dels anys, i des de la dècada dels 80, enmig d’un entorn d’hegemonia del paradigma abstencionista i amb el model d’intervenció prohibicionista a ple rendiment. Cal destacar l’hostilitat que les primeres actuacions de reducció de danys van tenir principalment per part de l’estament mèdic, per al qual, els programes de rehabilitació havien d’estar “lliures de drogues” (Martínez Oró & Pallarés, 2013, p.26). De fet, el context d’il·legalitat de les drogues, però també el discurs de criminalització de les persones consumidores i l’estigmatització general de “les drogues” va invisibilitzar les polítiques de reducció de danys en els seus moments inicials, atès que implicaven una certa normalització de les drogues com a fenomen social, entrant en franca contradicció amb el model prohibicionista del paradigma abstencionista (Romaní, 2003). Tanmateix, les evidències que la reducció de danys funcionava va obrir un espai per a aquestes polítiques, considerades en tot cas “com un mal menor” emmarcat exclusivament en l’àmbit tècnic i sanitari (Martínez Oró & Pallarés, 2013, p.32).

El *paradigma de promoció de la salut*, a través del seu model d’intervenció basat en la *reducció de riscos i danys*, s’erigeix doncs com una opció que es desfà dels elements morals i assistencials que han alimentat el paradigma abstencionista i el model d’intervenció prohibicionista. Aquest despreniment de la mirada moral i assistencial es basaria, senzillament, en un criteri de realitat.

“La gran virtut de la reducció de riscos i danys [...] és que permet actuar en base a la realitat i no en exclusiva per i per a un idealitzat «món lliure de drogues»” (Parés, 2013, pp.75–76).

2.2. Prevenció i intervenció institucional

Quan s’usa el terme *prevenció* es fa des d’una amplitud semàntica de tal dimensió que és difícil reconèixer les concepcions, orientacions i conseqüències que pot implicar una determinada intervenció.

Per poder construir una eina conceptual que permeti reflexionar sobre la prevenció amb adolescents i joves en matèria de substàncies psicoactives caldria deturar-se un instant per fer un cop d'ull a algunes nocions d'ús força comú en l'àmbit de la prevenció. En el present apartat, presentem les formes de fer prevenció –i les premisses bàsiques en què se sustenten– que es desprenen dels diversos paradigmes citats.

2.2.1. Oferta i demanda

Com ja hem vist, al llarg de la història hi ha hagut diverses formes institucionalitzades de gestionar l'ús de les drogues per part dels marcs de poder dominants en cada època. Els diversos paradigmes esmentats ens han proporcionat una aproximació als valors i als coneixements que fonamentaven aquestes polítiques (institucionals, comunitàries i personals) sobre els *usos i abusos* en matèria de drogues.

Els mercats econòmics al voltant de les drogues de diversa índole ja es produeix des dels temps clàssics (Escohotado, 1998), com sempre ha succeït i succeeix amb tot mercat que compta amb certa oferta i demanda. Amb tot, amb l'adveniment del model prohibicionista es genera un potent mercat econòmic al voltant de les drogues que creix i es desenvolupa fins a nivells desconeguts anteriorment (Napoleoni, 2005). Amb l'emergència d'un mercat negre de tal magnitud al voltant de la compra-venda de drogues, la gestió de l'oferta i la demanda ha estat i és un dels principals pilars de les polítiques institucionals. A dia d'avui, sense entrar en els múltiples criteris que fonamenten aquesta gestió, ens trobem davant de dues línies principals de control governamental enfront les drogues i els seus problemes associats: la reducció de l'oferta i la reducció de la demanda (Alonso Sanz et al., 2004; Faura et al. 2007).

Així, en primer lloc, ens trobem davant de programes i estratègies dirigides a la **reducció de l'oferta**. Ens estariem referint a aquells programes desenvolupats per governs amb l'objectiu de disminuir el grau de disponibilitat social de les drogues. Per exemple, les estratègies de lluita contra el poderós entramat de les màfies del narcotràfic, però també actuacions com l'augment dels preus en el tabac o l'alcohol, per tal de dificultar-ne l'accessibilitat a les persones consumidores. Parlem aquí de polítiques preventives per a referir-nos a les estratègies de control legislatives, econòmiques i punitives que persegueixen la producció, distribució i venda de drogues, enteses com a substàncies psicoactives il·legals. El seu objectiu és reduir l'accés a aquestes substàncies.

D'altra banda, quan parlem de prevenció també podem estar fent referència a aquells programes i estratègies destinades a la **reducció de la demanda**, és a dir, a reduir el nombre de persones que puguin comprar i consumir aquest producte, així com la quantitat i l'accés que cadascuna d'aquestes persones hi pugui tenir.

“Els esforços en l'àmbit de la reducció de la demanda es tradueixen en programes de prevenció i tractament. Amb els programes de prevenció s'intenta disminuir el nombre de persones que consumeixen drogues, o si més no, retardar el major temps possible l'inici de consum o l'escalada en l'ús de drogues.” (Baulenas, 2000, p.242)

Per tant, és en la gestió de la demanda on situaríem les polítiques de prevenció orientades a les persones. La prevenció fa referència a aquella acció en el moment present destinada a influenciar en uns esdeveniments que encara no estan presents. Així doncs, estaríem d'acord amb el fet que ens estem referint a una *acció anticipatòria*.

“La prevenció pot definir-se en sentit ampli com l'acció i l'efecte de les intervencions dissenyades per canviar els determinants individuals, socials i ambientals de l'abús de drogues legals i il·legals, incloent tant l'evitació de l'inici a l'ús de drogues com la progressió a un ús més freqüent o regular entre poblacions en situació de risc.” (EMCDDA, 2000)

Com la mateixa definició ens indica, la prevenció aplicada al món de les drogues s'inicia des de diferents punts de partida: accions que són prèvies al consum i accions que són contingents al consum. Aquest fet no és d'estranyar si contemplem que ens trobem davant d'una gran varietat de situacions que van des de l'abstinència fins als mals usos de les drogues. Entre aquests dos extrems hi ha una gran varietat de pràctiques individuals i col·lectives que es corresponen a múltiples formes concretes d'apropiació de les substàncies, totes elles situades en contextos molt heterogenis entre si.

És per aquest motiu que les estratègies de prevenció tenen per objectiu treballar sobre les persones, les substàncies i els contextos. A la dècada de 1980, i seguint les pautes de les distincions d'estratègies realitzada per Torjman Sherri (1986), es comença a parlar de: a) *estratègies orientades a les persones*, amb l'objectiu de treballar sobre el coneixement i les actituds dels individus sobre les drogues; b) *estratègies orientades al context*, amb l'objectiu de transformar l'entorn en què viuen les persones; i c) *estratègies de control*, amb l'objectiu d'influenciar tant a les persones com a les substàncies i als diferents contextos. En aquest sentit, quan es parla d'estratègies dirigides a disminuir la demanda, es fa referència a la generació i implementació de mesures legislatives, pecuniàries o punitives. Bàsicament, es tractaria de desplegar estratègies d'intervenció basades en la *dissuasió*.

A l'Estat espanyol, i situats en matèria preventiva institucional, el Plan Nacional sobre Drogas (PNSD, 2015) defineix en la seva pàgina web com a objectius bàsics de la prevenció i, per tant, de la seva tasca:

- *“Sensibilitzar i mobilitzar la societat per generar una cultura de rebuig a les drogues mitjançant el foment dels seus propis valors i recursos.”*
- *“Informar i educar els nostres ciutadans, especialment nens i joves, perquè desenvolupin estils de vida positius, saludables i autònoms.”*

Per a la consecució d'aquests objectius, des del PNSD se cerca de coordinar les posicions de les diferents administracions públiques (estatal, autonòmiques i locals), les diferents organitzacions socials, els col·lectius de mares i pares, els col·lectius de professionals de l'educació, els mitjans de comunicació i, en summa, tothom qui pugui exercir cap mena d'influència sobre el jovent en el seu conjunt.

El PNSD (2015), en l'apartat 'Prevenició, assistència i reinserció' de la seva pàgina web es proposa implementar *“un conjunt de polítiques i programes que busquen una reducció del desig d'obtenir i usar drogues il·legals i que es denominen globalment amb el terme ‘reducció de la demanda’.”* Caldria fer notar que allò que es busca aquí és reduir el “desig” envers quelcom “il·legal”. De fet, és així com s'explica que el marc en què s'engloba aquest objectiu integrari en un mateix apartat la *prevenció* (del desig de quelcom il·legal) amb la *re-inserció* (dels qui prèviament han optat per des-inserir-se de la legalitat) a través d'un nexa d'unió que dona nom, precisament, al un dels paradigmes dominants en matèria de drogues a dia d'avui, *l'assistència*.

Més enllà, les estratègies descrites inclouen *“programes preventius o educatius per dissuadir els usuaris, o potencials usuaris, d'experimentar amb drogues il·legals o continuar usant-les; programes de tractament dirigits principalment a facilitar l'abstinència, la reducció en la freqüència o les dosis usades, o els programes de substitució (per ex. metadona) i programes que ofereixen educació o tractament com alternatives a la presó.”*¹⁵ Dissuasió d'experimentar amb drogues il·legals, abstinència i possibles sortides assistencials davant la que, altrament, seria l'única alternativa: *la presó*. Vet aquí el plat fort de l'acció preventiva institucional en matèria de drogues.

¹⁵ Ibid.

En el mateix apartat preventiu-assistencial-reinsertador s'inclou, finalment, "*l'actuació sobre els factors de risc per reduir la influència dels factors que contribueixen al consum de drogues, tant legals com il·legals, així com l'actuació sobre els factors de protecció basats en polítiques de promoció de la salut.*" S'observa doncs que les polítiques pròpies del paradigma assistencial dominant a nivell institucional deixen una mica d'espai –si més no sobre paper– per a polítiques de *promoció de salut* que tindrien també en compte factors de risc i factors de protecció, això sí, sempre i quan l'objectiu sigui lluitar contra el consum. Tenint en compte que, com hem vist, l'abstenció no és en cap cas l'objectiu últim ni paradigmàtic de les polítiques de promoció de la salut, la definició d'intencions del PNSD sembla contenir en ella mateixa la possibilitat de poder desplegar estratègies pròpies del paradigma de protecció de la salut amb d'altres pròpies de la promoció de la salut.

2.2.2. Dissuasió per mitjà de la sanció

Com veiem, les *estratègies de control* en termes punitius troben un punt en comú que comparteixen la perspectiva de *reducció de l'oferta* (persecució i sanció de la producció i distribució) i la seva complementària *reducció de la demanda* (persecució i sanció de la compra i consum).

Una de les estratègies institucionals estrella de les estratègies de control per a la protecció de la salut en el context del model prohibicionista és la *dissuasió* per mitjà de la sanció. La sanció – com a forma de càstig institucional– és una conseqüència negativa de l'acció criminal, i que tot individu racional ha de prendre en consideració a l'hora d'actuar. La sanció hauria de desencoratjar tant el trencament de la llei per part de les persones criminals –l'anomenada *dissuasió especial*–, com el desenvolupament d'actes il·legals per part de les persones no-criminals –l'anomenada *dissuasió general*–. En aquest sentit, i segons Scarcellli et al. (2012), les *teories de la dissuasió* afirmarien que la implicació en activitats il·legals és inversament proporcional a la celeritat, certesa i severitat dels càstigs.

En aquest sentit, i com observen MacCoun i Reuter (2005, p.79), les implicacions de les teories de la dissuasió són clares: *ceteris paribus* hauríem d'esperar que la despenalització, al reduir la severitat de les sancions legals, comportés un increment en els consums esperats de drogues i, en conseqüència, un increment en les prevalences dels usos de drogues. Amb tot, falta evidència del fet que hi pugui haver una relació clara i directa entre un augment de la severitat de les penes i un descens dels nivells d'ús de substàncies il·legals com el cànnabis (Room et al., 2010; Massin et al., 2013). De fet, la literatura suggereix quelcom altament pertorbador, i és

que podria estar succeint ben bé allò contrari a allò desitjat; en aquest sentit, comptem amb diverses evidències que assenyalen una relació directa i interdependent entre el grau i severitat de les sancions contra el consum de drogues i el desenvolupament de pautes de consum més intenses i més freqüents entre la població (Courtwright, 2001; Musto, 2002; Tracy i Acker, 2004; Lee et al., 2011). El cas del la “Llei seca”, que va afectar els EUA entre el 1920 i 1933, seria l'exemple més prominent i conegut que podem trobar en aquest sentit.

Així mateix, també trobem un bon nombre de treballs desenvolupats en anys recents que conclouen que les legislacions de tipus dissuasiu tindrien ben poc efecte en el descens del consum de drogues, i especialment de cànnabis, atès que la despenalització no necessàriament comporta un augment substancial del consum en la població general o entre el jovent (Lenton, 2000; Kilmer, 2002; MacCoun i Reuter, 2005; Room et al., 2008; Scarscelli et al., 2012).

2.2.3. Medicina preventiva

La prevenció s'ha enfocat doncs des d'una perspectiva legal, econòmica i punitiva, però també s'ha desenvolupat amb força des d'una perspectiva mèdica. En aquest sentit, el paradigma biomèdic ha proveït l'acció institucional d'un model força desenvolupat basat en la prevenció de malalties: la **medicina preventiva**. El marc d'actuació de la medicina preventiva emergeix en l'àmbit de la primera salut pública, que és més restringit que l'actual, el qual implicaria també la participació dels governs i les pròpies comunitats en la definició de les estratègies preventives. Les estratègies de medicina preventiva es descriuen típicament com a situades en els nivells de *prevenció primària, secundària i terciària*. Segons Goldston (1987), aquests termes foren encunyats els anys 40 per Leavell i Clark, investigadors de les Escoles de Salut Pública de les Universitats de Harvard i Columbia, respectivament. Aquesta terminologia basada en els tres nivells preventius va ser adoptada per l'OMS i, en conseqüència, pels departaments i les àrees institucionals de salut pública de diversos governs, com els de l'Estat espanyol entre tants d'altres. Com explica Milanese (2009), l'aplicació del model de medicina preventiva a l'àmbit de la prevenció en matèria de drogues és proposada per Gerald Caplan el 1964, tot just tres anys després de la Convenció Única d'Estufeants de 1961. Segons aquesta classificació, i seguint les descripcions que n'ofereix l'OMS (1997), en l'àmbit de les drogues la prevenció es definiria com segueix:

Prevenció primària. Segons l'Organització Mundial de la Salut, la prevenció primària consistiria en:

“estratègies que pretenen prevenir l’adveniment de l’ús de substàncies psicoactives o retardar l’edat en què s’inicia el seu consum.” (OMS, 1997, p.138)

És la intervenció que actua abans no es produeixi el consum. El seu principal objectiu és impedir o retardar els usos de les drogues. Aquest nivell de prevenció té un caràcter d’«universalitat», atès que està destinat a una gran majoria de la població. A priori, un gran nombre de persones són susceptibles de ser potencialment consumidores de drogues. Les seves actuacions prenen, majoritàriament, un model inespecífic de prevenció dels usos de drogues per tal d’evitar els possibles efectes sobre aquells grups d’edat o contexts que es troben molt allunyats de les vivències de consum de drogues. El gran nombre de persones i grups destinataris i la seva inespecificitat farà que els agents de prevenció adequats per a aquest nivell siguin agents de mediació social com la família, el professorat, els monitors i monitores, etc. La idea és que la mateixa socialització incorpori elements preventius (Hawks, Scott & McBride, 2002; Faura et al. 2007).

Prevenció secundària. Segons l’Organització Mundial de la Salut, la prevenció secundària:

“es refereix a intervencions que pretenen prevenir un ús problemàtic de substàncies psicoactives entre aquelles persones que ja les utilitzen, limitar el grau de duració del dany individual o social causat i assistir les persones usuàries que puguin desitjar posar fi a aquest ús.” (OMS, 1997, p.139)

Aquest nivell de prevenció intervé quan ja hi ha hagut una presa de contacte amb les drogues. El seu objectiu recau en intentar disminuir progressivament el consum fins que desaparegui i/o en evitar la instauració d’usos problemàtics (Faura et al., 2007). Aquest nivell de prevenció combina els models inespecífics i els models específics, segons de quina substància es tracti. Per un costat, el model és inespecífic per tal de poder abastar un gran nombre de població i per l’altre és específic perquè el contacte amb el consum ja comença a requerir de coneixements tècnics concrets. Així, els agents de prevenció en aquest nivell començaran a incloure especialistes i professionals (Hawks, Scott i McBride, 2002).

Prevenció terciària. Aquest nivell de prevenció actua un cop els usos amb les drogues ja es consideren problemàtics. Aquest nivell fa referència tant als efectes del consum a curt termini com a aquells que es produeixen a llarg termini. És a dir, actua sobre els efectes ja visibles (danys) i sobre aquells possibles (dèficits i handicaps) associats al consum. Per tant, ja estaríem parlant de tractaments exclusivament específics: comunitats terapèutiques, reducció de danys, tractament ambulatori, teràpies, etc. En la mateixa línia, els agents de prevenció

seran únicament especialistes en el grau de coneixement i les capacitats adequades per realitzar les tècniques i tasques necessàries en aquest sentit (Rementería, 2001).

Aquests tres nivells de prevenció conjuguen un menor o major grau d'especificitat de les seves intervencions. La tendència general és que l'especificitat de la intervenció sigui creixent a mesura que pugem de nivell de prevenció. Ara bé, també és factible que trobem casos en què una intervenció concreta, en el cas de la prevenció primària o secundària, pugui assolir graus elevats d'especificitat, sobretot quan els grups o població diana, per la seva edat o situació, es trobin en relacions molt properes a les drogues.

“Així, en termes generals, amb la població vulnerable o en risc seria necessari dissenyar i executar una campanya de prevenció primària; amb la població vulnerable ja afectada una campanya de prevenció secundària, consistent en atenció primària en salut, conselleria familiar i ajuda social; mentre que, amb la població drogodependent greument afectada, és necessari una acció de prevenció terciària consistent en tractaments de desintoxicació, tractament de seqüeles, substitució de substància, internament, i altres.” (Rementería, 2001, p.22)

Tot i aquesta distinció de la prevenció en tres nivells, les definicions plantejades han anat presentant alguns problemes importants a tenir en compte a l'hora de desplegar estratègies preventives. Per un costat, sovint es fa força difícil d'establir quins són els límits de cada nivell –en quin moment s'acaba un nivell i on comença el següent– en relació amb els problemes vinculats a les drogues i a la noció de consums problemàtics. Aquesta distinció presenta una aproximació mecanicista ja que categoritza la prevenció en base a uns criteris apriorístics que no tenen per què trobar-se tan diferenciats en les realitats a intervenir (Faura et al., 2007), les quals es caracteritzen per ser heterogènies i dinàmiques.

Per un altre costat, la suma dels diferents sabers que intervenen en la prevenció i els *feedbacks* que rebem d'aquestes realitats intervingudes generen un volum de nous coneixements específics que encara fa més difícil la categorització de la prevenció en nivells.

“La fragmentació del coneixement que existeix actualment en el camp de la prevenció de drogodependències genera greus obstacles als seus potencials usuaris: polítics, planificadors i tècnics socio-sanitaris, entre d'altres.” (Salvador & Martínez, 2000, p.258)

Si hem arribat fins aquí, ja hem pogut anar veient que en el conjunt dels països occidentals hi ha una forta predominança dels paradigmes biomèdic i assistencial pel que fa a les relacions amb drogues. Així, per exemple, la gran majoria dels òrgans directius dels Centres d'Atenció i Seguiment a les drogodependències de Catalunya estan acaparats precisament per metges i

metgesses (Faura & Causa, 2004). Aquesta predominança medicoassistencial –completament avalada pels seus múltiples èxits en matèria de salut– deixaria al marge, paradoxalment, altres formes de saber que complementen la visió sobre el món de les drogues. En moltes ocasions les intervencions anirien bàsicament destinades a la gestió del cos i les seves conductes en relació amb la salut física, tot perdent de vista elements tan bàsics com les característiques de la situació familiar, els recorreguts laborals o la comunitat a què es pertany així com els seus ritus i normatives de relació –i de consum– internes. La intervenció, en aquest sentit, seria entesa com una *vacuna preventiva* (Salvador & Martínez, 2000).

Es tracta doncs d'un model centrat en l'origen biològic d'un trastorn lineal, d'una malaltia degenerativa. I és així com deixa fora tot allò que no tingui una relació directa amb la causa biològica i amb aquest model concret de salut i malaltia. Ens trobem així amb un model que no permet considerar la complexitat etiològica del fenomen, i encara menys aproximar-se a l'amplitud del seu vessant més fenomenològic (Faura & Causa, 2004).

2.2.4. Factors de risc i protecció

Més enllà de les opcions dissuasives o de les concepcions de la medicina preventiva, veiem que també hi ha d'altres models per aproximar-se a la noció de prevenció. Aquestes diferents orientacions s'han de situar encara en el continu salut/malaltia, però en un progressiu desplaçament des de l'eix de la malaltia vers l'eix de la salut, el qual troba els seus primers marcs de referència en definicions de salut més àmplies que emergeixen amb la fi de la II Guerra Mundial, i l'adveniment de la postguerra. La salut vol començar a prendre més protagonisme que la malaltia, i es comença a definir en termes que depassen la mirada exclusivament biomèdica. Així, el Preàmbul de la Constitució de l'Organització Mundial de la Salut, adoptada per la Conferència Sanitària Internacional celebrada a Nova York l'any 1946, diu que “*la salut és un estat de complet benestar físic, mental i social, i no solament l'absència d'afeccions o malalties*” (OMS, 1948, p.100). Vet aquí els nous fonaments de la salut pública, prèvia a les nocions de promoció de la salut que –tal i com veiem en l'apartat anterior– apareixeran durant els anys 80 també de la mà de la OMS. La perspectiva de salut que emergeix després de la II Guerra Mundial introdueix nous elements de caire social, psicològic, econòmic o cultural i que van més enllà d'una noció purament biomèdica. I és en aquest context que es comença a parlar de riscos per a la salut i la vida.

Marcos Pérez (2011) ens explica que el 1968 Bloom-Heller proposa la classificació de *comunitat oberta / subjectes en situació de risc i alt risc*. Aquesta classificació distingeix entre una intervenció més inespecífica que es duu a terme en la totalitat d'una àrea geogràfica, i una altra més específica que es dirigeix tan sols a aquelles persones o grups amb algun factor de risc o en situació d'alt risc.

Comencem a trobar doncs orientacions que parlen de l'abordatge dels riscos en les estratègies de prevenció. Així, una orientació força comú és la que es refereix a *factors de risc i factors de protecció* per fer una aproximació probabilística de la prevenció. Pel que fa a la noció de *factors de risc*, i com expliquen Salvador & Martínez (2000), del que es tracta aquí és de destacar un conjunt de característiques situacionals o personals, les quals es presentarien en un grau estadísticament significatiu associades a una conducta, com podria ser el consum de drogues. És clar que, per a què aquest apel·latiu pugui ser adjudicat, ha de tractar-se d'una conducta socialment estigmatitzada –ningú no parla de factors de risc per a l'ingrés a la universitat, per exemple–. Els factors de risc, al seu torn, es poden dividir en *factors de risc baix, de risc moderat i de risc alt*, fent referència a la baixa, mitjana o alta probabilitat que una conducta, un context o una actitud produeixi o es transformi en una situació de malestar (Marcos Pérez, 2011).

Els seus contraris, o complementaris, serien els **factors de protecció** i, novament, malgrat ser més difícils de determinar amb independència del seu parell, farien una referència estadística al conjunt de característiques que poguessin associar-se significativament a l'evitació o disminució d'una conducta.

En tot cas, aquí es presenta una novetat. I és que, a diferència d'una acció pròpia de la *medicina preventiva* dividida i estructurada en nivells a priori (primària, secundària i terciària), aquí l'acció preventiva s'organitza segons una *aproximació probabilística* a uns criteris de benestar. Aquests criteris queden establerts mitjançant un conjunt de factors, en forma d'ítems, que constitueixen allò que és benestant o saludable.

“La majoria de teories vigents reconeixen que són nombrosos els factors que influeixen en la iniciació i el manteniment del consum de drogues. Aquests factors poden procedir de l'àmbit individual (inclòs el genètic), de l'interpersonal, del familiar i de l'escolar, així com dels condicionaments socials i econòmics de l'entorn.” (Salvador & Martínez, 2000, p.256)

Els factors de risc i protecció ens parlen tant de situacions o de característiques personals com de conductes i actituds que juguen un paper en el consum i els usos de drogues. A l'hora de

dissenyar la intervenció preventiva els factors es defineixen, normalment, segons un conjunt d'estimacions estadístiques que mostren com a significatiu el seu paper en el consum i els usos de drogues. En aquest sentit, els factors de risc seran aquells elements que, tant a curt com a llarg termini, poden portar al consum problemàtic o senzillament al consum. D'altra banda, els factors de protecció seran aquells elements que, tant a curt com a llarg termini, poden evitar o reduir el consum i els seus problemes associats.

"Hi ha molts factors que poden augmentar el risc d'una persona per a l'abús de drogues. Els factors de risc poden augmentar les possibilitats que una persona abusi de les drogues mentre que els factors de protecció poden disminuir aquest risc. És important fer notar, no obstant això, que la majoria de les persones que tenen un risc per a l'abús de les drogues no comencen a usar-les ni s'hi fan addictes. A més, el que constitueix un factor de risc per a una persona, pot no ser-ho per a una altra." (Robertson, David & Rao, 2004, p.6)

Els *factors de risc*, per tant, no tindrien un caràcter universal sinó que es trobarien situats en contextos espacials i temporals determinats. Això no vol dir que en dos contextos diferents no hi puguem trobar un mateix factor rellevant per a ambdós. Els factors de risc són elements explicatius (possibles eines de predicció) de les eventuais condicions que podrien derivar envers un consum i un ús de les drogues. En un pla estadístic, parlariem de correlacions positives amb l'inici del consum o amb els mals usos de les drogues.

D'una altra banda, els *factors de protecció* fan referència a elements que estableixen correlacions negatives amb l'inici del consum o dels mals usos. Aquests factors es relacionen amb l'estudi previ dels factors de risc, és a dir, són aquells factors que, per exemple, ja existeixen dins el col·lectiu a intervenir i que han de ser treballats per potenciar la reducció dels factors de risc. Concretament, estem parlant d'estratègies que van dirigides a treballar les relacions d'una persona amb si mateixa, d'una persona amb la seva xarxa social, amb l'entorn sociocultural o d'una persona amb les mateixes substàncies.

"Una meta important de la prevenció és canviar el balanç entre els factors de risc i els de protecció de manera que els factors de protecció excedeixin els de risc." (Robertson, David & Rao, 2004, p.7)

Els factors de protecció –com els factors de risc– no són entitats universals ni deterministes; més aviat, i com podem veure, són elements reactius i contraposats als factors de risc. Per tant, el que se'n pot destacar és la possibilitat que aquests factors obren a l'hora de disminuir l'aparició de les problemàtiques associades a les drogues.

La descripció de la salut en els termes proposats per la OMS (1948) i la cerca dels seus factors de risc i protecció permet introduir de ple els elements de caire social i cultural en els nous models de prevenció en l'àmbit de drogues centrats en els nivells socioculturals micro i macro. Així, Brofenbrenner (1990)¹⁶ estableix un model amb tres nivells de prevenció en matèria de drogues basats en l'eix social: els *nivells micro, meso i macro*. El nivell micro es referiria a una prevenció que es dona entre dues persones, el nivell meso es desenvolupa en un context social proper, i el nivell macro emergeix quan les accions repercuteixen sobre l'organització general del context sociocultural. Aquesta classificació ha estat matisada posteriorment, substituint-la pels *nivells individual, micro i macro* (Santinello, Vieno & Galbiati, 2004).¹⁷ Segons aquestes autores i autors, la prevenció en el nivell individual indueix canvis perquè actua directament sobre les persones millorant les seves competències; en el nivell meso el que es fa és millorar la qualitat dels contextos relacionals de les persones; i en el nivell macro s'intervé sobre les normes que regulen les relacions en un territori.

El 1994, provant d'allunyar-se de les crítiques caigudes sobre el model de la medicina preventiva –prevenció primària, secundària i terciària– en relació a la seva excessiva mirada biomèdica, i ja incorporant els factors de risc i de protecció com a fonament, l'*Institute of Medicine* de Washington introdueix una nova categorització que parla de **prevenció universal, selectiva i indicada** (Milanese, 2009; Marcos Pérez, 2011). Actualment, aquesta classificació es conforma en la base de les intervencions que haurien de guiar l'actuació preventiva de les institucions públiques i professionals en matèria de drogues a l'Estat espanyol, tal i com explica el Plan Nacional Sobre Drogas en el seu apartat de “Prevenció, assistència i reinserció” (PNSD, 2015). En aquest mateix sentit, el «*Llibre blanc de la prevenció a Catalunya*» defineix aquest model institucional basat en l'abordatge preventiu de tres nivells, i hi afegeix un quart nivell (Generalitat de Catalunya, 2008, pp.210-2011):

1. **Prevenció universal.** *“S'adreça a tota la població amb programes, actuacions o missatges que tenen com a objectiu prevenir l'inici del consum, retardar l'edat d'inici del consum i l'abús, o reduir la prevalença global del consum d'alcohol, tabac i altres drogues.”*
2. **Prevenció selectiva.** *“S'adreça a subgrups de la població que es consideren exposats a certs factors de risc associats al consum de drogues, i per tant en risc d'abús, tenint en*

¹⁶ Citat a Milanese, 2009.

¹⁷ Citat a Marcos Pérez, 2011.

compte la seva pertinença a un segment determinat de la població que presenta conductes potencialment associades al desenvolupament de problemes relacionats amb les drogues, per exemple, joves infractors, joves que presenten problemes d'inadaptació a l'escola o d'absentisme i fracàs escolar."

3. **Prevenició indicada.** *"Els programes i les actuacions indicades es despleguen a partir de la identificació d'individus que presenten signes inicials de problemes greus associats als consums de substàncies psicoactives (però no criteris de dependència del DSM-IV), així com altres problemes de conducta."*
4. **Prevenició determinada.** *"Es tracta d'actuacions preventives, adreçades als individus i grups de persones consumidores de drogues amb diagnòstic de drogodependència i altres trastorns de salut relacionats."* (Generalitat de Catalunya, 2008).

Cal fer notar que en aquesta classificació, la noció de prevenició ja inclou algunes substàncies no prohibides que, per motius polítics, morals i històrics, havien quedat fora de la Llista I, com el tabac i l'alcohol. Més enllà d'això, el darrer model plantejat encara se centra en un model de prevenició assistencial basat en una premissa segons la qual qualsevol ús de les drogues serà (sempre) problemàtic, situant la prevenició en un contínuum que va dels no consums, passant pels consums problemàtics, fins arribar a l'addicció. Aquest model deixa de nou fora de la definició dels seus nivells de prevenició una educació en consums no problemàtics de drogues. En centrar-se en l'anàlisi dels factors de risc i protecció, focalitza l'acció en un model probabilístic del consum, en termes de la variabilitat del risc de sofrir danys, i deixa fora altres definicions que –com veurem més endavant– són comuns entre les persones i grups que les consumeixen, i que poden adoptar un caire positiu i propositiu.

En una anàlisi dels diferents plantejaments de models preventius que hem anat veient en aquest apartat, Marcos Pérez (2011) hi identifica un seguit d'elements comuns: la possibilitat d'enquadrar-los en tres eixos o components, la referència més o menys manifesta de la presència o absència de factors de risc; la utilització de diferents contextos d'intervenció (individual, grupal, escola, família, comunitat, país, etc.); i la tipologia respecte als usos de drogues, que és la de *no-ús | ús-sense-abús | abús | dependència*.

2.3. La qüestió del risc

Fins aquí hem anat veient que a mesura que anem parlant de paradigmes de drogues, de models d'intervenció i d'estratègies preventives sovint anem trobant referències al risc. La primera qüestió que se'ns planteja, doncs, és intentar precisar a què ens referim amb la noció de *risc*, ja que, com hem vist, és un concepte que està en la base de les orientacions psicosocials que guien l'acció dels nous programes preventius en les polítiques de drogues. El risc, doncs, serà l'objectiu del present apartat d'aquest marc teòric.

2.3.1. Risc en termes de necessària evitació

Hem anat veient que una de les nocions de risc utilitzades tradicionalment es refereix a la possibilitat de sotmetre's a perills. Es tracta en definitiva del *risc de posar-se en perill*. Com expliquen Singer & Schensul (2011), a l'era premoderna el terme risc es referia a la possibilitat d'aparició de perills que semblaven fora del control humà, com desastres naturals o epidèmies. Es creia de forma comú que les persones podien fer ben poc per tal de prevenir riscos, atès que es racionalitzaven com el destí de la natura o de forces sobrenaturals com, per exemple, la “voluntat de Déu”. En l'era moderna, caracteritzada d'altra banda per un èmfasi en el coneixement científic, el concepte de risc es comença a desplaçar des de l'incontrolable territori d'allò natural i sobrenatural vers el controlable reialme de l'acció racional humana i la seva capacitat de presa de decisions. Aquest moviment es va veure reforçat per un focus cultural cada cop més centrat en l'individualisme, en una transició cap a la societat industrialitzada moderna ja “tardana” (Mayock, 2005). L'encreuament d'aquests diferents paradigmes de concepció del risc en relació amb el perill ha motivat que les persones siguin vistes com a agents actius en la creació contemporània de riscos socials, polítics i ambientals, i alhora també com a responsables d'evitar-los (Lupton, 1999). Douglas (1990) ja ens feia notar cap a finals del proppassat segle XX que el concepte inicial de risc havia incorporat la noció d'*oportunitat* i la possibilitat de *guany* i que, tot i així, l'associació directa entre risc i perill era encara hegemònica, la qual cosa implicava una perspectiva dominant dels riscos com a quelcom negatiu que cal evitar per tots els mitjans. Sota aquesta perspectiva, encara vigent a dia d'avui, el fracàs en l'evitació de riscos s'entén com a una falta d'habilitat per “civilitzar” el cos o controlar i regular el jo d'una manera adequada; i vet aquí un fracàs que pot significar una certa laxitud moral (Singer & Schensul, 2011). Com veiem, la mirada moral i la perspectiva

assistencial es colen indefectiblement en aquesta mirada del risc, constituint una noció de risc en termes de necessària evitació.

2.3.2. Risc en termes de necessària gestió

Una primera crítica a la visió que els riscos són inherentment negatius, i que una resposta racional davant de la presència d'un risc és evitar-lo, arriba de la mà d'alguns autors que argumenten que, contràriament, l'assumpció de riscos pot ser viscuda com a quelcom inherentment plaent i atractiu (Douglas, 1992; Lupton & Tulloch, 2002). Aquí, l'associació entre (assumpció de) riscos i (cerca de) plaer es podria presentar doncs com un binomi complementari per ell mateix, on el component de racionalitat no és explicatiu per a la comprensió d'aquest vincle. De la mateixa manera, caldrà anar amb cura aquí, atès que això significa també que en el moment en què des dels discursos preventius es defineix el consum de drogues com a quelcom *arriscat*, aquesta pràctica podria convertir-se en atractiva per ella mateixa. En aquest sentit, tal i com evidencien treballs qualitius com els de Singer & Schensul (2011), quan les noies i nois afirmen que són conscient que el seu comportament pot anar acompanyat de certs riscos, sovint poden considerar-se a elles mateixes com a exemptes de les conseqüències potencials de les seves accions; o bé sentir que en poden prevenir els efectes negatius, prenent la forma del “a mi no em passarà”.

La definició de risc és, doncs, construïda situacionalment i socialment, i per tant les convencions socials que defineixen quelcom com a *arriscat* es basen en qui té el poder d'emmarcar i reforçar les definicions dominants de risc (Adam, Beck & van Loon, 2000). Així, allò considerat com a *arriscat* en la narrativa dominant pot ser interpretat d'una manera ben diferent per part de les persones que se situen al marge de les converses hegemòniques (Mayock, 2005; Singer & Schensul, 2011), la qual cosa succeeix de forma gairebé més natural en el cas de la població jove.

Seguint en aquesta línia, quedaria clar que més enllà de les conseqüències més o menys previsibles que pot tenir cada decisió, els riscos no són aspectes objectius del món natural, de manera que l'anàlisi dels riscos no es pot separar dels contextos polítics, culturals i socials en els quals són interpretats i negociats (Douglas, 1985; Hunt et al., 2007). La comprensió del riscs i de les formes en què es gestiona cada risc es produeix a través dels marcs i contextos culturals específics als quals pertany cada persona (Douglas, 1992), sigui aquesta jove o adulta. Aquesta comprensió es vehicula també a través de l'experiència (Lupton, 1999; Tulloch & Lupton, 2008). Vist des d'aquesta perspectiva, sembla que les persones prenen determinades

decisions en funció de les diverses valoracions dels riscos que aquestes suposen; i aquestes valoracions depenen d'un determinat punt de vista que comparteixen amb d'altres persones del seu mateix context cultural i social (Demant & Ravn, 2010).

Sabem també que la percepció de risc canvia contínuament (Singer & Schensul, 2011), i que per tant cal tenir en compte la relació que s'estableix entre el consum de drogues i la percepció de risc en cada moment. En una revisió de la literatura, Demant & Ravn (2010) remarquen que la comprensió de la percepció de risc és central per tal de comprendre quan i com el jovent desitja consumir drogues.¹⁸ En aquest sentit, hi ha diversos treballs que al llarg dels darrers anys posen de manifest les significatives diferències que existeixen entre, per una banda, els models professionals que dominen la prevenció i els debats polítics; i, per una altra, els models culturals *populars* de riscos en drogues, principalment els que són construïts per la gent jove (Agar, 1985; France, 2000; Duff, 2003; Kelly, 2005; Hunt, Evans, & Kares, 2007; Daniulaityte, Falck & Carlson, 2012).

Trobem treballs que aborden més concretament algunes d'aquestes percepcions canviants sobre els riscos en matèria de drogues. Així, s'ha indicat que l'alta prevalença d'una substància en un context determinat comporta una més baixa percepció del risc lligat al seu consum (Anderson et al., 2009). De la mateixa manera, també s'ha indicat que, en el cas que una substància sigui més o menys accessible en el context de consum, la variabilitat en la percepció del risc no es produeix de la mateixa manera segons de quina substància es tracti (Elekes et al., 2009). Aquesta definició dels riscos com a quelcom variable i canviant s'emmarcaria dins d'allò que Beck (2002) ha considerat com a "una virtualitat real", ja que s'actualitzen i orienten les accions només des de la percepció i la definició cultural. D'aquí que aquest autor ens digui que "risc i definició (pública) de risc són una i la mateixa cosa", o bé que es parli d'una "cultura del risc" (Beck, Giddens & Lash, 1994), o d'una més coneguda "societat del risc", que ens indiquen que vivim en una cultura i una societat que conceben la seva acció per al seu present i el seu futur en funció d'aquesta noció. És així com la gestió dels riscos emergeix com una eina raonable, i fins i tot necessària, per prendre decisions informades en un context naturalitzat d'incerteses calculables (Faura et al., 2007).

L'evidència que hi ha una variabilitat dinàmica en la percepció dels riscos comporta que hem de parar atenció també als elements que tenen un paper en la gestió d'aquests riscos sempre canviants. És així com trobem que un altre dels elements comuns que s'han descrit per referir-

¹⁸ Vegeu Cohn, Macfarlane i Yanez, 1995; Hampson, Severson, Burns, Slovic i Fisher, 2001; Pearson, 2001; Gerrard, Gibbons, Vandé Lune, Pexa i Gano, 2002. Citats a Demant i Ravn, 2010.

nos als riscos té a veure amb la capacitat de gestionar-los. D'aquesta manera, ens podem referir al risc com a *"la previsió i el control de les conseqüències futures de l'acció humana"* (Bech, 2002), o dit d'una altra manera, *"es parla de risc en el moment que es pugui prendre una decisió sense la qual els possibles danys no poden produir-se"* (Luhmann, 1998). Per tant, i com hem anat veient, hi ha una noció de risc connectada de forma directa i proporcional a la capacitat de prendre decisions, i que està lligada a la possibilitat d'anticipar les conseqüències que se'n puguin derivar. La definició de risc no ens porta a un coneixement específic i tancat; ens porta, inevitablement, a actuar cap a una elecció.

"L'ontologia del risc com a tal no garanteix l'accés privilegiat a cap forma específica de coneixement. Obliga a tots a combinar dues pretensions de racionalitat diferents i freqüentment divergents, a actuar i reaccionar enfront de certeses contradictòries." (Schwarz & Thompson, 1990)¹⁹

Davant la presència d'un risc es pressuposa sempre un dilema, un seguit d'alternatives en relació amb el decurs d'accions entre les quals poder triar. Una sortida molt fàcil al problema plantejat podria ser la de suposar que s'evitaria córrer riscos en el mateix moment en què no es prengué cap opció i no se seguís cap de les opcions plantejades. No obstant això, el fet de no decidir comportaria també una decisió (Luhmann, 1998). No es poden evitar els riscos d'alguna cosa quan no es pren una decisió al respecte; i en tant que la renúncia als beneficis possibles és també un perjudici, no hi ha cap conducta exempta de risc, i per tant es fa necessària assumir-ne la seva gestió.

El risc suggereix una *incertesa calculable* que permet la presa de decisions. És per això que parlem de gestió de riscos, perquè la decisió hi juga un paper. Aquesta és la gran diferència del risc respecte al perill. El perill, pel contrari, implica una *incertesa incalculable*, una incertesa que és independent a les decisions que un o una mateixa pren (Faura et al., 2007).

"Parlem de risc si els possibles danys futurs són atribuïbles a la pròpia decisió. Si un no puja a un avió no pot estavellar-se. En el cas dels perills, d'altra banda, el dany té una causa externa. Així ocorre si, per seguir amb l'exemple donat, a un el maten les restes d'un avió que cau... [...] Així, avui la distinció entre risc i perill traspasa l'ordre social. Allò que per a una persona és risc per a una altra és perill. El fumador pot ser que corri el risc de contreure càncer, però per a tercers això és un perill." (Luhmann, 1991, p.81)

¹⁹ Citat a Beck, 2002.

En l'eix de la *incertesa calculable*, el treball que es desenvolupa des d'un model de *reducció de riscos* posa el seu èmfasi en el pol del càlcul. És a dir, es tracta d'enfortir els aspectes calculables de les incerteses per tal de prendre decisions més informades. Aquest model prova de treballar des de la mateixa posició que les persones que consumeixen drogues, per poder atendre allò que es defineix com a risc i com a perill des de la mateixa posició de consum i no només des de la posició aliena de l'agent professional. En aquest sentit, s'entendria la *reducció de riscos* com aquell treball professional que aporta eines per a la pròpia presa de decisions, concretament, des d'una posició de consum. Es pretén que la mateixa posició de consum esdevingui un risc i no un perill.

En l'altre pol de l'eix d'aquesta incertesa calculable és on hi trobem un altre dels components que conformen la noció de risc. Diríem que "*ens enfrontem a la necessitat de triar [decidir] però en l'elecció ens hi va el risc, la possibilitat que no ocorri allò esperat, que ocorri 'alguna cosa diferent a l'esperada' [contingència]*" (Beraián, 1996). És a dir, tota elecció entre opcions obertes implicaria la seva pròpia contingència. El risc és contingent mentre que suposa un dany que, de donar-se, seria el producte d'una decisió. El dany, però, en el moment de la decisió, només existeix com a possibilitat que no pot (o no hauria de) ser descartada. És a dir, en la decisió assumida el dany no és una conseqüència necessària, però sí és una conseqüència possible, i és per això que comporta el seu risc.

Igualment, sempre que parlem d'una decisió, d'una elecció entre diverses opcions, estem pressuposant un *subjecte sobirà* en el procés, sigui aquest un individu, un grup, una comunitat o un govern. És per això que un altre element que caracteritza al concepte de risc és el de la responsabilitat. I és que tota decisió (tot risc) implica una persona responsable i un procés de responsabilització d'aquesta decisió. És en aquest sentit que trobem aquí una idea forta en l'anàlisi sociològica i les directrius polítiques: la *modernitat responsable* (Beck, 2002).

2.3.3. El risc fantasma

Si hem arribat fins aquí, ja hem vist que les estratègies preventives dominants en matèria de drogues coincideixen en treballar sobre un contínuum consum/no-consum, el qual s'inicia en un pol el *no-ús*, passa per l'*ús-sense-abús*, fa equilibris per l'*abús*, i desemboca en la *dependència* a les drogues. Hem anat veient també com el perill voleia per sobre de la noció de risc en tot moment. Hem vist també que el perill pot abordar-se a través d'una gestió de la incertesa calculable, i que amb tot, ens enfrontem sempre a una contingència. És en aquest moment

que creiem interessant centrar un moment la nostra atenció en la pitjor de les possibilitats, el més terrible dels riscos, el més fatal dels perills, la contingència més temuda: l'*addicció* o dependència a les drogues.

El solapament del contínuum que connecta el no-ús amb la dependència i el contínuum que connecta el risc amb el perill se sustenta per mitjà d'un mecanisme psicosocial molt potent: la por a caure en l'*addicció*. És en aquest sentit que l'*addicció*, o més concretament la por a la mateixa, constitueix una de les principals eines de dissuasió de les estratègies preventives de reducció de la demanda. El fet però, és que aquesta noció s'ha començat a posar en dubte d'un temps ençà. És així com trobem diversos autors que argumenten que la recerca actual de tipus biomèdic, social i psicològic no proveeix d'una visió coherent sobre la naturalesa de l'*addicció*, i que de fet hi ha gran controvèrsia en aquest camp (Orford, 2001; Miller & Carroll, 2006; West, 2006; Robbins, Everitt & Nutt, 2010; Oksanen, 2013). En aquest sentit, sembla que hi ha una manca d'idees teòriques que permetin als investigadors i investigadores combinar resultats concloents des de les ciències socials, la psicologia i la neurologia al voltant d'aquesta qüestió. L'*addicció* es presenta doncs, a dia d'avui, com un concepte empantanegat. La nova recerca sobre l'*addicció* ha començat a re-emmarcar amb cert èxit aquest concepte, exposant com està socialment construït. Això ha complicat l'ús d'alguns termes i conceptes que es consideren també com a cada cop més enfangats (Oksanen, 2013).

La dependència significaria la fi de la llibertat, la fi de la gestió de les decisions, la fi del control. I és que, en tot moment, control i autonomia configuren un dels atributs clau del discurs de *normalitat*, especialment pel que fa la capacitat de decidir, és a dir, al *poder*. El concepte de poder i discurs de Foucault (1977) pot explicar aquí el fet que emmarcar el consum de drogues i l'*addicció* com a quelcom irracional opera com a una *tecnologia discursiva de poder* (Valverde, 1998; Bailey, 2005), reforçant la persona normal, disciplinada, racional i no-addicta com a *bona* en un sentit normatiu (Bailey, 2005, p.539).

I és que la dicotomia que durant tant de temps ha servit per explicar el consum de drogues [no-consumidor – addicte], es basa en un altre binomi clàssic de l'ontologia del ser [normal – anormal], la qual al seu torn troba fonament en una categorització binària del comportament pròpia de la modernitat [racional – irracional] (Schnuer, 2013). Però una mirada centrada en la *reducció de riscos i danys*, més propera al *paradigma de la promoció de la salut*, ha anat trencant les dicotomies exposades al voltant de la a-normalitat en els consums de drogues (Ritter & Cameron, 2006; Seddon, 2010). Aquest trencament se centra en un plantejament més socio-constructivista que concep persones que són o hauran de ser adultes i que tenen o hauran de

tenir poder de decisió (Dwyer, 2008; Bunton & Coveney, 2011; Schnuer, 2013). Es consolida doncs en la literatura sociològica de drogues una terminologia que fa referència a diferents tipologies de persones usuàries de drogues (Schnuer, 2013), i que ja no es refereix a *addictes*, sinó que parlaria en tot cas d'*usuàries i usuaris problemàtics* de drogues (Seddon, 2011).

Des de la *reducció de riscos i danys*, però, també es pot caure en una reproducció de noves dicotomies de forma més discreta (Schnuer, 2013). Així, es pot entendre que la presa de decisions, quan és contrària a la pròpia salut, és irracional (Moore i Fraser, 2006; Dwyer, 2008; Moore, 2008), o que, com dèiem, allò que abans era una persona *addicta* ara és una *consumidora problemàtica* (Seddon, 2011). En aquesta equació, apareix l'element de *control*, que situa el jove consumidor com a un agent *racional*, i per tant *normal*, tot i que en tant que vinculat als consums problemàtics estarà encara desproveït d'una autonomia completa.

En aquest context, el *control* emergeix com un concepte que guanya terreny, i que se situa en el camp de la disciplina necessària de les persones que consumeixen drogues per tal de mantenir la *normalitat* (Bancroft et al., 2003; Bergschmidt, 2004; Dwyer, 2008; Bourgois, 2009). Aquí, la dependència de la persona addicta a una droga és més aviat representada com un tipus de funcionament que depèn en certa mesura de l'autocontrol per tal de ser *normal*.

Els conceptes de *control* i *dependència* són un aspecte clau per comprendre la possible emergència i justificació de comportaments irracionals. Així, si bé el control s'associa a la racionalitat, la dependència ho fa a la irracionalitat per mitjà del desig no controlat. Aquesta juxtaposició moral del *control com un bé empoderador* i el *desig com un mal desempoderador* es troba en el cor de la idea d'addicció (Bailey, 2005).

Una conseqüència d'aquesta nova versió menys binària i jeràrquica del poder i la racionalitat és doncs l'empoderament de la persona usuària de drogues. El focus en el control desplaça el protagonisme des de la persona cap a l'acció, amb la qual cosa aporta més poder a la persona (Dwyer, 2008; Bourgois, 2009). Concretament, és en el control i en la pèrdua-de-control on trobem el grau de disciplina requerida a les persones que consumeixen drogues. El moviment cap al control també situa la persona addicta com a més propera a un agent social *normal* o *racional* (Schnuer, 2013).

2.4. Marcs explicatius tradicionals en la sociologia de les drogues

A l'hora d'anar a cercar marcs explicatius per tal d'analitzar els repertoris discursius que el jovent desplega per justificar el consum de drogues en relació amb el seu propi context, apareixen diversos arguments que descriuen aquesta justificació. En el present apartat analitzarem aquests models explicatius, i ho farem provant de presentar-los de manera gairebé cronològica.

1. Desviació i neutralització.
2. Subcultures.
3. Normalització social.

Ens trobem amb diversos enfocaments discursius que, al seu torn, conformen una base explicativa i interpretativa per a diferents corrents predominants en els estudis sobre drogues. Aquests relats discursius, aparentment no gaire relacionats entre ells, han dominat les interpretacions científiques i socials al voltant dels usos de drogues; sovint, s'ha apostat per un o un altre marc interpretatiu, deixant de banda els altres.

Vegem a continuació, amb una mica de detall, de quina manera operen aquests repertoris discursius en els estudis sociològics sobre drogues.

2.4.1. Desviació i neutralització

L'atribució d'un perfil marginal desviat –o susceptible de marginalització– envers les persones que consumeixen drogues és un dels primers discursos que van aparèixer a l'hora d'explicar el fenomen del consum de drogues. La teoria de la desviació en els estudis sobre drogues apareix a partir de les *teories de la delinqüència* (Sykes & Matza, 1957), que situaven les persones *delinqüents* com a persones que passen desapercebudes entre la població general i que, per tant, no pertanyen necessàriament a un col·lectiu subcultural. L'estratègia que fan servir aquestes persones, segons els autors, és la de la **neutralització del risc**. Bàsicament, sota la premissa que el consum de drogues és (sempre) dolent, i que això aparentment hauria de ser reconegut per tothom, les persones que consumeixen substàncies no estarien actuant correctament, se situarien fora de la normalitat i, per tant, es mereixerien els mals que aquesta conducta els pogués comportar. Més enllà, en tant que situades fora de la llei, les persones

que tinguin contacte voluntari d'alguna mena amb les drogues seran d'alguna manera *delinqüents*, i per tant se situaran en un espai de *desviació* social. Es tracta d'un discurs que ha tingut força volada en els estudis socials sobre drogues.

Aquesta posició envers aquelles persones que han decidit assumir els riscos associats al consum de drogues –i han evitat la decisió correcta sobre la seva pròpia salut segons l'imaginari dominant– respondria a un model concret de conceptualització del risc, connectat a aquell que l'associa amb el perill (envers terceres persones), i que hem vist en l'apartat anterior. Es tracta del model que identifica de forma directa i deliberada les persones que els assumeixen amb perfils desviats, o amb trets de personalitat problemàtics. Per descomptat, i com desenvolupa Peretti-Watel (2003), l'assumpció de riscos implica en algunes ocasions un trencament de les lleis (a la carretera, per exemple, conduir massa ràpid, conduir begut, avançar sense visibilitat...), la qual cosa ha justificat que l'assumpció de riscos hagi tendit a ser efectivament etiquetada com a *comportament desviat*. I és que els efectes d'una conducta d'aquesta mena no són únicament perjudicials per a la persona que protagonitza l'acció sinó, més enllà, també per al conjunt de la societat en què aquesta actua. Així, més enllà del fet que l'assumpció de segons quins riscos (conduir sota els efectes de l'alcohol), pugui suposar perills per a terceres persones (trobar-se a la carretera amb algú que condueix sota els efectes de l'alcohol), el perjudici també es produeix en els casos en què no s'hi involucra la seguretat d'altri. S'entén que, per exemple, tot i que les assegurances individuals obligatòries cobreixen un ampli ventall d'activitats, el cost monetari de molts riscos individuals és compartit entre el conjunt de persones contribuents de forma global; d'aquesta manera, els comportaments *arriscats* privats esdevenen *desviats* –també– en tant que afecten el benestar, el desenvolupament o l'estalvi del conjunt del col·lectiu. Psicologia i peritatge s'entortolliguen en una vella associació que prova d'afavorir aquelles conductes que poden resultar econòmicament més favorables per al conjunt de la societat.

Aquesta marginalització es correspon amb una visió que té les arrels en les *teories de la desviació*, formulades ja des del funcionalisme per Durkheim (Little, 1995), i reformulades més tard en la *teoria de les subcultures*, que veurem més endavant. Les teories de la desviació expliquen les desviacions dels comportaments convencionals i legals que afecten a persones inserides en la població general, i ho fan assumint que es produeix una neutralització dels riscos a què se sotmeten a elles mateixes i a altri. Els treballs que s'hi han centrat ho han fet sobretot al voltant de la categorització de diverses *tècniques de neutralització* (Sykes & Matza, 1957; Shiner & Newburn, 1997; Maruna & Copes, 2005; Peretti-Watel, 2003), les quals podrien tenir com a objectiu la *negociació de l'estigma* (Peretti-Watel, 2003). Precisament el darrer

d'aquests autors és qui passa a designar les tècniques de neutralització com a tècniques de *negació del risc*, ja que més aviat haurien de servir per minimitzar els comportaments arriscats en l'ús de les drogues.

En un repàs de la literatura, Peretti-Watel (2003) ens explica que del concepte de *comportaments desviats* es passa al de *comportaments arriscats*, raó per la qual aquests últims s'associen directament a la definició social d'un problema, una font de preocupació, o com a indesitjables per les normes de la societat convencional i les institucions de l'autoritat adulta. Aquests comportaments problemàtics estan connectats amb teories que postulen l'existència d'una *síndrome general de desviació* (Donovan & Jessor, 1985)²⁰ o d'una *síndrome de conductes problemàtiques* (Dryfoos, 1990),²¹ especialment entre el jovent. Com abans ho feia la desviació, l'assumpció de riscos genera també tot un seguit d'explicacions psicològiques i psicologistes: l'assumpció de riscos podria estar causada per un tret específic de la personalitat lligada a la necessitat de *cercar sensacions* (Zuckerman, 1979), i podria ser deguda a factors genètics i a influències familiars i extrafamiliars (Miles et al., 2001) o bé causada per un *optimisme irreal* (Weinstein, 1980).

En qualsevol cas, les tesis de la neutralització proven de comprendre el desplegament de *comportaments desviats* per part de *persones normalitzades*. I a tal efecte és útil l'aportació de Festinger (1957) i de la seva teoria de la *dissonància cognitiva*. Segons aquesta, tothom prova d'evitar la inconsistència entre allò que fa i allò que creu que ha de fer. Seguint aquesta lògica, Becker (1963) argumenta pocs anys després que una persona consumidora de cànnabis ha de neutralitzar la dissonància entre les visions estereotipades d'allò que cal fer i el seu consum, i a tal efecte modifica les seves creences sobre les drogues i les persones que en consumeixen. Aquesta dissonància és especialment rellevant per als comportaments arriscats, perquè les categories segur/arriscat canvien de manera més veloç que les categories legal/il·legal.

Ja entrats en el present segle, es comença a desplaçar el pes des de la neutralització vers la negació del risc (Peretti-Watel, 2003; Maruna & Copes, 2005). Així, Peretti-Watel (2003) distingeix principalment tres tècniques presents entre els arguments de les persones consumidores:

²⁰ Citat a Peretti-Watel, 2003.

²¹ Ibid.

a) **Tècnica del boc expiatori** (*scapegoating*).

Sembla que el perfil de risc va sovint de la mà del *boc expiatori*²² i, per tant, podem esperar que algunes persones provin de negar l'etiqueta de *persones arriscades*, així com d'altres proven de neutralitzar la de *persones desviades*. Així per exemple, una persona consumidora de drogues podria justificar els seus consums cercant altres perfils de persones que mostrin danys evidents a partir del seu consum, demostrant així que els consums propis s'emmarquen dins de la normalitat, i que els desviats són uns altres.

b) **Tècnica de l'autoconfiança** (*self-confidence*).

Es tracta de negar el risc per mitjà d'una distinció qualitativa entre un/a mateix/a i d'altres persones anònimes. Aquí, la persona confia en la seva pròpia habilitat per evitar o controlar situacions arriscades. En el cas de les persones consumidores de drogues, aquesta autoconfiança podria venir donada per l'alt grau de coneixement de la substància i de les diverses situacions en què es pot trobar mentre la consumeix. La negació del risc vindria en el moment en què la percepció pròpia de control i manca de risc es considera alterada, o bé no és compartida.

Tècnica de la comparació entre riscos (*comparison between risks*).

Es tractaria de negar un risc comparant-lo amb un altre risc que ja està acceptat com a perjudicial per part d'una majoria de la població. Un lloc comú en la justificació del consum del cànnabis seria, aquí, comparar l'ús de cànnabis amb drogues dures o directament amb substàncies psicoactives legals com l'alcohol.

2.4.2. Subcultures

En algunes ocasions, les persones marquen línies per diferenciar entre la cultura de consum de drogues pròpia del grup de què formen part, i aquella més general i convencional. Aquesta manera de comprendre la pròpia cultura de consum de drogues ha estat abordada tradicionalment des de la sociologia sobre drogues amb el nom de **teoria de les subcultures** (Järvinen & Ravn, 2011; Sandberg, 2012), i a dia d'avui segueix sent un marc interpretatiu del fenomen ben vigent. Sandberg (2012) en rastreja la senda per explicar que ja apareix amb algunes contribucions en la dècada del 1950 des d'alguns treballs publicats per la Chicago

²² Beck (2002) li dóna un enfocament global, afirmant que la "*societat del risc*" tendeix a esdevenir una "*societat del boc expiatori*" (*scapegoat society*).

School per autors que també treballaven en el context de les teories de la desviació,²³ i continua en la dècada del 1970 amb la British Birmingham School.²⁴ El focus explicatiu del consum juvenil en aquells temps es basava en la resistència; la subcultura era doncs observada com una resposta cultural a una posició marginalitzada.

El desenvolupament de marcs interpretatius de comprensió del consum de drogues com un fenomen cultural circumscriu dins de determinades subcultures apareixia, també, com una resposta a les teories de la desviació que s'havien anat desenvolupant a la segona meitat del segle XX. De fet, Becker (1963) fa un gran gir a la qüestió de la desviació quan desenvolupa la teoria de l'etiquetatge. Aquesta troba suport en l'interaccionisme simbòlic per cridar l'atenció sobre el drama de la imposició de la categoria de *persones desviades* a aquelles que consumeixen drogues per part dels sectors socials que monopolitzen el poder social i la veritat institucional. Becker (1963) prova de relativitzar les definicions de desviació desenvolupades per les autoritats constituïdes, i fa un primer esforç per dipositar-ne l'estudi en mans de les ciències socials, extirpant-ne així les manifestacions inqüestionables de veritats morals. La desviació ja no serà un fet consubstancial dels grups designats com a tal, sinó una categoria imposada a determinats grups culturals. És a partir d'aquí, doncs, que es comença a parar especial atenció a les subcultures per tal de comprendre millor els seus propis valors pel que fa al consum de drogues. En aquest sentit, la teoria de l'etiquetatge se circumscriu encara com a una *nova teoria de la desviació* (Fitzgerald et al., 2013).

Més concretament, en una actualització del treball de Becker (1963), alguns autors (Gourley, 2004; Measham & Shiner, 2009; Blackman, 2010; Fitzgerald et al., 2013) expliquen que els consums de drogues es donen en el si de *subcultures de consum*, en les quals es desenvolupen i mantenen normes específiques de comportament, control social i visions compartides de l'acceptabilitat i desitjabilitat de consumir determinades drogues. Seguint aquesta línia, s'afirma que la població jove està influenciada per allò que racionalment creu que es correspon amb les actituds i normes de la majoria més important al seu voltant, és a dir, de les normes del seu grup de referència (Durlauf, 2001; Fitzgerald et al., 2013). Es posa l'èmfasi en l'aprenentatge social en el si de les subcultures de drogues, no tan sols pel que fa a l'inici del consum sinó també en relació al seu manteniment.

Ja situats en els darrers vint anys, els consums de drogues juvenils explicats en termes subculturals s'han desenvolupat al voltant de l'emergència de grups específics, que de

²³ Albert Cohen, David Matza i Howard Becker (Plummer, 1997. Citat a Sandberg, 2012).

²⁴ Stuart Hall, Phil Cohen i Paul Willis (Turner, 1990. Citat a Sandberg, 2012)

vegades s'han descrit com a *tribus urbanes* (Maffesoli, 1998). Més específicament, s'ha posat èmfasi en la influència social de la cultura popular en els models subculturals de consum de drogues. Hi ha un munt de literatura que s'especialitza en el rol de les drogues i l'alcohol en el desenvolupament de diversos gèneres, i molt especialment en el relatiu a la cultura musical. Lee et al. (2011), en una revisió de la literatura, esmenten alguns dels àmbits concrets d'aquesta recerca específica, centrada en el jazz (Singer & Mirhej, 2006; Tolson & Cuyjet, 2007), el heavy metal (Arnet, 1991), el rap (Chen, Miller, Grube & Waiters, 2006), el punk/hardcore, el techno/hardhouse i el reggae (Mulder et al., 2009), o la música rave (Forsyth, Barnard & Mckeganey, 1997). S'entén que la preferència musical pot representar simbòlicament un conjunt d'afinitats amb un *grup de referència* prou ampli, així com ho fa també amb el *grup de pertinença*, o **grup d'iguals**, en el qual el vincle entre drogues i música pot ser particularment rellevant per al jovent (Soller & Lee, 2010). S'apunta, en aquest sentit, que les associacions entre drogues, música i grup de pertinença –grup d'iguals– poden trobar-se, tanmateix, condicionades pel context local (Mulder et al., 2009). De fet, en alguns casos aquest vincle s'entén com a indissociable, de manera que algunes drogues i algunes subcultures es combinarien entre elles en determinats contextos de tal manera que no seria possible saber quina és la causa i quin és l'efecte d'aquesta relació (Parés, 2013). En aquesta línia, i com indica Gourley (2004), la relació entre els individus joves i els seus grups de referència i pertinença és de doble camí: els individus són transformats i simultàniament transformen les normes de comportament i els significats compartits de les diverses i particulars subcultures de consum de drogues a què puguin pertànyer. Més concretament, un noi o noia jove desenvolupa amb el seu grup d'iguals més immediat un camí d'influència mútua i de doble sentit quan desplega una o altra actitud respecte als consums de drogues (Gaviria & Raphael, 2001). Els individus, en aquest sentit, no són agents passius que es configuren com a resposta a l'acció del grup, sinó que són actius negociadors en la conformació de les normes grupals que imperen sobre el conjunt dels individus (Fitzgerald et al., 2013).

2.4.3. Normalització social

La tesi de la normalització és inicialment llançada per Measham, Newcombe & Parker (1994) en un estudi que es focalitzava en el desenvolupament del consum de substàncies entre joves britànics. En diversos treballs al llarg dels anys següents, aquests autors han descrit una situació en què l'ús de drogues il·legals ha estat progressivament generalitzat i acceptat entre el gruix del jovent (Measham, Newcombe & Parker, 1994; Parker, Aldridge, Measham &

Haynes, 1998; Parker, Williams & Aldridge, 2002), arribant a la conclusió que l'ús de drogues no podia mirar-se ja més com a part d'un fenomen subcultural (Parker, Williams & Aldridge, 2002). A nivell de l'Estat espanyol i situats en els darrers deu anys, també trobem diferents treballs que il·lustren aquest procés de normalització en contextos juvenils (Romaní, 1999; Megías et al., 2005; Rodríguez et al., 2008; Martínez Oró, 2010; Martínez Oró & Pallarés, 2013). En el context espanyol, segons aquests autors, la mirada de les persones sobre les drogues ha tendit a una creixent normalització que camina independentment i que s'avança a la imatge sobre drogues transmesa per les institucions en els mitjans de comunicació (Romaní, 1999). En aquest sentit, i segons Megías, Rodríguez & Navarro (2005), el canvi de tendència envers aquesta normalització ha tingut a veure amb el fet que gairebé la meitat de la població espanyola també reconeix els efectes positius de les drogues, i que per tant ja no són vistes per l'imaginari social únicament i exclusiva com un problema. No només això, en els darrers anys, el consum de drogues forma part d'allò que l'imaginari de les persones adultes projecten sobre les joves.

Martínez Oró (2010) descriu els moviments que porten a una normalització del consum amb relació als canvis en les formes socials de consum més característiques de cada època històrica. Segons aquest autor, en contraposició als consums subculturals i contraculturals de drogues dels anys seixanta i setanta –caracteritzats per l'afany de possessió de béns materials–, així com dels anys vuitanta –marcats per forts moviments de promoció social–, a partir dels primers anys del segle XXI sorgeix una societat que promou una precarització generalitzada del jovent i una fragilització de les seves relacions socials. El consum de drogues entre el jovent ha compensat simbòlicament aquest moviment a través de la normalització d'aquests consums. Així, hi ha una sociabilització per mitjà de les drogues, que són legitimades en determinats temps i contexts; alhora, es produeix una normalització social del jovent consumidor, que continua amb les seves obligacions i responsabilitats diàries.

Davant d'aquesta situació, les drogues passen a ocupar el rol d'elements de consum relacional i d'*integració social* (Martínez Oró & Conde, 2013). Però a més, el discurs de la normalització no és únicament patrimoni de les noies i nois que es declaren *consumidors/es*, sinó també dels qui es declaren *no consumidors/es*. Aquesta normalització es basa en atribuir una baixa potència nociva a algunes drogues –principalment el cànnabis– també per part de les persones que no les consumeixen. En aquest sentit, Demant & Ravn (2010) argumenten que es pot afirmar que en el moment en què les persones no consumidores defineixen com a no gaire arriscada una

substància que no han provat, això indicaria que s'està produint alguna mena de normalització social d'aquella droga, ja que aquesta percepció depassa l'àmbit estricte del seu context d'ús.

Aquesta tesi és útil, ja que ens permet explicar una part de la complexitat del fenomen del consum de drogues entre el jovent. Ara mateix, cal dir, és la teoria dominant en la sociologia de l'ús de drogues (Measham & Shiner, 2009; Sandberg, 2012). Amb tot, també presenta crítiques. Algunes crítiques interessants que estan presents en la literatura es refereixen a que potser hi ha una exageració dels canvis atribuïts a la població general (Measham & Shiner, 2009). Si bé es pot identificar clarament un procés de normalització social del consum de drogues, aquesta pot estar creixent molt dins de marcs socials i culturals concrets. També s'ha dit que la categoria de consum *recreatiu* definida pels pròcers de la tesi de la normalització (Measham, Newcombe & Parker, 1994; Parker, Aldridge, Measham & Haynes, 1998; Parker, Williams & Aldridge, 2002) es tracta en realitat d'una classificació no objectiva sinó construïda socialment en un determinat context (Sandberg, 2012).

S'afirma també que la concepció de la normalització sobre-emfasitza l'agència individual a expenses d'un marc estructural més ampli (Measham & Shiner, 2009), i que deixa de banda una anàlisi més centrada en el context (Shildrick, 2002; Smith et al . 2011; Fitzgerald et al., 2013). Així doncs, si bé el marc interpretatiu de la normalització permet comprendre la justificació del consum de drogues entre el jovent entrevistat en un marc macroestructural, no seria tan útil per comprendre els processos que operen a nivell micro-sistèmic, un nivell centrat principalment en el context.

2.5. Nous abordatges analítics

La neutralització dels riscos, el factor subcultural i la normalització constitueixen doncs tres discursos explicatius que han dominat la sociologia de les drogues al llarg de les darreres dècades. Tot i així, en els darrers anys, i especialment en el ja entrat segle XXI, trobem nous elements i aproximacions analítiques al voltant del fenomen sociològic de les drogues.

2.5.1. La cerca de plaer

Si bé la cerca de plaer podria aparèixer com un element a tenir present per tal d'explicar el consum de drogues en espais recreatius, sembla que aquesta qüestió ha quedat força apartada de la literatura sociològica tradicional sobre drogues. En els darrers anys, un bon nombre de treballs destaquen l'absència de literatura sobre plaer en els estudis de drogues

(O'Malley & Valverde, 2004; Duff, 2008; Holt & Treloar, 2008; Keane, 2008; Moore, 2008; Moore & Measham, 2008; Bunton & Coveney, 2011; Martínez Oró, 2013). De fet, com fa notar Schnuer (2013), aquest concepte ha estat un dels darrers en ser problematitzats per a comprendre la naturalesa psicosocial del consum de drogues i les addiccions. Paral·lelament, l'evidència del fet que la literatura en aquest camp és feble, ha portat algunes autores i autors a vindicar la seva importància, posant especial èmfasi en el fet que constitueixi un important motor per a l'acció (Bergschmidt, 2004; Dwyer, 2008; Keane, 2008; Griffin et al., 2009; Jarvinen & Ostergaard, 2011; Schnuer, 2013).

Alguns d'aquests autors sostenen que el plaer ha estat prèviament exclòs dels estudis sobre drogues perquè era considerat com a "inferior" a d'altres conceptes, com la disciplina i la raó (Bunton & Coveney, 2011; Dwyer, 2008; O'Malley & Valverde, 2004). En aquest context, el reenquadrament del plaer com a element a tenir en compte en els estudis sobre drogues ha vingut de la mà del creixent reconeixement del fet que les persones consumidors de drogues en general, i més particularment aquelles que són considerades com a addictes, prenen decisions de forma racionalitzada i disciplinada (Schnuer, 2013). Una asseveració d'aquesta mena hauria estat força agosarada en la dècada del 1980 –especialment en el context de l'Estat espanyol– en un moment en què consum de drogues i addicció constituïen un binomi inseparable que sovint es relacionava directament amb un impuls d'autodestrucció.

A més, dins d'un marc interpretatiu hereu dels paradigmes morals que triomfen ja a partir del segle XIX, però que perduren fins ben bé l'actualitat,²⁵ l'experimentació de plaer físic o carnal estava discursivament relacionat amb l'*excés* i la *irracionalitat* (Bunton & Coveney, 2011), i en conseqüència s'ha entès tradicionalment com a part del problema intrínsec al "mal" o al "problema" d'una conducta que porta indefectiblement a la dependència (Schnuer, 2013).

En aquest marc, Escotado (1994) explica que la guerra contra les drogues és una guerra contra l'eufòria autoinduída i delata la por atàvica al plaer; mentre que el patiment no requereix de grans pedagogies, atès que és inevitable i per tant constitueix allò que cal esperar. Així, el plaer –especialment si es presumeix intens– demana una protecció, ja que és contrari a la disciplina i mai no se sap com pot acabar. En qualsevol cas, cal deturar-se aquí un instant i recordar que els conceptes de plaer i eufòria en el paradigma clàssic no estaven revestits de censura –legal o moral– (Escotado, 1998). Aquesta por al plaer, quan es vincula amb les drogues, porta a una extensió de les pors cap al conjunt de pràctiques que s'engloben

²⁵ Vegeu l'apartat 2.1.3 d'aquest mateix capítol.

en el marc de *la festa* (Parés, 2013). La negació del plaer com a motor positiu d'acció ha estat doncs instituint com un element de significació intrínsec a aquest fenomen en xarxa al voltant del plaer i la festa; i és justament aquí al mig que hi trobem, també, les drogues.

Tanmateix, l'evidència que la vida està plena de plaers que no impliquen necessàriament danys ha portat a desenvolupar la noció d'excés. La qüestió de l'excés, però, també s'ha anat problematitzant, i s'ha anat situant cada cop més lluny del seu parell tradicional, això és, la moderació. En els darrers anys, s'ha anat desplaçant el centre del problema des d'un focus de l'excés centrat en les persones addictes cap a un altre centrat en una altra tipologia de persones que Seddon (2011) anomena *consumidors problemàtics*, i que més pròpiament hauríem de descriure com a persones que desenvolupen consums de caire problemàtic, traient així el locus del problema fora de la persona –per se– i situant-lo directament en les seves pautes de consum. Aquest moviment implica un important avenç, en reconèixer que una persona pot manifestar diverses conductes que es mouen al llarg d'un espectre de varietats de consum, i per tant allò problemàtic deixa d'establir-se com a resultat d'una associació causal entre cerca del plaer, consum i dany (Moore & Fraser, 2006).

Actualment sembla que s'està produint un moviment en aquest sentit, de manera que veiem que la cerca de plaer es planteja ja efectivament com a motor d'acció i motor de consum, sense implicar conseqüències necessàriament problemàtiques (Lindeman & Stark, 1999; Bergschmidt, 2004; Dwyer, 2008; Valentine & Fraser, 2008). Més concretament, es reconeix que els excessos no són sinònim de conductes problemàtiques, i que les persones no categoritzades com a problemàtiques també els cometem (Schnuer, 2013), la qual cosa ha portat a què alguns dels treballs ja citats introdueixin una concepció del plaer desvinculada de la noció intrínseca de l'excés, i basada així en construccions positives (Duff, 2004; O'Malley & Valverde, 2004; Bunton & Coveney, 2011). En tots aquests treballs, el que veiem és que s'ha desplaçat el problema fora del plaer, com a tal, i s'ha construït una nova subdistinció entre el *plaer moderat* i el *plaer excessiu*, que substitueix la clàssica dicotomia entre *persones normals* i *persones addictes* (Schnuer, 2013). La disciplina –que manté el plaer en l'àmbit d'allò moderat i el conté d'allò excessiu– continua dominant encara el debat. Arribats en aquest punt, la cerca de plaer ja pot considerar-se com a no problemàtica –pensem per exemple en el plaer sexual– però tot i així es continua fent sota el paraigües de la disciplina i la raó. És així com Bunton & Coveney (2011, p.14) ens diuen que *“el plaer disciplinat és, doncs, un plaer que ha estat racionalitzat”*.

2.5.2. Assemblatge

La sociologia sobre drogues també ens ofereix altres nocions analítiques a l'hora d'acostar-nos a la comprensió d'aquest fenomen; en aquest sentit, un altre repertori que emergeix per tal d'explicar analíticament les situacions que viu el jovent a l'hora d'interactuar en un món en què hi ha drogues es planteja al voltant de la noció d'*assemblatge*. És Deleuze (1972) qui la proposa com a una lògica de relacions i multiplicitats contrària als contínuums de pensament dicotòmic que tant estructura les anàlisis contemporànies en ciències socials (humà /no-humà, cos/món, jo/altri, natura/artifici...) i que, de com hem vist, és dominant també en la sociologia de les drogues.

Tal i com argumenten Marcus & Saka (2006), el terme *assemblatge* es pot utilitzar per reemplaçar la noció més tradicional d'estructura social. L'*assemblatge* deixaria enrere les rigideses de les estructures fermes i les reificacions del context social, posant èmfasi en l'emergència, l'heterogeneïtat, la inestabilitat i el flux. La noció d'*assemblatge* ens permet observar les característiques dels encaixos entre els elements heterogenis que operen conjuntament, fixant-nos en la formació d'allò social, simbòlic, econòmic o polític que endreça la interacció, el significat i la pràctica, i s'allunya d'un model d'estructures resistents al canvi.

Aquest enfocament suggereix que els objectes d'anàlisi clàssics en la sociologia de les drogues (com *droga, consumidor/a o subcultura*) no haurien de ser abordats com a fenòmens estàtics, sinó que han de ser examinats en el context de la seva formació dinàmica (Duff, 2013a). Un nou "pensament d'*assemblatge*"²⁶ (Anderson et al., 2012) ha emergit en diversos àmbits de les ciències socials, proveint d'una nova i prometedora metodologia a les autores i autors interessats en l'estudi sociològic de les drogues (Malins, 2004; Fitzgerald, 2009; Oksanen, 2013).

Aquests treballs posen èmfasi en la singularitat dels consums de drogues, situats en un espai i en un temps. S'entén que parar una major atenció als aspectes espacials i temporals dels consums de drogues pot suggerir noves maneres de transformar els *esdeveniments de consum* per tal de reduir els danys que s'hi puguin associar (Duff, 2013a). Alguns treballs recents sobre geografia cultural i social suggereixen que aquests aspectes espacials i temporals emergeixen en el si d'un context discret (que anomenem *assemblatge*) de cossos, dispositius, escenaris, pràctiques, afectes i relacions; és en aquest *assemblatge* que es desplega l'ús de drogues

²⁶ TdA: "Assemblage thinking" (Anderson et al., 2012).

(Wilton & Moreno, 2012). Tal i com expliquen Smith et al. (2011) en el seu treball qualitatiu amb joves anglesos i gal·lesos, l'ús de drogues és conformat per situacions en què la gent jove s'exposa a llocs, relacions i moments particulars, en els quals les drogues són més lliurement disponibles i acceptades.

En aquest sentit, Duff (2013b, p.4) explica que *“els contextos certament mediatitzen encontres amb drogues, però només en tant que contribueixen a la valència afectiva d'esdeveniments que transpiren dins d'un 'assemblatge de drogues' més ampli.”*²⁷ És precisament la particular disposició espacial i temporal dels entorns, cossos i afectes que es despleguen en cada de consum de drogues allò que mediatitza el context, i no pas a l'inrevés. Així, el context es pot analitzar com un episodi passatger, però també com un patró coherent de relacions espacials, temporals i afectives.

Duff (2013b) assenyala que l'anàlisi del fenomen de les drogues per mitjà de l'assemblatge proporciona alguns avantatges sobre els enfocaments convencionals. L'assemblatge dissol les antinòmies formades per estructura i agència en el seu diàleg sobre quin és el sentit relacional o causal de l'associació i l'ordre que s'estableix entre elles. De la mateixa manera, ni l'estructura ni el context poden enfocar-se com a entitats coherents, distants i remotes que d'alguna manera intervenen sobre les activitats humanes. La idea forta dels 'factors estructurals' no és doncs completament útil per explicar aquí la complexitat de les relacions de forces, de poder, de mediació o de desigualtat.

Així mateix, en els estudis sobre drogues, la noció de l'*assemblatge* de Deleuze & Guattari (1987) és consistent amb la *microfísica del poder* de Foucault (1977). L'assemblatge comporta que el poder sigui immanent a la pràctica, més que no pas extern a ella en operacions produïdes en estructures distants. El poder és una força més entre les forces responsables de les modulacions de l'assemblatge. I com argumenta també McFarlane (2011, p.379), en privilegiar l'anàlisi de les forces, l'assemblatge torna les ciències socials a la *“descripció empírica densa [de les] pràctiques, agents, atmosferes i representacions que generen noves interaccions”* en un camp social.

²⁷ TdA: “Contexts certainly mediate encounters with drugs, but only insofar as they contribute to the affective valence of events that transpire within a broader ‘drug assemblage’.”

2.5.3. Teoria de l'actor-xarxa

En la sociologia de drogues, la noció deleuziana d'assemblatge esdevé complementària amb nous enfocaments metodològics que proveeixen de nocions i conceptes innovadors per a l'anàlisi que ens ocupa. Aquestes innovacions procedeixen de la *teoria de l'actor-xarxa* (ANT)²⁸, així com dels estudis de *ciència, tecnologia i societat* (STS)²⁹, i emergeixen específicament en les ciències socials al voltant del *model de reducció de riscos i danys* en matèria de drogues. Les contribucions en aquest àmbit suggereixen que les clàssiques distincions epistemològiques binàries i duals (estructura/agent, natura/cultura i humà/no-humà) impedeixen, més que no pas faciliten, el treball de producció empírica d'explicacions més acurades sobre el fenomen de l'ús de drogues (Wilton & Moreno, 2012).

La força de l'ANT en les ciències socials es troba en la cerca d'un conjunt de "*pràctiques empíricament aterrades*" (Law, 2009, p.141). A partir d'aquest marc, s'analitza com el consum de drogues és actualitzat, performat o produït en una xarxa més àmplia de forces socials, materials i afectives (Duff, 2013a). En tot cas, l'ANT no pretendria proveir-nos d'un "*marc explicatiu global*" (Mol, 2010, p.261) i rivalitzar amb perspectives teòriques establertes com l'interaccionisme simbòlic o el funcionalisme, "*més aviat pren la forma d'un repertori*" de tècniques, orientacions i "*termes sensibilitzadors*" (ibid) que posa l'atenció en les formes específiques en què els particulars estats de les coses s'associen, s'acoblen i es conformen en assemblatges.

Duff (2007, 2013a) argumenta que el problema de moltes de les "*explicacions socials*" dels usos de drogues rau en l'hàbit de reificar un conjunt d'estructures socials que ens són familiars i que se suposa que mediatitzen els patrons de consum de drogues; amb tot, els mecanismes de funcionament d'aquestes suposades mediacions no són pas demostrats. D'aquesta manera, s'assumeix que els *contextos socials* descriuen un conjunt de característiques estables, fiables i previsibles de les organitzacions socials, que coincideixen amb les diverses *estructures, normes, discursos, pràctiques i ideologies* llargament documentades en les ciències socials (Rhodes, 2009). I tanmateix, la recerca planteja un gran repte a l'hora de documentar vincles clars, definitius i permanents entre aquestes estructures o contextos i la seva mediació en els usos de drogues en grups particulars, i en funció dels llocs i els moments (Duff, 2007). Aquest

²⁸ ANT és l'acrònim en llengua anglesa per a la teoria de l'actor-xarxa, i es refereix a Actor-Network Theory.

²⁹ STS n'és l'acrònim en llengua anglesa, i es refereix a Science, Technology and Society.

problema va més enllà del paradigma d'intervenció en concret, i posaria sobre la taula possibles deficiències epistemològiques i enfocaments metodològics no eficients per al desenvolupament d'aquesta tasca. (Duff, 2013a).

La introducció d'una anàlisi sociològica del fenomen de les drogues a partir de la teoria de l'actor-xarxa i dels estudis de ciència, tecnologia i societat la trobem en primer lloc en el treball de l'autora holandesa Emilie Gomart (2002), que fa poc més de deu anys ofereix una descripció detallada de diverses tècniques per al tractament experimental de l'addicció amb metadona, i de les seves relacions amb la cura i la coerció. Per fer-ho, Gomart s'inspira en l'ANT, i parteix d'una crítica de la definició liberal d'agent humà. Fent una revisió de la literatura més recent (veure Duff, 2013a) corroborem que ja comptem amb un seguit d'estudis sobre drogues que il·lustren el paper de la ANT i dels estudis de STS en la renovació de mètodes de recerca en les ciències socials: Robin Dwyer i David Moore (2013) examinen la manera en què la metanfetamina és “constituïda” en diversos discursos públics que assegurin l'existència de links causals entre aquesta substància i l'inici d'estats de psicosis; Suzanne Fraser i David Moore (2011) examinen els contextos en què l'hepatitis C es transmet entre cossos, objectes i espais; Helen Keane (2013) examina els tipus d'accions performades per la teràpia de substitució amb nicotina (NRT); Jakob Demant (2013) s'interroga sobre un nou conjunt de dades d'anàlisi, consistents en cartes de reclamació escrites per antics clients de locals d'oci nocturn de Copenhagen en les quals discuteixen les bases de la seva exclusió (o “quarantena”) del club; Nicole Vitellone (2011) argumenta que la diferenciació de Bruno Latour (2004) entre “matters of fact” (evidències) i “matters of concern” (preocupacions) ofereix un mitjà productiu d'empirisme radical en un esforç per generar explicacions més comprensives de les forces que operen en una situació d'injecció de drogues; Darin Weinberg (2011) comparteix l'interès de Vitellone per la política de la “ciència de l'addicció”, i el tipus de comprensions que aporta un gir de registres, des de allò humà a allò posthumà. Tot i que aquest enfocament està en creixement pren presència en diferents treballs i estudis sociològics de drogues, la seva producció és encara minoritària, i cal fer notar que encara no hi ha estudis sota aquesta perspectiva en el context de l'Estat espanyol, ni tampoc en llengua castellana o catalana.

El present treball, continua el desenvolupament d'aquesta nova estela d'autores i autors que utilitzen la noció deleuziana d'*assemblatge*, i les eines conceptuals de l'ANT i la STS, per oferir una mirada diferent a l'anàlisi sociològica en matèria de drogues. Es tracta doncs del primer treball acadèmic que es produeix en aquest sentit en un context iberoamericà i també mediterrani.

Capítol 3. Metodologia

3. Un camí per l'empíria qualitativa

3.1. Dades de la recerca

Com hem vist en el capítol anterior, les estratègies de reducció de riscos i danys comencen a aparèixer en les societats industrials europees al llarg de la dècada de 1980, i sobretot a partir d'iniciatives vinculades a l'aparició de l'epidèmia de l'heroïna i a la lluita contra el contagi massiu del VIH a causa de les condicions de consum per via parenteral. L'evolució de les polítiques de RDD envers el treball amb poblacions juvenils no marginals ni en risc d'exclusió social, i vinculades a consums de substàncies recreatives, no arriba fins ben entrada la dècada de 1990. No obstant, a Catalunya, no és ben bé fins els primers anys del segle XX que les institucions públiques³⁰ es decideixen a finançar els primers materials preventius de RDD i distribuir-los entre el jovent en medi educatiu i en medi festiu.

Les dades de la present investigació se centren, en aquest sentit, en l'anàlisi de les dades de les dues úniques avaluacions qualitatives que s'han dut a terme des del govern de la Generalitat de Catalunya –i concretament des de la Subdirecció General de Drogodependències (SGD) del Departament de Salut–, sobre materials de reducció de riscos i danys dirigits a joves que consumeixen drogues recreatives.

Fins el moment actual, el govern de Catalunya ha realitzat tan sols aquestes dues avaluacions, i totes dues han estat dissenyades i dirigides per la persona que redacta aquestes línies i que desenvolupa el present treball d'investigació. Les avaluacions realitzades responien a materials llançats en medi educatiu i medi festiu respectivament. Veiem-ho en les fixes següents.

³⁰ Tant el Plan Nacional Sobre Drogas (PNSD) del Govern espanyol, com la Subdirecció General de Drogodependències (SGD) del Govern català, així com diversos governs municipals de Catalunya han estat finançant estratègies de reducció de riscos (RdR) al llarg de les darreres dues dècades. En el capítol 5 d'aquest document s'expliquen aquestes noves relacions institucionals amb profunditat.

1. "Que ruli... manual per a mans properes al cànnabis": avaluació d'uns materials preventius de reducció de riscos en medi educatiu

- Elaboració dels materials:
 - Carles Sedó
 - Equip de Prevenció de Drogodependències de l'Ajuntament de Santa Coloma de Gramenet
 - Programa de Prevenció de l'Ajuntament de Paret del Vallès
 - ASAUPAM
 - Direcció General de Drogodependències de la Generalitat de Catalunya
- Edició dels materials; finançament i encàrrec de l'avaluació:
 - Direcció General de Drogodependències de la Generalitat de Catalunya
- Entitat responsable de l'avaluació:
 - Spora Sinergies
- Equip professional al càrrec del disseny i anàlisi de l'avaluació:
 - Direcció: Ricard Faura i Aleix Causa
 - Assessorament metodològic: Miquel Domènech
- Realització:
 - 2005

Fitxa 1. Context de recull de dades en medi educatiu

2. Oci nocturn i substàncies psicoactives: avaluació de les polítiques i intervencions de salut pública en espais d'oci nocturn a Catalunya

- Elaboració dels materials i desenvolupament de les intervencions:
 - **Energy Control** (Associació Benestar i Desenvolupament)
 - **SOM.NIT** (Creu Roja)
- Finançament dels materials:
 - **Direcció General de Drogodependències de la Generalitat de Catalunya**
 - **Plan Nacional Sobre Drogas del Govern espanyol**
 - **Diputació de Barcelona**
- Finançament i encàrrec de l'avaluació:
 - **Direcció General de Drogodependències de la Generalitat de Catalunya**
- Entitat responsable de l'avaluació:
 - **Spora Sinergies**
- Equip professional al càrrec del disseny i anàlisi de l'avaluació:
 - Direcció: **Ricard Faura**
 - Aixecament de les dades qualitatives: **Ricard Faura i Aleix Caussa**
 - Equip professional implicat: **Marcel Balasch, Aleix Caussa, Ricard Faura, Noel Garcia, Hernán Sampietro i Victoria Sánchez.**
 - Assessorament metodològic: **Miquel Domènech**
- Realització:
 - **2006 & 2007**

Fitxa 2. Context de recull de dades en medi festiu

Així doncs, les dades empíriques qualitatives que s'han aixecat són les úniques desplegades des de la Generalitat de Catalunya en els darrers 10 anys per tal d'avaluar les seves intervencions en matèria de drogues. És per aquest motiu que es consideren d'una gran riquesa a l'hora de comprendre els factors psicosocials que es relacionen amb aquesta mena de missatges i intervencions institucionals, específicament pel que fa al seu abordatge específic amb adolescents i joves en medi educatiu i festiu. Les dades quantitatives desenvolupades pel Plan Nacional Sobre Drogas a partir dels seus informes ESTUDES³¹ indiquen que les prevalences i l'evolució dels consums de drogues no han presentat canvis rellevants entre el jovent de les edats estudiades al llarg dels darrers anys, de la mateixa manera que no ho han fet les accions institucionals en aquest àmbit, si més no de forma significativa. En aquest sentit, les dades presenten una gran vigència de cara a la seva anàlisi.

3.2. L'enfocament qualitatiu

Atenent als objectius de la investigació, s'ha considerat pertinent la utilització d'un *enfocament fonamentalment empíric* i de *metodologies qualitatives d'investigació*. Així, el plantejament metodològic parteix d'una immersió a nivell qualitatiu que ha permès aixecar dades de tipus intensiu, a partir d'entrevistes individuals i grupals.

En nombroses ocasions s'ha posat de manifest la idoneïtat d'utilitzar mètodes qualitius de recerca en estudis de caràcter exploratori, en temes sobre els quals no existeix excessiva informació (Andrews, Squire & Tamboukou, 2013; Hammersley, 2010; Berg, 1989; Buttny, 1993; García Ferrando, Ibañez & Alvira, 1986; Mishler, 1995; Ruiz Olabuénaga, 1996). La metodologia qualitativa resulta primordial quan es pretén analitzar determinades situacions, identificar les dimensions més significatives implicades en les mateixes i generar orientacions per aprofundir en aspectes més concrets (Brunet, Pastor & Belzutegui, 2002). L'enfocament qualitatiu permet a la persona investigadora apropiarse al fenomen en el seu context natural, des de dins; al mateix temps, permet també observar com es generen les actuacions, com es prenen les decisions i quin significat prenen per a cada un dels agents implicats amb relació a les seves respectives expectatives (Estrada, Faura, Feliu, Garay & Melero, 2000, p.231).

³¹ En l'apartat 5.7.1. d'aquest treball hi podeu trobar aquestes dades ampliades i il·lustrades amb gràfiques.

Alhora, quan es tracta d'estudiar la percepció, les imatges i les representacions associades a determinades situacions o vivències, i als recursos que les persones mobilitzen per donar sentit a la seva realitat, és necessari optar per enfocaments que es desenvolupin en contacte directe amb aquells fenòmens i processos objecte de la recerca. És a dir, enfocaments que impliquin el mínim grau de mediació o preformació de la informació i de les formes de donar compte de les mateixes persones implicades en l'estudi, i que, a més, permetin examinar les diferents qüestions tractades de forma contextualitzada.

Els registres estàndards i quantitius que s'obtenen amb qüestionaris i enquestes permeten un tractament extensiu de la informació i faciliten la comparació de la mateixa. Tot i així, els objectius d'aquesta recerca fan necessària una aproximació que permeti un tractament intensiu de la informació. Aquest possibilita un aprofundiment comprensiu en aquelles dimensions que afecten i permeten explicar els elements i factors centrals implicats en la significació dels missatges institucionals sobre drogues i de les polítiques i intervencions preventives en matèria de drogues per part del jovent. La riquesa dels significats no pot ser expressada de forma atomista, com un conjunt de variables discretes. Això suposaria el risc de perdre informació molt rellevant per a la recerca. D'aquesta manera, per tal d'endinsar-nos en els elements que constitueixen el sentit que prenen els discursos sobre drogues així com les intervencions preventives en medi educatiu i festiu, i per veure quin tipus d'efectes produeixen, traslladarem la nostra atenció als significats i a les formes de donar sentit que sorgeixen a partir dels relats del conjunt d'adolescents i joves entrevistades i entrevistats.

La metodologia qualitativa estableix que s'ha de mantenir el caràcter essencialment significatiu de l'acció humana, és a dir, parteix de la base que en moltes dimensions les accions humanes no són reductibles a parametrització o quantificació. D'acord amb aquesta premissa, aquests enfocaments es caracteritzen per donar prioritat a l'anàlisi i la interpretació de les opinions i valoracions que les persones fan de les seves accions i de les accions d'altri. Així, la metodologia qualitativa emfasitza el caràcter significatiu del comportament humà, donant especial importància al llenguatge com a vehicle de sentit i a la interpretació i la comprensió com a estratègies fonamentals d'aproximació als fenòmens socials.

En aquest sentit, l'anàlisi de les dades recollides s'ha dut a terme sobre la base de la versió constructivista dels principis i mètodes del mostreig teòric (*grounded theory*), incloent la seva revisió postmoderna a partir d'una *anàlisi situacional* (Charmaz, 2006; Clarke, 2005; Strauss, 1987). Aquestes dades recollides han estat, com Strauss (1987) suggereix, codificades en sèrie (és a dir, obertes, axials i de codificació selectiva); les dades, així mateix, s'han analitzat i

comparat amb les dades i els marcs teòrics existents en l'àmbit d'estudi que ens ocupa: la sociologia de les drogues. A diferència de les versions objectivistes de les teories metodològiques que proven de localitzar i identificar els fets o processos socials que són "allà fora", el nostre enfocament constructivista pretén incloure tantes veus com sigui possible i veure *"tant les dades com les anàlisis com a productes creats a partir de les experiències i les relacions compartides amb les persones participants i amb altres fonts de dades"* (Charmaz, 2006, p.130). Per tant, les dades i anàlisis resultants han estat tractades de manera situada i relacional. Tal i com argumenta Clarke (2005, p.37), *"d'una manera simplificada, l'ecologia situacional o relacional és més propera a l'anàlisi de l'arena política."* Aquest enfocament pluralista i interaccional sembla capturar sense reificació les diverses parts interessades, els objectes, les pràctiques i els discursos que intervenen en el procés de formulació de polítiques.

Així mateix, creiem que aquest posicionament és rellevant de cara a fer una necessària reflexió sobre el posicionament de l'investigador/a. Com Mosse (2006) argumenta encertadament, un/a investigador/a no sempre gaudeix de benevolència per part dels subjectes d'investigació pel que fa a les dades recollides o a les seves interpretacions analítiques. Ans al contrari, l'investigador/a ha de saber que les interpretacions són en si mateixes intervencionistes perquè aporten significats que els subjectes de la investigació creuen i practiquen en el si de les diverses polítiques d'intervenció. En el present treball, la dicotomia entre *iniciat/foraster (insider/outsider)* és ben fútil. Com explica Mosse (2005, pàg. 13), tot(a) etnògraf(a) polític(a) pot trobar-se en una posició d'iniciat-parcial/foraster-parcial. Això es pot explicar, com anirem veient, per mitjà de la noció d'assemblatge, en tant que l'investigador(a) pot no compartir gran part dels components que conformen els assemblatges que analitzarem en aquest treball (l'investigador pot no ser adolescent, pot no ser dona, pot no ser d'una població menor d'un milió de persones, etc.), i tanmateix, també pot re-conèixer components d'aquests mateixos assemblatges (pot haver consumit i experimentat amb el conjunt de les substàncies analitzades en la recerca, pot conèixer en profunditat i com a usuari els espais d'oci nocturn, pot conèixer els entorns educatius analitzats, etc.).

Segons Rhodes & Moore (2001, p.283) els estudis qualitius que analitzen els consum de drogues han generat una descripció i una anàlisi –molt més rica que els estudis quantitius– sobre els contextos socials en què les persones que consumeixen drogues experimenten els riscos, les interaccions socials i el món social al seu voltant. A diferència de la investigació quantitativa, que *"es guia per constructes i, per tant, prova de testejar hipòtesis ja existents, i condueix envers la cartografia de mesures (presumptament) objectives, [...] la investigació*

qualitativa sobre drogues es guia per les dades i, per tant, genera noves hipòtesis i condueix a la descoberta dels significats subjectius construïts per mitjà de l'ús de drogues" (Rhodes & Moore, 2001, p.288). La força dels mètodes qualitius rau en què *"proporcionen un mitjà essencial per a l'exploració de la base social del consum de drogues"* com a *"fenòmens basats en el context i socialment situats"* (Rhodes & Coomber, 2010, p.73). Aquesta descripció presenta una clara divisió entre uns mètodes d'investigació *guiats-per-constructes* i uns altres *guiats-per-dades*, suggerint que els primers operen des-de-dalt-cap-avall (top-down), i que treballen principalment amb l'interès de mesurar comprensions fixes i pre-existents sobre els consums de drogues, i ho fan mitjançant la generació de dades i xifres que donin suport aquests supòsits. D'altra banda, els segons mètodes operen des-de-baix-cap-amunt (bottom-up), això és, a partir dels criteris i percepcions de les pròpies persones participants en la investigació, les quals contribueixen a fer que el nostre coneixement sobre l'experiència social viscuda del risc, dels contextos d'ús de drogues i de l'addicció esdevinguin molt més amplis i complexos (Vitellone, 2013), i aterrats en les realitats viscudes en aquest cas per les noies i nois entrevistats.

3.3. Tècniques

El recorregut metodològic que ha donat lloc al present treball de recerca s'ha realitzat en dues etapes diferenciades, que responen cadascuna a un moment diferent pel que fa al recull de dades i, per tant, també al seu disseny. Tot i que cada moment del recull de dades plantejava un objectiu principal, hi ha hagut un seguit de temàtiques que s'han abordat –o que senzillament han sorgit– de forma transversal al llarg de tot el procés. Ho anirem veurem més endavant, en la descripció de les dades que presentem en el proper capítol.

D'acord amb els objectius de la present recerca, calien eines que permetessin obtenir informació intensiva, de caràcter holístic i contextualitzat. Així, les tècniques principals utilitzades per a l'obtenció d'informació han estat l'entrevista i el **grup focal**. Ambdues tècniques, en aquest cas, han constituït tant una eina d'exploració que ens ha ajudat a identificar variables, factors i relacions, com una eina fonamental de recollida d'informació.

En concret, hem utilitzat la modalitat d'entrevista semiestructurada, quant al grau d'estructuració, i en profunditat, quant al grau de directivitat. En una entrevista semiestructurada, s'estableixen per endavant tots els temes que s'aboldaran, però l'ordre de presentació i la manera d'anar introduint-los es deixen al criteri de l'entrevistador. Aquesta

modalitat es caracteritza per l'absència de l'estandardització formal que és pròpia del qüestionari i de l'entrevista estructurada, la qual cosa permet a la persona entrevistada respondre de forma exhaustiva, en el seus propis termes i dins del seu quadre de referència i significació.

Així, en aquest tipus d'entrevista l'únic que es troba absolutament prefixat són les consignes d'inici de l'entrevista i el guió de les temàtiques a ser abordades, amb la finalitat de proporcionar un caràcter homogeni a la informació recollida. S'elabora un guió de tots els temes sobre els quals obtenir informació, però l'ordre i la manera d'introduir-los es decideixen en el curs de l'entrevista per tal de respectar al màxim les preferències d'ordre i d'expressió de l'entrevistat o l'entrevistada.

En aquest sentit, cal dir que les entrevistes individuals s'han centrat en el primer moment del recull de dades (medi educatiu). Així, el seu objectiu principal era copsar les opinions que adolescents i joves de Catalunya tenien sobre un material preventiu de Reducció de riscos en els usos del cànnabis. D'acord amb això, la gran majoria d'entrevistes individuals s'han realitzat de forma etnogràfica. Concretament, ens referim a què les entrevistes han estat realitzades en el mateix context quotidià dels joves. Així, les entrevistes s'han realitzat en escoles, punts d'informació juvenil (PIJ),³² centres cívics, casals de barri i clubs esportius, que són els espais en què els materials estaven presents, o bé on es planejava introduir-los.

D'aquesta manera, tot i que es realitzin entrevistes focalitzades en els tòpics derivats dels objectius de la investigació, es dóna prioritat a la forma en què la persona entrevistada, *in situ*, expressa amb les seves pròpies paraules les seves experiències i les percepcions que projecten els materials preventius.

D'altra banda, pel que fa a l'anàlisi de les percepcions i opinions dels joves al voltant de les intervencions preventives en espais d'oci nocturn, es va optar per a no realitzar entrevistes individuals de caire etnogràfic. El fet de fer entrevistes individuals en el mateix context festiu presentava grans dificultats relacionades amb la idoneïtat de l'espai, el soroll ambient, l'estat d'embriaguesa de les persones entrevistades o el fet que aquests moments recreatius estiguin

³² Els PIJ (Punts d'Informació Juvenil) són equipaments juvenils de gestió municipal que realitzen accions de gestió de la informació (recerca, tractament, elaboració i classificació) per tal d'oferir serveis d'atenció, orientació i assessorament sobre tots aquells aspectes que més interessin a la gent jove: habitatge, treball, formació acadèmica, formació no reglada, cultura, turisme, mobilitat internacional, salut, oci, etc. Els informadors i les informadores que treballen als PIJ responen a tots aquests dubtes tan de forma presencial, com a través del telèfon o a través del correu electrònic.

definites, precisament, com a moments d'esbarjo i sobirania juvenil i, per tant, com a moments en què no toca concentrar-se per a respondre una entrevista. Aquest és principal motiu pel qual es va optar per fer ús dels grups focals com a eina per a l'obtenció d'informació.

Però la idoneïtat de l'ús dels grups focals va més enllà. A grans trets, podem dir que un grup focal comparteix moltes de les característiques que hem esmentat per a l'entrevista semiestructurada. Com en aquesta, s'utilitza un guió temàtic que permeti que les persones s'expressin lliurement i a partir de les seves pròpies paraules i expressions. Com en l'entrevista, es tracta d'una eina que permet aprofundir en els significats de les persones, però amb la diferència que, en aquest cas, l'elaboració de significats és a partir de la discussió entre un grup reduït de persones (entre 6 i 10).

És precisament aquesta interacció entre els membres del grup allò que constitueix el fet distintiu del grup focal i que li proporciona el seu interès i potència. La discussió, efectivament, no té com a objectiu la cerca del consens entre els membres del grup; més aviat, allò que possibilita és recollir un ampli ventall d'opinions i punts de vista que poden ser tractats extensament. La situació de grupalitat produeix un desplaçament del control de la interacció que va de l'investigador cap a les persones participants, la qual cosa afavoreix un major èmfasi en la producció de sentit pròpia de les persones entrevistades.

D'aquesta manera el procediment emprat ens permet:

- Oferir la reconstrucció subjectiva que els i les joves fan dels materials i de les campanyes preventives.
- Descriure la interpretació que fan dels materials i del conjunt de missatges institucionals sobre drogues per mitjà de la contínua atribució de significats a les seves experiències amb el grup d'iguals, el grup de referència i el més proper grup d'amigues i amics; però també en relació amb les diverses drogues de forma diferenciada, amb les mares i els pares, amb els agents educadors, amb els estudis, amb l'entorn...
- Atendre a l'establiment de relacions entre els diferents elements dels materials i del conjunt dels missatges institucionals sobre drogues, per una banda, i les atribucions de les noies i nois joves, per una altra.

Per poder proporcionar una lectura sistematitzada de les imatges, significats i representacions d'aquesta població –i en relació amb les polítiques i intervencions de reducció de riscos en

medi educatiu i festiu– hem optat per proporcionar allò que en la investigació de tipus etnogràfic s'anomena una *descripció densa* (Geertz, 1973; Velasco & Díaz de Rada, 1997).

La tasca de la descripció densa és extreure estructures de significació que sovint semblen irregulars, no explícites o inconnexes i que l'investigador/a ha de poder connectar. En el nostre cas, es tracta de buscar estructures de significació recurrents en les formes concretes en què joves i adolescents donen sentit a les diferents substàncies en estudi, als seus usos i a la gestió del coneixement i de la informació sobre les distintes substàncies; però també, i principalment, als missatges, polítiques i intervencions institucionals sobre drogues, així com al paper que es donen a si mateixos/es en les relacions d'apropiació que estableixen amb totes elles.

Tot i buscar estructures de significació, el procediment és “microscòpic”, en el sentit que es fa un recorregut minuciós pel context de les explicacions de les persones entrevistades, posant de manifest els petits relleus i detalls que sobresurten en parar atenció a la xarxa de relacions i significats que les entrevistes revelen si es dirigeix una mirada intensiva sobre elles.

La descripció densa és en ella mateixa interpretació i explicació. Així, en aquest tipus de descripció, el relat que l'investigador/a construeix posseeix simultàniament un nivell descriptiu i un nivell argumental i explicatiu, en tant que la informació es converteix en significació, en sentit, en ser analitzada en base a una visió relacional de valors i significats socials que condensen.

Cal assenyalar, però, que el procés de descripció densa no passa només per comprendre la varietat de percepcions i significats atribuïts a aquestes polítiques i intervencions per a cadascuna de les persones entrevistades. A més, exigeix copsar, amb el major detall possible, com aquests significats i aquestes vivències construeixen un espai públic compartit de significats, valors i formes de donar sentit. De fet, reflectir aquest espai de significacions compartides és el principal objectiu de la descripció densa.

La descripció densa implica, per tant, la localització i la contextualització de la informació en les situacions relatades per les persones entrevistades. Així mateix, mostra la relació de les vivències amb les relacions i les situacions: no es tracta, per tant, de dir coses sobre les persones concretes, sinó de descriure les situacions, esdeveniments i factors que mediatitzen la forma en què la persona experimenta i vivencia les intervencions preventives.

És per això que quan s'analitzen i interpreten les dades, la descripció densa implica la triangulació de la informació obtinguda en cada entrevista, contrastant-la i localitzant-la en les

altres que s'han realitzat. Aquesta triangulació respon, d'una banda, a un objectiu de validació, atès que confirma que determinades formes d'interpretar la realitat, de donar sentit a allò que envolta la persona són recurrents, compartides, formen pautes. En contrastar les diferents entrevistes es va veient que estem davant d'un significat compartit, d'un espai comú, i no d'un fet aïllat o d'una apreciació particular d'una situació.

D'altra banda, la triangulació permet accedir a aquest univers de significats compartits sense renunciar a la diversitat i les tensions presents en les diferents formes de donar sentit a la realitat. En definitiva, a partir de l'objectivació de les descripcions podem construir una lectura sistematitzada dels factors i els indicadors que expliquen les intervencions i els missatges institucionals sobre drogues, essent fidels a les formes en què les persones implicades ho experimenten.

Finalment, l'anàlisi es realitza de manera cíclica i circular, reinterpretant temes ja tractats a mesura que se n'analitzen de nous. Per tant, convé assenyalar que l'exposició de resultats no es realitza en el mateix ordre seguit per l'obtenció i l'anàlisi de la informació recollida, sinó que es presenta en funció de la seva coherència pel que fa als continguts i als objectius recerca.

3.4. Procediment

D'acord amb els objectius de la investigació s'han realitzat diverses entrevistes i grups focals. Vegem-ho ara estructurat segons els dos moments de recull de dades qualitatives esmentats prèviament.

Prevenició en medi educatiu

El gruix del material qualitatiu que ha servit per a l'anàlisi de les dades en medi educatiu consisteix en trenta-una (31) entrevistes individuals semiestructurades en profunditat.

Medi educatiu

**31 entrevistes individuals
[31 persones]**

Nomenclatura en el Capítol 5 (descripció de les dades):
des de A.E1 fins a A.E31

Aquestes van ser desenvolupades en diverses poblacions del territori català, distribuïdes entre les cinc demarcacions definides actualment pel govern de Catalunya: Lleida, Girona, Barcelona, Tarragona i Terres de l'Ebre. Per tal de determinar el perfil del jovent i per dissenyar el guió de les entrevistes es va dur a terme una tasca qualitativa prèvia. Així, el recull de dades per a l'anàlisi específica de les intervencions i missatges institucionals sobre drogues en medi educatiu va iniciar-se amb el desenvolupament d'una entrevista individual i tres grupals d'inici, prèvies a l'aixecament de dades directe amb el jovent.

- Realització d'una (1) entrevista a una de les persones que van dissenyar i crear el material preventiu sobre cànnabis que és objecte d'anàlisi.
- Realització de tres (3) grups focals, distribuïts de la següent manera:
 - Un grup de 10 joves entre 15 i 18 anys.
 - Un grup de 7 joves entre 19 i 22 anys.
 - Un grup de 9 professionals de l'àmbit de la prevenció en matèria de drogues.

L'entrevista individual a una de les persones que van dissenyar i crear el primer dels materials preventius analitzats³³ tenia com a objectiu introduir-nos en la història dels materials: com neix la idea, qui en són les seves creadores i creadors, quins són els seus objectius, quins són els seus criteris de construcció, quins condicionants es troben, quin mètode utilitzen, etc. Posteriorment, es van realitzar dos grups focals amb joves per tal de poder introduir-nos en el seu univers simbòlic i per realitzar una primera aproximació als sentit que li donaven als materials. Seguidament, es va realitzar un tercer grup focal amb professionals de la prevenció per atendre a la seva experiència amb els materials i a les seves valoracions sobre aquest..

³³ “Que ruli... manual per a mans properes al cànnabis”.

➤ Trenta-una (31) entrevistes etnogràfiques.³⁴

Les noies i els nois entrevistats, en un inici, estaven seleccionats en base a un conjunt de categories que havíem definit prèviament com a òptimes seguint les indicacions i les aportacions de les lectures especialitzades. Tot i això, després de realitzar els grups focals, és a dir, de procedir a la localització dels primers joves i de la realització dels grups focals, vam arribar a la definició de les categories inicials que utilitzaríem per a la constitució de les entrevistes etnogràfiques. Aquesta categorització incorpora algunes de les aportacions que les pròpies noies i nois fan durant la realització dels grups focals. Bàsicament, la raó per tenir en compte i incorporar aquestes aportacions seguia un criteri que pretén vincular l'estructuració de la recerca amb la realitat idiosincràtica del jovent entrevistat.

Vegem-ho amb més detall en la Taula 1:

Consum		Sexe	
- Consum habitual:	10	- Noies:	15
- Consum esporàdics:	7	- Nois:	16
- No consum:	14		
Edat		Població	
- Grup I (15 a 18 anys):	15	- Poblacions grans (+150 mil hab.):	12
- Grup II (19 a 24 anys):	16	- Poblacions mitjanes (10–150 mil hab.):	7
		- Poblacions petites (-10 mil hab.):	12

Taula 1. Aixecament de dades en medi educatiu. Composició de les variables que van guiar la realització de les trenta-una (31) entrevistes etnogràfiques en medi educatiu.

Totes les persones participants dels grups focals i de les entrevistes van tenir garantida la seva condició d'anonimat durant tot el procés. Per aquest motiu, totes les entrevistes estan numerades des de A.E1 fins a A.E31. En aquest sentit, cal dir que els eventuals noms que poden aparèixer explicitats en els fragments d'entrevistes seleccionats han estat canviats respecte als originals.

³⁴ Totes les entrevistes realitzades, així com els grups focals, varen ser transcrites literalment en la seva totalitat per a la realització de la descripció i de l'anàlisi.

Prevenció en medi festiu

El gruix del material qualitatiu que ha servit per a l'anàlisi de les dades en medi festiu consisteix en vuit (8) grups focals realitzats amb adolescents i joves.

**Medi
festiu**

**8 grups focals
[68 persones]**

Nomenclatura en el Capítol 5 (descripció de les dades):
des de B.GF1 fins a B.GF8

El recull de dades per a l'anàlisi específica de les intervencions i missatges institucionals sobre drogues en medi festiu es va iniciar amb una tasca qualitativa prèvia d'entrevista amb professionals. Concretament, es va realitzar:

- Quatre (4) entrevistes a persones del staff tècnic de grups de reducció de riscos (Energy Control i SOM.NIT) coneixedores i coneixedors de les actuacions en àmbits d'oci nocturn.

Les entrevistes individuals a tècnics i tècniques en actiu de grups de reducció de riscos (RdR) tenien com a objectiu aprofundir en les qüestions de pes que preocupen al conjunt de professionals del sector. És a partir d'aquestes entrevistes que es comença a elaborar el guió dels grups focals amb joves i adolescents.

Posteriorment, es van realitzar vuit (8) grups focals distribuïts de la següent manera:

- Tres (3) grups d'homes i dones adolescents (entre 15 i 17 anys):
 - 1 grup de noies i nois que es declaren <consumidores>.
 - 1 grup de noies i nois que es declaren <no consumidores>.
 - 1 grup mixt de noies i nois que es declaren <consumidores> i <no consumidores>.
- Cinc (5) grups d'homes i dones joves (entre 18 i 24 anys)
 - 2 grups de noies i nois que es declaren <consumidores>.
 - 2 grups de noies i nois que es declaren <no consumidores>.
 - 1 grup mixt de noies i nois que es declaren <consumidores> i <no consumidores>.

La composició dels diversos grups es va dissenyar tenint en compte diferents variables respecte als perfils de les persones que els integraven:

- Edat: adolescents i joves per separat.
- Ubicació geogràfica: s'han fet grups en poblacions grans, mitjanes i petites de diferents contrades de Catalunya.
- Sexe: s'ha cercat paritat en tots els grups.
- Consum: S'han format grups de persones ubicades exclusivament dins el perfil de persones <consumidores>, d'altres amb persones exclusivament <no consumidores> i, finalment, grups mixts amb ambdós perfils.
- Coneixement dels serveis de RdR: s'ha inclòs persones que no coneixien aquests serveis juntament amb d'altres que els tenien presents o bé que hi havien entrat en contacte.

El total de la mostra per a aquest segon moment va ser de seixanta-vuit (68) joves i adolescents. Totes les persones participants dels grups focals i de les entrevistes van tenir garantida la seva condició d'anonimat durant tot el procés. Per aquest motiu, totes les cites referenciades apareixen entre parèntesi, on el primer número fa referència al document primari i el segon al paràgraf en què es troba la cita. En aquest sentit, cal dir que els noms de persones, locals o poblacions que apareixien explicitats en els fragments d'entrevistes seleccionats han estat canviats respecte als originals per tal d'assegurar aquest anonimat.

	Tècniques principals	Total persones entrevistades en profunditat	
Medi educatiu	Entrevista individual (31)	31	99
Medi festiu	Grup Focal (8)	68	

Taula 2. Quadre resum de la població entrevistada. En total s'han entrevistat 99 joves (49 dones i 50 homes).

Capítol 4. Marc teòric

4. El jovent parla sobre drogues

El present capítol entra de ple en la descripció densa de les dades recollides. Aquí hi trobarem un seguit de relats que emergeixen de les entrevistes realitzades. Els relats han estat endreçats, categoritzats i triangulats, de manera que s'hi poden identificar diversos repertoris discursius que versen al voltant de diferents qüestions. Això ens permetrà desfilat el sentit de les relacions dinàmiques que el jovent estableix amb les drogues, amb les estratègies institucionals d'intervenció, amb els contextos de consum, amb les cultures de consum, amb els espais i els moments privilegiats de consum, amb els diversos agents implicats, amb les diferents modalitats de missatges de drogues, etc.

A tal efecte, en els primers apartats hi presentem una descripció de les valoracions i percepcions d'adolescents i joves respecte a la diversió, l'oci nocturn i el consum de drogues. També s'hi desenvolupa el sentit que aquesta població dóna a l'assumpció de riscos i de quina manera això es relaciona i deixa de fer-ho amb el consum de substàncies psicoactives.

Un cop descrit el context psicosocial, a continuació es presenta, en primer lloc, la descripció de les valoracions que les noies i els nois entrevistats fan al voltant de les diferents vies d'obtenció d'informació sobre drogues, amb una especial atenció a les campanyes institucionals presents en els mitjans de comunicació. A continuació, es desenvolupa una descripció de les valoracions i percepcions d'aquesta població respecte a la disponibilitat pública d'informació sobre drogues; així com també una descripció dels diversos discursos que apareixen al voltant de les campanyes institucionals sobre drogues que es fonamenten en el paradigma abstencionista de protecció de la salut.

Per finalitzar, els darrers apartats descriptius presenten les percepcions que el jovent desplega davant les intervencions pròpies del model de reducció de riscos. En primer lloc, veurem els relats endreçats del jovent entrevistat en relació amb les seves valoracions dels missatges i intervencions de reducció de riscos en medi festiu. En segon lloc, s'hi descriuen les seves valoracions i percepcions lligades a les intervencions en medi educatiu. Finalment, s'ofereix una descripció de les valoracions i percepcions –favorables i desfavorables– que joves i adolescents despleguen al voltant dels missatges i intervencions sota el model de reducció de riscos, pròpies del paradigma de promoció de la salut.

4.1. L'oci i la diversió

En aquest capítol farem una exploració al voltant del sentit i el significat que s'atribueix a la diversió per part dels joves i adolescents entrevistats.

Un cop exposades les diferents explicacions al voltant de la diversió explicarem els principals moments en els quals s'ubica la diversió i l'oci. I finalment, ens centrarem en el vincle que s'estableix entre la diversió i el consum de substàncies.

4.1.1. La diversió

La definició més comunament acceptada de diversió dona per suposada la univocitat d'alguns conceptes o idees implícites. Així, per exemple, es pensa que l'element lúdic o de diversió no necessita definició perquè és una idea tan familiar que tothom l'entén. Tanmateix, amb l'objectiu de conèixer quines són les explicacions que sorgeixen al voltant d'aquest concepte optaré per no assumir aquesta postura. Per contra, hem considerat necessari començar per qüestionar-me el significat que les persones adolescents i joves atorguen a les nocions de diversió i oci, tot fent èmfasi, així mateix, en com vinculen aquests conceptes amb el consum.

Al respecte, quan aquest col·lectiu pensa el significat que té la diversió, fa referència al seu *caràcter heterogeni*. És a dir, adolescents i joves assenyalen que es pot entendre aquesta paraula de formes molt diverses. Fan referència a això quan diuen que *"hi ha moltes maneres de divertir-te"*.³⁵ Així, quan volen exemplificar el concepte, es refereixen a una gran quantitat d'activitats que consideren divertides.

Es pot tractar de coses tan diverses com passejar, llegir, fer esports, xerrar, fer bretolades, menjar, anar de festa, mirar la televisió, o qualsevol altra activitat amb la qual *"trobar l'emoció en el que fas"*.³⁶ És a dir, d'acord amb la definició del concepte que ens donen els adolescents i joves, la diversió no depèn de temps o espais determinats, ni d'activitats concretes i tampoc del fet d'estar sol o acompanyat.

En aquest sentit, es defineix la diversió, bàsicament, per les sensacions que desperta. Es tractaria de l'efecte o el producte d'una activitat capaç de moure *emocions agradables*. Per

35 (B.GF1:68)

36 (B.GF4:59)

això, es relaciona la diversió amb *"l'alegria"*,³⁷ la *"satisfacció"*,³⁸ el *"passar-s'ho bé"*,³⁹ l'*"emocionar-se"*,⁴⁰ el fer *"bombear el corazón"*⁴¹ i *"l'estar bé amb tothom"*.⁴² En resum:

"Es podria entendre de moltíssimes maneres però, és el sentiment que tens tu de d'estar bé amb tothom, de pau a dins i de tranquil·litat, i alhora de riure i de passar-ho bé i de com explotar, entre cometes." (B.GF1:19)

Així, totes les versions utilitzades per a definir la idea són coincidents quant al seu vincle amb un estat d'ànim o una emoció positiva. Igualment, sembla que existeix un altre element que definiria allò que entén aquest col·lectiu per diversió. Es tractaria de l'experimentació d'una *sensació de llibertat*, o del que podríem descriure com a *lliure albir*. Així, d'acord amb les seves paraules, divertir-se suposa *"fer el que et vingui de gust."*⁴³

Al respecte, es poden trobar moltes metàfores que ressalten que la diversió és contrària a la constricció. Per exemple, es parla de *"deixar-te portar"*,⁴⁴ *"estar fent el que vols fer"*⁴⁵ o *"hacer lo que te pase por la cabeza"*.⁴⁶ És a dir, es fa referència a què la diversió no podria existir, o bé desapareixeria, si hi intervé un element de prohibició o restricció a l'activitat que s'està fent. En definitiva, es pot entendre com a divertit tot procés o esdeveniment que presenta la doble característica d'estar vinculat al plaer i a la voluntat. Aquesta idea s'explica de la següent manera:

"Jo crec que és fer qualsevol activitat que a tu t'agradi, i ho facis per què vols." (B.GF4:39)

Precisament per aquesta consideració, existeix tot un debat respecte a la participació de la consciència o de la reflexió en l'àmbit de la diversió. Debat que es podria resumir dient que, per adolescents i joves, reflexionar sobre allò que s'està fent és una constricció interior que entorpeix i impedeix divertir-se. És la idea segons la qual, si t'ho estàs passant bé i et poses a pensar respecte al que estàs fent (si està bé fer-ho, les seves conseqüències, etc.), aleshores *"et ralles"*⁴⁷ i ja no et diverteixes.

³⁷ (B.GF3:132)

³⁸ (B.GF1:15)

³⁹ (B.GF7:112)

⁴⁰ (B.GF6:150)

⁴¹ (B.GF6:144)

⁴² (B.GF1:19)

⁴³ (B.GF4:37)

⁴⁴ (B.GF1:13)

⁴⁵ (B.GF1:86)

⁴⁶ (B.GF7:70)

⁴⁷ (B.GF1:42)

Clar que aquesta idea, presentada fins ara en el sentit afirmatiu, té un revers negatiu. Així, si divertir-se significa fer quelcom que es vol fer, també suposa l'*evitació d'allò desagradable*. És a dir, per a divertir-se cal "*abstenerse de todo lo que no te gusta*".⁴⁸ Des d'aquesta manera de definir el concepte es veu com a una condició de la diversió evitar les activitats o les situacions de caràcter obligatori.

Una vegada introduïda aquesta idea, s'entén que el divertir-se està definit com: "*romper la rutina*",⁴⁹ "*desconnectar*",⁵⁰ "*despreocupar-te de tot*",⁵¹ "*sortir d'on estàs ficat sempre*",⁵² "*no tenir res marcat per a fer*",⁵³ "*la no previsió*",⁵⁴ etc. És a dir, es fa referència a què sempre que l'activitat implica alguna constricció, ja sigui per obligació o bé per rutina, no genera diversió. Plantejada així la qüestió, es podria pensar que existeixen activitats que, per definició, queden excloses de la categoria 'divertides'. Així, per exemple, la feina o les activitats quotidianes són enteses com no divertides, per principi.

Contràriament, com assenyalen des d'altres comprensions, hom es pot divertir, en canvi, fent les coses més simples i usuals imaginables com caminar, menjar o xerrar. Igualment, la feina, els estudis o les activitats de característiques semblants poden veure's com divertides. D'acord a les seves pròpies paraules:

"Però a vegades també pots divertir-te fent feina. Jo perquè m'agrada i em diverteixo un munt fent-la." (B.GF5:60)

En el mateix sentit, determinades activitats o contexts que usualment es vinculen amb la diversió poden no produir aquesta vivència. Així, per exemple, es fa referència a què si sempre "*et quedes amb els mateixos amics, vas als mateixos llocs i fas lo mateix*"⁵⁵ no et diverteixes. Tot allò que esdevé rutinari i que es fa per imposició social pot acabar per generar avorriment. Amb independència del sentit original que hagi tingut una pràctica, la seva repetició o continuïtat pot desembocar en el desinterès. Es tracta doncs, de *sortir de la rutina*.

És a dir, des d'aquesta comprensió, la qüestió no es dirimeix en termes d'un dilema que oposa allò quotidià a allò inusual. Per contra, es tracta d'un contrast entre allò que genera plaer i es

⁴⁸ (B.GF2:45)

⁴⁹ (B.GF2:35)

⁵⁰ (B.GF6:156)

⁵¹ (B.GF8:58)

⁵² (B.GF3:228)

⁵³ (B.GF2:69)

⁵⁴ (B.GF6:122)

⁵⁵ (B.GF8:186)

fa perquè es vol fer i les situacions o esdeveniments desagradables que es fan perquè cal fer-les.

Aquest contrast explica la usual (però no necessària) separació dels espais i moments de diversió respecte d'aquells que pertanyen a l'àmbit de les responsabilitats socials:

“Es que vivimos en una sociedad de mogollón de estrés que lo que hacemos, yo al menos, no es divertirme. Trabajo, pero no me divierto trabajando, me encuentro de todo... Entonces, el momento de diversión es para mí desahogarme y disfrutar haciendo lo que hago.” (B.GF2:57)

D'altra banda, malgrat que es reconeix que hom es pot divertir i passar-ho be sol, la diversió té un sentit fortament vinculat a la companyia, un *sentit col·lectiu* que es pot definir com una *experiència social*. Així, quan es parla de com es diverteixen els adolescents i els joves es fa referència a activitats compartides o contextos col·lectius.

En aquest sentit, es remarca aquest component de relació social implicat en el significat atribuït a la diversió. D'aquesta manera, assenyalen que divertir-se vol dir *“sortir amb altra gent”*,⁵⁶ *“estar amb els amics”*,⁵⁷ *“estar amb bona companyia”*,⁵⁸ *“compartir”*,⁵⁹ o moltes altres descripcions que fan referència a la dimensió social del concepte.

Síntesi

Quan es pensa el concepte de **diversió**, es comença per considerar el seu *caràcter heterogeni*, però s'assenyalen algunes característiques distintives de tot allò que és divertit. Així, es tractaria d'activitats o esdeveniments que es caracteritzen per la seva capacitat de moure sensacions i *emocions agradables*. Es relacionaria amb el *lliure albir* i l'experimentació d'una sensació de llibertat ja que suposa, a la vegada, poder fer allò que es desitja i no haver de fer el que no es voldria. Seria des d'aquesta concepció que la cerca de diversió pot vincular-se a *sortir de la rutina* i l'avorriment. Finalment, cal dir que la diversió esdevé una *experiència social* en prendre un intens sentit col·lectiu, associat a la companyia i les activitats socials.

⁵⁶ (B.GF3:232)

⁵⁷ (B.GF4:49)

⁵⁸ (B.GF5:40)

⁵⁹ (B.GF6:83)

4.1.2. Contexts de diversió

En aquest apartat passarem a explicar alguns dels principals moments en què la diversió s'ubica en la quotidianitat dels nois i noies joves i adolescents entrevistades. Com veurem, aquests moments estan molt marcats per l'organització social del treball i les dinàmiques que es despleguen al seu voltant, així com per la temporalització que adquireix el món laboral durant la setmana.

El cap de setmana

La primera gran distinció que es relata és la diferència sentida entre el cap de setmana i la resta de dies de la setmana. El cap de setmana apareix com un moment en què es poden trencar les dinàmiques que conformen la resta de la setmana. Bàsicament es parla del treball o dels estudis, en tant que obligacions que principalment es desenvolupen entre setmana. Així, també es parla del sentit de responsabilitat associat a la realització d'aquestes obligacions que s'han d'acomplir, i és que *"la faena te menja tot el dia"*.⁶⁰

La quotidianitat laboral comporta un horari assignat i unes tasques a desenvolupar dins d'aquest. Per tant, implica una dedicació rutinària per part de la persona.

"Lo mismo que decía antes, ¿no? El hacer de lunes a viernes una cosa y el fin de semana poder dejar todo eso y bueno, divertirme de otra manera, ¿sabes?" (B.GF2:118)

Majoritàriament, es defineix el cap de setmana per mitjà d'un discurs que ja trobàvem en les descripcions de diversió; concretament, implica *sortir de la rutina* que delimita l'activitat entre setmana. El cap de setmana suposa l'alternativa a poder realitzar activitats que escapin de la rutina que subjecta a la persona la resta de la setmana. El cap de setmana es diferencia de la vida quotidiana pel grau d'assumpció de responsabilitats que requereix. Mentre la vida quotidiana és aquell moment de la setmana en què no té lloc la diversió, el cap de setmana és el seu revers i es regeix pel lliure albir i no per la responsabilitat.

"Jo estudio, però a part d'estudiar també treballo, el temps te menja molt més. No tens vida social, entre setmana i fi de setmana per les tardes i diumenges. Entre setmana queda ple totalment." (B.GF5:94)

⁶⁰(B.GF5: 58)

Com en el cas del treball, l'oci i la diversió també aglutinen un seguit d'*inèrcies socials*. És a dir, és el moment "*para ligar*"⁶¹ i "*para conocer gente*",⁶² o per fer moltes altres coses, "*però el fi de setmana surts*".⁶³ Es tractaria de compartir amb d'altres un conjunt de dinàmiques diferents.

El cap de setmana apareix doncs com un *moment de socialització* en l'oci i la diversió, ple d'*experiències socials*. És un moment en què la socialització s'actualitza, et relaciones amb qui ja coneixes i, alhora, també ofereix un potencial de socialització, de poder establir nous vincles amb persones desconegudes.

No obstant, també s'esmenten elements vinculats a les responsabilitats socials associades a l'oci de cap de setmana que poden assolir l'estatus de norma social.

"Y la diversión pues sería eso, llega el sábado por la noche y tú estás cansadísima y te apetece quedarte en casa en el sofá pero es que... ¡Uy! ¡Qué mal un sábado en el sofá! ¿No? Te va a decir todo el mundo." (B.GF6: 862)

Un altre aspecte del cap de setmana com a espai privilegiat per a la diversió és que es disposa de dos dies complerts. Aquest fet proporciona l'opció de realitzar activitats que repercuteixen en l'estat de la persona fins l'endemà. Allò que entre setmana no es pot fer perquè l'endemà es treballa, en aquest cas ja no és un inconvenient: es viu com una *absència de l'endemà*.

"Si te tienes que levantar a las 8 o a la hora que sea no puedes coger y quedarte hasta las 6 ahí, bueno lo puedes hacer un día, sí, pero es que al día siguiente estás ya..." (B.GF6:882)

En definitiva, el cap de setmana esdevé un moment privilegiat per fer aquelles activitats d'oci i diversió que la resta de la setmana poden comportar conseqüències no desitjades.

La nit

Igual que el cap de setmana, també trobem un altre moment privilegiat en què es desplega l'oci i la diversió. La nit es defineix per oposició al dia com un moment dominat per la foscor. Durant la nit, es difumina la visibilitat de les pròpies accions. Així, trobem relats que defineixen la nit com a un moment de vulnerabilitat. Simultàniament, també es relata que aquesta foscor proporciona privacitat i ocultament de les mirades externes.

⁶¹ (B.GF2: 130)

⁶² (B.GF2: 128)

⁶³ (B.GF5: 52)

“La nit... la nit és com que no et veu tant la gent, no sé, és com et sens més protegit, jo em sento més protegida, anant pel carrer de nit, no hi ha ningú, tots els carrers buits que... no com quan hi ha tanta gent, i tot agobio, i calor.” (B.GF1: 186)

Així, els mateixos motius que expliquen la nit com un *espai de risc* també serveixen per interpretar-la com un *espai de protecció*, en tant que els esdeveniments són menys visibles. Aquesta visibilitat difosa que proporciona la nit no només té a veure amb la foscor natural, sinó que també té un component social. Es relata que la gent que es mou de nit és diferent de la que hi ha de dia. Aquesta diferència s’explica com una oportunitat per fer coses que de dia podrien ser problematitzades per altres persones.

“Fer una mica el que et doni la gana però sense que... la gent normal et vegi. Bueno, quan dic gent normal és les iaies, i les mames i, sobretot quan és de dia.” (B.GF4: 196)

En aquest sentit, la nit també s’explica com un moment on la gent canvia. La diferència que s’estableix amb l’activitat diürna permet que les persones puguin manifestar *altres expressions del jo*, permet la manifestació d’un *jo heterogeni*. *“Por que la gente se transforma por la noche, le gira”*.⁶⁴ A la nit hi coincideixen tant les dinàmiques orientades a la diversió i l’oci com l’absència de les constriccions de la quotidianitat.

En aquest sentit, no és d’estranyar que trobem relats que ens parlen de la nit com un moment per compartir amb la gent, ja siguin espais, música o afinitats de tota mena. Tant és així que fins i tot es ressalta un major grau de llibertat que en altres contextos a l’hora d’escollir amb qui es vol anar. La gent que un o una s’ha de trobar o el nucli més proper no ve imposat com podria succeir en el context laboral o familiar.

“Bueno, porque te viene... el contexto te viene más impuesto, vas al trabajo y tú no eliges con quién trabajas, te los han impuesto allí. En cambio por la noche quedas con gente que a ti te apetece estar ¿no? Con ellos tú vibras de otra manera.” (B.GF6:248)

La combinació de la nit i el cap de setmana s’erigeix, per tant, en el moment de diversió i d’oci per excel·lència. Una diversió que s’expressa en un context de foscor en tant que allò que succeeix no és (socialment) tan visible i succeeix en un context en què les responsabilitats laborals es troben en estat de congelació fins l’inici de la nova setmana.

⁶⁴(B.GF8:331)

Espais festius

Per finalitzar aquest apartat farem un breu comentari sobre els relats que ens parlen de la festa. En principi, la festa també estaria constituïda per les mateixes característiques que conformen tant el cap de setmana com la nit. Es tracta d'un context de diversió que acostuma a ubicar-se en aquests moments. És un espai de diversió i sociabilitat, un lloc de trobada i de comunió amb els altres, amb les altres.

Ara bé, la festa és quelcom més concret, no es tracta de qualsevol forma de diversió. Tot i que d'altres contextos de diversió també impliquen consum, aquest espai de diversió es caracteritza per l'emergència d'un nou element: el *consum de substàncies* alteradores de l'estat d'ànim: *"no em diguis que en una nit de festa no sortiràs i no et prendràs res. És lo típic, saps?"*⁶⁵ En aquest cas el consum esdevé una via de desconexió, una forma d'estranyar el món.⁶⁶ Com relaten els entrevistats i les entrevistades, el consum de substàncies ajuda a accelerar aquest desig de descongestionar la responsabilitat o les obligacions diàries.

"¡Joder, claro! Claro, yo creo que hay mucha gente que piensa así. Salir de fiesta es para... pues para anularse un poquito, para esa distracción para olvidarte de todo y no pensar en nada. Y las drogas es ya... o sea, lo que más te facilita eso, en ese contexto. Así ¿sabes? Y lo que más te lo facilita, también." (B.GF8:551)

D'aquesta manera, podem dir que de la barreja entre dos desigs com el de descongestionar la vida quotidiana i el de socialitzar-la com a forma de diversió, n'emanen pràctiques socials que són específiques del context festiu.

Tanmateix, en relació amb aquests elements constituents de la festa també emergeix una valoració sobre quins són els moments adequats i quina és la freqüència recomanable en què cal gaudir de la festa, de tal manera que es regularia el què i el com s'han de fer les coses.

"O sigui, que està com ben vist sortir de festa esporàdicament, però al dia a dia... no és que estigui penalitzat, però és una mirada ja..." (B.GF1:96)

Un altre dels trets característics de la festa és *la música*. Aquesta esdevé un element vinculador o generador de comunió entre les diferents persones que comparteixen un mateix

⁶⁵ (B.GF4: 96)

⁶⁶ L'expressió "estranyar el món" fa referència al desig de poder prendre distància de la realitat que s'està vivint. En aquest cas, fer del món quelcom estrany a través del consum d'una substància psicoactiva.

espai. La música també esdevé com allò que dilueix les veus de la quotidianitat, tot donant força a les vibracions que tenen lloc en l'aquí i l'ara: el moment de diversió.

“Hay formas distintas, ¿no? ¿También? De relacionarse también cuando estás de fiesta. Digamos que durante el tiempo normal no las disfrutamos, no las aprovechamos y que en cambio parece que están como permitidas. No sé, aprovechas para hacer lo que normalmente durante la semana no tienes tiempo.” (B.GF2:149)

Ara bé, tot i que la festa implica un context de comunió en què la diversió és l'eix vertebrador, tot plegat depèn del lloc on s'ubica. És a dir, tot i parlar de festa no es tracta del mateix si estem en la plaça d'una ciutat que si estem en un bar. Així, els relats estableixen una diferenciació entre espais festius.

Per una banda, els llocs concrets que a priori ja estan definits com a *espais festius formals* de festa, és a dir, bars, discoteques, festivals, concerts o festes majors. Parlem d'espais en què les condicions de possibilitat de la festa es troben prèviament gestionades i, per tant, hi ha un ordre i un control sobre com s'ha de produir l'expressió de la diversió. L'ordre i control és el que permet que aquests llocs es mantinguin en el temps com ofertes estables de diversió.

Per una altra banda, trobem també es compta amb els *espais festius informals* de festa, que la gent s'apropia i resignifica com a espais de festa, com per exemple, una casa, una platja o una parcel·la de bosc.

“Sí, però... pots sortir un dia i pots estar tota la puta nit allí a la platja de botellón i... ¡eh! ¡Sales com un animal! Te fots pringat, a l'aigua i ¡venga! Te toca sortir i assecar-te i tota la nit així. Però clar, però després... ehm... no sé, tirem tots com a burros, anem tots com a burros. On anem? És que ja tens discoteca. O sigui, no... no intentes buscar altres opcions.” (B.GF8:218)

Parlem de llocs que no estan prèviament definits com a espais festius reglats, sinó que esdevenen un espai de festa per les pràctiques que la gent hi desenvolupa. Aquest llocs tenen la característica que l'expressió de la diversió es trobarà estretament vinculada a l'apropiació que es fa del lloc.

Síntesi

Els contextes de diversió s'associen als caps de setmana i/o a les nits. El cap de setmana es configura com a un moment diferent a l'habitual, i per tant, implica *sortir de la rutina*, tal i com succeeix també amb les definicions de diversió. En el cap de setmana, l'oci i la diversió aglutinen inèrcies socials que es distancien de les rutinàries i que, com a tals constitueixen *moments de socialització*, que es desenvolupen amb més intensitat davant la percepció d'una *absència de l'endemà*. La nit, així mateix, es concep alhora com un *espai de risc* i com un *espai de protecció* en què les persones senten que poden manifestar altres expressions del jo, emergint el seu *jo heterogeni*. La nit del cap de setmana es relaciona amb els espais festius, en els quals hi ha *música* i també *consum de substàncies*. La festa, a més, pot desenvolupar-se en *espais formals*, habilitats a tal efecte, o bé emergir en *espais informals*, no associats habitualment a un context festiu.

Vegem, en aquest sentit, quina és la relació que s'estableix entre diversió i consum de substàncies.

4.1.3. La diversió en relació amb el consum de substàncies

Fins aquí hem considerat el significat que la població estudiada li atorga a la noció de diversió. Però, atenent als objectius d'aquesta recerca, ens queda per analitzar com vinculen –si és que ho fan– aquest concepte amb el consum de substàncies.

Així, en primer lloc, ens trobem amb una versió que li atribueix una relació de contraposició, i que assenyalava que *la diversió no és compatible amb el consum de drogues*. La diversió no seria només independent del consum, sinó que aquest fins i tot es contraposaria a la possibilitat de divertir-se. En aquest cas, que la diversió vagi separada del consum no és una opció sinó una necessitat.

Per tant, qui pren aquestes substàncies espatlla la possibilitat de passar-s'ho bé tant per a si mateix com per al seu entorn:

"Yo tengo amigos que se han tomado una pastilla y han acabado echando la bilis. Entonces yo dudo que esa noche haya sido la mejor de su vida. Y amargaron la suya y también la de todos." (B.GF6:547)

En segon lloc, ens hem trobat també amb una altra forma d'entendre aquest vincle que ho fa a partir de l'establiment d'una relació d'independència, afirmant que la diversió és independent

del consum. És la idea que es defensa amb l'argument de *"yo no necesito drogas para divertirme"*.⁶⁷ És a dir, existeix una concepció que considera que la diversió i el consum de substàncies són dues coses que poden fer-se i desenvolupar-se de forma independent. S'afirma que no cal usar aquest tipus de substàncies per a passar-s'ho bé, àdhuc en un context de festa.

A més, aquesta forma d'entendre el vincle entre consum i diversió considera que el consum *"no siempre implica la diversión"*.⁶⁸ Ara bé, dona per suposat que ambdós termes sí poden estar relacionats. És a dir, s'afirma que entre ambdós elements es pot establir una relació no necessària. Així, el fet de prendre aquestes substàncies és considerat com a una alternativa entre d'altres possibles per divertir-se. Es pot assolir la diversió sense la presència de substàncies. Per això es parla del consum com *"un modelo distinto de divertirse"*.⁶⁹

En aquest sentit s'apel·la al fet que l'ús d'aquestes substàncies no és un fi lúdic en si mateix, sinó només un mitjà. Així, hom es podria divertir de moltes maneres sense consum. D'acord a les seves paraules:

"Generalment sí que és això però que no sempre... Jo no crec que sigui l'objectiu final anar a prendre'n. Jo no ho veig així, el meu objectiu final de sortir no és aquest. És passar-m'ho bé." (B.GF4:116)

En tercer lloc, ens trobem amb una última manera de plantejar la situació. Sota la idea de *"yo me drogo para divertirme"*,⁷⁰ es pot pensar també que es tracta d'una relació de subordinació, afirmant que el consum és una condició necessària per a la diversió. És a dir, també existeix una versió que afirma que sense prendre substàncies psicoactives no et pots divertir.

A més, aquest discurs circula per igual tant si es parla en tercera persona –per a referir-se a com ho fan les altres persones– com si es fa en primera persona –referit a com ho fa un mateix–. Aquesta idea se sosté dient que *"hi ha gent que només se sap divertir menjant-se pastilles i coses d'aquestes"*;⁷¹ però també afirmant que sense prendre substàncies psicoactives, legals o il·legals, *"no sé sortir"*.⁷² Aquesta vivència està molt ben explicada en la següent cita, exposada per una persona que pot parlar des de diverses posicions:

⁶⁷ (B.GF6:535)

⁶⁸ (B.GF6:543)

⁶⁹ (B.GF2:588)

⁷⁰ (B.GF2:560)

⁷¹ (B.GF3:156)

⁷² (B.GF8:111)

“Ahora llevo 3 meses embarazada sin tomar nada y me he dado cuenta de que, realmente, salgo ahora y no me divierto igual, ¿sabes? O sea, es súper diferente, es como que a veces no tengo ganas de salir. Y en parte me da un poco de rabia.” (B.GF2:430)

Així, des de qualsevol posició que s'adopti respecte del consum de substàncies, es reconeix que hi ha un discurs que considera necessari el fet de prendre aquestes substàncies per tal de passar-s'ho bé. Ja sigui com a possibilitat o com a necessitat, el consum forma part consubstancial de l'univers de la diversió jove i adolescent.

A més, algunes persones entrevistades expressen que la importància del consum en el moment de la diversió va més enllà del seu caràcter de condició necessària. Així, per exemple, existeix l'afirmació que *“la droga marca el ritmo de la noche”*,⁷³ fent referència a que totes les activitats lúdiques d'aquest àmbit depenen del consum. És a dir, per part d'aquest col·lectiu, la diversió està subordinada al tipus de substàncies preses i a les pautes de consum. La següent cita explica aquesta relació de subordinació de la diversió i les activitats d'oci:

“Cuando salíamos con 16, 17... Salir era ir a un bar, entrar al lavabo, hacerse una ralla, tomar una cerveza, salir, ir a otro bar, hacerse una ralla, ir al coche, hacer una ralla... ¿no? Y al final decías, hostia, quizás podemos hacer algo entre tanto, ¿no?” (B.GF2:763)

Finalment, quan es raona respecte a aquest vincle, sorgeix una explicació de la relació i els seus motius. Així, en aquest punt hem de recordar que la diversió té un sentit que s'associa amb el fet de compartir. Existeix un component social i relacional molt fort que defineix l'ús del concepte. Igualment, hem vist que per a una part d'aquest col·lectiu el consum ajuda o, fins i tot, és necessari per divertir-se.

I una vegada plantejats aquests dos factors es remarca que ambdós es desenvolupen de manera conjunta, en una mena de relació de complementarietat. És la idea segons la qual *“se comparten las aficiones y los productos que se consumen, igual que por el día te irás echando cafés”*.⁷⁴ És a dir, dins d'aquest context es defineix i s'entén l'ús de substàncies com a una forma d'afinitat. En aquest cas, el consum és un element de comunió en la diversió col·lectiva.

⁷³ (B.GF2:773)

⁷⁴ (B.GF1:200)

Síntesi

Quan s'atén a la descripció que fan les noies i els nois adolescents i joves de la possible relació entre consum de drogues i diversió, ens trobem amb diferents versions. Per una banda, uns relats li atribueixen una *relació de contraposició* –la diversió no és compatible amb el consum de drogues–; d'una altra banda, també emergeixen relats que expliquen que es tracta d'una *relació d'independència*, segons la qual es pot vincular el consum de drogues a la diversió, però la seva relació no es necessària; un tercer conjunt de relats afirma que es tracta d'una *relació de subordinació*, explicant el consum com una condició de la diversió i venint a dir que sense drogues no hi ha festa; finalment, entre la festa i el consum de drogues s'atribueix també una *relació de complementarietat*, que es desviaria de les atribucions de contraposició, independència o subordinació.

4.2. Drogues i consum

En aquest apartat analitzaré, en primer lloc, de quina manera defineixen les persones entrevistades els conceptes de “consum” i de “droga”. Això ens permetrà, a continuació, analitzar quines són les percepcions i valoracions que adolescents i joves manegen en relació amb el consum de drogues en general, respecte a les diferències de gènere en relació amb el consum vinculat i en relació amb el debat sobre l’eventual regularització de determinades substàncies psicoactives.

4.2.1. El consum més enllà de les drogues

En tot debat o recerca sobre drogues, el consum de substàncies és un dels temes que centren bona part de l’anàlisi. Molt sovint però, el mateix concepte de “consum” es dona per suposat. Abans d’analitzar el consum de drogues en concret, és interessant d’iniciar aquest apartat amb una reflexió sobre el mateix concepte de “consum”. Per tant, abans d’endinsar-nos en les valoracions al voltant del consum de substàncies, vegem com es comprèn la noció de “consum”.

“Pero a ver, ¿tú consumes? Depende, a ver, ¿consumo el qué? Depende a lo que te refieras.” (B.GF6:688)

Com veiem en aquesta primera cita, per a parlar de consum cal conèixer primer a què ens estem referint quan en parlem. Com veurem, les definicions de la noció de consum poden ser molt variades.

Per un costat, consumir es pot entendre inicialment una necessitat d’ingesta i un acte de necessitat bàsica, entès com que *“hay consumo vital ¿no? De comida, vivienda... ¡yo qué sé!”⁷⁵*. Es tracta de la noció de consum com a necessitat. Així, una primera definició de consum ens du a afirmar que totes i tots en som, de consumidors. Com llegim en aquest relat, el consum és quelcom habitual, i té a veure amb tot allò que adquirim per a fer-ne algun ús.

“Perquè consumir... consumim cada día, també. Consumim productes, consumim qualsevol cosa, som consumidors.” (B.GF4:529)

No cal dir que aquesta és una definició general, de la que se’n deriven diferents matisos molt interessants. La noció de consum evoca també la idea d’assolir i acomplir allò que es desitja, és

⁷⁵(B.GF6:738)

a dir, la idea de **consum com a desig**. Com veiem en el següent fragment d'entrevista, el consum implica molt sovint l'obtenció de gaudi i de recompensa. Consumir és obtenir allò desitjat, més enllà de les necessitats bàsiques.

"Tienes que gozar del dinero que has ganado también a base de un esfuerzo, y creo que hay que saber disfrutar de ese consumo también, que no sea un consumo digamos por inercia, sino que seas consciente que te lo has ganado y te lo mereces." (B.GF6:736)

Així mateix, també apareix sovint la noció del **consum com a explotació de recursos**. Comprar, ingerir o fer servir alguna cosa forma part inherent de la nostra forma de vida. Entès en termes generals, doncs, consumir és *"la base de l'economia actual"*⁷⁶ i és una acció que comprèn tota mena de productes, ja siguin aquells considerats de necessitat bàsica com els de caràcter més lúdic.

"Consumir és tenir una cosa i que desaparegui, havent-ho utilitzat tu. O sigui: tu consumeixes diners, els gastes comprant algo; tu consumeixes aigua, te l'has begut; consumeixes cocaïna, te l'has planxat". (B.GF4:549)

Sovint, aquest consum és sovint entès en relació amb el grup identitari del que es forma part. Es tracta doncs d'una noció que entén el **consum com a forma de vida**. Com podem llegir en la cita següent, cada tipus de consum es correspon, en termes pràctics, a una manera de veure el món i de situar-se en relació amb l'entorn i amb un mateix. Si bé tots hem de consumir per a viure, el consum que fem més enllà de les necessitats bàsiques es correspon a la manera com volem definir-nos, al perfil que volem esbossar en la nostra vida quotidiana. El consum s'associa, segons aquesta visió, a una acció encaminada a produir una imatge personal que s'adequa a determinades característiques simbòliques que volem expressar socialment. La següent conversa defineix molt bé aquest component identitari del consum:

"P7: La gente, cuando consume quiere consumir, quiere comprar cierta ropa de cierto tipo para parecerse a un cierto grupo de gente, quiere comprar diferente... un coche para estar en un cierto estatus, comprar diferentes cosas para..."

P2: Por el tipo, un perfil." (B.GF6:812-816)

En aquest sentit, el consum es relaciona amb la producció d'una identitat i amb la definició de la pròpia personalitat.

"P8: Sí, es como que [el consumo] define bastante las personalidades, ¿no?"

⁷⁶(B.GF6:651)

P2: Dime qué consumes y te diré cómo eres, ¿no?" (B.GF6:825-828)

Com hem vist, el consum és definit seguint diversos criteris. Així, pot ser necessari, desitjat, costós o fins i tot definidor de la pròpia identitat. Ara bé, en tots els casos esmentats el consum pot ser definit seguint altres criteris relatius al seu grau d'intensitat. Així, el consum pot ser definit com a moderat o abusi, compulsiu o fins i tot addictiu. Si bé totes i tots som consumidors, trobem que és molt habitual definir la persona consumidora tant en funció del tipus de consum com en funció de la intensitat del seu consum.

"Hay grandes consumidoras compulsivos, ¿no? No sé... por ejemplo, mi tía y mi prima (...) son consumidoras compulsivas de ropa. De ropa, ¿sabes?" (B.GF6:778)

És interessant observar que en moltes de les entrevistes se situa en un nivell similar, en termes conceptuals, el fet de consumir diners, aigua o alguna substància com ara la cocaïna. Així, la diferència entre el consum de roba o d'alcohol i el de substàncies psicoactives rau només en una diferència en termes de context i legalitat.

Quan parlem de consum, un dels temes que apareix és el del consum de substàncies psicoactives, addictives, etc. De substàncies que en el marc de les entrevistes hem definit com a "drogues", tot assumint, com hem vist en el marc teòric, la complexitat inherent a aquest concepte.

Síntesi

Quan deixem les drogues de banda, apareixen **diverses nocions de consum**: *consum com a necessitat*, ja que dóna resposta a les necessitats generals però també a les bàsiques; *consum com a desig* d'obtenir i fer ús de quelcom que ha de produir gaudi i obtenció de recompensa; *consum com a explotació de recursos*, i per tant com a regulador de la pròpia economia en la utilització d'allò que està al nostre abast; *consum com a forma de vida*, com a una manera de veure el món i de situar-se en relació amb l'entorn i amb un mateix, en la qual el consum de substàncies podria jugar un paper.

Abans d'exposar quines han estat les percepcions i valoracions sobre el consum de 'drogues', ens interessa analitzar a continuació de quina manera ha estat definit el mateix concepte de "droga" per part de les persones entrevistades.

4.2.2. Les drogues

Com en el cas del consum, la definició de “droga” genera moltes i diverses accepcions i matisos. Com a definició general, podríem afirmar que una droga és tota aquella substància que produeix efectes diversos sobre les persones. Com comenta una de les persones entrevistades:

“És una substància, ¿no? Substàncies que entren al teu cos amb fins molt diversos.”
(B.GF7:418)

Un matís, però, que estableix un criteri definitori i diferencia les drogues respecte d’altres substàncies és que, aquesta diversitat d’efectes produïts acostumen a inscriure’s dins de l’ordre de l’estat comportamental i anímic. És a dir, la droga és aquella substància que provoca un estat que se surt del que és considerat un comportament *normal*.

“Una substància que canvia el teu estat anímic, les teves reaccions físiques. No crec que sigui res més. (...) et canvia, doncs, els teus comportaments, les teves percepcions de l’exterior, que et provoca efectes.” (B.GF4:503)

La idea que la droga és allò que altera l’estat normal de les coses és reiterativa, i s’explica fent referència a diferents tipus d’alteració del cos i de la conducta. Per a algunes persones, una droga és tota aquella substància que altera l’estat de l’organisme, l’ànim i el comportament.

“Bueno, es una sustancia que cuando la consumes pues altera el estado de tu cuerpo, el sistema nervioso.” (B.GF8:390)

Entès el concepte de droga d’aquesta manera, moltes són les substàncies que poden alterar l’organisme, l’ànim i el comportament. Així, per exemple, els medicaments, el cafè, l’alcohol o la cocaïna, comporten alteracions de l’organisme i la conducta i, en aquest sentit, poden ser totes elles considerades com a “drogues”, independentment de la seva legalitat o de les seves pautes de consum.

Si bé aquest criteri apareix repetidament, existeix un matís molt important també a l’hora de definir què és la droga. En moltes ocasions aquesta bé definida de manera més concreta, no només com la substància que provoca una alteració de l’organisme, sinó com aquella substància que altera la percepció i la consciència.

Si bé moltes substàncies alteren l’organisme d’alguna manera, només algunes provoquen un estat alterat de la consciència, i és precisament això el que les diferencia de la resta de

substàncies i fa que es defineixin com a “drogues”. Un relat planteja aquest matís de manera molt clara:

“Yo creo que [la droga] altera, o sea, te pone en un estado de conciencia... de conciencia alterada, ¿no? Físicamente, pues también, ¿no? Pero lo más importante yo creo que es la conciencia, ¿sabes? Porque físicamente pues... un gelocatil, el pan... (...). Pero es la conciencia, tío, es la parte psicológica, yo creo que lo que distingue más la droga de... de yo qué sé, del medicamento o lo que sea.” (B.GF8:394)

Una altra classificació dins la definició de droga com a substància que altera l'organisme la trobem en relació amb la intensitat dels seus efectes. És a dir, més enllà de si la substància genera alteracions del comportament, del sistema nerviós o de la consciència, el criteri que permet definir una substància com a droga és la intensitat dels efectes derivats del seu consum. Així, el tabac, el cafè, o d'altres substàncies, tot i que alteren l'organisme, no ho fan de manera immediata i intensa, i per això no té gaire sentit considerar-les com a “droga”.

“Substàncies químiques que alteren el cos. Que alteren la teva percepció de les coses, però d'una manera anormal. El tabaco també podríem considerar-lo com a droga, l'alcohol, però no et... surts dels teus cabals.” (B.GF5:519)

Troblem, doncs, que a l'hora de definir què son les drogues, les persones entrevistades les diferencien d'acord a la potència dels seus efectes. S'entén aquí que la droga és una **substància que altera l'organisme o la consciència de forma immediata i intensa**. La clàssica diferència entre drogues *toves* i drogues *dures* es fa palesa al llarg de les entrevistes. Així, el tabac, per exemple, tot i que és considerat com una droga, no es podria comparar amb els efectes que poden provocar sobre l'organisme substàncies com la cocaïna, l'èxtasi o l'LSD.

“El LSD és una cosa que no sé, és bastant forta i comparat amb el tabaco, no sé si el tabaco pot considerar-se droga al costat d'això.” (B.GF5:558)

Però el criteri basat en la alteració immediata de l'organisme o la consciència no és l'únic que apareix. Una altra manera de definir quelcom com a droga és a partir de la dependència que pot generar. Així, droga seria tota aquella **substància que genera hàbit o dependència sobre la persona a causa dels seus efectes atractius**.

“[Una droga és] un vici, una cosa que t'atrau, que no pots parar-ho de fer, ho necessites per trobar aquell estat d'ànim, aquell estat d'emoció que vols.” (B.GF4:348)

L'hàbit i la dependència són elements clarament definitoris d'allò que, segons les persones entrevistades, hem de considerar una droga. *"Una cosa que enganxa, que te crea un hábito"*,⁷⁷ vet aquí una de les definicions més esteses al voltant del que significa la droga i el seu consum. Aquesta és una definició que inclou, per defecte, moltes substàncies. Dins d'aquest grup podríem incloure substàncies legals, com ara el cafè, l'alcohol o el tabac, i substàncies il·legals, com ara la cocaïna, l'heroïna o el cànnabis. Com veiem en el següent relat, la cervesa, sota aquesta concepció, pot ser considerada com una droga en el cas que es consumeixi de manera addictiva:

"Depende de la droga, porque yo me he dado cuenta de que la cerveza para mí era una droga, ¿sabes? Porque yo ahora puedo salir y no tomarme 5 o 6 cervezas, y las hecho de menos. O sea, depende de la droga. Hay drogas que sí, que tienes esas sensaciones. Pero yo me he dado cuenta que para mí la cerveza era una droga porque dependía, es algo de lo que dependes." (B.GF2:452)

I és en aquest sentit, el de necessitat, que es defineix la droga com un "vici", i com quelcom que genera addicció. En aquest punt, al llarg de les entrevistes trobem que es fa una diferència valorativa entre "vicis bons" i "vicis dolents". Aquesta diferència bé clarament marcada pels efectes que la substància pugui tenir en la persona. Alguns hàbits, per molt addictius que siguin, no comporten un perjudici, i són vicis bons. D'altres, en canvi, poden resultar molt nocius i són, per tant, vicis dolents, són aquells que *"et perjudiquen a tu mateix"*.⁷⁸

En aquest sentit, trobem que es diferencia entre aquelles drogues que es poden considerar un *divertiment* que no ha d'implicar necessàriament un component nociu, i d'altres que, pels seus efectes addictius, generen forts estats de dependència i passen aleshores a ser perilloses.

"También hay varios tipos de drogas, unas que digamos, no sé, gente que toma o de vez en cuando se fuma un porro, pues es muy diferente de gente que, por ejemplo, se mete heroína o algo así. Eso ya no es consumo en plan divertimento, ya es en plan que lo necesita." (B.GF6:840)

S'estableix així una distinció entre *drogues dures* i *drogues toves* a partir del seu potencial de dependència. Aquestes categories se situen en la capacitat de gestió del consum, que ve marcada pels efectes de dependència. Substàncies que són d'allò més comuns, legals i molt esteses, com ara l'alcohol o el tabac, són considerades "drogues dures" precisament pel seu

⁷⁷(B.GF6:842)

⁷⁸(B.GF4:374)

potencial addictiu. Allò que comença com un consum moderat pot esdevenir una addicció molt difícil de superar.

“Et canvia tenir una addicció. Al principi quan comences a fumar tabac pues et mareja, ¿vale? Això ja és un efecte que et crea, que després ja t'acostumes i no t'ho fa. Però el necessites.” (B.GF1:4:525)

Una expressió força estesa ens explica que hi ha substàncies que són *“muy golosas”*,⁷⁹ en tant que el consum de les quals passa a formar part dels hàbits de la vida quotidiana i a esdevenir necessàries per a poder fer determinades coses. Trobem que, en molt casos, el consum de determinades drogues esdevé fonamental per a realitzar accions com ara estudiar, relaxar-se o dormir.

“Necesito fumarme un porro, ¿sabes? Si no, no estudio.” (B.GF1:614)

“Però també aquesta addicció apareix en moments... quan no tens... posant-te molt nerviosa... ansietat...” (B.GF1:620)

Així, el consum de determinada droga es converteix, en ocasions, en funcional per a aconseguir determinat benestar, o per a poder realitzar determinades accions. Sota aquesta concepció, el consum està fortament associat a determinats moments i contextos en els que esdevé fonamental. Un dels àmbits en els que emergeix aquesta associació entre context i consum és el de la festa. Passar-s'ho bé, desconnectar i desinhibir-se són els motius més esmentats per a argumentar la necessitat de prendre alguna substància en espais d'oci nocturn. Com comenta una de les persones entrevistades, *“hi ha molta gent que estan acostumats a fotre-se'n i... si no se'n foten, no saben sortir.”*⁸⁰

I vet aquí un dels motius més esmentats: passar-s'ho bé. La festa està molt associada al consum de substàncies i en molts casos aquest consum esdevé imprescindible per a sortir de festa.

Com hem vist, les definicions que es despleguen al voltant del concepte de droga són d'allò més variades i no necessàriament incompatibles entre elles. Resulta interessant fer notar com, a l'hora de parlar sobre allò que és una droga o allò que aquesta no és, l'argument de la *legalitat* –el fet que es tracti d'una substància legal o bé il·legal– no apareix com a criteri de definició. El fet que moltes substàncies legals, com ara el cafè, el tabac o l'alcohol, siguin

⁷⁹ (B.GF2:789)

⁸⁰ (B.GF3:569)

considerades per les persones entrevistades també com a drogues invalida des del principi el criteri de la legalitat. Les drogues es conceben a partir de criteris que van més enllà d'una definició en termes de legalitat o centrada exclusivament en els seus efectes immediats o a llarg termini.

Síntesi

La noció de droga presenta en els relats diversos trets característics, i de vegades contraposats. Per començar, es parla de *substàncies que produeixen efectes diversos* sobre les persones, tot i que més concretament, s'explica que serien aquelles que produeixen una *alteració de l'estat de l'organisme, l'ànim i el comportament*. Filant més prim, també es pot entendre que es tracta d'aquelles *substàncies que alteren la percepció i la consciència*. Amb tot, també es considera que amb això no n'hi ha prou per a considerar quelcom com a droga, sinó que tal efecte parlaríem d'aquelles substàncies que alteren *l'organisme o la consciència de forma immediata i intensa*. I continuant en l'embut de depuració de significats, trobem finalment un relat que considera que la intensitat no és el valor primordial, sinó que és droga tota aquella *substància que genera hàbit o dependència*. És precisament a partir d'aquesta darrera definició que veiem com es desplega una *distinció entre drogues dures i drogues toves a partir del seu potencial de dependència*, associant-se les primeres a les que presenten un potencial de dependència i les segones a les que no el tenen.

Ara bé, aquestes definicions no estan exemptes de valoracions. Trobem diferents maneres de valorar les drogues en general, que sovint es contraposen, es complementen o bé es diferencien entre si. Un diàleg extret d'una de les entrevistes ens introdueix el següent apartat:

"E: ¿Qué es la droga?"

P1: Algo que mata, ¿no?"

P3: Depende. Hay gente que también le hace feliz tomar drogas." (B.GF7:375-379)

4.2.3. Arguments que expliquen el consum de substàncies

En moltes ocasions, i valorant el consum de drogues de manera general, el consum de determinades substàncies es percep com una manera de gaudir i de viure experiències plaents. *"...ets com un nen, disfrutant"*,⁸¹ resumeix una de les persones entrevistades. El consum de substàncies aporta sensacions comparables a d'altres experiències de plaer, com ara escoltar música, i s'entén molt sovint com una activitat més per a passar-s'ho bé.

"Son como pilas de sensación, te influncian las sensaciones. Igual que tú escuchas una canción que te gusta mucho y te pone la piel de punta, pues la droga igual." (B.GF2:450)

Un dels relats més estesos en relació amb les motivacions per a consumir-ne remet al fet de passar-s'ho bé, de divertir-se i de gaudir de sensacions. Arguments com **divertir-se i gaudir de la vida**, viure el present de manera intensa i plena, es plantegen per explicar la motivació per al consum de substàncies.

"T'ho prens i al cap d'un moment te trobes millor de com estaves abans. Tot és... tot és millor, no sé. I tens la sensació d'estar a gust amb tothom, fins i tot amb la gent que diries... i en aquells moments és el teu millor amic." (B.GF5:932)

Amb l'argument que la vida és curta i que la mort ens toca a tots, una de les maneres de defensar el consum de determinades substàncies és valorant la seva capacitat d'aportar sensacions intenses que permetin gaudir del present. El consum és d'aquesta manera concebut com una possibilitat de viure experiències de plaer immediat. Com comenta una de les persones entrevistades: *"algun dia te vas a morir y que más da, disfruta la vida y después, para la tumba."*⁸² El consum és entès, doncs, des d'un punt de vista hedonista i existencial, com a forma de vida, tot assumint la seguretat de la mort.

Part d'aquesta diversió prové precisament del fet que el consum de determinades substàncies comporta la possibilitat de **viure experiències noves** i d'experimentar sensacions desconegudes i molt intenses, impossibles d'obtenir d'una altra manera. Aquest conjunt de sensacions desconegudes es perceben també com la possibilitat d'accedir a un món atractiu; i això és així precisament perquè s'esdevé un espai de sorpresa enmig de les rutines del dia a dia.

⁸¹ (B.GF1:875)

⁸² (B.GF7:1106)

“Clar, és que a part, l’home de sempre tendeix a anar cap a lo desconegut, averiguar, i vol saber sempre molt. I per això jo crec que també ens fem sempre... en el merder.”
(B.GF2:319)

Molt atractiu, també, resulta el fet d’experimentar amb substàncies prohibides. Allò prohibit esdevé objecte de desig pel fet mateix d’estar prohibit. L’atractiu aquí el produeix la possibilitat de **conèixer allò prohibit**. La percepció de transgressió i de risc associat a allò prohibit és molt present en els relats analitzats. Al fet que moltes drogues siguin il·legals, i per tant prohibides, s’afegeix la curiositat per conèixer allò que tothom considera ocult i diferent.

“Suposo que perquè la gent som així, i volem provar tot lo que està prohibit, i tenim ganes d’experimentar coses noves i diferents, i no es pot evitar. Per això es va canviant de droga cada vegada.” (B.GF5:1214)

D’altra banda, per a algunes de les persones entrevistades, l’experiència del consum proveeix, fins i tot, la possibilitat de **ser un/a mateix/a**. Resulta molt atractiu el consum de substàncies que permeten, no únicament gaudir d’experiències noves, desinhibir-se, experimentar noves sensacions, sinó que permeten fer emergir una manera de ser i comportar-se completament diferent. La personalitat entra en joc en el consum de determinades substàncies, i es considera que hom pot esdevenir una persona diferent, durant una estona, i fins i tot conèixer-se millor a un mateix.

“Jo ho veig més com... és com la clau de pas per fer realment el que... el que vols fer i per ser una miqueta més tu, diguéssim.” (B.GF1:867)

En aquesta línia s’afirma que determinades substàncies provoquen una mena de projecció interior, un canvi en la manera de percebre la realitat, de concebre l’entorn i a un mateix. En aquest sentit, es valora la utilitat d’algunes substàncies per a possibilitar percepcions noves i punts de vista desconeguts sobre la realitat. Es tracta de la possibilitat que les drogues ofereixen per a **conèixe’s a un/a mateix/a**. El relat següent planteja de manera clara aquest efecte perceptiu:

“Es una manera de entrar para dentro y de verte a ti mismo desde otro lado. La única manera de verme de otra forma completamente distinta es así ¿sabes? De manera que creo que son muy útiles, por eso, porque me cambian la percepción. Es otro punto de vista, ¿sabes? Si eso lo usas para aprender en ese momento, pues es un uso también que te cagas de interesante ¿sabes?” (B.GF8:584)

En moltes ocasions, s’esmenta que els efectes del consum funcionen com a mitjà per a superar un estat d’ànim, per a **desconnectar dels problemes del present**, de situacions desagradables

del present, o per evadir-se de situacions indesitjables. La desconexió és un element molt vinculat a aquest component plaent del consum. El consum de determinades drogues és considerat com una manera de deixar de pensar en les coses desagradables de la vida quotidiana, una manera d'experimentar una sortida de la realitat i sentir-se alliberat, momentàniament, de les rutines.

“La gent necessita aquestes substàncies per relaxar-se, desinhibir-se, passar de tot un moment, deixar-ho tot (...) perquè no poden seguir com estan vivint en aquells moments.” (B.GF4:232)

La idea que el consum pot esdevenir una forma d'evadir-se de la realitat, de fugida de tot allò desagradable, és molt present en els relats de les persones entrevistades. S'atribueix al consum i als seus efectes la capacitat d'allunyar la persona de situacions personals i emocionals angoixants o estressants. En aquest cas, el consum esdevé un mitjà, una eina per sortir-se'n durant una estona i fugir momentàniament d'allò no desitjat.

“Bueno, es que iría ligado también con la necesidad de huir. Puede ser que tomes droga (...) porque huyes de una situación que te tiene machacado y la usas por ahí.” (B.GF6:862)

El consum també és un mitjà per a la tranquil·litat. En opinió de les persones entrevistades, el consum de determinades substàncies permet aconseguir un estat de tranquil·litat i pau molt necessari per a deixar de pensar en temes desagradables. No veure, no sentir... perdre de vista durant una estona la percepció de la realitat és un efecte valorat com a un potent atractiu a l'hora de consumir.

“És que m'ha anat bé. M'ha ajudat ha prendre moments de tranquil·litat, moments en què no penses, és quan vas borratxo fins al punt que no hi veus, que no sents, que no... jo almenys és el que busco, busco aquests moments de pau.” (B.GF7:545)

D'altra banda, en els mateixos contextes de festa, el consum de determinades substàncies permet la persona **desinhibir-se**, i poder relacionar-se millor amb la resta de persones. Els efectes desinhibidors del consum resulten molt mencionats i molts valorats com a un dels elements més atractius en aquest sentit.

“Si yo también me lo paso muy bien con una Coca-Cola, pero [con determinada droga] sí que te desinhibes más, o te ayuda, sí.” (B.GF6:537)

Els efectes del consum poden funcionar com a facilitadors de les relacions socials, provocant una desinhibició que no s'aconsegueix d'altra manera, i fomentant formes de relació més obertes i menys pautades.

Una altra concepció afirma que determinades substàncies permeten **mantenir el ritme** de la festa, aportant una sensació d'energia i de capacitat per a resistir tota la nit ballant, gaudint i bevent. Com comenta una de les persones entrevistades: *"te fots quatre ratlles i eres el puto rey, saps? I aguantes!"*⁸³

Però no només en un entorn d'oci es valora la possibilitat d'aguantar, de mantenir el ritme. Determinades substàncies es poden fer servir per a mantenir el ritme de treball, per exemple, o el ritme d'estudi. En el següent relat veiem com una de les persones entrevistades vincula el consum de determinades substàncies amb la necessitat d'acomplir amb una jornada laboral, més que no pas amb la intenció de divertir-se.

"Trabajé con gente también de la hostelería que tomaba cosas como cocaína y así para poder currar, para poder currar 14 horas al día. Luego salir, otro día, levantarse a las... no sé, a las 7 de la mañana y currar. Y mi experiencia es también... es que he tomado drogas, ¿no? dos veces speed, también para poder currar, para poder terminar mis trabajos y irme. No fue para divertirme." (B.GF6:1023)

Síntesi

En els relats hi trobem diversos arguments que expliquen els **motius pels quals el jovent consumeix substàncies**. Per un costat, s'afirma que són una via per a *divertir-se i gaudir de la vida*, situats en *l'aquí i ara*. Les drogues proporcionen, en aquest sentit, la possibilitat de *viure experiències noves* que només es poden viure si es consumeixen. Aquest afany d'experimentació pot motivar el consum de drogues pel fet de *conèixer allò prohibit*, la qual cosa les fa encara més atractives. La curiositat vers allò ocult i diferent es posa aquí de manifest. Es tracta, d'altra banda, d'experiències que presenten el potencial de permetre l'exploració de sensacions desconegudes i que ofereixen la possibilitat de ser diferent, de *ser un/a mateix/a* i, fins i tot, de *conèixe's a un/a mateix/a*. El consum de drogues permet, també, *desconnectar dels problemes del present*, de les preocupacions i la vida quotidiana. És així com consumir pot suposar una *evasió* de la realitat que també presenta els seus atractius. Lligat a aquests efectes de despreocupació també es valora com a positiu el consum de drogues perquè pot ajudar a *desinhibir-se* i relacionar-se millor amb d'altres persones. Finalment, el consum de drogues aporta una sensació d'energia que permet *mantenir el ritme* de la festa.

⁸³ (B.GF8:470)

Les persones consumeixen, com hem vist fins aquí, amb diferents intencions, motivacions o desigs, però molt sovint s'explica l'origen d'aquestes motivacions en tant que facilitades pel grup d'iguals i el context social. Veurem a continuació que, a l'hora d'explicar els motius per al consum, les persones entrevistades el relacionen tant amb les característiques individuals de la persona com amb les característiques del seu l'entorn. En paraules textuais: *“También depende del ambiente. Depende de ti, pero del ambiente también.”*⁸⁴

4.2.4. El paper del grup d'iguals en el consum de drogues

En moltes ocasions s'atribueix el consum de determinades substàncies a la decisió de l'individu, a una manera personal de ser, de viure experiències noves o d'afrontar la vida quotidiana. S'entén doncs que el grup d'iguals no interfereix decisivament en la decisió de consumir, ja que el consum està motivat per una voluntat individual. Trobem relats que fins i tot conceben el consum de determinades drogues entès com una activitat més de la seva vida quotidiana.

“Es como tu manera de... levantarte, lavarte los dientes, no sé qué... vestirme. (...) yo soy como soy por lo que he vivido y por lo que vivo cada día y cada fin de semana y cada... es tu manera de ser.” (B.GF2:424)

En aquest sentit, el consum de determinades substàncies es percep com una manera de configurar la pròpia personalitat. Ja hem vist en l'apartat dedicat al concepte de *consum* que aquest es pot concebre com una manera de definir la pròpia personalitat, i el cas del consum de drogues no és diferent. En l'anterior relat veiem com aquest consum també es relaciona amb una voluntat de definir una manera de ser al món.

Aquesta manera de ser al món no es defineix només, però, de manera individual, sinó també de manera col·lectiva. El consum de substàncies està molt relacionat amb l'estatus social, amb els ambients de festa i amb el grup d'amistats amb qui es comparteix l'oci. La voluntat de pertànyer a un determinat ambient i a participar de les mateixes pràctiques del grup d'iguals esdevé doncs un motiu molt rellevant a l'hora de consumir determinades substàncies. S'entén aquí que el consum està motivat per una voluntat de pertinença al grup d'iguals. Com podem apreciar en el següent relat, en un ambient en el que es consumeix, el mateix fet de consumir

⁸⁴(B.GF6:443)

pot convertir-se en una manera de participar dels ritus grupals. És una manera de compartir les experiències que formen part del grup.

“Yo estaba en un piso de estudiantes en el que corría mucho la droga de diseño y yo no consumí nunca pero a mí alrededor era... tú estabas desayunando madalenas y al lado se estaban metiendo una ralla de coca (...) llegaba un momento en que, o te añadías al grupo, o es que te sentías un extraterrestre en medio de un grupo que no reaccionaba a la música o a los estímulos externos como tú.” (B.GF6:953)

En moltes ocasions, es valora el fet de respondre a aquesta influència amb una manca de personalitat, o amb una personalitat *feble*, incapaç de resistir la pressió del grup a l'hora de consumir. Així, s'entendria que el consum es produeix a causa d'una **feblesa del caràcter individual**, produint-se una mena de cessió de la voluntat per a integrar-se en el grup, i com una mostra de feblesa, d'incapacitat per resistir la influència de l'entorn.

“P5: Claro, pero también habrá quien tirará hacia ellos para sentirse integrado.”

P1: Sí, es que los hay también.

P3: Bueno, depende de la personalidad de cada uno.

P6: Depende de lo fuerte que seas tú.” (B.GF6:463-469)

S'accepta doncs que la necessitat de ser acceptat en l'interior d'un grup pot ser molt important i el consum pot jugar un paper d'integració grupal, d'acceptació en les dinàmiques d'un grup social desitjat. És molt interessant observar però com, en aquests relats, el consum es relaciona amb una personalitat que *cedeix* a la influència del grup d'iguals i, d'aquesta manera, apareix com un acte no desitjat en principi però que s'assumeix per a poder formar part d'un entorn determinat.

“També (...) ens hem deixat portar pels amics. A veure, no hem tingut la suficient personalitat per dir: no, no, jo d'això passo. (...) vam tenir un cercle d'amics que ho fèiem i anàvem tots junts.” (B.GF5:805)

Així, en moltes ocasions s'entén que una persona “amb personalitat” és capaç de rebutjar el consum, però una persona “sense prou personalitat” acabarà assumint les pautes de consum del grup. Aquesta manca de *personalitat* es relaciona al llarg dels relats amb d'altres mancances, com ara la manca d'autoestima o la incapacitat per decidir per un mateix.

“Bueno, y va ligado con el autoestima también ¿no? Yo quiero que me acepten porque yo soy así, o porque quieren que sea así.” (B.GF6:975)

El grup d'iguals pot exercir *pràctiques de pressió grupal* sobre els individus. La *pressió de grup* es defineix com a informal, en forma de comentaris, gestos, aprovacions o desaprovacions, i funciona com a encoratjadora del consum. Aquesta pressió existeix en aquells grups en els quals el consum de determinades substàncies ha esdevingut un element definitori del grup, una condició necessària per a la pròpia pertinença. És per això que el fet de consumir determinades drogues pot permetre accedir a un cert ambient i formar part d'un cert perfil social.

Si bé la influència grupal de què parlem provoca que moltes persones decideixin iniciar un determinat consum, també trobem una postura clara respecte a la necessitat de posar límits als grups d'iguals, i mantenir certs límits en relació amb les seves pràctiques de consum.

“Sí que te influye, evidentemente. Te influye y seguro, si no no tienes nada que compartir con ellos tampoco. Eres... son tus amigos, algo en común tienes que tener pero no todos los actos.” (B.GF6:473)

Així, al llarg de les entrevistes trobem com el consum se significa sovint com un problema precisament per la pressió que pot imposar el grup. Com a conseqüència d'aquesta pressió, algunes persones manifesten que el fet de no consumir en un entorn en el que la majoria de persones ho fa, els hi suposa sentir-se rebutjades, estranyes, poc integrades. El diàleg següent, extret d'una de les entrevistes, reflecteix molt bé aquest sentiment de rebuig percebut:

“P1: Puedo salir un día pero bueno, me siento como una oveja negra allí a un lado.”

E: ¿No te sientes cómodo dentro del grupo?

P1: No, no (...)

P3: Entonces te tienes que buscar otro entorno porque no te gusta éste.

P1: A veces sales porque dices: bueno, no conozco, no soy de aquí, no conozco a gente. Pues te amoldas a esta gente, aguantas, aguantas, aguantas... pero llega un momento que dices: pues bueno, me quedo en mi casa viendo la tele o en el ordenador sentado chateando. Mejor.” (B.GF6:451-461)

Com veiem, en ocasions la diferència percebuda amb motiu del consum pot arribar a provocar la necessitat de deixar el mateix grups d'amistats i de cercar noves maneres de gestionar els propis espais d'oci.

Cal esmentar, tanmateix, que aquesta mena de vivència de pressió grupal no sembla manifestar-se en tots els grups en què es consumeix alguna substància. Així, el grup d'iguals

pot desplegar **pràctiques de respecte envers els consums individuals**. El respecte a la decisió de consumir o no consumir també és un tema molt recurrent i molt significatiu en aquells grups en què es consumeix. El consum de determinades substàncies pot jugar, com hem vist, un paper identitari en l'interior d'un grup, i esdevenir norma implícita de les seves pràctiques, però aquest fet no és generalitzat. Les persones entrevistades manifesten també que cada grup gestiona "a la seva manera" el consum, i que en moltes ocasions, el fet que un membre consumeixi o deixi de consumir no modifica gens les dinàmiques grupals. D'aquesta manera, el jove entrevistat explica que es troben amb diferents models de gestió grupal del consum, constatant que els grups d'iguals poden desplegar pràctiques de pressió o bé de respecte vers les pautes de consum dels seus membres.

Síntesi

Pel que fa al **paper del grup d'iguals en el consum de drogues** que puguin mantenir els seus membres, emergeixen aquí diversos relats. Per una banda, s'entén que *el consum està motivat per una voluntat individual*. Aquesta voluntat pot emergir de forma autònoma al grup, però s'explica que sovint també pot respondre a una *voluntat de pertinença al grup d'iguals*. El grup d'iguals pot dictar les pautes internes de consum i, en aquest sentit, també emergeixen relats que entenen que el consum es produeix a causa d'una *feblesa del caràcter individual* o d'una personalitat mal·leable en funció de si l'individu es deixa arrossegar per la pressió del seu grup d'iguals. Més enllà del factor de personalitat i caràcter individual, es considera que el consum forma part del procés d'integració grupal necessari per a tot individu, però emergeix la necessitat de mantenir certs límits en relació amb les pràctiques de consum del grup d'iguals. En aquest procés, adolescents i joves es poden trobar amb diferents tipus de relacions amb els seus grups d'iguals, i mostren que *els grups d'iguals poden desplegar pràctiques de pressió o bé de respecte vers les pautes de consum dels seus membres*.

4.2.5. La gestió del consum: entre el control i l'abús

Com comenta una de les persones entrevistades, la droga "*acaba haciéndote daño*".⁸⁵ Per a moltes de les persones entrevistades, el consum de determinades substàncies "*és un*

⁸⁵(B.GF7:398)

engany!”,⁸⁶ una mena de trampa que perjudica l’organisme i comporta més greuges que no pas beneficis. Una de les afirmacions que apareix reiteradament és la que fa referència a què la droga és *“una substància que et fa mal”*⁸⁷ i que, en molts casos, canvia la persona i l’afecta de tal manera que la transforma negativament.

És a causa d’aquests efectes negatius del consum que al llarg de les entrevistes es planteja el **control** del consum com una mesura molt necessària. Siguin quins siguin els motius per a consumir, en la majoria dels casos trobem que s’entén el consum com una acció sobre la que cal establir uns certs límits, una mena de gestió que redueixi els efectes negatius que pugui tenir sobre la persona.

“El dicho ese que dice que la potencia sin control no sirve de nada. Si no controlas lo que estás tomando o qué estás haciendo o lo que estás consumiendo, te puede.” (B.GF2:504)

El tema sobre el que se sol posar èmfasi respecte el control del consum està relacionat amb l’abús a l’hora de consumir. L’abús, el consum excessiu, es percep com un problema, com un perill molt important a l’hora de parlar del consum de determinades substàncies.

“Yo pienso que el problema es cuando abusas, ahí es cuando empieza el problema, el peligro, ¿no? (...) Cuando se convierte en una costumbre de siempre.” (B.GF2:478)

Com a conseqüència de l’abús i de la manca de control sobre el consum, els riscos de la dependència del consum també apareixen en les principals valoracions de la droga. Tota substància addictiva, afirmen diferents relats, es pot convertir en part de la vida quotidiana i esdevenir un problema de dependència molt difícil de superar.

El tema de la **dependència** és un dels més reiterats. Quan el consum es converteix en un hàbit és quan comença a convertir-se en un problema. “Enganxar-se” a una substància, esdevenir dependent del consum d’alguna cosa, pot arribar a provocar que el mateix consum esdevingui el centre d’atenció de la persona. És en aquests casos que les persones entrevistades consideren que hom pot perdre fins i tot la mateixa noció de realitat.

“(…) quan estàs enganxat a alguna cosa pues, veritablement, no veus res més que allò i, vull dir, no ets conscient del que fas, vull dir, estàs... incoherent total i vius en un altre món.” (B.GF5:699-714)

⁸⁶ (B.GF1:871)

⁸⁷ (B.GF7:460)

En aquestes circumstàncies, el control esdevé necessari, i gestionar de manera eficient el consum de substàncies es torna difícil, sinó impossible. Pel que fa al consum de substàncies com ara la cocaïna, les pastilles o l'speed, molts relats manifesten clarament que controlar el seu consum, mantenir-lo en uns nivells moderats, pot resultar molt complicat.

“Pero control, yo creo que es algo que todos creemos que tenemos. Porque yo tengo amigos que se les ha ido la castaña con 18 años de meterse speed, y claro, ellos controlaban. Tú les podías decir que se estaban pasando pero ellos creían que controlaban.” (B.GF2:673)

Molt sovint, comenten les persones entrevistades, un mateix té el convenciment que controla els seus hàbits de consum, que compta amb el poder de decisió sobre les seves pautes de consum. Aquesta percepció, ens comenten, és molt sovint errònia, o ingènua. A curt termini es pot tenir una percepció de control immediat del consum, però a llarg termini, aquest control desapareix.

“Pero realmente controlar el efecto que hace a corto plazo, sí, pero a largo plazo no creo que... al menos yo personalmente no veo que lo controle.” (B.GF2:703)

Val a dir que aquesta no és una percepció única. Per a moltes de les persones entrevistades, el consum és quelcom que es pot gestionar amb normalitat. No tot consum de substàncies ‘potencialment perjudicials’ és problemàtic. En els relats apareixen un seguit d'arguments que defensen que, de la mateixa manera que hom gestiona de manera responsable diferents consums en la seva quotidiana, el consum de drogues també és susceptible de ser gestionat amb mesura i en relació amb les circumstàncies, els contextos i la pròpia capacitat de consum.

Síntesi

La gestió del consum es planteja com una contraposició entre el *control* del consum i l'*abús* del mateix. La qüestió del control es planteja com a una mesura molt necessària; cal establir límits al consum. L'*abús* es percep com un problema, principalment associat a la possibilitat de desenvolupar una *dependència* a determinades substàncies. Respecte a aquesta qüestió, per una banda s'afirma que una persona pot tenir la sensació de control mentre que d'altres poden pensar que està abusant de la substància; per una altra banda, també es manifesta que és possible d'establir consums no abusius.

4.2.6. Drogues, gènere i sexe

Un dels temes que formà part de les entrevistes fou el referit a les possibles particularitats del consum en funció del gènere. En altres paraules: consumeixen el mateix i de la mateixa manera els nois i les noies? Es perceben diferències, per part de les persones entrevistades, entre la relació que puguin establir amb les drogues les dones i els homes?

A l'hora de plantejar aquesta mena de preguntes, trobem dues postures variades. Un dels arguments defensa que, en aquest tema, no hi ha cap mena de diferència, i qualsevol diferència atribuïble al gènere no és sinó una manera de reproduir un discurs diferenciador de gènere que no té base real. També trobem, però, un altre argument que afirma que sí que hi ha diferències entre els nois i les noies a l'hora de consumir. Aquestes són variades, i se centren, com veurem a continuació, en l'accessibilitat a les substàncies, en les pautes de consum i en els efectes sobre l'organisme i sobre el comportament.

Així, topem amb un primer discurs que afirma que **no hi ha diferències de gènere en les pautes de consum**. *"No crec que depengui del sexe, depèn de la persona";*⁸⁸ vet aquí una idea reiterada al llarg dels relats. En primer lloc, en relació amb les pautes de consum, les persones entrevistades consideren que cada persona consumeix tant com vol o pot consumir i que aquesta decisió no té cap relació amb el gènere. Davant el tòpic que els nois consumeixen més drogues que les noies, les persones que defensen que no hi ha cap mena de diferència, afirmen que *"no té res a veure, una dona pot consumir tant o més que un home."*⁸⁹

Per una altra banda, ens trobem amb un segon discurs que afirma que **existeixen diferències en el consum motivades per factors de gènere**. Així, un dels arguments més habituals és el que defensa que hi ha més nois consumidors que no pas noies.

"Yo tengo muchos más amigos, estadísticamente hablando, que amigas consumidoras; tengo amigas también, pero me vienen a la cabeza más hombres." (B.GF6:1491)

S'afirma doncs que **els nois són més proclius a consumir que les noies**. Aquest argument pren el suport sobre tendències atribuïdes al propi gènere.

"Jo crec que els nois tenen més tendència a desfasar-se més" (B.GF1:1146)

⁸⁸ (B.GF4:1405)

⁸⁹ (B.GF4:1409)

Un dels motius que s'esmenten per comprendre aquestes diferències és el que defensa que les noies són més receloses envers el consum de determinades substàncies; en altres paraules, *"[les noies] es tallen més davant de les drogues"*.⁹⁰

Pel que fa al consum en general, existeix la percepció que el nombre de noies que consumeix alguna mena de droga va en augment. *"Cada cop hi ha més noies que consumeixen"*,⁹¹ s'afirma en més d'una ocasió, i això fa que esdevingui molt visible per contrast amb generacions anteriors de dones, les quals no solien consumir cap mena de substància considerada com a droga.

"P7: Antes las mujeres no bebían."

"P2: Antes las mujeres no tomaban drogas." (B.GF6:1453)

D'altra banda, trobem que algunes de les persones entrevistades afirma que hi ha diferències de gènere en relació amb la possibilitat d'accedir a determinades substàncies. Així, s'afirma que les noies tenen més fàcil l'accés a la droga, explicant aquesta atribució a partir del fet que en els espais de festa són convidades habitualment a consumir per part de nois.

"También es muchísimo más fácil (...) que te inviten desde a una cerveza a lo que tú quieras." (B.GF2:1125)

A més, una altra diferència que es percep és la que fa referència a la *intensitat del consum*. Així, trobem que en ocasions s'afirma que si bé les noies consumeixen menys, quan consumeixen, ho fan, si més no, amb la mateixa intensitat que els nois. En altres paraules, un dels relats comenta que les noies que consumeixen ho fan menys, en general, que els nois, però que *"a la que se meten, se meten. ¡Vamos si se meten!"*⁹² És a dir, s'entén que en un context de consum, les noies i els nois consumeixen amb la mateixa intensitat.

Aquest relat es contradiu tanmateix amb una altra percepció que, efectivament, dibuixa diferències en la intensitat del consum motivades per qüestions de gènere. Es manifesta que els nois consumeixen de manera més intensa i descontrolada i les noies de manera més moderada. En un dels relats es proposa una comparació molt explicativa d'aquesta diferència: *"Es como beberte un cubata o... hacerte el Sant Hilari ¿sabes?"*⁹³ Amb aquest símil se sintetitza la idea que trobem més desenvolupada en el següent relat:

⁹⁰ (B.GF4:1383)

⁹¹ (B.GF2:1224)

⁹² (B. 3:1658)

⁹³ (B.GF8:1490)

"Al sortir, un noi el veus desfasadíssim; potser te pillà, es jarta tres pollos de coca o algo. Però la xavala potser no se'ls jarta aquella nit, però se la fot durant la setmana, saps? Potser no és el dia a dia, el dia a dia potser és la xavala i després el xaval és, a saco un dia."
(B.GF1:1156)

Una altra idea, molt rellevant per a comprendre la relació percebuda entre el consum i el gènere és la que fa referència a una diferència de comportament com a causa dels *efectes del consum*. Per una banda, s'afirma que a cada persona li afecten de forma diferent les substàncies que decideix prendre, i s'afirma que **no hi ha diferències en els efectes de les drogues segons el sexe dels individus**. Els efectes del consum són molt variats i cada persona, en funció de diferents elements i circumstàncies, reaccionarà d'una o altra manera. Les característiques de cada organisme, independentment del sexe, seran molt rellevants en relació amb els efectes de la substància sobre la persona.

"Depèn de cadascú, de cada organisme, però no del sexe, no pots escollir, no podem escollir els efectes." (B.GF7:1455)

En el mateix sentit, la personalitat, el caràcter de la persona que consumeix tindran més a veure amb el comportament derivat dels efectes de la substància que el mateix gènere.

"Eso depende de la persona, si está loco porque sí, pues, sea chico o chica, después da igual, estamos hechos de lo mismo." (B.GF7:1487)

Un altre argument el podem trobar en l'opinió que afirma, contràriament, que les drogues presenten diferències en els efectes segons el sexe dels individus. Més concretament, emergeixen relats que afirmen que a les noies els afecta més negativament el consum, per diversos motius. Un d'ells es refereix a una diferència en termes de constitució corporal. S'entén que les dones compten amb una constitució més feble, o menys resistent pel que fa als efectes de les drogues. Aquesta diferència, de totes maneres, es manifesta sobretot pel que fa a l'alcohol, atès que es percep que els nois poden oferir-hi més resistència. Quant a d'altres substàncies, les opinions són diverses.

"A lo mejor, si te refieres a alcohol quizás hay más hombres en tu entorno ¿no? que consumen, pero a lo mejor con otras drogas es diferente ¿no?" (B.GF6:1509)

Algunes persones afirmen que, de fet, tant noies com nois consumeixen d'igual manera, però que per aquests últims els efectes són sovint més aparents, més cridaners.

"A ellos se les ve más porque hacen más bulto, hacen ¡Oeeee, oee, oee, oeeee! Pero que hacemos lo mismo. Yo creo que hacemos lo mismo." (B.GF8:1484)

Aquestes diferències es fan paleses quant als efectes percebuts en termes de desinhibició i d'expressió d'alegria en el comportament. S'entén aquí que els efectes del consum són més visibles en nois. Com hem comentat, les diferències no són rellevants pel que fa a la quantitat, sinó pel que fa a la forma de manifestar els efectes vinculats a aquest consum. El següent diàleg planteja que és la forma, no la quantitat de consum, el que diferencia a nois i noies.

"P8: Es que yo creo que igual.

P2: No tanto por número de consumidoras sino por la forma, yo creo.

P8: (...) ves a más tíos colocados que a más tías, o sea no, los veo de la misma manera, lo que pasa que a lo mejor ahí está la diferencia.

P2: La violencia y cómo te desinhibes." (B.GF6:1517-1524)

La violència apareix com un d'aquests efectes. S'observa que el consum pot provocar comportaments violents en els nois, mentre que les noies no participen tant en aquests comportaments. Aquest comportament s'atribueix a una manera de ser pròpia del gènere masculí.

"Els païos arriben a ser tant rucs, no? que començaven a liar hòsties a una paret per fotre el cop de puny, saps? Una paia dirà: «jo me tinc que fotre un cop de puny?» (...) [els nois] som més animals, pues amb les drogues, igual. Més animals. Les paies, tela, eh! Tela, que són vicioses a matar però per lo menos (...) tenen una mica més de cap." (B.GF8:1497)

Síntesi

Respecte a la relació de les drogues amb el gènere i el sexe, s'ofereixen diferents arguments sovint oposats.

Pel que fa a les diferències en els consums atribuïbles al gènere, ens trobem amb un primer argument que afirma que *no hi ha diferències en els consums atribuïbles al gènere*, i que aquests depenen exclusivament de motivacions i característiques individuals no sexuades. Per contra, sorgeix un segon discurs que manifesta que, efectivament, *existeixen diferències en el consum motivades per factors de gènere*. S'explica que *els nois són més proclius a consumir que les noies*, mentre que *les noies són més receloses envers el consum*. Hi ha una percepció, tanmateix, que *el nombre de noies que consumeix alguna mena de droga va en augment*, i que a més *les noies tenen més fàcil l'accés a la droga*, atès que els nois les conviden sovint. Respecte a la intensitat dels consums, ens trobem amb relats que expliquen que *les*

noies i els nois consumeixen amb la mateixa intensitat, enfront d'altres que afirmen que sí que els nois consumeixen de manera més intensa i descontrolada i les noies de manera més moderada.

Pel que fa a possibles diferències en els efectes atribuïbles al sexe, emergeixen també diferents discursos. Per una banda, s'afirma que no es detecten en aquest sentit diferències atribuïbles a les diferències orgàniques entre els dos sexes, afirmant que *el sexe no té res a veure amb els efectes de les drogues sobre els individus*. Contràriament, emergeixen relats que sí que estableixen diferències quant al sexe, afirmant que *a les noies els afecta més negativament el consum*. Es matisa també que, en qualsevol cas, fins i tot en una situació d'igualtat en els consums, *els efectes del consum són més visibles en nois*. Un dels efectes més visibles d'aquests consums es refereix a la percepció que *el consum pot provocar comportaments violents en els nois*. Aquestes diferències es basen, principalment, en tendències atribuïdes al propi gènere, com són la tendència masculina a comportaments impetuosos i fins i tot violents, o a la tendència femenina a la calma, la temperància o la moderació.

És interessant observar com aquestes valoracions reproduïxen d'alguna manera discursos que són molt presents en la nostra cultura al voltant del gènere, en els que la feminitat és entesa en termes de tranquil·litat, moderació i mesura, mentre que la masculinitat està vinculada amb l'ímpetu, la violència i el descontrol. Les opinions en relació amb el consum de determinades substàncies no escapen d'aquestes diferències, i atribueixen als nois un consum més intens, desmesurat i impulsiu, i a les noies un consum més calmat, assenyat i controlat.

4.2.7. El debat sobre la legalització

Les converses al voltant del consum de drogues solen comptar amb un debat molt habitual i controvertit: la legalització. Aquest tema ha estat present al llarg de la recerca i s'ha expressat en dues postures molt clares. La majoria de les persones entrevistades es posicionen o bé a favor o bé en contra de la legalització, tot expressant diferents arguments per a defensar la seva opinió.

Arguments favorables a una legalització de les drogues

Els discursos favorables a una regularització de les drogues argumenten la seva posició a partir, fonamentalment, de quatre motius. En primer lloc, el fet de legalitzar les substàncies

que actualment són il·legals i perseguides permetria millorar el control públic d'aquestes substàncies i, amb això:

- a) Pel que fa als beneficis sobre la salut, la legalització permetria, d'una banda, establir criteris i regular molt millor la composició de les mateixes substàncies i, així, **reduir part dels efectes perjudicials per a la salut relacionats amb el consum.**
- b) D'altra banda, els impostos derivats d'un consum legal generaria una situació on es podria **invertir ingressos econòmics en la millora de la capacitat d'intervenció sanitària.**
- c) Així mateix, la regulació de les vendes permetria **desarticular el mercat negre i les organitzacions criminals que viuen de la prohibició**; si el mercat negre deixés de tenir sentit s'evitarien tots els conflictes que provoca actualment.

“La droga hi és, legal o no legal, perquè ho estem veient avui en dia. És il·legal i hi són. No crec que legalment n'hi hagi més, que se n'inventin més. Legalitzem-les i això és un control, és un control sanitari, és un control sobre quina substància hi ha al mercat. I el que deia, són ingressos per l'Estat, i molts diners.” (B.GF4:1441)

- d) En relació amb la normalització del consum com a conseqüència de la legalització, les persones entrevistades consideren que el fet que una substància no sigui prohibida permet que el seu consum no estigui tan estigmatitzat. D'aquesta manera s'aconseguiria acabar amb l'estigmatització i la criminalització de les persones i, **ahora, reduir el seu component atractiu component transgressor, el qual s'entén que és molt alt també pel fet d'estar prohibides.**

“La droga tindria una altra imatge, saps? Si és legal té una altra imatge. Per exemple, l'alcohol és legal i té una imatge. Els porros no són legals però si fossin legals, vull dir...” (B.GF4:1475)

- e) Finalment, hi ha un argument que defensa que la legalització pot ser precisament la manera més eficaç per **impulsar campanyes educatives i preventives potents i efectives** per abordar els riscos i conflictes associats al seu consum.

“La imatge de dolenta es continua donant. Legalització només vol dir un control sanitari i uns impostos sobre la droga, no vol dir res més. No vol dir donar una bona imatge o una mala imatge. Al revés, jo crec que legalitzant-la i fent campanyes contra la droga, seria més fàcil acabar amb ella.” (B.GF4:1553)

Vist així, el recurs de legalitzar-les s'entén en termes de prevenció atès que facilitaria la difusió de campanyes abstencionistes. Es considera que l'efectivitat d'aquestes campanyes es veu reduïda pel fet que les substàncies estiguin il·legalitzades ja que la prohibició, sovint, provoca l'efecte contrari al pretès empès pel desig transgredir, que la seva legalització eliminaria.

Arguments favorables a la prohibició de les drogues

Essent tants els avantatges derivats de legalitzar les drogues, algunes de les persones que es posicionen a favor tracten d'explicar quins són els motius, doncs, que n'impedeixen la seva regularització. Les explicacions són diverses; trobem que es fa referència a la hipocresia de la societat en general, que sanciona allò que consumeix; a la incapacitat de les autoritats sanitàries, legals o educatives, que no comprenen la realitat que els envolta, o a una manca de voluntat de l'àmbit polític per acceptar que les drogues són a l'ordre del dia, que existeixen i es consumeixen en molta quantitat. En aquests casos, al darrere d'aquests arguments s'hi veu una qüestió genèrica primària: la *por als potencials greuges que podrien emergir d'una legalització de les drogues*.

“Personalment jo crec que si no estan legalitzades, avui en dia, és perquè la societat té por d'acceptar que hi ha drogues al carrer. No ho volen acceptar, per això no estan legalitzades. Perquè jo només veig avantatges de legalitzar la droga.” (B.GF4:1539)

En el debat sobre la legalització, els arguments que es posicionen en contra plantegen un seguit d'eixos per defensar que la regularització de determinades substàncies comportaria més greuges que beneficis i precisament per això és positiu que no canviï la llei en aquest sentit.

Des d'aquesta postura es pot acceptar que la legalització de les drogues permetria un major control sobre les característiques de la substància i sobre les pràctiques il·legals que comporta el seu mercat actualment. Tot i així, els arguments que es posicionen en contra de la seva regularització s'expliquen principalment a partir de dos eixos:

- a) El fet de regularitzar certes substàncies **podria provocar un augment del consum**.

“Perquè és que és un risc molt gran, no? Perquè es consumiria molt més o... sí, és que és això, es consumeix molt més o vale, potser hi hauria més control, no? Però el consum pujaria.” (B.GF4:1469)

Des d'aquest punt de vista, despenalitzar determinades substàncies es percep com un risc. Es dona per suposat que la prohibició funciona com un element descoratjador del consum i que la legalització de determinades substàncies provocaria que aquestes estiguessin més a l'abast de tothom i que, en conseqüència, n'augmentés el consum.

"Sí, però més a l'abast encara hi hauria molt més." (B.GF4:1447)

"Ja ho veig a vindre que si es legalitza la marihuana tothom a fumar a saco."
(B.GF5:570)

- b) Alhora, el fet regularitzar certes substàncies **podria provocar una generalització del consum**. S'entén que el fet de normalitzar el consum reduiria la percepció de perill associada a la droga, de tal manera que aquesta podria ser desitjable per a tothom, tant per a qui ja consumeix com per qui mai s'ho ha plantejat, precisament pel fet que són il·legals.

"Hi hauria més facilitat per una persona que ja té vint-i-pico d'anys o ja és major d'edat i «va, vaig a provar-la» i amb la brometa pues, «va, ara està legal? No és tan perillós»." (B.GF4:1513)

Síntesi

Davant del debat sobre la legalització de les drogues apareixen dos discursos fonamentals.

Per un costat ens trobem amb un seguit d'arguments favorables a la legalització de les drogues. Aquests arguments afirmen que la seva regularització permetria : (a) *reduir part dels efectes perjudicials per a la salut*; (b) *invertir ingressos econòmics en la millora de la capacitat d'intervenció sanitària*; (c) *desarticlar el mercat negre i les organitzacions criminals que viuen de la prohibició*; (d) *fomentar la tolerància envers les pràctiques de consum i reduir, alhora, el seu component atractiu*; i (e) *impulsar campanyes educatives i preventives potents i efectives* per abordar els riscos i conflictes associats al seu consum.

Per un altre costat, ens trobem amb un seguit d'arguments favorables a la prohibició de les drogues. Aquests arguments es basen en la percepció que el fet de regularitzar certes substàncies podria: (a) *provocar un augment del consum*; així com (b) *una generalització del consum*.

4.3. El risc

Més enllà de les definicions conceptuals, donades en el marc teòric, i que orienten aquesta investigació, alguns dels interrogants més importants que plantejarem en aquest apartat es refereixen a com les mateixes persones entrevistades entenen del concepte de risc.

Fruit dels relats dels participants de la recerca ara explorarem de quines formes s'apropien del concepte risc per significar i orientar les seves accions. Així mateix, comentarem com i on es percep el risc en l'oci nocturn i en el consum de 'drogues'. Per aquest motiu també atendrem als arguments que justifiquen i sostenen els relats de les persones entrevistades.

4.3.1. Significacions al voltant del risc

Algunes de les preguntes utilitzades en els grups de discussió demanaven per la significació que pren la noció del risc. Per això, i per tal de conèixer les pròpies definicions d'adolescents i joves, es van incloure interrogants com: 'Què és el risc?' o 'Què significa per a vosaltres el Risc?'

En primer lloc, hem observat que, en els relats de les persones entrevistades, apareix el risc associat a la presa de decisions, a una elecció o a un esdevenir d'accions que necessita, en algun moment, d'una selecció entre diverses opcions. El risc es presenta com quelcom que es troba vinculat a les persones i als seus actes en un context determinat. Si estiguéssim recorrent un camí, el risc apareixeria davant d'una bifurcació, moment en què s'ha de prendre una decisió que pot comportar diverses conseqüències segons allò que s'acabi escollint. El risc emana del dilema d'haver de situar-se per davant del present, d'haver d'avaluar prospectivament les conseqüències que comportarà la decisió.

"Tú te pones en una situación, te encuentras en una situación de... de dilema, ¿sabes? De decir... una de esas dos probabilidades puede ser negativa, ¿sabes?, y puede ser dolorosa, y puede ser peligrosa, ¿sabes?" (B.GF1:158)

En aquest cas, el subjecte que assumeix risc és concebut com a subjecte de la decisió. És a dir, que la persona que assumeix el risc és la mateixa que pren la decisió. Per tant, parlem de risc en tant que les persones s'hi juguen quelcom en aquesta decisió. Com veurem a continuació, aquest fet esdevé molt més palès quan es fa referència a la possibilitat que apareguin conseqüències negatives. La possibilitat de realitzar diferents opcions pressuposa una

disjuntiva, un moment de presa de decisions. I sense aquest moment de decisió, la frustració, el dany o el *xungo*⁹⁴ no podrien ser entesos com a riscos.

I és que es pren una decisió tot esperant uns resultats, unes conseqüències desitjades o esperades. Ara bé, els efectes d'una decisió o d'una acció sovint acostumen a romandre incerts, en major o menor mesura, fins a la mateixa consecució. Aquesta incertesa vers l'esdevenir dels fets és el risc. És a dir, el risc pren un **sentit de contingència**, en tant que s'obre la possibilitat que succeeixi allò que no s'espera.

Concretament, ens referiríem al risc com quelcom associat a possibles conseqüències no desitjades. El risc roman aquí en els efectes no desitjats d'una decisió. Així, es presenta una cara negativa del concepte de risc que es podria resumir sota la idea de coses negatives que podrien passar. Parlem de la probabilitat que alguna cosa pugui acabar malament. En un sentit ample fa referència al dany, a la frustració o a la derrota. Dins del marc referit a l'oci nocturn o al consum de drogues, es parla d'un accident, de rebre una pallissa o d'un *xungo*:

“Sabes que puedes hacerte daño ¿no?... Y fracasar, de que no te sale bien y tener una frustración.” (B.GF2:306-310)

Davant d'aquestes situacions, s'entén la presa de decisions com una acció que pot tenir lloc en un tauler de joc fonamentat en l'*atzar*, o bé un altre fonamentat en la *responsabilitat*.

Així, ens trobem amb relats que afirmen que, davant d'una situació en què es proposa una presa de decisions, el que pot passar és que *“és una mica mala sort també.”*⁹⁵ Darrera aquest últim comentari veiem que el risc quedaria associat a l'*atzar* i, per tant, com a quelcom independent dels coneixements i la decisió de la persona. Aquí estaríem parlant d'unes conseqüències, d'una manifestació del risc que va més enllà de la presa de decisions responsable i de la seva contingència. I així en aquest cas ens podríem preguntar: no estarem parlant de perill?

Respecte d'aquest interrogant, trobem dues respostes. La primera d'elles, és que els relats no estableixen cap distinció entre ambdós conceptes. Es parla de risc i perill indistintament, és a

⁹⁴ En llenguatge col·loquial, un *xungo* o *mal viatge* es refereix a una sensació profundament desagradable que pot aparèixer associat a un consum en una situació determinada (amb diversitat de factors que poden concórrer com a causa).

⁹⁵ (B.GF7:352)

dir, risc és sinònim de perill. Així, en uns casos es defineix el risc com quelcom perillós; en altres, fins i tot explícitament, ens diuen *“no veo mucha diferencia entre una cosa y la otra.”*⁹⁶

Un dels efectes d'aquesta associació entre atzar i perill pot ser la desvinculació de les conseqüències de la presa de decisions. En aquest instant s'introdueix un tall entre la responsabilitat i les accions de les persones.

“Va ser per la culpa d'un altre... Va ser l'altre que va posar el risc, jo no.” (B.GF3:548-561)

Aquesta associació apareix com a factor explicatiu, a posteriori, de les conseqüències de les decisions preses. Per tant, aquest tipus de relats fan més referència a determinar sobre qui recau la responsabilitat que no pas sobre què significa el risc.

En tot cas, davant de l'interrogant plantejat emergeix una segona resposta que sí distingeix ambdós conceptes. Així, afirmen que risc i perill no signifiquen el mateix. En aquests casos es remarca que el risc suposa assumptió i decisió, mentre que el perill arriba des de fora i amb independència d'allò que es vulgui fer o es pugui decidir.

“Yo creo que es cuando ya no tienes control sobre lo que vas a asumir... Cuando ya no estás dispuesto a arriesgarte más, consideras algo peligroso.” (B.GF2:246)

Així vist, el risc es pot concebre també com a antònim de perill. Es fa referència al perill com l'esdevenir negatiu de l'atzar en tant que no depèn de la nostra voluntat. Així, els relats parlen de responsabilitat en termes d'assumir les conseqüències dels propis actes o decisions.

“Estar dispuesto a aceptar la derrota... el fracaso... el fracaso o la victoria, ¿no?”
(B.GF6:294-298)

El risc, així vist, no s'esgota en un sistema d'opcions, amb possibles finals de valoració diferent, sinó que també suposa assumir o acceptar aquest joc d'opcions múltiples. El fet de decidir implica trencar amb l'esdevenir atzarós i valorar i acceptar les possibles conseqüències de la decisió. Aquest trencament se situa doncs en la responsabilitat. En les seves paraules:

“Pero es aceptarlo o no aceptarlo. O sea, entonces depende de lo que aceptes o de lo que no aceptes o hasta el punto de lo que tú quieras llegar, tanto con el alcohol como con cualquier otra cosa.” (B.GF6:499)

Així, les conseqüències retornen a la persona el pes de la seva decisió, vinculen a la persona amb la decisió presa. I per tant, la responsabilitzen de les conseqüències.

⁹⁶ (B.GF2:251)

"Pero de todas formas es una decisión tuya." (B.GF6:1347)

Un altre aspecte que defineix el risc és la relació entre la decisió i la situació. La presa de decisions és un acte que pressuposa una elecció i, per tant, també pressuposa una voluntat. Sota aquests paràmetres, decidir implica un **control** sobre les opcions vers les que s'escull fer quelcom, més no que pas sobre totes les opcions possibles.

"El control lo tienes en cuanto a la decisión, pero no en cuanto a tu organismo... Las decisiones son tuyas y ese es tu control, pero..." (B.GF2:691-695)

El control també es relaciona directament al **coneixement**, tant del context en què se situa la persona com dels possibles efectes de les pròpies decisions. Per tant, el risc també implica una relació amb el coneixement. De fet, l'assumpció d'un risc pressuposa un coneixement sobre allò que pot esdevenir-se en un moment determinat. És per això que tota decisió implicarà un risc, en tant que les possibilitats no contemplades segueixen alimentant la incertesa dels efectes de les nostres accions.

Aquesta tensió entre allò conegut i allò desconegut ens porta directament a llò que en els relats s'anomena, metafòricament, *la frontera* o bé *el límit*. Parlem d'aquell límit, fràgil i variable, entre el coneixement i el desconeixement. Tot i que aquesta metàfora de frontera és reiterativa, trobem diferents formes de donar-li sentit a aquest límit. Així, ens trobem amb dues formes de decidir o de construir les accions possibles en funció de com és concebut el límit, aquesta fina línia que delimita la frontera.

En un primer cas, el límit s'entén com un final, com aquell punt on s'acaba un recorregut. El reconeixement del risc se sent com una barrera, un fre o com un espai que no es traspassa, o bé no s'hauria de traspassar.

"O sea, si vas al borde del límite, allá es el risc." (B.GF5:313)

Aquest límit defineix clarament allò que es coneix i, per tant, marca l'àrea d'acció en què la persona s'atribueix un control vers l'esdevenir. Més enllà d'aquesta línia no se sap què pot passar. Quan els relats fan referència a aspectes relacionats amb la salut es defineix els límits com un **punt de no retorn**.

Pel contrari, hi ha una segona forma d'entendre el límit que el planteja en un sentit molt diferent, entès com l'espai de la transgressió. En aquest cas el límit és un atractiu per anar més enllà, com una barrera que ha de ser saltada.

"El risc és com trobar-te a la frontera entre el que saps que és clarament els teus límits i on... creus que no podràs arribar, i entre lo que ja tens per la mà i ja és la teva vida, saps? O sigui és estar allà al mig i dir... «¡allá voy!»" (B.GF1:162)

En aquest segon cas, el límit ens remet a la curiositat, com si es tractés d'una porta cap al coneixement. Aquí el límit té un sentit d'experimentació que portarà la persona a descobrir nous camins, entenent els límits com un **espai d'exploració**.

Ara bé, com hem comentat, ens hem trobat amb el reconeixement que perquè hi hagi risc es necessària la presència d'opcions en múltiples direccions. Si només apareguessin conseqüències negatives com a possibilitat, aquestes no s'assumirien o bé la seva assumpció no es definiria com a risc. Des d'aquesta concepció, el risc és concebut com a una balança de pèrdues i beneficis (potencials o presents), per a valorar i decidir el decurs de les accions. Vet aquí que la transgressió del límit també es planteja com quelcom que pot aportar uns beneficis o unes millores.

"Pero no es tan sólo lo malo, porque te puede ocurrir algo bueno, también." (B.GF2:209).

A aquesta cara positiva se li atribueix un valor d'obertura de possibilitats. Des d'aquí, el risc es defineix com la **possibilitat de canvis**, considerats positivament. *"Aventura... algo nuevo... cambios... desinhibición."*⁹⁷ A més a més, els relats també exposen l'atractiu del desafiament, d'allò desconegut o de l'interrogant. El desig d'omplir el buit que obre la contingència, el desconeixement del desenllaç com a motivació per a l'assumpció de riscos:

"Clar, és que a part, l'home de sempre tendeix a anar cap a lo desconegut, a averiguar, i vol saber sempre molt, i per això jo crec que també ens fem sempre... en el merder." (B.GF1:319)

Així mateix, quan es pensa el risc com a límit també es reconeix que aquest es defineix *individualment* o *socialment*. Es faria referència aquí a la **(inter)subjectivitat dels límits** que defineixen què és arriscat respecte d'allò que no ho és. El límit no ve donat per la situació sinó que aquest dependrà de com se significa la mateixa situació. És a dir, la conceptualització d'una situació com a (com)portadora de risc dependrà de les persones o dels col·lectius que la defineixen. El risc sorgeix en funció de com es concep una situació, de la importància atribuïda a les seves conseqüències i de la responsabilitat que s'assumeix respecte als efectes que es deriven d'allò que es fa.

⁹⁷ (B.GF6:252-262)

*“El risc pot existir o no pot existir. O sigui, si no t’importen les conseqüències no tens risc.
No t’importa el risc, elimines el risc.” (B.GF7:282)*

D’aquesta manera, el risc emergeix de la relació entre la persona i el context. La significació del context i la presa de decisions que hi té lloc portaran a determinar l’existència i la percepció del risc. Per tant, davant d’un mateix context trobarem percepcions de risc molt diverses segons els significats que les persones o els col·lectius hi atribueixen. I en conseqüència, la presa de decisions estarà emmarcada dins d’aquestes significacions. Aquest fet permet entendre per què en el mateix context a vegades el risc es veu com omnipresent i en d’altres es veu com inexistent.

Síntesi

El risc es presenta per mitjà de diverses significacions. En primer lloc, s’explica el risc com a quelcom inherent a la *presa de decisions*, present en gran part de les nostres actuacions quotidianes. En tant que una decisió implica una obertura de possibilitats perquè succeeixi quelcom inesperat o, si més no, no desitjat, el risc adopta també un sentit de *contingència*. Ens trobem aquí amb què aquesta contingència pot atribuir-se a un factor d’atzar –aliè a la decisió presa– o bé de responsabilitat –lligat a la decisió presa–. Quan el risc se significa com a associat a l’*atzar*, com a independent del propi procés de presa de decisions, veiem que aquest es concep com a *sinònim de perill*, com una mateixa cosa. D’altra banda, quan el risc s’entén lligat a a les conseqüències de la pròpia presa de decisions, aleshores es concep com a *antònim de perill*. Es parla de *responsabilitat* en termes d’assumpció de les conseqüències derivades de les pròpies decisions. Vet aquí una qüestió que pot associar-se al grau de *control* que la decisió pròpia exerceix sobre cada situació. Es tracta d’un control que depèn directament del *coneixement* que es té dels possibles efectes del procés de decisió i, per tant, del grau de contingència. És aquí quan el risc apareix lligat a la noció de *límits*. Els límits se situen en un espai de *frontera*, la qual pot ser vista com una línia dura que no s’ha de creuar, com un *punt de no retorn*, o bé com un la porta a nous coneixements, com un *espai d’exploració*. S’estableix aquí un diàleg entre dues posicions davant de l’assumpció de riscos, les quals basculen entre, d’una banda, l’acomodació a allò conegut, a allò acceptat, a allò que genera seguretat, i d’una altra, l’obertura d’una *possibilitat de canvis* que, així definits, es plantegen com a potencialment positius. En els relats es reconeix l’existència d’aquestes visions heterogènies, podent-se atribuir a una intrínseca *(inter)subjectivitat dels límits*, o també a la seva definició, la qual dependria d’elements individuals o bé socials.

4.3.2. Capacitat de gestió dels riscos

Un matís que m'interessava conèixer en aquest treball de recerca és la manera com els joves consideren o perceben la presència del risc, el seu grau d'intensitat o la possibilitat de gestionar-lo. Si en l'apartat anterior hem comentat com es concep el risc ara passarem a comentar com i on es percep el risc.

Així, quan es reflexiona respecte a la presència del risc, invariablement, es relata sota una condició d'omnipresència. És a dir, a totes les entrevistes es parla del risc com d'allò que hi ha a tot arreu, que sempre el tenim i que totes i tots assumim. Amb aquesta idea se sosté que *"la vida es riesgo."*⁹⁸ Fins i tot es consideren ambdós com a conceptes sinònims.

Aquesta referència a la omnipresència del risc en la vida quotidiana i a la consideració que aquest està lligat amb tot el que fem troba suport en diverses justificacions. La més usual es refereix a què els efectes d'una decisió no afecten només a qui la pren, sinó que també a terceres persones. *"Un risc... no només per a tu sinó també pels demás."*⁹⁹

És a dir, la consideració del risc no s'esgota en el subjecte que decideix i que, per tant, els riscos i els seus efectes es projecten sobre altres persones. Els riscos, per a cadascú de nosaltres, es multipliquen en funció de la quantitat de subjectes que poden prendre una decisió que ens acabi afectant. Igualment es pot plantejar en el sentit invers, atenent a qui podríem afectar amb les nostres decisions:

"No, a parte este colgao... está con su parra y... ¿sabes? Que tú estés en tu historia y te venga y te haga estar... meterte en un riesgo, ¿no? O sea... que és el mateix." (B.GF1:393)

Apareix de nou aquí, com veiem una *confusa fusió entre risc i perill*. Des d'aquesta concepció sorgeixen diverses conseqüències. Per una banda, observem la consideració com a risc de moltes situacions i factors que, en el moment actual, no poden ser valorades o considerades. En altres paraules, emergeix la idea que hi ha riscos que no es poden veure però als quals estem exposats:

"Yo creo que muchas veces estamos expuestos a riesgos que ni conocemos, que no sabemos que estamos corriendo que puede ser des de la alimentación, determinados productos que tomas ¿no?" (B.GF6:365)

⁹⁸ (B.GF2:207)

⁹⁹ (B.GF4:391)

Així, l'argumentació amb què es defineix la posició del subjecte respecte al risc ens aboca a un doble posicionament que dibuixa una *situació d'exposició als riscos* versus una *situació d'assumpció de riscos* derivada de la presa de decisions. Aquests posicionaments depenen de si es posa l'accent en la decisió o bé en la contingència. Segons si es concep d'una manera o de l'altra apareixen matisos en la consideració del risc. En una situació d'exposició als riscos, la persona deixa de ser subjecte i passa a ser objecte del risc, i més concretament de la seva contingència. Aquí es defensa la idea que hi ha un tipus de risc, vinculat sobretot amb la violència a la nit o als accidents, que es defineix per l'escassa possibilitat de ser gestionat. És el que s'entén, en alguns relats, com a *risc indirecte*.

"Pero a veces no es lo que tú buscas, a veces es lo que te encuentras." (B.GF2:334)

Aquí es tracta de la possibilitat de ser objecte de les conseqüències de les conductes alienes. La responsabilitat en aquests casos es redueix a una contingència situacional, al fet "d'estar allà": anar a una discoteca, tornar per un carrer inadequat, trobar-se amb gent "pujada", etc.

"Perquè a vegades te trobes en situacions... pues només tens que passar per aquell carrer... Encara que tu no corres el risc directament, el corres indirectament." (B.GF5:445-447)

I amb aquesta concepció es presenta una reflexió molt interessant referida al fet que a major nombre de subjectes que ens puguin convertir en objectes de les seves decisions, majors seran els riscos que correrem. Així, la ciutat es pensa com a espai de riscos per definició:

"Des de que vivim en societat tenim uns riscos, ja que ens envolta la ciutat." (B.GF4:415)

En definitiva, es generalitza la concepció del risc com a omnipresent, en el sentit que és a tot arreu o es deriva de tot allò que fem. Igualment, es troba en tota la població entrevistada la distinció entre l'assumpció de riscos i l'exposició a riscos.

La dependència que la presència i grau de risc té de variables alienes a la voluntat originen consideracions del risc que el valoren com incontrolable i escassament gestionable. *"Però és que com ho vols controlar, saps? Com ho vols controlar?"*¹⁰⁰ Des d'aquí, el dany potencial que pot comportar –entès com a pèrdua, frustració, fracàs, dolor o quelcom semblant–, fa del risc quelcom incalculable. A més a més, en tant que aquesta contingència és intrínseca a qualsevol decisió, el risc també seria quelcom inevitable. Així doncs, davant de la concepció d'una situació d'exposició als riscos, l'èmfasi en la *contingència* presenta un risc incontrolable,

¹⁰⁰ (B.GF1:439)

incalculable i inevitable. Aquesta triple condició atribuïda al risc quan es pensa com a contingent s'expressa a la següent cita:

“Cualquier cosa que te vayas a hacer tiene un riesgo, siempre. Por un lado o por otro ¿sabes?” (B.GF8:252)

En aquest sentit, observem diversos relats que donen peu a certs plantejaments a l'hora d'encarar aquesta dependència de la contingència. Així, optar per “no fer res” degut a la incertesa que implica la contingència vinculada a tota presa de decisions, també esdevé una elecció que pot comportar pèrdues. La passivitat com a concepte contrari al risc forma part de les opcions múltiples i, per tant, també podrà comportar un seguit de conseqüències negatives. Al cap i a la fi, la passivitat o “el no fer res” també impliquen una decisió. Podem dir que, en aquest sentit, es parla de tota acció humana com una ponderació entre pèrdues i beneficis.

“Tienes que valorar el riesgo que es, porque tampoco te vas a quedar en casa y sin hacer nada diciendo aquí estoy seguro ¿no? Sales y asumes los riesgos que te puedan ocurrir.” (B.GF6:363)

Apareix doncs una argumentació que neix de la contingència i que porta a reconèixer la impossibilitat d'evitar el risc. Segons aquesta concepció es presenta una reflexió molt interessant: si el risc és quelcom inevitable llavors cal assumir-lo. La seva assumpció, doncs, té caràcter de necessitat:

“Tu cuando haces algo sabes que hay riesgos, y si no los asumes, no lo hagas. Eso sería desde mi punto de vista. Tienes riesgos, tienes que asumirlos algún día.” (B.GF2:243)

És en aquest punt on ens trobem amb l'altra gran aproximació a l'hora d'explicar la relació de la persona amb el risc: l'assumpció de riscos. Així, quan es considera la decisió com l'element bàsic del risc –un component volitiu–, se'l representa com quelcom que es pot controlar, calcular, i fins i tot evitar. És la idea que, davant del risc, *“controles més, vas més atent, t'emparanoies més”*.¹⁰¹ Des d'aquesta concepció, augmentant el control, la cura i l'atenció d'allò que fem, la condició d'omnipresència del risc no comportaria incertesa. Així doncs, davant de la concepció d'una situació d'assumpció de riscos, l'èmfasi en la decisió presenta un risc controlable, calculable i evitable.

¹⁰¹ (B.GF3:592).

En aquesta línia, tot i que es relata una omnipresència del risc que inevitablement porta a la necessitat de gestionar-lo també es matisa que hi ha diferents graus de risc, *“un més grans i uns altres no tant”*.¹⁰² Aquesta graduació del risc estaria determinada pels espais, pels moments o fins i tot pels estats d'ànim particulars, com a factors més influents. Així, el valor que pren el risc en la presa de decisions dependria del context i estaria determinat per factors subjectius:

“Los riesgos están en todas partes, para mí, pero más si salgo fuera de mi entorno que si hago una fiesta en mi casa.” (B.GF2:326)

Aquesta graduació del risc té molt a veure amb un sentit de control. Tot i que inevitable, es relata un menor risc quan es percep un major control de la situació i a la inversa. Així, observem que la presa de decisions s'orientarà cap una cerca de control que permeti minimitzar la contingència que comporta.

Síntesi

La capacitat de gestió dels riscos presenta diferents relats entre el jovent entrevistat, partint d'una concepció força comú que defineix els riscos com quelcom que es presenta de manera *omnipresent* en la vida quotidiana. Amb tot, emergeixen diferents consideracions quant a la seva percepció.

En primer lloc, emergeix un discurs que situa l'individu com a objecte del risc i, per tant, s'expressa en termes d'*exposició als riscos*. S'expressa aquí la ja detectada fusió entre risc i perill. És així com es posa *èmfasi en la contingència* pròpia dels processos de presa de decisions, que no depèn de la persona, i s'entén que *els riscos són incontrolables, incalculables i inevitables*.

Per una altra banda, emergeix un discurs que situa el risc com a objecte de l'individu, i per tant, s'expressa en termes d'*assumpció de riscos*. Vist d'aquesta manera, es posa un *èmfasi en la capacitat de gestió positiva sobre les conseqüències de les decisions* de la persona i, per tant, s'entén que *els riscos poden ser controlables, calculables i evitables*. En aquests termes, l'assumpció de riscos presenta un caràcter de *necessitat* i, per tal de quedar-hi menys exposats, un sentit de control.

¹⁰² (B.GF4:330)

4.3.3. Risc i nit

Una vegada definit el concepte i considerada la qüestió d'on s'ubica el risc, queda per pensar si existeixen contextos o activitats particulars que es vinculen específicament al risc. Tenint en compte aquest interès s'ha atès a la relació que expressaven les persones entrevistades entre la nit i els seus riscos inherents. És a dir, ens hem preguntat pel vincle que expressen entre el risc i un context determinat: el moment i espai de la festa i del consum recreatiu de substàncies psicoactives. Davant d'aquesta qüestió ens apareixen discursos diferenciats:

a) La nit presenta riscos intrínsecs

En primer lloc, es presenta una tercera definició d'aquesta relació segons la qual hi ha un vincle intrínsec i indissoluble del risc amb la nit. Segons aquest relat es considera que els factors propis del context de la nit estan, per si sols, carregats de contingència. Aquest és el motiu pel qual tant la manca de llum o la **disminució de la visibilitat** amb poca llum es consideren generadores de riscos. Des d'aquesta concepció, la nit és un espai de vulnerabilitat:

“Primer, no és el nostre hàbitat la nit. Com a humans, jo crec, no estem capacitats físicament doncs amb visions nocturnes i coses així. Sí que hi ha animals que viuen de nit, no? Nosaltres som més vulnerables a la nit, no només per drogues i per coses que es poden consumir durant la nit, sinó per altres efectes.” (B.GF4:415)

Així, els mateixos factors que portarien a considerar la nit com un espai d'intimitat i comunió –i per tant de trobada i relació amb els altres–, o com el moment del trencament amb allò que és quotidià, adquireixen, ara, una valoració negativa. La manca de llum i la reducció d'allò que és visible fan que la nit, en un sentit de control, es defineixi com un context de risc i no de diversió. Per tant, si és menys visible també és menys controlable i en conseqüència, s'incrementarà la incertesa. D'aquesta manera, si bé els riscos de la nit podrien no ser exclusius d'aquest context (accidents, baralles o altres formes de violència), quan es pensen dins d'aquestes condicions s'incrementa la sensació de desprotecció, la qual es vincula també a una sensació de desprotecció:

“Realment estàs menys segur perquè si jo torno a casa, em ve un paio i em diu algo o em pren algo, jo que faig? Jo em quedaré així, no podré cridar, i ningú em podrà salvar allà.” (B.GF1:341)

b) La nit presenta riscos vinculats a les seves pràctiques socials

D'altra banda, ens topem amb un altre discurs referent a la relació del risc amb la nit, que es podria definir com quelcom que no és aparentment necessari però que *existeix a la pràctica*. Aquest vincle, d'acord a les seves paraules, pot semblar arbitrari, però es percep com a real. I és que *"no té per què, però... saps? Dóna la puta casualitat que sí."*¹⁰³

La justificació que es dóna per a fer aquesta afirmació es refereix a què més enllà de factors propis de la nit –com la manca de llum–, hi ha activitats associades que delimiten el context. Així, per exemple, la nit és definida socialment com el moment de la festa. Amb l'objectiu doncs d'*anar de festa*, es reuneix un gran col·lectiu de persones que pretenen dur a terme activitats com beure alcohol, prendre d'altres substàncies psicoactives, ballar, lligar, no dormir, etc. Així mateix, els llocs de festa solen trobar-se lluny dels llocs on es viu, fet que suposa haver de tornar i assumir situacions que es preferiria evitar –sovint es torna sola o sol, a vegades conduint o deixant-se en mans d'algun altre conductor, etc.–. Tots aquests són factors que fan que a la nit s'incrementi la sensació d'incertesa.

D'aquesta manera, el risc es trasllada des de la nit als espais festius, que sovint poden depassar la nit com a espai privilegiat. El context ve donat per molts factors i no únicament per l'horari o la quantitat de llum. En aquest cas, es posa l'exemple d'anar a una disco amb totes les normes de seguretat o sortir a una *rave* a plena llum del dia. Així, s'explica que l'horari de la disco, per si sol, no implica elements propis del context que incrementin els riscos.

c) La nit i el dia presenten riscos diferents

Finalment, una definició que es pot trobar d'aquesta relació, assenyala que no hi ha cap vincle especial entre el risc i la nit. Sota la consideració que *"tot arriba a tot arreu,"*¹⁰⁴ es considera que no hi ha cap motiu per a establir aquesta associació d'exclusivitat. És a dir, s'afirma que hi ha riscos a la nit però que no són necessàriament majors que en altres moments o espais. No es veu la nit com un context especialment carregat de riscos.

Es donen diverses explicacions a l'hora d'argumentar aquesta idea d'equivalència entre la nit i altres contextos com a moments de risc relatiu. Un d'aquests arguments assenyala que el risc se situa en el tipus d'activitats o l'acció que es realitza, independentment d'altres factors contextuals. Es posa l'exemple de fer escalada o els excessos de velocitat per explicar aquesta idea.

¹⁰³ (B.GF1:282)

¹⁰⁴ (B.GF1:382)

Un altre argument que s'oposa a l'associació exclusiva entre risc i nit, es basa en l'arbitrarietat que suposa homogeneïtzar els contextos per a fer-los comparables. En primer lloc, perquè cadascuna de les nits pot oferir contextos diferents. I en segon lloc, perquè si cada context determina o condiona un tipus de risc particular, aquests no es poden comparar entre ells:

"Yo creo que por la noche no asumes más riesgo que por el de día. Asumes otra clase de riesgos pero no implica más riesgo." (B.GF2:340)

És a dir, es fa referència a la no exclusivitat de la nit com a espai o moment privilegiat d'assumpció de riscos. Però, a més a més, la presència de factors de risc en d'altres contextos implicaria una diferència qualitativa que impediria establir qualsevol baròmetre comparatiu.

Síntesi

Les respostes a l'interrogant del vincle entre el risc i la nit basculen entre dos grups d'argumentacions principals:

- a) **La nit presenta riscos intrínsecs.** Durant la nit, la ciutat descansa enmig d'una *disminució de la visibilitat*. Es considera que aquest factor comporta l'existència de riscos propis i intrínsecs de la nit, al marge de les activitats que s'hi desenvolupin. Durant la nit qualsevol succés pot passar més desapercebut, generant una major *sensació de desprotecció* que durant el dia.
- b) **La nit presenta riscos majors vinculats a les seves pràctiques socials.** La nit tindria per què presentar necessàriament un lligam especial amb l'augment de riscos, però s'entén que a la pràctica sí que succeeix perquè les pràctiques socials associades a la nit incrementen la *sensació d'incertesa* en aquest context. La nit és un espai de risc tan sols perquè es configura com l'espai privilegiat de la festa.
- c) **La nit i el dia presenten riscos diferents.** En línia amb el discurs anterior, s'entén que els riscos es vinculen a les pràctiques socials i individuals. S'entén no obstant que això implica que no hi ha majors o menors riscos durant la nit o el dia, atès que això depèn més de les activitats realitzades que no pas dels moments circadians; a més, atesa la diferència qualitativa entre les activitats realitzades en els diversos contextos, els riscos assumits durant la nit o el dia no es poden comparar entre ells.

4.3.4. Riscos associats al consum de drogues

Ara passarem a veure com es vinculen mútuament les nocions de risc i de consum. És a dir, centraré aquest apartat en els relats que associen els riscos associats a les drogues i al seu consum.

Abans de començar, penso que és convenient recordar que és força comú la concepció que tota decisió comporta un risc. Ens referiríem aquí a la ja esmentada *omnipresència del risc*, ara en relació amb el consum de drogues. Sent així, era d'esperar que les persones entrevistades consideressin que la decisió de consumir substàncies psicoactives comporta sempre un risc. I, efectivament, el discurs generalitzat és que existeix una evident relació entre risc i consum.

"Sí, sí, clar." (B.GF1:403)

"Altíssima." (B.GF6:477)

Malgrat aquesta coincidència generalitzada existeixen també d'altres concepcions diferents d'aquesta relació. Un primer grup de diferències ve donat per la consideració de les tipologies de risc que es derivarien del consum. Així, ens podem bàsicament amb tres tipologies esmentades: el dany físic, les conseqüències psicosocials negatives i l'addicció.

a) Riscos físics

Pel que fa al dany físic hi ha, per una banda, relats que parlen dels efectes produïts per un *consum puntual i agut* o bé per *consum freqüent i crònic*.

Veiem doncs que, en primer lloc, apareixen tot un seguit de relats que parlen dels riscos derivats de *consums puntuals i aguts*. Apareix aquí primerament la possibilitat que el consum comporti un **malestar físic agut**. En aquest cas, s'assumeix que el consum va lligat a conseqüències o efectes dolents, però es prefereix prendre'n per tal d'assolir els beneficis o plaers associats. El fet que aquests beneficis puguin no aparèixer es relata com un risc del consum:

"Pero no es una garantía de que te lo vas a pasar bien, ninguna de ellas, eso está claro, que tu luego te quieras arriesgar y te puede salir muy bien pero también puede ser eso, que acabes echando la bilis." (B.GF6:611)

Amb tot, els relats parlen d'un risc molt rellevant que és propi dels consums puntuals, i que superaria el malestar físic agut fins al punt de posar la pròpia vida en joc: es tracta de la **sobredosi**. Les **sobredosis** es caracteritzarien per la ingesta massiva puntual d'una substància,

més enllà de la que el cos es capaç de metabolitzar. Una cita que explica aquest risc és la següent:

“De golpe y porrazo la vemos en el suelo, al hospital, que le había dado un coma de lo que se había metido de alcohol y de drogas. Y no se le notaba nada incluso. Yo después me enteré que esa noche de fin de año se compró tres gramos de cocaína, una persona sola.”
(B.GF6:1273)

I finalment, existeix una referència a un altre risc de dany físic, però que no es vincula al fet de consumir sinó a certes activitats desenvolupades sota els efectes del consum. En aquest cas, ens referim al risc de patir (o provocar) **accidents**. A més a més, aquesta concepció inclou una preocupació que va més enllà de la pròpia persona i que apel·la al reconeixement del fet que es pot provocar dany als altres:

“Porque tú eres la que coges el coche y si tú te la españas es tu culpa, ¿vale? Pero ¿si te llevas a una familia que viene de viaje? No sé, es que yo se lo digo a mis amigos, a un chico lo hice llorar por esto.” (B.GF8:147)

D'altra banda, més enllà de la potencial degradació física atribuïda a consums puntuals i aguts, ens trobem amb els riscos atribuïts als *consums freqüents i crònics*. En aquests casos es fa referència a **malalties irreversibles i seqüeles** en la salut que es derivarien del consum de substàncies psicoactives a llarg termini. Una cita que resumeix aquesta idea diu:

“Vaja, pot afectar el fetge, i et pot canviar la vida completament.” (B.GF5:328)

Vet aquí, fins aquí, les referències emergides al voltant de la relació entre risc i consum atenent a les seves conseqüències de dany físic. No obstant això, el risc no es redueix a una noció física, també es reconeix un altre tipus de patiment amb expressió i/o causes psicològiques i socials.

b) Riscos psicològics

Més enllà de les experiències negatives amb possibles conseqüències posteriors de tipus físic, els relats fan referència a riscos vinculats a conseqüències psicològiques i socials que es deriven del consum.

Pel que fa als *riscos psicològics*, apareixen referències al **malestar psicològic** que es pot presentar durant els efectes del consum. Aquest malestar, que pot rebre diversos noms com

*“atrapar-se”*¹⁰⁵ o com *“paranoia mental”*,¹⁰⁶ fa referència a un pensament repetitiu, circular i recurrent, amb preocupació i angouxa, del qual és difícil desprendre’s.

En la mateixa escala, però en un grau més elevat, veiem un altre d’aquests efectes derivats d’un únic consum i que no té a veure amb danys físics sinó més aviat amb un patiment psicològic puntual però molt agut: és el que s’anomena com un *“mal viatge”*, o també com *“el xungo”*. A diferència de la sobredosi, el *xungo* es pot presentar amb independència de la quantitat de substància consumida, i sense vincular-se necessàriament a l’experiència prèvia (a la tolerància del cos a la substància).

Així, una definició amb què es pot presentar el *mal viatge* és: una experiència psicoactiva que ve donada per un únic consum, amb diversitat de factors que hi concorren com a causa, i que, eventualment, pot comportar seqüeles psicològiques. Entre els factors desafortunats que poden motivar-ne l’aparició s’inclouen: un cos feble o malalt; un estat emocional poc propici; una barreja desafortunada de substàncies; el fet que la substància estigui adulterada –*tallada*– amb d’altres components nocius; etc. Dins de les seqüeles possibles, es fa referència al desencadenament de trastorns mentals, malalties cardíaques, etc. Amb tot, cal matisar que en la major part dels casos s’està parlant d’una versió de *mal viatge* que, a priori, no hauria d’implicar seqüeles permanents a posteriori.

“Sí perquè pot ser que te la prenguis i et vagi un viatge de...molt malament, saps?”
(B.GF1:425)

Un altre risc lligat al consum i sobretot a l’experiència del *xungo*, és la impossibilitat de desfer-se dels efectes si aquests no són agradables. Aquí es parla del temps que es manté activa una substància dins del cos, del reconeixement que *“está en la sangre, no se te va.”*¹⁰⁷ I del risc que suposa que els efectes durin més enllà del que es desitja.

Igualment, es fa referència a tot un seguit de possibles conseqüències de tipus psicològic lligades al consum, i que són concebudes com un risc que s’assumeix sempre en produir-se un consum. Així, el **remordiment** i la preocupació poden aparèixer quan es remet als efectes del consum d’una substància psicoactiva. En aquest cas es tracta d’un risc lligat al consum però que es presenta amb posterioritat respecte dels seus efectes propis. És una conseqüència que

¹⁰⁵ (B.GF1:787)

¹⁰⁶ (B.GF1:819)

¹⁰⁷ (B.GF8:719)

dependria d'una incompatibilitat de caire moral amb el sistema de valors de la persona que consumeix:

“Arriba un moment que, quan te dons compte dius «hòstia tio, me n'arrepenteixo cada nit d'haver-ne consumit.» Saps l'estat aquell de «qué bajón», no?” (B.GF8:914)

c) Riscos socials

Pel que fa als *riscos socials* vinculats al consum de drogues, ens podem trobar amb relats que expliquen que aquests consums poden comportar una **degradació de les relacions interpersonals**. Pot aparèixer una preocupació *“por lo que hice... lo que dije... el marrón que tuve,”*¹⁰⁸ la qual es refereix a totes les dificultats i complicacions que es generen vers les relacions interpersonals que s'han d'assumir com a un risc associat al fet de prendre substàncies que alteren la consciència.

En aquesta línia de desenvolupament d'una degradació de les relacions interpersonals, un relat que pren rellevància és el que vincula el consum a l'aparició de **comportaments violents** envers les altres persones. En aquest cas, tant si una persona l'experiència com a subjecte o com a objecte de la mateixa, es considera que la falta de control i la manca de repressió de l'agressivitat poden ser efectes derivats de les substàncies psicoactives. Així, allò que s'expressa com a *“no cortarse un pelo, y no tener filtros de nada,”*¹⁰⁹ seria el que generaria la majoria de les baralles i dels problemes:

“Yo creo que el noventa por ciento de veces que tienes problemas con un pavo por la noche o lo que sea, va cieguísimo hasta arriba, si no es raro.” (B.GF8:372)

En aquesta línia, un risc que se'n deriva és la **reducció del cercle social**, que aniria lligada amb els hàbits i la vida pròpia de les persones consumidores. La preocupació aquí s'expressa com la possibilitat *“d'aillar-se”*¹¹⁰ respecte d'una part important de l'entorn social.

Dins d'aquest mateix context, de concepcions de riscos socials vinculats amb el consum es pensa en la il·legalitat de les substàncies preses com un motiu de risc de **criminalització**. És a dir, si es desenvolupen uns hàbits que estan fora de la llei sempre existirà *“El risc de que et pillin”*¹¹¹, amb les seves conseqüències.

¹⁰⁸ (B.GF8:634)

¹⁰⁹ (B.GF8:372)

¹¹⁰ (B.GF5:886)

¹¹¹ (B.GF7:1673)

d) L'addicció

Hem dedicat un apartat especial per parlar de l'addicció pels motius següents. En primer lloc, perquè és un concepte que se superposa tant a la qüestió de dany físic, com al patiment psicològic i als problemes socials; parlaríem d'un risc que se situa en l'àmbit d'allò biopsicosocial. I en segon lloc, perquè la vinculació entre l'addicció i el risc està molt generalitzada. Les persones entrevistades, de forma generalitzada, i independentment del seus hàbits o la seva edat es refereixen al risc a l'addicció que comporta el consum. Fins i tot, aquest risc suposa, per a moltes de les persones entrevistades, el principal de tots ells:

"La adicción... Yo creo que las drogas es mucho el abuso, donde te pierdes." (B.GF1:946)

Però, potser degut a aquesta mateixa generalització, aquest risc rep significacions molt diverses. No sempre el vincle entre consum i addicció és entès de la mateixa manera, de forma que el risc que comportaria el desenvolupament d'una addicció a una substància pot adquirir una forma i una força diferent en cada cas.

Per una banda, hi ha un discurs que veu l'addicció com un risc inevitable del consum, gairebé com una conseqüència o un efecte inevitable del consum. Ja no es relata com una possibilitat sinó com un desenllaç necessari. És el risc principal que subjau a la idea que, si consumeixes, *"sempre acabes malament,"*¹¹² independentment del que facis o de com ho facis.

Sota aquest discurs emergeix la idea que l'abstenció del consum troba el suport en el temor a l'addicció. Es tractaria de no consumir per la por a no poder deixar de consumir. Aquesta concepció fatalista del risc que suposa consumir s'explica a la següent cita:

"El riesgo a ti mismo, a que eso te guste y quieras seguir... Y luego, cambiado, dices me parece fantástico y ya me da igual. Para evitar caer en esa tentación tomas la decisión de no, no quiero entrar ahí." (B.GF6:501-505)

D'altra banda, hi ha una concepció oposada que critica aquesta idea d'addicció en considerar-la un tòpic. Des d'aquí es parla de l'addicció com una conseqüència de la gestió del consum. La possibilitat de gestió del consum no apareix aquí necessàriament associada al desenvolupament d'una addicció. És a dir, en aquest sentit, el fet de prendre substàncies psicoactives comportaria un risc, però no una fatalitat.

"Porque te fumes un chino de caballo no acabas yonki en una esquina pidiendo."
(B.GF2:566)

¹¹² (B.GF4:1063)

I com era d'esperar, aquestes dues concepcions presenten matisos o fins i tot versions diferenciades. Algunes d'aquestes prenen la forma del dubte sobre si l'addicció és una qüestió física o psicològica. I segons on es fiqui l'accent es veurà el desenllaç com menys evitable, o més o menys gestionable. El cos, en aquest cas, es considera un espai amb certa independència respecte de la voluntat i, per tant, menys controlable i amb menys possibilitats de ser gestionat.

Síntesi

Emergeixen tres tipologies de riscos associats al consum de drogues, als quals s'hi afegeix una tipologia de risc transversal.

- a) Els riscos físics. Dels *consums puntuals* poden derivar-se riscos que, de forma creixent en termes de gravetat, se situen en un possible *malestar físic agut*, i que podrien derivar en riscos fatals per a la pròpia vida, directament relacionats amb el consum, com les *sobredosis* o, també, els *accidents*. Dels *consums crònics* se'n poden derivar algunes *malalties irreversibles*, que podrien deixar *seqüeles* en la salut.
- b) Els riscos psicològics. Es poden manifestar de diverses maneres: pot aparèixer un *malestar psicològic* lligat a la preocupació i l'angoixa, tot i que aquest malestar pot ser més agut, apareixent allò que es coneix com a *xungo* o *mal viatge*; lligat als potencials efectes negatius del consum, poden aparèixer també aparició sentiments de *remordiment*, i una preocupació pels efectes a llarg termini del consum.
- c) Els riscos socials. El consum de drogues en espais socials pot vincular-se a una progressiva *degradació de les relacions interpersonals*, acompanyada de l'aparició de *comportaments violents* envers les altres persones, així com d'una *reducció del cercle social* i d'una *criminalització* pel fet de moure's en l'àmbit de la il·legalitat.
- d) L'addicció. Es tracta d'un risc transversal als tres eixos anteriors, i que es pot percebre com un *risc inevitable* associat al consum de drogues, o bé com una possibilitat evitable que se supedita a la *gestió del consum*.

4.3.5. Factors de variabilitat dels riscos

També resultava d'interès conèixer com veia aquesta població les variacions del risc i les seves possibilitats de gestió. En aquest sentit, hem volgut identificar les causes o els factors principals en què es projecta la capacitat de modificar aquesta relació. És a dir, un altre interrogant que es plantejava feia referència al fet que el risc del consum sigui en unes ocasions major i en altres menor.

És així com emergeixen tres grans construccions de causes de variabilitat del risc: la substància, la persona i les pautes de consum.

a) Riscos associats a la substància

Es refereix a factors de risc propis de la substància. Aquests factors apunten, alhora, a dos elements: per un costat, el tipus de substància i, per un altre, el seu grau de puresa-adulteració. Així, una de les primeres consideracions que se solen relatar és que el risc associat al consum depèn, en bona mesura, del tipus de substància que es decideix consumir. No tant pel que fa a la seva potència psicoactiva sinó pel grau d'incertesa que pugui comportar el seu ús. Aquesta idea que el grau de certesa respecte als possibles efectes distingeix el risc que comporta consumir diferents substàncies s'explica a la següent cita:

"Per exemple, un porro o una pastilla, saps? Jo què sé, un porro no et donarà un súper mal viatge." (B.GF1:437)

En aquest sentit, es projecta un major risc per a l'emergència de problemes psicosocials sobre aquelles substàncies considerades com a més *dures*. En aquest sentit, el reconeixement que: *"no et venen mai algo amb el receptari"*,¹¹³ seria el motiu que es troba a la base de l'explicació de la variabilitat del risc del consum.

No obstant, la incertesa no s'esgota en la substància. Per moltes d'elles, a més a més, s'introdueix el dubte respecte de la **qualitat de la substància**, o en altres paraules, al desconeixement de la seva *composició* i del seu possible *grau d'adulteració*. D'aquesta manera, la preocupació pel *tall* seria el segon element considerat com a motiu pel qual segons quina substància es prengui variarà el risc. El fet que existeixin productes per adulterar-les, el tipus i la quantitat d'aquests, el seu desconeixement i els seus efectes per a qui les consumeix, són

¹¹³(B.GF1:1080)

arguments del discurs de la població quan pensa la qüestió de la gestió del consum i les seves dificultats:

“Por eso hay el riesgo, ¿vale? Porque tengo el control sobre mí, conozco esa droga, pero todos sabemos que un día la coca que tomas es de una manera, la pastilla que te tomas es de una manera y otro día es de otra. Y esto todos lo sabemos que nunca es igual.”
(B.GF2:687)

Al mateix temps, dins d'aquesta consideració al voltant del *tall* es presenta una versió que, contràriament a la valoració negativa de l'adulteració, la considera necessària o, si més no, la justifica. Es tracta del relat que parla, generalitzant, que *“la coca pura no te la pots fotre.”*¹¹⁴ És a dir, circula la noció que hi ha certes substàncies, com la cocaïna, que requereixen ser adulterades perquè els seus efectes no siguin tan forts ni tan dolents. Així, caldria tallar-les per a fer-les consumibles.

En el mateix sentit, una altra versió considera la possibilitat de reconèixer visualment o amb proves senzilles el grau de puresa d'algunes substàncies. Des d'aquesta concepció, doncs, el risc del consum seria més fàcilment gestionable si es compta amb coneixements al voltant dels indicadors d'adulteració propis de cada substància. En aquest cas, es tracta de comptar amb coneixements al respecte i, a partir d'aquí, *“tener cuidado.”*¹¹⁵ En les seves paraules:

“El speed més groc és millor... el costo seco es malo... si et venen coca en pols està tallada... la pedrota és millor.” (B.GF1:1279)

b) Riscos associats a la constitució corporal

Una segona construcció de causa de variabilitat del risc es refereix a factors de risc inherents a la persona que pren la substància i, específicament, a la seva constitució corporal. En aquests casos es consideren diversos aspectes de la persona consumidora com a vectors de contingència i, per tant, d'incertesa respecte als efectes que pugui comportar el consum: per un costat, la constitució física i el metabolisme propi de cada persona; i per un altre costat, l'estat momentani de l'organisme.

Quan la qüestió es planteja d'aquesta manera apareix la consideració dels riscos associats a l'estat del cos, ja es tracti d'un estat permanent o variable. Així, hi ha un discurs que discorre entorn al fet que cada cos estableix una relació diferent amb les mateixes substàncies, ja que

¹¹⁴ (B.GF1:1256)

¹¹⁵ (B.GF7:322)

*“no a tothom li senten igual les coses.”*¹¹⁶ La impossibilitat de mesurar i valorar tots els factors que poden jugar un paper aquí és un motiu d’incertesa molt fort que introdueix el risc en la decisió.

En primer lloc, dins d’aquests arguments, existeix la consideració del **metabolisme propi** de cada cada persona. Es tracta d’una variable relativament estable per a una mateixa persona però amb molta diversitat entre persones. És això el que porta a afirmar que, encara que es prengui la mateixa substància, *“a la gent no li senta igual.”*¹¹⁷ Cadascú té un cos particular que pot reaccionar de manera diferent davant cada substància.

I en segon lloc, hi ha factors propis de l’**estat momentani de l’organisme** que fan que, per a una mateixa persona, una substància pugui produir un efecte i unes conseqüències diverses en cadascun dels consums en funció d’elements adjacents al propi consum de la substància.

“Però potser no influència la droga que t’has pres, sinó el haver empalmat potser tota la nit... Clar perquè has gastat molta energia, i estàs cansat, tio.” (B.GF1:685-687)

“O si has comido, si no has comido.” (B.GF6:1061)

Alguns dels elements que ajuden a explicar la variabilitat dels efectes produïts pel consum d’una substància per part d’una mateixa persona fan referència als aspectes psicològics. Des d’aquesta versió, s’ha de considerar l’**estat anímic** i la salut mental a l’hora de prendre la decisió. Com abans, també es podria tractar tant de factors relativament estables com les patologies psíquiques o el caràcter, com de factors merament momentanis i temporals com l’**estat emocional**. En qualsevol cas, el risc que suposa consumir no seria el mateix perquè els efectes que es presentaran hauran canviat, encara que la substància sigui la mateixa.

Tot i això, es relata el valor que pren el coneixement i l’experiència a l’hora d’explicar les diferents possibilitats de gestionar el risc, independentment del que s’hagi pres. És a dir, es planteja el risc del consum com a dependent dels **coneixements experiencials** previs respecte a què es pot esperar tant de la substància com del propi cos. Igualment, es reconeix que gràcies al coneixement que es té sobre la qüestió, en gran part procedent de l’experiència, es compta amb recursos acumulats per a fer front als imprevistos:

¹¹⁶ (B.GF1:429)

¹¹⁷ (B.GF1:493)

"El risc és major o menor en funció del que sàpigues del que t'estàs prenent... Si tu saps exactament el que t'estàs prenent i saps més o menys per on pot anar el morat."
(B.GF1:443-445)

c) Riscos associats a les pautes de consum

Finalment, una tercera explicació de les causes de la variabilitat del risc lligat al consum es refereix a la relació que la persona estableix amb la substància. Ens referim a les pautes de consum, que inclou la *intensitat* quant a la quantitat que es consumeix, la *frequència* amb què es fa i la *combinació* de substàncies.

Així, per a començar, ens trobem amb la consideració que els efectes, i per tant la contingència, depenen de la **intensitat del consum**, això és, de la quantitat de substància presa. Es tracta de la idea del risc lligat al consum excessiu. És a dir, no es limita a atendre a allò que s'ha pres sinó també a la mesura en què s'ha consumit. Una sobredosi, per exemple, es pot presentar amb moltes substàncies diferents:

"Però això ho pots passar prenent-te massa cubates... Fotent-te coca o el que sigui."
(B.GF7:580-582)

En el mateix sentit, un altre factor que varia de persona a persona respecte a la seva relació amb les substàncies té a veure amb la **frequència del consum**, això és, la repetició i la periodicitat amb la qual es consumeix. No es tractaria només d'atendre al tipus de substància presa, ni a la dosi en qüestió, sinó al fet que els consums es duguin a terme de forma esponjada o bé de forma consecutiva. En aquest sentit, la freqüència en el consum de determinades substàncies es considera com un factor clau a l'hora d'actualitzar alguns dels riscos associats al consum i esmentats anteriorment, com són el dany físic o l'addicció.

"O sea, si te tomas un gramo un día igual no pasa nada. Pero es eso, que si te lo tomas todos los fines de semana o tal, entonces claro. Depende un poco de la frecuencia, ¿no?"
(B.GF6:1339)

I per últim, apareix un nou matis per comprendre el risc que comporta una pauta de consum particular. En aquest cas, la qüestió no és la substància i els seus efectes, sinó la **combinació de substàncies** durant una sola presa i els efectes encreuats. És la consideració del risc associat a la *barreja* de substàncies:

"Hay una cosa que es que hay drogas que por sí solas no son malas y en cambio la combinación de estas drogas sí que hacen un cóctel muy chungo." (B.GF6:1561)

Síntesi

A les entrevistes analitzades apareixen diversos factors de variabilitat dels riscos, expressant-se diferents motius per explicar les diferències plantejades en la relació entre el risc i el consum de drogues. Aquests factors se centren principalment en:

- a) **La substància.** Els riscos són diferents en funció del *tipus de substància*. Així mateix, el risc està en funció de la *qualitat de la substància* i del desconeixement que es pot tenir de la seva composició i grau d'adulteració.
- b) **La constitució corporal.** El risc depèn de diversos elements: el *metabolisme* propi de cada individu; l'*estat momentani de l'organisme*; l'*estat anímic* del moment; i el grau de *coneixement experiencial* amb què es compta.
- c) **Les pautes de consum.** El risc es vincula aquí a factors com la *intensitat* del consum, a la seva *freqüència* i a la possible *combinació* de substàncies.

4.3.6. Influència dels coneixements sobre riscos

Fins ara hem vist com les persones entrevistades vinculen les nocions de consum i risc, així com també les significacions que li atorguen a aquesta relació i als factors que la poden modificar. Una vegada arribats aquí, veurem quina ha sigut la valoració que fan dels seus propis coneixements, la influència que tenen aquests respecte de les seves pautes de consum i respecte de la gestió dels riscos en general.

Així, dins d'aquest context de discussió s'afirma genèricament que qui consumeix aquestes substàncies sap que assumeix un risc. És a dir, hi ha el coneixement que s'està fent aquesta elecció i que té unes conseqüències. El consum d'aquesta mena de substàncies pot venir acompanyat de la sensació que pot aquest comportar efectes o conseqüències no desitjades. Precisament, el fet de conèixer aquestes conseqüències possibles és el que defineix la idea d'assumpció de risc. És a dir, es compta amb una consciència de què hi ha riscos. En paraules de les persones entrevistades:

"Saps que és un risc, segur. Que no sàpigues el que et pot passar... clar, però saps que és un risc, segur." (B.GF1:807)

A més, els motius que s'assenyalen per afirmar el reconeixement d'aquest risc tenen a veure amb els factors que introdueixen la contingència en la decisió de consumir. Com hem vist

anteriorment, aquests factors es constitueixen a partir de la incertesa respecte a la composició de la substància, els efectes i les pautes de consum (per exemple, l'adulteració, l'estat del cos, variables afectives, barreges desafortunades, etc.). La sensació que *"mai es pot tenir tot clar"*,¹¹⁸ és la que fa reconèixer que no hi ha cap informació ni experiència amb la capacitat d'eliminar totalment el risc que suposa consumir.

"T'hauràs preocupat de buscar informació i d'aconseguir-la... Pero igualmente, aún así, te puede dar sorpresas." (B.GF1:1068-1070)

Però, malgrat que es parli genèricament de la relació indissoluble entre consum i risc es presenta un debat respecte del paper que juga aquest coneixement en el consum. Bàsicament, la qüestió que es planteja és si (re)conèixer els riscos modifica les pautes de conducta respecte al consum. És a dir, després de reconèixer que consumir aquestes substàncies és arriscat, sorgeixen interrogants com: Afecta això a la decisió de prendre-les? Canvia la manera com es prenen? Modifica la relació amb les substàncies?

a) Les informacions i coneixements sobre riscos no afecten les pràctiques de consum

Una primera versió dels discursos que responen a aquestes qüestions ens diu que el coneixement dels riscos no implica canvis en les pautes de consum. Per donar suport a aquesta idea, se sol recórrer a l'analogia amb l'excés de velocitat o el tabac. D'aquests es diu que tothom sap que són dolents, que suposen un risc, però *"la gente sigue fumando"*¹¹⁹ i *"yo al menos sigo yendo en moto a 200 por hora."*¹²⁰ És a dir, es planteja una desvinculació dels coneixements respecte a la decisió i a la conducta de consumir substàncies psicoactives. O, en termes generals, reconèixer que un comportament és arriscat no suposarà decidir deixar-lo de fer:

"O sea, si yo fumo, encara que fiqui el que hi ha, no deixaré de fumar, i si em foto una ratlla me la fotré igual porti el que porti." (B.GF7:1212)

Per explicar aquesta situació, els relats de les persones entrevistades exposen una diversitat d'arguments. Un d'ells es pot definir sota l'etiqueta de desatenció als riscos. Aquí, es presenta un argument que parla de desinterès, de manca de preocupació per un mateix o una mateixa, o de formes d'autoengany per no veure allò que pot succeir. A més a més, aquestes

¹¹⁸ (B.GF5:653)

¹¹⁹ (B.GF6:1343)

¹²⁰ (B.GF1:273)

concepcions es presenten dins d'un discurs que caracteritza les persones per una manca de responsabilitat i d'interès. Aquesta és la idea que s'expressa a la següent cita:

"És difícil donar informació per a gent que pràcticament suda de tot." (B.GF3:1411)

El problema no seria la presència o absència de coneixements, la manca de dades que puguin explicar les conseqüències de les seves decisions. Per contra, es planteja com a causa la vinculació i l'ús que fa una persona o col·lectiu d'aquests coneixements.

Igualment, hi ha una versió molt semblant a l'anterior, però que no atribueix l'elecció d'una opció amb possibles resultats dolents a un factor relativament estable com el desinterès (quelcom que socialment es considera sovint una qualitat del jovent). En aquest cas parlariem d'una minimització dels riscos. El consum s'entendria es veu com una qüestió circumstancial en la qual s'opta per no pensar en les possibles conseqüències d'allò que s'està fent, perquè *"si lo piensas, no harías lo que haces."*¹²¹ És aquest, precisament, l'argument que sosté que sovint no es consideri el risc associat als contextos de festa. Parlem de la idea que *"quan estàs de festa, estàs de festa."*¹²² És a dir, el coneixement s'aprofitaria només en determinats contextos, quedant fora de consideració en d'altres.

Aquest argument pren una última forma davant la necessitat d'explicar el que es considera una contradicció: assumir que el consum implica un risc i, tot i així, consumir. Aquí s'explica perquè el coneixement dels riscos no comporta abstinència a partir de la idea que hi ha una apropiació esbiaixada dels exemples:

"Ja, però tu sempre quan vas a agafar-te al patró, t'agafes al patró del que menys t'afecta, no sé per què. Trobo que és un instint de protecció, no?" (B.GF5:1085)

D'altra banda, es pot trobar un discurs molt diferent pel que fa a la construcció de causes per assumir un risc. Així, emergeix un discurs que posa en relleu la **experimentació dels riscos**. És a dir, es reconeix que una pràctica pot comportar conseqüències dolentes, que a més a més la incertesa respecte d'aquestes no es pot eliminar; tot i així es pot decidir fer-la perquè es valora els aspectes positius que aquesta opció pot comportar. Aquesta concepció de l'assumpció de riscos, s'explica de la següent manera:

"Sí, però prefereix córrer el risc de lo que li està passant, de la decisió d'aquell moment i lo que li pot passar després." (B.GF5:695)

¹²¹ (B.GF8:254)

¹²² (B.GF1:1095)

Aquesta tesi de la preferència, que pot formular-se des de l'hedonisme i la curiositat, constitueix un dels factors explicatius per què el coneixement dels riscos no porta necessàriament a l'abstinència. La qüestió seria que el desig de tenir experiències, de conèixer i d'obtenir plaer, tindria més pes en la decisió que la valoració de les conseqüències dolentes. Fins i tot, s'utilitza la metàfora de *"la balanza que te hace decidir,"*¹²³ per donar compte de l'elecció. En aquest cas, l'ambivalència de la valoració, encara que considera ambdues possibilitats, s'orienta cap a la direcció del consum:

"Creo que ya lo sabes que es malo pero lo haces con la conciencia de experimentar la sensación, aunque sepas que es malo." (B.GF2:938)

Una altra versió molt semblant també parla d'una preferència, però en un sentit diferent. En aquest cas, ja no es tractaria de la valoració positiva d'allò que podria comportar el seu consum (els efectes desitjats), sinó que es faria una valoració negativa d'allò que suposaria no consumir. Aquí, ens trobem amb la qüestió econòmica del cost de les substàncies, això és, amb l'optimització de la despesa. És la idea que s'expressa com *"si ja t'ho has comprat, t'ho fotràs."*¹²⁴ Aquest argument funciona no com a oposició a l'abstinència en un sentit absolut sinó per explicar per què es consumeix una substància que presenta una qualitat sospitosa o dolenta. La decisió de consumir, aquí, sempre és prèvia a la decisió d'adquirir aquesta determinada substància. No obstant, és un nou factor explicatiu de per què un cop adquirida la substància es tira endavant la decisió de consumir-la malgrat presentar un risc reconegut:

"Si ja ho has pillat, no tens més pasta, que faràs? No et fotràs més... A passar-ho bé tio, a passar-ho bé." (B.GF1:1373)

I finalment, ens trobem amb un altre discurs, molt diferent dels anteriors per explicar el consum de substàncies tot i conèixer els riscos associats. De nou, ens trobem amb un element que té caràcter propi i que, com a tal, és difícilment categoritzable: parlem discurs de l'*addicció*. Aquí, l'argument que s'utilitza no fa servir variables de la personalitat pròpies d'una edat o d'un procés evolutiu. Tampoc es basa en factors contextuais o momentanis. Ni pensa en actes dependents d'una decisió, ni en la pròpia voluntat. Per contra, es tracta més aviat d'una manca, una carència (fins i tot patològica) de voluntat. Es planteja com una pèrdua de decisió davant de les substàncies que pot portar a fer coses més enllà de les que es voldrien fer, manifestant-se com una **desactivació de la capacitat de gestió dels riscos**.

¹²³ (B.GF6:381)

¹²⁴ (B.GF1:1283)

“La cocaïna, quan estàs enganxat, pots fer l’acte sexual per una ratlla, pots... el que sigui, el que sigui.” (B.GF4:1459)

Així, quan es pensa la qüestió des de l’addicció s’explica per què la informació, els coneixements, i fins i tot l’experiència, no modifiquen les pautes del consum. S’explica que en una persona addicta la voluntat no tindria pes per a fer oposició a la compulsió i, per tant, el coneixement dels riscos no podria modificar la conducta. Clar que aquí existeix un possible revers estigmatitzant de l’argument: si algú no modifica les seves pautes de consum, tot i conèixer els riscos associats, és que es tracta d’una persona addicta.

“És després, dependent de l’addicció que ja tinguis, que li facis cas o no.” (B.GF4:1025)

La conseqüència d’aquest argument és que s’elimina la possibilitat de la gestió i del consum responsable. Es polaritzen les opcions entre abstinència i compulsió. Si es reconeixen les conseqüències dolentes que podrien venir i no s’opta per l’abstinència significa que ens trobem, doncs, davant d’una *persona addicta*.

b) Les fonts d’informació presenten diferents capacitats d’impacte en la gestió dels riscos

És clar que la negació no és l’única resposta que es pot trobar a la qüestió plantejada respecte a si conèixer els riscos modifica les pautes de consum. També hi ha discursos que defensen l’opció contrària que afirma que *l’accés a informacions i coneixements pot modificar la relació amb les drogues*. Tanmateix, s’explica que el pes que pot tenir el coneixement dels riscos per afectar la decisió de prendre substàncies psicoactives no sempre és el mateix. Aquests, es valoren d’una forma molt diferent, segons la proximitat amb la qual se signifiquin respecte de la pròpia persona i la pròpia vida. Es tracta aquí d’una versió crítica que fa una **valoració de la validesa i la fiabilitat de les fonts d’informacions i coneixement** als quals tenen accés. Com més aliè se senten aquests, menys força persuasiva tenen per afectar les pautes de consum. Així, es remet al grau de proximitat dels discursos, a una espècie de graduació de la potència del coneixement al qual es té accés com a factor de gestió.

- **Fonts alienes a les cultures de consum** → atribució d’impacte baix, quant a la seva capacitat d’incidir en canvis en les pautes de consum. Trobem un primer esglaó en què es considera que les informacions disponibles poden estar deslligades de les cultures de consum. S’explica que quan la persona no se sent implicada en allò que es diu, quan no se sent afectada pel missatge, quan no el troba proper a si mateixa, aquest perd la

seva efectivitat. Així, fins i tot s'explica la poca efectivitat i la manca de poder persuasiu de moltes campanyes institucionals:

“Ja et poden dir que tu moriràs la setmana següent que si tu no les vols deixar no les deixaràs.” (B.GF3:1081)

- **Fonts internes a les cultures de consum** → atribució d'impacte alt. Un segon grau de proximitat, i per tant de potència per canviar les pràctiques de consum, es refereix a l'*experiència compartida dins d'un context de consum*. Emergeix aquí una atribució d'impacte significatiu per a les informacions del grups d'iguals, o bé d'aquelles que provenen de les persones afectivament properes o de referència. En aquests casos l'experiència juga un doble paper. En primer lloc, perquè el consum aliè funciona o es considera com a referència. Es parla de la possibilitat de *“comparar amb algú que ja li hagi passat,”*¹²⁵ i prendre aquesta experiència com a factor clau en la decisió respecte de les pròpies accions.

Però, a més a més, aquesta experiència compartida es valora per la proximitat dels efectes i les conseqüències. És un coneixement que es considera més fiable, que “toca més”. És a dir, a més d'una referència de coneixement també té un valor afectiu, tant de credibilitat com de compromís respecte d'aquest coneixement. Sent així, la seva força per a modificar les pautes de consum, pel risc que comporta, és major:

“El ver cómo acaba una persona cercana a ti... Te toca más y lo entiendes más... Te lo digo yo que luego los mismos cojones para meterse droga no los tienes.” (B.GF1:899)

- **Coneixements experiencials** → atribució d'impacte molt alt. I finalment, a l'últim grau de proximitat del coneixement, es presenta el coneixement derivat de l'experiència pròpia. En definitiva, es planteja una atribució d'impacte molt significatiu per als coneixements experiencials. Les significacions que es construeixen des de l'experiència pròpia es consideren les més vàlides com a guia de la conducta. És la idea que suposa que fins que no es pateix una conseqüència dolenta en pròpia pell no hi haurà prou convicció per deixar el consum o, si més no, per modificar les pautes de consum. Així, el coneixement més significatiu, el que més afectaria, el més pròxim i

¹²⁵ (B.GF5:395)

amb més poder de convicció seria el que es construeix des de la interacció directa amb la substància, el que es pensa com a produït a partir de la pròpia activitat.

“Em va donar un xungo al cos, i mira, em vaig desplomar... Vaig fer un reset, i ja està, i ara gairebé ni fumo porros ni res.” (B.GF3:377)

Però, a més, el canvi que pot portar el coneixement no es pensa únicament en termes d'abstinència; sinó que també es parla de la modificació de la quantitat, la freqüència i la barreja.

Algunes de les persones entrevistades expliquen que, gràcies als coneixements experiencials adquirits poden decidir millor sobre les seves pautes de consum: si volen consumir o no, quina o quines substàncies, en quin moment fer-ho, la quantitat i fins a on arribar. Ja no es valora només la cerca de sensacions o el desig de conèixer. Tampoc pesa aquí més la pressió del grup d'iguals que les pròpies decisions. Arribats a aquest punt, es reconeix la presència inevitable del risc, i per això mateix es planteja la necessitat (i la possibilitat) de gestionar-lo amb responsabilitat. Aquesta idea s'explica de la següent manera:

“Sé que ahora tengo como un control sobre mí, sobre lo que hago y hasta dónde llevo. Antes no lo tenía. Entonces he vivido eso y he vivido esto. Y bueno, he llegado aquí con eso, ¿no?” (B.GF2:679)

Igualment, com era d'esperar, la idea de l'experiència i el seu valor com a font d'aprenentatge per a la gestió té un caràcter temporal o històric. Des d'aquesta concepció, els coneixements dels riscos, encara que puguin no afectar la decisió de consumir en el moment present, poden influir en la presa de consciència amb el transcurs del temps.

Així, s'assenyala que, amb la pràctica, les vivències negatives, el fet de compartir amb altres persones que travessen aquestes vivències, i tot l'aprenentatge que suposa l'ús i la interacció amb aquestes substàncies, s'arriba a un punt en què es pot fer una gestió del risc més responsable. Aquesta capacitat de gestió suposaria poder dir “no” davant de situacions inadequades o productes dolents. Igualment, saber escollir pensant tant en els efectes desitjats com en les possibles conseqüències negatives. Aquest procés de *maduració* aportat per l'experiència, individual o col·lectiva, és descrit a continuació:

“Podrías no metértela. Decir «hostia está adulterado, tío, pues para eso, ¡no me meto!» Pero yo creo que eso no al principio ¿sabes? No tan de entrada. Sino que

igual lo pruebas y tal, pero que en algún momento pasarás, ¿sabes? Sí, vas madurando un poquito y te hartas. Pero más como a la larga ¿no?” (B.GF1:1295)

c) Les informacions i els coneixements vàlids i fiables milloren la gestió dels riscos

Un cop superat el problema de comptar amb informacions i coneixements que puguin considerar-se com a vàlids i fiables, i més enllà de l'especial valor de l'experiència, l'accés a coneixements sobre els riscos que poden emergir en les diferents situacions en què hi ha drogues és quelcom valorat com a útil i important per les persones entrevistades. I aquesta afirmació és vàlida més enllà del fet que es consideri que el coneixement en qüestió no necessàriament produeixi abstinència. Així, tot aprenentatge es valora pel que suposarà d'increment de la capacitat de gestió. Aquesta *valoració positiva del coneixement dels riscos* es fa per un triple motiu.

- En primer lloc, perquè el coneixement possibilita una decisió informada. És la idea que és millor tenir la informació clara, per a poder ponderar les conseqüències. Per escollir s'ha de poder sospesar les opcions. Aquí es planteja que comptar amb informació sobre quins són els desenllaços possibles és l'única via per fer una elecció racional. Per decidir si volem assumir un risc o no, hem de saber amb quines conseqüències possibles ens podem trobar. La informació, doncs, és vista com a criteri de decisió, encara que no necessàriament es decideixi no consumir:

[la informació] “Te ayudará a realizar ese examen ¿no? Si desconoces, ¿qué ponderación haces si no tienes criterios?” (B.GF6:1163)

- En el mateix sentit, s'assenyala que si la decisió és informada i es coneixen les possibles conseqüències, el coneixement facilita la gestió dels riscos. Aquí, ja no es tracta d'escollir si s'assumeix un risc o no, sinó que, una vegada feta l'elecció, se sàpiga què fer per tal de gestionar-la. És la qüestió, en el cas del consum, de tenir prou informació respecte a efectes secundaris, barreges, pràctiques per poder contrarestar aquests efectes (com l'exemple de beure aigua o anar a llocs ventilats davant de consums de MDMA).

Sense la informació i els coneixements pertinents, no s'entén com podrien portar-se endavant aquestes pràctiques per evitar o reduir la possibilitat que les conseqüències dolentes es facin presents:

“Hay alguien que te explica «mira, esto es así, se toma así, generalmente da esto al día siguiente, no lo mezcles con esta otra cosa,» ¿sabes? Y en base a eso tú tienes la alternativa de decir sí, o no, o voy hasta aquí, o no voy.” (B.GF2:951)

- I finalment, de l'argument anterior se'n despenja el plantejament que aquesta gestió del consum pot ser molt positiva quan el coneixement permet reduir els riscos. És a dir, si bé el risc no es pot eliminar en un sentit absolut, es poden portar endavant certes pràctiques per fer de la contingència un factor més manegable. En definitiva, quan es pensa el valor del coneixement des de la gestió, i no des de l'abstinència, la conclusió és que:

“¡Disminuyen los riesgos, tío! Que es que el saber nunca te va a perjudicar ¿sabes? Nunca, nunca. Aunque digan que estas campañas no sé qué... Es que no, es imposible que sea peor.” (B.GF8:944)

Síntesi

A l'hora d'explicar la influència de les informacions i els coneixements en la gestió dels riscos i en les pautes de consum, el jovent presenta diferents visions. Les diferències en les concepcions apareixen quan es planteja el pes que tenen aquestes informacions i coneixements en les pautes de consum, que se sintetitza en dues grans opcions matisades:

- a) **Les informacions i coneixements sobre riscos no afecten les pràctiques de consum.** Això es justifica per mitjà de diferents arguments, com són la *desatenció als riscos*, és a dir, la manca d'interès general en la qüestió; la *minimització dels riscos*, això és, s'opta per no fer cas dels riscos davant dels possibles beneficis de la decisió de consum; la *valoració dels riscos*, en els casos en què els riscos són valorats però s'opta per assumir-los davant dels beneficis atribuïts al consum; l'*optimització de la despesa*, passant per davant de tota valoració de risc el fet d'haver realitzat ja una despesa econòmica i de la dificultat d'adquirir noves substàncies; i finalment, l'*addicció* per part de l'individu, que provoca una desactivació de la capacitat de gestió dels riscos associats al consum. Cal subratllar que aquest darrer discurs identifica la modificació de pautes de consum amb l'abstinència.
- b) **Les fonts d'informació presenten diferents capacitats d'impacte en la gestió dels riscos.** En aquest cas, es considera que *l'accés a informacions i coneixements modifica la relació amb les drogues*. En aquest sentit, s'entén que conèixer els riscos associats al consum pot també motivar *abstinència* en el consum d'algunes substàncies o, si més no,

per un període de temps concret. Es considera també que, en cas que no produeixi abstinència, sí que pot tenir incidència en la *gestió del consum* i, per tant, en la reducció dels riscos associats. En qualsevol cas, s'entén que l'impacte del coneixement en aquesta gestió dependrà, en gran mesura, de la *valoració de la validesa i la fiabilitat dels coneixements* als que es té accés. En aquest sentit, a més proximitat sentida amb el coneixement, major és la validesa i la fiabilitat que se li atribueix. En aquest continu se situen, de menys a més: les *informacions considerades com a alienes a les cultures de consum*, les *informacions procedents del grup d'iguals* i de les persones de referència, i els *coneixements experiencials propis*.

- c) **Les informacions i els coneixements vàlids i fiables milloren la gestió dels riscos.** Emergeix un seguit de valoracions positives al voltant de l'accés a informacions i coneixements rellevants sobre els riscos. Això s'explica adduint que, per una banda, *el coneixement possibilita prendre una decisió informada* abans de consum, per una altra, *facilita la gestió dels riscos* quan aquests es presenten, i finalment, tot plegat *permet reduir els riscos*.

En aquest darrer punt es comença a esbossar la relació que la informació té amb la percepció dels riscos associats als consums de drogues i, més enllà, en el paper que juga en la gestió dels mateixos. En el següent apartat d'aquest capítol ens proposem aprofundir en aquesta qüestió.

4.4. Disponibilitat d'informació sobre drogues

En aquest punt ens proposem descriure, en primer terme, quines són les vies per les quals el jove entrevistat afirma adquirir informació al voltant de les substàncies sobre les que se centra el present treball de recerca. A continuació, i un cop detectades de forma aïllada les principals vies d'accés a la informació, veurem com són concebudes per part dels joves entrevistats. Finalment veurem quin és el grau de disponibilitat d'informació percebut i com es relaciona amb la reflexió sobre la qualitat d'aquesta informació.

4.4.1. L'accés a la informació

Si bé en un primer moment sembla que la informació sobre drogues i consum prové “*de tot arreu*”,¹²⁶ caldrà fer un cop d'ull més detallat per poder establir diferents eixos a tenir en compte per tal d'analitzar com es produeix la incorporació de la informació. És en aquest sentit que hem fet una divisió analítica en tres eixos:

- **Espais privilegiats** de relació amb la informació. Són aquells espais físics en què adolescents i joves es posen en relació directa amb les informacions.
- **Agents privilegiats** de referència. Són aquells referents humans que serveixen d'interlocutors privilegiats entre la població jove i les informacions que circulen sobre substàncies psicoactives.
- **Canals privilegiats** de relació amb la informació. Són els canals de comunicació per mitjà dels quals els joves reben aquestes informacions.

Com veurem en el següent punt, aquests eixos responen a una divisió que resulta útil per començar a endreçar el relat aquí exposat, per fer-lo més comprensible, però que incorpora algunes dificultats en què ens haurem de deturar i que examinarem amb deteniment més endavant.

De la mateixa manera, ens referim al conjunt d'aquests eixos amb l'adjectiu de *privilegiats* atès que mostrem aquí tan sols aquells que han aparegut al llarg dels relats dels nois i les noies joves entrevistades, la qual cosa no significa que no hi hagi, en segon terme, d'altres espais,

¹²⁶ (B.GF3:1017)

agents o canals que puguin constituir-se com a via d'accés a la informació sobre tot allò que envolta el consum de substàncies psicoactives.

Espais de relació privilegiats

Hi ha un bon nombre d'espais en què joves i adolescents entren en contacte amb les informacions lliurades per part de diferents agents i a través de diferents canals. En tot cas, els relats ens mostren una tendència a agrupar els diferents espais en dos grans blocs, i que respon al seu gradient d'institucionalització.

a) Espais institucionals

Ens trobem doncs amb un primer bloc d'espais més institucionalitzats en què les persones entrevistades afirmen trobar-se amb informacions referents a la seva relació amb les drogues.

Aquests espais es refereixen, bàsicament, a les institucions educatives. D'aquesta manera, s'afirma rebre o haver rebut informacions relatives a aquesta qüestió *"perquè havien vingut a explicar-ho al col·legi"*,¹²⁷ o bé per *"las xerrades en el instituto, que te vienen ahí diciendo lo que es la droga, lo que tomáis, todo"*,¹²⁸ o fins i tot a la universitat, *"en la carrera, las asignaturas de drogodependencia."*¹²⁹ En qualsevol cas, sembla que les institucions educatives emergeixen com un dels llocs privilegiats de transmissió d'informacions sobre drogues.

"No sé, en el meu cole..." (A.E17:47)

"Home, a vegades a l'escola vénen a fer xerrades i coses d'aquestes. Xerrem sobre les drogues i pues..." (A.E19:51-52)

Per un altre costat, i en menor mesura, trobem relats en què s'afirma trobar-se amb informacions quan s'entra en contacte amb institucions sanitàries, tant en aquelles més genèriques, com les que ocupen els metges i les metgesses de capçalera, com en d'altres més específiques, ocupades per *"gente así, psicólogos y tal."*¹³⁰

En menor mesura també s'esmenten institucions més orientades a problemàtiques específiques relacionades amb els usos de substàncies psicoactives, en aquest cas esmentades per aquelles poques persones que afirmen haver estat *"también en el CAS, un tiempo."*¹³¹

¹²⁷ (B.GF5:955)

¹²⁸ (B.GF7:670)

¹²⁹ (B.GF8:711)

¹³⁰ (B.GF2:1003)

¹³¹ (B.GF8:711)

b) Espais no institucionals

En segon lloc, ens trobem amb un bloc d'espais no institucionalitzats, on joves i adolescents poden esbargir-se de forma més o menys desinhibida i amb diferents graus d'informalitat. Així, la població entrevistada esmenta l'espai **domèstic** com un dels entorns en què poden trobar informació sobre drogues.

Així mateix, quan se'ls pregunta d'on treuen la informació, a més de tots aquests espais esmentats, ens trobem amb què sovint es fa referència a aquells espais públics no institucionalitzats en què es pot produir una relació amb el **grup d'iguals**.

"P4: De la calle.

P2: De les festes." (3 :1024-1026)

"Viene en general... viene de la calle. Lo que se sabe es... las cosas que aprendes en la calle." (A.E22:58-59)

En qualsevol cas, aquí hem presentat aquestes espais de forma diferenciada per tal que siguin més fàcilment identificables, però cal dir que les fonts d'informació acostumen a aparèixer de forma encreuada.

"Buà, de l'escola i de la meva amiga, que està feta una fumeta, o sea que per ella." (A.E21:57-58)

"Ni puta idea, boca a boca, no?" (A.E25:106)

"No sé, xerrades a l'institut i molt per, de veu en veu." (A.E31:43)

Agents de referència privilegiats

En aquests espais, adolescents i joves s'interrelacionen amb diferents persones que ocupen distints graus de referència pel que fa a la informació lliurada respecte a què són aquestes substàncies conegudes com a *drogues*. Aquí hi trobem un quàdruple tall:

- a) **Els agents institucionals.** Es tracta, per una banda, d'aquelles persones que senten com a objectiu propi instruir el jovent en la relació que aquest ha d'establir i mantenir amb les substàncies psicoactives. Per una altra banda, d'aquelles que tenen com a missió penalitzar aquells comportaments que se surtin d'aquests models de relació.

Com explicarem més endavant, la línia que es pugui dibuixar entre els vessants d'instrucció i els de penalització trontolla sovint sota els ulls dels i les joves entrevistades quan es refereixen a tot allò que està directament relacionat amb les institucions.

Bàsicament es fa referència al professorat, la policia, els diversos cossos tècnics especialitzats en donar informació sobre drogues, i també el conjunt de professionals de l'àmbit socio sanitari, procedents de disciplines diverses com són el treball social i l'educació social, la medicina, la psicologia o la psiquiatria.

- b) **La família.** Els membres de la família, o "*els pares*",¹³² com s'expressa en els relats, ocupen un espai d'agència també privilegiat. Es tracta d'uns agents no institucionals que se són situats en un espai altament variable en el continu proximitat-llunyania respecte al conjunt de les persones joves entrevistades i en relació amb les informacions sobre drogues.
- c) **Els agents proveïdors.** Es tracta d'aquelles persones que proveeixen adolescents i joves amb el grup de substàncies psicoactives que degut al seu caràcter il·legal no poden trobar en el mercat ordinari.

"El propi camell, diguem..." (B.GF1:911)

- d) **El grup d'iguals.** Es tracta del grup de referència que el jove o la jove assumeix com a 'els seus iguals', com a 'les seves iguals', i amb qui es comparteix un caràcter de proximitat i d'aprenentatge compartit. D'aquesta manera, quan es pregunta per les persones que serveixen de referència a l'hora d'adquirir informació sobre drogues, sovint la resposta passa pel "*con los amigos, todo*",¹³³ o bé "*por gente que vas conociendo de otros grupos*".¹³⁴ En el cas dels primers contactes, el grup d'iguals de referència el pot constituir els nois i noies més grans, els quals s'ocupen de fer entendre als més joves què és això de les drogues.

"Sí bueno, els més grans sempre t'expliquen, o és això no sé què, ho has de liar així, jo te'n puc passar al principi. Llavors, tu comences, sempre són els més grans de la colla diguéssim. Després ho expliquen als petits i després es una cadena que ja va..." (A.E7:53-55)

"Pues lo que decía antes, de que con gente que vas y ah, pues me voy a hacer un porrino y tal, y no sé, ya está, ¿no?" (A.E20:71-72)

Es tracta doncs d'unes pràctiques de transmissió cultural d'uns coneixements pràctics que no tenen per què implicar tanmateix una entrada en el consum.

¹³² (B.GF5:680)

¹³³ (B.GF7:660)

¹³⁴ (B.GF2:622)

Canals de difusió privilegiats

Els canals de relació serien els *modus* i els *mitjans* a través dels quals les joves i els joves incorporen la informació sobre tot allò que fa referència a les substàncies analitzades en aquest treball de recerca. En podem identificar quatre, que responen a diferents conceptualitzacions que sovint apareixen entortolligades:

a) **Produccions culturals de tipus formal.** Es tracta de productes textuais que donen sentit i significat al consum de drogues. Acostumen a ser escriturals o bé audiovisuals i es caracteritzen perquè circulen entre el continu verídic-ficció i el seu pretès paral·lel objectiu-subjectiu. Ens referim a films, llibres, articles científics i d'opinió, documentals, novel·les, noticiaris, còmics, curtmetratges, blocs digitals, etc. L'origen d'aquestes produccions és múltiple, de la mateixa manera que ho són els discursos que s'hi sostenen. Així, quan es pregunta al jovent d'on treuen la informació textual de la que disposen apareixen alguns canals privilegiats:

- **Produccions institucionals.** Aquestes produccions són llançades en forma de campanyes públiques principalment amb el trampolí dels mitjans de comunicació, *"les propagandes que fan per la tele, la publicitat i això,"*¹³⁵ tot i que els joves també esmenten haver vist cartells, pòsters i *"també per fulletons,"*¹³⁶ i és que sembla que *"per tot arreu trobes fulletons de drogues."*¹³⁷
- **Programacions especials en mitjans de comunicació.** S'afirma també haver vist programes televisius i haver sentit programes radiofònics dedicats específicament a la qüestió de 'les drogues'.
- **Produccions de ficció.** S'esmenta haver conegut algunes informacions a partir de produccions de ficció com poden ser novel·les literàries, peces de teatre o films ficcionats.

"Yo la primera vez que vi cocaína fue en una película." (B.GF2:596)

- **Produccions especialitzades en substàncies psicoactives.** D'altres troben la informació en llibres especialitzats o revistes especialitzades en la qüestió, *"los*

¹³⁵ (B.GF5:677)

¹³⁶ (B.GF7:672)

¹³⁷ (B.GF7:676)

«*Libros de los venenos*», «*Historia general de las drogas*» y *todo eso*,¹³⁸ o bé en d'altres produccions audiovisuals en forma de documentals o reportatges.

- **Tecnologies de la Informació i la Comunicació (TIC).** Si bé, i com acabem de veure, aquestes tecnologies poden servir com a plataforma per a moltes de les produccions de caràcter cultural ara esmentades, sembla que les TIC poden constituir per elles mateixes la font de referència a partir de la qual adolescents i joves diuen obtenir la informació. Així, més enllà de quina mena d'informació s'hi pugui trobar, de la qualitat d'aquesta informació o bé de l'agent que la produeixi, aquestes tecnologies es presenten amb entitat pròpia a l'hora d'adquirir informació sobre substàncies psicoactives. Apareix aquí un gran tall que respon al grau de passivitat o activitat que es desplegui en la relació amb aquestes tecnologies:

- **Ràdio i televisió.** Són tecnologies amb què no es pot interactuar i amb què es desplega una relació de passivitat i una comunicació que és de sentit únic: el mitjà parla, la persona mira i escolta. En aquest sentit, aquestes tecnologies s'erigeixen com a canals privilegiats a través dels quals les persones entrevistades afirmen adquirir la informació de què disposen en relació amb les substàncies psicoactives. *“Es lo que ves en la tele, lo que oyes por la radio...”*¹³⁹

- **Internet.** Es desplega aquí una relació en què les tecnologies donen resposta a la demanda activa dels seus usuaris superant cada cop més tota mena de limitacions a nivell de formats i continguts. En aquest sentit, Internet sembla erigir-se com un espai privilegiat on els joves poden trobar totes aquelles produccions culturals que vulguin sense ni tan sols ser necessari que en coneguin l'existència prèviament. Aquest espai constitueix també un canal de relació amb d'altres persones o col·lectius, amb qui es poden comunicar i compartir els aspectes i opinions més diverses i prèviament insospitats.¹⁴⁰ Finalment, es pot tenir la sensació que

¹³⁸ (B.GF8:705)

¹³⁹ (B.GF2:915)

¹⁴⁰ Les possibilitats i els mitjans d'accés a informació que ofereix Internet són cada cop més variades. Es pot trobar informació en pàgines webs, portals especialitzats, blogs personals o revistes digitals; es poden fer preguntes en espais de comunicació sincrònica com els xats o diacrònica com els fòrums; es pot intercanviar arxius de tota mena amb usuaris desconeguts, etc.

tota la informació que es pot desitjar es trobi disponible a la xarxa, i tot sembla ser tan senzill com que *"un día me siento en casa a ver Internet y voy buscando."*¹⁴¹

Internet esdevé doncs un espai multifacètic, amb entitat pròpia, que fa de pont entre allò formal i institucionalitzat i allò informal i no reglat.

- b) **Canals informals d'accés a la informació.** Més enllà de les produccions d'informació formal, principalment institucionalitzada, les persones entrevistades despleguen una segona via d'informació, aquesta ja de caràcter informal.

"Jo lo que sé és per... lo que t'han dit a l'escola, pues lo típic, vull dir els efectes nocius del... del jachís. Per pròpia experiència, això també és important perquè... la sensació de fer-te un porro pues només la pots tenir tu, no? vull dir ningú t'ho... però sí, per... no sé, per converses amb els amics i tal que ells han... s'han llegit una revista no sé què, que els hi han explicat no sé quantos." (A.E18:93-98)

"Jo sóc... de l'experiència també, de veure gent, de coses que m'han explicat..." (A.E10:72)

Es tracta, en definitiva, d'una experiència no reglada pels canals formals i que es pot dividir en l'experiència aliena compartida o bé en l'experiència pròpia:

- **Narracions i experiències compartides.** Sembla adient aquí reunir en un sol bloc les experiències que la població adolescent i jove entrevistada reuneix a partir dels seus aprenentatges vicaris i orals. Les experiències vicàries es combinen amb els relats que d'elles se'n desprenen en forma de narracions, a través dels relats que es construeixen al voltant de tot allò que algú ha vist o sentit. En d'altres paraules, *"més que res és el boca a boca."*¹⁴² Les informacions referents a les experiències alienes circulen sense parar i constitueixen un dels principals canals de generació d'informacions vàlides i fiables.

Es tracta doncs d'una mena de *boca-orella-ull* que combina allò que es veu amb allò que se sent a dir sobre allò que es veu. Però també allò que es diu que s'ha vist amb allò que ningú proper ha vist, o allò que algú diu en un espai formal amb allò que un altre prova de reproduir en un espai informal.

¹⁴¹ (B.GF6:1217)

¹⁴² (B.GF5:1055)

“Doncs amb los meus amics. És tot a base d’amics. O sigui jo tinc aquest amic que n’ha fet o que té sa germà gran que en fa. I sa germà ho va saber d’un altre que abans també ho va fer aixins. Qui va començar no ho sé però tot va anar corrent aixins.” (A.E4:59-61)

L’aprenentatge oral i el vicari es fonen en un recorregut experiencial que transcorre a través dels sentits cap a la producció de significats vers aquells aspectes que configuren la realitat quotidiana. En aquest sentit, sembla que una informació adquireix sentit *“doncs perquè ho he vist, m’ho han dit, i això bàsicament.”*¹⁴³

- **Experiència pròpia.** Finalment ens trobem amb una darrera via d’adquisició d’informació, i és que hi ha un sector de les persones entrevistades que, quan se’ls pregunta d’on treuen la informació amb què compten sobre les substàncies psicoactives, responen *“por la experiencia, seguro.”*¹⁴⁴

“Jo crec que a poc a poc, t’ho vas trobant, no? Un dia et passen un porro, no saps ni què és. Bueno, no sé, et vas enterant a poc a poc a mesura que vas fumant, a mesura que vas...” (A.E15:57-59)

“Bé, la coca... pues prefereixo provar-la i així ja sé què és.” (B.GF5:769)

Es tracta d’un procés d’assaig-error en el qual *“quan vas prenent saps el que et passa i ja saps que la pròxima vegada que prens et passarà allò.”*¹⁴⁵ L’experimentació s’erigeix se com a una important via per a comprovar les veritats i les falsedats de les diferents informacions amb què es compta. Així mateix, es tracta d’una via d’aprenentatge *autodidacta*, ja que *“t’ho vas ensenyant a tu mateixa”*,¹⁴⁶ i *acumulatiu*, atès que *“cuanto más tomas, más sabes.”*¹⁴⁷

¹⁴³ (B.GF4:1083)

¹⁴⁴ (B.GF6:1069)

¹⁴⁵ (B.GF7:730)

¹⁴⁶ (B.GF7:716)

¹⁴⁷ (B.GF7:728)

Síntesi

Troblem tres eixos principals d'accés a la informació sobre drogues:

- **Espais de relació privilegiats.** Trobem principalment els *espais institucionals* formals (com les institucions educatives i les sanitàries) i els *espais no institucionals* informals (els espais domèstics i els espais que es comparteixen amb el grup d'iguals).
- **Agents de referència privilegiats.** Destaquen aquí els *agents institucionals*, la *família*, els *agents proveïdors* de les substàncies i el *grup d'iguals*.
- **Canals de relació privilegiades.** Es tracta de (a) *produccions culturals de tipus formal* (produccions institucionals, programacions especials en mitjans de comunicació, produccions de ficció, produccions especialitzades en substàncies psicoactives i TIC), i (b) *canals informals d'accés a la informació* (narracions i experiències compartides i, també, l'experiència pròpia). Cal dir que Internet emergeix com una via d'accés i intercanvi d'informació amb entitat pròpia, i que es desmarca com un espai pont entre allò formal i allò informal.

4.4.2. Valoració de les vies d'accés a la informació

Entrem però a veure quina credibilitat mereixen totes aquestes vies d'accés a la informació. Cal dir aquí que els espais de relació, els agents de referència i els canals de difusió es barregen sovint i que costa molt de distingir uns dels altres. Així, els agents de referència poden operar en diferents espais de forma paral·lela i simultània, unes mateixes vies d'adquisició d'informació poden ser utilitzades per diferents agents, i tot plegat es pot presentar en uns mateixos espais.

Amb tot, ens trobem amb què en algunes ocasions s'estableixen importants diferències entre, per exemple, els espais en què es rep la informació i els agents que la lliuren, mentre que en d'altres ocasions aquesta distinció no apareix, tot assumint que una cosa i altra és el mateix. Vegem-ho més detalladament.

Valoracions sobre els mitjans de comunicació de masses

En primer lloc, ens trobem amb una potent interrelació entre els *mitjans de comunicació de masses* (presents en els canals televisius, en la premsa, en les emissores radiofòniques i en les

seves respectives pàgines web) i totes aquelles *produccions institucionals* que s'hi emeten o publiquen. En els relats de les entrevistes ens trobem amb què noticiaris, anuncis, reportatges i programacions especials responen a un mateix cos informatiu amb tres caps: la ràdio, la premsa i la televisió. A l'hora de valorar la credibilitat de les informacions lliurades, els relats del conjunt de joves entrevistats mostren una forta polarització.

Per un costat ens trobem amb un conjunt de valoracions positives al voltant de tot allò que senten i veuen a través d'aquestes vies d'accés a informacions, i que creuen que *"t'has de decantar per les propagandes que fan a la tele, la publicitat i això."*¹⁴⁸ Sembla que la informació de caire institucional manté una alta credibilitat doncs en un sector de la població entrevistada. S'entén que les institucions saben el que es fan i que, per tant, no hi ha cap motiu per desconfiar de les informacions que lliuren.

Per un altre costat ens trobem un conjunt de valoracions negatives que consideren que les informacions sobre substàncies psicoactives que apareixen en qualsevol d'aquests mitjans estan buides de contingut.

"Se da mucha información sobre las drogas, en general, y que son malas, pero no te dicen eso, qué tienes que hacer si, en caso que seas fumador que qué tienes que hacer, como relación, como si no... pero bueno, en general, no... lo que sabemos lo sabemos de calle."
(A.E22:60-63)

En aquests casos es pot presentar una actitud d'indolència: *"Pues vale. El deixes passar i... ale! A veure quin és el pròxim."*¹⁴⁹ Ens trobem però, amb relats que expressen un major rebuig vers les produccions que es retransmeten en aquests mitjans, les quals sembla que poden aparèixer com a massa frívols i superficials.

"Como el programa aquél de la [nom d'una famosa presentadora] que sale en [nom d'un canal de TV privada]; eso es horrible, o sea, eso es una garrada como una catedral. Hay que sacar información bien, información la que es. [...] Y no ella, que va a la discoteca, «a ver, ¿cuántas pastillas te dan? A ver, a ver...» con cámara oculta. ¿Pero qué espectáculo quieres buscar tú?" (B.GF2:1015-1027)

Sigui com sigui, veiem que hi ha joves que atribueixen a les informacions que apareixen en els mitjans de comunicació un component de **sensacionalisme** que s'aparella amb un altre de **falsejament de les dades**. Els mateixos relats que denuncien aquesta manca de credibilitat en

¹⁴⁸ (B.GF5:677)

¹⁴⁹ (B.GF3:1140)

les informacions mediàtiques estableixen una relació directa entre aquests missatges i les més altes institucions.

"P9: Claro, eso es horrible, lo que hace el gobierno..."

P3: Es parte de un circo que ahí no quiero entrar porque no.

P9: Claro, es un circo." (B.GF2:1033-1037)

Aquesta relació entre tot allò que surt als mitjans de comunicació i les institucions comença a establir el marc per a desconfiar de la fiabilitat de totes aquelles informacions procedents de qualsevol element susceptible d'estar institucionalitzat, la qual cosa també inclou tots aquells agents de referència amb qui puguin entrar en contacte directe.

D'aquesta manera, i com veurem a continuació, es pot vincular el *professorat* de les institucions educatives i el *personal sanitari* de les institucions de salut també a tota aquesta trama de falsedat aparentment planejada des de l'administració.

Sembla que aquest estret vincle entre els mitjans de comunicació i les institucions és força desenvolupat per una part del jovent entrevistat. La sospita sobre tot allò que pot provenir de l'administració o d'altres canals titllats d'*institucionals* recau doncs sobre totes les produccions que se li atribueixen, entre elles els fullets informatius, també anomenats amb el seu anglicisme *flyers*.

Així, ens trobem amb alguns joves que ens diuen que, de la mateixa manera que feien amb els anuncis televisius, un cop arriba algun d'aquests fulletons a les seves mans *"te lo miras por encima, pero... leerlo, leerlo no, mirarlo."*¹⁵⁰

Tot i així, apareix aquí una diferència de criteri que, fins el moment, encara no havíem vist en l'àmbit de les produccions institucionals de difusió mediàtica. Sembla que hi ha joves que distingeixen aquí entre diferents tipus de fulletons, o *flyers*, i mentre diuen no voler saber res de les informacions institucionals distorsionades afirmen que alguns dels fulletons que fan sí que els mereixen certa credibilitat.

"E: O sigui, penses que estan bé tot i que sigui una menjada de coco?"

P5: No. He dit que n'hi ha molts tipus.

E: Ah, i quins estan bé per tu, per exemple?"

¹⁵⁰ (B.GF7:879)

P5: Els que són únicament informatius.” (B.GF7:954-960)

Sembla que des de les institucions es produeixen un seguit de fulletons informatius que informen i uns altres que no informen. Més endavant analitzarem aquesta qüestió amb deteniment. Sigui com sigui, veiem que la credibilitat atorgada a les informacions produïdes de forma genèrica per aquest conglomerat d'agents, produccions culturals i mitjans de comunicació apareixen esquitxades d'una important sospita de falsedat.

Valoracions de les institucions educatives

El conglomerat que agrupa tot allò institucional sembla que va creixent, i veiem que també pot incorporar les tècniques i els tècnics docents que fan xerrades a les escoles i instituts. En aquest sentit, ens trobem una altra relació directa, i és que molts dels relats no separen les institucions educatives del personal tècnic o docent amb qui s'hi relacionen de forma permanent o bé puntual, com si d'un únic es tractés.

Ens trobem aquí de nou amb un conjunt de valoracions polaritzades que, per un costat, atorguen un alt grau de credibilitat a les informacions lliurades en aquests espais i, per un altre costat, entenen que per molt que es parli de drogues en realitat no s'està informant de res.

En el primer cas, de nou es diposita la credibilitat en el professorat precisament pel seu caràcter institucional, igual que es feia amb les informacions lliurades pels mitjans de comunicació.

“Quan em parlen... a mi quan em ve un professional... que estan preparats per a això, no? Per explicar-me això de les drogues, doncs jo me'ls crec. Igual que miro les notícies, doncs me les miro amb objectivitat, no? O sigui, vale, això és el que ens han dit, d'entrada ens ho creiem i fins la manera... temptejant el tema, doncs pot ser veritat. Normalment no crec que em vinguin a l'escola a dir-me una mentida. O sea, per mi seria contraproductiu que ens ho facin.” (B.GF4:819)

Però com dèiem, mentre que alguns d'aquest joves expliquen que *“moltes de les coses ho sé perquè havien vingut a explicar-ho al col·legi,*¹⁵¹ d'altres afirmen que, efectivament, *“al cole moltes xerrades de sexe i això de drogues... però no t'expliquen res,*¹⁵² posant de relleu, igual que pel que fa als missatges dels mitjans de comunicació, que estan **buides de contingut**.

¹⁵¹ (B.GF5:955)

¹⁵² (B.GF3:1036)

Ens trobem aquí, però, de nou –i de la mateixa manera que vèiem quan descrivíem la informació difosa en els *flyers*– alguns relats que no posen a tot el cos tècnic i docent dins un mateix sac i que estableixen diferències qualitatives entre distints agents educatius a l’hora de valorar el grau de credibilitat de les informacions que es lliuren en les institucions educatives.

“Sí, que a mí me gustaría que en los centros escolares, educativos, lo que fuera, pero lo importante es quién te dé la charla, o sea gente muy preparadísima, ¿vale? No vale que te venga ahí la maestra que se ha leído el «Más Información, Menos Riesgos» del Plan Nacional y te lo va a recitar ¿sabes? No, no.” (B.GF8:1250)

Aquests joves expliquen que hi ha alguns professionals que donen una altra mena d’informacions, que *“t’informen del que te pot passar i del que no.”*¹⁵³ Els mateixos relats que treuen credibilitat a uns professionals docents els hi atorguen a uns altres que semblen donar un tipus d’informació diferent a l’habitual.

“Me da más... acceso, más confianza, más... credibilidad, yo creo. A mí que un tío me diga «que no», ¿sabes? A mí...” (B.GF2:979)

Valoracions de les institucions sanitàries

Pel que fa a les institucions sanitàries ens trobem el mateix que amb les educatives: d’entrada la concepció de la pròpia institució és fusionada amb els professionals que hi actuen i que, per tant, la representen.

De nou, ens trobem amb alguns relats que atorguen un alt grau de credibilitat a les informacions que es puguin trobar en les seves dependències o bé que puguin ser transmeses per part d’algun professional sanitari.

Aquesta credibilitat s’atribueix inicialment a la fiabilitat que proporciona el discurs científic que els sustenta. Amb tot, les informacions que es puguin lliurar en aquests espais o bé per part del seu cos professional no satisfan una part del jovent entrevistat. En matèria de drogues, les institucions sanitàries poden semblar doncs llunyanes, ja que el jovent pot no trobar-hi resposta a l’hora de plantejar els problemes que es poguessin derivar de l’eventual consum de substàncies il·legals. Vet aquí una interacció negativa que ve precedida per un **judici de valor**.

“Le dije que fumaba un porro al día, a ver qué pasaba, y era como... ¿sabes? Totalmente prohibicionista, ¡total! Y dices, bueno, si estoy haciendo algo malo me callo y no digo nada.” (B.GF2:1003)

¹⁵³ (B.GF3:1053)

Cal destacar que, en aquest cas, no apareixen relats que determinin diferències de criteri entre els diferents professionals i tècnics que representen les institucions sanitàries a l'hora de valorar la qualitat i la credibilitat de la informació que manegen: una cosa i l'altra són el mateix.

Valoracions de l'espai domèstic

Respecte a l'espai domèstic, no sorprèn tampoc que aquest es fusioni amb la figura dels membres de la família. Aquí, de la mateixa manera que ens trobem en els espais institucionalitzats, apareixen també postures diferenciades a l'hora de valorar la informació a la que es té accés.

Ens trobem, en primer terme, amb joves que expliquen que el tema de les *drogues* és una qüestió tabú a casa seva i que, per tant, senzillament no se'n parla.

En segon lloc alguns i algunes joves relaten que es produeixen diàlegs amb la família en el sentit d'afirmar que tot consum de drogues és dolent i que se n'ha d'evitar qualsevol contacte. Alguns d'aquests joves atorguen un alt grau de confiança a les explicacions que reben per part dels seus familiars, mentre que d'altres entenen que amb aquest posicionament es troben amb un diàleg complicat.

Finalment, també ens trobem amb d'altres relats que ens mostren diàlegs familiars en què es parla de les diferents substàncies i dels seus efectes, podent mantenir així un diàleg fluït.

"Després mon pare mateix em va dir que a la coca se'ls hi ficava lo que als nens petits se li ficava a les dents perquè no els hi fes mal al créixer, que era anestèsia." (B.GF1:1214)

En qualsevol cas, sembla que la credibilitat atorgada a la informació que els joves entrevistats reben a casa és força variable, de manera que mentre en uns relats s'hi atorga una alta credibilitat, *"sobretot a la família, a mi m'han fet molt"*,¹⁵⁴ en d'altres s'entén que precisament la família es caracteritza pel seu desconeixement en aquest àmbit, ja que *"a casa no en saben res."*¹⁵⁵ En aquest sentit, de nou, s'entén que les informacions que en puguin provenir estan buides de contingut.

Valoracions sobre Internet

L'espai domèstic significa, així mateix, un punt de trobada amb d'altres vies d'accés a la informació, com són els mitjans de comunicació de masses ja esmentats –ràdio i televisió–, i en

¹⁵⁴ (B.GF5:964)

¹⁵⁵ (B.GF3:1032)

molts casos, un punt de connexió permanent que, actualment, s'ha constituït com una immensa xarxa digital de difusió i intercanvi d'informacions i produccions culturals diverses: Internet.

Aquesta via d'accés a la informació adquireix també entitat per ella mateixa, més enllà del format i la qualitat dels continguts que s'hi consultin, de les produccions culturals que s'hi visualitzin o dels agents humans amb qui s'intercanvien informacions i opinions. Internet sembla constituir una via d'accés proactiva i s'identifica amb aquella via en què es pot anar a buscar informació sobre tot allò que es desitgi. Ens trobem així amb relats que identifiquen Internet com una eina dissenyada per a aquelles persones que desitgin cercar **informació més detallada**, en aquest cas, sobre *drogues*, i és que *"en Internet mismo puedes encontrar lo que quieras."*¹⁵⁶ I és aquí quan veiem que, a l'hora de valorar Internet com a via d'accés a informació, allò que es fa és fusionar aquesta TIC amb tot el ventall produccions diverses a les que es té accés a través d'aquest mitjà.

"Yo vi un reportaje con un amigo mío que se lo bajó por Internet y hablaba sobre las drogas en los años 60 en los Estados Unidos que estaban legalizadas y utilizaban las pastillas de éxtasis como... los psiquiatras como uso terapéutico, y arreglaban problemas, y arreglaban parejas, los matrimonios..." (B.GF2:713)

Els relats de les persones entrevistades donen a entendre que a la televisió convencional potser mai podrien veure produccions d'aquesta mena. A la xarxa s'hi poden trobar informacions sobre el consum de substàncies que poden arribar a diferir molt d'aquelles que retransmeten de forma sistemàtica els mitjans de comunicació convencionals.

"Luego sí... yo, por ejemplo, entraba en Internet y todo y me... ¿sabes? Y me iba para enterarme de lo bueno y de lo malo también. Porque lo malo también hay que saberlo." (A.E12:47-49)

Així, Internet és l'espai reservat per a donar ales al desig de més informació, igual que ho són altres produccions no audiovisuals com llibres i revistes especialitzades. Aquestes vies proactives d'adquisició d'informació poden posar-se sovint en el mateix calaix, aquell en el qual es poden cercar informacions diferents. En aquest sentit, cal dir que els joves que senten necessitats de més informació atorguen una important **credibilitat** a les vies de coneixement

¹⁵⁶ (B.GF2:854)

que consulten de forma proactiva, de manera que *“vas conociendo por Internet, por lo que lees en libros o en revistas, por los reportajes...”*¹⁵⁷

Valoracions de les intervencions en medi festiu

Ens trobem, finalment, amb una darrera fusió entre espais, vies d'aprenentatge i agents de referència, en aquest cas entre aquells espais potser menys formalitzats i institucionalitzats –el carrer, les festes... – i els agents amb els que s'hi interactua.

Ens trobem aquí, en primer lloc, relats que fan referència a persones especialitzades en informar sobre drogues i que situen paradetes informatives en festes i concerts. Tot i que ens trobem qui diu que els ha vist però que mai no els ha visitat, alguns dels joves entrevistats afirmen que allà hi troben **informació independent** de la que es troba habitualment en els espais més institucionalitzats, i que és molt ben valorada (ens endinsarem en aquesta mena d'informacions més endavant en propers apartats).

“Realmente yo en muchas fiestas, o sea, pues te encuentras con la información. O sea, realmente para mí esa información... no sé, yo creo que esa información es súper buena ¿no? Porque es el tema éste, independientemente de ser consumidores o no, o sea te están dando información de lo que es.” (B.GF6:1091)

Valoracions sobre els agents proveïdors de substàncies

En aquests mateixos espais apareixen també com a agents de referència les persones proveïdores de substàncies, conegudes popularment com a *camells*, les quals constitueixen una altra via d'accés a informació sobre les substàncies que tenen entre mans. Ens trobem amb un bon nombre de relats que atorguen una **baixíssima credibilitat** –si no nul·la– a aquests agents pel que fa a la informació que poden proporcionar. En primer lloc, sembla clar que el proveïdor *“no et diu lo que li aïaden”*.¹⁵⁸ El grau d'adulteració a què es veuen sotmeses les substàncies amb què es comercia és quelcom que, en principi, el proveïdor no explicarà, *“pues et dirà: «pues esto te fliparás, no sé qué.» «¡Ah, guay! ¡Pues te lo pillo!»*¹⁵⁹ I és que segons alguns dels relats, en moltes ocasions no és segur que ni tan sols aquestes persones sàpiguen què és el que estan venent: *“El propi camell, diguem, pot arribar a confondre el MDA, que és cristal, amb lo que és el MDMA, que és èxtasi.”*¹⁶⁰

¹⁵⁷ (B.GF2:719)

¹⁵⁸ (B.GF1:1110)

¹⁵⁹ (B.GF1:923)

¹⁶⁰ (B.GF1:911)

Així mateix, el proveïdor és un comerciant, i es troba sotmès a les lleis del lliure mercat, de manera que *“lo que li interessa és treure benefici, per tant no li interessa donar-te informació com perquè després tu no li pillis.”*¹⁶¹ La persona proveïdora no explicarà doncs la posologia ni les contraindicacions dels fàrmacs il·lícits que està comercialitzant, de manera que no estarà informant sobre els riscos potencials que es puguin derivar del seu consum.

Amb tot, no tots els relats expressen aquesta manca de credibilitat en les informacions proporcionades per la persona que proveeix els joves amb les diferents substàncies. I és que en moltes ocasions, aquesta persona pot ser un membre del mateix grup d'iguals.

“P3: Hombre, jo sé la gent qui és... i sí que tinc confiança.

E: Confiança en què?

P3: En lo que em foto.” (B.GF3:1319-1323)

La confiança en la persona determina doncs el grau de credibilitat que es dipositi en les informacions lliurades quan aquestes provenen d'una persona proveïdora. Aquesta confiança està molt lligada a si la persona pertany o no al grup d'iguals, i és que *“si pillis a la discoteca és diferent, hi ha gent que no coneixes.”*¹⁶²

Valoracions sobre el grup d'iguals

Ens trobem doncs amb què el grup d'iguals suposa per a molts dels joves entrevistats una de les vies d'accés a la informació amb un grau de credibilitat més alta. Amb el grup d'iguals hi ha una afinitat evident, amb la qual cosa *“en teoría lo que les guste a ellos más o menos te gustará a ti, es la seguridad.”*¹⁶³ L'afinitat genera una predisposició a pensar que allò que convé a aquelles persones que s'identifiquen com a membres del propi col·lectiu també haurà de ser convenient per a un mateix. Així mateix, a partir dels relats se'n desprèn la idea que *“els amics expliquen més,”*¹⁶⁴ i és que ja hem vist com un bon nombre dels joves i les joves entrevistades manifesten que la informació que prové de mitjans més institucionalitzats no els hi aporta res de nou.

“...o s'estan preparant el que es van a fotre i et van explicant, saps? «Esto es tal», o «pim pam». És que jo crec que un cole no t'ho explica tot, jo crec que t'expliquen més.”

(B.GF4:785)

¹⁶¹ (B.GF1:1224)

¹⁶² (B.GF3:1342)

¹⁶³ (B.GF2:808)

¹⁶⁴ (B.GF4:777)

Els iguals gaudeixen d'una confiança de la qual, en molts casos, s'ha desposseït a d'altres fonts més institucionalitzades. La confiança s'acomoda en l'espai de les informacions fiables, constituint-se en una font *(con)fiable*, que entén que la informació que provingui dels iguals, *"en principio, habría de ser más sincera,"*¹⁶⁵ la qual cosa pressuposa d'altra banda que la informació que prové d'altres fonts serà potser menys sincera, menys *(con)fiable*.

Allò que diuen les pròpies amistats o la gent propera i allò que es veu en alguna persona pròxima al propi entorn d'afinitats és bàsic a l'hora de donar sentit a les informacions disponibles. El grup d'iguals es constitueix doncs com una font d'alta credibilitat per la via de les *experiències compartides*. Amb tot, les experiències compartides no són únicament atribuïbles al grup d'iguals, sinó que poden associar-se a d'altres grups propers, com la família o el veïnat.

En aquest sentit, els relats mostren que les experiències adquirides per la via de l'*aprenentatge oral* i vicari són molt potents i poderoses a l'hora de certificar o falsejar aquelles informacions formals amb què es compta i que no han pogut ser contrastades –per dir-ho d'alguna manera– de forma empírica.

L'experiència oral i vicària pot determinar el sentit que prenguin les informacions de què es disposi així com aquelles que estiguin per arribar. Allò que es veu amb els propis ulls gaudeix d'una *altíssima credibilitat*, i és així com en alguns casos pot dur a l'establiment d'un sentit molt marcat per a determinades certeses.

"Perquè tenia un tio... jo era menudeta i se va morir un tio de... que era drogaddicte, i me'n recordo que el veia caminar pel carrer demanant a tothom diners. Això... això em va marcar molt." (B.GF5:964)

De la mateixa manera, en d'altres casos l'experiència vicària pot comportar la *determinació de certeses* que circulen en un sentit gairebé contrari.

"També pot passar el del sentit contrari, que per exemple, lo de la festa, vale? Jo veig que el meu amic s'està fotent coca i veig que li senta bé, que ell no ha tingut cap problema greu, que dius vale, se queda així una mica tonto i tal, però res seriós, per dir-ho així. Claro, dius vale, llavors a mi tampoc no em pot passar." (B.GF7:1204)

Segons les persones entrevistades, les experiències compartides –a través de relats orals o d'experiències vicàries– aporten al component teòric un **criteri de realitat** observable que

¹⁶⁵ (B.GF1:1411)

validarà o falsarà aquelles informacions a què s'hagi pogut tenir accés. En aquest sentit, tot plegat pot arribar a reduir-se a les experiències alienes a què es pugui tenir accés.

“Hi ha molta informació teòrica però que realmente la pena... o sea, a parte de que no todo el mundo se interesa por esta información teórica, ¿sabes? Que ya creo que es un error... Después es això, no? Es la experiencia que conozcas de la otra gente, o sea...”
(B.GF1:889)

Es parteix doncs d'una forta confiança cap a tot allò que explica la gent, i especialment les persones percebudes dins d'un marc d'afinitat comuna, així com allò que s'observa que els està succeint.

Amb tot, aquesta credibilitat atorgada al grup d'iguals no es manifesta de manera tan sòlida en tots els relats sorgits al llarg de les diferents entrevistes. Ens trobem doncs amb alguns dels joves entrevistats que restringeixen el grau de confiança, i per tant el de credibilitat, als amics més propers. Se situa fora del grup d'iguals la resta de joves tot i que, d'entrada, puguin pertànyer un mateix grup afí, i expressen una manca de confiança en les informacions que en puguin provenir.

“Depèn de la persona amb qui parlis, no? O sigui, si parlo amb una persona, amb un amic meu de tota la vida que realment hi confio... i en canvi jo tinc, potser tinc dos o tres amics que em diuen una cosa i jo me la crec, que inclús els hi confiaria la meva vida a aquesta persona, o sigui, de total confiança. Si he de fer una cosa la faig amb ell, i amb ningú més. Después, si anem a una festa i, cosa que jo no solc fer, però em diuen de fotre'm una ratlla, doncs la informació doncs molt agafada amb pinces, no? No m'ho creuré 100%, ho sabré i ja està, no és una cosa que vagi a missa el que em diuen tampoc.” (B.GF4:815)

Aquesta progressió va en alça en d'altres relats, en què ens trobem que la credibilitat dipositada en la informació lliurada pels iguals ja no es ceneix només a la procedent d'aquelles persones que gaudeixen de la màxima confiança. En molts casos, doncs, ens trobem amb què alguns dels joves entrevistats afirmen que la informació que se'n pot extreure és de poca qualitat, *“suben mucho y ya está”*,¹⁶⁶ o bé, fins i tot, s'afirma que la que se n'obté és poc fiable, *“a mí los colegas no me dan seguridad.”*¹⁶⁷ I és que si s'entra a valorar la qualitat de la informació lliurada, alguns opinen que *“los amigos muchas veces también desconocen la información.”*¹⁶⁸

¹⁶⁶ (E24, 62)

¹⁶⁷ (B.GF2:810)

¹⁶⁸ (B.GF6:1223)

En uns casos es desconfia de les informacions lliurades pel conjunt d'amics i amigues, en tant que es té la seguretat que, de la mateixa manera que algunes fonts més institucionalitzades només enaltiran les característiques negatives del consum de substàncies, el grup d'amistats pot caure en el mateix error i emfasitzar tan sols aquells elements positius que es desprenen del consum.

"Jo crec que bàsicament, ja no la informació que et donen a l'escola, però acostuma a ser més aviat, no fumeu, és dolent, les drogues no se què. I la informació jo crec que bàsicament és de boca a boca, llegendes urbanes, bastant dolenta bàsicament, jo crec."
(A.E15:47-49)

Igualment, es reconeix que cada persona és diferent, que els desigs d'una difereixen dels d'una altra i que el consum de substàncies no ha de tenir necessàriament els mateixos efectes sobre tothom. Així, *"para él tirarse de un puente quizás es súper guay, y yo... pues soy más tranquila, ¿me entiendes?"*¹⁶⁹

Aquest fet se suma a la percepció del fet que no tots els consums han de produir necessàriament els mateixos efectes sobre diferents persones i és que *"a cada un li pot afectar d'una manera, o sigui tu el veus però no saps si podràs acabar com ell o pitjor"*,¹⁷⁰ sobretot en els casos en què es diposita certa confiança en d'altres informacions que contradiuen allò que ens mostren els ulls.

Aquest argument sembla servir també com a un element força important a l'hora de restar credibilitat a l'aprenentatge oral i vicari, amb el qual també es relaciona el grup d'iguals. Amb tot, les narracions i les experiències compartides –oralment i vicària– són força poderoses i gaudeixen d'una altíssima credibilitat.

"Información no hay ninguna, te enteras de la gente que la toma. Tú tienes relación con esa gente y ves cómo está." (B.GF6:1031)

Valoracions sobre l'experiència pròpia

I és aquí on ens trobem amb la darrera de les vies d'accés a la informació a esmentar: l'experiència pròpia. Els relats mostren com, un cop totes les vies d'accés a la informació han estat posades en dubte, tant aquelles més institucionalitzades com aquelles que compten amb

¹⁶⁹ (B.GF2:830)

¹⁷⁰ (B.GF8:833)

un component més informal, apareix l'argument que no hi ha cap font d'informació més fiable que la pròpia experiència, que segons alguns, *"jo crec que és la millor."*¹⁷¹

"És que jo també ho veig una tonteria, perquè et poden dir moltes coses, vale, però si no... al final penses «vale, passo d'això». Fins que no ho comproves tu mateix no ho saps." (B.GF7:863)

De fet, alguns relats expliquen que, per molt ben informat que algú estigui no pot saber què és una substància fins que no la prova. Fins i tot se'ns explica que *"la informació generalment llega després, no antes de consumir"*.¹⁷² I és que sembla que alguna cosa no encaixa prou bé entre allò que es desprèn de l'experiència dels joves entrevistats que han consumit alguna substància i les informacions genèriques que circulen al voltant d'aquelles substàncies.

"P1: Pues a mí no me cuadra.

E: ¿El qué no te cuadra?

P1: Pues això, la propaganda aquesta que fan, i tot això.

E: Per què no?

P1: Pues perquè una cosa si no la vius... no... s'ha de viure personalment." (B.GF3:1172-1180)

Val a dir que no hem trobat relats que desproveeixin de credibilitat l'experiència com a font d'informació. Aquesta via d'accés a la informació només és accessible de forma directa a través del consum i, com ja sabem, si no hi ha consum, l'experiència aliena només es pot conèixer a través de relats orals o bé d'experiències vicàries.

El que veiem, doncs, és que les persones que acumulen experiències confien en els coneixements que n'extreuen, tot i que aquests coneixements vivencials no siguin valorats de la mateixa manera per terceres persones alienes a aquests consums.

¹⁷¹ (B.GF5:953)

¹⁷² (B.GF2:896)

Síntesi

Les vies d'accés a la informació sobre drogues és valorada de diverses maneres. En primer lloc, es pot interrelacionar els **mitjans de comunicació de masses** amb les produccions institucionals. Els missatges d'aquests canals presenten una alta *credibilitat* per part d'un sector de joves. Simultàniament, els missatges institucionals versats per aquests canals són fortament rebutjats per un altre sector del jovent, que entén que les seves informacions estan *buides de contingut, són frívoles i superficials* i tenen un component de *sensacionalisme* aparellat a un *falsejament de les dades*. En el cas de les **institucions educatives** així com les **institucions sanitàries** succeeix el mateix, afegint-hi un component de llunyania quan apareix un *judici de valor* professional sobre el possible consum del jove. Pel que fa a l'**espai domèstic**, les drogues poden esdevenir una temàtica *tabú*, se'n pot parlar en un diàleg complicat en què no se'n pot dir res de positiu, o bé se'n pot parlar en profunditat en un *diàleg* fluït. **Internet** emergeix com un espai alternatiu en què es pot trobar *informació més detallada* sobre coneixements no accessibles en els espais citats i, per tant, gaudeix d'una alta *credibilitat* pel que fa a la fiabilitat de la informació. Es compta també amb persones especialitzades en drogues que se situen en **paradetes informatives** en festes i concerts; aquestes persones i espais gaudeixen també d'una alta credibilitat respecte a les informacions que proveeixen, atès que poden proveir una *informació independent* i molt ben valorada. Els **agents proveïdors de substàncies** –els «camells»– gaudeixen d'una *baixíssima credibilitat*, atès que no acostumen a oferir fiabilitat en les seves informacions; a no ser que pertanyin al grup d'iguals. I és que el **grup d'iguals** manté una alta *credibilitat*, atès que es constitueix com a una de les fonts més fiables quant a l'accés a la informació, constituint-se com una *font (con)fiable*. Les experiències compartides via *aprenentatge oral i vicari* gaudeixen també d'una altíssima credibilitat, atès que es basarien en un criteri de realitat observable. A mesura però que es restringeixen els límits del propi grup d'iguals, la informació pot anar fent-se *poc fiable*, reduint-se als espais de relació més immediats. Finalment, l'**experiència pròpia** s'erigeix com la font d'informació més *fiable* per a aquelles persones que en tenen.

4.4.3. La qualitat de la informació

Acabem de veure fins a quin punt les diferents vies d'accés a la informació són agrupades i desagrupades de forma força variada per part del jovent entrevistat. Aquestes diferents vies d'accés a la informació lliuren tipologies de missatges molt diferents, de manera que sovint se'n poden derivar **aprenentatges contradictoris** entre ells.

“Potser és impossible i tot. És tornar a començar, des que el sistema educatiu comença que som nens petits, aprendre les coses tal i com són i com ho hem de fer. I clar, què passa aquí? Doncs que el mestre ensenya una cosa, el pare ensenya una altra, la vida ensenya una altra, i al final acaba un guirigall al cap de cada persona que no sap decidir, saps? Molt complicat, això.” (B.GF4:1339)

A aquesta diversitat de discursos situats en diferents espais i persones s'hi ha d'afegir la sensació del jovent que es troben davant d'uns **coneixements canviants**, que es transformen amb el pas del temps. S'entén que les informacions poden contradir-se en gran mesura degut a la seva manca d'adaptabilitat a aquests canvis.

“Pero es que claro, ¿cómo sabes... o sea, que es una información absolutamente cierta? Es que... ¿sabes? De aquí 20 años dirán otra cosa sobre las... Es que es como todo, es una evolución, ¿no? Y antes pues se pensaban que eran terapéuticas, que eran terapéuticas... Y luego han descubierto que tan terapéuticas no son algunas, luego que hay algunas para algunas cosas terapéuticas, ¿entiendes?” (B.GF1:992)

Aquest guirigall de fonts d'informació i la diversitat de missatges als quals són sotmesos les noies i nois joves entrevistats fa difícil prendre una decisió sobre quines són les fonts i les informacions més fiables i quines són les menys fiables.

Hem vist que, en aquest sentit, en els diferents relats s'atorga a aquestes vies d'accés a la informació distints graus de credibilitat respecte a les informacions disponibles: des de la confiança total al rebuig més absolut passant per criteris intermedis més flexibles. I és aquí on es fa evident que allò que s'està valorant no és l'origen ni la quantitat de la informació sinó el tipus i **la qualitat de la informació**. I és que valorar la quantitat d'informació de què es disposa no té gaire sentit quan allò que crida l'atenció és la seva (manca de) qualitat.

D'aquesta manera, en una primera mesura nivell quantitatiu de la informació disponible per al jovent, sembla hi ha molta informació, que aquesta es troba per tot arreu. Els relats expliquen

que *"en cualquier parte te encuentras información: en el cole, en la calle..."*¹⁷³ I és que *"hi ha molta informació, és que ara no ens podem queixar de la informació!"*¹⁷⁴

Ens trobem també amb relats en què emergeix la percepció que hi ha molta informació però que aquesta no es troba directament a l'abast del jovent, i que per tal d'accedir-hi cal cercar-la. I és que *"tota informació pots trobar-la, saps? Si la busques..."*¹⁷⁵ Però, és clar, si la qüestió no es mira des d'una òptica quantitativa sinó més aviat qualitativa, la cosa canvia.

"Yo sí que sé que hay mucha información. Hay mucha. Ya te dicen que es muy malo, que drogarse es muy malo." (B.GF2:868)

I doncs, quina informació caldria cercar quan ja es coneix el contingut perenne d'aquesta informació? *"Ja sabem que totes les drogues són dolentes"*¹⁷⁶, i per tant, *"ja sé tot el que necessito: les drogues són dolentes."*¹⁷⁷ És en aquest moment que pot aparèixer un qüestionament de la qualitat d'aquesta informació. La manca de voluntat per adquirir noves informacions es relaciona doncs amb la qualitat d'aquesta, i és que en les entrevistes s'afirma que *"la informació és dolenta"*¹⁷⁸ i, per tant, no és d'estranyar que es pensi que *"no hay información, hay un desmadre y ya está."*¹⁷⁹ Però què vol dir que la informació és dolenta? Quina és doncs la informació bona per a aquests joves?

Els mateixos relats que desqualifiquen aquestes informacions afirmen, en alguns casos, que sí s'han trobat amb un altre tipus d'informacions que poden procedir igualment d'allò institucional, i que està caracteritzada principalment per ser *"únicament informatius."*¹⁸⁰ I és que aquestes informacions expliquen aspectes concrets de cada substància sense posar-se a jutjar moralment les persones que les consumeixen. Aquestes informacions *"no te dicen que esto o aquello es malo, sino que te dicen lo que te puede y lo que no te puede hacer."*¹⁸¹

Així, més enllà de les informacions atribuïdes a l'experiència –ja sigui la pròpia o la compartida per via aliena–, que són les que resten més lluny de les institucions, ens trobem amb dues tipologies d'informació que, tot i percebre's ambdues com a institucionalitzades, es perceben com a fortament diferenciades.

¹⁷³ (B.GF7:658)

¹⁷⁴ (B.GF1:499)

¹⁷⁵ (B.GF7:987)

¹⁷⁶ (B.GF4:1025)

¹⁷⁷ (B.GF4:1063)

¹⁷⁸ (B.GF5:1038)

¹⁷⁹ (B.GF2:880)

¹⁸⁰ (B.GF7:960)

¹⁸¹ (B.GF2:978)

1. **Discurs institucional contrari al consum.** Les informacions que alguns dels relats defineixen com a "*antidroga*" o "*prohibicionista*"¹⁸² i que es caracteritzen per un posicionament marcadament contrari al consum.
2. **Discurs institucional que no jutja moralment el consum.** Les informacions que alguns dels relats descriuen com a "*otra alternativa*"¹⁸³ i que es caracteritzen per no jutjar moralment les persones que han decidit no consumir.

Síntesi

El jovent es troba davant d'una gran quantitat d'informacions que el pot sotmetre a *aprenentatges contradictoris* en un context de *coneixements canviants*. En general es valora positivament el fet que es compta amb una gran *quantitat d'informació*, però es creu que allò rellevant és tenir en compte el tipus i la *qualitat de la informació* a què es té accés. En relació amb aquesta qüestió, el jovent identifica dos tipus de discursos i tipologia de missatges de drogues, procedents tots dos de fonts institucionals però que es presenten com a fortament diferenciades entre elles: un discurs que es mostra *contrari al consum*, i un altre discurs que *no jutja moralment* el consum de drogues ni les persones que han decidit de consumir.

Els joves entrevistats no semblen tenir nom per a aquestes diferents modalitats d'informació institucional. Identifiquem aquestes dues modalitats d'informació amb els paradigmes de pensament, els repertoris discursius i els models d'intervenció que hem vist en les descripcions i la revisió de la literatura del Capítol 2 (marc teòric):

1. *Discurs abstencionista (protecció de la salut) → Model prohibicionista*
2. *Discurs de promoció de la salut → Model de reducció de riscos*

Vegem-ho més detalladament en els següents apartats, començant pel primer.

¹⁸² (B.GF2:1003)

¹⁸³ (B.GF2:272)

4.5. Una intervenció des del model prohibicionista

En el present apartat veurem en primer lloc aquells arguments que donen fe del model prohibicionista a l'hora de definir la naturalesa dels missatges institucionals en matèria de 'drogues'. A continuació ens detindrem a analitzar els arguments que es despleguen al seu favor i aquells que ho fan en la seva contra.

4.5.1. El discurs abstencionista

Començarem per veure quins són els relats que sorgeixen a l'hora de descriure les característiques principals del discurs moral-biomèdic-assistencial-abstencionista que caracteritza aquest paradigma global de protecció de la salut, i que estableix el *prohibicionisme* com a model d'intervenció davant del fenomen de les drogues. Aquest discurs, que a partir d'ara anomenarem senzillament com a discurs abstencionista, és el que predomina en les campanyes públiques dirigides a la prevenció dins d'aquesta àrea i, per tant, el primer i les segones es relacionen inextricablement en l'imaginari col·lectiu dels nois i les noies adolescents i joves entrevistades.

En aquest sentit, i com veurem, els missatges institucionals es defineixen com a una mena de campanyes de prevenció *contra* el consum de drogues. És per aquest motiu que el discurs es caracteritza pel seu caràcter abstencionista. La noció de prevenció es vincula a la prohibició o bé al fet d'evitar un acte. Es prevé el consum, no les seves conseqüències atès que es dóna per descomptat que evitant l'acte no hi haurà efectes.

Per a sostenir aquest objectiu complex, l'argument es basa en una premissa molt bàsica: les drogues són dolentes. Aquesta és la concepció que pot portar a afirmar que el consum invariablement *"acaba haciéndote daño,"*¹⁸⁴ o que pel fet de consumir *"la vida se acaba antes."*¹⁸⁵ En considerar que el desenllaç inevitable del consum tan sols pot ser negatiu, la noció de risc no té aquí cap mena de cabuda, ja que aquesta incorpora la possibilitat que aquest desenllaç pugui no ser negatiu. 'La droga', concebuda des d'aquest discurs, conduiria a un únic final possible: el dany i la degradació física i psíquica.

Es tracta d'un camí de sentit únic sense gairebé possibilitat de retorn. S'assumeix la *teoria de l'escalada*, segons la qual una vegada iniciat el consum es continuarà amb dosis majors i amb

¹⁸⁴ (B.GF7:238)

¹⁸⁵ (B.GF6:748)

drogues més dures. És la idea que el consum és un recorregut en què *“tothom comença fumant un porro,*”¹⁸⁶ com a punt de partida d’iniciació al perillós món de les drogues:

“Pues que es esto, quizás la pruebas una vez, un par de veces, una pastilla, una ralla y ya sí, creo que comienzas.” (B.GF2:1250)

“Te fumes una droga com un porro que no t’afecta en excés, després ja passes a la pastilla, la ratlla... i segueixes.” (B.GF5:1219)

Seria així, doncs, com s’explica el vincle intrínsec entre consum i dany inevitable. I és que, a més, iniciar-se en l’ús fortuit de substàncies psicoactives desemboca en l’*addicció*. Tot i que es pressuposa que aquest recorregut es podria eludir si la persona tingués el control dels seus actes s’argumenta que les substàncies psicoactives, o més concretament, ‘la droga’, *“tu no la pots controlar, et controla ella a tu.”*¹⁸⁷ Des d’aquesta concepció, només queda una opció per no caure en l’addicció: evitar el consum, no iniciar el camí en el món de les drogues. I, en el cas que ja s’hagi començat, intentar sortir d’aquest procés de degradació abans d’*“acabar destrossat.”*¹⁸⁸

En definitiva, si tota droga és dolenta, si tot consum comporta conseqüències negatives i si a més es tracta d’un trajecte que va empitjorant, l’única estratègia preventiva és la que condueix a no consumir. És a dir, des d’aquest discurs, l’*abstinència* és l’objectiu únic de tota estratègia preventiva.

Un cop establert quin és l’objectiu, es precisa delimitar també quin ha de ser el missatge d’aquest discurs. Atès que allò que es vol assolir és l’abstenció, el missatge que resa *“di NO a las drogas”*¹⁸⁹ constitueix el conseqüent contingut central de les campanyes. Es tracta d’un missatge en forma d’imperatiu de prohibició. Amb la no realització d’un acte –el consum– se n’hauran d’evitar totes les seves conseqüències negatives.

“Para evitar caer en esa tentación tomas la decisión de no, no quiero entrar ahí.”
(B.GF6:505)

A l’hora de difondre aquest missatge, es considera adequat recórrer a estratègies publicitàries d’alt impacte emocional. Així, s’advoca per buscar impactar per mitjà dels continguts per tal

¹⁸⁶ (B.GF5:1262)

¹⁸⁷ (B.GF8:647)

¹⁸⁸ (B.GF8:647)

¹⁸⁹ (B.GF8:753)

de provocar por als actes i als seus efectes. En aquest sentit, l'agressivitat és llegida com a sinònim d'eficàcia de les campanyes.

Fins i tot, es plantegen les campanyes agressives de reducció d'accidents de trànsit com el model a seguir. Des d'aquesta concepció, es considera que quan més “fort” sigui el missatge més afectarà la població diana, la qual s'identificarà en major mesura amb el fet de poder patir les conseqüències negatives associades inevitablement al consum. Es pensa que la pregunta *“i si em passa a mi?”*¹⁹⁰ sorgirà i que això portarà a evitar el consum. La següent cita il·lustra clarament fins a quin punt la concepció de la gestió de la por per mitjà d'aquesta mena d'impacte ‘sensacionalista’ es considera una estratègia de prevenció eficaç:

“El que haurien de buscar amb les drogues és anuncis forts, com el que fan amb tràfic amb l'accident que mostren tal i com és, o amb els pulmons cremats o amb el tabique nasal destrossat. Perquè ja sabem que totes les drogues són dolentes, sabem el que fa i tot. I si d'alguna manera volen fer-nos donar compte del que fa, pues anuncis com són de veritat. Que mostrin la realitat d'aquella droga. No que et diguin és dolenta o et perjudica, saps? Si et diuen això no et farà res... però si et mostren uns pulmons cremats potser t'afecta un pelet més.” (B.GF4:1025)

Com veiem, es considera que l'ús de casos exemplars dins d'aquesta línia estratègica pot facilitar l'assoliment dels objectius plantejats. Segons aquest discurs, es pensa que calen *“proves materials,”*¹⁹¹ perquè *“la gent vegi com s'acaba.”*¹⁹² Seguint amb aquesta idea, s'argumenta que la transmissió del missatge hauria d'estar a càrrec de persones amb una llarga trajectòria de consum i, per tant, amb un llarg recorregut de deteriorament personal. D'acord amb aquest argument, si l'ús de drogues sempre té un desenllaç dolent i comporta indefectiblement una degradació física i psíquica, les persones amb molta experiència de consum de substàncies *evidenciarien* aquestes conseqüències. Es tracta doncs de **mostrar persones amb la vida destrossada pel consum**. Així, la millor prevenció la faria qui pugui dir:

“Mira, yo consumía y estoy así. Si vosotros consumís, ya veréis si el día de mañana, vais a acabar como yo.” (B.GF6:1375)

Vegem, per últim, quina es considera que hauria de ser la població destinatària a la qual s'hauria de dirigir aquest missatge. Com a conseqüència de partir de l'assumpció de la teoria de l'escalada, s'entén que cal concentrar els esforços de la prevenció en evitar l'inici del

¹⁹⁰ (B.GF3:1544)

¹⁹¹ (B.GF4:1028)

¹⁹² (B.GF3:1526)

consum. Per tant, *“jo em centraria més en la prevenció que en la cura.”*¹⁹³ És a dir, des del discurs abstencionista es considera que la població destinatària del seu missatge són les persones no consumidores, aquelles que encara no han caigut en la temptació i, per tant, en la inevitable degradació. Aquelles que encara es poden *salvar*.

En aquest sentit, es considera que orientar la prevenció cap a les persones que ja s’han iniciat en el consum és una forma de malversar esforços. Aquests s’haurien de reservar per a la prevenció de l’inici del consum de les drogues. Aquesta concepció que *“lo que no podem remeiar, ho hem d’evitar,”*¹⁹⁴ s’exemplifica en la següent cita:

“Jo trobo que es pot evitar més, que és més factible, que cinquanta persones d’una discoteca no prenguin que intentar tu salvar les altres.” (B.GF5:1200)

Síntesi

El model prohibicionista apareix en relats que es fonamenten en un discurs moral-biomèdic-assistencial-abstencionista –o senzillament *discurs abstencionista*– el qual es basa en la premissa bàsica que les drogues són dolentes. S’assumeix la *teoria de l’escalada*, de manera que s’equipara totes les substàncies psicoactives il·legals dins d’un continu de degradació inevitable de la persona, que entén que *l’ús fortuit de substàncies psicoactives desemboca en l’addicció* a les mateixes. Per aquest motiu, l’abstinència és l’objectiu únic de tota estratègia preventiva. S’entén que, amb aquest objectiu, és apropiat recórrer a *estratègies publicitàries d’alt impacte emocional*, que evidencien les conseqüències nefastes del consum de drogues. Més concretament, es tracta de *mostrar persones amb la vida destrossada pel consum*. Així mateix, atès que amb la població consumidora ja no s’hi pot fer res, la població destinatària del seu missatge són les persones no consumidores.

Vegem a continuació el conjunt de valoracions que es fan al voltant d’aquest discurs abstencionista. Amb l’objectiu de facilitar la lectura d’aquest apartat l’exposo dividit en dos subapartats. En el primer es revisaran quins són els arguments i explicacions que emergeixen a l’hora de fer-ne una valoració positiva i en el segon els que es fan servir quan es valora negativament.

¹⁹³ (B.GF5:1200)

¹⁹⁴ (B.GF5:1204)

4.5.2. Valoracions favorables al discurs abstencionista

Una vegada definides les característiques distintives d'aquest discurs, considerem ara quins són els arguments que s'esgrimeixen per defensar-lo. Aquí, entrem en la dimensió valorativa del discurs abstencionista. Es tracta de veure el tipus d'explicacions que es despleguen a l'hora d'advocar per la seva aplicació en les campanyes públiques.

El primer d'aquests arguments ens assenyala que tant les campanyes del *No a la droga*, com la prohibició legal, així com el control moral són elements que presenten un caràcter de necessarietat. L'argument que s'esgrimeix a l'hora de sostenir la necessarietat de la prohibició és que *"si no existís, es consumiria molt més."*¹⁹⁵ És a dir, sense la prohibició, sense un ferm control extern, les persones caurien de forma massiva dins d'aquest món de consum.

Al respecte, es fa servir l'analogia amb el tabac. Advertir que consumir és perjudicial sense acompanyar-ho d'una prohibició estricta és un camí erroni. Si s'abandonés el discurs abstencionista –i la prohibició associada a aquest– el consum de substàncies psicoactives s'entendria *"com una cosa normal."*¹⁹⁶

En aquest sentit, es considera que les campanyes abstencionistes són necessàries perquè sempre poden contribuir a salvar les persones de caure en el consum i patir-ne les nefastes conseqüències. Fins i tot, s'ironitza al voltant de la disminució de l'esperança de vida que comportaria eliminar-ne la prohibició. Aquesta idea que presenta l'abstencionisme com una assegurança de vida enfront del consum s'explica de la següent manera:

"Sempre, algú despistat enganxaran i potser el salven, no? de què no es foti una ratlla i l'acabi palmant." (B.GF4:877)

Igualment, un segon argument és el que defensa l'alta eficàcia del discurs abstencionista. El criteri per sostenir aquest argument és que les campanyes públiques de prevenció del consum es fonamenten en el discurs abstencionista i, per tant, això s'ha de deure a què aquestes presenten un grau important d'efectivitat. En aquest sentit, i de forma tautològica, les campanyes abstencionistes validen la seva efectivitat pel fet d'existir i subsistir al llarg del temps. I és que assumint que *"gràcies a una propaganda pots deixar les drogues, i evitar que aquell es drogui,"*¹⁹⁷ es considera que el missatge compleix el seus objectius. Així, si hi ha gent que ha decidit no prendre aquestes substàncies és precisament perquè existeix un discurs

¹⁹⁵ (B.GF4:913)

¹⁹⁶ (B.GF5:1276)

¹⁹⁷ (B.GF5:1119)

públic que justifica i fonamenta la seva elecció d'abstenir-se. Tot això porta a concloure que la publicitat reiterada del *No a les drogues* sí que ha de ser efectiva.

Tanmateix, s'accepta el fet que hi ha moltes persones que consumeixen drogues així com moltes altres que contínuament inicien nous consums. És per això que es reconeix que aquestes valoracions positives es basen en aquells nombrosos casos concrets en què, en efecte, no s'ha caigut en el consum i en els quals, per tant, el discurs ha assolit l'objectiu de l'abstinència. S'assumeix, amb tot, que hi ha molta gent que, efectivament, sí consumeix. A més, també s'accepta que *"tots aquests que es foten drogues de les dures saben que això és dolent."*¹⁹⁸ Per tant, el fet que es donin aquests casos no respon a una manca de coneixements de les conseqüències negatives del consum ni, tampoc, al fet que no hagin entrat en contacte amb el discurs abstencionista. Conseqüentment, i malgrat tot, es reconeix que *aquest discurs no és efectiu al cent per cent.*

Però a què es deu el fet que el discurs sigui a voltes efectiu, a voltes no. En aquest sentit, i des de l'adhesió a les premisses que sostenen el discurs abstencionista, el reconeixement i l'acceptació del fet que molta gent sigui consumidora no s'haurà d'atribuir a cap mancança del propi discurs. La constatació de l'existència de consum no és llegida com una dada que relativitzi l'eficàcia del discurs sinó que s'atribueix a les característiques internes de la persona receptora del missatge. Aquesta és la idea que es troba en la resposta *"depende de la persona,"*¹⁹⁹ quan es pregunta per l'efectivitat de les campanyes.

En aquest sentit, l'explicació dels casos en què no s'assoleixen els objectius es troba en aspectes psicològics de les persones consumidores. Si la gent sap que les drogues són negatives i tot i així consumeix és per desinterès, indolència o perquè *"suda de tot."*²⁰⁰ En definitiva, serien les carències pròpies de les persones les que restarien eficàcia a la prevenció del consum. Per a qui no pateix d'aquestes carències, el discurs funciona.

Això explicaria per què la publicitat abstencionista *"tampoco es que sea buena para la juventud de una determinada edad, los 14, 15 años."*²⁰¹ És a dir, d'alguna manera els trets propis de la personalitat del conjunt de persones que consumeixen drogues comparteixen algunes característiques que serien pròpies de l'adolescència. Aquesta manca d'interès i

¹⁹⁸ (B.GF4:230)

¹⁹⁹ (B.GF7:1076)

²⁰⁰ (B.GF3:1411)

²⁰¹ (B.GF2:922)

responsabilitat respecte de les conseqüències dels propis actes, que explicaria el consum, s'expressa de la següent manera:

“Hay mucha gente que prefiere no conocerlo porque quizás lo que lee no le gustaría saberlo.” (B.GF2:858)

Segons aquesta valoració les campanyes són efectives, tot i que en el moment de ser-ne objecte no se'ls doni importància. La idea principal és que aquesta mena de campanyes tenen una efectivitat a nivell subliminal. És per això que pot succeir que no es pari atenció al missatge, que no es recordi o bé que no se'n tingui present el contingut.

Així doncs, hi ha la certesa que arribarà un moment determinat en què el discurs funcionarà. Segons aquesta idea no es produeix un procés de presa de consciència, ans al contrari, la idoneïtat de l'abstinència s'assumeix inconscientment. Es considera que la convicció pot arribar per repetició, o bé perquè el missatge impressiona i deixa empremta.

“Jo crec que això és com tots els anuncis que, per exemple, tu veus un anunci de Font Vella; tu el veus i te n'oblides però estàs al supermercat i veus Font Vella i «Ostres! La compro». Igual, pues un anunci de drogues diu «no prenguis drogues, tal» doncs potser algú n'anava a prendre i potser no se la prendrà. Jo crec que aquest és l'objectiu.” (B.GF4:905)

Aquest argument serveix per reforçar i justificar la pertinència de fer un tipus de campanya basada en el discurs abstencionista i que sigui impactant, en entendre que el recurs a l'impacte emocional augmenta l'eficàcia del discurs. És a dir, el contingut del missatge arriba més, és més efectiu i convincent, si el seu format és emocionalment fort i crida l'atenció per la seva cruesa. Així, només serien eficaces i *“no se te passarien”*²⁰² si fossin *“campanyes agressives, molt agressives.”*²⁰³ Cal que el missatge afecti profundament la persona receptora.

Inversament, es considera que *“te partes de la pena que te dan”*²⁰⁴ les publicitats que advoquen per l'abstenció del consum sense ser impactants. Sense una posada en escena de les conseqüències dolentes el contingut no serà convincent. Per això, per tal que una campanya sigui efectiva, és recomanable fer visible, per exemple, com *“li va petar una vena del cervell i està en coma. Una cosa així... Això estaria bé.”*²⁰⁵

²⁰² (B.GF3:1541)

²⁰³ (B.GF3:1542)

²⁰⁴ (B.GF8:813)

²⁰⁵ (B.GF5:1133-1135)

D'altra banda, es planteja la qüestió de la manca d'alternatives al discurs abstencionista. Partint de la premissa bàsica citada a l'inci del capítol, si les drogues *"no són bones en veritat"*²⁰⁶ i per tant la conseqüència del consum és que *"sempre acabes malament,"*²⁰⁷ no és possible imaginar cap altra forma d'abordar el fenomen. Afirmar que el consum és una possibilitat implicaria acceptar automàticament que s'obre l'oportunitat a iniciar-se en aquest cicle de degradació inevitable. Això no és una alternativa gens raonable.

Igualment, es considera molt difícil –si no impossible– imaginar una alternativa al discurs abstencionista que no impliqui necessàriament assumir que consumir és bo. Així, es considera que hi ha coses que mai s'haurien de dir en una campanya pública. Bàsicament, allò que es considera que no s'ha de dir fa referència als efectes de plaer i benestar desitjats i derivats del consum. És a dir, no s'han d'explicar aquells aspectes que puguin fer atractiu el consum:

"Jo considero que a la tele no et diran «pren pastilles i volaràs». Això no poden fer-ho mai." (B.GF5:680)

Per tant, es considera que respecte a les substàncies psicoactives s'hauria de dir només allò dolent, *"com t'afecta al cos,"*²⁰⁸ per exemple. No s'haurien de fer públiques, en canvi, les experiències de benestar ja que podrien resultar perillosament atractives per a les persones més joves i per a les no tan joves. Atès que l'objectiu és que la gent no prengui drogues cal que el missatge s'adeqüi a aquest propòsit.

En aquest sentit, es defensa que cal dir allò que sigui més convenient per tal d'evitar-ne el consum. Des d'aquesta perspectiva, el missatge ha de portar intrínsecament la idea que tot allò que s'hi relaciona és dolent. I allò més important: no s'han de mostrar aspectes que puguin resultar atractius, *"encara que sigui veritat."*²⁰⁹ És a dir, es justifica la necessària ocultació de la informació verídica sobre els aspectes plaents o no nocius de les drogues. Es tracta doncs d'associar el consum de substàncies, indefectiblement, a les seves conseqüències dolentes. Qualsevol altra informació, a més a més d'innecessària per a la consecució de l'objectiu que es persegueix, pot resultar contraproductiu.

En aquest punt, l'argument que sosté que hi ha informacions que no s'han de dir per tal de no incitar el consum, troba un complement. Es tracta de la idea que considera que explicar les bones sensacions derivades del consum pot entorbia la consciència del fet que aquest, a llarg

²⁰⁶ (B.GF4:1291)

²⁰⁷ (B.GF4:1063)

²⁰⁸ (B.GF4:1287)

²⁰⁹ (B.GF4:1279)

termini, desemboca en la destrucció de la persona. És a dir, si es parla indistintament dels aspectes del consum positius i dels negatius, *“aleshores molta gent es queda amb la primera part.”*²¹⁰ Aquest pensament s'exemplifica en la següent cita:

“Vale, pillés un colocón tope de guapo, però després és una merda, que et va destrossant, saps? Però és que depèn de quines persones, si tenen poca mentalitat, quan els diguis «pillés un flipón del copón» pues diran «bual de puta madre!», saps? I a la part de «después te va destrozando» i tota la història, ja passen.” (B.GF4:1287)

Respecte a aquesta qüestió, és interessant assenyalar que la restricció de la informació com a estratègia per a l'abstenció en el consum pot matisar-se –en ocasions– tot prenent en consideració l'edat de la població objecte de la campanya. Amb tot, malgrat que la població jove adulta hauria de poder comptar amb un ampli ventall d'informació al voltant dels efectes positius i negatius del consum de substàncies psicoactives, no queda clar que tothom estigui preparat per integrar aquests coneixements de forma responsable. Així, en alguns casos, a l'hora de valorar quina relació pot haver-hi entre l'edat i el tipus d'informació que es fa pública s'afirma que:

“A un nen petit no li diguis que pillés un flipón, sinó dir-li que és dolenta, que et perjudica el cos i això. Ja quan ets més gran pues saps que ja estàs en una edat que ja pots racionar per tu mateix, ja pots parlar-li d'una altra forma.” (B.GF4:1347)

És evident doncs que *els infants no estan preparats per a conèixer els aspectes no negatius del consum de drogues* i, per tant, aquests aspectes s'han d'amagar. A continuació, en canvi, es conclou que *l'adolescència tampoc és el moment oportú per parlar dels efectes plaents del consum*. Atès que l'adolescència és una etapa del cicle evolutiu en la qual encara no s'ha assolit prou responsabilitat, encara que es lligués aquesta informació amb la idea que també comporta efectes negatius, sorgeix el dubte que *“¿tú con 16 años pensabas eso? Porque yo no, ¿sabes?”*²¹¹ I finalment, tenint en compte que hi ha molta gent adulta que té *“poca mentalitat,”*²¹² s'entén que l'adulthood no garanteix que ens trobem davant de persones preparades per conèixer els efectes no negatius del consum de drogues. Vist així doncs, l'època idònia per a informar obertament de tot plegat no arriba mai, produint-se d'aquesta manera una mena d'*infantilització* del conjunt de la població, segons la qual el conjunt de

²¹⁰ (B.GF4:1323)

²¹¹ (B.GF2:945)

²¹² (B.GF4:1287)

persones no estaran mai preparades per fer-se càrrec dels seus consums ni de la seva salut de forma autònoma i responsable.

La justificació genèrica d'amagar informació verídica a persones adultes és un argument difícil de sostenir fins i tot per les persones que més pel discurs abstencionista, i fa emergir sobtadament el dubte de com podrien fer-se campanyes que no s'acollissin al si d'aquest discurs. Es parteix de la premissa bàsica que el consum sempre és dolent i que no és aconsellable dir res de les drogues que no sigui negatiu. Però aleshores sorgeix la pregunta de "*com es podria evitar*"²¹³ el discurs de la prohibició, i no incitar el consum. Malauradament, i vista la premissa sobre la que es formula la pregunta, no hi ha una resposta clara:

"¿Esa información, también, cómo te la pueden dar? Lo veo demasiado difícil. O sea, sería guay recibir esa información, pero... ¡Uf! Es chungo. Tampoco sé bien de qué manera se podría dar." (B.GF6:1339)

Síntesi

Hi ha diferents arguments favorables al discurs abstencionista. En primer lloc, el discurs presenta un caràcter de necessarietat, atès que sense una dimonització del consum i un ferm control extern del desig vers les drogues, la seva presència es normalitzaria i les persones les començarien a consumir de forma massiva. Es defensa aquí l'alta eficàcia del discurs, la qual es justifica de forma circular pel fet que fa molt de temps que s'hi aposta públicament. La prova que el discurs funciona és que hi ha moltes persones que no consumeixen. Amb tot, es reconeix que *el discurs no és efectiu al cent per cent*, ja que és cert que molta gent consumeix i que contínuament n'hi ha que s'inicia en el consum. Els motius pels quals el discurs no sempre funciona s'atribueixen bàsicament a *aspectes psicològics dels individus i a trets de personalitat*. S'entén que el discurs presenta una *efectivitat a nivell subliminal*, atès que opera en l'àmbit de l'inconscient. És per això que cal que es trobi molt present en els diversos contextos. S'entén que *el recurs a l'impacte emocional augmenta l'eficàcia* del discurs. Així mateix, es planteja una **manca d'alternatives al discurs abstencionista**, ja que s'entén que qualsevol altra aproximació implicaria una promoció del consum. Així, es justifica la *necessària ocultació de la informació verídica sobre els aspectes plaents o no nocius de les drogues* i, més enllà, de distorsionar l'existent, com el fet que el consum també provoca plaer i sensacions agradables. L'argument presenta una

²¹³ (B.GF5:1223)

infantilització del conjunt de la població, segons la qual el conjunt de persones no estaran mai preparades per fer-se càrrec dels seus consums ni de la seva salut de forma autònoma i responsable.

4.5.3. Ineficàcia atribuïda als missatges institucionals

A continuació es descriuen diverses valoracions desfavorables al discurs abstencionista que emergeixen a partir de les entrevistes amb el jovent. Atès que aquest discurs és el dominant en els àmbits i canals de comunicació institucionals, en aquest punt ens hi referim com a missatges institucionals sobre drogues.

Ineficàcia del discurs abstencionista

El primer conjunt d'arguments que s'esgrimeixen per tal d'oposar-se a aquesta estratègia discursiva fa referència a la ineficàcia del discurs. Així, se sosté que *"això no té cap efecte."*²¹⁴ Es ressalta el fet que s'estan malversant els esforços de les campanyes públiques per la insistència en la bondat d'una perspectiva que no presenta cap mena d'efectivitat.

Aquesta idea que les campanyes basades en el *No a les drogues* no tenen cap efecte sobre la població es recolza en una percepció compartida sobre un constant increment dels índexs de consum. Es considera que la seva ineficàcia és una evidència pública. Així, s'afirma que no es tracta d'una opinió gaire discutible, ja que no cal sinó veure les estadístiques per adonar-se que *"n'hi ha un munt de penya que consumeix drogues,"*²¹⁵ i que, a més, *"cada vegada la gent comença a fumar i a drogar-se molt abans."*²¹⁶ És a dir, quan la qüestió no es redueix a la consideració dels casos particulars de persones que no consumeixen, la imatge de la situació canvia. Si s'entén el consum d'aquestes substàncies com un fenomen social es posa de manifest que el discurs abstencionista fracassa en els seus objectius.

Trobem alguns arguments que avalen la percepció que el discurs abstencionista és ineficaç.

a) Absència d'informació significativa per al jovent

²¹⁴ (B.GF5:1107)

²¹⁵ (B.GF3:1130)

²¹⁶ (B.GF7:1254)

En primer lloc, es ressalta el fet que el missatge està buit de contingut, que no diu res, que *“eso es una prohibición, y nada más.”*²¹⁷ És a dir, es valora en termes imperatius i s’afirma que el missatge només fa èmfasi en un sol argument caracteritzat per l’absència d’informació significativa: les drogues són dolentes. Es considera que aquest argument no proporciona eines per prendre una decisió, sinó que adopta la forma d’una mera prohibició. La següent cita ens explica aquesta situació:

“A ti te dicen «Di no a las drogas, di no». Como nuestra profesora nos decía siempre. Pero ¿cómo digo que no? y ¿por qué digo que no? Sí, sí, ¿por qué?” (B.GF8:753)

b) Normalització del consum en entorns juvenils

En el mateix sentit, i més enllà del discurs oficial, es considera que el consum s’ha normalitzat com a part de la cultura jove. Per això, cada vegada hi hauria més gent que comparteix les idees que *“fumar és guay”*,²¹⁸ o bé que el consum de substàncies és gairebé una necessitat perquè *“per a sortir ho has de fer.”*²¹⁹

Es posa de relleu que els primers consums són motivats per l’entorn, i s’entén que el jovent, en general, es mou en entorns caracteritzats per una normalització del consum. Trobem aquí un argument que matisa allò ja reconegut des d’un posicionament abstencionista: efectivament, el discurs no és eficaç en persones que ja s’han iniciat en el consum, però més enllà, el discurs és ineficaç perquè en els entorns juvenils es reconeix una normalització del consum. La conclusió d’aquestes consideracions portaria a reconèixer que, per al col·lectiu jove, el missatge no resulta convincent, i per tant és ineficaç.

La percepció de manca d’eficàcia del discurs abstencionista sobre els col·lectius en què ja s’ha acceptat el consum, els quals reben un missatge que no coincideix amb la seva experiència, és explicada en la següent cita:

“Cap al consumidor yo creo que cap. Que por el posible no consumidor doncs sí, potser no la pren, agafa por i no la pren. Però tens que estar aïllat del món i veure les campanyes. Agafar por i no voler consumir ni a una festa, i tots els teus amics consumint, és molt complicat de fer.” (B.GF4:1005)

S’entén doncs que el discurs no presenta eficàcia respecte al seu principal objectiu: la promoció de l’abstinència en el consum. I arribats en aquest punt, es coincideix amb la

²¹⁷ (B.GF2:884)

²¹⁸ (B.GF3:915)

²¹⁹ (B.GF7:1256)

valoració que aquest discurs no té cap efecte quan ja s'ha iniciat el consum, ja sigui a nivell individual o, més enllà, a nivell del grup d'iguals. Es considera que les persones consumidores ja han perdut la por i per tant pretendre inculcar-los aquesta emoció arriba amb retard respecte a la seva experiència. És la idea que afirma que *"un cop estàs dintre pues passes d'això."*²²⁰ I és que ja hem vist que els grups de persones que ja consumeixen no són considerats, segons aquests relats, la 'població diana' del discurs abstencionista.

D'altra banda, aquesta falta d'eficàcia de les campanyes no es reduiria només als i les joves que ja tenen normalitzada una relació de consum amb alguna substància. S'assenyala que la manca de qualitat de la informació la fa irrellevant, també, per a bona part del jovent no consumidor.

En aquest cas, es fa referència a tota la població d'adolescents i joves que ja ha decidit no consumir o a qui no els atrauen aquestes substàncies. Es considera doncs que el missatge és redundant i que el discurs tampoc no produeix cap efecte perquè és innecessari. Plantejada així la situació, resulta que les persones potencialment receptores d'aquestes campanyes es redueixen considerablement. D'acord amb les seves paraules:

"És que abans de llegir ja no volia, i si llegeixo tampoc. I si algú està prenent això i llegeix, si no ho vol deixar, no ho deixarà." (B.GF7:1144)

c) Distància respecte als valors juvenils

Un altre conjunt d'arguments emprats per sostenir la ineficàcia d'aquestes estratègies remet a la llunyania del discurs respecte als valors juvenils. És la idea que amb aquest missatge *"no t'hi identifiqués, no està pròxim, no ets tu."*²²¹ És a dir, les persones que sostenen aquest relat no se senten la 'població diana' de les campanyes, i per tant, no se senten afectades pel missatge que pretenen transmetre. Per començar, s'argumenta que hi ha els missatges s'articulen a partir d'una *retòrica aliena a la cultura del jovent*. Ni el vocabulari, ni el to ni el missatge no es perceben propers al jovent. Aquestes campanyes no tenen en compte aspectes clau de la població diana perquè són *"molt del pal escrit per gent gran."*²²² És a dir, en última instància també són ineficaces perquè no tenen en compte les característiques pròpies de la població a què es pretén arribar.

També es fa referència al fet que, més enllà de no connectar amb els valors juvenils, el missatge abstencionista pot atemptar contra els valors del grup de pertinença, suposant això

²²⁰ (B.GF3:1417)

²²¹ (B.GF8:767)

²²² (B.GF7:944)

un atac frontal a la identitat forjada en el si del grup d'iguals. Així, algunes persones es poden autopercebre com les destinatàries d'una campanya agressiva i llegir-la en termes d'una agressió personal. Conseqüentment es rebutja l'emissor i tots els missatges que pugui emetre i es reforcen els hàbits del grup d'iguals, en aquest cas, els hàbits de consum.

Un exemple utilitzat per il·lustrar aquesta reacció davant d'una campanya que no té en compte els valors i les pràctiques pròpies del col·lectiu jove és la dels cartells de *"La Maria no t'estima"*,²²³ menyspreada i titllada d'absurda:

"Aquests de l'Ajuntament... «La Maria no t'estima»... Depèn de la gent, saps? Perquè, jo què sé, a mi em mola, sóc consumidor i no diré que no m'estima... Jo crec que l'estimo a ella, saps?" (B.GF4:953-957)

Inadequació de les campanyes institucionals sobre drogues

Pel que fa a les campanyes institucionals de lluita contra les drogues, basades en un discurs abstencionista i prohibicionista, trobem un seguit d'arguments en relació amb la seva manca d'eficàcia.

a) El format publicitari és inadequat

En primer lloc, apareixen reflexions respecte al fet que la forma que adopta el missatge –tall publicitari– acaba per constituir el propi discurs abstencionista. Així, es pensa que la manca de contingut va de la mà del format publicitari escollit per difondre el missatge, perquè *"en 20 segundos tampoco te pueden decir nada."*²²⁴ Atès que el missatge adopta el format d'espot televisiu, assumeix la lògica publicitària dominant orientada a impactar la persona televident. És a dir, en tant que fa ús de les imatges i el llenguatge en el marc del temps publicitari televisiu, el desenvolupament d'arguments sòlids queda relegat a un segon pla.

S'assenyala que un missatge d'aquesta mena es pot percebre com una informació inútil, i per tant pot produir una manca d'interès i de voluntat de coneixement. Quan allò que es diu *"no té argument,"*²²⁵ no només es viu com a poc convincent sinó que, més enllà, comporta una desatenció dels missatges institucionals.

²²³ Podeu consultar la campanya a <http://www.lamarianotestima.com>.

Veure Annex, gràfic 8.

²²⁴ (B.GF6:1255)

²²⁵ (B.GF8:759)

Segons expliquen algunes persones entrevistades, quan es veu un anunci d'aquesta mena *"el deixes passar i... ale! A veure quin és el pròxim."*²²⁶ Igualment, en referència a una xerrada a l'escola que parlava del *No a les drogues* es comenta que *"un rato escuchaba y el resto me rascaba la cabeza."*²²⁷ És a dir, s'afirma que quan la informació és considerada buida de contingut i no proporciona eines per a escollir sinó que imposa una decisió, no se la considera interessant i, conseqüentment, no s'hi para gaire atenció.

En aquest sentit, alguns joves afirmen haver vist alguna d'aquestes campanyes *"per la tele."*²²⁸ Tanmateix, les categoritzen com a *"anuncios"*,²²⁹ tot deixant-les passar com un producte més de màrqueting publicitari. Encara més, s'assegura que els missatges d'aquestes campanyes presenten un interès tan baix que això porta a què, senzillament, no se les recordi. Aquest extrem de la ineficàcia del discurs abstencionista, que el fa gairebé invisible tot deixant-lo fora de la memòria, s'explica de la següent manera:

"Jo no m'he trobat campanyes d'aquestes. O sigui, ara quan les diuen i tal sí, però que no tinc... Jo és que sóc incapaç de recordar-les. Potser perquè no m'hi veig afectat."
(B.GF4:993)

b) L'estratègia d'impacte emocional és inadequada

A més, es fa referència a l'estratègia persuasiva centrada en l'ús d'un format emocionalment impactant capaç d'afectar la persona destinatària. És l'estratègia de les campanyes agressives, aquelles que estan fetes *"per a ficar-te la por."*²³⁰

Malgrat que l'estratègia escollida busca introduir la por al consum es considera que genera un efecte contraproductiu que pot dur a rebutjar el missatge. Es reacciona afirmant: *"no em passarà a mi."*²³¹ S'entén que les institucions s'equivoquen quan pretenen de forma continuada ferir els espectadors, ja que l'impacte emocional com a estratègia promou una negació del discurs. En aquest sentit, el que es veu és tan fort que genera la impressió que no li pot passar a un mateix o a una mateixa. La possibilitat que es presentin conseqüències de tal magnitud o tan desagradables, es considera rara, desproporcionada i llunyana.

²²⁶ (B.GF3:1140)

²²⁷ (B.GF5:1102)

²²⁸ (B.GF5:1098)

²²⁹ (B.GF2:876)

²³⁰ (B.GF7:1162)

²³¹ (B.GF7:803)

“No, no lo veo real. Es como ¿qué me estás diciendo? No, esas campañas tan, tan, tan, tan, tan dramáticas, no lo ves real. Aunque sabes que pasa pero no lo ves cercano, porque lo ponen tan, tan exagerado que no.” (B.GF6:1397)

Igualment, ens podem trobar amb una versió molt similar, que critica l'ús de casos extrems. Així, s'assenyala que amb l'intent d'aterrorir mostrant els casos més extrems, el missatge 's'auto-desacredita'. Es pensa que *“tindrien que baixar una miqueta més al nivell del terra i parlar des d'allí.”*²³² Això és, si un exemple sembla llunyà i el missatge poc creïble, la campanya no sorgirà efecte i el missatge no arribarà.

És a dir, fer servir exemples que se surten d'allò que és habitual en la quotidianitat observada fa perdre credibilitat i poder de convicció. La possibilitat que es doni un desenllaç semblant en el propi dia a dia sembla rara i poc probable:

“Tú lees el libreto de drogas... Paranoia, no sé qué... Brotes esquizoides... ¿Sabes? Y dices, vale, sí ¿cuántos? ¿Cuántos de cuántos? ¿Me entiendes? ¿Uno de mil?” (B.GF8:730)

c) Efecte de saturació de les campanyes institucionals

Igualment, es fa referència a un altre motiu pel qual les campanyes públiques pensades des del discurs abstencionista no són efectives. Es tracta de la sumatòria de la manca de contingut del missatge i la seva contínua reiteració.

En aquest sentit, es parla d'un efecte de saturació: en lloc de la persuasió, l'efecte és l'esgotament. És la sensació que en la actualitat *“hi ha tantes campanyes informatives sobre drogues que acabes una mica saturat.”*²³³ Així, en primer lloc, ens trobem amb el fet que ja se sap què és allò que diuen –sumat al fet que es considera que no diuen gaire–. En segon lloc, el missatge, un cop s'assumeix que no aporta cap informació rellevant, es repeteix una vegada rera l'altra.

A més, aquí s'hi afegeix el fet que el missatge adopta la mateixa estructura expositiva que qualsevol altre anunci publicitari, de manera que finalment és percebut com un tall publicitari més que pretén vendre el seu propi producte, en aquest cas discursiu i actitudinal. Això provoca que a aquesta mena de campanyes, quant a anuncis publicitaris, se'ls atribueixi el mateix grau de rellevància que a la resta de talls publicitaris. Aquest efecte de pèrdua de l'eficàcia es resumeix de la següent manera:

²³² (B.GF8:797)

²³³ (B.GF4:873)

“Només cal obrir la tele. Avui mateix he vist un anunci nou que no havia vist mai sobre l’alcohol, però clar, darrera ha vingut un anunci de no sé què, i un altre i ja... Fins ara mateix no hi he tornat a pensar, i perquè ho has preguntat...” (B.GF4:873)

La reiteració i abús de l’ús d’estratègies publicitàries impactants provoca *tolerància emocional* en l’audiència. La idea és que *“si te lo machacan mucho deja de impresionarte.”*²³⁴

En aquest sentit, l’estratègia agressiva orientada a l’abstinència s’esgota en ella mateixa. Progressivament, va perdent el seu poder d’impacte:

“Però normalment amb aquests impactes tu perds l’impacte real. Si tu t’acostumes a veure coses fortes després no t’impactes tant. Si tot el dia veus coses fortes a la tele, a tu les coses fortes ja no t’afecten a la vida real. Trobo que s’hauria d’agafar més casos reals, i no fer propagandes d’aquestes del cuc, o la del noi que es fa la ratlla al lavabo que li cau la sang.” (B.GF5:1125)

Síntesi

En primer lloc, ens trobem amb un conjunt d’arguments que fan referència a la **ineficàcia del discurs abstencionista**. Es ressalta que el discurs és ineficaç perquè es caracteritza per una *absència d’informació significativa per al jovent*, promovent senzillament l’abstenció –o abstinència– en el consum sense aportar cap informació rellevant al respecte. La ineficàcia del discurs es presenta major encara pel fet que persegueix un públic no consumidor, mentre que es reconeix que *els entorns juvenils es caracteritzen per la normalització del consum*. Així mateix, el discurs s’articula a partir d’una *distància respecte als valors juvenils*, tant pel que fa al fet que els seus missatges s’estructuren a partir d’una *retòrica aliena a la cultura del jovent*, com per la sensació que se situen com a un *atac frontal a la identitat forjada en el si del grup d’iguals*.

En segon lloc, ens trobem amb un seguit d’arguments que expliquen la **inadequació de les campanyes institucionals sobre drogues**. S’entén que el *format publicitari és inadequat* per si mateix, ja que aquest no té impacte sobre el jovent. També es considera que *l’estratègia d’impacte emocional és inadequada*, ja que finalment promou una negació del discurs. Així mateix, es produeix un *efecte de saturació de les campanyes institucionals*, atès que la

²³⁴ (B.GF6:1399)

reiteració i abús de l'ús d'estratègies publicitàries impactants provoca *tolerància emocional* en l'audiència.

4.5.4. Manca de fiabilitat i falsedat institucional

Així mateix, més enllà de les atribucions d'ineficàcia del discurs abstencionista i inadequació de les campanyes institucionals, ens trobem amb un segon conjunt d'arguments utilitzats per a qüestionar els missatges institucionals sobre drogues basats en el discurs abstencionista. Aquests arguments es remeten a la seva manca de legitimitat basada en el **rebuig a la falsedat institucional**, en termes de l'engany que assumeixen les campanyes del *"NO a les drogues"*. En aquest sentit, es fa referència a la il·legitimitat que implica amagar o distorsionar la informació.

Precisament es fa referència a aquesta idea quan es diu que *"no te han explicado nada"*²³⁵ o que la *"información está distorsionada."*²³⁶ En aquest cas, els arguments contraris al discurs abstencionista no en critiquen l'efectivitat o l'eficàcia sinó més aviat la seva estratègia d'ocultació d'informació. La idea es refereix al fet que no és correcte amagar informació o dir mentides. Es qüestiona el discurs abstencionista des d'una **dimensió ètica i axiològica**, centrada en els valors. Així, per exemple, s'afirma que:

"Dan por hecho que tú te lo vas a tragar y vas a decir que no. Y no te han explicado nada. El que sí... si «ni se te ocurra esto con esto, o esto si vas a hacer no sé que»... ¿Sabes? Por lo tanto te ocultan un montón de información súper útil ¿sabes? Las que son así de este tipo. De tipo «no-no»." (B.GF8:869)

S'assenyala que les afirmacions esgrimides des dels missatges propis del discurs abstencionista són, senzillament, falses, atès que no coincideixen amb les experiències pròpies. Així, es fa referència al fet que l'experiència pròpia no es correspon amb les informacions públiques que es refereixen, específicament, als danys a curt termini, però també a aquelles que apunten al llarg termini.

Circula doncs el relat que *"t'ho pinten tan dolent que quan et drogues no és tan absolut."*²³⁷ Per això, el discurs oficial de les conseqüències negatives immediates del consum és vist com un mite. Igualment, aquests relats fan referència al fet que es coneix persones que fa molt de

²³⁵ (B.GF8:869)

²³⁶ (B.GF6:1389)

²³⁷ (B.GF1:1024)

temps que consumeixen substàncies psicoactives i, en canvi, no pateixen les conseqüències devastadores que afirma el discurs abstencionista. El fet que la pròpia experiència es contradigui amb les afirmacions que sosté el discurs abstencionista li treu, *de facto*, credibilitat.

Així mateix, s'assenyala que la idea que sosté que la droga *sempre* és dolenta és contradictòria amb informació documentada disponible que pot trobar-se, per exemple, a Internet. Es fa referència, per exemple, a investigacions i teràpies psiquiàtriques en què *"utilitzaven les pastilles d'èxtasi i arreglaven problemes de parelles."*²³⁸

Així, entre la informació que es reclama que es vol conèixer s'inclou, en primer lloc, la **contextualització històrica**. Es demana que s'accepti que *"hay culturas enteras que se han desarrollado en torno al consumo de drogas."*²³⁹ Una part del jovent entrevistat s'ha interessat en els factors històrics que han marcat les diferents concepcions del consum de drogues. Aquests joves consideren que hi ha hagut un procés de dimonització de les drogues al llarg dels darrers anys, i que s'ha ocultat el fet que en d'altres contextos sociohistòrics van ser considerades positivament.²⁴⁰ En aquests casos es reclama informació pública sobre *"com van aparèixer o com es van crear."*²⁴¹

En el mateix sentit, es fa una crítica a la construcció del concepte de 'droga', perquè aquest seria massa ampli i difús. És la crítica que reclama que *"está por ver qué tipo de droga, porque drogas hay muchas..."*²⁴² És a dir, s'assenyala que l'ús de la categoria 'droga' homogeneïtza totes les substàncies que la conformen, impeding que es difongui informació específica per a cadascuna d'elles.

Per tots aquests motius, s'expressa certa estupefacció respecte a la manca d'evidències empíriques que podrien sostenir la tesi de la inevitable degradació corporal. En primer lloc, sorgeix la pregunta de *"com pot ser això?"*²⁴³ Aquests relats posen en dubte les informacions públiques sobre els efectes del consum, atès que no es corresponen amb l'experiència viscuda, en la qual no s'aprecien tan clarament les esmentades conseqüències negatives.

Ara bé, els relats que qüestionen la veracitat del missatge presenten diversos graus d'intensitat. La valoració que es fa d'aquest discurs depèn, en bona part, de la credibilitat que

²³⁸ (B.GF2:712)

²³⁹ (B.GF8:928)

²⁴⁰ Vegeu l'apartat "Evolució dels paradigmes en matèria de drogues".

²⁴¹ (B.GF1:1010)

²⁴² (B.GF6:1247)

²⁴³ (B.GF5:1074)

se li atorgui. I és que la percepció que els efectes del consum de substàncies psicoactives no són coherents amb les informacions accessibles a partir del discurs abstencionista provoca un seguit de reaccions, sovint interrelacionades i correlatives. Podríem parlar aquí d'una nova concepció de la *teoria de l'escalada*, que situa el jove en una situació de progressiva desconfiança envers els missatges de caire abstencionista. Hem seccionat aquesta progressió en un continu de tres estadis.

a) Sospita

Partint d'una confiança inicial en el discurs abstencionista, una de les primeres reaccions que apareixen davant la manca de coincidència entre l'experiència viscuda i allò que s'explica respecte a les conseqüències del consum és la *perplexitat*. És evident que alguna cosa falla, el discurs abstencionista ha de partir d'alguna mena d'error conceptual. En aquest sentit, algunes persones entrevistades afirmen acceptar la veracitat del discurs públic que resa que 'la droga és dolenta', amb la qual cosa no s'acaba d'entendre quins poden ser els motius pels quals tan sovint no s'acompleix el desenllaç previst. És des d'aquest interrogant que es pensa que *"teòricament li hauria de passar algo... no pot ser que no li passi res..."*²⁴⁴

b) Desconfiança

En segon lloc, la no coincidència dels continguts dels missatges abstencionistes amb l'experiència aliena o pròpia pot portar a cercar explicacions sobre la qualitat de la informació lliurada. Des d'aquesta reacció de caire ja més crític, s'assumeix el caràcter no rigorós del discurs, el qual es considera expressament exagerat i esbiaixat i, per tant, s'entén que ens trobem davant d'un discurs parcial. És a dir, tot i que se segueix assumint que les premisses del discurs que sostenen les campanyes abstencionistes no tenen per què ser intrínsecament falses, es considera que s'ha escapat la realitat per tal de distorsionar-la i fer-la aparèixer com a més impactant del que efectivament és. Així, per tal de no restar credibilitat a la part de certesa que es diposita en els missatges institucionals abstencionistes es demana que les informacions no es basin només en aquest *"cinc per cent al que els hi passi això..."*²⁴⁵ La següent cita desenvolupa aquesta crítica:

"També és veritat que s'hauria de ser més just en l'exageració, perquè si tens contacte amb gent que fa molts anys que es droga penses... Com se menja això? Hauria d'estar mort i enterrat ja." (B.GF5:1074)

²⁴⁴ (B.GF5:1469)

²⁴⁵ (B.GF8:1411)

c) Rebuig

I en tercer lloc, emergeix una darrera reacció possible davant d'aquesta situació. En aquest cas, ja no es considera la informació com a exagerada i esbiaixada, sinó merament com un *engany*. Aquí ja no es fa referència a la manca de coincidència entre les informacions del discurs abstencionista i la realitat del consum, tampoc es refereix a l'exageració de la veritat, ni a un error conceptual, sinó que s'apel·la a la idea que s'enganya intencionalment i de forma pública. S'afirma que aquestes campanyes només diuen mentides i que, en tot cas, allò que no s'ha falsejat és perquè ha estat tergiversat.

Des d'aquesta darrera posició, fins i tot les pròpies premisses bàsiques de què es parteix representen necessàriament un engany. En considerar la situació segons aquests criteris, es desconfia de tota informació que pugui arribar des de posicions afins al discurs abstencionista, especialment, tot allò institucional. La següent cita explica una d'aquestes vivències:

"Lo que me enseñaron era todo mentira. Yo flipé. ¡No pueden ser tan mentirosos, tío! Es mi profesor, ¿sabes? ¡Estaba contando unas chorradas, tío!" (B.GF8:723)

Un cop s'entén la situació d'aquesta manera, es desvalora i desacredita el missatge ('La droga és dolenta') i els seus emissaris (els ens institucionals). Més enllà, s'estigmatitza tot allò que prové del discurs abstencionista o que s'hi pot relacionar. Així, es descriuen els missatges institucionals com a "*esperpénticos*",²⁴⁶ les campanyes es comparen amb un espectacle de "*Salsa Rosa*"²⁴⁷ i les persones que les planifiquen i transmeten són titllades de "*paletos*".²⁴⁸

Seguint amb l'argument exposat, atès que el missatge de les campanyes no és considerat com una font d'informació vàlida, es remet a les pròpies fonts fiables, posant èmfasi en el **grup d'iguals** com a única font fiable d'obtenció d'informació. És la idea que "*es más influyente los amigos que la propia propaganda*".²⁴⁹ En aquest sentit, una de les conseqüències de la manca d'interès que desperta el missatge és la desvalorització dels missatges d'origen institucional.

Per tant, els joves ubicats en grups en què es consumeix no prenen en consideració la informació que els arriba des d'aquestes campanyes perquè ni les senten properes, ni se senten la població destinatària de les mateixes. En conseqüència, es tendeix a recórrer,

²⁴⁶ (B.GF6:1259)

²⁴⁷ (B.GF8:785)

²⁴⁸ (B.GF8:736)

²⁴⁹ (B.GF2:918)

principalment, a l'experiència –pròpia o del grup d'iguals– com a font valorada d'informació i coneixement.

Més enllà, el rebuig es fa extensiu a tota la informació que no arriba de la mà del grup d'iguals. És la sensació que *"no tengo que verlo en la tele, en la radio y con los padres. No."*²⁵⁰ Un cop la informació no prové de l'experiència s'entén que el missatge incorporarà la premissa 'la droga és dolenta', de manera que es perd qualsevol interès en rebre més informació per via de qualsevol font que pugui resultar sospitosa de sostenir aquest discurs.

Teories que expliquen la falsedat institucional

Igualment, es desenvolupen diverses teories que expliquen la falsedat institucional exposada, i que serveixen al jovent per comprendre els motius que portarien les institucions a mantenir aquesta posició de distorsió i engany.

a) Hipocresia institucional

En primer terme, es considera que es tracta d'una situació d'hipocresia, d'un intent per justificar la inexistència d'una política activa que afronti el problema de forma valenta. Segons aquesta idea, *"es renten les mans"*²⁵¹ amb aquestes campanyes, les quals són tan cridaneres com inútils.

Aquest seria, precisament, el motiu pel qual aquesta mena de campanyes es difonen principalment a través de mitjans de comunicació de masses com la televisió. Es buscaria, més aviat, oferir una bona imatge de cara a l'opinió pública, més que no pas oferir un servei al jovent. *"Són campanyes publicitàries més de cara a la gent adulta,"*²⁵² afirmen. En definitiva, es tracta d'una situació d'hipocresia política en què se simula que *"el gobierno como que intenta hacer algo pero no hace nada."*²⁵³

És a dir, quan el missatge és prohibicionista i es difon a través dels mitjans de comunicació de masses, tot i que aparenta anar dirigit a la gent jove, s'orienta a generar una bona imatge de cara a l'opinió pública. I és que en realitat va dirigit als adults, i més concretament, a mares i pares.

²⁵⁰ (B.GF6:1285)

²⁵¹ (B.GF4:1001)

²⁵² (B.GF4:1001)

²⁵³ (B.GF2:930)

“Yo creo que un NO muy grande es más para los padres, para dar una imagen del gobierno que está contra la droga. No para los jóvenes realmente. [...] el NO se queda más en los padres. Es para dar una imagen.” (B.GF2:983)

b) Teories conspiratives

Troben també una altra versió que explicaria els motius pels quals les administracions públiques endeguen aquestes campanyes. Es tracta de les teories conspiratives. Segons aquesta lectura, el govern estaria implicat en el consum, el tràfic i el negoci de les drogues.

En el millor dels casos, només es pensa que *“ellos también lo toman, eh?”*²⁵⁴ Així, la hipocresia es refereix al fet que prohibeixen una pràctica que ells mateixos desenvolupen. Des d'aquesta visió, es considera que el col·lectiu de joves és el boc expiatori d'un fenomen social massiu.

En el pitjor dels casos, s'afirma que alts càrrecs de les administracions tenen interessos econòmics, perquè *“hi ha un munt de gent que està vivint d'això, i la gent del govern hi està molt involucrada.”*²⁵⁵ En aquest cas es considera que els mateixos òrgans governamentals estan interessats en sostenir la situació actual atès que n'obtenen beneficis econòmics, fins i tot a partir del tràfic de les substàncies que ells mateixos prohibeixen. S'estableix aquí un lligam directe entre les institucions i les organitzacions criminals de tràfic de drogues, situant les primeres a mans de les segones a través de mecanismes de corrupció institucional.

Síntesi

Es posa de relleu una manca de fiabilitat del discurs abstencionista basada en un **rebuig a la falsedat institucional**. Es qüestiona el discurs abstencionista des d'una *dimensió ètica i axiològica*, que castiga l'evidència que els missatges institucionals amaguen informació i que es basen en l'engany com a forma de persuasió. El camí cap a la pèrdua de credibilitat dels missatges institucionals s'estructura a partir d'una nova *teoria de l'escalada* que se situa en un continu de tres estadis: comença en una *sospita* que els missatges no són acurats; passa per la *desconfiança* en un discurs que s'evidencia com a poc rigorós, i més concretament, com a imparcial i esbiaixat; i desemboca en el *rebuig* a una falsedat institucional fonamentada en l'engany. El rebuig a allò institucional té un efecte molt important que desplaça la producció de veritats fora de l'abast de les institucions, tot enaltint el *grup d'iguals com a única font fiable d'obtenció d'informació*.

²⁵⁴ (B.GF7:1705)

²⁵⁵ (B.GF5:1354)

Davant de la situació descrita, emergeixen un seguit de teories que expliquen la falsedat institucional. En primer lloc, s'entén que el discurs respon a una *hipocresia institucional* que aparenta anar dirigit a la gent jove, però que en realitat s'orienta a generar una bona imatge de cara a l'opinió pública; això és, als adults en general i a mares i pares en particular. En segon lloc, ens trobem amb un conjunt de *teories conspiratives* que fan referència al lligam entre les institucions i les organitzacions criminals, situant les primeres a mans de les segones a través de mecanismes de corrupció institucional.

4.5.5. Efectes contraproductius dels missatges institucionals

Veiem emergir tot un seguit de conseqüències a partir de la percepció que els missatges institucionals es basen en un *«No, sin decirte por qué.»*²⁵⁶ En les entrevistes realitzades, el jovent desenvolupa un seguit de valoracions respecte als efectes contraproductius dels missatges institucionals sobre drogues sobre el jovent.

a) Desproveeixen les persones no consumidores d'arguments per a no consumir

Apareix una primera crítica que sorgeix quan es considera la 'població diana' sobre la que suposadament es dirigeix el discurs abstencionista: les persones no consumidores. Es fa referència a la indefensió de criteris amb què es queden els nois i noies que no consumeixen dins d'un context en què sí hi ha consum. S'entén doncs que els missatges abstencionistes desproveeixen el jovent d'arguments sòlids per a no consumir. És a dir, qui decideix no consumir no disposa d'arguments per sostenir la seva decisió. La manca d'informació, per tant, no dóna eines per poder raonar i justificar de forma sòlida els motius de la pròpia elecció.

“Jo el que veig és que estic amb un grup de joves, i quan parlem de drogues, tothom te diu el mateix: «no, les drogues són molt dolentes». I tu els hi preguntes: «Per què?» «Ah, per què et fan moltes coses al cos que no són bones». «Bueno, però què?» No t'ho saben explicar ben bé el que fan les drogues. Jo penso que això també se tindria que explicar. Perquè tu saps que les drogues són dolentes, que afecten, alteren el cos, però no saben res més. Els joves no neixen ensenyats.” (B.GF5:1497-1498)

²⁵⁶ (B.GF7:1256)

²⁵⁶ (B.GF2:884)

²⁵⁶ (B.GF6:1257)

b) Desproveeixen les persones consumidores d'eines de gestió del consum

Així mateix, un cop ens trobem amb què ja existeixen pautes de consum, veiem que aquestes estan generalment situades. És a dir, els i les joves acostumen a consumir unes substàncies i no unes altres, i ho acostumen a fer seguint unes pautes compartides amb el seu grup d'iguals. El fet que els missatges institucionals no expliquin res sobre les diverses substàncies no ajuda el jovent a assolir bons coneixements sobre els components *"de que consta cada droga,"*²⁵⁷ ni tampoc sobre els efectes a curt, mig i llarg termini de cada substància específica sobre les persones que han decidit consumir-les. Per tant, també es desconeix *"el nivel de adicción que puede provocar"*²⁵⁸ cadascuna d'elles. En aquest sentit, uns dels reclams més recurrents fa referència a la necessitat de comptar amb informació més específica i precisa que la que es dóna. La inclusió de diferents substàncies dins d'una mateixa categoria genera, per tant, una perillosa confusió. S'entén doncs que la manca d'informació específica dificulta la gestió dels consums específics.

Una altra conseqüència negativa de la manca d'informació vinculada al desconeixement dels components i efectes de cada substància particular afecta, així mateix, a les pràctiques de policonsum. Així, es considera que la manca d'informació específica i de qualitat afecta i dificulta la gestió de la cada cop més generalitzada pràctica de policonsum. Aquesta idea s'explica de la següent manera:

"Hay una cosa, que es que hay drogas que por sí solas no son malas y en cambio la combinación de estas drogas sí que hacen un cóctel muy chungo, y hay poca información sobre qué tipo de mezclas producen realmente." (B.GF6:1561)

c) Estimulen el *desig* de consumir drogues

D'altra banda, trobem una altra crítica encara més punyent. Al discurs abstencionista basat en la prohibició se li imputa part de la responsabilitat de l'augment del consum. Aquí, l'argument és que aquest discurs, paradoxalment, genera l'efecte exactament oposat del que se suposa que cerca. És la tesi que *el discurs prohibicionista genera desig de consum*. La idea que *"sempre que et prohibeixen algo t'entren unes ganes de fer-ho impressionants."*²⁵⁹

²⁵⁷ (B.GF6:1325)

²⁵⁸ (B.GF6:1327)

²⁵⁹ (B.GF1:1018)

Així, quan es pensen les campanyes basades en la premissa de *Digues no a les drogues*, la conclusió és que es tracta d'una prohibició que incita a la transgressió. Aquest argument causal es desenvolupa de la següent manera:

“Cuando veo esos anuncios por la tele, yo pienso en mi adolescencia. Y lo primero que te ponen es un NO así de grande. ¿Tú en tu adolescencia qué haces? Lo contrario de lo que te dicen, ¿sabes? Yo pienso que un anuncio anti-drogas, poniéndote un NO así de grande no vale para nada porque ¿qué vas a hacer? Lo contrario. Yo al menos cuando era más joven hacía lo contrario porque decía, «¡bah!»” (B.GF2:876)

Al respecte, es destaca que es tracta d'un **discurs paternalista**. Es pensa en la prohibició com a quelcom associat a la transgressió, la qual és concebuda com a una característica pròpia d'aquesta etapa del cicle evolutiu. Així, aquest missatge en forma d'un imperatiu que ordena *“no facis això,”*²⁶⁰ seria *“lo que diu el teu pare també.”*²⁶¹ Plantejada així la qüestió, la desobediència pren la forma d'una necessitat vital i, per tant, s'entén que de forma inevitable el discurs abstencionista promou el consum de drogues.

“Sobretudo en cuanto a los jóvenes, si les dices «no lo tomes», pues lo van a tomar dos veces, porque eres como sus padres, que lo prohíben.” (B.GF6:1421)

d) Fomenten pautes de consum acrítiques i irreflexives

Però els efectes contraproductius van més enllà del fet que els missatges estiguin buits de continguts útils per a la gestió dels consums. Com hem vist més amunt, havent arribat a la conclusió que el discurs abstencionista menteix, aquest perd credibilitat en la seva totalitat. La percepció que s'està sent víctima d'un engany tramada a nivell institucional pot comportar una inversió dels termes, de manera que s'assumeixi com a vertader allò absolutament oposat als postulats d'aquest discurs.

Aquest efecte pot induir a considerar acríticament que qualsevol forma de consum és bona. Segons aquesta idea, *“quan tu descobreixes que pot ser bo, doncs hi ha gent que se li va l'olla i... «venga, venga!»*²⁶² La percepció que el discurs abstencionista està basat en l'engany pot desembocar en una gestió escassa o nul·la del consum, incrementant el risc per a la salut de la població jove que consumeix.

²⁶⁰ (B.GF8:1350)

²⁶¹ (B.GF8:1350)

²⁶² (B.GF1:976)

e) Fomenten pautes de consum perilloses

Davant d'un escenari marcat per una manca de coneixements respecte a una gestió del consum crítica i reflexiva, es tanca la porta a la gestió dels riscos i s'obre la finestra a l'exposició a perills. Es considera que amagar informació o dir mentides és molt més que una falta ètica o moral, es tracta d'una manca de responsabilitat que exposa les persones a greus perills. Aquesta concepció, s'exemplifica molt clarament en la següent cita:

"Lo que no se puede decir sobre las drogas son mentiras, porque entonces estás poniendo a la gente en un peligro, tío. Pero es que es de sentido común. O sea, es una falta de responsabilidad enorme ¿sabes? Decir una mentira ahí, y han dicho miles ¿sabes? Durante años. Y así estamos como estamos, escandalizados." (B.GF8:1359)

Es remarca que per mitjà de les estratègies utilitzades actualment es deixa la població sense eines per gestionar un consum que, en major o menor mesura, és inevitable. D'aquesta manera, qui decideix consumir no disposa d'altres criteris que no siguin els del propi grup de pertinença. Això s'explicaria perquè, com hem vist, observem relats en què s'afirma valorar tan sols l'experiència –pròpia o aliena– com a font única d'informació vàlida.

Atès que només es disposa de la pròpia experiència com a criteri vàlid per gestionar el consum, l'única forma d'extreure conclusions és mitjançant l'assaig i l'error. Segons aquesta posició, hom aprèn només *"quan té un susto o ha vist coses d'aquestes."*²⁶³ És a dir, cal que algú hagi pagat les conseqüències negatives d'un mal consum perquè el seu grup d'iguals pugui tenir el coneixement de quines serien les pautes de consum o àdhuc les substàncies que caldria evitar.

Així, el discurs abstencionista comporta un terrible efecte pervers. Per a aquells que ja han decidit consumir, les males experiències derivades del consum –els "xungos"– es converteixen en una de les poques fonts fiables d'aprenentatge. El proverbi que resa *"a base de palos se aprende,"*²⁶⁴ esdevé aquí una crua via d'aprenentatge que se sobrevindria com a conseqüència de l'ocultació d'informació rellevant, àmplia i veraç, sobre les distintes pautes possibles de consum.

f) Fomenten situacions d'indefensió

²⁶³ (B.GF3:1566)

²⁶⁴ (B.GF1:238)

Finalment, s'assenyala un darrer motiu pel qual aquesta manca d'informació deixa la població en una *situació d'indefensió*. Es tracta de la impossibilitat de donar o rebre ajuda en cas de necessitat. Atès que es desconeixen molts dels efectes particulars o de les situacions negatives que es poden derivar del consum d'aquestes substàncies no se sabrà com cal actuar en un episodi d'emergència. Es critica el fet que no es difonguin informacions respecte a primers auxilis, ni s'expliqui enlloc què s'ha de fer en aquests casos. La por i la incapacitat per a fer front a aquesta situació s'explica en la següent narració:

“Perquè a vegades et trobes que a algú li ha agafat algo i et quedes... «Hòstia! Se m'està morint aquí i no sé què fer-li!»” (B.GF5:1153)

Síntesi

El jovent posa en relleu un seguit d'efectes contraproductius dels missatges institucionals sobre drogues. Per començar, aquests missatges (a) *desproveeixen les persones no consumidores d'arguments per a no consumir*, atès que estan buits de contingut útil per defensar el no consum. D'altra banda; (b) *desproveeixen les persones consumidores d'eines de gestió del consum*, atès que no proveeix d'informació que permeti gestionar els usos específics de cada substància, i molt menys altres usos també molt extesos com les pràctiques de policonsum. Més enllà, a partir d'un discurs paternalista que es basa en la prohibició, els missatges institucionals (c) *estimulen el desig de consumir drogues*. En deixar el jovent orfe de referents sobre pautes de gestió del consum, els missatges institucionals (d) *fomenten pautes de consum acrítiques i irreflexives*. Davant d'un escenari marcat per una manca de coneixements respecte a una gestió del consum crítica i reflexiva, els missatges institucionals tanquen la porta a la gestió dels riscos, de manera que (e) *fomenten pautes de consum perilloses*, deixant l'experiència com a principal font de coneixement i l'assaig-error com a fórmula de gestió. Finalment, en no proveir d'informació significativa sobre la gestió dels consums, els missatges institucionals (f) *fomenten situacions d'indefensió* davant d'episodis d'emergència en què no se sap què fer i com actuar.

Arribats en aquest punt, i un cop analitzades les percepcions juvenils al voltant del discurs abstencionista de protecció de la salut, i del model d'intervenció prohibicionista, ens disposem a continuació a explorar què és el que passa quan el jovent entra en contacte amb els serveis, el personal tècnic i les informacions pròpies del model de reducció de riscos. En el proper apartat (4.6.) i en el següent (4.7.), ens disposem doncs a fer una anàlisi de les percepcions i representacions que es despleguen al voltant dels serveis de reducció de riscos –més enllà de

les valoracions que del seu discurs se'n puguin fer, i que veurem en el darrer apartat (4.8.) d'aquest dens capítol descriptiu-. Vegem a continuació quines són les percepcions que emergeixen sobre la reducció de riscos quan es desplega en medi festiu, i deixem per al següent apartat l'anàlisi de les intervencions en medi educatiu.

4.6. La reducció de riscos en medi festiu

Les intervencions de reducció de riscos es caracteritzen, entre altres coses, per dur la seva actuació directament als espais i moments privilegiats per als consums recreatius de drogues, és a dir, els entorns festius. En el present apartat ens disposem a analitzar les percepcions del jovent davant dels seus encontres amb aquesta mena d'intervencions en medi festiu.

En un primer moment, parlarem del grau de coneixement d'aquests serveis per part dels nois i de les noies entrevistades. Més endavant farem una anàlisi de la recepció i la percepció que es té dels fullets informatius sobre substàncies que elaboren i distribueixen els grups i serveis de reducció de riscos. Finalment, ens detindrem a analitzar quines són les seves percepcions respecte als encontres presencials que es donen amb el cos tècnic i el voluntariat. Aquí analitzarem, entre d'altres coses, l'impacte que té el servei d'anàlisi de substàncies així com algunes de les inquietuds que mantenen allunyats a joves i adolescents de les paradetes informatives.

4.6.1. Aparició discreta

Com hem vist en el Capítol 2, a Catalunya els serveis de reducció de riscos estan composts principalment per un parell d'entitats territorials que hi operen regularment²⁶⁵ així com per equips propis de diversos ajuntaments i consells comarcals del territori. Estan operant en aquest territori des de mitjans de la dècada dels 90, i en aquests anys han protagonitzat una penetració lenta i progressiva, de manera que ens trobem amb un bon nombre de joves que no n'han sentit a parlar mai, i que bàsicament afirmen no tenir cap mena de noció de qui són ni de què fan.

E: Coneixeu els grups de reducció de riscos? Us sona?

P2: No.

E: N'heu sentit parlar?

P5: Ni idea.

P4: No, en què es basen?" (B.GF1:1130-1138)

²⁶⁵ Energy Control. Veure a: www.energycontrol.org
SOM.NIT. Veure a: www.creurojajuventut.org/somnit/somnit.asp

En tot cas, cal matisar que si bé és infreqüent trobar persones que coneguin aquests serveis a partir de la denominació “reducció de riscos”, és cert que en ocasions es coneixen a partir de la denominació de les diferents entitats associatives que desenvolupen aquestes tasques. Ens trobem doncs amb alguns joves i adolescents que afirmen saber de què els estem parlant quan els expliquem en què consisteixen aquests serveis, mentre d’altres els coneixen directament a partir de la marca que els identifica.

“Los Energy Control éstos, ¿no?” (B.GF7:715)

“Sí, Som... SOM.NIT, ¿no?” (B.GF8:966)

Cal dir que apareixen també relats en què s’afirma haver vist joves del municipi propi fent aquestes tasques sota iniciativa de l’ajuntament de la ciutat. Sigui com sigui, quan es pregunta per aquests grups trobem joves que afirmen haver sentit *“algo de què és un grup de persones que informen a la gent.”*²⁶⁶ I és que la rumorologia abunda, i ens trobem joves que expliquen que *“jo no els he vist, però diuen que n’hi han uns que vénen, t’agafen la teva droga i et diuen «això porta això, això i això.»*²⁶⁷

Així, sembla que, tot i no conèixer-los directament, alguns nois i noies entrevistades n’han sentit a parlar, i és que el boca-orella funciona. Sembla que el fet que hi hagi gent experta que informa sobre qüestions relacionades amb drogues i que ho facin d’una manera diferent a l’habitual pot ser notícia, fins al punt que la veu es corre i els rumors circulen.

“Me molaba ya el tema de drogas y tal y... pues creo que una profesora o así me dijo, «¡Tío! ¡Hay una gente que está haciendo ahora cosas muy guapas! No sé qué, tal!» (B.GF8:1000)

També trobem casos en què, encara sense conèixer els serveis personalment, se sap de la seva existència perquè se’ls *“havia vist a la tele.”*²⁶⁸ Cal dir però que, tot i el boca-orella o l’acció periodística puntual, encara ens trobem amb joves i adolescents que afirmen no conèixer aquests serveis. En aquest sentit, veiem com algunes de les persones entrevistades semblen no comprendre com això pot ser possible, atesa la seva relació ja veterana amb el món del consum de substàncies psicoactives.

“Pero a ver, por ejemplo, esto yo lo conozco y me han hablado más ahora antes de venir aquí, pero desde hace sólo unos meses, ¿sabes? ¡Y llevo años drogándome!” (B.GF2:985)

²⁶⁶ (B.GF4:923)

²⁶⁷ (B.GF5:1326)

²⁶⁸ (B.GF5:1332)

En aquest sentit, trobem relats en què apareix l'opinió que s'haurien de visibilitzar més aquests serveis per tal que hi tingués accés una proporció més elevada de la població jove i adolescent, una bona part de la qual, com queda palès, sembla que hi estaria força interessada.

"Yo pienso que tendría que estar más en... no sé dónde están, pero más." (B.GF2:993)

"Se tendrían que dar a conocer más." (B.GF6:1121)

Síntesi

L'acció preventiva lligada a la reducció de riscos ha presentat una penetració lenta i progressiva en territori català des de mitjans de la dècada de 1990. Hi ha qui ho coneix i qui no ho coneix. En el cas de les persones que consumeixen estranya el fet que no se n'hagi tingut notícia abans i s'opina que hauria de tenir més visibilitat.

Vegem a continuació quines són les primeres impressions quan es produeixen els primers encontres en espais festius.

4.6.2. Recel inicial

Una de les formes de visibilització més importants de l'acció preventiva de reducció de riscos és la presència de paradetes informatives en espais festius i d'oci nocturn. Les paradetes informatives inclouen tot un seguit d'elements que resulten més o menys atractius pels joves que se'ls troben en els espais de festa.

Vegem a continuació les valoracions que es fan al voltant de les paradetes informatives. Cal dir però, i en primer lloc, que aquestes valoracions poden creuar-se, a moments, amb les que acabem de veure en l'apartat anterior, referides de forma exclusiva al discurs desplegat i no tant a l'impacte que es desprèn de l'encontre directe dels serveis en espais festius.

Cal ressaltar el fet que, en un primer moment, ens trobem amb relats que manifesten un **recel inicial** respecte a les intencions últimes d'aquests grups. Com hem vist en el capítol anterior, un segment dels joves entrevistats pensen que l'administració pública i les institucions en general manipulen la informació per tal d'aconseguir l'objectiu final de tota política preventiva, això és, l'abstinència.

"Jo penso que està bé, però quan vaig veure la tele vaig pensar, és una cosa que mos explica el govern perquè mos penséssim que estan solucionant el problema. Vaig pensar

això... Jo no sé si funciona o no, perquè tampoc no he sentit res més, però és lo primer que me va vindre al cap.” (B.GF5:1342)

En aquest sentit, algunes de les noies i dels nois entrevistats afirmen no acudir a aquestes paradetes per tal d’evitar amonestacions innecessàries per part del personal tècnic que els pugui atendre. Com hem vist anteriorment, les entrevistes mostren com hi ha joves i adolescents que pensen que només hi ha un discurs sobre drogues, i que aquest discurs ja és prou clar i conegut: les drogues són dolentes. Això significa que acudir a una paradeta on s’informa sobre drogues implica trobar-se de ple –i en aquest cas, voluntàriament– amb una censura del consum.

“Jo no m’ho crec que si estàs amb el... no sé, t’has fotut coca, pastilles o algo, i t’empasses això que si és dolent i tal... i què diràs? «Ai! Què has fet!?» Jo crec que te ratlles i dius, «hòstia! Ara què he fet!?» Saps? I, pues si tu estàs allò bé, jo passo de mirar les... per no... home, no, perquè no em baixi, saps? No sé.” (B.GF8:1100)

En aquesta línia, ens trobem amb d’altres relats que també atribueixen aquest discurs abstencionista a les paradetes informatives de reducció de riscos. En aquests casos llavors, s’entén que no s’hi pot aprendre res atès que la informació que s’hi pugui trobar serà en qualsevol cas de poca qualitat, *“y además, ¿qué más me pueden decir? O sea, ¿para qué voy a leerme yo esto? ¿Sabes? ¿De qué?”²⁶⁹*

Aquestes primeres suspicàcies es van dissolent a mesura que es té un contacte més intens o bé quan s’atén a la profunditat de les noves informacions. Com sabem, la vinculació del discurs abstencionista amb les administracions públiques genera sovint suspicàcies relatives a la credibilitat del discurs institucional. En aquest sentit, sembla que el fet de reconèixer en els promotors d’aquests serveis a associacions independents o entitats del tercer sector no vinculades de forma directa amb les administracions públiques, pot relaxar les possibles animadversions primerenques respecte al nou discurs desplegat. Sembla que la desconfiança en allò institucional no ha afectat la confiança en el tercer sector, i per aquí s’ha obert una porta.

“Y yo creo que los que son pues... es que son una asociación de tal o... yo qué sé, sí que son mucho más «oye, pues no sé, te analizo esto pero yo no te digo que no sea malo, te estoy diciendo qué te puede hacer».” (B.GF2:975)

²⁶⁹(B.GF8:1104)

En tot cas, vegem ara el sentit que alguns relats fan emergir respecte al sentit –o a la manca de sentit– que pot atorgar-se al fet d’acostar-se a una paradeta informativa situada en un espai festiu. Sembla que molts dels adolescents i joves entrevistats s’han trobat en una o més ocasions amb les paradetes informatives en festes i, tot i així, han optat per ni tan sols acostar-s’hi. Ens trobem amb diferents arguments que expliquen aquesta manca d’interès –que en ocasions es manifesta en forma d’inquietud– davant d’un encontre amb paradetes informatives sobre drogues en espais festius.

El primer que crida l’atenció en analitzar els relats dels entrevistats és que, tot i haver-se trobat frontalment amb aquestes paradetes, hi hagi persones que no sentin la més mínima curiositat per saber què hi poden trobar o què se’ls pot oferir.

E: Hi heu anat a veure de què va això?

P4: No.

E: I per què no?

P3: No m’ha cridat l’atenció. [riures]

P4: En esos momentos estás pensando en otras cosas.

P5. Sí.” (B.GF3:1242-1256)

En què estan pensant doncs perquè no els cridi l’atenció un servei d’aquesta mena? En primer lloc, està clar que la festa és el centre de tota l’atenció. Ella és el motiu pel qual s’està allí i les pràctiques no festives no tenen per què tenir-hi cabuda, si més no a priori. Hi ha una prioritització de la festa, perquè gaudir de la festa és l’objectiu i, en aquest sentit, s’expliquen els relats que expressen rebuig o menysvaloració per qualsevol altra qüestió, *“perquè la gent no pararà a mirar-se un fulletó, se n’anirà a la barra o a ballar, i ja està.”*²⁷⁰ En tant que les paradetes informatives no ofereixen diversió, poden quedar relegades com a espai aliè a la festa i, per tant, sembla que l’interès per visitar-los pot ser nul, *“dic jo, és que no estàs per allò.”*²⁷¹

La nit és llarga i hi ha estones per a tot, i malgrat això hi ha joves i adolescents que prefereixen no acostar-se a les paradetes. Ens trobem amb relats que manifesten la convicció que es tracta

²⁷⁰ (B.GF7:1050)

²⁷¹ (B.GF3:1271)

de serveis dirigits a consumidors/ores i que, per tant, si no s'està interessat en consumir no hi ha res que se'ls pugui oferir.

“Perquè clar, parlarem de drogues, des de què passa amb cada droga fins a com te l'has de ficar, perquè te la fots, no? Jo no em fico drogues, a mi m'és igual com s'ha de ficar una droga.” (B.GF4:1253)

Com veiem, reduir els riscos al voltant de l'aprenentatge d'unes pràctiques que no es duran a terme –ni es té la intenció de dur a terme– pot motivar un interès nul per la qüestió. No s'entén quina utilitat pot tenir adquirir coneixements que no es volen aplicar. Alguns matisen que, en tot cas, podrien arribar a acostar-se a les paradetes per tal de poder passar la informació que hi trobessin a algun amic o amiga consumidora, *“si tens un amic que està així pues a lo millor vas per aquell amic per després explicar-li.”*²⁷² I és que la convicció que es tracta d'un servei del que només se'n pot treure profit si es consumeix és força recurrent.

En tot cas, el fet que es pugui pensar que l'única població diana de les paradetes informatives és la població consumidora, pot generar inquietuds respecte a la possibilitat que recaigui sobre el visitant que s'hi interessa públicament, a plena llum de la nit, un possible estigma, en fer entendre públicament que un està interessat en el consum de drogues.

“Sí però és que, quan arribes, o sigui aquests lo que estan fent també... és que la gent també ho veu, no? Tu vas allí i ets conscient. Vas allí amb la pastilleta, però és que és molt fort! O sigui, jo ho trobo molt fort, que vas allí del rotllo yonki, allí, ra, ra, ra, estan demostrant que ets un yonki!! M'entens?” (B.GF8:877)

Com es desprèn d'aquest relat, algunes de les persones entrevistades estigmatitzen les persones que consumeixen substàncies psicoactives il·legals sense distincions. Visitar les paradetes pot donar a entendre als altres que un/a és consumidor/a. Quan es percep que l'etiqueta consumidor/a està socialment estigmatitzada, les persones tracten d'evitar que se'ls pugui aplicar aquest qualificatiu, més enllà de si, efectivament, consumeixen o no cap mena de substància psicoactiva. Aquesta qüestió pren especial rellevància en aquells contextos festius en els que mantenir l'anonimat és més difícil, *“lo que jo vaig veure a la tele... jo vaig pensar, ho fotran allà al mig i jo no aniria allà a portar la meva pastilla.”*²⁷³

Ens trobem, finalment, amb un altre grup d'arguments que justifiquen el rebuig a acostar-se a les paradetes informatives que es troben en espais festius quan es produeix un encontre

²⁷² (B.GF4:1255)

²⁷³ (B.GF5:1392)

directe. Aquests farien referència a les inquietuds que genera el servei d'anàlisi de substàncies i els veurem més endavant, en el darrer punt d'aquest apartat.

Síntesi

Es presenten alguns arguments que poden motivar que alguns nois i noies no s'atansin a les paradetes informatives per a la reducció de riscos situades en espais festius. En primer lloc apareix un **recel inicial a les intervencions de reducció de riscos** ja que es pot associar la paradeta amb el clàssic discurs institucional: l'abstinència. En aquest sentit, es podria voler *evitar amonestacions* per part del personal de les paradetes respecte al propi consum, o bé es pensa que *no s'hi pot aprendre res*. Amb tot, el fet d'assabentar-se que les paradetes són regentades per associacions independents els hi atorga un major grau de credibilitat, en una demostració que el jovent manté la *confiança en el tercer sector*. Hi ha qui no s'hi acosta perquè un espai festiu és per a celebrar i no per a reflexionar, passant per davant la *priorització de la festa*. A més, sovint s'entén també que es tracta de *serveis dirigits a consumidors/ores* per la qual cosa les persones no consumidores no s'hi senten aludides. Aquí s'hi afegeix l'*estigma* a què es pot sotmetre una persona en acudir a les paradetes i mostrar-se com a possible consumidor o consumidora.

Aturem-nos ara a analitzar quines són les valoracions de la població adolescent i jove entrevistada un cop visita efectivament les paradetes valoracions en funció de tres aspectes diferenciats:

1. El personal tècnic
2. Els fulletons exposats en els taulells
3. El servei d'anàlisi de substàncies

Vegem-ho a continuació més detalladament.

4.6.3. El personal tècnic de les paradetes informatives

A l'hora de valorar el personal de les paradetes, un primer element que sobresurt és el fet que es tracti de persones pròximes. La característica de la **proximitat**, com hem vist, era també un dels principals elements atribuïts al discurs de reducció de riscos en termes generals.

"No, y lo bueno es que la gente que trabaja ahí es muy próxima a ti también."

(B.GF5:1145)

Aquesta proximitat s'atribueix al fet que puguin ser identificats com a iguals. Així, es ressalta que *"son todos de tu misma edad,"*²⁷⁴ o bé que *"tienen un argot muy nuestro."*²⁷⁵ Es tracta, per tant, de persones de la mateixa edat, que parlen com un mateix, la qual cosa implica una afinitat, valorada en un sentit molt positiu.

Ressalta, també, el fet que parlar obertament de drogues en un espai de festa pugui resultar divertit per a alguns i algunes joves. Així, es valora positivament que un tipus de conversa que fins el moment estava vinculada exclusivament al grup d'iguals, pugui mantenir-se en termes similars en un espai més formal, i *"es que a parte te divertía, ¿no? Ir allí a que te hablaran también de todo esto."*²⁷⁶

La proximitat atorgada al cos tècnic o a les persones voluntaris de les paradetes es relaciona també amb el fet que manifestin un tarannà no invasiu respecte a les persones que s'acosten i s'interessen per les informacions disponibles en els taulells, *"no estan pressionant a la gent, tienen una tauleta allí, si vols anar ves i si no tu passes de tot."*²⁷⁷ En una qüestió com són les drogues, en què sembla que tothom té quelcom a aconsellar, el fet de donar un marge d'exploració sense envair l'espai propi ofereix als joves que s'acosten a les paradetes una gratificant sensació d'accessibilitat.

"No... no, estan allà en la paradeta. Tienen la... la cocaïna, la foto de la cocaïna, l'heroïna, els porros, alcohol... No sé. Vaig... vaig a fer una... un vistassu i ja està. Són enganxines, i después... sí, però no t'ex... no sé... és que no t'expliquen. Estan allà, i tu si vols vas i preguntes." (B.GF8:1064)

Apareixen relats en què s'explica que aquesta manca d'invasivitat es complementa amb una notòria proactivitat quan les persones visitants ho requereixen. En aquest sentit, s'aprecia el fet que les persones tècniques o voluntàries de les paradetes respectin la voluntat del visitant de realitzar una primera exploració sense ser interpel·lats però, paral·lelament, es valora com a quelcom important que, un cop es manifesti l'interès vers alguna informació, les persones que porten les paradetes es mostrin disposades a aprofundir en les respostes i en les informacions ofertes.

²⁷⁴ (B.GF6:1145)

²⁷⁵ (B.GF6:1193)

²⁷⁶ (B.GF2:904)

²⁷⁷ (B.GF5:1382)

Síntesi

Les persones del **cos tècnic i voluntari** es caracteritzen per la seva *proximitat*, atès que poden ser identificades com a iguals. Així mateix, es valora positivament el fet que manifestin un *tarannà no invasiu*. També es valora positivament la *proactivitat* en l'atenció en les paradetes.

4.6.4. Els fulletons informatius

Els fulletons informatius, més coneguts en els espais festius com a *flyers*, són un element molt vinculat a les campanyes de reducció de riscos en àmbit comunitari. De fet, en molts dels relats apareixen com un element definatori d'aquesta mena de serveis, amb els quals es relaciona de forma directa. Molts dels nois i les noies entrevistades recorden haver vist en alguna festa una paradeta en *"què hi havia una taula plena de fulletons que donaven condons, donaven de tot!"*²⁷⁸ Respecte a la valoració sobre la utilitat i l'efectivitat atribuïda als *flyers* es fa patent que aquesta és força diferent en funció de si es coneixen o no aquells produïts des d'una orientació específica de gestió dels riscos. Vegem què succeeix en cada cas.

Recel inicial

En aquells casos en què els joves entrevistats s'han trobat en espais festius *flyers* no vinculats a la reducció de riscos es ressalta principalment la **manca d'adequació al context** atribuïda a aquest mitjà de difusió d'informació. En aquests casos, i com queda il·lustrat en la següent conversa, una impressió generalitzada és que els *flyers* no poden despertar cap mena d'interès en un espai festiu en el que les persones es troben en estats que basculen entre l'eufòria, l'embriaguesa i la desinhibició.

"E: Quan heu anat de festa per la nit heu trobat alguna vegada informació a la mateixa festa?"

P3: No.

P4: No.

P1: No, no.

²⁷⁸ (B.GF7:990)

E: Què us semblaria si trobéssiu allà uns pamflets que...

P4: Jo crec que la penya es partiria la caixa si va molt taladrada.

P3: En una festa!?

P1: Agafaria el paper i a la basura, saps?

P4: La gent no és conscient, bueno...

P2: El primer quart d'hora potser algú s'ho llegiria però..." (B.GF4:1091-1109)

Ens trobem amb un altre argument que explica aquesta percepció referent al fet que els fulletons informatius sobre substàncies psicoactives no poden ser atractives per al jovent en un espai de festa. Així, a aquest primer argument referent a la manca d'adequació del context s'hi suma la certesa que, en general, els *flyers* no informen de res, això és, informen d'allò que ja se sap: les drogues són dolentes. La associació dels *flyers* al discurs abstencionista porta a atribuir-los-hi una **manca d'utilitat**. Aquests joves afirmen que aquesta mena de fulletons informatius no són efectius i que els seus iguals no s'ho prenen seriosament.

"Yo es que... cosas de éstas lo que más he visto es coger luego y hacer avioncitos y tirártelos. O sea, no, te lo digo en serio, ¿eh? [...] Tal cual, los han cogido, los han volado y los han tirado. Yo lo he visto, o sea, mis amigos mismo. Yo, de pararte a leértelo, y más estando de fiesta, o sea chungo." (B.GF8: 1112-1117)

En aquest sentit, tal i com veurem amb més detall més endavant, ens trobem amb joves que tot i trobar-se amb paradetes informatives en espais festius eviten acostar-s'hi i, en tot cas, les miren de lluny. En aquests casos, els recels vers la suposada utilitat de distribuir fulletons en espais de festa es mantenen, i tot i l'evidència que les persones que s'acosten a les paradetes hi manifesten algun interès, es pressuposa que tot plegat pot tenir pel cap alt un **impacte insubstancial**.

"Home, depèn, perquè és el que... es veia gent que els miraven i anaven ja mig borratxos o lo que sigui, i dius «no et servirà de massa»." (B.GF7:1060)

Amb tot, alguns dels joves entrevistats matisen aquesta impressió.

"No, no, però la gent els mirava, els mirava molt els fulletons!" (B.GF7:1052)

Primers contactes

En tot cas, i més enllà del fet reconegut majoritàriament respecte a la manca total d'interès despertat per aquesta mena d'informacions, sí que hi ha quelcom que és esmentat sovint

respecte a aquests fulletons, i és que les **imatges** acostumen a ser un element atractiu i que pot cridar l'atenció, sigui quin sigui el seu contingut textual. Així, alguns relats ressalten l'atractiu de les imatges en qüestions de substàncies psicotròpiques, tot fent èmfasi en el fet que el text no cal ni mirar-lo ja que és evident que no aportarà cap nova informació. Així, *"las imágenes y después a la basura."*²⁷⁹

En aquells casos en què les noies i els nois entrevistats sí que s'han trobat *flyers* informatius de reducció de riscos en espais de festa, la valoració respecte a la seva utilitat canvia substancialment, tot i que sembla que cal haver-se acostat a les paradetes perquè aquest canvi de perspectiva es faci evident. Quan això succeeix, la seva valoració sobre la **adequació al context** dels *flyers*, i en general del conjunt dels serveis oferts, experimenta un gir substancial. Molts dels joves entrevistats que senten necessitat de trobar noves i més completes informacions sobre tot allò relacionat amb les substàncies psicoactives –en consumeixin o no– entenen que el fet de trobar-se'ls en espais festius és del tot adequat.

"Y a lo mejor si tú, por ejemplo, tú vas a una fiesta y ya ves allí los folletos te capta más la atención como... a ver, un día me siento en casa a ver Internet y voy buscando. No, ¿para qué? A ver, yo no consumo, pero a mí estos folletos me encantan, yo he leído bastantes."
(B.GF6:1217)

I si bé es reconeix que en moltes ocasions la gent no es troba amb la disposició o els ànims de llegir els materials en aquell moment, *"veus que la gent s'ho agafa, s'ho guarda, el que consumeix i el que no consumeix res."*²⁸⁰ La tasca de lectura potser es deixi doncs per un altre moment més adequat.

P3: "Però si a la una de la matinada et reparteixen un paper, eh? Què diu aquí? no estàs per llegir en una festa o per estar atent o concentrat de què està dient aquest text o molt bé. Com a molt te'l guardes a la butxaca i el dia següent podé te'l llegeixes."

P1: Si te'l trobes [riuen]." (B.GF4:113-115)

Aquests relats es refereixen a situacions significatives en què els fulletons poden tenir un **impacte potencial**, més enllà del fet que es llegeixin en el mateix moment o bé un cop fora del context festiu.

²⁷⁹ (B.GF7:881)

²⁸⁰ (B.GF5:1374)

“Al principio, yo... como llamó tanto la atención, tío, todo el mundo salía del garito ahí leyéndose los papелitos ahí, «¡Oh! ¡Ah, mira qué guay! No sé qué, tal. Sí que... la gente sí que los leía. Por lo menos, aunque en esa noche no le prestes atención pero para casa te lo llevas, ¿sabes? Bueno, «pillo esto, esto y ya está», ¿sabes? Se lo metía en el bolsillo, ¡y au! ¿Sabes? Al día siguiente lo ves también.” (B.GF8:1110)

Així mateix, cal destacar que els joves i adolescents als quals més els ha impactat trobar-se amb els fulletons en espais festius acostumen a emfasitzar el caràcter mòbil d'aquest tipus de material. S'atribueix als fulletons informatius sobre reducció de riscos una alta mobilitat, això és, que poden passar de mà en mà.

“Y me llevé esto y lo llevé a todos mis amigos, y mucha gente no lo conocía y esto está bien.” (B.GF6:1109)

Dilució de l'interès

Però què passa doncs amb aquests fulletons? Se'ls llegeixen realment tots aquells joves que els agafen? Els relats permeten veure la variabilitat d'usos que es fan amb els fulletons recollits. Així, sembla que en algunes ocasions els materials es deixen de banda, *“luego quedan ahí apartados porque da igual.”*²⁸¹ I és que sembla que en el moment en què algunes noies i nois es troben amb els taulells plens de fulletons sobre drogues pot resultar molt atractiu i divertit agafar-ne uns quants i gaudir-ne durant una estona junt amb el grup d'amigues i amics, però això no significa necessàriament que aquest interès es mantingui més enllà del moment inicial d'eufòria situada en l'espai festiu. Així, de l'atractiu inicial es passa sovint a una pèrdua d'interès a posteriori. Val a dir però, que trobem un bon nombre de relats que sancionen aquestes actituds, *“o sea, pues si te mola lo que dice, y te mola, pues léetelo un poquito mejor, ¿sabes?”*²⁸²

Sembla doncs que, en el moment en què la població entrevistada troba atractiu el contingut d'aquests *flyers*, la seva mobilitat esdevé notòria, principalment entre els membres del propi grup d'iguals. Amb tot, i pel que fa al grup d'iguals, de nou apareix la qüestió de l'impacte inicial, que pot diluir-se posteriorment, un cop ja ha passat l'efecte produït per la novetat.

“Y yo realmente cuando conocí esta asociación, que fue cuando llegué aquí a Barcelona, que no soy de Barcelona, flipé, dije ¡joder! O sea, y empecé a pillar flyers y a llevar a todos mis amigos, ¿sabes? ¡Eeeeh! ¡Mirad! Tal, no sé qué.» Y todo el mundo... «¡Hostia! O sea, y

²⁸¹ (B.GF6:1099)

²⁸² (B.GF6:1099)

realmente se los leían y «ah, de puta madre», en el momento «¡Oh! ¡Qué guay!» Pero luego...” (B.GF6:1095)

“Pero luego...” sembla que el grup pot també manifestar una pèrdua d’interès i no tenir en compte les informacions que han llegit en els fulletons. El que es manifesta és que, tot i tenir un gran impacte inicial sobre els individus, els fulletons informatius sobre reducció de riscos no generen importants canvis en les pautes grupals de gestió del consum.

Síntesi

El desconeixement de les diferències qualitatives dels **fulletons informatius de reducció de riscos** respecte als missatges institucionals dominants genera pot generar un *recel inicial* cap als *flyers*. Vist així, es pot començar per considerar que hi ha una *manca d’adequació al context*, atès que la festa passa per davant de cap discurs sobre què passa amb les drogues; es pot continuar per atribuir-los-hi una *manca d’utilitat*, entenent que de res serveix la cantarella repetitiva que les drogues són dolentes; i derivat d’això, s’atribueix un *impacte insubstancial* a aquesta via d’informació. Els *primers contactes* poden venir de l’atractiu que presenten les vistoses *imatges* que acompanyen el contingut textual. En el moment en què s’hi entra en contacte es valora l’*adequació al context* festiu d’aquests fulletons, atès que les persones interessades estan allà, i poden guardar-se’ls per llegir-los en un altre moment. En conèixer el contingut dels fulletons, apareix la controvèrsia sobre l’impacte, atribuint-los-hi de sobte un *impacte potencial* sobre les persones que se’ls troben en espais festius (consumeixi o no substàncies psicoactives il·legals). L’impacte ve mediatitzat també per l’*alta mobilitat* dels fulletons, especialment entre el grup d’iguals més afins. Amb tot, un cop llegits els fulletons, i davant d’una renovada absència de nous inputs informatius en aquest sentit, es pot produir una *dilució de l’interès*.

4.6.5. El servei d’anàlisi de substàncies

Junt amb la distribució de *flyers*, les activitats d’anàlisi de substàncies ofertades en el mateix espai festiu suposen una de les característiques més notòries dels serveis de reducció de riscos. I és arribats en aquest punt que cal fer un aclariment a nivell metodològic per tal d’ajudar a comprendre el sentit que pren el present apartat d’anàlisi qualitativa. En la definició de perfils per a la formació dels grups focals de discussió, els quals constitueixen la font principal de dades qualitatives, es va contemplar com a perfil preferent la inclusió de persones que coneguessin algun dels serveis de reducció de riscos ofertats per algun dels grups que

operen a Catalunya. En tractar-se d'una anàlisi qualitativa, aquesta no incorpora una valoració de l'impacte que l'anàlisi de substàncies tindrà sobre les pautes de consum sinó, més aviat, de les atribucions que es fan davant la possibilitat d'ús d'aquests serveis. En aquest sentit, seria molt interessant poder abordar amb més detall quin és el sentit que pren l'anàlisi de substàncies sobre aquelles persones que hi accedeixen i, especialment, sobre aquelles que es troben en possessió de substàncies altament adulterades. Vegem doncs aquí quines són les atribucions de les persones consumidores i no consumidores davant la possibilitat que s'ofereixi un servei d'anàlisi de substàncies en espais d'oci nocturn.

Abans d'entrar a veure amb detall aquesta qüestió, i per tal de comprendre l'impacte que aquest tipus de serveis poden tenir sobre la població jove i adolescent que se'ls troba, ens pot ajudar el fet de conèixer les explicacions que emergeixen al voltant de les formes de vivenciar la relació amb substàncies que poden estar adulterades.

Atesa la condició d'il·legalitat de la gran majoria de substàncies psicoactives, els relats expliquen que el coneixement de la qualitat de les substàncies és quelcom que, generalment, no està a l'abast de les persones que en puguin fer ús. Els nois i noies joves entrevistades semblen ser força conscients del seu desconeixement respecte a la qualitat de les substàncies que poden arribar a consumir, *"yo por la evidencia, ya te lo digo, por la evidencia, y no sé, te fías de alguien que te dice que esto lleva tanto de esto y no sé qué... es que no lo sabes."*²⁸³ Aquesta consciència del desconeixement es trasllada i transforma també en una mena de convicció respecte al fet que s'estan consumint contínuament substàncies adulterades. En paraules d'un dels joves entrevistats: *"A tu et donen un pollo de farlopa i tu no saps quanta farlopa té allò, allò té més guix que una paret. [...] És evident, i tu també saps que t'estàs fotent aquest guix."*²⁸⁴

Convivència amb l'adulteració

Atesa la impossibilitat de conèixer la qualitat d'allò que es consumeix, es consolida sovint un sentiment de resignació davant l'adulteració inevitable de les substàncies, de manera que s'accepta l'adulteració com a quelcom amb què s'ha de conviure amb uns productes que s'han deixat en mans del mercat negre. Els joves i adolescents entrevistats són conscients que el consum de substàncies adulterades adquireix un *caràcter d'inevitabilitat*. Aquesta qüestió es manifesta en alguns relats com una important font de neguit, atès que s'aprecia l'existència d'un seguit de riscos per a la salut que són difícilment calculables. En altres ocasions però, es

²⁸³ (B.GF6:1027)

²⁸⁴ (B.GF1:453-457)

despleguen discursos que proven de normalitzar aquesta situació amb diversos arguments. Cal destacar, en aquest sentit, aquells relats que justifiquen l'adulteració com una forma més de reduir els riscos associats al consum.

"Tu et fots una ratlla de coca pura i la palmes, saps? Per això l'hem de barrejar amb algo, saps? Tu ja saps que l'han de barrejar amb merda. I quan el moment que t'estàs fent la ratlla saps que et fotràs merda pel nas, és que no sé... vull dir, qui no ho sàpiga, llavors, no ho sé." (B.GF1:515)

Atesa la dificultat per conèixer el grau de qualitat de les substàncies consumides, els nois i noies que sí aspiren a reduir els riscos associats al consum de substàncies adulterades s'estableixen diferents criteris alternatius de qualitat. En trobem dos principalment:

1. El grau de confiança en l'agent proveïdor de la substància. El grau de confiança en la persona proveïdora, o camell, sembla ser directament proporcional al grau de confiança dipositada en la qualitat de la substància.

"P3: Hombre, jo sé la gent qui és i... sí que tinc confiança."

E: Confiança en què?"

P3: En lo que em foto." (B.GF3:1319-1323)

D'aquesta manera, s'assumeix que la qualitat de la substància serà probablement menor a mesura que hi hagi menys confiança en les fonts de proveïment de la substància. En altres paraules, *"és dependent de a qui li pillis, si és un lloc de confiança o no; si vas a un puesto on no et coneixen, mira, això és lo que et donen..."*²⁸⁵

2. El grau d'afectació de la substància sobre les persones. La valoració experiencial serà, finalment, el criteri clau per determinar la qualitat d'una substància. El grau d'afectació de la substància sobre l'individu sembla ser directament proporcional al grau de confiança dipositada en la seva qualitat. Això és, la substància serà de més qualitat en tant que afecti en major mesura l'estat d'ànim i consciència de la persona que la consumeix i en tant que li proporcioni més plaer. En altres paraules, *"tú ya lo sabes por lo ciego que vas,"*²⁸⁶ de manera que si una substància és de qualitat significa que és bona, i una substància és bona quan *"saps de la substància que et pujarà i que et farà el*

²⁸⁵ (B.GF3: 1345)

²⁸⁶ (B.GF3:1298)

*morat.*²⁸⁷ La triangulació entre allò que és bo, allò que afecta i allò que és de qualitat es connecta circularment per proporcionar elements referencials del criteri experiencial.

Amb tot, aquestes estratègies no satisfan tothom, i és que un bon nombre de relats expressen una preocupació per la impossibilitat de conèixer la qualitat dels productes que consumeixen.

“Jo crec que hi ha molta informació realment, hi ha moltíssima informació. Però el tema és que tu no saps si quan t'estan passant un pollo de farlopa t'estan passant cianur que... que et matarà, o si t'estan passant guix que simplement no et pillarà morat. Llavors jo, a mi el que m'agradaria és, bueno, pues et passo farlopa i aquesta farlopa pues pot ser més bona o menys bona, però dintre d'uns límits, saps?” (B.GF1:503)

Així, en alguns relats es fa palesa una **demanda de coneixement testejat**, en el sentit de poder conèixer la qualitat d'allò que es consumeix, la qual està estretament vinculada a la reducció dels riscos associats a aquest consum. I és en aquest sentit que s'aprecien els serveis d'anàlisi de substàncies ofertats en les paradetes que les entitats de reducció de riscos situen en espais festius.

Recel inicial

Amb tot, els serveis d'anàlisi de substàncies no sempre resulten atractius per als joves i adolescents entrevistats que se'ls troben en festes. Ens trobem amb relats en els quals es despleguen tot un reguitzell d'arguments de rebuig davant l'opció de visitar els serveis d'anàlisi de substàncies situats en espais festius. Veiem que, tot i portar al damunt substàncies psicoactives, part de les noies i els nois entrevistats mostren un baix interès inicial en utilitzar els serveis d'anàlisi. Ens trobem amb diferents arguments que expliquen per què el servei d'anàlisi pot no resultar interessant en una situació de consum.

Com ja hem vist amb les altres actuacions dels serveis de reducció de riscos en àmbit comunitari, inicialment el servei pot concebre's com una manera més de recordar a la gent que consumeix substàncies psicoactives il·legals que aquestes són dolentes, *“clar, te diran que són dolentes.”*²⁸⁸ En aquest cas però, es concep el servei com una altra **estratègia del discurs abstencionista**, que en aquest cas es valdria de l'argument que les substàncies estan adulterades i que, per tant, millor si no es consumeixen.

²⁸⁷ (B.GF1:1266)

²⁸⁸ (B.GF3:1283)

D'altra banda, i com hem vist anteriorment en aquest apartat, apareix en els relats un discurs que manifesta un ferm convenciment que no existeixen substàncies pures en el mercat (negre) i que, per tant, tot allò disponible està sens dubte adulterat. Sembla que el fet de pensar que les substàncies de què es disposa durant la festa estan molt probablement adulterades no és el mateix que tenir la certesa científica que efectivament és així. En alguns relats s'explica que allò que més amoïna és precisament l'explicitació de l'adulteració, ja que *"quan et donen una mala notícia, què? Saps? Ja, allí en plena festa, en pleno... no sé."*²⁸⁹ Tot i que se sospiti, una explicitació del fet que, efectivament, allò que s'està consumint en el context de la festa no és de bona qualitat, es contraposaria als objectius de diversió i plaer propis de la festa i pels quals s'està realitzant el consum. Sembla que es pot entendre que, en cas de rebre aquesta informació, cosa que és molt probable que passi, tampoc es disposaria de gaire alternatives per resoldre-ho ja que aleshores *"et donaria mal rotllo fotre-t'ho... i llavors què, tio?"*²⁹⁰

D'altra banda, ens trobem amb joves i adolescents que afirmen sortir de festa amb dosis petites. En tant que no s'ha acudit mai als serveis d'anàlisi de substàncies no se sap com es duu a terme el procés i, per tant, no és fàcil fer-se una idea de quin haurà de ser el volum de la mostra necessària per a realitzar l'anàlisi. Apareix aquí una preocupació per la possible pèrdua de substància en el procés d'anàlisi. De vegades, es considera que difícilment es podrà analitzar en profunditat la substància fent servir petites quantitats, amb la qual cosa s'assumeix que potser caldrà fer un sacrifici important, i d'entrada el context no sembla el més adequat per fer sacrificis.

"Hombre, si te'n sobre n'hi pots portar una però..." (B.GF3:1373)

En aquest sentit, i com mostren els relats, la manca d'alternatives té a veure també amb una qüestió econòmica, ja que els recursos són limitats, *"i ho acabo de pagar, saps?"*²⁹¹ Aquesta qüestió amoïna, atès que *"ja ho has pillat, no tens més pasta, què faràs? No et fotràs més?"*²⁹² En aquesta situació, tot i que l'opció més assenyada seria deixar de participar en la festa de la forma en què s'havia decidit fer-ho, i sembla que tal cosa no es contempla com una alternativa possible. Així mateix, i segons aquests arguments, podríem pensar que en el cas que es disposés de més recursos econòmics es podria optar per adquirir noves substàncies i

²⁸⁹ (B.GF1:1369)

²⁹⁰ (B.GF3:1259)

²⁹¹ (B.GF1:1363)

²⁹² (B.GF2:987)

assegurar-se, així, que s'està efectuant un consum de qualitat i s'estan assumint menys riscos derivats de l'adulteració.

Tot plegat, a més, només introduirà soroll en la consciència de les persones que hagin analitzat la substància, perquè finalment allò prioritari és la festa i la diversió, i mentre les substàncies presentin els efectes desitjats (o part), s'optarà pel consum, atès que la prioritat és la festa, on la diversió passa pel davant d'eventuals preocupacions. La festa ha de durar, i la nit no sempre s'acaba quan surt el sol.

“Si jo haig de pillar les dos coses i portar-les a analitzar... i esperar-me allà, i venga, i que em diguin lo que és, i vale, llavors... però clar, llavors dius, «vale, pues em foto això». Però clar, tens les dos coses i... et fots la bona primer i lo dolent pues t'ho deixes a la butxaca. I... i després dius «bueno, pues m'ho foto», no? M'entens? O sigui és com molt... ja que ho compres t'ho fots i punto.” (B.GF1:1339)

Impacte immediat

Vegem ara quines són les principals valoracions que emergeixen dels relats al voltant de l'impacte i l'efectivitat immediata atribuïda a aquests serveis d'anàlisi. Per un costat ens trobem amb relats que atorguen al servei d'anàlisi de substàncies un **impacte insubstancial**. Com acabem de veure, mentre no es coneix de forma directa aquests serveis, s'assumeix que el fet de certificar que una substància està adulterada no evitarà que se'n produeixi el consum, motiu pel qual el servei ofert no tindria cap sentit, més enllà de promoure un sentiment de *mal rotllo* davant la certificació que s'està consumint una substància de mala qualitat.

“Tu si pilles cinc pastilles per esta nit, saps? I vas allí i et diuen que estan ruïnes te les fotràs igual perquè les has pagat. O sigui, per a això no vagis a veure si són bones o ruïnes. No cal.” (B.GF8:916)

En d'altres casos però, es qüestiona seriosament la manca d'efectivitat immediata atribuïda a les actuacions d'anàlisi de substàncies; en aquests casos, se'n fa una valoració en un sentit completament invers. D'aquesta manera, es valora molt positivament l'**impacte potencial** sobre el consum que pot tenir aquesta mena de serveis, i aquest impacte es lliga al fet que aquesta anàlisi es realitzi en el mateix moment en què s'ha de produir el consum, *in situ*. Així, en quin altre moment se li podria fer més cas a una actuació d'aquest tipus que no fos en l'instant del del consum? S'argumenta que no és el mateix saber les coses a través de referències teòriques que veure-les amb els propis ulls. D'aquesta manera, l'anàlisi de substàncies es converteix en una demostració empírica que, efectivament, es pot estar

consumint substàncies de molt mala qualitat. En aquest sentit, com no hauria de presentar un alt impacte una anàlisi d'aquesta mena?

“P9: Te lo dicen en directo y en el horario de cuando se toma ¿sabes?”

P7: Y en el momento que lo necesitas.” (B.GF6:1203-1205)

Impacte a mig i llarg termini

La valoració respecte a l'impacte a mig i llarg termini també és valorada en diversos sentits. Amb tot, cal dir que sembla que en aquest cas hi ha un major consens respecte al fet que difícilment serveis d'aquesta mena poden deixar indiferents a aquelles persones que en fan ús.

Així, els mateixos relats que comencen afirmant que l'impacte del servei d'anàlisi de substàncies no es pot detectar de forma immediata –atès que el consum es produirà igualment si no és que ja s'ha produït– manifesten l'alta probabilitat que es presenti un impacte important en la presa de consciència a mig termini dels riscos associats a la gestió del consum.

“Entras un poco en el juego, en el rollo, pues ya te enteras, ya te preocupas, ya no haces así [fa petar els dits] y te desentienas. No. Haces así y dices «hostia, vamos a ver qué me estoy metiendo».” (B.GF8:920)

El coneixement del fet que un/a està consumint una substància adulterada pot no ser motiu suficient com per a no realitzar el consum de forma immediata però –segons aquests relats– pot despertar la consciència respecte al fet que la gestió del consum pot tenir implicacions sobre la salut. Es genera doncs, a mig termini, un desvetllament de la consciència de risc i, amb ella, un augment de comportaments dirigits a reduir aquests riscos, especialment pel que fa a consumir qualsevol substància acríticament.

Troblem d'altres relats que –més enllà dels efectes positius que aquestes actuacions poden tenir sobre la gestió del consum en termes de presa de consciència vers un consum més responsable– atorguen a aquests serveis una efectivitat a curt i mig termini més relacionada amb l'impacte que pot tenir sobre la monitorització informal del mercat, i per un altre, sobre la producció d'un filtre de qualitat sobre les substàncies.

Com sabem, actualment no hi ha cap instrument de control de qualitat del mercat de substàncies psicoactives il·legals. La manca de regularització institucional del mercat de substàncies psicoactives desprotegeix les persones consumidores –així com aquelles que poden realitzar un consum esporàdic– davant possibles adulteracions que es puguin produir, i

aquest fet pot derivar en perjudicis sobre la salut d'aquestes persones. L'anàlisi de substàncies, en aquest sentit, pot ajudar a monitoritzar el mercat i, per tant, a controlar-lo.

“Teniu un lloc on fan anàlisis, tu has pillat a la festa, vas a una rave, pilles, fas el teu anàlisi i et diuen: «Esto no está bueno». Home, és interessant poder anar a buscar el camell i dir-li: «¡Oye! ¿Qué pasa!?»” (B.GF1:1380)

Algunes de les persones entrevistades afirmen boicotejar aquells proveïdors que no distribueixen un producte de qualitat i que, per tant, són responsables de part dels riscos sanitaris que puguin recaure sobre les persones que consumeixin el producte distribuït. D'altra banda, el fet que es facin públics alguns formats de substàncies –com pastilles d'èxtasi– dels que s'ha detectat un grau important d'adulteració fa que aquestes puguin ser rebutjades a priori i, per tant, deixin de circular més fàcilment. En un context en què la qüestió de l'adulteració –com hem vist– és viscuda amb angoixa per algunes persones degut al seu impacte 'no controlat' sobre la pròpia salut, el control de la qualitat i la persecució dels abusos del mercat esdevé un factor altament valorat.

Síntesi

Quan analitzem les percepcions del jovent al voltant dels serveis d'anàlisi de substàncies dels grups de reducció de riscos, es posa en evidència que les noies i els nois entrevistats practiquen una *convivència amb l'adulteració* de les substàncies psicoactives que consumeixen. Emergeix un discurs generalitzat que es refereix a la resignació davant l'adulteració inevitable de les substàncies psicoactives en un entorn de distribució deixat en les soles mans del mercat negre. El jovent fa servir dos *criteris alternatius de qualitat*: (1) el *grau de confiança en l'agent proveïdor*, i (2) el *grau d'afectació de la substància* sobre les persones. Emergeix però un neguit davant de la necessitat de fer atribucions i una conseqüent *demanda de coneixement testejat*. La gent pot tanmateix presentar un *recel inicial* a l'ús dels serveis d'anàlisi de substàncies per diversos motius. Pot atribuir-se directament a (1) una *estratègia del discurs abstencionista* per desencoratjar el consum en ple context festiu. Es produeix a més un neguit davant de la possibilitat inevitable que el resultat de l'anàlisi sigui (2) *l'explicitació de l'adulteració*, atès que això només comportaria malestar. El desconeixement del procés d'anàlisi pot fer pensar també que es produirà una (3) *pèrdua de substància* durant aquest procés, i és aquí on apareix l'argument de (4) *la qüestió econòmica*, ja que quan la despesa i l'economia no dona per més l'única opció serà consumir allò de què es disposi. El consum com a única possibilitat finalista es justifica en el

fet que (5) *la prioritat és la festa*, on la diversió passa pel davant d'eventuals preocupacions. L'*impacte immediat* atribuït a l'acció de l'anàlisi de substàncies és controvertit: si la prioritat és la festa, i per tant, el consum, a una eventual anàlisi se li atribueix un (1) *impacte insubstancial*; tanmateix, el fet que l'anàlisi es faci *in situ* podria presentar un (2) *impacte potencial* sobre el consum. L'atribució d'*impacte a mig i llarg termini* presenta arguments més elaborats. Si bé s'accepta que el consum es produirà de forma immediata en l'espai festiu, hi ha una alta probabilitat que s'augmenti una presa de consciència a mig termini dels riscos associats a la (1) *gestió del consum*. De la mateixa manera, la monitorització del mercat pot tenir un impacte positiu a mig termini en el (2) *control de qualitat del mercat*, circumscribit únicament en l'àmbit del mercat negre.

Més enllà de les intervencions en àmbit festiu, el model de reducció de riscos també s'ha estès a d'altres entorns més formals. Vegem en el proper apartat quines són les diverses percepcions del jovent davant els seus encontres amb materials preventius de reducció de riscos en medi educatiu.

4.7. La reducció de riscos en medi educatiu

A continuació farem una anàlisi de les intervencions del model de reducció de riscos en medi educatiu, les quals es basen en les percepcions que les noies i els nois entrevistats han manifestat al voltant d'uns materials preventius específics per a cànnabis.²⁹³

En un primer moment, vegem què n'opina el jovent del fet que es duguin a terme campanyes específiques per a una substància com el cànnabis, diferenciant-la de la resta de drogues il·legals. Vegem després quines són les primeres reaccions del jovent (tant del que es considera fumador com el que es considera no-fumador) davant de l'entrada en contacte amb materials preventius de reducció de riscos específics per al cànnabis. Analitzem a continuació quins són els objectius que s'atribueixen a les intervencions de reducció de riscos per al cànnabis en medi educatiu. En els darrers apartats, hi analitzarem les percepcions del jovent al voltant de la qualitat de la informació presentada en aquesta mena de materials preventius, així com una valoració de la població a qui es considera que haurien d'anar destinats i per què. Finalitzarem analitzant una qüestió clau que amoïna a jovent i institucions, i que té a veure amb la inquietud que emergeix respecte a si parlar obertament de drogues amb el jovent, en medi educatiu, pot tenir incidències en un inici o un augment del consum juvenil.

4.7.1. Campanyes específiques sobre cànnabis

En aquest apartat ens hem referit al sentit que els nois i noies entrevistades atorguen a les campanyes i al discurs institucional que aborden la temàtica de les drogues. Cal destacar el fet que els missatges institucionals als quals es refereixen aquests nois i noies amb prou feines discernixin entre les diferents substàncies que integren la categoria 'drogues', cosa que sí succeeix en les entrevistes. Així, la distinció socialment evident entre les diferents substàncies agrupades sota la categoria 'drogues' no es reflecteix en campanyes específiques per a cadascuna d'aquestes substàncies, cridant l'atenció certa manca de campanyes específiques de cànnabis.

Aquesta distinció i especificitat de cada substància és especialment aguda quan ens referim al cànnabis. Així, cal destacar el fet que molts dels nois i noies entrevistades, tant per la part de

²⁹³ Els materials preventius utilitzats com a base per a l'anàlisi són "Que ruli... manual per a mans properes al cànnabis". Vegeu l'apartat 3.1. del capítol anterior per a més informació al respecte.

consumidors/ores com no consumidors/ores, es considera el cànnabis com a una substància molt menys nociva que les altres.

“A mi em fa molt de respecte les drogues, els porros no, les drogues allò, la coca i tot això sí.” (A.E1:95-97)

Aquesta especificitat pròpia del cànnabis derivada de la seva percepció com a substància menys nociva i diferenciada de la resta, així com la inexistència de campanyes informatives que situïn el seu àmbit d'acció per a cada substància específica, és un fet que no passa desapercebut a molts dels joves entrevistats, alguns dels quals opinen que una persona que consumeix drogues “pues a ver, yo qué sé, pues un drogadicto... el único bueno el que fuma porros.”²⁹⁴

“Llavors, per exemple les publicitàries, tema relacionat amb coca i tot això, aquelles fan bé perquè s'ha de matxacar aquests temes, això sí que realment fa malbé a les persones. Fumar-te un porret tampoc el trobo tan...” (A.E3:101-103)

I és que sembla que les campanyes informatives específiques de cànnabis són poc comunes, “de porros en general... no. Més que res les drogues en general.”²⁹⁵ Cal dir que la vasta majoria dels joves entrevistats afirmen no haver vist mai cap tipus d'informació institucional específica per al cànnabis.

“No, de porros no. Un panfleto de totes les drogues, que ma mare va anar a un pediatra i no sé què a buscar-li un d'esto de todas las drogas, no sé què, que están todas las consecuencias...” (A.E25:142-144)

Ens trobem així amb un paisatge informatiu en el que el cànnabis simplement no existeix com a element diferenciat. Davant d'això, aquells nois i noies que volen més informació específica del cànnabis i de les particularitats i els riscos associats a les seves formes de consum han d'adreçar-se a fonts d'informació no institucionals, principalment revistes especialitzades o bé Internet.

“En general potser en algun taller de l'escola però, així que m'hagin donat no. Teniu un al... al Càñamo, me'n van portar un l'altre dia que posava más información..., o menos drogas, más información o algo així. I parlava pues, de les drogues, del cànnabis, de les pastilles, de la cocaïna...” (A.E17:104-107)

²⁹⁴ (A.E9:143-144)

²⁹⁵ (A.E4:177-178)

Síntesi

Davant de les necessitats d'informació específica sobre substàncies concretes, el jovent constata que les campanyes institucionals sobre drogues són genèriques i no distingeixen entre substàncies. Aquesta realitat enterboleix els objectius d'aquests missatges, atès que tant el jovent que consumeix alguna substància com aquell que no ho fa percep el cànnabis com una substància diferent, molt menys nociva. La cerca d'informació, davant d'aquesta realitat, s'ha de fer per mitjà de fonts no institucionals.

4.7.2. Primeres reaccions

A continuació ens centrarem en el sentit que el jovent entrevistat atorga al discurs i al llenguatge d'aquests materials de prevenció. Aquests materials no són els primers sobre drogues que arriben a mans de les noies i els nois entrevistats. Per tant, podem parlar de l'existència d'un imaginari previ sobre les campanyes i polítiques de drogues previ a la distribució i lectura d'aquests materials de reducció de riscos. És a dir, en el moment de repartir per primer cop aquests materials entre el jovent ens hem trobat davant de tot un conjunt de prejudicis i idees preconcebudes.

"Bueno, potser és a mi que m'ha... potser és que em sobta una mica, no? Potser és perquè estem acostumats a sempre que ens parlen de les drogues pues... i ens comencen a enxufar dades que... tanta penya està enganxada, vuit de cada deu joves pues fumen i... no ho sé. I llavors pues et sobta, no?" (A.E18:182-186)

Després del primer cop d'ull o d'una lectura més a fons veiem com les expectatives prèvies dels joves entrevistats queden trencades. Aquests materials sembla que tenen quelcom que els diferencia de la resta de materials. I és que sembla que *"és una visió més... com més objectiva de tot, no? No és tant els porros són una merda i fumar porros és [...] ni tot això."*²⁹⁶ Així, el primer que crida l'atenció és el tipus de discurs que utilitza per parlar del cànnabis, que sembla amarat d'objectivitat.

"No sé, perquè parla des del punt de vista que ho han viscut de prop però també ho miren objectivament volguent dir... saps? allò... (B.GF8:07?) hi veuen els pros i els contres."
(A.E1:181-182)

²⁹⁶ (A.E1: 160-161)

Ens trobem davant d'un discurs que no és directiu, on el jovent valora especialment la seva amplitud explicativa, que parla tant dels avantatges com dels inconvenients derivats de l'ús de cànnabis. Aquesta amplitud discursiva els permet donar un sentit de realisme i objectivitat als mateixos materials.

"No allò només a saco, criticar, dir que és dolent, que és una droga, tal, comparar-ho amb altres... sinó pues tractaria no sé, com afecta dintre dels amics i de la colla pues... de cara a l'altra gent del carrer, de no fumar a la plaça, de tenir una mica de respecte, sobretot això és bastant... [...] No tant com algo delictiu sinó des de dins, no? allò... parlant."
(A.E18:135-143)

El jovent es troba amb uns materials informatius que finalment parlen tant dels aspectes positius com d'aquells negatius relacionats amb el consum de cànnabis. A diferència dels altres materials que aquests joves havien llegit o fullejat, no trobem aquí un missatge unidireccional.

I és que sembla que aquests materials estan elaborats per persones que saben de què parlen. S'evidencia una **connexió experiencial** que no és comú en aquesta mena de materials. Així doncs, el conjunt de relats deixen clar que els materials han d'estar escrits per persones que consumeixen, o bé que ho han fet, i que per tant, coneixen la realitat del consum de cànnabis. En definitiva, *"gent que hi ha estat ficada, ja bueno, gent que coneix el tema, no?"*²⁹⁷ Això ens començaria a explicar el sentit de proximitat que pren el material per als joves entrevistats.

El sentit d'objectivitat i neutralitat atorgat al discurs, la qualitat de les informacions d'aquests materials i la proximitat atribuïda als autors, comporta alguns efectes sobre la població entrevistada.

a) Confiança en les informacions

El primer és que, un cop començada la lectura, el sentit del discurs dóna confiança per seguir llegint el material fins al final. Podem dir que en trencar-se les expectatives negatives prèvies el lector queda encuriós per veure què li explicaran. Es tracta d'un material informatiu que *"t'entra més. Potser te'l prens més en serio, almenys t'ho llegeixes amb més interès."*²⁹⁸ Ja no es tracta d'allò de sempre i, per tant, compta amb més possibilitats que la gent s'ho llegeixi del principi al final.

²⁹⁷ (A.E18:208-209)

²⁹⁸ (A.E4:305-306)

“Ah, està bé, tothom s’ho comença a llegir i veus que es passa rato llegint, que no és allò que ho llegeixes a la primera, que suposo que l’acaben de llegir la majoria.” (A.E7:264-265)

b) Eina de reflexió i motor de canvi

El segon, i més notori, és que el fet de no tractar-se d’un discurs directiu porta a reflexionar sobre allò que s’acaba de llegir. No ens trobem davant un discurs tancat amb un sentit únic. Les peces d’informació presents en els materials es transformen en elements a tenir en compte en la vida quotidiana dels lectors i lectores, i dels seus contextos de consum. Els materials aporten una possibilitat de canvi davant d’un escenari de reflexió en les pròpies pràctiques. Emergeix com *“un fullet informatiu perquè aprenguis a valorar les coses per tu mateix.”*²⁹⁹ El mateix lector es veu immers en l’exercici de valorar i donar sentit al cànnabis i als seus efectes, el qual s’entén que *“és una manera de canviar, perquè si t’ho prohibeixen ho faràs.”*³⁰⁰

Sembla que el jovent entrevistat valora positivament aquest canvi. La possibilitat que el lector pugui intervenir en la construcció del significat del cànnabis dóna un sentit d’utilitat als mateixos materials. Els materials poden ser una eina que porti referències sobre els diferents aspectes del cànnabis i les actituds que es poden desplegar vers aquest.

“Un llibret bastant útil sobre els porros, avantatges i inconvenients i tot. No, sense ànim d’influenciar ni res. Lo que hi ha està explicat aquí, la veritat.” (A.E2:140-141)

c) Eina de presa de decisions

Finalment, tot aquest procés és entès dins d’una lògica d’apoderament, en la qual els agents responsables d’aquests materials desperten un seguit de reflexions que poden produir canvis. Senzillament *“et donem informació i tu decideixes.”*³⁰¹ I és que la presa de decisions sobre com relacionar-se amb els porros sempre acaba recaient en la pròpia persona.

En aquest sentit, els materials no pretenen aportar decisions preestablertes a les diverses situacions de consum en què es pot trobar el jovent, *“no, en aquí et diu què, et diu els pros i els*

²⁹⁹ (A.E15:141)

³⁰⁰ (A.E29:208)

³⁰¹ (A.E15:143)

*contres, i aclareix-te, vull dir, tu sabràs.*³⁰² I, per tant, és aquest “tu sabràs” implícit en els materials el que obligarà els lectors a posicionar-se davant el cànnabis.

Síntesi

Les primeres reaccions davants d'uns materials específics de cànnabis elaborats des d'una perspectiva de reducció de riscos fan que, en un primer moment, sobresurti una *emergència de prejudicis i idees preconcebudes* relacionades amb una estratègia del discurs abstencionista proclamat pel món adult. Un cop trencat el prejudici inicial, els materials de reducció de riscos desprenen una sensació d'*objectivitat i neutralitat*. Se n'atribueix l'autoria a persones que saben de què parlen, evidenciant a més una *connexió experiencial* amb el món del consum. Els efectes d'aquesta projecció es poden endreçar en tres discursos:

- a) **Confiança en les informacions.** Compta amb més possibilitats que el jovent s'hi interessi activament.
- b) **Eina de reflexió i motor de canvi.** Els escenaris plantejats de reflexió en les pròpies pràctiques aporten una possibilitat de canvi, i projecten en els materials un sentit d'utilitat de les seves informacions.
- c) **Eina de presa de decisions.** Es treballa l'apoderament per a la inevitable presa de decisions.

4.7.3. Objectius atribuïts a una intervenció de reducció de riscos

En aquest apartat ens disposem a entrar de ple en la discussió sobre els materials. Així, comencem per explorar quina és la percepció que els/les joves entrevistats/ades tenen d'aquests materials, i ho farem atenent als objectius que els hi atribueixen.

La població adolescent entrevistada entén majoritàriament que el els materials preventius de reducció de riscos específics per a cànnabis –als quals han tingut accés– es proposen, en primer terme, *“que la gent sàpiga lo que realment fa suposo, i el que hi ha.”*³⁰³ Es presenta així un **objectiu general** compartit, més enllà de les valoracions dels motius, que emergeixen a continuació:

³⁰² (A.E1:114)

³⁰³ (A.E1:186)

- **Oferir a la persona destinatària una informació realista sobre el cànnabis i les conseqüències del seu ús.**

Si bé aquest objectiu és altament compartit, ho és en el sentit que es formula de manera descriptiva, és a dir, que no mostra què hi ha al darrera d'aquest objectiu, què és allò que es pretén aconseguir. A partir d'aquí, els motius pels quals es presenta aquesta informació són percebuts de forma diferent per part dels diferents joves entrevistats/ades.

1. Incitar a abandonar el consum de cànnabis

En primer lloc, ens trobem amb un sector dels nois i noies més joves que entenen que allò que pretenen aquests materials és, precisament, *“enseñar a la gente que están fumando, y no pueden fumar, que cambie y ya está, no fumes más. Ya está ¿no?”*³⁰⁴

2. Incitar a rebaixar el consum

N'hi ha d'altres que, sense anar tan lluny, entenen que l'objectiu que persegueixen aquests materials és *“pues que se frene un poco”*³⁰⁵ o, si més no, a consumir assenyadament.

“Pues que... que si fuman que tengan dos dedos de frente ¿no? que no se pasen.”
(A.E20:193-194)

3. Oferir informacions fiables evitant judicis morals

Tanmateix, la percepció que es desprèn d'una part rellevant dels relats analitzats, deixa veure la percepció d'uns objectius que van més aviat en una altra direcció. Es posa èmfasi en una qüestió fonamental darrera d'aquesta mena d'informacions formals: la doble pretensió de proveir d'informació fiable i contrastada, i fer-ho evitant judicis morals.

“I llavors pues suposo que l'objectiu és aquest, pues que... que els joves tinguin al davant pues una altra informació que no és la de sempre, que no és allò, lo típic, que ho has sentit mils de vegades i que per tant ja... sinó que... algo que... algo útil, no? que tens a les mans, que t'informa realment, de les coses bones, coses dolentes...” (A.E18:209-213)

³⁰⁴ (A.E5:232-233)

³⁰⁵ (A.E13:127)

Veiem aquests dos aspectes amb una mica més de concreció:

- a) *Es pretén proporcionar una informació verídica i fiable sobre el cànnabis, i és per això que “t’ensenya la realitat tal i com l’estàs veient una persona que fuma i una persona que no.”*³⁰⁶ En aquest sentit, el que prima és la claredat, l’explicació informativa.

“A parte de prevenirnos un poco, y de una manera bien, que no como lo hacen en los anuncios, sino a ver, decirnos claras las cosas, que yo creo que es eso lo primordial, no?” (A.E22:213-215)

- b) *Es pretén evitar posicionaments moralistes i tendenciosos, als quals afirmen estar tan avesats, de manera que “tampoc no et diuen en cap moment que no ho facis, que és molt dolent, que no sé què, saps? matxacant-te com fa l’altra gent.”*³⁰⁷ En aquest sentit, s’opta per defugir els tabús i els tòpics clàssics en aquesta matèria.

“Pues això, que la gent estigués més informada i que sàpigues... que sàpigues més. És que és això, és que és un tema una mica tabú, com tot el rotllo del sexe i tot això. Que a més a casa també està súper mal vist.” (A.E8:181-183)

4. Informar dels riscos associats al consum de cànnabis

Alguns dels joves entrevistats entenen que aquests materials, més que no pas prevenir el consum, el que pretenen és precisament informar dels riscos associats al consum de cànnabis, ja sigui per tal de poder reduir-los o bé per evitar-los. I *“és que ja que l’ha de fer, que el faci bé, sense tants riscos.”*³⁰⁸ Així, en el cas que es materialitzin aquests riscos, potser se sabrà com afrontar-los. Aquesta mena d’informacions, així mateix, s’aprecia com a molt útils precisament en els primers moments d’un eventual consum.

“Informar la penya, no? Jo penso que més a la gent que comença a fumar porros als... que tenen 13 anys i es van a liar un porro, saps? i que no... que no sé, no tenen ni idea, saps? que a cap dels seus amics, com que no fumen mai, els hi ha donat un blanquillo, no saben què han de fer, perquè si estan en un perquè tampoc, saps? Que...” (A.E25:216-220)

5. Capacitar per a la presa de decisions

Alguns relats també fan entendre que, en donar tota aquesta informació, allò que volen aquests materials és *“ser més propers i que es volen sortir una mica del «drogues no» i anar una*

³⁰⁶ (A.E10:260-261)

³⁰⁷ (A.E3:166-167)

³⁰⁸ (A.E15:187-188)

*mica al-al que la penya sàpiga escollir.*³⁰⁹ La proximitat és un valor molt apreciat per part del jovent que, com hem vist, no troba en la major part dels missatges institucionals sobre drogues en general, i sobre cànnabis en particular. Es tracta doncs d'apropar-se als joves i donar-los eines per tal d'enfortir la seva presa de decisions.

“Que a vegades pots veure només la part bona d'una cosa o la dolenta, i aquí et diuen les dos coses. I així prens les teves pròpies decisions, bé, sapiguent-ho tot.” (A.E1:190-191)

Síntesi

Un objectiu general atribuït als materials de reducció de riscos específics de cànnabis que podria ser compartit pel jovent seria el següent: *oferir a la persona destinatària una informació realista sobre el cànnabis i les conseqüències del seu ús.* A l'hora d'atribuir motius als autors, apareixen cinc discursos:

1. Incitar a abandonar el consum de cànnabis
2. Incitar a reduir el consum
3. Oferir informacions fiables evitant judicis morals
4. Informar dels riscos associats al consum de cànnabis
5. Capacitar per a la presa de decisions

4.7.4. Qualitat de la informació

Prenent el relleu d'aquest gran punt, la proximitat, en aquest apartat explicarem el sentit que prenen els continguts dels materials per la població entrevistada. Es tracta de veure què els ha cridat l'atenció, què els resulta nou o quins inconvenients troben en allò exposat.

a) Proximitat de les informacions

El primer que crida l'atenció són tot el seguit de comentaris que posen de manifest la forta correlació que hi ha entre el que s'exposa en els materials i el que viuen en el seu dia a dia. S'entén que *“explica tot el que hi ha realment, o sigui tu vas a la gent, si vas amb el llibret a la mà*

³⁰⁹ (A.E16:179-180)

*pots anar dient aquest fa això aquell fa allò, saps?*³¹⁰ És aquesta gran proximitat entre allò que llegeixen i allò que viuen el que es presenta com a element principal per a què el material prengui un sentit d'objectivitat o realisme.

“Lo que más me ha llamado la atención, sinceramente, que muchas frases de éstas que salen así, o aquí, muchas cosas me las dijeron a mí o yo las decía cuando empecé. Eso... me quedé... me quedé pillada, ¡hostia! Esto lo dije yo, esto me lo dijeron a mí, ¡la mayoría de las cosas!” (A.E12:193-196)

Sembla que el tipus de continguts d'aquesta mena de materials s'enllaça molt bé amb el discurs i les experiències del jovent, que ja hem vist en apartats anteriors. La quotidianitat que mostren els continguts i la no directivitat i amplitud del discurs porta els nois i noies a identificar-se, de forma parcial, amb els materials.

b) Profunditat de les informacions

Malgrat tot, pel que fa als continguts, en el moment en què els preguntem si els materials els han dit alguna cosa que no sabien els joves entrevistats ens mostren una tendència a explicitar que ja saben de què van les coses, i que *“lo que he leído más o menos ya lo sabía y ya lo tenía más o menos en mente.”*³¹¹ En aquests casos, no es tracta tant del fet que els materials es caracteritzin per una *manca de profunditat*, sinó més aviat que hi ha noies i nois que sí que es preocupen d'informar-se sobre aquestes qüestions, o bé que es troba en un entorn propici a fer-ho.

“Es que yo de esto sé bastante. Porque me he informado en todos los lados, ¿sabes? Me informa mi madre, me informan los dos centros, sobretodo en Internet, en todos lados, en la web también.” (A.E12:208-210)

En aquests casos, però, sí que apareix un interès per un conjunt d'informacions pràctiques i molt desconegudes, referents als aspectes legals i penals. S'entén doncs que *“tot lo que posa és bastant bàsic... lo del que tot això de lo penal y que si te pillan i que no sé què, això no ho sabia.”*³¹² El jovent troba aquí una informació molt propera, que es preocupa per la seva seguretat legal. S'aborden qüestions relatives al judici, sí, però no en l'ordre d'allò moral sinó d'allò legal.

³¹⁰ (A.E10:251-253)

³¹¹ (A.E13:117-118)

³¹² (A.E25:192-193)

“És que les coses ja se sabien... això, l'únic que no, no sabia que et poden pillar per dos maneres, per tràfic o per... o per consum, allò que portes un porro, que estàs fumant i t'enganxen, i sabia què et poden fer, però no sabia que si et pillaven per tràfic era jutjats i, i coses així.” (A.E29:161-164)

Una altra qüestió rellevant és l'abordatge dels **primers auxilis**, aspecte àmpliament desconegut entre el jovent, que no rep cap mena d'educació en aquest sentit.

“Pues això que, (...) Això de què si a algú li dona un mareig, que no el posis cara amunt perquè pot vomitar i que l'has de posar panxa a terra.” (A.E30:115-116)

Tanmateix, hi un aspecte que resulta molt rellevant per al conjunt de noies i nois que afirmen conèixer la major part de les informacions que aquests materials exposen. Es tracta de la proposta que es fa quant al desplegament de noves mirades i perspectives davant de pràctiques quotidianes. Els materials aborden una **resignificació dels coneixements preexistents** dels mateixos nois i noies. En aquests casos la principal novetat es troba en els detalls o en l'estructuració dels temes o de les situacions que ja coneixen. Es revisen situacions quotidianes del jovent, i s'elaboren nous arguments i discursos que tenen sentit dins del seu món simbòlic.

“Sí, bueno, és que si no són noves són... saps? tipo que t'ho expliquen millor i lo que tu penses pues t'ho argumenten bastant més clar i t'ho deixen tot bastant millor.” (A.E24:137-139)

c) Rellevància de les informacions

Dins del global dels materials, els continguts que podem ressaltar com a més significatius són aquells que el jovent entrevistats ens comenta per iniciativa pròpia. Són aquells continguts que prenen un sentit d'importància, per sobre de la resta, quan se'ls demana que expliquin què els ha cridat més l'atenció. Aquests continguts exposen peces d'informació quotidianes per al jovent, i proposen un seguit d'actituds que podrien evitar un munt de problemes. Es treballa aquí a partir d'una problematització de la quotidianitat que és compartida entre el jovent i els materials preventius.

Els tres continguts que plantejarem a continuació estan endreçats tenint en compte els diversos grups de joves entrevistats/ades. El primer dels continguts és majoritàriament compartit entre les categories d'adolescents i joves. Els altres dos continguts tendeixen més a concretar-se en la població adolescent.

c.1. Composició de la substància

El primer dels continguts és la composició de la substància, sobretot en el cas de l'*haixix*. És un dels continguts que crida més l'atenció al jovent. Tot i saber, a priori, que la substància no és pura, aquests joves queden sorpresos pel grau d'adulteració a què aquesta substància es veu sotmesa. Ja ho hem vist al llarg dels diversos apartats: el jovent ha après a conèixer amb l'adulteració de les substàncies. La qüestió aquí, quan es concreta amb l'*haixix*, pot aparèixer com molt impactant, en aportar-se certes dades que poden generar reflexions.

"Del que estava fet i això, que hi havia tanta merda. Home, sabia que hi havia porqueria, però tant! Això sí que m'ha fet passar les ganes de... he pensat, no." (A.E1:158-159)

La il·legalitat de la substància fa que sigui impossible per a les noies i nois saber concretament quina és la composició i els efectes i les conseqüències que es poden derivar dels additius de l'*haixix*. Sabem que el coneixement de la qualitat de la substància es produirà per un aprenentatge que s'anirà produint a partir de l'experiència. Per tant, tot i no saber-ne la seva composició exacta, ens trobem amb què els joves amb més experiència ja tenen uns criteris que els permeten d'orientar-se sobre la qualitat de la substància. I és que en el consum d'*haixix*, el fumador veterà sap que *"hi ha coses que ho veus d'una hora lluny... que sí, algú encén i sents pudor allí de petroli de Tarragona, doncs això dius, aquí jo ni el tasto."*³¹³ No és així, tanmateix, en els joves que tot just comencen a consumir, els quals poden ser enganyats amb productes altament adulterats sense tenir-ne cap mena de consciència. La cita exposada a continuació ho mostra sense embuts.

"Uff... Això és que... hi ha... és que hi ha molta gent que no ho sap, eh? realment, lo que es fuma... Hi ha molta, molta gent que no sap, sobretot... la gent no sap lo que es fuma, sobretot amb el hatxís, la gent que ja porta poc temps, o per lo menos la gent que jo conec, que li he arribat a vendre així... que comença rotllo cinc o deu eurillos, no saben lo que es fumen, i els hi pots donar una merda de hatxís que... ¡puta madre! Això sobretot la gent que comença, que no s'enterra de re i els hi pots donar una merda i se'l fumen igual." (A.E23:62-68)

c.2. Qüestions jurídiques i penals

Com hem vist, els problemes penals constitueixen un altre dels continguts més desconeguts pels joves entrevistats. Són, alhora, una de les qüestions que més d'interès susciten. Un bon nombre dels relats analitzen indicaria que, majoritàriament, les noies i nois consumidors entrevistats no saben a què s'exposen legalment quan es troben en possessió de cànnabis, o

³¹³ (A.E4:140-142)

bé en situacions de consum. No es tracta tan sols d'una qüestió de desconeixement d'un fet delictiu. El fet és que el grau de normalització del consum de cànnabis és tan alt que no hi ha una consciència d'estar afectat per un fet delictiu.

"Sí, perquè els porros simplement que no sé, és com un... a una festa vas i fumes tabaco, i l'altre fuma porros, o un beu i l'altre fuma, és que és més semblant. És il·legal però és com si fos legal." (A.E1:101-103)

Sorprenentment per als joves, la normalitat viscuda i associada al consum en els entorns juvenils contrasta fortament amb les penes i sancions existents en aquest terreny, i molt per sobre de les capacitats de reparació pròpies de les noies i nois adolescents.

"Pues la multa... una putada. Trescientos euros... ¡yo no tengo eso! Tengo ahorrado veinte eurillos. La multa, una putada." (A.E9:185-186)

Hem de pensar que molts d'aquests riscos legals és fan més explícits degut al fet que els contextos de consum –en adolescents majoritàriament– tendeixen a produir-se en espais públics; uns espais que exposen les activitats de consum a les accions policials i, consegüentment, a sancions penals.

"No sé, interessant... és això vermell que diu aquí que si fumes en un lloc públic te poden... vull dir, són coses que t'ajuden i te diuen, vigila depèn d'on ho facis que et poden clissar, vull dir." (A.E3:194-196)

Com els mateixos nois i noies ens comenten, les penes i multes poden fer pública la situació de consum, fet que pot suposar un problema afegit que va més enllà del que pugui tenir la persona, de forma individual, amb la llei. Estem parlant, per exemple, de problemes que puguin transcendir a l'àmbit familiar.

c.3. Gestió del consum en el grup d'iguals

Un tercer contingut que cobra molta rellevància és la pressió grupal que sovint es pot produir en el grups d'iguals. El grup juga un paper determinant en la construcció de la identitat dels més joves. Aquesta pressió grupal és especialment intensa en el cas dels més menuts. En aquests casos, *"estás tú con tus colegas más pequeños que tú y... ¡Venga, prueba! No, no... que yo no fumo... ¿Cómo que no?"*³¹⁴ Així, el joc de rols i identitats intragrupsals –i també intergrupals– es conforma com un punt determinant en el dia a dia del jovent.

³¹⁴ (A.E9:187-188)

“Sí que és veritat que hi ha molta pressió, perquè la gent que comença a fumar és la guai, no sé per què. Perquè va més de gran, perquè ja fumen, no sé, és una tonteria però és que passa, és que és veritat que passa. I tu et sents... si no fumes et sens fora de...”
(A.E8:279-282)

La línia que separa la pressió grupal i l’oferiment amistós és molt difusa i el seu discerniment pot dependre de petits matisos. D’aquesta manera, allò que en moltes ocasions semblaria ser una cosa es podria transformar en una altra. És aquest el motiu que explicaria que es valorin molt positivament les peces d’informació relacionades a treballar aquests conflictes de grup i a donar eines actitudinals per tal de poder-ho gestionar.

En aquesta línia, entenem que el discurs dels materials de reducció de riscos analitzats resultin tan atractius; sembla que aquests materials també aporten al grup d’iguals l’opció de no fumar, de respectar la persona que decideix no fumar en aquests contextos de pressió. Sembla força coherent i elemental que si es rebutja la pressió institucional per pretendre forçar aquells joves que decideixen fumar cànnabis a no fer-ho, també es rebutgi la pressió grupal que pretén forçar els joves que decideixen no fumar a fer-ho. Segons el que comenten les noies i els nois entrevistats, el respecte per ambdues realitats o posicionaments de consum i no consum es veuria reflectit i reforçat en aquests materials.

Síntesi

La **qualitat de la informació** atribuïda a les informacions pròpies del model de reducció de riscos s’explica en un seguit d’eixos:

- a) **Proximitat de la informació.** Se li atorga un sentit d’objectivitat o realisme.
- b) **Profunditat de les informacions.** Les informacions ja no són superficials. Es valora especialment aspectes que no tenen a veure amb el consum directament, sinó qüestions legals i penals i amb primers auxilis. L’aprofundiment permet una resignificació dels coneixements existents.
- c) **Rellevància de la informació.** Hi ha tres tipus de contingut que es consideren rellevants pel que fa a la qualitat de la informació: (c.1.) la composició de la substància; (c.2.) les qüestions jurídiques i penals; i (c.3.) la gestió del consum en el grup d’iguals.

4.7.5. Població destinatària

En aquest apartat comentarem les atribucions del jovent entrevistat sobre quina és la població destinatària dels materials. Bàsicament, ens centrarem a veure quins són els arguments que donen sentit a aquestes atribucions, i veurem que tots ells giren al voltant de dos eixos entortolligats: l'edat i el consum.

Semblaria ser que la població entrevistada li dóna als materials un valor d'informació bàsica. Les noies i nois més principiants, a priori, són vistos com aquells que disposen de menys coneixements en aquesta matèria, i és per això que el col·lectiu de les noies i nois més joves passa a ser vist com el principal destinatari d'aquests materials de reducció de riscos. Així doncs, aquests materials constituïrien una guia perquè els més principiants coneguin les noves relacions que s'obren davant seu.

Però de fet, les edats de la població més principiant pot variar molt d'un context a un altre. I per tant, les implicacions o els efectes dels materials també. És per això que s'afirma que uns materials de reducció de riscos sobre cànnabis s'haurien de començar a treballar-se a una edat en què les noies i nois compten amb l'enteniment mínim com per comprendre de què se'ls hi està parlant.

"Más que nada des de, yo creo, o sea, des de que tienes un poco de cabeza que lo puedes entender, ¿sabes? si no lo entiendes pues no lo puedes..." (A.E12:332-333)

Aquesta línia etària d'enteniment se situa en llocs diferents, ja que *"depèn, és que és depèn; depèn de la persona, perquè hi ha gent que madura abans, i gent que madura molt tard."*³¹⁵ Amb tot, el que anem veient és que l'edat correcta s'atribueix a aquells moments en què cada noi i cada noia entra en contacte amb un món de consum de cànnabis, en consumeixi o no. Aquesta seria l'edat correcta. En aquest sentit, hi ha qui diu que *"als catorze encara ho trobo just, però als quinze o així..."*³¹⁶ Però és clar, a mesura que s'analitzen els relats, s'observa que l'edat d'inici general en el contacte amb un món de consum se situa allà on cadascú s'ha començat a trobar entorns en els quals es consumia cànnabis. Es fa referència a allò que es coneix, a l'experiència pròpia o compartida, i aleshores comencem a veure que aquestes edats poden baixar dels quinze, tot i que *"cap avall, home jo crec que menys de tretze gaire gent*

³¹⁵ (A.E21:202-203)

³¹⁶ (A.E21:203-204)

*tampoc s'hi haurà acostat.*³¹⁷ Amb tot, hi ha relats que rebaixen aquesta edat d'inici substancialment, atès que *"ara cada cop va més endarrera això. Però fins per allà als dotze anys o així no valdria la pena fer-ho servir."*³¹⁸ Més cap avall, ja no valdria la pena, *"porque aun no entenderían la cosa; digo un ejemplo como mi hermana, mi hermana ya tiene once años ya, y como que no sabe del tema."*³¹⁹

Se'ns fa palesa la tensió educativa que provoca la proximitat del cànnabis a unes edats tan precoces. I és que els relats ens mostren una realitat en què els joves que comencen la Secundària ja entren o poden entrar en contacte amb el cànnabis. L'institut sembla marcar un canvi en la vida del jovent, *"la ESO, de dotze que són, als setze, que és quan comences a fumar porros."*³²⁰

Veiem que el jovent entrevistat situa doncs l'edat d'inici adequada entre els 12 i els 15 anys, en funció de la situació de consum del context social en què creix cada noia i noi, i molt vinculat a l'inici de l'escolarització secundària. Es tracta de la població adolescent. Els materials són molt pròxims a aquesta població, i per tant, s'entén que és l'adequada per a la seva distribució, ja que més avall podria incitar el consum, i més amunt quedaria desfasat.

"A veure, avall tampoc li donaria a un nen petit, saps? perquè potser diria, tinc curiositat per saber què és i potser encara pues ho provaria, i a dalt doncs tampoc molt grans perquè tampoc entendrien el vocabulari. Més o menys, adolescents i tal." (A.E17:189-192)

Es dóna importància a anar amb cura de no ser els primers en parlar de cànnabis i de drogues als nois i a les noies, o més aviat als nens i a les nenes. No s'ha d'obrir un pastís desconegut a personetes poc madures i molt llaminereres. Però és clar, aquestes noies i nois poden trobar-se d'un dia per l'altre en un context de consum, i això no significa que deixin de ser poc madures i molt llaminereres de forma immediata. En aquest sentit, trobem un grup rellevant de relats que creuen que els materials estan destinats a aquells nois i noies que es troben en entorns propers al consum, *"per la gent que comença a fumar, bàsicament... o que encara no ha començat però s'ho està plantejant."*³²¹ Tot i així, també hi ha relats que creuen que la població destinatària més adient per a treballar amb aquests materials és concretament la població consumidora principiant.

³¹⁷ (A.E15:250-251)

³¹⁸ (A.E4:347-350)

³¹⁹ (A.E13:195-197)

³²⁰ (A.E25:241)

³²¹ (A.E15:227-228)

“Als joves que fumen sobretot, o a aquells joves més joves que comencen a fumar i que no en tenen ni idea de res i ho fan perquè veuen als demés. I és adreçat a aquesta minoria, potser majoria en segons quins llocs.” (A.E10:312-314)

Però quines atribucions fan les noies i nois entrevistats quan ens referim a la població no consumidora de cànnabis que es troba en edats incipients? En aquest punt emergeix una controvèrsia. Així, hi ha relats que creuen que si *“no fumen, no; no crec que sigui convenient donar-lis si no el consumeixen.”*³²² Alguns relats consideren doncs que aquesta *no és una població destinatària adequada*, ja que *“potser és millor que primer s’espantin una mica i després ja llegeixin això quan ja estan més ficats.”*³²³ Mentre que d’altres relats consideren que, contràriament, aquesta *és una població destinatària adequada*, i expliquen que *“sí, sí li va bé, la millor manera que es vegin les coses és ja ensenyar-li de ben petit.”*³²⁴

Els joves entrevistats donarien els materials, majoritàriament, a aquelles i aquells que consumeixen i a qui, al mateix temps, els hi atribueixen capacitat d’enteniment. Tot i això ens trobem un altre grup de joves que no establiria diferències de consum a l’hora de repartir aquests materials. Bàsicament *“a todos, a los que fuman y a los que no fuman... pero más a los que fuman... pero los que fuman y no fuman.”*³²⁵ Per tant, s’afirma que aquests materials haurien de distribuir-se entre el conjunt del jovent més enllà de les seves pautes de consum.

“Para los que fuman porque no tienes que obligar a los demás a fumar y para los que no fuman que es tu vida y si no quieres fumar que no fumes, que no tienes que hacerle caso a un capullo que te diga que fumes.” (A.E9:278-281)

Els seus arguments es basarien en què els continguts dels materials contenen informació útil per a la gestió del consum com també per a la gestió del no consum, i per tant serien bons per a la població consumidora com per a la no consumidora. Semblaria que el tall hauria de seguir més aviat un criteri d’edat més que no pas de consum.

Pel que fa a les edats superiors, el jovent entrevistat situa el límit en què els materials haurien de començar a perdre el seu potencial preventiu en aquelles persones que ja porten temps consumint, i a qui ja atribueixen un ampli coneixement sobre el cànnabis i el seu consum. Un cop es tindria aquest coneixement els materials sembla que ja no tindrien gaire sentit.

³²² (A.E11:310)

³²³ (A.E7:238-239)

³²⁴ (A.E11:282)

³²⁵ (A.E12:294-295)

Sembla que la problematització no és tan gran en aquest cas degut al fet que la població entrevistada atribueix un major coneixement i maduresa a mesura que anem parlant d'edats majors. I és que les situacions que s'exposen en els materials també són atribuïdes a unes edats concretes. Diríem que els materials perdrien el sentit de realitat a partir de certa edat, a partir de la qual ja no es viurien les situacions que apareixen en els materials. La qüestió interessant podria ser on situen aquesta maduresa –el fet d'esdevenir gran– les noies i els nois entrevistats. Així, n'hi ha que la situen en *“els divuit-dinou, perquè ja suposo que ja als divuit-dinou ja ho tens que saber tot això;”*³²⁶ o bé una mica més amunt, *“setze als vint suposo;”*³²⁷ materials o fins ben bé *“a veinticinco años, por ejemplo [...] porque ya a partir de veinticinco ya más o menos ya has pensado lo que quieres y lo que no, ya estás más madurado.”*³²⁸

Síntesi

El jovent entrevistat atribueix un seguit de poblacions destinatàries per als materials de reducció de riscos sobre cànnabis quan els llegeixen amb atenció: (a) les noies i nois més joves; (b) els i les joves que estableixen els *primers contactes* amb un món de consum de cànnabis; (c) l'entrada a l'institut (entre els 12 i els 15 anys); (d) la població jove consumidora; (e) la població jove no consumidora; (f) el conjunt del jovent.

4.7.6. Incidència sobre el consum de cànnabis

Els materials preventius de reducció de riscos expliquen què és cada substància concreta, quins riscos s'associen a algunes de les seves pautes de consum, quines conseqüències poden implicar determinades pràctiques i quines pràctiques poden facilitar l'evitació de determinades conseqüències. En el cas dels materials preventius de reducció de riscos específics sobre *cànnabis*, sembla que parlen de forma normalitzada d'una substància il·legal a l'Estat Espanyol però àmpliament coneguda per una bona part del jovent.

Així doncs, vegem ara quins efectes té el discurs de promoció de la salut –basat en les intervencions de reducció de riscos– sobre el consum de cànnabis dels joves entrevistats segons els seus propis relats.

³²⁶ (A.E23:230-231)

³²⁷ (A.E7:231)

³²⁸ (A.E13:182-186)

Per començar, tant fumadors/ores com no-fumadors/ores semblen entendre que els efectes que aquests materials puguin tenir sobre el consum depenen molt de cada persona i que, en tot cas, no es pot generalitzar.

“Home, depèn de la persona. Hi ha persones que veuran això i per molt que sàpiguen llegir, Potser alguna persona sí que s’ho pensaria però, depèn de la persona.” (A.E19:199-202)

En tot cas, pel que fa a aquesta qüestió, aquí es fa necessari de separar analíticament les noies i nois entrevistats que es defineixen com a no fumadors/ores d’aquelles que ho fan com a fumadors/ores, o bé com a fumadors/ores esporàdics. Així, les persones que es defineix com a no-fumadores afirmen que l’accés a aquests materials no altera la seva posició anterior situada en el no-consum, afirmant que *“no, penso el mateix que pensava.”*³²⁹

“A mi, jo, és que ja, no tenia intenció de fumar d’això i m’he quedat igual.” (A.E1:195)

En aquest sentit, val a dir que cap ni un/a dels noies i noies entrevistats no fumadors/ores afirma haver sentit en cap moment el més petit desig de tastar el cànnabis després d’haver llegit aquests materials. Ans al contrari, sí que apareix reiteradament una reafirmació de la posició existent de no consum.

“Encara ho he vist pitjor. (...) Per això perquè, bes, et gastes quartos per una cosa que està fet de porqueria que et trobes pel carrer casi, pues no, ho he trobat molt absurd.” (A.E1:199-204)

O, com veiem en la següent conversa:

“E: Aleshores potser t’ha fet pensar alguna cosa així com, mira, si jo ja no fumava, ara encara tinc més clar que no fumaré? O potser t’ha succeït el contrari?”

P1: Ah no, sí. Sí. Després de veure tot això, que et posin multa, que et passi alguna cosa si... no, no vull fumar.

E: Però ho tens més clar ara que abans de llegir-te això?”

P1: Sí, molt més clar.” (A.E30:155-163)

Així, mentre veiem que aquesta mena de materials preventius proporcionen nous arguments al jovent no fumador per tal de reafirmar-se en el seu no consum, també sembla que alguns d’aquests mateixos nois i noies que no fumen no tenen tan clar que els materials puguin tenir

³²⁹ (A.E2:223)

cap efecte sobre els fumadors i les fumadores. És a dir, s'atribueix una manca de capacitat d'afectar la decisió genèrica de consumir o no consumir cànnabis.

“És que clar, moltes d'aquestes coses ja les saps. I bueno, no sé, no sé, però jo per la gent que conec, jo penso que aquests... aquests fulletos i tal a vegades et fan pensar una mica però, la majoria de cops, penso que en general no els hi fa pensar en res.” (A.E31:183-186)

En el cas d'aquelles i aquells que afirmen fumar esporàdicament cal deturar-nos aquí per a fer un recordatori d'allò vist a l'apartat de Metodologia. Aquest grup de joves viu en un estat fronterer en el qual tendeix a autodefinir-se en un dels dos pols pel que fa a la seva identitat com a fumadors/ores o com a no fumadors/ores de cànnabis.

En tot cas, i com veiem a continuació, els efectes dels materials preventius en tots ells no mostren diferències significatives sigui quina sigui la categoria identitària en la que se situïn. D'aquesta manera, sembla que els joves entrevistats que s'ubiquen a la frontera del consum de cànnabis afirmen que els materials els ha incitat un desig d'abandonar el consum i de deixar de titubejar amb aquesta substància més que no pas allò contrari.

“Més que res, ja ho sabia tot, vull dir, informar-me més de tot, poca cosa abarca però, perquè jo et deia, clar, que això de porros no vull fumar i tal, les coses doncs que diu aquí, ho veig, potser si me recorden que això està bé, que això està malament i tal. Vull dir, jo què sé, no hagués tingut aquest llibret i aquest dissabte haguéssim fet una festa, jo què sé, d'allò potser hagués fumat. Ara llegir-me això i dir. Ah, pues ja no, això és igual i faig un beure i ja està” (A.E2:191-196)

Altrament, aquests mateixos joves que afirmen fumar cànnabis de forma esporàdica atribueixen als materials una potencial ineficàcia sobre els fumadors habituals per motius relacionats, precisament, amb l'hàbit.

“Yo ahora que ya lo estoy dejando... no. Yo qué sé, el [nom d'un noi] me ha dicho, joder pues tanto hablar de eso pues venga, pero no sé a mí, no me han entrao.” (A.E22:230-231)

Ja de ple en la població jove entrevistada que afirma fumar cànnabis habitualment veiem que, efectivament, aquests materials preventius no semblen afectar en cap sentit la relació d'aquests joves amb la seva voluntat de continuar consumint aquesta substància. Bàsicament diuen que *“no, ni de fumar més ni de deixar de fumar, vull dir... m'ha deixat igual.”*³³⁰ Sembla en tot cas que, pel que fa a les noies i nois fumadors entrevistats, els materials preventius *no*

³³⁰ (A.E7:210)

*generen un desig renovat de fumar durant la seva lectura. És a dir, els materials preventius no inciten un major consum. S'afirma que "no, m'ha fet ganes de tal i comestic. Vull dir, quan em vingui de gust fumaré i quan no, no."*³³¹

A més, sembla que tampoc no provoquen al jovent que s'hi relaciona un desig de deixar de relacionar-se amb el cànnabis tot d'una. És a dir, els materials preventius no inciten un abandonament del consum. D'aquesta manera, n'hi ha que simultaniegen la lectura i la reflexió sobre els materials amb el seu moment periòdic de consum de la substància.

"Pot ser que me l'estigués fumant, però bueno... pot ser, pot ser. És que me'l vaig fumar abans d'anar a dormir i com sempre me'n fumo un igualment..." (A.E23:199-200)

En tot cas, sí que hi ha qui s'ho va pensar això de deixar el consum, tot i que sovint això va vinculat a una voluntat o intenció o que ja es ve desenvolupant amb anterioritat. És a dir, els materials preventius poden reforçar la decisió prèvia d'abandonar el consum.

"Mmm... de fumar i de deixar. De deixar::: clar, primer el tabac i després els porros o és típic." (A.E24:170-171)

Així, els joves entrevistats que afirmen ésser fumadors habituals de cànnabis sembla que no veuen afectat el seu grau de desig vers el consum d'aquesta substància un cop han llegit els materials. Anant més enllà, veiem que l'efecte dels materials preventius de reducció de riscos sobre el consum del jovent fumador entrevistat és matisat en funció de si es tracta d'una persona consumidora experimentada o d'una altra de més novell.

D'aquesta manera, veiem que en el cas de les fumadores i dels fumadors més veterans, els materials poden generar en tot cas una reflexió sobre els *modus* de consum i les seves implicacions contextuals.

"Crec... home! Que reflexionis algo, mentres vas llegint vas pensant del que és, de lo que sí, i... una mica control si és que no en tens, però vaja la gent una mica que ja porta molts anys ja en té. Jo crec que això, que et controlis i que sàpigues quan i on pots fer segons què." (A.E7:196-199)

Mentre que en el cas dels fumadors i fumadores més novells, sembla que els materials els pot donar noves eines de reflexió per decidir com ha d'evolucionar la incipient relació de consum que han establert amb la substància.

³³¹ (A.E15:201-202)

“Jo crec que la gent que és molt experta en el tema no... o sigui, el que li diu, no hi ha gaires coses noves. Perquè la gent que de debò s’ho accepta i sap que està enganxat i totes aquestes coses, tot això jo crec que ja ho sap. En canvi, gent com jo la meitat no les sabem i està bé perquè com encara no estàs del tot ni en una banda ni en una altra, pues et pots acabar de decidir.” (A.E8:195-199)

Així doncs, més que no pas incidir sobre el grau de consum dels joves fumadors entrevistats, sembla que els materials de reducció de riscos generen una reflexió sobre el *com* s’està consumint, incitant, en tot cas, a posar-hi seny.

“Aconsegueix avisar-me i saber que no és dolent ni es bo. Que si ho fas, ho fas, però que sàpiga les conseqüències que hi ha i que sàpigues... que no et diran que no fumis, però que tinguis una mica de cap a l’hora de fer-ho.” (A.E10:275-277)

Així mateix, la reflexió generada no gira tan sols entorn al propi consum, sinó també sobre la relació d’aquest consum amb l’entorn social més directe. Així, per exemple, cal destacar la reflexió que molts consumidors fan sobre la seva relació amb els joves no consumidors.

“Pues hombre si uno se lo lee atentamente y ya pues, se lo ha leído bien y dice ostras, me podría frenar un poco. Si es un fumador que fuma todos los días, pues podría frenarme porque tal. O pues prefiero fumármelo yo y que no rule, si la gente no quiere, cosas así. Que la gente recapacite.” (A.E13:134-137)

Síntesi

Respecte a la incidència dels materials de reducció de riscos en el consum, trobem diferents discursos en funció de si parla el jovent no consumidor o si ho fa el consumidor.

- Els/les **joves no consumidors/les** de cànnabis, per una banda, afirmen que la lectura dels materials preventius *no ha alterat la seva posició de no consum* i que, en tot cas, es pot produir una *reafirmació en la posició de no consum*. El jovent que no fuma creu, així mateix, atribueixen als materials preventius una *manca de capacitat d’afectar la decisió genèrica de consumir o no*.
- Els/les **joves consumidors/les** de cànnabis, d’altra banda, afirmen que els materials preventius de reducció de riscos *no inciten un major consum*, de la mateixa manera que tampoc *no inciten un abandonament del consum*. És a dir, el jovent fumador expressa no sentir augmentat el seu desig de fumar, ni tampoc de deixar de fer-ho.

- Els/les joves situats/des en la frontera del consum de cànnabis presenten una casuística especial. En aquests casos, sí que es presenta una reflexió sobre l'abandonament del consum. Concretament en dos col·lectius que se situen a la frontera del consum: aquells qui *titubegen amb el consum* ja s'estaven plantejant un abandonament definitiu; i aquells que estan *iniciant el consum* i no se senten segurs ni convençuts amb el mateix. Tots dos col·lectius troben arguments sòlids que els ajuden a abandonar el seu tímid consum.

4.8. Valoracions de les intervencions del model de reducció de riscos

En aquest apartat ens centrarem en explorar quines són les descripcions i els repertoris discursius que emergeixen al voltant del model de reducció de riscos. Identificarem també quines són les característiques que se li atribueixen.

4.8.1. Repertori discursiu per a la reducció de riscos

Segons aquest discurs, a diferència de l'abstencionista, es considera que el consum es pot gestionar. L'ús de substàncies psicoactives és concebut com un risc. És a dir, en efecte, el consum pot comportar conseqüències negatives. Ara bé, aquestes ja no es consideren com un desenllaç necessari, sinó com una possibilitat.

Des d'aquesta concepció es parteix del reconeixement que hi ha moltes persones que consumeixen substàncies psicoactives, que aquesta consideració és socialment compartida i acceptada i que es considera que *"n'hi ha un munt de pena que consumeix drogues."*³³² Per tant, s'argumenta que la prohibició no és efectiva per a tothom, de manera que es fa necessari buscar una alternativa al discurs abstencionista que pugui afrontar aquesta constatació i oferir respostes.

En el mateix sentit, el missatge fatalista que associa inevitablement el consum amb les conseqüències negatives, perd eficàcia en un context en què el consum està cada cop més generalitzat, en no correspondre's amb l'experiència viscuda per les persones que consumeixen. És la vivència que *"no n'hi ha per a tant."*³³³ Tenint en compte aquest argument, es considera que el discurs circumscrit en l'abstencionisme és poc pràctic i té una efectivitat baixa. Aquesta idea es resumeix en expressions com:

"Así lo están haciendo ahora, y eso no va a ningún lado, ¿sabes? Yo prefiero que me diga alguien: «Mira, yo me he metido tres rallas hace un mes, tronco, y tengo mi curro, no he perdido a mi mujer, no he perdido nada, mi perro me habla...»" (B.GF8:1320)

D'aquesta forma, el problema ja no es pot reduir a les substàncies; no es pot afirmar que qualsevol ús és dolent, ni que comporta les mateixes conseqüències igualment nefastes. És

³³² (B.GF3:1130)

³³³ (B.GF3:1128)

així com emergeixen nous factors com la **responsabilitat** de la persona i la seva capacitat per gestionar aquests riscos. Des d'aquí, *"el problema es cuando abusas."*³³⁴ És a dir, el problema es trasllada de les propietats intrínseques de la substància cap a la gestió del consum, que pot ser més o menys adequada o inadequada.

Més enllà, es fa referència al fet que aquest discurs, a diferència de l'abstencionista, es dirigeix a tota la població, tant a qui consumeix com a qui no ho fa. S'entén com *"una informació pràctica que en un moment determinat pot servir."*³³⁵ És a dir, la població diana del discurs de gestió de riscos inclou, d'una banda, les persones no consumidores –en tant que proporciona arguments per a no prendre substàncies–, i de l'altra, les persones consumidores –en tant que les accepta, les respecta i els hi aporta coneixements per a reduir les conseqüències negatives que es puguin presentar–. Així mateix, es considera que aquestes informacions es corresponen amb les experiències viscudes tant per les unes com per les altres.

És aquesta mena de neutralitat, segons la qual *"no estan ni en el sí ni el no,"*³³⁶ la que fa que aquest discurs i les pràctiques associades siguin aprofitables per tota la població. Aquesta concepció, s'explica de la següent manera:

"Yo creo que esa información es súper buena ¿no? Porque en el tema este, independientemente de ser consumidores o no, te están dando información de lo que es... Imparcial además." (B.GF6:1098)

Tenint en compte aquesta concepció, l'objectiu que planteja aquest discurs consisteix en proporcionar eines per poder fer una bona gestió del consum. S'entén aquí per *bona gestió* aquella que suposa **reduir els riscos** que suposa prendre aquestes substàncies sense conèixer la seva composició, els seus efectes o quines pràctiques de consum poden ser més adequades. Des d'aquesta concepció es considera bàsic, per tant, aportar coneixements respecte a la composició de les substàncies, els seus efectes a mig, curt i llarg termini, les pautes de consum apropiades, els efectes de les barreges o interaccions entre substàncies, les pràctiques per a contrarestar efectes no desitjats, primers auxilis, etc.

És a dir, es considera que atès que hi ha persones que decideixen consumir, cal pensar estratègies alternatives al discurs abstencionista, ja que aquest no les té en compte. Cal

³³⁴ (B.GF2:478)

³³⁵ (B.GF4:1183)

³³⁶ (B.GF4:853)

*“buscar alguna altra sortida.”*³³⁷ Es tracta, precisament, de donar eines que enforteixin la capacitat de decidir, perquè cadascú pugui gestionar el seu consum de la millor manera possible.

“Ja saben que tu consumeixes, que saben que no ho deixaràs per més que t’ho diguin i ja et parlen més referent a la droga, per ajudar-te a què no... no corris perills, saps?”
(B.GF4:785)

Per tant, el missatge no pren la forma de prohibició sinó de consell. Aquest discurs transmet la idea que *“et recomanem no prendre’n, però si en prens...”*³³⁸ fes-ho bé. És a dir, si s’assumeix el risc i es decideix consumir aquestes substàncies s’ha de comptar amb els coneixements necessaris per poder reduir les possibles conseqüències negatives.

En definitiva, el missatge, que s’expressa com una recomanació, delega la decisió i la responsabilitat en el subjecte. La idea és que cadascú s’ha de fer càrrec dels seus actes i ha de conèixer quins són els riscos que assumeix. Això implica poder fer una ponderació de beneficis i pèrdues potencials abans de prendre cap decisió.

Plantejada així la qüestió, l’estratègia que s’ha de desenvolupar és la d’informar i capacitar les persones perquè puguin fer front als riscos. És la idea d’ *“informar, ja que no es pot erradicar.”*³³⁹ En aquest cas, la prevenció seria aquella que permet aprendre, entre d’altres coses:

“Dosis, no sé qué... Peligros. Pautas de consumo para que no sea peligroso. Enfermedades que se pueden transmitir si haces esto, si haces lo otro...” (B.GF8:1280)

“A mí gustaría saber si yo me tomo esto qué me pasa... Y las secuelas, todas... A corto, medio, largo plazo.” (B.GF6:1299-1305)

En aquest sentit, partint de l’assumpció que *“la informació sempre va bé,”*³⁴⁰ es conclou que respecte a aquestes substàncies s’hauria de dir tot. Atès que es vol cedir l’espai de decisió a la persona, no es poden amagar coneixements. La idea és que per assolir aquests objectius seria la d’informar i oferir coneixements per a fer front als riscos. Aquesta idea implica que no es pot parlar únicament de la cara negativa del consum. Per contra, es reclama *“tota la*

³³⁷ (B.GF4:1131)

³³⁸ (B.GF5:998)

³³⁹ (B.GF5:1372)

³⁴⁰ (B.GF4:1285)

*informació, i que cadascú esculli.*³⁴¹ S'advoca per donar a conèixer, alhora, tant els efectes dolents –les conseqüències negatives i els riscos que comporta consumir–, com els efectes bons –els efectes de benestar que proporcionen.–

Segons aquest discurs de gestió de riscos, és important que els missatges que es difonen busquin no ser contradictoris amb les experiències de benestar associades al consum. S'entén que l'efecte contraproduent que poden generar els missatges que ometen aquest aspecte sigui el de perdre el seu potencial de convenciment.

Igualment, per poder acomplir amb les propostes anteriors, es pensa que la figura que hauria d'emetre aquest missatge hauria de ser propera. És encara més preferible si la persona **informadora forma part del grup d'iguals**, ja que la seva experiència serà vista com més afí a un mateix, a una mateixa.

Segons aquesta idea, el missatge serà més eficaç si la persona emissora comparteix algunes característiques amb la destinatària com poden ser l'edat, experiències de consum i un llenguatge comú. Així mateix, es considera que cal que aquesta figura s'ubiqui en el propi context de consum per difondre el missatge. D'acord a la seva pròpia definició:

"Si, es que es un nivel de información distinto ¿no? O sea, yo me leo un folleto de éstos y es un poco lo que te puede decir un colega ¿no? pero basado en cosas como verdicas."
(B.GF6:1207)

"Lo bueno es que la gente que trabaja ahí es muy próxima a ti también porque son todos de tu misma edad. Te lo dicen en directo y en el horario de cuando se toma ¿sabes?"
(B.GF6:1145)

Síntesi

La reducció de riscos és explicada pel jovent de diverses maneres, emergint un repertori discursiu al voltant d'aquest model d'intervenció. Des del discurs de reducció de riscos, es considera que les pràctiques de consum es poden gestionar, i per tant es fa èmfasi en la *responsabilitat* que cada persona té a l'hora de prendre la decisió de consumir. Per això, caldria proporcionar eines per a poder-ne fer una *bona gestió* i, per tant, per comptar amb elements que enforteixin la *capacitat de decidir*, i que permetin una *reducció dels riscos*. Aquests coneixements són útils per tothom més enllà de quina sigui la seva decisió respecte

³⁴¹ (B.GF1:1044)

al consum. Així, el missatge diu que si es decideix consumir s'ha de fer bé. L'estratègia per assolir aquests objectius seria la d'*informar i oferir coneixements* per a fer front als riscos. Qui millor pot complir aquesta tasca és algú proper, algú que es consideri un igual, i és per això que és important que *la persona informadora formi part del grup d'iguals*.

Un cop vistes les descripcions i les característiques atribuïdes al discurs de reducció de riscos, vegem ara quines són les valoracions que emergeixen al voltant d'aquest discurs. En primer lloc, ens centrarem en conèixer els arguments desfavorables esgrimits en la seva valoració i, a continuació, s'abordaran els arguments a favor.

4.8.2. Valoracions desfavorables al model de reducció de riscos

Sorgeixen un seguit de relats en què es valora de manera desfavorable la possibilitat que es lliuri informació sobre drogues obertament, tal i com fan les diverses estratègies de reducció de riscos.

Versió tova

Trobem un primer conjunt d'arguments desfavorables al discurs de gestió de riscos. El primer argument al respecte es fonamenta en la creença que això només és útil per a les persones que consumeixin. I és que es creu que, davant l'absència de consum, el fet d'aprofundir en el coneixement de les diferents substàncies i dels seus efectes és, pel cap baix, innecessari. En tot cas, alguns dels joves entrevistats assumeixen que, en tant que ja han pres la decisió de no consumir, de què els ha de servir aquesta mena d'informació? *"Perquè si parteixo d'aquí, de què no en prengui i ja està, doncs per què més?"*³⁴²

D'aquesta manera, si bé es pot reconèixer que donar informació obertament pot ser quelcom útil per a les noies i noies que consumeixin aquestes substàncies, segueix sense comprendre's quina utilitat pot tenir per a algú que ja ha pres la decisió de no consumir substàncies psicoactives.

En d'altres casos s'entén que l'opció de parlar de *drogues* pot ser, fins i tot, inconvenient. Això és, establir un diàleg obert sobre aquesta qüestió no ha de ser bo ni per a aquelles i aquells joves que han decidit no consumir ni tampoc per als qui han decidit de fer-ho. Existeix una sensació que el sol fet de parlar de drogues pot produir una incitació del consum, o en

³⁴² (B.GF4:1275)

paraules d'una de les joves entrevistades *"és una manera més d'incitar el consum que de prevenir-lo."*³⁴³ Alguns relats relacionen aquest potencial d'incitació al fet de parlar de substàncies concretes que encara no es coneixen. Davant aquest possible escenari, pensen que no s'ha de parlar de substàncies de molt baix consum a no ser que hi hagi una demanda explícita per fer-ho, ja que no se sap mai si hi ha algú a l'auditori que ni tan sols sigui conscient de la seva existència.

"Que no te vayan y entren a piñón con la ketamina, o sea, que a lo mejor es una sustancia que ni conocen." (B.GF6:1377)

Amb tot, hi ha relats que expressen un rebuig total a parlar en profunditat de les substàncies psicoactives, tant d'aquelles més conegudes com de les desconegudes. I és que apareix el temor que el sol fet de parlar amb normalitat sobre 'drogues' pugui suposar un atractiu vers el seu consum, *"porque muchas veces puede despertar más curiosidad que no... que no frenarte o hacerte pensar ¿no? en un poco en las cosas."*³⁴⁴

Versió dura

Els arguments contraris al discurs de gestió de riscos poden articular-se també al voltant d'una versió més dura. I és que, assumint que les drogues són dolentes, en cap cas es pot donar capacitat de decisió a algú per a consumir-ne o no. Si les drogues són dolentes *per se*, qui les consumeixi està obrant malament, està fent allò que no toca i, per tant, el que no s'hauria de fer és ajudar-lo a gestionar el seu consum o a evitar de tenir problemes amb la comunitat o amb la llei. Així, respecte a alguns fulletons informatius d'associacions independents que expliquen les implicacions legals dels usos de drogues i que fan recomanacions per a evitar tenir problemes amb la llei, s'entén que *"no és bo que aquests vagin dient com fer les coses perquè no et pillin, perquè en veritat es mereixerien tots la multa perquè no haurien de consumir."*³⁴⁵ Ens trobem amb alguns relats que no tan sols entenen com a fora de lloc el fet de donar informació per a evitar aquests problemes als joves que han decidit consumir, sinó que allò que caldria és imprimir un càstic més dur per corregir aquests comportaments.

"P3: Yo lo que haría, si ya se quiere como penalizar, bueno penalizar en el sentido de hacer algo, para que esa persona..."

P5: No lo vuelva hacer.

³⁴³ (B.GF5:1477)

³⁴⁴ (B.GF6:1395)

³⁴⁵ (B.GF4:1193)

P3: O no lo vuelva hacer o que escarmiente un poco sobre ello, ¿sabes? Yo haría del palo... pues yo qué sé, ehm... «vete 15 días, ¿sabes? A trabajar como... a estar colaborando de voluntario dentro de un centro de drogodependientes» ¿no? Y ahí tío, y ahí tío, te lo digo que es que... la pena cambiaría radicalmente.” (B.GF1:899-903)

I del càstic a la repressió, amb l'argument que diu que *“la gent veu més efectiva la repressió que no pas la prevenció,”*³⁴⁶ i que aquesta via pot evitar en major mesura que es persisteixi en el consum de substàncies psicoactives il·legals.

N'hi ha que, més enllà, consideren que allò que necessiten els nois i noies joves que han decidit consumir és, precisament, no esquivar els possibles danys que se'n derivin. En alguns relats s'argumenta que, més enllà d'adquirir eines per a evitar el desenvolupament de problemàtiques associades al consum, per a allunyar-se dels mals associats a 'la droga' cal sofrir les conseqüències negatives del consum en primera persona. I és que precisament la qüestió és que 'la droga és dolenta' i, per tant, si hi ha joves que s'hi relacionen és perquè probablement encara no s'han adonat de la transcendència d'aquest fet. Apareixen doncs relats en què, si bé es reconeix que és bo preocupar-se per la salut de les persones, afirmen que allò que caldria en realitat és permetre el sofriment dels perjudicis que es poden derivar del consum.

“És que, a veure, és bo, vale. Però és que en veritat no tindrien que dir-ho, saps? Que es fotessin l'hòstia el personal i que es dongués compte.” (B.GF4:1197)

Síntesi

Pel que fa a les valoracions *desfavorables* envers les intervencions del model de reducció de riscos, apareixen alguns elements considerats com a positius per part del jovent entrevistat. Una primera versió tova dels arguments desfavorables al discurs de gestió de riscos considera *innecessari* donar informació en profunditat, ja que aquesta població ja ha decidit no consumir de manera que no necessita més informació. Més enllà, donar informació pot ser *inconvenient*, atès que pot fer entendre que existeix la possibilitat de consumir i, per tant, fomentar el consum entre persones que no ho contemplaven com una possibilitat. Parlar de drogues pot produir doncs una *incitació del consum*. Hi ha una versió *dura* que considera que, assumint que el consum de drogues és sempre quelcom dolent i perjudicial, no es pot presentar la gestió del consum com a una opció de decisió. S'entén

³⁴⁶ (B.GF5:1352)

que no es pot ajudar la gent a no tenir problemes amb els consums de drogues, atès que aquestes són dolentes i que tothom ho sap. És per això que es prefereixen opcions que contemplin el *càstic*, la *repressió* i el *sufriment* per a aquelles persones que consumeixen.

4.8.3. Valoracions favorables al model de reducció de riscos

Les valoracions desfavorables que acabem de veure presenten també un seguit de contres força interessants. Així, el discurs de reducció de riscos presenta en els relats dels joves entrevistats un bon nombre d'arguments a favor.

El fet moral

En primer lloc, sembla que queda molt clar que aquesta informació *"no és moralista"*³⁴⁷ sinó més aviat *"imparcial"*³⁴⁸ ja que *"són neutrals, no estan en el sí ni en el no."*³⁴⁹ Es valora molt positivament el fet que la informació es deslligui del fet moral i que per tant no es difongui en termes imperatius. Es valora doncs l'eliminació del **judici moral**. S'entén, també, que aquesta manca del fet imperatiu a l'hora de parlar sobre substàncies s'ajusta a la realitat actual del fenomen, ja que en un entorn festiu el consum s'acabarà produint igualment, més enllà del que dicti la moral de terceres persones (o institucions).

"Fiquen la paradeta i aleshores tu vas amb la droga que vulguis i... et fan l'anàlisi al moment i aleshores et diuen més o menys lo que porta i tal, i no et diran «¡no te la tomes!» perquè saben que el festival està al carrer del costat i hi aniràs ara." (B.GF1:1341)

Aquesta manca de l'element moral a l'hora de donar informació comporta així mateix una eliminació de l'estigma que en moltes ocasions recau sobre aquelles i aquells joves que decideixen consumir substàncies psicoactives. El model de *gestió de riscos* se centra en la gestió de les substàncies i no estigmatitza les persones que en fan ús. El reconeixement del dret a la decisió i el conseqüent treball per donar eines per prendre bones decisions és un altre dels factors que es valoren positivament per part de la població entrevistada, tant per aquelles que es defineixen com a consumidores com per a aquelles que ho fan com a no consumidores.

"A mí me gusta así, sin decir sí o no, tú decidirás. Yo además... yo lo respeto muchísimo, yo tengo amigos y no los considero unos... nada, ¿sabes? Yo qué sé, me puedo ir contigo"

³⁴⁷ (B.GF6:1213)

³⁴⁸ (B.GF6:1095)

³⁴⁹ (B.GF4:853)

aunque seas consumidora y seguro que encontraríamos puntos en común que estaríamos cómodas las dos, no sé qué, para mí esto no define un... sino... ¿sabes?" (B.GF6:1277)

En les entrevistes realitzades s'aprecia un alleujament per poder comptar amb informació que no es trobi amarada del component estigmatitzador vers aquelles i aquells joves que hagin decidit de consumir. Aquesta qüestió es té molt en compte i es demana explícitament *"no juzgar de manera «tú eres mal porque tomas y tú no porque no tomas», más bien darte información.*"³⁵⁰

Les persones informadores

També és altament valorat el fet que les persones interlocutores acostumin a presentar experiència en el consum de substàncies. El jovent es troba doncs amb persones informadores amb experiències compartides. Com hem vist més amunt, l'experiència –pròpia o compartida– és altament valorada com a font de coneixement i en molts dels relats s'afirma preferir que la informació la doni *"uno que sepa del tema porque lo ha hecho.*"³⁵¹ I és que sembla que molts dels joves entrevistats assumeixen que si algú no compta amb experiència no pot parlar amb propietat sobre aquesta qüestió. Segons aquests relats, l'experiència és necessària per tal de complementar la teoria. En aquest sentit, s'atribueix a les persones que informen des de la perspectiva de gestió de riscos aquesta experiència.

"Tu ho saps perquè ho has estudiat i perquè saps que és dolent però no ho has viscut podem dir. I quan te ve un paio parlant de tu a tu sense parlar amb paraules tècniques, de tu a tu! És a dir, «tio mira! Pum-pum!» Al final ho veus que és com un tio que et parla del carrer i t'arriba. Per què? Perquè és el teu nivell, i el nivell de la droga no és d'estudis, és un nivell del carrer." (B.GF8:1302)

Així, la percepció que l'interlocutor posseeix una experiència va lligada a unes formes culturals d'expressió i d'afinitat que se senten com a properes. Aquesta proximitat és també altament valorada ja que *"com més t'arriba, o sigui, és al teu nivell, al nivell popular."*³⁵² La proximitat és un dels aspectes bàsics que es comparteixen amb aquelles persones amb qui hi ha una afinitat, principalment amb el grup d'iguals.

Amb tot, sembla que aquest discurs incorpora un element que no es troba en el grup d'iguals i que també es valora molt positivament, i és que *"muchas veces como que necesitamos una*

³⁵⁰ (B.GF6:1281)

³⁵¹ (B.GF8:1216)

³⁵² (B.GF8:1308)

*información más técnica y científica.*³⁵³ Certament, s'afirma trobar a faltar l'element científic en les informacions sobre drogues que el jovent es troben al seu abast. És aquest un element inexistent en les informacions que es faciliten des del discurs abstencionista –amb una orientació de caire més moralista– així com en les facilitades pels membres del grup d'iguals –de caire més pràctic–.

Així doncs, hi ha joves que afirmen que el discurs de gestió de riscos aconseguix vincular dues esferes que havien estat separades i inconnexes: la informació tecnocientífica i la proximitat en què es troba el grup d'iguals.

“Sí, es que es un nivel de información distinto ¿no? O sea, no sé, yo me leo un folleto de éstos y eso es leerte como un... o sea, es un poco lo que te puede decir un colega ¿no? Pero basado en cosas como verídicas o... que no digo que la información del colega no lo sea pero es como que... o sea, no sé, pues están escribiendo esto por algo, es porque algún estudio se hizo.” (B.GF6:1207)

D'alguna manera sembla que el discurs de gestió de riscos dissol l'escissió epistemològica que, tradicionalment, ha separat les informacions tecnocientífiques i institucionals de les produccions de sentit procedents del grup d'iguals, tot presentant-se com una mena *d'amiga o amic científic*.

La confiança en les informacions institucionals

Aquest trencament sembla produir un efecte sobre molts dels joves entrevistats, els quals havien perdut la confiança en totes aquelles informacions sospitoses de contenir un component institucional. La confiança en allò institucional, que s'havia perdut, té una segona oportunitat. En aquest sentit, la gestió de riscos té la capacitat de fer recuperar la confiança a *“alguien que no se fía de... bueno, de ser más desconfiado con lo que te dicen, va allí, es una cosa organizada, sería, que lo pueden leer, tienen al menos esa información objetiva.”*³⁵⁴ I és que si, per un costat, es desconfia d'aquelles informacions procedents de les institucions atès que s'orienten, únicament, a promoure l'abstinència, per un altre, les informacions lliurades pel grup d'iguals també són llegides amb desconfiança pel fet que puguin tenir biaixos en la línia d'incitar el consum.

“Sí, sólo tienes ahí, sólo tienes ahí el grupo de amigos diciéndote... ahí piña para que consumas, al menos aquí tienes otra información.” (B.GF6:1167)

³⁵³ (B.GF6:1173)

³⁵⁴ (B.GF6:1165)

En d'altres casos, es considera que les informacions que es donen des de la gestió de riscos, allò que fan, és complementar les informacions del grup d'iguals que si bé no sempre es considera que incita al consum, sí que es vista com una informació pobre i potser de mala qualitat.

“Sí, pero los colegas yo creo más te dicen qué efecto tienen ¿no? No sé, te vas a sentir menos cansada, te vas a flipar o vas a pasarlo muy bien. No sé, y aquí ves realmente en los folletos, ves que te afecta, cómo funciona, a ver si es muy peligroso o...” (B.GF6:1199)

Qualitat de les informacions

Així mateix, un altre element que connecta amb el grup d'iguals i que, per tant, és altament valorat per la població entrevistada és el conjunt d'informacions pràctiques a què tenen accés a partir de les informacions de gestió de riscos. Un exemple el trobem en les *qüestions legals*, i és que *“ja que t'ho fots, que no tinguis problemes després amb la llei.”*³⁵⁵ Es matisa aquí que les recomanacions sobre actituds que puguin evitar problemàtiques amb la llei se centren en com *“ser prudentes i responsables,”*³⁵⁶ de manera que no es tracta de saltar-se la llei sinó d'evitar situacions en què el consum pugui generar problemàtiques d'aquesta mena.

Un altre exemple d'informacions pràctiques és tota la qüestió relacionada amb els *primers auxilis*. Els relats denuncien una manca d'informació generalitzada sobre com atendre una persona que està passant per un mal moment degut a una intoxicació provocada per la ingestió d'una substància psicoactiva.

Així, arribem a una de les qüestions altament apreciada per part del jovent entrevistat, i és que aquesta mena d'informacions són molt útils no tan sols per comptar amb coneixements davant d'un eventual problema propi o aliè derivat d'un consum, sinó que, més enllà d'informacions pràctiques d'ús puntual, dóna eines de prevenció perquè no apareguin aquests problemes.

En moltes ocasions els joves afirmen que no prenen precaucions a l'hora de dur a terme determinats consums senzillament perquè no coneixen la qualitat dels riscos que implica fer les coses d'una manera o bé fer-les d'una altra. I és que fins el moment sembla que allò habitual és que uns els diguin que no ho facin i d'altres els diguin que ho facin, però ningú no els diu com ho han de fer i sobretot com no ho han de fer en cas que hagin decidit consumir.

³⁵⁵ (B.GF4:1185)

³⁵⁶ (B.GF4:1203)

Finalment valoren una informació que els ajuda a **prendre consciència** del seu consum, ja que *“a veces tomas riesgos y no te das cuenta; pues aquí date cuenta, ¿no?”*³⁵⁷ Sembla que el missatge cala entre alguns dels nois i de les noies entrevistades, que afirmen ser conscients de la relació que s'estableix entre el coneixement dels riscos i la prevenció de possibles conseqüències adverses.

“Si sabes los riesgos sabes... puedes decir si quieres asumirlos o no, saber las consecuencias que puedes tener. Supongo que en este caso lo que te ayudan es eso, medir riesgos.” (B.GF8:932)

Impacte de les informacions

Així, aquests joves afirmen trobar en la gestió de riscos aquelles informacions que realment els ajuden a prevenir problemàtiques associades al consum de substàncies psicotròpiques i, per tant, a tenir cura de la seva salut. En aquest sentit, sembla que aquestes informacions presenten un **impacte** que es visualitza en alguns dels relats dels joves entrevistats. Alguns afirmen que mai ningú els havia donat informacions d'aquesta mena i d'altres expliquen que ni tan sols sabien que existien. En tots aquests casos sentim relats que ens expliquen el grau d'afectació d'aquest discurs. Així, no hem trobat cap relat que expressi un abandonament dràstic del consum; del que es parla repetidament és, tanmateix, de l'inici d'un **procés de reflexió** que porta a establir una relació diferent amb les substàncies, *“com si te donessin algo más de respecte, no?”*³⁵⁸ i és, que segons asseguren, *“te quedas una mica més frenat.”*³⁵⁹ O com ens explica aquest jove:

“A mí me dio el informarme de las drogas... no... no desfasarme como me desfasaba.”
(B.GF2:1009)

Es produeix doncs una reflexió sobre la gestió del propi consum i també sobre la gestió que en fa el grup d'iguals. Així, els joves entrevistats ens expliquen un munt de consells i recomanacions que s'han endut a partir d'establir contacte amb el discurs de gestió de riscos, ja sigui per mitjà de converses amb tècnics i voluntaris o bé a partir d'informacions que els han arribat a través de diversos fulletons. Hi ha un munt de casos que podrien il·lustrar aquestes recomanacions, com la noia que explica que *“me informaron sobre las dosis de riesgo de la*

³⁵⁷ (B.GF8:938)

³⁵⁸ (B.GF3:1075)

³⁵⁹ (B.GF3:1067)

droga en cuestión”;³⁶⁰ o el que diu haver llegit algunes informacions que desconeixia en *“una campanya de drogues que t’explicaven en uns tríptics; allí explicava, «si prens pastilles és recomanable sortir fora de la discoteca, beure molta aigua...»*;³⁶¹ o la noia que ens explica que es va trobar amb una paradeta on li explicaven que fos conscient de què era el que consumia en cada ocasió i que, per tant, *“si lo tomas, pues no lo mezcles.”*³⁶²

L’alta valoració que reben per part de moltes i molts dels joves entrevistats les informacions adquirides en primers auxilis, per un costat, i en coneixements pràctics per a la gestió i reducció dels riscos associats a determinades pràctiques de consum, per un altre, pot prendre caràcter de necessitat en alguns relats. Així, allò que per a alguns constitueixen un conjunt de consells i recomanacions molt pràctiques que els ajuden a evitar problemes de salut, per a d’altres esdevé una informació imprescindible. I és que, finalment, s’entén que el coneixement aportat per aquestes informacions pot evitar quelcom més que un problema de salut, pot evitar la mort de persones que no saben què estan fent.

“Joder pues por... por lo que decíamos antes por ejemplo, porque ya tienes un conocimiento de las dosis ¿vale? De... pues una persona de 70 kilos, ¡más de esto chungo, tío! Si se lo toma de una aspirada se puede morir, ¿sabes? Hostia, eso es una información muy válida, ¡pero mucho, mucho! Mucho, tanto como para que veas a un colega haciendo una barbaridad porque se le ha ido la olla, ¡tío! Y evitar que la palme esa misma noche ¿sabes? Tan útil como eso, quiero decir que es muy... que disminuye los riesgos, ¡tío! Que es que el saber nunca te va a perjudicar ¿sabes? Nunca, nunca. Aunque digan que estas campañas no sé qué, es que no, es imposible ¿sabes?” (B.GF8:944)

La valoració que es fa d’aquestes campanyes informatives és, com veiem, variable, però sembla que no deixen indiferent a una bona part de les noies i nois entrevistats, els quals en molts casos aposten per transmetre aquestes informacions a les seves companyes i companys, en algunes ocasions com si la vida els hi anés en joc.

³⁶⁰ (B.GF2:1093)

³⁶¹ (B.GF5:982)

³⁶² (B.GF8:805)

Síntesi

Pel que fa a les valoracions *favorables* envers les intervencions del model de reducció de riscos, apareixen alguns elements considerats com a positius per part del jovent entrevistat. Es valora del discurs de gestió de riscos l'eliminació del judici moral i que no es difongui en termes imperatius. Això comporta una *eliminació de l'estigma* vers les persones consumidores. Es valora positivament el fet que les persones interlocutores d'aquest discurs acostumin a presentar *experiències compartides* en el consum de substàncies, ja que se li atribueix coneixement en *profunditat* i, a més, una *proximitat*. A més de l'experiència es valora l'*element científic* de les informacions, que es combina amb l'element pràctic per a la reducció dels riscos associats a alguns consums. Atesa aquesta nova situació informativa, emergeix una segona oportunitat per a la *recuperació de la confiança en allò institucional*. Es valora que el discurs de gestió de riscos proporciona **informacions pràctiques**, bé sigui en *qüestions legals*, com en *primers auxilis*, com en la provisió d'*eines de prevenció*. S'afirma que el discurs ajuda a *prendre consciència* del que s'està fent i que, per tant, les informacions així expressades presenten un **impacte en les pautes de consum**; aquest impacte pot no ser evident a curt termini, atès que es basa en l'inici d'un *procés de reflexió* sobre les pròpies pautes de consum a llarg termini. Finalment, s'expressa també que aquest model presenta unes **informacions imprescindibles** en un món en què es consumeixen drogues, atès que pot servir per a evitar greus problemes de salut o, fins i tot, la mort.

Capítol 5. Discussió dels resultats

5. La psicologia social parla sobre drogues

5.1. Assemblatges de drogues

Sortir de festa el cap de setmana, decidir com divertir-se, consumir drogues, relacionar-se, assumir riscos, saltar-se la legalitat, controlar... són alguns dels conceptes que apareixen al llarg de la descripció de les dades, en les entrevistes del jovent entrevistat. A mesura que analitzem els relats i la interrelació dels elements exposats, així com el modus en què es teixeixen els diferents elements descrits, tot ens porta a pensar que ens estem referint a un *entramat*, a una mena de *fenomen en xarxa*. Els relats s'estructuren de manera que sembla que la diversió, el consum i el risc siguin elements que funcionen, que s'expressen i que han de comprendre's conjuntament, com a peces que formen una xarxa d'elements interdependents ubicats cada cop més en el cap de setmana i la nit, i amb un altre element que sovint n'entra i surt en diferents formes: les drogues. Tot porta a pensar, també, que es tracta d'entramats on hi ha encara molts més elements.

Però si bé d'entrada observem un fenomen en xarxa conformat per diversos nòduls, no sembla gens clara quina és la naturalesa d'aquesta mena de xarxes, ni tampoc de les relacions que connecten els citats nòduls. Deturem-nos a continuació per observar alguns d'aquests nòduls i provar de comprendre com es teixeixen aquestes xarxes, i per plantejar-nos també si aquesta metàfora –la xarxa– ens és útil, o bé si podem trobar alguna figura més acurada.

Els relats del jovent entrevistat situen com a moments privilegiats de diversió el cap de setmana i la nit. En el cap de setmana, l'oci i la diversió aglutinen inèrcies socials que es distancien de les rutinàries i que, com a tals, constitueixen moments de socialització que es desenvolupen amb la percepció d'una *absència de l'endemà*. Aquests espais privilegiats d'oci es relacionen amb el consum en general; es consumeix música, begudes i alcohol, i també drogues.

Però més enllà de la seva relació amb les drogues, si ens atenem a la descripció de les dades del present treball, veiem que les noies i nois entrevistats afirmen que per a ell(e)s el fet de consumir, tot i que es concebi com un acte de necessitat, també és molt més que això. Es tracta d'un desig que implica una explotació de recursos i que dibuixa un estil de vida propi, que es comparteix les persones que són considerades com a *iguals*, que són precisament les persones que despleguen unes pautes de consum similars a les pròpies.

Resulta força complicat i fins i tot artificiosos provar de comprendre el fenomen de les drogues de forma elementalista, és a dir, a partir dels seus elements aïllats. En els relats del jovent

entrevistat, tot plegat apareix relacionat en diferents direccions, es podria dir que de manera entortolligada. Per exemple:

- de forma corrent, s'associa diversió a grup, alegria i llibertat;
- els espais festius, durant les nits dels caps de setmana, es conceben com a espais privilegiats de diversió, en els quals es produeix una cerca de plaer;
- veiem també que els espais festius poden ser directament definits com espais de diversió i consum, entès aquest darrer en el seu sentit ampli, però també en relació al consum de drogues;
- alhora sembla que, mentre que el consum de drogues no té per què aparèixer com a intrínsecament vinculat al consum en sentit ampli ni a la diversió i la cerca de plaer, en algunes ocasions no hi ha diversió ni plaer en entorns festius si no s'associa al consum de drogues.

És interessant aquí el fet que, com hem vist, el sentit d'aquestes relacions pot convergir o contraposar-se entre elles. Així, la descripció de les dades mostra que el consum de drogues pot comprendre's com un element contraposat a la diversió i el plaer; o bé com un element complementari però independent; o bé com un parell d'elements absolutament dependents i indissociables. Sembla que, noies i nois d'edats i perfils socioeducatius similars a primer cop d'ull, que no presenten perfils específicament problemàtics, i que freqüenten espais similars en moments coincidents, es mouen totes i tots en un món en què hi ha drogues, però hi estableixen relacions ben variades, fins i tot contraposades. El més interessant de la qüestió és que moltes d'aquestes relacions contraposades es donen alhora en els mateixos individus quan es troben en situacions diferents. Tot i que alguns i algunes joves afirmen establir relacions unívokes amb el consum de drogues, d'altres argumenten que aquestes relacions fluctuen i que sovint apareixen relacions diverses segons el moment i el context.

Les dades analitzades mostren que el *fenomen en xarxa* que observàvem inicialment és quelcom més que això. No es tracta d'una xarxa d'elements independents que es relacionen de forma causal o multicausal; si així fos, podríem entendre que hi hauria més consens sobre la relació que, en els espais festius, s'ha de mantenir amb el consum de drogues en general. Tampoc no es pot esperar que la modificació d'un dels elements de la xarxa sigui estrictament controlable –a títol de *variable independent*– sense modificar la resta de l'entramat. Diríem que la modificació *ceter paribus* d'un element no és possible, ja que tot plegat està intrínsecament interrelacionat amb diversos elements humans i no-humans, materials i discursius.

Per un altre costat, queda clar que, per si mateixos, els elements d'aquesta xarxa poden funcionar separats dels altres tot conformant nous fenòmens també complexos. La població entrevistada ens explica en aquest sentit que hi ha diversió i plaer sense drogues i amb drogues; amb relacions que poden ser de *necessitat*, de *complementarietat* o bé de *contraposició*. Per tal de comprendre què és el que passa aquí caldrà doncs parar atenció a tot un seguit de característiques d'aquest entramat com són la *fluidesa*, la *intercanviabilitat* i les *funcionalitats múltiples*. En aquest sentit, creiem que, efectivament, hi ha una noció que és més útil per tal d'analitzar aquest conglomerat fluït de components variables d'un fenomen en xarxa. Ens referim a la noció d'*assemblatge*, proposada per Deleuze & Guattari (1980). Focalitzar-nos en aquesta noció ens permetrà, a partir d'aquest punt, dotar de més contingut la més vaga noció de *fenomen en xarxa*, que veníem manegant fins el moment. Ens centrarem doncs en l'anàlisi de les relacions que s'estableixen en els espais-temps en què el jovent està en contacte amb drogues. I en la nostra anàlisi d'aquests espais-temps, posarem en un mateix nivell diversos tipus de components, tant humans com no-humans, tant materials com discursius.

És important tenir present que, així entès, un assemblatge és un entramat de components acoblats entre ells de forma singular. Cada cop que canviem un dels components d'aquesta xarxa canvia el sentit de les seves relacions i, per tant, també canviarà qualitativament tot allò que d'allà se'n pugui derivar. Així per exemple, en un assemblatge hi pot haver joves, una discoteca, un context nocturn, música tecno, alcohol d'alta graduació, MDMA, agents de seguretat privada i llums intermitents. A qualsevol canvi que s'introdueixi en els components d'aquest assemblatge sempre hi veurem modificacions en el tarannà de la situació i amb els esdeveniments que se'n puguin derivar: per exemple, si canviem la música tecno per música reggae; o si canviem el jovent per persones d'edat mitjana; o si canviem el MDMA per cànnabis; o si traiem els agents de seguretat; o si canviem el context nocturn per un context diürn; etc. Cadascuna d'aquestes modificacions conformarà canvis que poden ser importants. Queda clar, doncs, que els assemblatges són entramats conformats per múltiples components, que es connecten i desconnecten els uns als altres contínuament, i que per tant són dinàmics i heterogenis. A continuació pararem atenció, però, en els assemblatges en què hi ha joves i drogues. En aquest sentit, parlarem d'*assemblatges de drogues* per referir-nos a un conjunt d'entramats heterogenis i interconnectats per una multiplicitat de components, entre els quals hi ha drogues.

Cal dir que, d'alguna manera, en parlar d'assemblatges de drogues estem fent un exercici conscient d'economia del llenguatge, que no és fidel a la naturalesa dels assemblatges, els

quals no són mai assembletges d'un sol element, sinó més aviat entramats conformats per cadascun dels components que els conformen. Així, aquests mateixos assembletges de drogues poden ser també, simultàniament, *assembletges de joves*, *assembletges de nit*, *assembletges de diversió* o *assembletges de tecno*, entre molts d'altres. Tot dependrà d'on fixem la nostra mirada analítica. Així doncs, i de cara a la comprensió del text que teniu endavant, remarquem aquí que tant podem parlar de joves que s'acoblen en assembletges de drogues, com de drogues que ho fan en assembletges de joves, així com també podríem parlar d'assembletges d'oci, assembletges de festa o de qualsevol altre tipus d'assembletge. L'atribut que li donem a cada assembletge només indicarà el component central del conglomerat de relacions que volem destacar, la qual cosa no significa que cadascun dels components d'aquell assembletge no n'estigui conformant d'altres en el mateix o en altres moments de l'espai-temps. Quan parlem d'assembletge de drogues hauria de tractar-se, doncs, d'una nova manera de reificar quelcom tan altament dinàmic com un assembletge; i és que aquí, ans al contrari, tan sols es tracta d'observar amb certa centralitat un dels components concrets d'aquests assembletges, analitzar-ne les relacions i provar de trobar-hi *patrons d'ordenació* (Law, 1994). Ens referirem doncs també als assembletges com a patrons d'ordenació, en tant que es configuren de forma dinàmica i adaptativa però alhora poden presentar iteracions i reiteracions. Aquests patrons d'ordenació poden reproduir-se, i a tal efecte podem parlar també dels *guions* que estan inscrits en els propis objectes i subjectes, que operen com a marc per al desplegament o constricció de les possibles accions que poden emergir en el si de cada assembletge (Tirado & Domènech, 2005). La identificació de patrons d'ordenació té el poder de capacitar-nos per llançar reflexions explicatives que vagin més enllà de la pròpia singularitat de cada combinació particular. Es tracta doncs d'analitzar les *relacions múltiples entre unitats d'anàlisi* en els assembletges en què hi ha drogues i joves, i provar d'establir possibles patrons d'ordenació que puguin explicar semblances i similituds entre els diferents assembletges en què hi ha drogues, i que anomenarem *assembletges de drogues*.

En el proper apartat començarem doncs per analitzar quins marcs explicatius poden explicar aquests fenòmens en xarxa, que són es configuren com a entramats de drogues, joves i molts altres components. Però per tal d'endinsar-nos en aquesta qüestió, fem abans un petit repàs d'algunes nocions de la teoria de l'actor-xarxa (coneguda per les seves sigles anglosaxones com a ANT), les quals ens han de servir per consolidar millor l'anàlisi que us plantejem tot seguit. Si en l'anàlisi social de les drogues eliminem les mirades analítiques asimètriques centrades en la *relació polar entre binomis* (recordeu algunes nocions analitzades en el marc teòric: normal/desviat, individu/grup, persona/droga, consumidor/no-consumidor, etc., que

són clàssiques en les anàlisis de la sociologia de drogues), i si ens centrem més aviat en la comprensió de les *relacions múltiples entre unitats d'anàlisi*, podrem diluir les diferències clàssicament incontrovertibles entre determinades entitats, per acostar-nos-hi a través d'altres nocions més simètriques que no pas dicotòmiques. És així com el *principi de simetria* (Bloor, 1976) transversalitzarà també l'anàlisi del present treball de recerca. Aquest principi ha suposat una interessant revolució quant a l'anàlisi de les pràctiques socials (Haraway, 1996; Latour, 2005), promovent una mirada de trencament dels binomis i les dicotomies a l'hora d'analitzar la qualitat de les relacions que s'estableixen entre actors humans i no-humans, o entre actors materials o discursius.

L'ANT ens proporciona algunes nocions per tal de posar en un mateix nivell simètric d'anàlisi els diversos components que es poden acoblar en un mateix assemblatge, siguin aquests humans o no-humans, materials o discursius. En aquest sentit, diversos autors i autores es refereixen a aquestes entitats de diferents maneres, com per exemple, *operadors* (Tirado & Domènech, 2005), *connectors* (Correa & Domènech, 2013) o també com a *actants* (Akrich & Latour, 1992). En l'anàlisi que presentem a continuació utilitzarem la noció d'*actant*, entenent-la com a cadascun dels components que conformen un assemblatge. Trobem aquesta noció interessant, ja que remet a la idea d'actor, així com també a la d'actriu, i se situa en una posició simètrica quant al gènere dels substantius i a mitja distància entre una posició d'acció i una altra de performació (això és el que de fet fan les actrius i els actors en el seu sentit teatral més literal).

Així mateix, i en referència a la denominació dels dos conceptes bàsics de l'ANT (*actor-network*), traduirem el terme anglès *network* pel seu parell català *xarxa*, però subvertirem lleugerament la traducció literal de l'anglès que se centra en l'*actor*, substituint-ho per una noció encara menys humana, i també menys masculina, com és la noció d'*agent*. Ens referirem doncs a *els agents* o a *les agents* indistintament, i sense a priori prendre en consideració la seva eventual condició humana, material o discursiva. Un/a agent seria doncs tota aquella entitat humana, material i/o discursiva que es connecta de forma dinàmica a una xarxa de relacions, i en la qual presenta una o altra possible agència –o *capacitat agèntica*–. Un *agent*, en aquest sentit, és també un *actant*, i ens hi podrem referir indistintament al llarg del present treball.

Així doncs, al llarg de la present discussió ens referirem als assemblatges com a *entramats dinàmics de relacions* que connecten diversos i múltiples components, per mitjà de *fluxos socials, materials i semiòtics* (Deleuze & Guattari, 1980). L'anàlisi d'assemblatges requerirà no atorgar a priori una importància major en l'entramat de relacions a un actant o a un altre pel

fet de respondre a *fluxos socials* (p. ex. cultures juvenils), a *fluxos materials* (p. ex. drogues) o a *fluxos semiòtics* (p. ex. missatges institucionals sobre drogues). Tampoc no donarem més importància a un o altre actant per obeir a dicotomies clàssiques com el caràcter *humà* (p. ex. persones) o *no-humà* (p. ex. drogues) dels components de cada assemblatge, de cada entramat dinàmic de relacions. Fem ara una anàlisi a partir d'una perspectiva simètrica, defugint els plantejaments que presenten ontologies dicotòmiques en el món de les drogues.

Analitzar sense judicis de valor, i en base al principi de simetria, els diversos conjunts heterogenis d'associacions en què hi ha drogues (els assemblatges de drogues) ens permetrà comprendre amb més finesa els diversos col·lectius existents o emergents i les relacions que s'estableixen entre ells. Aquesta finesa ens pot aportar coneixements clau sobre diferents guions i patrons d'ordenació observables en el si de la naturalesa dinàmica dels assemblatges de drogues i, en conseqüència, dissenyar actuacions més efectives i eficients. Aquesta forma de mirar el fenomen s'adiu a allò que des de la teoria de l'actor-xarxa s'anomena una *sociologia de les associacions* (Tirado & Domènech, 2005).

És precisament una mirada centrada en identificar associacions entre agents heterogenis la que ens permet començar a copsar diversos entramats relacionals. Dit d'una altra manera, els assemblatges són entramats dinàmics de relacions entre diferents agents (actants) humans, no-humans, materials i discursius. Els assemblatges es transformen amb cada connexió o desconexió singular dels diversos actants que s'hi acoblen, els quals ho fan per mitjà de fluxos socials, materials i semiòtics. La repetició en el temps i l'espai d'algunes relacions entre els actants permet detectar iteracions en la conformació d'assemblatges, en forma de patrons d'ordenació. La detecció d'aquests patrons d'ordenació particulars permet construir explicacions predictives de caire generalista que també prenguin en consideració les singularitats i les variacions (vegeu Imatge 1).

Imatge 1. Assemblatges de drogues. En la imatge hi veiem una representació de diversos actants que operen en els assemblatges de drogues. El nombre d'assemblatges identificables és indeterminable a priori, i dependrà de la quantitat i la qualitat de les relacions que s'estableixin en cada cas. Quan ens referim a *assemblatges de drogues* estem dient que posem la nostra atenció en els entramats dinàmics de relacions en què hi ha drogues. Aquests assemblatges no són doncs tan sols *de drogues* sinó que són, simultàniament, i en funció de les diverses situacions particulars i del focus de la nostra anàlisi, també assemblatges de joves, de diversió, de nit, de sobirania o d'estigma, entre molts altres.

Per a l'anàlisi relacional que ens proposem dur a terme, ens sembla molt interessant de rescatar l'apel·latiu que Law (1991) dedicava a aquesta mena d'anàlisi, qui s'hi referia com a una *sociologia dels monstres*. Law vindicava una sociologia centrada en uns conceptes, unes criatures, que transgredeixin les fronteres de les espècies preconcebudes, i que tradicionalment han estat relegades al món d'allò imaginari. Aquestes criatures conceptuals són, alhora, naturals, socials i discursius, i per tant no poden ser sinó monstruoses. En qualsevol cas, a dia d'avui ja no poblen tan sols les pàgines de la literatura fantàstica sinó que han estat incorporats definitivament i amb un gran poder analític en els estudis socials de la ciència i la tecnologia. Nosaltres, en la nostra anàlisi també hi vindiquem una sociologia que incorpori aquelles criatures que tenen la capacitat de transgredir les diverses fronteres. Les drogues són un dels grans monstres de les nostres societats actuals, i les noies i nois que s'hi

relacionen viuen una vida de frontera, i per tant aquesta *sociologia dels monstres* semblaria força adequada per abordar un fenomen com aquest. En el present treball, però, farem un ús no del tot fidel a la noció original de Law, atès que al llarg de l'anàlisi ens referirem als monstres també en un sentit més clàssic. La definició clàssica de «monstre» ens remetria a aquells “*éssers fabulosos que presenten una conformació contrària a l'ordre natural, com és ara una combinació d'home i de bèstia, o de dues o més bèsties diferents*” (DIEC2, 2007), així com a “*produccions contra l'ordre regular de la natura*” [...] “*éssers fantàstics que causen ensurt*” (DRAE, 2014), o bé a “*criatures imaginàries grans, lletges i espantoses*” (Oxford U.P., 2010). És així com, a més de presentar monstres clàssics dels nostres temps, com les drogues per si mateixes, també assistirem a la generació analítica de nous entramats híbrids (ahora socials, naturals i discursius) que, en l'anàlisi dels assemblatges de drogues, també podrien contenir components certament monstruosos. Així per exemple, al llarg de l'anàlisi anirem coneixent monstres com els *pharmakocyborgs*, les *oficines-institucionals-de-drogues*; els *missatges-institucionals-sobre-drogues*, i molts altres que anirem presentant més endavant.

En la nostra anàlisi, tots aquests actants compostos són senzillament considerats com a *monstres*. La posada en un únic pla de tots aquests monstres respon a la generalització del principi de simetria a tots els components que apareixen en la configuració d'un assemblatge, promoguda per autors com Callon (1986) o Latour (1987). En aquest sentit, els nostres *monstres* són producte d'una asimetria monstruosa, de tipus ontològic (Latour, 1999). I és que tenim ben present que la cerca d'una posició simètrica implica la formulació de nous supòsits conceptuals acompanyats del seu corresponent vocabulari innovador (Domènech & Tirado, 1998; 2009).

Però el ball de monstres tot just acaba de començar, així que prepareu-vos per anar coneixent al llarg del present treball alguns actors i actrius sociològicament monstruosos, que estan en connexió amb els assemblatges de drogues perquè només tenen sentit en el si de les relacions que en ells s'hi produeixen, i que ens acompanyaran analíticament al llarg del camí.

Imatge 2. Sociologia dels monstres. Il·lustració del llibre “*Allà on viuen els monstres*” (“*Where the wild things are*”, en l’original en anglès) d’en Maurice Sendak (1963).

Fet aquest aclariment terminològic i conceptual, comencem en el proper apartat per fer una revisió dels principals marcs explicatius que es manegen en els estudis sobre drogues; ho farem tenint en compte aquesta mirada, relacional i simètrica.

5.2. Interdiscursivitat circulant en els assemblatges de drogues

Iniciem la cerca de marcs explicatius sobre la naturalesa dels assemblatges de drogues fent una revisió de les principals tradicions teòriques dominants en la matèria pel que fa a les anàlisis sociològiques de drogues. Des de les ciències socials, s'ha tendit tradicionalment a estudiar el fenomen dels usos de drogues a partir de diversos marcs explicatius, com (1) la *negació o neutralització dels riscos*, (2) les *subcultures* o (3) la *normalització social* del consum, que hem desenvolupat en el marc teòric del present treball. Es tracta de marcs explicatius que sovint s'han presentat com a excloents, i fins i tot com a enfrontats entre ells, però que en qualsevol cas han dominat amb més o menys encert les explicacions sociològiques al voltant del fenomen del consum de drogues en entorns juvenils.

5.2.1. Repertoris discursius en matèria de drogues

En el Capítol 2 ja hem fet un repàs de les tradicions teòriques dominants en la sociologia de les drogues per tal d'explicar per què hi ha joves que consumeixen drogues. Recordem-ho breument:

<i>Teoria de la neutralització</i>	<i>Teoria de les subcultures</i>	<i>Teoria de la normalització</i>
Es considera que el consum de drogues és un tret propi d'individus desviats que proven de neutralitzar els riscos a què s'exposen amb el seu ús.	El consum de drogues s'entén com a un fenomen situat en el si de determinades subcultures juvenils.	S'entén el consum de drogues com a un fenomen normalitzat socialment.

Aquestes tradicions teòriques, com ja hem explicat, s'originen com a conseqüència o com a resposta al que ha estat i encara és el paradigma dominant quant a la comprensió ontològica

de les drogues, i que resa, sintèticament: «*les drogues són dolentes*». Vet aquí la premissa fonamental del que hem vingut a anomenar *paradigma abstencionista*, i que ha guiat les interpretacions teòriques tradicionals en matèria de drogues, si més no pel que fa a als darrers dos segles.

Volem fer notar que, per bàsica i concisa que sembli, la premissa no deixa de ser molt poderosa, i conté un seguit d'adverbis elidits que creiem que convé explicitar. Quan s'afirma que «*les drogues són dolentes*» s'està dient també, de forma elidida, que totes les drogues són dolentes, i no tan sols algunes; s'està dient així mateix que sempre són dolentes, i no només en algunes ocasions; finalment, s'està donant per fet que són dolentes per a tothom, i no únicament per algunes persones concretes. En aquest sentit, seria més apropiat redefinir la premissa fonamental del paradigma abstencionista en matèria de drogues com aquella que resa: «*(totes) les drogues són (sempre) dolentes (per a tothom)*». Fet aquest aclariment, queda clar que es tracta d'una premissa que situa en les drogues un *mal ontològic* com a base de partida.

A partir d'aquestes ulleres interpretatives, o com a reacció al seu ús, les tres tradicions teòriques han desenvolupat explicacions conflictives entre elles, fins i tot confrontades. Totes tres, a més, han trobat fonaments empírics que avalen els seus arguments. Aquests fonaments els han trobat en els diversos *repertoris discursius* que fan servir les noies i els nois que consumeixen aquestes substàncies. En les nostres entrevistes, hi hem cercat i hi hem trobat, també aquests repertoris discursius. Amb tot, a l'hora d'analitzar-los en el present treball, hem fet l'exercici de provar de treure'ns les ulleres interpretatives del paradigma abstencionista a l'hora d'analitzar aquests repertoris discursius, i ens hem centrat més aviat en analitzar el sentit d'aquests repertoris a partir d'una anàlisi discursiva. D'aquesta manera, no hem assumit que les drogues siguin dolentes ni que siguin bones; ni que ho siguin totes o només algunes; ni que ho siguin sempre, o mai, o en algunes situacions; ni, tampoc, que ho siguin per a tothom o només per a algunes persones.

Comencem doncs per analitzar els repertoris discursius propis de la primera de les tradicions teòriques citades: la *negació i neutralització de riscos* en els consums de drogues (Sykes & Matza, 1957; Shiner & Newburn, 1997; Maruna & Copes, 2005; Peretti-Watel, 2003). L'atribució d'un perfil marginat –o susceptible de marginalització– envers les persones que consumeixen drogues és un dels discursos presents en els nostres grups focals. Bàsicament, sota la premissa que el consum de drogues és dolent, i que això aparentment és reconegut per tothom, les noies i nois que consumeixen substàncies no estarien actuant correctament, s'estarien situant

fora de la normalitat i, per tant, es mereixerien els mals que aquesta conducta els pugui comportar. Aquest primer repertori discursiu presenta tres tècniques principals que, segons explica Peretti-Wattel (2003), permeten al jovent negar i neutralitzar els riscos que assumeixen quan consumeixen drogues: (1a) el *boc expiatori*, (1b) l'*autoconfiança*, i (1c) la *comparació entre riscos*.

Tècniques de la NEUTRALITZACIÓ de riscos	1. El boc expiatori
	2. L'autoconfiança
	3. La comparació entre riscos

Per comprendre la primera tècnica esgrimida per a la neutralització de l'ús de drogues entre el jovent creiem que és útil comprendre com René Girard definia el sentit social que adopta un **boc expiatori**. Girard (1986) ens explicava que quan l'objecte primari d'un conflicte s'oblida, apareixen rivalitats socials que empenyen els grups a diferenciar-se al màxim dels seus enemics, adoptant una postura diametralment oposada i arribant a defensar postures agressives i fins i tot violentes (com ho són les polítiques i les lleis dissuasives i sancionadores). Segons Girard, quan la violència s'instaura com a llei, es pot produir una espiral creixent de violència que desemboca en un fet rellevant: la unió de tots els antagonistes contra un sol individu o grup. Així la violència es "resol" per mitjà de l'establiment d'un boc expiatori, que és una víctima innocent, petita i precisa. El sacrifici del boc expiatori restableix l'ordre, es converteix en el mecanisme d'apaivagament social, i és el que "salva" la societat (vegeu imatge 3).

Imatge 3. El boc expiatori. "The Scapegoat" (1854-1856) és una pintura de William Holman Hunt que representa el "boc expiatori" descrit en el Llibre del Levític (tercer llibre de la Bíblia hebraica i de la Torà, o Pentateuc). En el Dia de l'Expiació –el Yom Kipur– s'emblemava les banyes d'un boc amb una tela vermella (com a marca pública de l'estigma), i l'animal es convertia en la representació dels pecats de la comunitat. Un cop estigmatitzat, el boc era foragitat i expulsat de la comunitat.

Peretti-Wattel (2003) es refereix al fet que una part del jovent justifiqui que els riscos són menors en el consum de cànnabis que en el d'heroïna; l'autor explica que aquesta explicació

respon a una tècnica que es basa en la cerca un *d'bec expiatori* a les faltes pròpies. En aquest cas, les noies i nois que consumeixen cànnabis acusarien a qui consumeix heroïna dels mals que altres persones o grups els hi atribueixen a elles mateixes. Tot i que en els relats del jovent que hem entrevistat en els nostres grups focals hi trobem efectivament aquest moviment en diverses ocasions, una comprensió teòrica del fet focalitzada únicament en la cerca d'un bec expiatori (*scapegoating*), és a dir, algú que expii les pròpies faltes en altri, implicaria no tenir en compte els diferents efectes que cadascuna de les dues substàncies (seguim amb l'exemple recurrent del cànnabis i l'heroïna) ha tingut sobre el desenvolupament de problemes associats al seu consum, i el pes que aquests efectes han tingut sobre l'imaginari social del jovent. Certament, defensem que l'emfasització de les diferències entre dues substàncies com el cànnabis i l'heroïna i els efectes psicobiosocials del seu consum, comporta que el jovent no es refereixi tan sols a les substàncies sinó a les persones que les consumeixen. Les substàncies són actants (generen efectes), alhora que són xarxa (generen diferents efectes segons els entorns de consum). Les persones que les usen són també, de la mateixa manera, actants (consumeixen drogues) alhora que xarxa (consumeixen drogues concretes de diferents maneres en espais i moments determinats i amb altres persones). En aquest sentit, el desplegament d'un discurs basat en la cerca d'un bec expiatori té una clara vocació de lluita contra l'estigma envers la pròpia persona, i no de negació del risc; l'estigma és així desplaçat i es fa recaure sobre persones consumidores d'altres drogues més embrutides, generalment associades en l'imaginari social més primari a la figura del *ionqui*.

Una segona tècnica descrita per a la neutralització discursiva dels riscos en situacions de consum de drogues consistiria en l'**autoconfiança** (*self-confidence*), que es desplegaria quan una persona creu que té més habilitats intrínseques que d'altres persones per prendre determinades drogues sense sofrir-ne els danys eventuals. De la mateixa manera que vèiem per a la tècnica del bec expiatori, assumir com a tècnica de negació i neutralització del risc el desplegament d'una **autoconfiança** implicaria creure que no és possible que un jove presenti un major domini que un altre davant d'unes pràctiques concretes lligades als consums de determinades drogues. El procés de negació podria estar aquí operant des del propi marc teòric i interpretatiu, fonamentat com sabem en les premisses pròpies del paradigma abstencionista. Això explicaria per què es denega de forma generalista la capacitat d'aprenentatge experiencial de les persones i la consciència d'aquest fet en la gestió de l'experiència. S'entendria que aquest procés no funciona quan es tracta d'establir relacions amb drogues. És a dir, hi ha factors que poden motivar que un/a jove adquireixi major control en diferents dominis, com la conducció de vehicles, les xerrades davant d'un públic, la pràctica

de determinats esports, o també, per què no, el maneig de determinades drogues. Cal dir aquí que, sovint, el discurs del *control* en el consum de substàncies és reiterat entre el jovent, i és per això que genera controvèrsia també en les discussions dels nostres grups focals, però això ho desenvoluparem amb profunditat més endavant en propers apartats.

En els relats del nostre jovent sembla que, efectivament, les noies i nois que afirmen consumir drogues no problematitzen necessàriament les seves pautes de consum, i ho contraposen a d'altres persones que sí presenten problemes amb els consums de drogues, és a dir, que “*no controlen*”. I és que són precisament les persones que no controlen les que encenen la metxa social de l'estigma, que en l'àmbit de les drogues es manifesta sobretot a partir de la seva *visibilització* (Faura et al., 2007). No trobem en aquest sentit evidències que ens neguin que, amb la pràctica i el temps, les persones no puguin aprendre a manegar-se de maneres més sofisticades amb allò que els convé i que, per tant, no puguin aprendre a ser més curoses amb allò que no els convé tant. De fet, sembla que aquest aprenentatge pot produir-se o no, però en cap cas estem en condicions de demostrar que, davant d'aquestes situacions, el jovent estigui sempre neutralitzant uns riscos que mai no aprendrà a gestionar. En aquest sentit, l'autoconfiança manifestada per algunes persones joves –i més especialment per les no tant joves– podria apel·lar a una efectiva *capacitat d'aprenentatge*, i a una tendència a reduir els comportaments temeraris a mesura que es va produint una transició cap a l'adulthood. És a dir, el jovent estaria reconeixent que els coneixements adquirits en la matèria, per la via de l'experiència o per altres vies, li pot aportar estratègies d'anticipació positives davant d'entramats dinàmics de relacions, els quals presentarien patrons d'ordenació persistents i sovint identificables. La qualitat i la quantitat del coneixement elaborat en el procés d'aprenentatge pot explicar també el grau de *control* expressat pel jovent consumidor.

Els guions que es despleguen en els assemblees de drogues són dinàmics, i per tant es poden produir variacions més lleus o més importants en la capacitat de gestió d'aquests guions per part del jovent a mesura que s'acumulen les repeticions, l'experiència i l'observació i anàlisi dels patrons d'ordenació. El matís s'hauria d'introduir doncs en el si de la categoria «jove», lligada aquí al coneixement i a l'experiència. En aquest sentit, algun(e)s joves que superen els 20 anys, per exemple, poden comptar ja amb uns quants anys de consum, i poden haver acumulat experiències i coneixements rellevants. Això ens ho confirmen les companyies asseguradores de vehicles, quan ofereixen diferents tarifes que sancionen el col·lectiu més jove perquè, s'entén, el seu caràcter novell –però també temerari i autoconfiat– els fa més susceptibles de perdre el control a la carretera.

Una tercera tècnica de negació i neutralització de riscos es referiria a la **comparació entre riscos** (*comparison between risks*), que consistiria en minimitzar els riscos que s'assumeix en consumir algunes substàncies il·legals toves, com el cànnabis, amb algunes substàncies legals dures, com l'alcohol. És interessant aquí reflexionar sobre les implicacions que té pensar que comparar els riscos entre dues substàncies respon a una tècnica de negació o neutralització dels riscos. I és que en el cas que, efectivament, la comparació del cànnabis amb l'alcohol s'entengui com una negació del risc, això implicarà acceptar que la Llista I³⁶³ de la Convenció Única d'Estupefaents de 1961 no és necessàriament arbitrària. Com hem explicat anteriorment, a dia d'avui no hi ha evidència científica que justifiqui el fet que el cànnabis sigui una substància il·legal mentre que l'alcohol no ho hagi de ser; contràriament, es constata que els criteris d'inclusió d'una substància a una o altra llista de la Convenció es fonamenten en criteris morals i polítics, i no pas en criteris de toxicitat contrastada (Nutt, King & Phillips, 2010). De nou –i en referència a la tercera de les tècniques descrites– la *comparació entre riscos*– que el jovent fa, potser aquest no pretén ben bé negar el risc del consum de drogues, sinó més aviat resituar-lo i, alhora, desprendre's de la categoria de '*persona desviada*' que se li col·loca al consumir-les. Efectivament, es tracta d'afirmar una percepció compartida per gran part del jovent, i que obeeix a processos d'aprenentatge basats en l'anàlisi de l'experiència pròpia i compartida: l'alcohol, que és legal, pot generar problemàtiques més semblants a les que apareixen amb substàncies *dures* com la cocaïna, i no tant a substàncies com el cànnabis, que és globalment considerada com a una droga *tova*.

Així, en els nostres relats observem que, efectivament, els repertoris discursius desplegat pel jovent s'emmotllen a les tècniques de negació i neutralització de riscos descrites pels diversos autors clau en la matèria. Observem, també, que apareixen altres operadors (actants que operen canvis) en els marcs explicatius sobre els assemblatges de drogues; es tracta d'operadors que semblen passar desapercibuts, o que merament són sotmesos a un procés de negació interpretativa per part de la mirada experta i institucional: ens referim a l'aprenentatge, l'experiència o la capacitat de discerniment. En altres paraules, allò que observem és que el jovent expressa la seva capacitat per consolidar la inscripció de guions positius en els assemblatges de drogues, desplaçant els guions negatius a mesura que s'identifiquen.

³⁶³ Recordem que la Llista I, iniciada a la Convenció Única d'Estupefaents de 1961, celebrada a Nova York, és la que determina legalment i en un context global quines són les substàncies que han de perseguir-se judicialment i quines no. Per a més informació vegeu l'apartat 2.1.3. *L'abstencionisme i el model prohibicionista* del marc teòric.

Fem ara una aproximació crítica als repertoris discursius que fonamenten el segon marc explicatiu clàssic més comú en els diferents treballs de sociologia de les drogues, i que ja hem desenvolupat àmpliament en el marc teòric del present treball de recerca. Ens referim a la teoria de les *subcultures* (Gourley, 2004; Measham & Shiner, 2009; Blackman, 2010), que troba suport en la *teoria de l'etiquetatge* (Becker, 1963) i en la *influència del grup de referència* (Durlauf, 2001; Fitzgerald et al., 2013). Els relats dels nostres grups focals mostren una reiterada referència al *grup* (d'iguals o de pertinença) en els repertoris discursius que el jovent utilitza per explicar els seus consums de drogues i dels d'altri. Com hem vist en el marc teòric, la justificació del consum de drogues en base a elements vinculats directament al grup de pertinença ha permès desplaçar la mirada fora de l'*individu desviat*. Aquesta mirada, però, no ha desaparegut plenament, sinó que s'ha desplaçat més aviat envers el *grup desviat*. La desviació passa de l'individu al grup; es desplaça, però no desapareix. En qualsevol cas, ens sumem aquí a d'altres autors (Fitzgerald et al., 2013) que ja fan notar que la tesi de les subcultures se situa entre el rebuig i l'acceptació de la desviació i de la normalització social del consum, tractant-se doncs d'una mena de normalització dins d'espais culturals minoritaris caracteritzats, encara, per la desviació.

Vèiem amb la relació entre drogues i joves que tots dos són agent i xarxa, i alhora xarxa i agent, les unes respecte als altres, De la mateixa manera, en el si d'una cultura, l'individu i el grup operen també com a agent i com a xarxa, com a xarxa i com a agent, l'un respecte a l'altre. Diríem que individus i grups són tots dos, alhora, actants i assemblatges. En aquest cas però, la tesi de les subcultures diposita en el grup (d'iguals o de pertinença) el pes ontològic de la desviació, alliberant de tota responsabilitat l'individu, i fent potser una mica menys pesada la feixuga càrrega: l'estigma. Cal fer notar doncs que el desplaçament de la mirada des de la desviació en el si de la societat cap a la normalització en el si d'un grup minoritari però socialment recorregut –subcultura– té uns efectes prou interessants de desestigmatització de l'individu.

I examinem, finalment, els repertoris discursius que fan emergir la tercera tradició teòrica dominant en la sociologia de les drogues actual per explicar per què el jovent afirma consumir aquestes substàncies: la **normalització social** del consum. El clam de normalització del consum en el si de determinades subcultures també es va difuminant quan aquestes, tot i ser minoritàries en el marc de la societat general, són considerades com a dominants en el marc concret de la cultura juvenil, dins del qual poden fins i tot gaudir de cert reconeixement positiu entre aquest sector de la població. Amb aquest moviment es produeix un nou desplaçament de l'estigma, de l'individu al grup, i del grup a la societat. I és que com també confirmen els

relats de les nostres entrevistes, el consum de substàncies psicoactives de tipus recreatiu es percep com a un comportament proveït d'un alt grau de normalització social entre determinades capes de la població jove i adolescent. Com veïem en el marc teòric, aquest discurs de normalització entre el jovent és àmpliament analitzat a nivell internacional (Measham, Newcombe & Parker, 1994; Parker, Aldridge, Measham & Haynes, 1998; Parker, Williams & Aldridge, 2002), però també molt específicament a l'Estat espanyol (Romaní, 1999; Megías et al., 2005; Rodríguez et al., 2008; Martínez Oró, 2010; Martínez Oró & Pallarés, 2013).

Una qüestió per comprendre el marc interpretatiu de la *normalització* és que ja no es refereix exclusivament a drogues que impliquen principalment usos problemàtics (tot i que aquestes encara perdurin en noves manifestacions), sinó que estem parlant de substàncies consumides de forma recreativa per població juvenil també molt normalitzada a nivell social. Aquí, de nou, veïem que el discurs de la normalització manegat pels nois i noies entrevistats es desplega especialment quan aquests són interrogats sobre els motius del seu consum. Emergeixen doncs en un context d'interrogació sobre uns comportaments estigmatitzats en un context de gestió de la il·legalitat, i entre persones joves que es consideren a elles mateixes com a, més aviat, normals.

D'entre tots els models analitzats aquí, el model explicatiu centrat en la normalització del consum és el que millor respon a una situació global de canvi social envers els consums de drogues, i presenta sens dubte uns efectes molt interessants i contundents de cara a la desestigmatització del jovent que consumeix drogues. A més, desplaça cap al conjunt de la societat la reflexió sobre la possibilitat de trobar-nos amb assemblatges de drogues no problemàtics en el si de les pautes normalitzades d'una societat.

Amb tot, aquesta normalització és encara construïda sobre un criteri estadístic de normalitat, i per tant deixa encara un marge ample per a l'estigmatització del jovent que interactua en assemblatges de drogues. L'abast desestigmatitzador del discurs de normalització té sentit només en el context d'un model de normalitat basat en un criteri estadístic, i en el qual trobem encara un munt de joves que queden lluny de la centralitat en la campana de Gauss dels consums contemporanis de drogues també centrals, com poden ser el cànnabis o la cocaïna. D'aquesta manera, l'espasa de Dàmocles de l'estigma perpetua el seu pèndul sobre el cap d'altres joves que poden interactuar, tot i que sigui esporàdicament, amb altres drogues no tan normalitzades –com la ketamina o el *speed*–. El discurs de la normalització no és doncs útil al jovent quan ha de referir-se a aquestes altres drogues, i tampoc no ofereix explicacions simètriques per interpretar aquests consums. I és que el discurs de normalització forma part,

també, d'un entramat més ampli. Aquest discurs obté la seva força explicativa a partir de la situació d'il·legalitat en què es troben a dia d'avui la majoria de drogues recreatives, i és més explicatiu quant més alt és el grau de prevalença estadística del consum d'una substància.

5.2.2. Polítiques essencialistes de drogues

Com hem vist, els diferents marcs explicatius dominants tradicionalment en els diferents treballs d'investigació de la sociologia de les drogues (neutralització, subcultures i normalització) apareixen també espontàniament en els repertoris discursius dels relats del jovent que hem entrevistat. De fet, quan posem les nostres dades sota el focus d'aquests marcs explicatius, tots tres discursos semblen emergir-hi de forma simultània i combinada. Aquesta constatació ens planteja una qüestió, i és que en matèria de drogues –com en tantes d'altres matèries– potser fóra interessant deixar de cercar la universalitat a l'hora de donar llum als fenòmens socials, en tant que aquests sempre es presenten en xarxa. De fet, semblaria que el jovent presenta un gran domini dels diversos discursos a l'hora d'explicar els assemblatges de drogues. Seguint l'exemple de les noies i nois entrevistats, ens sumem també a aquesta aposta juvenil per la **interdiscursivitat** per tal de posar de relleu el fet que el jovent pot recórrer indistintament a diferents repertoris discursius per tal d'explicar els seus consums o els d'altri. Sembla que els discursos en què es fonamenten els marcs explicatius en matèria de drogues es troben tots ells disponibles i a l'abast del jovent, el qual en desplega un o bé un altre en funció de la situació o de l'interlocutor. Les nostres dades són consistents amb les del treball realitzat per Sandberg (2012) amb joves consumidors de cànnabis a Noruega. També hi ha consistència en el fet que tant a Noruega com a Catalunya i l'Estat espanyol sembla que els tres discursos citats més amunt es troben igualment a disposició tant del jovent que consumeix drogues com d'aquell que no ho fa. Però més enllà, les nostres dades ens indiquen que la citada interdiscursivitat no se cenyeix tan sols a la justificació del consum de cànnabis, sinó que també opera davant de la interacció amb d'altres drogues recreatives, com el MDMA o la cocaïna.

La interdiscursivitat ens porta però més enllà, ja que ens remet a l'admirable capacitat que té un assemblatge de suportar diverses explicacions alhora, aparentment incommensurables entre elles, totes elles plenes de sentit. Sembla que ens trobaríem de fet en un camí d'anada i tornada. I és que un determinat marc explicatiu opera –en els assemblatges de drogues– també com un agent més –com un *actant*–; en el conjunt de relacions observades passa a formar part inherent del mateix assemblatge, provocant una reorientació de la resta d'actants.

En operar com un actant, el marc explicatiu es presenta com una entitat per si mateix, un *marc-explicatiu-en-matèria-de-drogues*, al qual podríem anomenar pel seu acrònim, MEMD, que ens podria recordar a d'altres monstres que circulen pels assemblatges de drogues. Aquesta entitat, com a tal, conforma el primer monstre que us presentem en la nostra sociologia de les associacions.

Els marcs explicatius del *perquè* es consumeixen drogues –els MEMD– es configuren en repertoris discursius a l'abast del jovent, i en fer-ho consoliden el sentit de les relacions que es poden produir en els assemblatges de drogues, les reifiquen, les impulsen a actuar d'una manera esperada, sota un guió prefixat. Els marcs explicatius són, doncs, performatius. En tant que repertoris discursius, comencen per observar una realitat i donar-li sentit; tanmateix, aquella realitat observada esdevé també un efecte de la mirada projectada, de la pròpia observació, del discurs injectat. Aquests discursos són, doncs, alhora explicatius i performatius. I és en aquest sentit que, més enllà del conjunt d'autores i autors que desenvolupen aquests discursos en el marc de les ciències socials, trobem que el jovent entrevistat fa també un ús fluït d'aquests repertoris discursius. La qüestió és que, segons sigui el cas, el jovent es val del recurs de la *negació o neutralització del risc*, de l'apel·lació a les *subcultures* o de la justificació en la *normalització social* dels consums, així com a formes combinades de tots tres discursos, i com a d'altres repertoris discursius que anirem veient en el proper apartat.

Els marcs explicatius dels fenòmens de consums de drogues operen doncs com a dispositius de desplegament de *polítiques ontològiques* (Mol, 1999), en tant que es tracta de pràctiques discursives i materials, de lleis i missatges institucionals i de pràctiques professionals que, en el procés d'explicar determinades realitats, també les promouen, les generen i les performen. Això significa també que els marcs explicatius en matèria de drogues no apareixen necessàriament com a una reacció al problema ontològic de les drogues, sinó que, sovint, el defineixen i fins i tot el conformen. Vet aquí la característica principal d'allò que anomenarem *polítiques ontològiques de drogues*, definides com aquelles que, com a producte subsidiari de la seva pròpia acció, promouen, generen i performen l'ontologia problemàtica de les drogues. Recordem aquí el famós principi d'incertesa de Heisenberg formulat ja l'any 1925, i que es refereix a aquella màxima de la física quàntica que resa que l'instrument de mesura és precisament el que genera i verifica la qualitat de les observacions i de les explicacions possibles sobre les dades recollides (Galindo & Pascual, 1978). Les pràctiques discursives i materials, les lleis i els missatges institucionals o les pràctiques professionals, promouen i

performen la generació de determinades realitats. Podem dir, doncs, que totes les polítiques de drogues són ontològiques.

I arribats en aquest punt és on sorgeix una qüestió cabdal, que passa per comprendre com es construeix la particular ontologia de les drogues que guia cada acció política institucional. En els propers apartats anirem desglossant aquesta qüestió per tal d'obtenir-ne una visió clara i concisa. Recordem aquí que *ontologia* és un terme que etimològicament ens remet al grec antic per a *coneixement de l'ens* (*onto* en grec, *ente* en castellà, *ens* en català), i que es referiria a la ciència del *ser* en general. Comprendre com es construeix la concepció del *ser* estudiat –en aquest cas les drogues– és fonamental per copsar el sentit de les accions que se'n deriven –en aquest cas les polítiques–.

En qualsevol cas, començarem per analitzar la mirada ontològica pròpia de les polítiques de drogues dominants a dia d'avui, i vigents des de la *Convenció Única d'Estupefaents de 1961*. Com anirem veient, l'eix central de les accions institucionals en matèria de drogues es caracteritza, fonamentalment, per concebre un *mal ontològic* de caire *essencialista* en les drogues. Una *ontologia essencialista* allò que fa és atribuir al *ser* unes característiques intrínseques i immutables. Dit d'una altra manera, existirien unes característiques intrínseques que conformen l'*essència del ser* com a immutable. Es tracta d'un *ser* que manifesta sempre la seva essència de forma unívoca, amb independència de les múltiples interaccions que pugui establir amb altres *ser*s. En el marc de les polítiques de drogues tradicionals, es concep precisament un mal ontològic vinculat a l'essència immutable de les drogues. Les drogues són dolentes *per se*, essencialment. És per això que parlem d'unes *polítiques essencialistes de drogues* per referir-nos a aquelles que es fonamenten en una concepció essencialista que vincula les drogues amb un mal ontològic que és immutable i no relacional. Vet aquí l'origen de l'ontologia essencialista que hem vist en la premissa bàsica del paradigma abstencionista, «*les drogues són dolentes*», i de la qual se'n desprèn la conseqüent premissa, en forma elidida i més elaborada, «*(totes) les drogues són (sempre) dolentes (per a tothom)*»

Els impactes que sobre el jovent poden tenir unes polítiques de drogues de tipus essencialista són diversos, i els anirem veient en els propers apartats. D'entrada, però, –i com anirem veient– no semblen gaire encoratjadors quant a l'eficàcia del seu principal objectiu de

prevenció –l’abstinència en el consum–; però és que a, més, sembla que fa emergir alguns efectes contrapreventius³⁶⁴ que anirem veient al llarg de la present anàlisi.

, i és que en situar en les drogues un mal ontològic, les polítiques essencialistes estarien desplaçant també aquest mal envers qualsevol altre *ser* amb qui puguin entrar en contacte, com són també les noies i nois que en puguin consumir una o altra, en un moment donat o altre. La diversitat dels discursos que es poden adherir a una tesi de *negació o neutralització dels riscos*, a una explicació basada en la pertinença a una *subcultura*, o bé a la *normalització social* del consum d’aquestes substàncies entre el jovent suggereix que les persones joves, si consumeixen drogues, han d’estar constantment justificant el seu consum, en un sentit o altre. Aquest desplegament múltiple de repertoris discursius es construeix permanentment al voltant d’una estratègia de justificació del propi consum, i aquesta estratègia de justificació indicaria que les persones que consumeixen drogues estan contínuament cercant recursos que els permetin negociar l’estigma social. Si bé Peretti-Wattel (2003) ja reconeixia que el marc explicatiu de la neutralització de riscos promou l’estigmatització del jovent a qui es dirigeix, estem d’acord amb Sandberg amb què de fet tots tres repertoris discursius es poden entendre com una resposta a l’estigmatització dels propis marcs explicatius. L’estigma emergeix com un actant fluctuant en els assemblatges de drogues, en tant que actua com a operador d’unes relacions i no d’unes altres, transversalitzant els diversos repertoris discursius en matèria de drogues. L’estigma és, tal vegada, un dels més grans monstres generats en el si de les polítiques essencialistes de drogues (vegeu Imatge 4).³⁶⁵

Imatge 4. Estigma. Imatge que representa una noia assenyalada per moltes mans, en recriminació de les seves relacions amb assemblatges en què hi ha drogues (NIDA, 2013).

³⁶⁴ Segons la Creu Roja, la *contraprevençió* es defineix com el conjunt d’ “activitats amb intencionalitat preventiva que produeixen efectes contraris als esperats.” (Som.Nit, 2015). A: www.somnit.org/ca/glossari/contraprevencon.php?448do2fd71b91cc1987a130ff2ec9207 [Consultat el 5 de maig de 2015]

Goffman (1963) defineix l'estigma com un procés de desqualificació social per part d'una societat com a resultat d'uns atributs determinats, definits com a dèficits. Tot allò que se situa en un context d'il·legalitat implica directament una sortida dels marges de la normalitat, i s'associa a l'adopció de comportaments arriscats no tolerats i, més enllà, a conductes de desviació. En aquest sentit, efectivament la clau per comprendre els diversos repertoris discursius desplegats pel jovent entrevistat es focalitza envers una neutralització; allò interessant aquí és que quan els/les joves fan ús d'aquest discurs, allò que pretenen neutralitzar no són precisament els riscos que es poden derivar dels seus eventuais consums de drogues (tal i com dedueixen les autores i autors que defensen aquest discurs en la sociologia de les drogues), sinó que més aviat proven de neutralitzar l'estigma al qual es veuen sotmesos com a conseqüència d'aquests eventuais consums, el qual pren sentit dins de l'actual context prohibicionista. El jovent cerca allà on pot repertoris discursius que donin sentit a les seves accions. Aquests discursos han de ser a més útils per tal de poder ésser desplegats –potser en accions defensives–, com a moviment necessari en una situació de consum dominada per un *paradigma abstencionista* (quant als valors i creences dominants) i per un *model d'intervenció prohibicionista* (quant a les normes i lleis vigents, així com als pilars i premisses en què aquestes troben suport). És el propi prohibicionisme, doncs, el que contorna els diversos discursos de la població jove en relació amb el consum de drogues.

Goffman (1963, pp.17-18) suggereix que les persones i grups que estan subjectes a estigma poden fer servir diverses estratègies davant d'aquesta necessitat de defensar-se, començant per un “*acovardiment defensiu*”³⁶⁶ o derivant en una “*fanfarroneria hostil*.”³⁶⁷ En aquest sentit, la interdiscursivitat observada respondria al desplegament de discursius diversos que contribueixin a esquivar, minimitzar o lluitar contra l'estigma (Sandberg, 2012), que es dibuixa en un context prohibicionista. Dit d'una altra manera, hi ha un operador subtil que travessa els marcs explicatius tradicionals en matèria de drogues: la lluita contra l'estigma. Curiosament, els discursos que es conformen al voltant d'aquests marcs explicatius es constitueixen també en *forces contraestigmatitzadores* en el context d'ús del jovent que interactua en els assemblatges de drogues.

³⁶⁵ La Imatge 2 és publicada pel National Institute on Drug Abuse (NIDA, 2013) en el seu bloc dirigit a adolescents, concretament en la secció titulada “*Fear of Stigma: Does It Hold You Back?*”

³⁶⁶ TdA: “defensive cowering” (Goffman, 1963, p.17)

³⁶⁷ TdA: “hostile bravado” (Goffman, 1963, p.18)

Els tres citats marcs explicatius, i les diverses tècniques de desplegament que se n'han descrit,³⁶⁸ s'han anat conformant com a part del propi assemblatge de consum de drogues, i sovint acompanyades d'un relat marc força defensiu i hostil. És per això que podem afirmar que el conjunt de repertoris discursius que el jovent utilitza per tal de justificar el seu consum, per una banda, i els marcs explicatius que les ciències socials despleguen per tal de donar-hi sentit, per una altra, són tots ells fruit de l'actual paradigma dominant en matèria de drogues – l'abstencionisme– i del seu model d'intervenció associat –el prohibicionisme–, i només tenen sentit en l'àmbit del seu propi context de dominació. Això no significa que tots aquests marcs explicatius se situïn necessàriament a favor o en contra de l'abstencionisme o del prohibicionisme, atès que models com el de la *normalització social* poden tenir un rellevant paper en l'afebliment d'aquestes perspectives dominants. No obstant, i com hem vist, el mateix concepte de normalització pren sentit per emergir en un context en què les drogues recreatives citades no estan legalitzades, i per tant no presenten un marc legal de normalització regularitzada com d'altres substàncies recreatives d'ús comú (l'alcohol, el tabac o el cafè), o bé com algunes potents substàncies legals pacificadoras de l'esperit (com les benzodiacepines i els barbitúrics), essent totes elles substàncies psicoactives d'ús legal i normalitzat especialment entre la població adulta de les diverses societats occidentals.

Els diversos discursos analitzats són alhora explicatius i performatius, i ho són tant per part del jove que els emet com de la persona investigadora que els sotmet a anàlisi. Són marcs explicatius i són alhora *marcs performatius*. Són discursos que apareixen en els assemblatges de drogues i que poden ser utilitzats i observats, performats o performadors, que es poden retroalimentar mútuament, i que poden mediatitzar tant en l'experiència de consum com en l'anàlisi que se'n fa. Els marcs explicatius en matèria de drogues operen doncs sobre el mateix fenomen que volen explicar. Són en aquest sentit *operadors* que participen en la conformació i concreció d'aquests assemblatges de drogues i que, per tant, gaudeixen de *competències constituents* sobre els mateixos.

Defensem doncs la importància d'adoptar un model interdiscursiu més complex i heterogeni que l'actual, que desbordi els límits de la immutabilitat o d'allò *pensable* des del regne dels paradigmes dominants en matèria de drogues. En tant que els discursos que es posen a l'abast de la població en matèria de drogues són alhora explicatius i performatius, és necessari cercar models que es basin en enfocaments més constructius per a l'anàlisi dels relats que el jovent

³⁶⁸ Vegeu l'apartat 2.1.3. del Marc Teòric per a un major aprofundiment en les tècniques descrites per als discursos dominants en la sociologia de les drogues.

desplega a l'hora d'explicar per què consumeix drogues en els espais i els moments en què ho fa, així com per què no ho fa quan no ho fa.

I arribats fins aquí, centrem-nos a continuació, en el proper apartat, en observar les dades empíriques des d'altres angles, més enllà de la gestió de l'estigma, i provem de posar llum sobre d'altres actants i forces que també presenten activitat en la gestió dels assemblatges de drogues. Per fer-ho ens basarem en l'anàlisi d'alguns discursos que emergeixen amb força en les nostres entrevistes i que proven de retre compte també de l'heterogeneïtat de les relacions que es produeixen en els assemblatges de drogues.

5.3. Assemblatges de sobirania i forces aclaparadores

En els assemblatges de drogues (és a dir, en els entramats dinàmics de relacions on també hi ha drogues), el fet de consumir determinades substàncies, de determinades maneres, en moments particulars, amb determinades persones i en contextos discrets, comporta diverses maneres de definir i comprendre la naturalesa dels riscos que s'hi assumeixen. En altres paraules, els riscos es conformen de diferent manera en funció de quin és el seu acoblament concret i contextual amb la resta de components de cada assemblatge.

5.3.1. Forces positives en els assemblatges de drogues

El jovent entrevistat en els nostres grups focals s'expressa a través de diversos arguments que indiquen que, efectivament, s'estan desplegant diferents estratègies de gestió de riscos. I tanmateix, sembla que a nivell institucional no es proveeix el jovent de recursos que afavoreixin aquesta gestió de riscos. Recordem que la premissa bàsica dels missatges institucionals sobre drogues –«(totes) les drogues són (sempre) dolentes (per a tothom)»– ofereix lògicament una sola estratègia de gestió dels riscos: l'abstinència. Davant d'aquest abandonament institucional, el jovent entrevistat explica que la gestió dels riscos preocupa igualment, que de fet ja existeix, i que a més evoluciona a mesura que es va acumulant més coneixements sobre la qüestió, per via de l'experiència –pròpia o aliena– o bé per via d'altres fonts que puguin ser considerades com a fiables. Les nostres dades són consistents amb les de Singer & Schensul (2011, p.1688), autores que proposen que allò que fa el jovent és desplegar “tàctiques de mediació de riscos”. És a dir, es despleguen tàctiques concretes i contextuais que

responen a estratègies comportamentals més àmplies per tal de minimitzar o evitar els riscos percebuts en els diferents assemblatges de drogues.

Sota aquest marc, ens sumem a diversos autores i autors (Shewan et al., 2000; Hunt et al., 2007; Singer & Schensul, 2011), i desafiem els estereotipus dominants que descriuen els nois i noies que consumeixen substàncies il·legals com a persones irresponsables i inconscients dels riscos potencials associats als consums de drogues. Toca doncs desplaçar aquí l'ull cap a les principals definicions de risc assumides per les institucions per tal de problematitzar-les i redefinir-les, de la mateixa manera que hem de fer amb la noció d'excés. Ens sumem també als autors i autores que afirmen que aquestes definicions tenen relativament poc a veure amb l'experiència de les persones en relació amb les drogues i amb les seves estratègies de gestió de riscos (Hunt et al., 2007; Hunt & Evans, 2008; Demant & Ravn, 2010), atès que aquestes afirmacions presenten una consistència amb els relats del jovent que ha parlat amb nosaltres.

Com hem vist en l'apartat anterior, des de les ciències socials s'han anat dibuixant un seguit de marcs explicatius sobre el fenomen de les drogues, principalment centrats en la negació o neutralització dels riscos, la pertinença a subcultures i la normalització del consum. Hem vist també que aquests marcs explicatius, constituïts en discursos, poden ser desplecats de forma interdiscursiva per part del jovent que participa en els diversos assemblatges de drogues, tot i que puguin ser utilitzats o interpretats de maneres diverses i amb objectius diversos. A partir d'aquí, emergeixen algunes constatacions que ens criden l'atenció i que creiem que són cabdals en el menester que ens ocupa:

- a. En primer lloc, ens trobem amb dos tipologies d'expertesa en relació amb els coneixements sobre la naturalesa relacional de les drogues, i que són vindicats per diferents col·lectius humans a l'hora de dotar de sentit les relacions que s'estableixen amb aquestes substàncies: una «*expertesa pràctica*» i una «*expertesa teòrica*». Sembla que els citats *marcs explicatius en matèria de drogues* –els MEMD– estan connectats en forma de repertoris discursius a les persones i col·lectius acadèmics que les estudien, de la mateixa manera que es vinculen a les persones i col·lectius polítics que les legislen, però que també s'acoblen a les persones i col·lectius joves que manegen coneixements diferents a partir de les seves pràctiques i experiències vinculades a les drogues.
- b. En segon lloc, constatem també que els repertoris discursius que hem analitzat fins el moment i que són compartits pels tres *agents experts* citats (institucions, acadèmies i

joves) tenen el seu origen comú en una premissa bàsica: “(totes) les drogues són (sempre) dolentes (per a tothom)”.

Veiem doncs que diferents agents (institucions, acadèmies i jovent) comparteixen de forma interdiscursiva diferents explicacions (neutralització, subcultures i normalització) per tal de referir-se al perquè es duen a terme consums de drogues. Però és que, tal i com vèiem en els relats de les nostres entervistes, les noies i els nois també despleguen altres discursos per tal d’explicar per què a vegades consumeixen drogues i per què a vegades no ho fan. Allò interessant d’aquests discursos –que presentarem a continuació– és que ja no es construeixen en relació amb la lluita contra l’estigma, és a dir, en clau negativa. En aquests discursos circulants en els assemblatges de drogues, trobem referències a les *forces del desig*, enteses com les forces que configuren el jovent com a *màquines de desig* (Deleuze & Guattari, 1980). Aquestes forces no són considerades, *per se*, com a perniciosos ni destructives, més aviat apareixen en els relats com a *forces positives en els assemblatges de drogues*.

El jovent entervistat ens aporta un seguit d’arguments en clau positiva que haurem de contrastar amb els que ens proveeixen els marcs explicatius que es fonamenten en el paradigma abstencionista dominant, i en unes polítiques essencialistes que com vèiem situen un mal ontològic en les drogues *per se*. En l’anàlisi que farem a continuació podrem constatar que emergeixen notoris desplaçaments quant als guions definits fins el moment. Es tracta de repertoris discursius que no encaixen amb els marcs explicatius descrits, i que també circulen en aquests assemblatges, de forma interdiscursiva. Aquests arguments tenen a veure amb qüestions com el plaer, la diversió i la llibertat, elements que es presenten com a operadors que es connecten als assemblatges de drogues; tenen a veure també amb l’emergència de forces de desig que es construeixen en clau positiva i que configuren, també, un discurs explicatiu en matèria de drogues.

5.3.2. Els dilemes del plaer

Com vèiem en el marc teòric, el plaer ha estat tradicionalment deixat de banda en les anàlisis sobre drogues en les ciències socials (O’Malley & Valverde, 2004; Duff, 2008; Holt & Treloar, 2008; Keane, 2008; Moore, 2008; Moore & Measham, 2008; Bunton & Coveney, 2011; Martínez Oró, 2013). Sembla que fins el moment actual no s’ha desenvolupat un repertori conceptual prou sòlid al voltant de la gestió del plaer, tot i que aquest element pugui aparèixer en les justificacions discursives del jovent per donar compte de per què desitja o no desitja consumir drogues.

Un argument present en els relats del jovent respecte als motius pels quals pren drogues té a veure, precisament, amb l'experimentació de sensacions i emocions agradables, així com amb el desig d'obtenir-ne. Partint dels nostres materials empírics, doncs, contemplem la necessitat d'analitzar aquest desig d'obtenir plaer, tot constatant que la cerca de plaer no ha estat prou ben considerada en la sociologia sobre drogues. Seria bo preguntar-se si això pot haver estat motivat pel domini del paradigma biomèdic, que centrava la mirada en la persona en tant que malalta, és a dir, addicta; o bé per la seva convivència amb el paradigma moral-assistencial, que com vèiem és hereu d'una tradició judeocristiana que concep el desig i el plaer com a motor dels impulsos irracionals –o, expressat en la terminologia pròpia del seu ritus, com a font de pecat i perdició– (recordem aquí l'ús de termes judaics com el *boc expiatori*). De fet, això explicaria per què les estratègies preventives vigents es confronten permanentment amb els processos de producció de desig del jovent i amb les seves pròpies interpretacions al voltant del paper del plaer en aquests assemblatges. Vet aquí una estratègia institucional –la confrontació amb l'experiència plaent i la degradació del desig d'obtenir-lo– que des del punt de vista de les noies i nois joves i adolescents (en tant que màquines de producció de desig) pot bascular en un continu entre allò groller i allò grotesc.

Es fa doncs urgent incorporar plenament l'estudi del desig i la cerca de plaer en la comprensió dels assemblatges en què s'acoblen joves i drogues. I és que sempre desitgem en el si d'un assemblatge. En aquest sentit, una mirada deleuziana de l'addicció i els assemblatges de drogues obre aquí la possibilitat de donar resposta a les explicacions positives del jovent, descrits en termes d'*esdevenirs dinàmics* (consumir, divertir-se, passar-se, rectificar, empoderar-se, créixer...), més que no pas als discursos estigmatitzadors que es presenten en termes d'identitats (ionqui, consumidor problemàtic, persona desviada, jove normalitzada...). Aquesta mirada ens permet posar èmfasi en els processos i les transformacions, la qual cosa és particularment útil quan ens confrontem a fenòmens complexos com el que ens ocupa.

En termes deleuzians, diríem que la cerca del plaer (la màquina de desig) pot activar uns fluxos (acoblar-se en assemblatges), o bé deturar-los (Deleuze & Guattari, 1972). Més concretament, i com argumenta Malins (2004), quan un cos es connecta amb una cigarreta de tabac, per exemple, es converteix en «*fumador*». Aquí hi afegirem que si un cos es connecta amb una cigarreta de cànnabis, es converteix en «*fumeta*»; si es connecta amb una pastilla d'èxtasi, es converteix en «*pastillero*»; si es connecta amb una ratlla de cocaïna, es converteix en «*cocainòman*». La connexió amb aquestes substàncies produeix identitats (ho veurem amb més deteniment en l'apartat 5.5.1.), i aquestes identitats sovint poden articular-se al voltant de les definicions pròpies de les polítiques essencialistes de drogues vigents. En aquesta línia,

sembla que quan el plaer apareix com a mediador entre un cos i una droga el que s'ha de produir és una *addicció*. Per tant, si un cos es connecta reiteradament amb el plaer per mitjà de les drogues, aquest cos esdevindrà «*addicte*».

Com hem anat veient, el plaer, en els assemblatges de drogues, ha estat tradicionalment vinculat a la noció d'addicció, associada aquesta a una manca de control del propi desig. És així com s'ha deixat de costat la comprensió de com opera el desig i la cerca de plaer en els assemblatges de drogues. Com veiem en les nostres entrevistes, un dels arguments centrals desplecats pel jovent per tal d'explicar per què

Imatge 5. Addicció. En una al·legoria de la Grassroots Area of Narcotics Anonymous (2015) es representa l'addicció com el més temut dels monstres.

desitja consumir drogues és el de divertir-se; i un dels eixos centrals que condiciona la diversió és que també vehicula un sentiment que s'expressa en termes de *llibertat*; desig de connectar-se a un *lliure albir*. Però, com ens explica Gomart (2002), la llibertat per donar vida als propis desitjos i per perseguir els plaers no és necessàriament compatible amb una addicció, que es caracteritzaria per una pèrdua de la llibertat de consumir (en tant que no hi hauria elecció de no fer-ho) i d'una pèrdua de llibertat de desitjar (en tant que el desig podria centralitzar-se en mantenir un assemblatge únic entre el cos i la substància, tallant qualsevol altre flux de desig i mutilant les opcions de l'assemblatge). L'addicció, en aquest sentit, seria contrària a la combinació de plaer i llibertat en els termes en què ho expressa el jovent per tal de construir-se en un assemblatge de drogues. Una cosa sí és segura però: en l'imaginari col·lectiu compartit tant per les persones que presenten «*expertesa pràctica*» com per les que presenten «*expertesa teòrica*», l'addicció sembla constituir-se en el més lleig, ferotge i terrible monstre que hem pogut identificar en la nostra sociologia dels monstres; i la qüestió clau és que el plaer està aquí acusat de connivència i complicitat amb aquesta terrible bèstia.

Sembla que una part rellevant del discurs sobre gestió de riscos llisca al voltant de la gestió del continu *control-dependència* en el consum de drogues. Hem vist que cap dels joves entrevistats se situa a si mateix en l'extrem de l'addicció però que, en general, tot i que aquest monstre no sempre aboqui el cap per davall del llit, sí que va fent un rum rum per allà sota. Vet

aquí el *risc fantasma*, el risc més monstruós. També hem constatat que allò que unes descriuen com a comportaments dependents, d'altres consideren que obeeix a accions concretes que estan sota el seu control. De fet, per diferents motius (veterania, freqüència, intensitat...), els relats del jovent entrevistat expressen que ben sovint aquells que consumeixen drogues no mostren cap temor envers la generació d'una addicció, quan en la mateixa situació d'altres creuen que el camí a la dependència és segur. Això indicaria que, en aquest continu *control-dependència*, una part del jovent se situa permanentment en una posició de *control*, quan aparentment es troben en les mateixes situacions de consum i haurien d'estar assumint, o exposant-se, als mateixos riscos que molts altres joves, els quals no se situen sempre en aquest pol.

Com il·lustra la imatge 6, al llarg de les darreres dècades, en els abordatges preventius sobre drogues s'ha recorregut a un model liberal de definició de la llibertat basat en la manca de dependències (Gomart, 2002), però la llibertat en el sentit liberal es converteix en una paradoxa quan s'enfronta a l'exercici de llibertat de les persones consumidores, ja que el model assumeix que la llibertat es basa en la dualitat

Imatge 6. Llibertat versus addicció. Campanya promoguda pel centre de rehabilitació de joves *Creando Libertad Comunidad Terapéutica* (2012), que resa “El alcohol en exceso te quita la libertad. ¡Dile No Al Alcohol!”

autonomia/dependència, i que per tant l'abstinència és l'única manera de ser lliures. Aquest model no explica per què la definició d'addicció no s'adiu a persones que consideren que la seva relació amb les substàncies que consumeixen no s'explica per mitjà d'aquesta noció. A partir d'una mirada sota la perspectiva de l'actor-xarxa, d'això se'n pot desprendre que sota aquest model tots els cossos humans són tractats si fa o no fa de la mateixa manera, presentant una vulnerabilitat que ha de ser més o menys consistent amb el risc d'addicció i/o pèrdua de control. En aquest sentit, Weinberg (2011) subratlla que encara no s'ha construït una explicació prou clara sobre els anomenats “mecanismes de l'addicció” basats tant en un relat biomèdic (la dependència física) com en un altre de social (la pèrdua de l'autocontrol); senzillament s'accepta la hipòtesi que es tracta d'una “lleï natural” que opera de la mateixa manera en tots els cossos i al marge de les diverses situacions. S'entén que la natura ha fet

tots els cossos iguals, sense entrar a considerar evidències indiscutibles com el fet que diferents persones responen a l'efecte dels medicaments de maneres molt diferents.

Una solució especialment atractiva per al trencaclosques de l'addicció pot arribar a partir de l'abandonament de l'erosionada noció de subjecte universal, humà, a favor de la figura posthumana d'un cos acoblat de pràctiques (Duff, 2013), d'un cos compost (conformat per parts humanes i no-humanes) que va aprenent de quines maneres pot veure's afectat per la seva interacció amb la gran diversitat d'òrgans, objectes, tecnologies, símbols i pràctiques amb què es va trobant. D'això se'n desprèn que els cossos es diferencien entre ells a partir de la seva capacitat d'afectar (i de veure's afectats per) el ventall d'altres cossos i organismes, tant humans com no-humans, amb què es troben i interactuen. Això pot explicar per què un cos pot interactuar amb una droga i experimentar tan sols afectes *capacitadors*, mentre que un altre cos allà hi pugui experimentar afectes *discapacitadors* (Weinberg, 2011). Des d'aquesta perspectiva posthumana, l'addicció pot efectivament ser considerada no tant com un problema de manca d'autocontrol, sinó més aviat com una preponderància d'afectes discapacitadors. És també cert doncs que cada cos difereix quant a la seva experiència de què és l'addicció en funció de les diferències que es presenten en el ventall d'afectes que experimenta.

Per començar a desconstruir la connexió constituïda entre excés de plaer i addicció, Oksanen (2013) ens aporta un interessant exercici en el qual utilitza el concepte del *cos sense òrgans* (Deleuze & Guattari, 1980) d'una persona addicta a l'opi (per exemple), el qual ha començat a funcionar a través de la connexió permanent amb aquesta substància. Sense afirmar que aquesta persona ha perdut la seva llibertat general, sí es podria dir que ha portat el seu hàbit a l'extrem, i que pot haver deixat de banda l'espai per a d'altres desitjos. En un cas així, els assemblatges de drogues es presenten com a molt primaris. En els termes utilitzats per Deleuze & Guattari, les addiccions fonamentalment alteren la producció de desig. Això vol dir que si la vida comença a reduir-se a l'ús d'una droga, de l'alcohol o de qualsevol altra cosa (sexe, videojocs, palanques en un laboratori...), aleshores els altres aspectes de la vida deixen de produir desig com acostumaven a fer-ho. La persona addicta deixaria d'estar activada per altres assemblatges, ja que es constituïria com un cos sense òrgans que no té voluntat.

Des d'aquesta perspectiva, la qüestió clau és la *producció de desig*. La població entrevistada en els nostres grups focals està composta de joves que van a l'escola i a l'institut, o que hi han anat i que majoritàriament l'han finalitzat amb èxit; que es consideren normals i que creuen que el seu consum d'algunes drogues està força normalitzat; que es volen divertir, que volen

experimentar la llibertat i volen poder triar i prendre les seves pròpies decisions. Hem vist també que el risc més transversal i el monstre més temut és l'addicció, la dependència a una substància. I tanmateix, veiem també que el jovent que consumeix alguna droga de forma habitual tendeix a rebutjar la identificació entre hàbit de consum i dependència. Pot haver-hi hàbit, però –s'afirma– hi ha *control*. Si fem cas al que ens explica el jovent, tot plegat indicaria que els consums de drogues no es produeixen com a conseqüència d'actes irracionals davant d'accions plenes de riscos insalvables. Contràriament, les drogues –com qualsevol altra cosa– són consumides en contextos concrets com a fruit d'una producció de desig que anhela també la llibertat. El jovent –igual que la població adulta– quan el que vol és situar-se dins d'una normalitat –com hem vist que fa la nostra població entrevistada–, situa les drogues com un component més d'un seguit d'assemblatges en els quals conflueixen les forces del desig de plaer i llibertat, de plaer en llibertat.

Així doncs, l'addicció i el desig es contraposen, estrictament no són compatibles, atès que el desig d'esdevenir s'apaga quan l'assemblatge no es presenta com una opció fluïda, sinó com un estat permanent i obligatori. El desig de consumir drogues, tal i com està expressat pel jovent de les nostres entrevistes, es percep com a contraposat al *camí conformista* (Deleuze & Guattari, 1980) que segueix la persona addicta. De fet, cap de les noies i nois entrevistats entren dins de les definicions clàssiques de *persona addicta*, tot i que en alguns casos es connectin amb les drogues a través d'experiències molt intenses, fins i tot aclaparadores. I tot i així, l'addicció continua essent el gran monstre, també per al jovent dels nostres grups focals. Veiem doncs que alguns d'aquests joves asseveren que la cerca del plaer no és negativa en si mateixa, però sí que en algunes ocasions es produir excessos en la cerca d'aquest plaer. Tot i així, també s'afirma que sovint aquests excessos es poden cercar per anar més lluny amb la cerca de sensacions de plaer i llibertat, considerades encara dins d'un marc d'acció positiva, desitjable. La *dualitat moderació-excés* apareix aquí, però els diversos treballs en la matèria sembla que no són capaços d'explicar per què sovint es persegueix assolir plaers tot i que aquests puguin considerar-se propis del calaix de l'excés.

5.3.3. Diversió, plaer i llibertat

Havent reconegut que la cerca de plaer pot comportar en algunes ocasions que el jovent cometi excessos, i admetent que tot plegat no és necessàriament conseqüència d'actes irracionals, ens confrontem en aquest punt a una de les grans preguntes presents en les

diferents anàlisis sociològiques de drogues: com s'explica aleshores la gestió racional dels excessos?

El jovent entrevistat és qui ens dóna les primeres pistes sobre on podem començar a mirar per provar de desentrellar aquesta qüestió. Per tal d'explicar què passa en els assemblatges de joves en què hi circulen drogues, el jovent desplaça en diversos moments la nostra mirada cap a entramats i xarxes més àmplies, i empeny la nostra mirada envers una nova centralitat: la diversió. En aquest sentit, és notori el fet que en els relats presents en la descripció de les dades es parla profusament de la relació que ocupen les drogues en alguns espais i moments privilegiats per a la *diversió* juvenil. I tanmateix, també s'explica que la diversió es cerca i es troba en espais i moments que van molt més enllà de les drogues. A l'hora de definir en què consisteix aquesta diversió veiem que el jovent fa referència a un terme que pot aparèixer en diversos moments i associat a diferents accepcions. Així, en les entrevistes es fa referència a moments i situacions que produeixen plaer i emocions agradables; que sovint presenten un component col·lectiu; i que es poden relacionar amb el lliure albir i la sensació de llibertat; o bé amb un trencament d'allò quotidià. Les noies i els nois entrevistats ens expliquen també que la nit, els caps de setmana i els espais festius són espais i moments privilegiats on es connecten amb la diversió, al marge de si es connecten amb drogues o de si no ho fan. En qualsevol cas, però, les noies i nois entrevistats expliquen que els motius que els porten a consumir drogues poden acoblar-se sense grans dificultats a aquesta concepció més àmplia de diversió. Més concretament, el jovent entrevistat diu que quan pren drogues ho fa: per gaudir de la vida; per fer el que vingui de gust; per viure experiències noves; per conèixer allò prohibit; per incrementar el coneixement sobre si mateix/a; per desconnectar dels problemes del present; o per mantenir el ritme de la festa. Vet aquí alguns dels arguments que emergeixen en les entrevistes per tal de donar compte de la participació activa del jovent en assemblatges de drogues.

D'acord amb l'anàlisi relacional que estem desenvolupant, el que estarien suggerint les noies i nois és que per tal de comprendre per què es produeixen alguns consums de drogues, sovint cal desplaçar una mirada centrada en les drogues envers una mirada més focalitzada en la diversió. Deturem-nos doncs, un moment, a analitzar el terme *diversió*, que tant apareix en les nostres entrevistes; i permeteu-nos aprofundir en aquesta anàlisi per mitjà d'un breu exercici previ d'arqueologia etimològica. El terme es refereix primordialment a l'acció i efecte de *divertir-se*, l'etimologia i gènesi de la qual ens remet al llatí *divertere*. Si prenem aquesta unitat com a un producte compost, format per diferents components acoblats entre si –*di-versió*–, podem observar que el terme es compon de la següent manera: per una banda, el prefix [*di-*]

significa "a través de"; per una altra banda, el cos del terme format per [-vers-] significa "vessar" o "abocar", però també "donar la volta", o "anar en direcció contrària", i per extensió, "contra", "abocament", "invertit", "capgirat", "convertit" i fins i tot "contradictori"; finalment, el sufix [-sió] indica i aporta la connotació d' "acció", alhora que "efecte de" (Galindo, 2010). Semblaria doncs que l'origen conceptual mateix del terme diversió ens remet a un moviment controvertit, d'anada i tornada, d'acció i efecte, en el qual es produeix un desplaçament fora de la quotidianitat, un moviment de desterritorialització envers un espai-temps on poder *abocar-se* o *ser abocat* –com a acte sobirà–, on poder *desbordar-se* o *ser desbordat* –com a acte aclaparador–.

El plaer i la diversió es configuren en forces de desig que circulen en els assembletges de joves, i l'experimentació de sensació de llibertat hi ocupa també un lloc. Es posa el relleu en el desig de les noies i els nois de connectar-se amb espais i moments de diversió, plaer i llibertat. El jovent ens descriu una tipologia d'assembletge on les drogues poden aparèixer-hi o no, com un possible connector més, entre molts d'altres. Les drogues doncs, no serien aquí l'element central per a la comprensió d'aquesta mena d'assembletges.

Per tal de sortir d'aquest embolic, ens sembla interessant rescatar alguns conceptes desenvolupats per George Bataille, qui es va centrar en aspectes del plaer i la llibertat més lligats als assembletges sexuals. Bataille (1957), tot i que centrat en el plaer sexual, encunya el concepte de *sobirania* per tal d'explicar la persecució racional dels excessos. El *desig de sobirania* passaria, segons l'autor, per transgredir el control intern i disciplinat del propi cos, i fins i tot per atorgar una gran significació a l'absència de persecució de quelcom significatiu. El jo, per tal d'experimentar llibertat, ha de deixar-se anar d'ell mateix. La cerca d'espais i moments de sobirania del propi cos es vincularia doncs a una capacitat de deixar-se anar, a un desig de perdre el propi control sobre la quotidianitat, sobre les constriccions de la vida, i fins i tot sobre la vida mateixa. Es tracta d'un desig que cerca de reprendre la sobirania sobre la vida per mitjà d'una pèrdua de la relació disciplinada que aquesta manté sempre amb el propi cos. Es tracta doncs de transcendir el control quotidià sobre el cos, i assolir moments i espais sobirans de realització del propi ser, del jo.

Bataille (1957) segueix oferint models, i exposa el desig com quelcom que es mou en un contínuum entre un pol *propositiu* i un altre *aclaparador*.³⁶⁹ En un moviment recent en els estudis socials sobre drogues, Schnuer (2013) fa un interessant exercici en el qual proposa

³⁶⁹ TdA: "purposive and overwhelming".

passar de la dualitat “moderació–excés” en la comprensió dels usos de drogues cap al binomi “propositiu–aclaparador” proposat per Bataille. Es tracta aquí de passar de veure alguns consums de drogues com una *forma d’excés* –i en conseqüència com a propis de comportaments no comprensibles en un context de racionalitat– a comprendre’ls com un *moviment sobirà* de l’individu, el qual cerca d’alliberar-se de la seva permanent submissió al control i al poder disciplinari, en el sentit expressat per Foucault (1975). En aquest sentit, l’autocontrol disciplinari és un control que resulta aclaparador. I és que per tal de subvertir aquest control aclaparador, una persona podria prendre racionalment la decisió de cometre excessos –en tant que moviment envers un espai no permès, a l’altre costat de la frontera–, i recuperar així espais de sobirania sobre el propi cos. La subversió i transgressió del control aclaparador que exerceix la disciplina inscrita en el propi cos es fa a través de la cerca, encara que sigui puntual, brutal, d’un espai per al *plaer aclaparador* (Schnuer, 2013), o més aviat, d’un *espai-temps aclaparador de plaer en llibertat*. La llibertat, en aquest cas, s’obté en desfer-se temporalment de les prescripcions disciplinàries inscrites en el propi cos.

En aquesta línia, creiem que excés i desig de plaer i llibertat van de la mà. Defensem que la cerca d’un *espai-temps aclaparador de plaer en llibertat* (això és, l’expressió conscient d’una voluntat racional de connectar-se amb assemblatges de drogues mediats per plaers intensos i per ruptures disciplinàries) respon, també, directament, a la cerca i experimentació d’una sobirania desterritorialitzada de la quotidianitat, i reterritorialitzada en un nou assemblatge, que és alhora agradable i aclaparador.

Tanmateix, aquest darrer gir continua presentant un problema important, i és que segueix plantejant una certa mirada binària, asimètrica (el binomi *propositiu/aclaparador*). Seguim doncs aprofundint en aquests operadors per tal d’explicar per què un jovent normalitzat sovint s’engresca envers una persecució racional dels excessos. En cap dels relats propis de les noies i nois que s’aboquen en aquesta racionalitat de l’excés hi trobem referències a alguna mena de vocació autodestructiva, ni tampoc necessàriament a un manifest menyspreu per la pròpia salut. Els arguments d’autodestrucció els trobem més aviat en joves que observen aquests excessos des de lluny, i que cerquen preguntes i troben respostes en els repertoris discursius ja constituïts que identifiquen l’assumpció d’excés amb la desviació, la irracionalitat i l’impuls autodestructiu.

Mirada dicotòmica en la sociologia de les drogues	
(+)	(-)
<i>bo</i>	<i>dolent</i>
<i>sa</i>	<i>malalt</i>
<i>normal</i>	<i>desviat</i>
<i>productiu</i>	<i>improductiu</i>
<i>empoderat</i>	<i>desempoderat</i>
<i>disciplinat</i>	<i>esvalotat (rowdy)</i>
<i>racional</i>	<i>irracional</i>
<i>legal</i>	<i>il·legal</i>
<i>abstinent</i>	<i>dependent</i>
<i>caut</i>	<i>arriscat</i>
<i>no-problemàtic</i>	<i>problemàtic</i>
<i>moderat</i>	<i>excessiu</i>
<i>lliure</i>	<i>addicte</i>
<i>propositiu</i>	<i>aclaparador</i>

Taula 3. Binomis tradicionals en sociologia de les drogues

Per explicar els consums de drogues i la cerca racional d'excessos ens hem estat centrant en tot un seguit de binomis que, finalment, el que fan és perpetuar una mateixa mirada asimètrica. Les distincions epistemològiques binàries i duals (estructura/agent, natura/cultura, humà/no-humà...) impedeixen, més que no pas faciliten, el treball de producció empírica d'explicacions més acurades sobre el fenomen de l'ús de drogues (Wilton & Moreno, 2012). Fem un petit repàs doncs al conjunt de binomis que han estat guiant les nostres mirades en els estudis sociològics de drogues fins a arribar al binomi *propositiu-aclaparador* citat més amunt.

Diversos autores i autors han anat llistant anteriorment alguns d'aquests binomis (O'Malley & Valverde, 2004; Seddon, 2010; Schnuer, 2013), als quals nosaltres n'hi hem afegit uns quants més que hem anat trobant en la nostra anàlisi de la literatura. Com veiem, el darrer dels binomis incorpora una novetat, i és que és potser l'únic que no incorpora qualitats necessàriament negatives per al pol situat en l'extrem dret, atès que hi ha moltes coses que poden ser aclaparadores i que no necessàriament entenem com a negatives. Pensem en la *natura aclaparadora*, en la *bellesa aclaparadora*, en l'*amor aclaparador*... El caràcter aclaparador d'aquests elements pot estar ple de matisos, però de fet sempre hi és. Així, la natura, la bellesa i l'amor sempre contenen un component aclaparador en la seva pròpia definició. Sembla doncs que alguns dels paisatges i dels afectes que més interessen i atrauen a les persones estan travessats per *forces aclaparadores*. L'aparició d'aquestes forces en la conformació de paisatges i afectes implica el reconeixement de certa pèrdua de control sobre les capacitats de gestió dels mateixos, i tanmateix són concebudes en clau positiva. Però, aleshores, si el continu propositiu/aclaparador es construeix en una mateixa clau positiva, podem centrar-nos ara en l'anàlisi d'un seguit de qualitats en un contínuum sense pols, en una sola dimensió constitutiva. Però llavors, quina és aquesta dimensió?

Abans d'anar sobre aquesta qüestió, tornem un moment a les nostres dades, i recordem que tant en la descripció dels assemblatges de diversió com en la dels assemblatges de drogues apareix una força de desig, més enllà del plaer, que opera com a connector en els assemblatges de drogues i, més concretament, en la gestió dels ja esmentats excessos: el desig de llibertat. Les nocions de llibertat estan sotmeses a criteris controvertits i sovint contraposats. Les nostres entrevistes mostren que el jovent ha de gestionar en el seu dia a dia la interdiscursivitat que regna també sobre aquestes nocions de llibertat. Per una banda, les noies i els nois es troben en un context social i econòmic que enlaira els valors liberals de la llibertat, en què es fa èmfasi en els seus valors positius i propositius. Per una altra banda, també es troben amb tot un seguit de constriccions socioeconòmiques i de creixent manca d'oportunitats, i en un entorn que criminalitza la gestió de l'embriaguesa i de la llibertat d'opcions personals i col·lectives quan es tracta de cercar i experimentar plaer. La llibertat doncs, com a tal, no és possible, perquè aquestes constriccions estan sempre presents. I és que la cerca d'espais de diversió, de plaer i de llibertat, propositius o aclaparadors, respon també, i sobretot, a una vindicació de la sobirania del propi cos. En aquest sentit, la gestió dels excessos que trobem en alguns assemblatges de drogues no respondria tant a la cerca i experimentació d'un plaer aclaparador com afirma Schnuer (2013), que també, sinó més aviat, i per sobre de tot, a la cerca i experimentació d'una sobirania sobre el propi cos, i per tant

sobre la pròpia vida. Aquesta sobirania només és possible si es produeix una desterritorialització en relació amb el regne de la quotidianitat, de la consciència disciplinada i de les constriccions que reprimeixen el plaer i la llibertat. Una reterritorialització d'aquestes característiques, per petita que sigui, per minúscula i subtil que sigui, sempre tindrà un element d'aclaparament, i sempre tindrà com a efecte la consecució de sobirania.

En aquesta equació, allò que connecta les drogues, el plaer, la llibertat i la diversió en el si d'un assemblatge és, doncs, l'experimentació d'una *sobirania aclaparadora*. I és que la sobirania és sempre *propositiva* i és sempre *aclaparadora*. És de fet *propositiva-i-aclaparadora*; i en tant que l'acte propositiu no és per si mateix sorprenent, allò més característic i referenciable és el seu caràcter aclaparador. Serà doncs en les diferents formes i intensitats que adoptin les *forces aclaparadores* de cerca de diversió, plaer i llibertat on trobarem les variacions entre els diversos assemblatges de drogues que donen resposta al desig de sobirania.

En els assemblatges de drogues trobarem que, quan més aclaparadora sigui l'experiència, més atribució d'*excés* s'hi podrà fer. El caràcter aclaparador de la sobirania en els citats assemblatges de drogues és doncs útil per explicar la cerca racional d'excessos en els consums de drogues, però conforma un marc explicatiu que integra també la resta de consums més comuns dins de la *moderació*. Però és que el model que estem proposant és bo també per explicar la cerca i expressió d'una sobirania aclaparadora en entramats més amplis –més enllà de les drogues– que poden estar connectats, acoblats, a d'altres assemblatges de plaer, llibertat i diversió, com són els assemblatges d'*esports de risc* o els assemblatges *sexuals*, per exemple. Així, el caràcter aclaparador el trobem sempre present en els esports de risc i en el sexe, però aquest component aclaparador pot experimentar-se en gradients ben diferents segons sigui el moment, l'espai o el conjunt de cossos humans i no-humans amb qui cada persona es connecti en cada cas. És per això que pren importància la cerca de sobirania sobre el propi cos, que caldrà situar, això sí, en espais i moments concrets, en assemblatges que es caracteritzen per procurar una conquesta (més o menys victoriosa) de sobirania (més o menys aclaparadora). Parlarem doncs d'*assemblatges de sobirania* per referir-nos a aquells entramats dinàmics de relacions en què la sobirania aclaparadora actua com a un connector explicatiu alhora que performatiu del propi assemblatge.³⁷⁰ Un assemblatge de sobirania seria aquell que

³⁷⁰ Recordem que, a nivell analític, els assemblatges s'entenen sempre com a entramats dinàmics de relacions entre components diversos, i que per tant un assemblatge no és mai "d'una cosa" o "d'una altra cosa". Aquí parlem d'assemblatges de sobirania d'una forma premeditadament reduccionista per tal de situar el focus de la nostra mirada sobre la presència d'aquesta força concreta dins un entramat conformat per múltiples actants en situacions diverses. L'objectiu és posar de relleu la centralitat de la

permet connectar-se amb situacions que desborden la disciplinarització quotidiana del cos, que procuren l'emergència d'una sobirania sobre el propi cos; situacions que connecten amb el plaer i la diversió amb sensacions de llibertat, i que són travessades per forces aclaparadores. Entengui's aquí el cos des d'una mirada simètrica, no binomial; és a dir, es tracta d'un *cos en cos-i-ànima*, així com també d'un *cos en cos-i-matèria*.

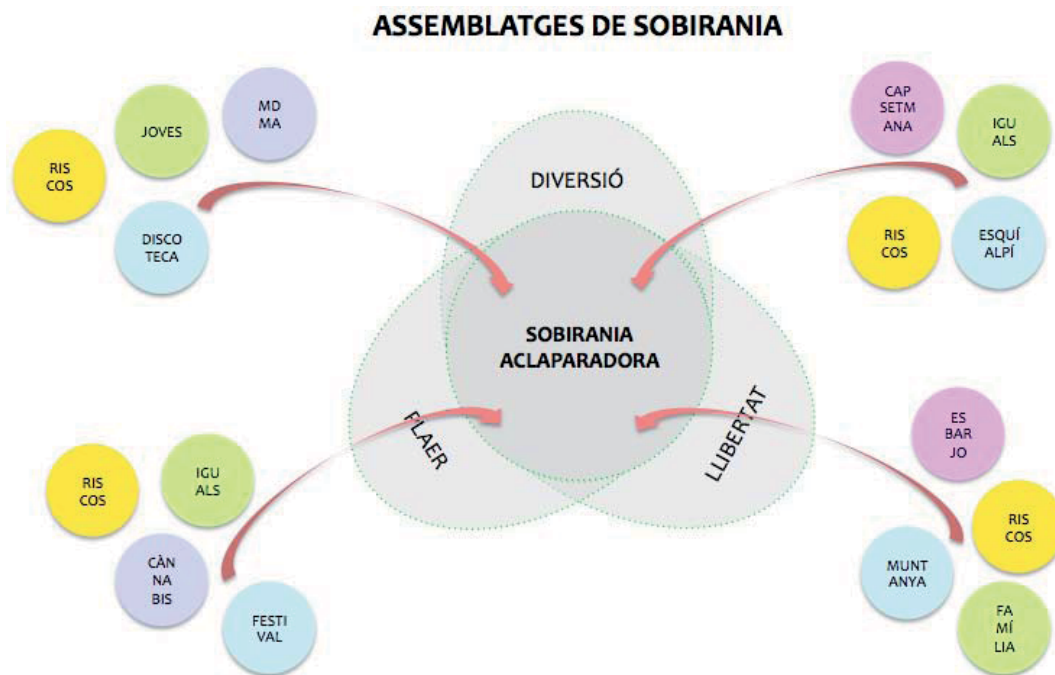

Imatge 7. Assemblatges de sobirania (1). Els assemblatges de sobirania són entramats de relacions que les persones estableixen amb d'altres cossos humans i/o no-humans per tal d'assolir moments de sobirania mediatitzada per un component aclaparador. Esports de risc com la caiguda lliure, pràctiques sexuals col·lectives, festes de música tecno, o fins i tot celebracions de correbous... La comprensió dels assemblatges de drogues passa també per una millor comprensió de la resta d'assemblatges de sobirania.

La lluita per la sobirania (entesa a partir d'aquesta interpretació batailleana) i la resistència contra el control aclaparador del propi cos són elements que apareixen en els relats, i tant el jovent que consumeix drogues com el que no ho fa sovint ho associa a un element de transgressió. Una explicació compartida sembla referir-se al fet que la transgressió és intrínseca al desenvolupament de les persones joves, tot i que no queda clar en quin moment la lluita per la sobirania és una característica de la joventut o bé és una lluita atàvica dels éssers humans. En paraules de O'Shea (2002, p.936), "*no transgredim perquè som humans, sinó que som humans gràcies a la transgressió*".

cerca d'una sobirania aclapadora en tots aquells assemblatges en què aquest component passava fins ara desapercebut.

L'anhel de sobirania pot cultivar-se al llarg dels dies i en el si de la quotidianitat, però el seu trencament aclaparador en forma de transgressió floreix més fàcilment en contextos en què aquesta sobirania es fa més possible, entre ells, els espais d'oci i de festa col·lectiva, situats sobre tot a la nit i en el cap de setmana. En facilitar l'emergència d'uns espais en què el temps es dilueix, la festa, l'oci i la diversió permeten que floreixi allò que ja era allà de forma latent: un desig d'acoblament a assemblatges de sobirania; o dit més pròpiament, un desig d'experimentar la sobirania sobre el propi cos per mitjà de la connexió a espais i moments privilegiats per a la cerca de diversió, plaer i llibertat (vegeu imatge 8). Els assemblatges de drogues que es produeixen en els entorns de festa, a la nit i els caps de setmana, emergeixen en aquest sentit com a entramats privilegiats per a la cerca d'espais i moments de plaer i llibertat; per a la definitiva conquesta d'una sobirania que, d'una manera o altra, haurà de ser aclaparadora.

Imatge 8. Assemblatges de sobirania (2). Sota una mirada relacional, els assemblatges de sobirania són entramats dinàmics de relacions on un seguit d'actants es combinen per connectar-se amb diversió, plaer i sensacions de llibertat, promovent l'experimentació d'una sobirania sobre el propi cos que estarà travessada per potents forces aclaparadores. El caràcter aclaparador dels assemblatges de sobirania comporta la necessària gestió d'un seguit de riscos per a la salut i la vida que poden ser anticipats.

Arribats fins aquí, ens podem preguntar què passa en aquells casos en què, efectivament, una jove busca de forma racional ser travessada amb molta intensitat per forces aclaparadores. Desvinculada la irracionalitat de l'excés, com s'explica que hi hagi joves que s'hi avinguin d'una

forma racional? Està aleshores assumint de forma racional riscos que són ingestionables? O potser no? On queda doncs la gestió dels riscos inherents al caràcter aclaparador dels assemblatges de sobirania?

Els esports i les activitats de muntanyisme, per exemple, són assemblatges de sobirania. El desig d'escapada, la fugida envers territoris no disciplinaritzats, la desterritorialització, la incertesa calculada, el caràcter aclaparador, els nous horitzons, són tots ells connectors dels assemblatges de sobirania. Divertir-se i gaudir de la vida, experimentar noves sensacions i experiències, evadir-se, desinhibir-se i ser un o una mateixa; vet aquí un seguit de connexions vers una sobirania aclaparadora que podríem reconèixer fàcilment en els assemblatges de muntanyisme. I tanmateix aquests arguments els trobem en els relats de les nostres entrevistes, que es refereixen a assemblatges de drogues.

Atès el seu caràcter aclaparador, o potser pel seu component d'incertesa calculada, un assemblatge de sobirania no acostuma a estar exempt de riscos. En qualsevol cas però, la naturalesa i la definició dels riscos se situen en cada cas dins d'un marc acceptable per a la realització d'un seguit d'accions ben considerades en els propis entorns i grups de referència. En aquest sentit, trobem alguns autors que han abordat l'anàlisi comparativa dels riscos propis dels assemblatges de drogues en relació amb els riscos propis d'altres assemblatges de sobirania. A l'Estat espanyol, Hidalgo (2011), en un treball molt personal i certament aclaparador, ens ofereix també un seguit de dades comparatives entre els riscos inherents a *assemblatges de MDMA* i els propis d'altres activitats "de risc", que sota la nostra mirada es constitueixen en assemblatges de sobirania; concretament, els *assemblatges d'esports de neu*, els *assemblatges de muntanyisme*, els *assemblatges de caça* i els *assemblatges de motor* (motos i cotxes). L'autor aporta dades dels índexs de mortalitat, morbiditat, potencial addictiu, valors, factors criminògens, danys a terceres persones i riscos per als infants, fent un balanç final que no situa els assemblatges de MDMA amb uns índexs menors que els manifestos en els altres assemblatges de sobirania analitzats.

Imatge 9. Assemblatges de sobirania (3). Els assemblatges de muntanyisme presenten els mateixos components de cerca de plaer, llibertat i diversió, i les mateixes forces aclaparadores que trobem en els assemblatges de drogues, així com en la resta d'assemblatges de sobirania. En la seva pugna per l'assoliment i celebració d'una màxima sobirania mediatitzada per les forces aclaparadores del plaer i la llibertat, sembla que l'assumpció de riscos lligats a la salut i a la vida no difereixen gaire entre aquests assemblatges quant al nombre d'accidents greus o quant a la mortalitat (Newcombe & Woods, 2000; Hidalgo, 2011).

Per una altra banda, Newcombe & Woods (2000), en el marc d'un estudi comparatiu centrat en els índexs de mortalitat entre la població del Regne Unit, expliquen que els consums de MDMA i l'esquí se situen en el mateix nivell de risc per a la salut i la vida –que l'autor i l'autora definien com a *risc força baix*–, amb una mateixa probabilitat estadística de defunció d'un individu de cada cent mil per a les persones que consumien la substància assíduament i aquelles que practicaven l'esport amb regularitat. Així, igual que succeeix amb els discursos de risc lligats a l'addicció en un assemblatge de drogues, constatem que, en un assemblatge d'esports de neu, la definició de risc lligada a una possibilitat llunyana de defunció tampoc no opera necessàriament com un fre davant la possibilitat de cercar i trobar espais de sobirania, si s'escau, aclaparadora. Constatem doncs que els assemblatges de drogues i els assemblatges de muntanyisme operen a partir de la mateixa tipologia de forces aclaparadores, atès que tots dos són, abans de res, assemblatges de sobirania.

5.4. Control i anticipació de l'agència capritxosa de les drogues

En les nostres entrevistes emergeixen diverses significacions per tal de descriure la capacitat de gestió de riscos en els assemblatges de drogues. Fent-ne un breu repàs el primer que veiem és que el risc s'explica com a quelcom inherent a tota *presa de decisions*, present en gran part de les nostres actuacions quotidianes. Amb tot, el discurs ve matisat, atès que, segons s'explica, el risc creix quant més alta és la incertesa al voltant de les possibilitats que s'obriran. En tant que el nombre i la qualitat de les decisions possibles no és il·limitat, i en tant que una decisió implica una obertura de possibilitats perquè succeeixi quelcom inesperat o, si més no, no desitjat, el risc adopta també un sentit de *contingència*. A més, en els relats ens trobem amb què aquesta contingència pot atribuir-se a un factor d'*atzar* –entès com tot allò contingent i aliè a la decisió presa–, aliè al control propi, no sotmès a la *pròpia agència*. Quan el risc se significa com a associat a l'*atzar*, com a independent del propi procés de presa de decisions, veiem que aquest es concep com a *sinònim de perill*; risc i perill són concebuts en aquest cas com una mateixa cosa en els relats. D'altra banda, quan el risc s'entén com a lligat a l'agència a través d'una presa de decisions, aleshores es concep com a *control sotmès a contingències*.

El discurs del *control* en els usos de drogues és central en els nostres relats, com també ho ha estat en els estudis sociològics sobre drogues (Zindberg, 1984; Mugford, 1991; Measham, 2004; Hunt et al., 2008; Green & Moore, 2009; Martínez Oró, 2013). Una part del jovent afirma sense embuts que “*controla*” amb les drogues, certament, de la mateixa manera que d'altres poden dir que controlen amb l'esquí, o bé que controlen guiant una ala delta, o que controlen quan condueixen una moto de gran cilindrada; vet aquí un seguit d'activitats travessades per forces aclaparadores en què les persones joves afirmen que controlen, o que poden aprendre a controlar, i on tot i així hi ha una consciència que es poden produir eventuals accidents. El jovent afirma que d'alguna manera té una capacitat de “control de la pèrdua de control” (Measham, 2004) que aparentment es produiria en els assemblatges de sobirania, en tant que amarats de forces aclaparadores. Es tracta en tot cas d'un control que, segons el jovent entrevistat, depèn directament del *coneixement* que es té dels possibles efectes del procés de decisió i, per tant, del seu grau de contingència. En aquest sentit, i des de la perspectiva del jovent –que és la que més ens interessa des del nostre enfocament d'investigació– no s'estaria assumint riscos innecessaris sinó que, en tot cas, potser més aviat no s'estaria comptant amb les informacions i el coneixement adequat o suficient com per poder valorar i anticipar els possibles guions que poden dibuixar-se en els assemblatges de sobirania.

A aquest procés de decisió se li atorga un paper rellevant en els moments previs al desplegament de les forces aclaparadores. Així, una persona pot decidir si pujar o no una muntanya de 5.000 metres d'alçada, o si tirar-se en parapent des d'un cingle, o si baixar en trineu enmig d'un camí boscos, o si consumir bolets psicoactius amb amigues i amics... i sempre ho farà, entre d'altres, a partir d'una valoració prèvia dels coneixements amb què compta. Les forces del desig empenyen les noies i nois a valorar prèviament la situació i les possibilitats de control futures per tal de prendre una decisió. En el moment en què les forces aclaparadores entrin en joc (el moment del salt, el descens vertiginós, la imparable pujada...) aleshores potser ja no s'hi podrà fer res, o potser sí, però en tot cas, la persona deixarà de gaudir d'agència i la seva integritat reposarà sobre la seva destresa apresada, sobre els seus coneixements adquirits, i també sobre l'agència d'altres actants humans i no-humans, en un entorn dominat ara pel cel, el vent, la carretera o una realitat alterada de la consciència.

Reafirmant-nos en prendre com a punt de partida les explicacions del propi jovent, això donaria compte també de per què, davant de guions similars en els assemblatges de drogues, una part del jovent entrevistat afirma controlar amb una seguretat major a la d'altres. Pel que fa al consum de drogues, el lloc més comú del jovent entrevistat sembla que passa per afirmar que, en una mesura o en una altra, controlen. I és que no controlar no és una opció desitjada, atès que les forces del desig són forces vitals, són forces vitalistes, que per tant empenyen a cercar estratègies de control.

5.4.1. L'agència material i relacional de les drogues

Però si acceptem que les forces aclaparadores desplacen l'agència entre els diferents actants dels assemblatges de sobirania en funció de la seva configuració dinàmica, on se situa aleshores l'agència dinàmica de la resta d'actants i quin paper té el control en tot aquest entramat?

Per respondre aquesta qüestió, tornem a referir-nos als assemblatges de drogues tot il·lustrant-los a partir d'un parell d'exemples.

- Exemple 1: pensem en una noia que és detinguda o retinguda per un agent policia, acusada de consumir drogues en via pública; aquesta jove esdevindrà un actant sense gaire capacitat de decidir en el procés judicial que s'engegarà a continuació; d'altra banda, les normatives, la jurisprudència vigent i d'altres dispositius discursius

emergiran en aquest procés com a actants amb alta capacitat de decidir quin haurà de ser el destí de la malaurada jove.

- Exemple 2: imaginem-nos un grup d'adolescents que prova de comprar un gram de *speed* en una discoteca a un proveïdor desconegut que no presenta garanties de qualitat provades del seu producte; un cop adquirida, la substància passarà a ser un actant material amb una determinada capacitat de decidir per ell mateix, atès que en funció del seu grau desconegut de puresa, o de la naturalesa de l'adulteració que presenti, la substància provocarà uns efectes o uns altres; les noies i nois que consumeixen aquesta substància estaran pendents de *l'agència capritxosa* de la substància; és la pròpia substància qui, amb el pas de les hores, i en relació amb les característiques de l'espai, decidirà si el jovent ha de sentir amb més o menys vigor els efectes de l'amfetamina, o bé si ha de sentir-se més influenciat per d'altres substàncies que s'hi puguin haver afegit, com cafeïna o paracetamol.

Des d'aquesta perspectiva, les persones ja no són les úniques actrius (actants) que tenen o deixen de tenir capacitat de decisió (agència) en les diverses situacions en què les drogues hi tenen un paper (assemblatges de drogues). Ans al contrari, la capacitat de decidir (agència) és quelcom que emergeix en el si de cada situació i de les relacions diverses que s'hi produeixen en cada cas (assemblatge), i és per això que l'agència i la responsabilitat es reparteixen entre diferents agents (actants) humans i no-humans presents en aquestes situacions, com són les polítiques institucionals locals, les persones consumidores, els agents de policia, o bé les pròpies drogues.

Tot plegat fa emergir algunes interessants implicacions. En tant que els assemblatges de drogues estan formats per un conjunt heterogeni i dinàmic d'actants humans i no-humans, que es transformen, es desplacen, estableixen relacions dinàmiques, es connecten a d'altres assemblatges, desapareixen o reemergeixen, la capacitat d'agència s'anirà desplaçant també de manera dinàmica, en l'espai i en el temps, entre els diferents actants de cada assemblatge. Ens podem ja desprendre de les característiques essencials que s'atribueixen a cada entitat considerada com a *pura* (la droga, el jove, la llei) per revisar-ne l'estatus i parar més atenció a les qualitats relacionals que es produeixen en cada moment, en cada situació. Les característiques qualitatives que s'atribueixen a cada entitat, a cada actant humà o no-humà, emergeixen i s'esvaeixen en un plànol relacional. Lluny de confrontar-nos a una materialitat ontològica, de caire inherentment essencialista, ens trobem més aviat davant d'una *materialitat relacional* (Law & Mol, 1995). En el context analitzat, aquest gir presenta tres

conseqüències: la primera és que l'ontologia del ser es construeix en un plànol relacional; la segona és que s'igualava l'estatus ontològic dels subjectes (jove) i els objectes (droga, llei); la tercera té a veure amb l'acte efectiu de considerar que els objectes tenen, també, agència.

I és així com reconeixem l'existència d'una *agència material* (Tirado & Domènech, 2005), present en diferents actants no-humans en els assemblatges de drogues. És en aquest sentit que estarem parlant d'una *agència material de les drogues*. Les drogues, com la resta d'actants no-humans associats en un assemblatge, gaudeixen d'una *agència material*, igual que la poden tenir (o no) els subjectes humans d'aquell mateix assemblatge. Però això què vol dir? Comencem per un advertiment: que les drogues tinguin agència material no significa ni que la tinguin sempre ni que les persones deixin de tenir-la del tot. L'agència és més aviat una capacitat compartida amb més o menys encert en connexió amb les diverses forces que actuen en les relacions que es produeixen en els assemblatges de drogues. L'individu, el grup, la substància, les normatives de l'espai, les lleis locals, l'espai físic, la natura o el clima, tindran una part de *responsabilitat* en el trànsit dels esdeveniments i en els estats de sobirania en cada assemblatge de drogues. Tots aquests elements actuen, són actius i actors, agents, actants i connectors, i per tant tenen tots ells una agència, que és dinàmica. En aquest sentit, estarem parlant d'una agència material situada en les drogues, i d'una agència humana situada en les persones. En qualsevol cas, reconeixem una agència pròpia de les drogues que es desenvolupa de forma dinàmica en relació amb la resta d'actants dels assemblatges per on circulen. L'agència emergeix, fonamentalment, a partir de les relacions que s'estableixen o que es poden establir. De fet, és possible en el marc d'una combinació de determinacions que s'estableixen en la relació en l'aquí i ara: el «què» (Tirado & Domènech, 2009). I és en aquest sentit que estarem parlant, també, d'una *agència relacional de les drogues*.

Tots els actants poden tenir agència, o poden no tenir-ne, ja que aquesta es conforma en el si de l'assemblatge. Segons aquesta perspectiva, una persona (en tant que actant) no és únicament un agent actiu que presenta una agència permanent *per se*; tampoc no és únicament un subjecte passiu que mai no gaudeix d'agència. En els assemblatges de drogues, doncs, els joves es troben amb diferents capacitats de gestió de l'agència, atès que es tracta d'una agència situada, dinàmica i relacional.

5.4.2. Força de desig conscient

La voluntat de consumir drogues dels nois i noies, o la mera intenció de fer-ho, no està per sobre ni més enllà de les situacions en què es troben, sinó que es configura en aquestes

mateixes situacions, en el si de cada assemblatge. No significa això que no hi hagi voluntat ni intencions, sinó que aquestes sovint són un efecte, o fins i tot una explicació a posteriori, i no necessàriament una causa de la situació de consum que es configura en cada cas. Recordem, així mateix, que un assemblatge de drogues està connectat amb components que no tenen per què trobar-se presents de forma material en el moment de consum –com per exemple les normatives legals locals–, i que tot plegat pot facilitar afectes *capacitadors* o bé afectes *discapacitadors* (Weinberg, 2011) sobre el jovent.

Sigui com sigui, i malgrat això que acabem de dir, el jovent entrevistat es reafirma en una voluntat clara i reiterada: les noies i nois volen tenir accés a informacions, estratègies i tàctiques que els hi permetin introduir operadors de reducció de riscos en els assemblatges de drogues. En tant que el jovent sap que seguirà acoblant-se a assemblatges de consum, emergeix un desig d'augmentar progressivament el control propi sobre les situacions en què s'anirà trobant, i atenuar així l'*agència capritxosa* d'altres actants, com la de les drogues o la de les lleis. El desig de control dels joves i les joves no és determinant, però emergeix com a força i estableix relacions en el si de l'assemblatge. En tant que màquines de producció de desig, la voluntat o la intenció de control és una expressió conscient d'una força de desig, la qual s'anirà creuant, fusionant o confrontant amb d'altres forces de desig que aniran emergint en els diferents assemblatges de què es formi part. En aquest sentit, la voluntat podria ser informativa d'una força de desig, però no determina com evolucionaran a continuació els esdeveniments ni el conjunt de forces de desig en els nous assemblatges.

El desig de control, efectivament, no deriva indefectiblement en una més gran capacitat de decisió. És per això que el desig de control no és una força determinant en els assemblatges de drogues, i tampoc no aporta *per se* una major agència als joves. I tanmateix, es constitueix en una força en l'assemblatge de drogues; una força que pot motivar moviments en la disposició dels diferents operadors en l'assemblatge de drogues; una força dirigida, també, a la cerca d'una adquisició progressiva de més control, i per tant a la reducció de riscos en els usos de drogues. El desig, efectivament, és producte a l'hora que motor, i com a tal es constitueix en una força dinàmica en el si dels assemblatges. Assumim així la capacitat dels nois i les noies per a fer anàlisis dels assemblatges de què formen part –són capaces de discernir–, i assumim també la presència de forces que operen a través dels afectes –són capaces de desitjar– i que poden afectar la conformació o repetició d'uns guions o d'uns altres en el si dels assemblatges de drogues.

I amb tot, de nou, la qüestió encara continua impertinentment oberta. I és que, per una banda, assumim que les noies i nois tenen *capacitat de discernir* i que, a més a més, compten també amb *capacitat de desitjar* en les seves relacions en el si dels assemblatges de drogues. Però, d'altra banda, també reconeixem que l'agència no és directament determinada per aquestes forces de *discerniment* ni de *desig*, i que, a més, sovint se situa en l'*agència capritxosa* d'altres agents o actants de l'assemblatge. Així, de nou, on queda aquí aquest control a què es refereixen els joves? Com es regula el control en els assemblatges de drogues? I més enllà; on se situen aquí les possibilitats efectives de reduir els riscos o els danys que poden emergir en els assemblatges de drogues?

Per a respondre la qüestió, creiem interessant introduir aquí una altra noció de la teoria de l'actor-xarxa que pot ser rellevant per a l'anàlisi sociològica de les drogues: la *prescripció*. Segons Latour (1988), les prescripcions constitueixen allò que una situació o escenari concret permet, o no, a determinats actants. Per entendre'ns, i com explica l'autor, les prescripcions s'assemblarien a les expectatives de rol, amb l'única diferència que també poden ser inscrites o codificades en un altre cos no-humà, com un objecte o una màquina.

De la mateixa manera que els *fàrmacs* vénen amb prescripció pròpia, les *drogues* vénen també amb la seva pròpia prescripció, i per tant el jove també espera que la substància *performi* un paper, n'espera una agència. I tot i així, la prescripció que s'espera de les drogues és sovint imprecisa, contingent. En altres paraules, les drogues sovint sembla que facin el que volen. Com ens expliquen les noies i els nois entrevistats, la substància, un cop és consumida, pot fer uns efectes o bé en pot fer uns altres. En aquest sentit, queda clar que hi ha una agència desitjada de les drogues que té a veure amb les prescripcions que se li assumeixen; i hi ha una agència no desitjada de les drogues que té a veure amb la seva *agència capritxosa*³⁷¹ per canviar el guió de forma inesperada envers situacions desagradables, o senzillament decebedores. En tant que, com ja hem explicat, l'agència d'un actant no depèn de la seva possible voluntat de tenir-ne, parlem de l'*agència capritxosa de les drogues* per referir-nos a una percepció juvenil que indica que "les drogues sovint fan el que volen", i que respon a una detecció d'una *capacitat agèntica* de les drogues que no sempre pot ser anticipada i que, per tant, es percep com a capritxosa.

³⁷¹ En tant que, com ja hem explicat, l'agència d'un actant no depèn de la seva possible voluntat de tenir-ne, parlem de l'«agència capritxosa» de les drogues per referir-nos a una percepció juvenil que indica que "les drogues sovint fan el que volen", i que respon a una detecció d'una capacitat agèntica de les drogues que no sempre pot ser anticipada i que, per tant, es percep com a capritxosa.

5.4.3. Estratègies d'anticipació

I comencem a veure aquí les relacions directes que s'estableixen entre l'agència de les drogues i el control aclamat pel jovent entrevistat. Així per exemple, una reducció de l'agència no desitjada de les drogues passa per controlar el grau d'incertesa respecte a la seva qualitat. En altres paraules, les drogues fan més el que volen quan no es té ni idea de què porten ni de quanta se n'hauria de prendre; és ben senzill. La substància presenta un important grau d'incertesa respecte a la seva qualitat en termes generals. La incertesa en aquest cas té relació amb la contingència vinculada a la qualitat de la substància, és a dir, amb el desconeixement del grau de puresa i amb el grau d'adulteració a què hagi estat sotmesa. Així mateix, el jovent sovint no disposa de coneixements ni instruments adequats per a l'augment del *control* en aquests assemblatges. En aquest sentit, l'agència capritxosa de les drogues reposa també en les forces institucionals; i és que a dia d'avui aquestes es concentren més aviat en la regulació dura d'aquesta tipologia d'assemblatges de sobirania, i no tant en proporcionar coneixements, eines i instruments per a situar el pes de l'agència en el jovent, en les persones, en augmentar el seu *control*, i reduir d'aquesta manera, de forma notable i notòria, els possibles riscos sobre la seva salut i sobre la seva vida.

Aquesta aposta institucional per als assemblatges de drogues, que es caracteritza per una regulació dura mancada d'orientacions per a la gestió dels possibles riscos i danys, no es produeix de la mateixa manera en d'altres assemblatges de sobirania. Així, per exemple, en els assemblatges d'esquí alpí els joves tenen accés en tot moment al coneixement sobre quines són les condicions de la neu, les prediccions del temps, les rutes possibles, etc. Així mateix, la normativa obliga a l'ús d'instruments i eines segures i de precisió per a fer front a l'arriscat repte de pujar una muntanya gelada a peu i baixar-la sobre uns esquís per rutes no transitades des de la darrera i aclaparadora nevada. Les persones que decideixen acoblar-se en un assemblatge d'esquí alpí, a la cerca d'una sobirania aclaparadora, fins i tot estan obligades a portar uns bastons lluents i cridaners amb la sola missió de marcar el lloc aproximat en què un company o companya hagi estat sepultat (potser encara no mortalment) per una allau de neu. En qualsevol cas però, en el cas concret d'aquest assemblatge de sobirania (esquí alpí) l'estratègia institucional passa clarament per proveir les persones d'instruments i eines de control i anticipació que permetin reduir l'*agència capritxosa de la muntanya*.

Recordem que en un context d'intervenció marcat per la reducció de l'oferta, les drogues recreatives resten fora de tot control sanitari i passen per moltes mans distribuïdores que fan créixer màgicament el volum del producte abans d'arribar a puesto. En aquest context, el grau

de qualitat de cada substància (puresa i adulteració) pot ser molt variat, la qual cosa no permet anticipar els modus òptims de consum, ni tampoc els possibles riscos que s'estigui corrent. *Conèixer* què s'adquireix, *conèixer* què fer, *conèixer* com fer-ho... el *coneixement* permet anticipar els possibles guions en el si dels assemblatges. *Anticipar-se és saber*, ja que en el fons *conèixer* serveix en gran part per *anticipar-se*. El *control* es veu enfortit o afeblit de forma directa en funció de la densitat de les informacions i dels coneixements que es tingui de cada situació, la qual cosa permetrà comptar una capacitat d'anticipació més densa o menys densa. Així, el control depèn de la *densitat d'anticipació*. Quant més densa sigui la capacitat d'anticipació millor es podrà visualitzar la possible emergència d'uns guions o uns altres en el si dels assemblatges de drogues, com en el si de qualsevol altre assemblatge de sobirania.

Tornant a l'Exemple 2 citat més enrere (recordeu-lo, la situació aquella en què un grup de nois vol adquirir un gram de *speed*) queda clar que la *densitat d'anticipació* dels possibles efectes que farà la substància adquirida és feble, i què, simultàniament, l'agència capritxosa de la substància adquirida és alta. La substància serà qui, passada l'estona, es pronunciarà, de forma potser vehement; és ella qui, en aquestes circumstàncies, adquireix una major agència i es torna, recordem-ho, més capritxosa als ulls del jovent. Les informacions, els coneixements, i la resultant *densitat d'anticipació* emergeixen aquí com a operadors, com a forces constituents en l'assemblatge. Sobre aquestes forces hi operen, al seu torn, diverses forces de producció de desig. I tot plegat interactua en una relació dinàmica amb altres actants i forces de l'assemblatge, com les polítiques sanitàries, les forces deontològiques dels distribuïdors o camells, les disposicions legals, les prescripcions internes del grup de referència, les condicions de l'espai de consum, etc.

Per tal d'augmentar el *control* i, per tant, reduir els possibles riscos, el jovent cerca *tàctiques d'anticipació* en moltes altres direccions. Aquestes tàctiques són les que fan servir els nois i noies a curt termini en els moments de consum, sovint de manera improvisada. Les tàctiques improvisades es despleguen sovint davant d'unes *d'estratègies d'anticipació* més limitades, i que inclourien una planificació més complexa a mig termini, i la implicació de diversos actants. Vegem-ho amb un altre exemple. Certament, una noia que decideixi anar amb les seves amigues i amics de festa a un local d'oci nocturn pot negociar amb el grup si prendre substàncies o si no fer-ho, o bé també quines substàncies prendre i en quines dosis fer-ho. En aquesta negociació, marcada per estratègies i tàctiques d'anticipació, per discerniments i per desigs, però també per altres forces diverses, la noia i el grup hauran provat de disposar els passos necessaris per a què l'experiència festiva respongui a les prescripcions positives que se n'espera. A tal efecte, s'anticiparan un seguit de disposicions que haurien de tenir una

influència positiva per al desenvolupament del guió esperat, més enllà d'allò que, finalment, pugui arribar a esdevenir-se. I és que, en aquest escenari, la noia i el seu grup d'amigues i amics no són els únics actants en joc. L'agència, en una situació de consum de drogues, està distribuïda també entre moltes relacions humanes o materials que estaran acoblant-se en aquell escenari de forma relacional, més enllà de la noia i el citat grup; per exemple, en un local d'oci nocturn: la substància (que pot tenir el *caprici* de ser més potent del que s'esperava), el bany del local (que pot tenir el *caprici* de deixar de treure aigua per les aixetes), la temperatura ambient, la música, els vigilants de seguretat (i la seva *capritxosa* agressivitat); els taxis per tornar a casa (i la seva voluntat sempre *capritxosa* de no ser-hi mai quan se'ls necessita); la colla que ha vingut a ballar amb el mateix DJ (que pot ser *capritxosament* festiva i amistosa, o més aviat molesta i assetjadora), etc.

Una major densitat en l'anticipació dels possibles guions mai no eliminarà permanentment els riscos, atès que la noció de risc zero mai no es podria donar en un assemblatge, ja que hauria de produir-se en un context de dinamisme zero, sense relacions a la vista, i això ja no seria un assemblatge. De fet, una situació sense relacions és una situació morta, i per tant tals situacions no existeixen en el món dels fenòmens actius. I tanmateix, en un entramat de relacions dinàmiques, quant més densa sigui la capacitat d'anticipació més feble serà el pes dels riscos. Si seguim amb la noia del nostre exemple, podem veure que si compta amb més i millors informacions i coneixements que li permetin anticipar millor els possibles guions que es poden presentar aleshores també creix la seva capacitat de gestió del risc; aquesta capacitat per a la gestió del risc serà també extensiva per al conjunt del seu grup d'iguals, en tant que el fet de desplegar estratègies i tàctiques d'anticipació té un efecte de desplaçament i redistribució de l'agència entre els actants de l'assemblatge, això és, entre les seves amigues i amics. En el nostre exemple, el *control* de la noia s'ha enfortit, com la del grup, mentre que l'agència capritxosa de la substància –com la de la resta d'actants de l'assemblatge– s'ha empetitit, cenyint-se cada cop més a la seva prescripció original, sense deixar de ser gloriosa i aclaparadora, si s'escau, però sense presentar-se amb sorpreses capritxoses, no desitjades.

5.5. Ball d'actors i actrius en el panteó de monstres

Com explicàvem a l'inici de la present discussió (vegeu punt 4.1), la nostra anàlisi es basa en una *sociologia de les associacions* (Tirado & Domènech, 2005), i a la qual Law (1991) anomena

sociologia dels monstres. Nosaltres, en la nostra anàlisi hi vindiquem una sociologia que incorpori aquelles criatures que tenen la capacitat de transgredir les diverses fronteres de la quotidianitat. Les drogues són un dels grans monstres de les mitologies contemporànies de les nostres societats, i per tant aquesta sociologia semblaria força adequada per abordar un fenomen com aquest. Però el ball de monstres acaba de començar, així que ens disposem ara a presentar alguns actors i actrius sociològicament monstruosos, que estan en connexió amb els assemblatges de drogues, i que ens acompanyaran durant la resta del camí: els *pharmakocyborgs*, els missatges institucionals sobre drogues (els MISD) i les oficines institucionals de drogues (les OID).

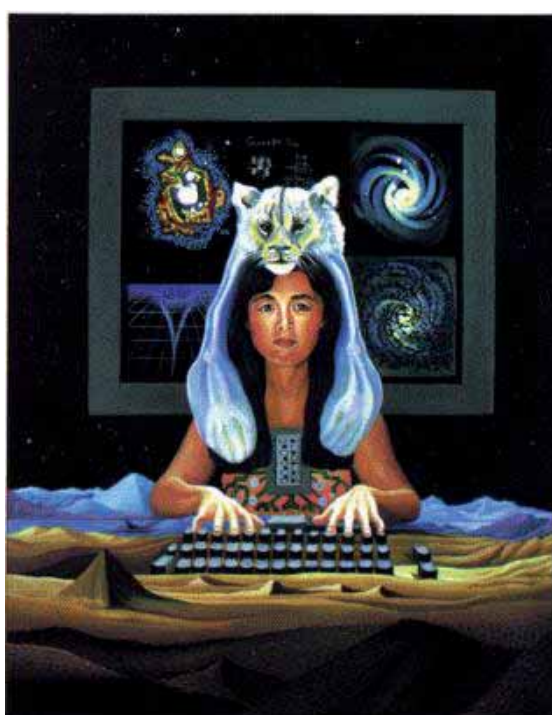
Imatge 10. Ball de monstres. Il·lustració del llibre “*Allà on viuen els monstres*” (“*Where the wild things are*”, en l’original en anglès) d’en Maurice Sendak (1963). Els monstres són sempre incòmodes. Ja a la seva època, el llibre d’en Sendak era políticament incorrecte, atès que no mostrava una història idíl·lica i uns prototipus típicament infantils. Max és un nen com qualsevol altre, i l'autor ens ho mostra amb els comportaments de la seva edat: fa entremaliadures i desobeeix, s'enfada amb sa mare, té pors i inseguretats que afronta amb la imaginació i amb els seus propis recursos. És per això que el petit protagonista, un cop castigat a la seva habitació sense sopar, emprèn un viatge introspectiu al món dels monstres, per desafiar-los cara a cara i convertir-se en el rei de les “coses salvatges”.

5.5.1. *Pharmakocyborgs*

En aquest guirigall de nocions, actants i forces, Donna Haraway (1985) presenta la noció de *cyborg* com un cos al qual se li afegeixen apòsits i dispositius que condicionen la seva identitat individual. El *cyborg* és aquest actor-actriu, que és alhora xarxa i actant, que forma part de diversos assemblatges, i que de tot plegat, del conjunt, n'extreu una noció híbrida d'identitat. La noció de *cyborg* és útil per comprendre que, les noies i nois, en tant que individus que

construeixen identitat, també són xarxa, són de fet actors-xarxa, i no només actrius o actors en els assemblatges de drogues, com en qualsevol altre assemblatge.

A priori, el cyborg no n'entén de binomis, no els comprèn, i per tant no lluita contra ells: home/dona, natural/mecànic, animal/mineral, etc. Més enllà dels components humans, la identitat del cyborg (la identitat híbrida individual) està composta també, en la mateixa mesura, de tot un seguit de components tecnològics i no-humans que són també inherents a la identitat. Vegem alguns exemples situats d'identitat híbrida en un dels eventuais nois que hem entrevistat: la tecnologia tèxtil que porta acoblada al seu cos (uns pantalons amples i de colors llampants d'una marca juvenil de *hip hop*), les màquines acoblades amb què es desplaça (el seu *skate*), els dispositius de connexió quasi-telepàtica (el seu mòbil); les plataformes socials d'entramats virtuals (facebook, twitter, whatsapp); les aplicacions tecnològiques d'exploració de mons fantàstics paral·lels (les apps de videojocs, la wikipedia); les pròtesis tecnològiques d'ampliació dels seus sentits (les seves ulleres graduades) o de disminució dels sentits (les seves ulleres de sol); així com també d'altres dispositius tecnològics com motos, bolígrafs, pintallavis, braçalets o qualsevol altre al que es pugui connectar. El cyborg està conformat també –i sobretot– per rituals i per dispositius semiòtics, com marques de gènere, d'estatus social, de pertinença ritual, que es conformen en un sentit molt particularitzat i hibridat de diverses maneres en cada individu.

Imatge 11. Cyborgs. Portada del llibre de Haraway (1991) "Ciencia, cyborgs y mujeres. La reinvención de la naturaleza", que il·lustra aquest individu conformat en agent-xarxa discursiu i tecnocientífic.

Situats en un assemblatge de drogues recreatives, les noies i els nois que s'hi connecten són, també, cyborgs que es relacionen amb altres actants de l'entramat. Les drogues són també – com ho són el conjunt de fàrmacs i medicaments diversos– objectes i dispositius tecnològics amb què s'acoblen les noies i nois, de la mateixa manera que ho fan amb molts altres dispositius, com els ja descrits més amunt. És així com les drogues passen a formar part també dels dispositius identitaris hibridats en el/la jove. En un assemblatge de drogues, els/les joves

s'institueixen en cyborgs en el si d'un entramat relacional que presenta també un component farmacològic.

En aquest sentit, el jovent que conforma els assemblatges de drogues no és l'únic perfil humà que integra certs dispositius tecnològics de tipus químic o farmacològic com a part de la seva identitat híbrida. La quantitat de farmàcies presents a les ciutats de gairebé tot el món, així com la gran diversitat de productes que s'hi exposen, donen una idea de fins a quin punt les nostres són societats que generen identitats farmacològiques. En tant que pràcticament tots els individus de les societats industrials tenen alguna relació amb fàrmacs (més enllà de quina sigui la seva finalitat d'ús, i la seva naturalesa legal i jurídica), es pot afirmar que aquestes societats estan conformades per persones que construeixen una part de la seva identitat (en termes d'allò que pot fer el seu cos) en base a acoblaments farmacològics. Dit d'una altra manera, la nostra societat global és, també, una *societat de pharmakocyborgs*.

Quan aquest component és central en la definició de la identitat híbrida i fluïda del jove, emergeix una nova figura postmoderna, el *cyborg farmacològic*, que trobem en els assemblatges de drogues. Anomenarem aquesta figura **pharmakocyborg**, en tant que forma identitària que emergeix quan el component farmacològic –les drogues legals o il·legals– presenta una certa centralitat en la construcció de la identitat de l'individu o del seu grup. Aquesta identitat dels individus i els grups només emergiria en el si dels assemblatges de drogues –així com en els assemblatges de fàrmacs– perdent aquesta centralitat quan l'individu o el grup es connecta a d'altres assemblatges que presenten centralitats diferents (situades en la música, els estudis, els esports, l'art o la natura, entre d'altres exemples).

5.5.2. Missatges institucionals sobre drogues

Fins aquí hem vist que les drogues –les substàncies per si mateixes– són entitats que sovint presenten una certa centralitat en alguns assemblatges, que vénen amb prescripcions, que tot i així presenten una agència pròpia (que sovint pot percebre's com a capritxosa), i que formen part també d'un hibridatge de processos identitaris compartits que conformen l'emergència d'una identitat *pharmakocyborg*. I quin paper hi juguen aquí les institucions? Quina és la forma que adopten en aquest entramat de relacions dinàmiques i mutants? Què és el que comuniquen al jovent i quin paper adopten en aquests assemblatges conformats per joves que són, també, cyborgs amb components identitaris farmacològics?

Quan analitzem els missatges institucionals sobre drogues com un actant més en els assemblatges, com un altre dels seus components, comencem a veure que els *pharmakocyborgs* i les altres rareses descrites no són els únics monstres que emergeixen en aquesta sociologia de les associacions. Els missatges institucionals sobre drogues emergeixen també com un actant amb agència pròpia. Parlaríem, més aviat, d'una entitat que adopta diverses formes però que es pot reconèixer en els relats del jovent, que constitueix un actant ple d'agència semiòtica. Parlaríem aquí dels *missatges-institucionals-sobre-drogues*, o en el seu acrònim monstruós, dels *MISD*. Diríem en altres paraules que els missatges institucionals sobre drogues esdevenen MISD quan es comprenen com a actants en el si dels assemblatges de drogues. D'ara endavant, però, per a fer més fàcil la comprensió del text, a aquests MISD monstruosos que apareixen en els assemblatges de drogues ens hi referirem senzillament com a *missatges institucionals*.

Abans d'analitzar els efectes dels missatges institucionals en els assemblatges de drogues, vegem-ne algunes característiques genèriques que són, en realitat, compartides amb altres actants que es connecten en aquests assemblatges. En primer lloc, els missatges institucionals –els MISD– tenen un *caràcter omnipresent* en els assemblatges de drogues. Un actant pot estar present en un assemblatge sense ser-hi físicament. Així, en un assemblatge de drogues hi poden haver missatges institucionals i drogues sense que cap dels dos actants s'hi trobi present en un plànol material –d'ordre físic– atès que la seva presència es pot produir en un plànol merament semiòtic –d'ordre simbòlic–. Per exemple, un taller preventiu sobre drogues impartit en un institut és un assemblatge de drogues en què les drogues només hi falten en el plànol material; de la mateixa manera, un grup de joves que fumen cànnabis en un racó amagat d'un parc, que s'amaguen d'una visibilitat que saben que està castigada públicament, conformen un assemblatge de drogues en què els missatges institucionals hi són presents tot i que no en el plànol material d'aquell racó. En segon lloc, en els assemblatges de drogues els missatges institucionals presenten un *caràcter heterogeni*. Aquests missatges –els MISD–, com els altres actants definits, són també entitats heterogènies i dinàmiques, i canvien de forma i fesomia segons el context, el canal, l'interlocutor o el paradigma d'actuació, entre d'altres. Finalment, els missatges institucionals presenten també un *caràcter identitari* en els assemblatges de drogues. Els missatges institucionals són, igual que un noi, una noia, els grups o les mateixes drogues, actants dinàmics i canvians, però que manifesten un fil connector identitari que es manifesta de múltiples maneres segons sigui el context en què es trobin, i l'entramat de relacions amb què es connectin.

Així doncs, en el marc dels assemblatges de drogues, els missatges institucionals són entitats amb *caràcter omnipresent, heterogeni i identitari* que interactuen permanentment amb el jovent i tenen un paper –com la resta d’actants– en la configuració de les relacions que es produeixen en el si d’aquests entramats. La qüestió és, doncs, quin és aquest paper? Quin és el sentit de les relacions que prenen els assemblatges de joves i drogues davant les forces dels missatges institucionals? O dit d’una altra manera, quina és la percepció que el jovent té dels missatges institucionals sobre drogues? Quins són els efectes d’aquests missatges?

Comencem pel principi. “*Les drogues són dolentes*” és, per exemple, un missatge institucional sobre drogues ben conegut. Vet aquí el nucli dur dels missatges institucionals de caire abstencionista presents en els relats del jovent entrevistat. El missatge no explica a quines drogues es refereix ni quan resulta que poden ser dolentes, tan sols se centra en les drogues com una entitat material homogènia i en el seu caràcter pernicios que es presenta com un absolut. Així entès el missatge, i a falta de més aprofundiment en el mateix, quan es diu que “*les drogues són dolentes*”, sens més, s’està presentant un missatge més ampli que queda tanmateix elidit: “*(totes) les drogues són (sempre) dolentes (per a tothom)*”. Aquest és, potser, “el MISD” per excel·lència, el més famós i mediàtic dels missatges institucionals sobre drogues.

Però en termes de relacions en el si dels assemblatges de drogues, el missatge institucional, com a entitat, pren moltes altres formes. Així, un anunci televisiu que li diu a un adolescent “*Pensa per tu mateix*” és també un missatge institucional sobre drogues, un MISD. Però més enllà de l’acte verbal o els signes enviats per canals de comunicació més o menys massius i despersonalitzats, els missatges institucionals també es poden presentar en forma humana en un nivell de relacions immediates: en un assemblatge de drogues un *agent de policia* és un MISD, la *professora* de l’institut és un MISD, la *metgessa* de capçalera és un MISD, l’*educador social* que trepitja les places és també un MISD. I en aquest entramat de relacions, els missatges institucionals s’institueixen també en l’ordre material de les coses: una *comissaria* és un MISD, una *escola* és un MISD, un *centre de salut* és un MISD. Totes aquestes entitats institucionals –siguin socials, materials o semiòtiques– que encarnen un missatge sobre drogues conformen una mena de monstre de diversos caps, una criatura amb característiques comuns i que es presenta com a monstruosa.

Així, un missatge institucional –un MISD– és performat, per exemple, per un agent de policia que va a fer un taller preventiu sobre drogues a l’institut del nostre barri. Molt per davant del seu component humà, en aquest escenari l’*agent-de-policia* és un *cyborg* conformat per una

pistola, un uniforme, una xapa daurada amb puntes d'estrella. Aquest cyborg presenta també d'altres atributs simbòlics, sovint contradictoris, com una capacitat d'actuació discreta davant de situacions inesperadament violentes (una baralla en un bar), o una permanent capacitat de sanció i fins i tot de privació de llibertat per consum, tinença o distribució de drogues (com el cànnabis, molt normalitzat en els instituts en què fa els tallers). La part identitària aquella de l'amable senyor del bigoti que quan va de civil té una dona i dos fills i juga amb el seu gos pastor alemany al jardí de casa de l'àvia és, en el taller preventiu de drogues del nostre institut, un relat efectivament humanitzat del subjecte en qüestió, però que tanmateix no forma part de l'agent cyborg que opera aquí com un MISD –un missatge institucional– que es manifesta alhora paternalista i amenaçador (Vegeu imatge 12).

Imatge 12. Agents de policia cibernètics. La noció de cyborg de Haraway (1985) va ser ràpidament copsada en diferents produccions audiovisuals, i que ja construeixen l'*agent-cyborg* que trobem també en els assemblatges de drogues analitzats. Vegeu per exemple, "RoboCop" (Neumeier, Miner i Verhoeven, 1987) a l'esquerra, i "Cyborg Cop" (Bruce, Latter i Firstenberg, 1993), a la dreta.

Més enllà de la seva aparició en forma de subjectes cyborgs –com l'*agent-de-policia* ja presentat–, un missatge institucional –en tant que entitat monstre que es presenta amb diversos caps– apareix també quan és *performat*, per exemple, per un anunci televisiu, estant una noia adolescent i la seva família al voltant de la tauleta de la sala, tirats al sofà veient plegats la pel·lícula del dissabte, entre copetes de vi, taces de cafè i cigarretes de tabac. Les imatges, els aforismes i les reflexions que aquell vídeo *performa* en veu alta enmig de l'espai familiar opera com un actant més a la sala, com si fos un subjecte familiar més, que desplega la

seva agència, que interpel·la la mare i el pare, que enceta una reflexió negativa sobre altres substàncies (més enllà de l'alcohol, el cafè i el tabac) que no estan en aquella sala, que aporta una opinió de pes –i que pesa, que pot ser fins i tot pesada– en el si de la reunió familiar. L'anunci televisiu s'ha colat al menjador de casa, com un més de la família, com un membre més d'aquesta reunió íntima entre subjectes humans.

Els relats de les entrevistes realitzades amb joves ens permet identificar quines són les percepcions, els significats i relacions que les noies i nois situen en relació amb els missatges institucionals. Aquest punt de partida ens permet analitzar què està passant amb aquesta multiplicitat de caps visibles, amb el conjunt de missatges institucionals sobre drogues, a partir de les relacions que s'estableixen en els assemblatges en què els joves interactuen amb drogues, i viceversa. I és aquí on, si cerquem actors-xarxa en la nostra mirada sobre els relats del jovent entrevistat, aleshores comencem a veure certes relacions i el seu dinamisme d'una manera força interessant. Una troballa que val la pena posar en relleu és que, si tornem a analitzar la interdiscursivitat a què fèiem referència a l'inici de la present discussió, veiem que els missatges institucionals emergeixen com un actant plenament actiu en el si de les relacions que donen sentit al jovent per explicar la seva relació amb les drogues. Diríem que els missatges institucionals sobre drogues presenten competències instituints (és a dir, tenen capacitat d'incidir) sobre els repertoris discursius que els joves construeixen per justificar per què consumeixen drogues. Però aquestes competències instituints que els missatges institucionals tenen sobre els repertoris discursius del jovent només es despleguen si s'assumeix acríticament la premissa bàsica: “(totes) les drogues són (sempre) dolentes (per a tothom)”. I és que els missatges institucionals són la punta de llança del paradigma abstencionista, són l'arma semiòtica principal del model prohibicionista dominant.

Així, els diversos marcs explicatius i repertoris discursius abordats en el primer apartat d'aquest capítol de discussió (recordem-los: la *negació o neutralització* de riscos, la pertinença a *subcultures* i la *normalització social* del consum), però també la gestió de la diversió, dels plaers i de les forces de desig, de la sobirania i de les forces aclaparadores, s'interrelacionen i es connecten permanentment amb els missatges institucionals, i transformen el seu propi sentit en el si d'aquestes relacions. Els missatges institucionals estan presents en tots aquests assemblatges, s'han colat per tot arreu, s'hi connecten permanentment, i ho fan de diverses maneres. Això sí, no sempre amb gran encert.

5.5.3. Oficines institucionals de drogues

Però, aleshores, d'on surten els missatges institucionals sobre drogues –els MISD? Com són produïts? Com hem anat veient, la sociologia de drogues és molt apassionada en la seva insistència en l'ús de binomis i dicotomies per tal d'analitzar i comprendre els fenòmens que estudien. Així, hi ha una forta tradició que centra l'anàlisi de les produccions institucionals –bé siguin socials, materials o semiòtiques– com a elements propis d'un nivell *macro*, enfront de l'anàlisi dels contextos de consum de drogues, que conformarien un nivell *micro*. Al llarg de les dècades del segle passat, i en el si dels estudis sociològics sobre drogues, el focus d'aquesta dicotomia macro-micro s'ha anat desplaçant progressivament cap a un pol o cap a l'altre. Així, des d'un focus analític inicial centrat en els individus consumidors, com a éssers socialment desviats i com a únics responsables de la seva pròpia desviació (Sykes & Matza, 1957; Matza, 1964), es va passar a externalitzar l'agència envers el seu grup de pertinença o subcultura (Becker, 1963), fins a projectar-la en una relació amb el conjunt de la societat. En aquest sentit, els autors i autores que introdueixen el model explicatiu de la *normalització* (Parker, Aldridge & Measham, 1998; Parker, Williams & Aldridge, 2002; Shiner, 2009; Shiner & Measham, 2009) són potser els qui més han fet per desplaçar l'atenció des de les pràctiques individuals i grupals envers aquelles que afecten grans col·lectius poblacionals. Ja en el present segle, però, trobem interessants crítiques a aquesta mirada centrada ja gairebé només en allò definit com a *macro*; així, trobem algunes autores i autors que argumenten que l'acomodació d'actituds a les drogues es pot comprendre millor en un procés social grupal o subcultural que no pas com una força de macro-nivell o “meta-narrativa” (Shildrick, 2002; Fitzgerald et al., 2013). Però de nou, la proposta final d'aquestes autores passa per abandonar el focus analític que se centra en un nivell *macro*, i centrar-lo en el nivell *micro* (Shiner, 2009), seguint atrapades, de fet, en la trampa de les velles dicotomies.

Però, què succeeix si ens desfem d'aquestes categories asimètriques? On queda allò més individual o subcultural (micro) enfront d'allò més societatari (macro)? De fet, més enllà dels estudis sociològics sobre drogues, el pensament social tradicional està ben amarat d'enfocaments *tipus-macro* (funcionalisme estructural) o bé *tipus-micro* (interaccionisme simbòlic), defensant la centralitat d'una o altra posició epistemològica segons calgui. Com expliquen Tirado & Domènech (2005, p.18), “*cap dels dos enfocaments encerta a l'hora d'explicar en la seva totalitat la realitat social. Ambdós posseeixen bones explicacions i arguments, però no compten amb l'habilitat per resoldre l'altra cara del problema.*”

És que pensar els fenòmens de drogues des d'una divisió binomial macro-micro no permet comprendre l'entramat subtil de la qüestió, atès que allò macro està sempre present, mediant, de forma traduïda, delegada en cada acció, episodi o esdeveniment d'allò micro, i viceversa. Però aleshores, retornem a la pregunta inicial: d'on surten els missatges institucionals sobre drogues? On s'ubiquen les màquines de producció d'aquests missatges que es conformen com a monstres amb diversos caps però amb entitat pròpia en els assemblatges de drogues? La resposta a aquesta pregunta la trobem en allò que Irwin & Michael (2003) anomenen *assemblatges etno-epistèmics*, que es referiria a aquells conglomerats de persones (etno-) i premisses-de-veracitat (-epistèmic) que se situen com a agents actius en la presa de decisions contemporània sobre els afers públics. Keane (2003) i Chen (2011) fan aquí una aportació interessant en generar i desenvolupar respectivament la noció d'*oficina (office)* per referir-se a aquests assemblatges etno-epistèmics situats en la centralitat de la producció de polítiques de drogues. Però anem una mica més endins en la comprensió d'aquests agents, i vegem quina relació tenen amb els missatges institucionals i amb la fi del model macro-micro en els estudis sociològics de drogues.

Les polítiques i els missatges institucionals sobre drogues es produeixen en *oficines* conformades per persones que presenten i defensen premisses de veracitat. Aquestes oficines –com qualsevol oficina en què puguem pensar en aquests moments– se situen generalment en el si d'edificis concrets, ubicats en algun districte generalment central de ciutats també centrals, generalment situant un seguit de persones al voltant d'una taula o de diversos escriptoris, que consulten notes o comparteixen dades, i que poden estar més o menys connectades amb d'altres oficines

Imatge 13. Oficina institucional de drogues (OID). La noció d'*oficina* (Keane, 2003) es refereix a un assemblatge que incorpora persones connectades entre elles i amb altres assemblatges i dispositius materials, amb l'objectiu d'intervenir en els afers públics.

ubicades en altres edificis d'altres ciutats. A més, per tal de dur a terme la seva tasca, les persones que treballen en aquestes oficines es nodreixen contínuament de components no humans, com són les estadístiques o els estudis qualitius sobre drogues. En la nostra sociologia dels monstres, aquestes *oficines* emergeixen amb una identitat pròpia, que vindria a concretar-se en la forma d'*oficines institucionals de drogues*. Per a fer-ho més fàcil, ens hi

referirem d'ara endavant senzillament com a *oficines de drogues*, elidint aquí el seu caràcter institucional en ares d'una major economia del llenguatge.

Com qualsevol altra oficina institucional, les *oficines de drogues* estan conformades per persones que es connecten tant amb els seus espais domèstics com amb xarxes transnacionals, a través de diverses vies i canals indistintament (a través d'internet, telèfon, congressos, reunions locals o internacionals). Les oficines de drogues emergeixen doncs com assemblatges que presenten inputs a partir d'un gran reguitzell de fonts més enllà de la seva aparença dicotòmica (domèstics/transnacionals, humans/no-humans, macro/micro), i que es tradueixen en manufactures de biopoder que passen a tenir capacitat instituent en els diversos assemblatges de drogues en què es produeixen consums.

Les *oficines institucionals de drogues* són doncs totes aquelles oficines en què es reuneixen un seguit de persones amb la capacitat de generar *missatges institucionals sobre drogues*. Com veiem, les oficines institucionals de drogues són per si mateixes assemblatges de drogues, ja que es componen d'una xarxa heterogènia de persones, instruments i coneixements, i per tant que comparteixen fluxos socials, materials i semiòtics (Deleuze & Guattari, 1980), que s'articulen en el si d'institucions, i que a més es focalitzen la seva acció al voltant d'un actant que hi ocupa una centralitat: les drogues. Però igualment, les oficines de drogues són també actants en d'altres assemblatges als que s'acoblen per mitjà de la producció de missatges institucionals. És a dir, les oficines institucionals de drogues són també assemblatges de drogues que es connecten amb d'altres assemblatges de drogues, concretament amb els que analitzem aquí: els assemblatges conformats per joves i adolescents.

Posem a continuació alguns exemples de diverses d'aquestes oficines de drogues: una àrea específica de prevenció en drogues en un departament o ministeri de salut és sens dubte una oficina institucional de drogues; una fundació o associació que desenvolupa materials informatius sobre drogues és també una oficina institucional de drogues; però més enllà, la junta directiva d'un institut de secundària que es reuneix amb l'AMPA davant la preocupació creixent pel consum de drogues en horari escolar emergeix també com una oficina institucional de drogues, atès que s'atribueix la capacitat d'actuar i de generar missatges sobre drogues en el seu institut. Una diferència fonamental entre les oficines de drogues dels governs i les dels instituts educatius de secundària tindria a veure amb l'abast de les seves connexions, però també amb la qualitat i potència del seu poder institucional en relació amb cada assemblatge de drogues particular. Així, l'oficina de drogues d'un institut té una capacitat de connexió i un poder institucional restringit als assemblatges de joves que es connectin amb

aquell institut, mentre que l'oficina de drogues d'un govern (municipal, regional o estatal) tindrà a priori una capacitat major de connectar amb més assemblatges de joves. Amb tot, cal recordar que totes aquestes oficines, es trobin en un despatx de Nova York, de Madrid o de Santa Perpètua de la Mogoda són totes elles assemblatges formats per unes poques persones concretes, que estan connectades a d'altres persones concretes i a un seguit de dispositius materials i discursius concrets. El binomi macro/micro perd sentit davant d'aquest plantejament relacional. En tot cas, potser seria més aconsellable referir-se a oficines més locals (instituts) i oficines més globals (governos), entenent que tot allò global està sempre connectat amb mediadors locals, i viceversa. Allò important aquí rau en preguntar-se en quin moment la qüestió de la magnitud es fa determinant i genera efectes per si mateixa, tal i com succeeix en la resta de fenòmens tradicionalment considerats com a micro o macro (Tirado & Domènech, 2001).

Per regla general, sembla que algunes oficines de drogues globals que despleguen una gran capacitat instituent es mantenen força allunyades del monitoratge públic. Així, a nivell internacional trobem notòries oficines de drogues, com la JIFE (Junta Internacional de Fiscalització d'Estupefaents).³⁷² La JIFE és un organisme de les Nacions Unides (ONU) i es va establir el 1968 com a òrgan de seguiment per a l'aplicació dels tractats de fiscalització internacional de drogues. Des de la seva

Imatge 14. Junta Internacional de Fiscalització d'Estupefaents. Noteu que el logo de la JIFE fa referència a la composició d'oficina que vèiem en la imatge13. En aquest cas es posa de manifest que 3 dels 13 membres són de la OMS (una oficina de salut).

³⁷² La JIFE (en les seves sigles en anglès, INCB), es presenta públicament com a (TdA) "un òrgan independent i quasi judicial constituït per experts que va ser establert en virtut de la Convenció Única de 1961 sobre Estupefaents mitjançant la fusió de dos òrgans, això és, el Comitè Central Permanent d'Estupefaents, creat en virtut de la Convenció Internacional de l'Opi de 1925, i l'Òrgan de Fiscalització d'Estupefaents, creat en virtut de la Convenció per limitar la fabricació i reglamentar la distribució d'estupefaents de 1931. La JIFE està integrada per 13 membres, cadascun d'ells elegit pel Consell Econòmic i Social, per exercir un mandat de cinc anys. Els membres poden ser reelegits. 10 d'ells es trien d'una llista de candidats proposats pels governs. Els tres restants es trien d'una llista de candidats proposats per l'Organització Mundial de la Salut (OMS) per la seva experiència mèdica, farmacològica o farmacèutica. Els membres de la Junta han de ser persones que, per la seva competència, imparcialitat i desinterès, inspirin confiança general. Una vegada designats, els membres de la Junta exerceixen les seves funcions imparcialment i a títol personal, amb total independència dels governs." (JIFE, 2015)
A: <https://www.incb.org/incb/es/about.html> [Consultat el 5 de juny de 2015].

constitució com a oficina de drogues d'abast global, diverses tensions han sorgit al voltant de la manera com les persones membres de la JIFE realitzen les seves funcions, així com sobre la seva interpretació jurídica dels convenis internacionals. Una de les darreres tensions que s'han produït ha estat directament amb l'Estat uruguaià i amb les seves oficines de drogues locals.³⁷³ Tot i l'enfrontament que la JIFE pugui tenir amb algunes oficines de drogues situades en el si d'assemblatges governamentals, generalment presenta una gran capacitat instituent sobre les oficines de drogues de la majoria de governs. Així mateix succeeix amb oficines de drogues oficial del govern espanyol: el PNSD (Plan Nacional Sobre Drogas).

A l'Estat espanyol, les polítiques institucionals sobre drogues comencen el seu recorregut en els anys 80, en ple auge del consum d'heroïna i amb el gravíssim problema de salut pública que això va comportar. El 1985 es crea el Plan Nacional Sobre Drogas –PNSD– iniciativa governamental destinada a coordinar i potenciar les polítiques que, en matèria de drogues, s'haurien de dur a terme des de les diferents administracions públiques i entitats socials. El PNSD explica les seves *intencions* en el seu aparador institucional oficial, la seva pàgina web. Allà, en el seu apartat "*Prevenció, assistència i reinserció*"³⁷⁴ es proposa implementar "*un conjunt de mesures de polítiques i programes que busquen una reducció del desig d'obtenir i usar drogues il·legals.*" (PNSD, 2015). Fem notar que es tracta doncs de *polítiques i programes* que se centren en *reduir el desig* cap a alguna cosa *il·legal*. Així s'explica que s'integri en un mateix apartat la *prevenció* (del desig envers alguna cosa il·legal) amb la *re-inserció* (de les persones que prèviament han optat per *des-inserir-se* de la legalitat).

A més del PNSD, a Espanya hi ha una altra oficina de drogues que per la seva rellevància i capacitat de connexions múltiples és interessant de nomenar; aquesta oficina de drogues emergeix com a actriu encarregada de les campanyes mediàtiques de prevenció del consum de drogues, amb finançament directe del govern espanyol: la FAD (Fundació d'Ajuda contra la Drogoaddicció). La FAD va ser creada un any més tard que el PNSD, el 1986, per un exgeneral de la Guàrdia Civil que va perdre tràgicament un amic proper a causa d'una sobredosi d'heroïna. Com indica el seu lema, l'*ajuda* d'aquesta fundació –finançada amb recursos públics– se situa en un pla únic, definit com a *contrari a la drogoaddicció*. En la seva presentació pública, aquesta oficina ofereix una ajuda d'inspiració bèl·lica –de caire militar–, una *assistència*

³⁷³ El 13 de desembre de 2013, l'aleshores president de l'Uruguai, José Mujica, va criticar amb duresa l'atac que la JIFE estava fent contra la política sobirana del seu govern en matèria de drogues. A: <http://www.undrugcontrol.info/es/sala-de-prensa/ultimas-noticias/item/5198-mujica-sobre-criticas-de-la-onu-digale-a-ese-viejo-que-no-mienta> [Consultat el 5 de juny de 2015]

³⁷⁴ Veure a: www.pnsd.msc.es/ca/Categoria3/prevenci/home.htm [Consultat el 8 d'abril de 2015]

de guerra que es posiciona plenament contra *la droga*, en tant que corpuscle inseparable de la *drogoaddicció*. La FAD situa el seu *moto* únicament contra la drogoaddicció, associant-la al consum de qualsevol substància que pugui ser referida com a droga, i amb l'heroïna com a imatge mística de fons, que ho amara tot. En realitat, es tracta d'un plantejament totalment coherent amb la primera de les premisses del paradigma abstencionista; recordem-lo: "*(totes) les drogues són (sempre) dolentes (per a tothom)*".

Ni cal dir-ho: arribats fins aquí, el PNSD i la FAD es constitueixen també en agents vius en aquesta xarxa, o dit d'una altra manera, en oficines de drogues amb agència pròpia en l'heterogeni entramat dels assemblatges de drogues, i els seus productes principals són els missatges institucionals sobre drogues.

5.6. Estratègies d'intervenció dels missatges institucionals

Com veiem, posant les institucions al centre de la nostra mirada, ens trobem amb un conjunt d'oficines de drogues que, segons quins siguin els seus inputs en cada cas, produeixen un seguit de missatges sobre drogues, els quals actuen com a actants en assemblatges de drogues conformats per joves que es conceben, allà, com a *pharmakocyborgs*. Hem vist també que el jovent desplega un gran nombre d'estratègies per explicar el consum de drogues. Però quin grau de consistència tenen aquestes estratègies juvenils amb els missatges institucionals que es produeixen des de les institucions?

Les nostres dades qualitatives aporten un munt d'informació significativa sobre les relacions que el jovent entrevistat desplega amb els missatges institucionals. Fem doncs, a continuació, una anàlisi al voltant d'alguns elements de construcció de significat que el jovent desplega en la seva relació amb aquests missatges. En tant que *agents connectats en xarxa*, els joves estableixen relacions amb els missatges institucionals en els assemblatges de drogues. És a partir de les descripcions que el jovent entrevistat fa d'aquestes relacions que podem analitzar els impactes i assoliments significatius que els missatges institucionals tenen sobre els joves. I és per mitjà de l'anàlisi d'aquests impactes i assoliments que podem descriure els seus efectes sobre els joves; per tant, també podem parlar de quines són les estratègies d'intervenció desplegades per les oficines de drogues a l'hora de produir aquests missatges. És així com hem pogut dibuixar tres estratègies principals que les oficines de drogues despleguen a l'hora de dissenyar els seus diversos missatges: dissuasió, negació i estigmatització.

5.6.1. Estratègia 1: Dissuasió

Els missatges institucionals sobre drogues són la punta de llança d'unes decisions polítiques que poden ser explicades per la *teoria de la dissuasió* (Scarscelli et al., 2012). Per tal de millorar la *dissuasió especial* de la llei, en primer lloc cal enfortir el control social formal; en segon lloc, cal incrementar la severitat dels càstigs; nosaltres afegirem aquí que, en tercer lloc, cal comunicar-ho per *apel·lar a la por* davant de les possibles conseqüències sancionadores.

En el context immediat de l'Estat espanyol, aquesta política de la dissuasió és ben a l'ordre del dia, i es manifesta actualment en un enduriment progressiu dels càstigs, que ha passat de tendència a crua realitat amb la posada en vigor el dia 1 de juliol de 2015, per part del govern de l'Estat espanyol, de la Llei Orgànica 4/2015 de Protecció de la Seguretat Ciutadana; la batejada com a «*Llei mordassa*». Aquesta llei, com ja es recollia en el seu avantprojecte de l'any 2013, té algunes implicacions directes sobre la penalització *de facto*, recollides per l'Institut de Polítiques de Drogues i Sostenibilitat (2013): a) incrementa la vulnerabilitat i persecució de les persones consumidores al triplicar la sanció mínima per consum o tinença en espais públics (de 300€ a 1.000€); b) elimina la perspectiva de salut al desfer-se de la possibilitat de substituir les multes per un tractament de desintoxicació; c) castiga l'auto-abastiment de cànnabis al sancionar de 1.000€ a 30.000€ els actes de plantació; d) asfixia administrativament els clubs socials de cànnabis amb el tancament i retirada de llicències en locals en què es consumeixen aquestes substàncies.

Les mesures són, certament, severes. I sens dubte cada cop ho són més. Tot i així, si l'objectiu és dissuadir caldrà fer-ho conèixer. A la imatge 15 hi podem veure un exemple molt recent d'un missatge institucional produït pel PNSD (2013), que es correspon a la seva darrera campanya de sensibilització llançada a nivell estatal: “*NO arruïnis la teva vida*”. Com es pot observar en la imatge, aquest missatge institucional alerta sobre una eventual transició cap a una profunda decadència de difícil retorn per causa de “*penes duríssimes i interminables*”, i com a conseqüència d'estar en contacte amb drogues (distribuir-les o consumir-les). És un missatge amenaçador i que apel·la a la por envers un futur perdut, una vida arruïnada. El motiu pel qual des de l'oficina de drogues del PNSD es va pensar en situar el pes de la pena a l'estranger resta obert a especulacions. Semblaria que el missatge és prou amenaçador com per inferir que pot generar un fort rebuig en el jovent que el vegi i s'hi pugui sentir interpel·lat; en aquest sentit, podria haver-se optat per tirar la pedra a la teulada del veí (les monstruoses institucions estrangeres) per tal d'evitar així un possible rebuig del caràcter amenaçador intrínsec en aquest missatge institucional; les institucions espanyoles no es presenten així com les que

profereixen la duríssima amenaça, i el missatge institucional pot doncs desplegar-se per tal d'operar l'efecte dissuasiu perseguit.

Imatge 15. Dissuasió. Cartell principal de la Campanya del PNSD (2013B) “NO arruïnis la teva vida”. S’hi mostra un home i una dona, partits per la meitat en una metàfora del temps que va de l’esquerra (ara) a la dreta (després). La part humana de la dreta de la imatge en tots dos casos mostra un futur distòpic en què el noi i la noia s’han convertit en una mena d’éssers degradats, més semblants a llangardaixos vestits amb roba caribenya. Semblaria que la degradació de tipus reptiliana respon a un hibridatge entre la degradació atribuïda al contacte amb les drogues, i les tortures infligides per part dels dispositius dissuasius i penals de les institucions estrangeres.

5.6.2. Estratègia 2: Negació

D’acord, queda clar que el jovent s’enfronta a penes de tipus penal i administratiu cada cop més dures si són enxampats establint cap mena de contacte amb alguna de les drogues de la Llista I. Però semblaria que l’objectiu institucional centrat en què el jovent no consumeixi drogues requeriria d’altres estratègies més complexes. Si ens remetem a les dades quantitatives, observem que l’any 2012 un significatiu 33,6% del jovent d’entre 14 i 18 anys havia consumit cànnabis almenys en alguna ocasió (PNSD, 2013). És a dir, sembla que l’any citat una tercera part del conjunt dels adolescents a l’Estat espanyol ja hauria començat a consumir alguna droga il·legal. Efectivament, un/a de cada tres. Davant d’aquestes dades, i des d’una

lògica consistent amb les premisses abstencionistes es podria determinar que el problema rau en l'altíssima capacitat seductora de les drogues, en la percepció falsejada que viuen i experiencien els nois i les noies respecte a possibles dubtes que puguin tenir sobre la seva nocivitat, i en el consegüent emboirament del seu discerniment. L'estratègia a seguir es veu doncs abocada a passar per la negació d'aquestes percepcions juvenils respecte de què són i què fan les drogues; s'insisteix en la falsedat d'aquestes percepcions i s'hi intervé desplegant *estratègies de negació*.

En una anàlisi dels missatges institucionals sobre drogues basats en la *negació* s'hi poden apreciar diversos principis rectoris; alguns d'aquests principis estan estrictament dirigits a negar algunes percepcions altament compartides entre el jovent, que es manifesten de forma persistent. Hem pogut apreciar fins a quatre components principals de l'estratègia de negació dels missatges institucionals de caire abstencionista, i ens hi referirem com als *principis de negació* dels missatges institucionals sobre drogues: negació del control, negació de l'heterogeneïtat, negació del grup i negació de la normalització.

a. Negació del control

El lema se centra en afirmar un *primer principi de negació*: aquell que *nega* la gran i principal premissa, i que resa, senzillament, que “*les drogues són dolentes*”. I és que el jovent no les té totes, i és per això que en els seus relats apareix sovint un gran dubte existencial, una percepció persistent que les persones que consumeixen drogues sovint no mostren signes de deteriorament i que tampoc no fan patir gaire a terceres persones.

Aquest primer principi de negació és exemplificat per la campanya que veiem a la imatge 16.³⁷⁵ El missatge institucional

Imatge 16. Negació del control (1). Conseqüències. Cartell principal de la Campanya del PNSD (2003) “Abre los ojos, las drogas pasan factura.” S’hi mostra una noia engegada, amb una inquietant cremallera als ulls que només caldria córrer de costat per veure la veritat, que no és coincident amb la percepció de la noia. En la seva pàgina web, el PNSD explica que amb aquest MISD “es pretén elevar la percepció del risc entre els joves i que prenguin consciència de la falsedat i els interessos existents en alguns missatges proconsum”.

³⁷⁵ (PNSD, 2003).

A: <http://www.pnsd.msssi.gob.es/Categoria3/prevenci/areaPrevencion/campanas/pasanfactura.htm>

vindria a dir que les drogues recreatives no són allò que poden semblar, i insistiria en què són *sempre* dolentes; ja que en realitat totes estan al mateix nivell que l'heroïna. Així, tot i que aparentment pugui semblar que les drogues recreatives no (sempre) siguin nocives, els danys causats són, senzillament, invisibles als ulls, i per tant joves i adolescents han de canviar la seva pròpia percepció, resignificar la seva experiència i confiar en un fet no necessàriament evident quan s'escodrina només amb els ulls nus i el discerniment encara juvenil encara immadur. S'explica que els efectes nocius sobre la salut i la vida són sovint imperceptibles en el curt termini, atès que el camí vers la degradació per mitjà de les drogues és un *procés de llarg*

Imatge 17. Negació del control (2). Atzar. Cartell principal de la Campanya de la FAD (2010) "No siempre es té tanta sort. No juguis amb les drogues." S'hi mostra la silueta d'un noi jove, situada en un pòster pensat per a fer-hi punteria amb una arma de foc. Totes les bales que s'han disparat han tocat a fregar de la silueta, però de moment cap no ha impactat en el seu cos. Tot i així, qui sigui que està disparant apunta directament al tronc i al cap del noi, clarament assenyalats com a objectius de la diana. Sembla que es tracta tan sols d'una qüestió de sort, o de mala punteria del franc tirador.

Imatge 18. Negació del control (3). Atzar. Cartell principal de la Campanya de la FAD (2006) "¿Serà aquesta? Pensa." Una ratlla d'alguna substància desconeguda (podria ser cocaïna o speed, per exemple) motivarà tots els danys que al jovent li sembla que de moment es poden controlar. El missatge inculca la idea que tot i que probablement no s'observin conseqüències negatives en inhalar aquestes substàncies, el dia arribarà, tard o d'hora, però indefectiblement.

termini. La possibilitat de control és doncs una falsedat, tot i que un/a pugui percebre que es pot consumir drogues sense haver de pagar cap factura.

Algú pot dir que una noia com la que vèiem a la imatge 16 pot estar efectivament cega, pot no veure quines són les conseqüències dels actes; i tanmateix, ¿pot succeir que totes les amigues, amics i altres persones dels seus grups de referència estiguin també tan cegues com ella? Quan la negació directa de les percepcions col·lectives falla, aleshores els missatges institucionals apunten a *factors d'atzar* (vegeu imatges 17 i 18). Es reconeix que potser es pot controlar en la majoria de situacions, però s'insisteix en què malgrat que no sigui evident en el dia a dia, arribarà un dia atzarós en què no hi haurà possibilitat de control.

Metàfores com la ceguera o l'atzar pretenen explicar al jovent per què totes les drogues són sempre tan dolentes per a tothom, tot i que no hi hagi gaires indicis perceptius que aquesta afirmació sigui correcta. I és que efectivament, els relats de les nostres entrevistes mostren que aquesta percepció no és gaire clara. El jovent forma part d'assembleatges de drogues on en pot consumir personalment (experiència pròpia) o bé on pot observar i comprendre les experiències d'altres joves en l'assembleatge (experiència aliena). Sovint sembla que les forces del discerniment lligades a aquestes experiències no encaixen necessàriament amb la percepció que *totes* les drogues són *sempre* dolentes per a tothom. Es reconeixen uns riscos i unes conseqüències que es poden derivar de la gestió d'aquests riscos, però també s'entén que el *mal ontològic* atribuït a totes les drogues en qualsevol situació potser no és tan evident,

i a més el factor *control* emergeix com a possibilitat quant a la gestió dels riscos. En qualsevol cas, si dir-li al jovent que és cec i que a més se l'està jugant en cada consum no sembla suficient, aquí s'hi afegeix una dificultat potser més important encara, i és que els joves no tenen por (!). En el diàleg que les oficines de drogues mantenen amb el jovent, emergeixen

Imatge 19. Negació del control (4). Por. Cartell principal de la Campanya de la FAD (2009) “*Bad Night. Aquesta nit et pot tocar a tu.*” S’hi mostra la cara terrorífica d’una noia, i en la seva explicació online s’hi matisa que es fa “*referència a què qualsevol nit es pot convertir en una ‘mala nit’ per causa del consum de drogues. Els elements d’aquesta mala nit estan representats amb les icones i claus comunicatives de les pel·lícules de terror (ansietat, fòbies, persecució, enemics interiors etc.)*”

també un seguit de missatges institucionals que tenen la missió d'infringir *por* a tot aquell jovent que creu que la possibilitat de control no és una falsedat perceptiva (vegeu imatge 19).

En qualsevol cas, el conjunt d'aquests missatges institucionals se centra en lluitar contra una suposada percepció falsa entre el jovent, que creu entendre que les persones poden controlar l'aparició de problemes quan consumeixen drogues. Fem notar que els missatges institucionals adverteixen de tots els mals ontològics a què s'exposa una persona quan consumeix, però que en cap cas aporten informacions o coneixements per a ajudar els nois i les noies a gestionar millor les seves pautes de consum.

b. Negació de l'heterogeneïtat

El lema se centra en afirmar un *segon principi de negació*, aquest basat en una evidència perceptiva per al jovent: aquell que nega que hi hagi diferències substancials entre les diverses drogues prohibides. El present principi de negació pretén així mateix reforçar la *teoria de l'escalada*,³⁷⁶ que explica que el contacte amb unes substàncies porta directament i indefectiblement al contacte amb la resta (Vanyukov et al., 2012), i que respon a aquella creença que resa que es comença amb els porros i s'acaba amb la coca.

La imatge 20 il·lustra aquest segon principi de negació. Aquest

missatge institucional vindria a insistir en què totes les drogues són una sola cosa i la mateixa (entengui's aquí la mateixa cosa que l'heroïna); podria semblar que consumir cànnabis no té

Imatge 20. Negació de l'heterogeneïtat. Cartell principal de la Campanya del PNSD (2006) "Drogas. Hay trenes que es mejor NO coger." En la imatge s'hi veu un parell de vies de tren conformades de forma simètrica, en una mena de mirall. En una banda la matèria primera dels rails sembla feta d'una substància que podria ser cocaïna, i en l'altra l'estructura viària està feta de cànnabis. Tots dos trens són una i la mateixa cosa, per molt que pugui no semblar-ho, i porten envers una mateixa direcció.

³⁷⁶ Coneguda en anglès com a "gateway theory" o també com a "stepping-stone theory".

res a veure amb inhalar cocaïna, però això es tractaria d'una simple il·lusió, perquè en realitat tot és una sola i idèntica cosa i porta a una única destinació fatal.

Els relats del jovent entrevistat mostren que el policonsum és un fet en procés de normalització, però també mostren que hi ha joves que en els seus assemblatges es connecten amb unes substàncies, mentre que en deixen de banda unes altres. Alguns incorporen alguna d'aquestes substàncies concretes com a component acoblat a la seva identitat grupal, i rebutgen la resta, conjuntament amb els components identitaris que s'hi acoblen. Així, en un assemblatge de cànnabis no necessàriament podria veure's amb bons ulls les connexions amb cocaïna, i viceversa (Faura, 2013). Les diverses versions identitàries *pharmakocyborg* es juxtaposen i es contraposen en les seves distintes versions farmacològiques, generant identitats fluïdes que no necessàriament s'acoblen entre elles en el mateix angle. La negació de l'heterogeneïtat de les drogues és, també, percebut com una forma de negació de l'experiència, els aprenentatges i el discerniment del jovent.

El jovent entrevistat sembla doncs que sí percep diferències significatives entre unes substàncies i altres. En les entrevistes veiem que algunes noies i nois sovint poden resituar el *mal ontològic* en unes substàncies i extreure-la d'unes altres, que acostumen a ser d'ús més corrent i normalitzat en contextos recreatius, com el cànnabis o en menor mesura el MDMA. Recordem aquí que, anteriorment s'ha considerat que aquest moviment obeiria a la posada en pràctica de la tècnica del boc expiatori (Peretti-Wattel, 2003); ho veiem en el primer apartat d'aquesta discussió, com a marc explicatiu construït al voltant de la negació o neutralització que el jovent faria dels riscos que es disposa a córrer. Des d'una perspectiva que parteixi de la visió del jovent, tanmateix, allò que s'entén és que efectivament es produeix aquí un procés de negació, però es tracta d'una negació institucional de les percepcions juvenils; una negació de les seves experiències, dels seus aprenentatges i, és clar, de la seva capacitat de discerniment entre unes substàncies i unes altres, o entre uns moments i uns altres.

c. Negació dels / les iguals

El lema se centra en afirmar un *tercer principi de negació* dirigit al jovent, i que vol fer entendre que el grup d'amistats de referència pot no ser del tot fiable com a font de coneixements i veritats, i anima a apartar-se'n i a no confiar-hi plenament.

Imatge 21. Negació dels i les iguals. Cartell principal de la Campaña del PNSD (2002) “Piensa por ti”, que en la seva justificació explica que “amb aquest missatge es pretén traslladar una idea d’autoconfiança als joves amb la seguretat que els valors, la resistència a la pressió de grup i els propis recursos personals són suficients per divertir-se sense posar en risc la salut pròpia ni la de la resta.”

“Piensa por ti” és un exemple interessant d’una de les campanyes del PNSD (2002) que aborda el *tercer principi de negació*, que se centra en la *negació dels iguals*. Digues-me amb qui vas i et diré qui ets. Tu pots ser millor. Pensa per tu mateix, i no deixis que aquelles persones a qui consideres amigues teves t’incitin cap a un camí sense retorn. El principi de negació dels iguals situa precisament el grup d’iguals com una mena d’èsser amb una entitat pròpia que es contraposa a l’individu jove. En realitat és força interessant que se situï el grup com una entitat amb agència pròpia; però és que l’agència no és l’única cosa que comparteixen els grups i els individus que els conformen, en els assemblatges de joves –i més enllà de les drogues– també s’hi comparteix identitat. El noi al que es refereix la imatge 21 és un *agent connectat en xarxa* dins d’aquest grup, que en si mateix és també un assemblatge; en aquest sentit, la identitat del noi es conforma amb la del grup tant com la identitat d’aquest últim és conformat pel primer. Atenent a aquestes circumstàncies, la cara del noi hauria d’estar, també, a la foto del cartell. Però no hi és; hi són totes i hi són tots... menys ell.

Els missatges institucionals no poden encertar en el seu intent de conformar individus amb sentit crític en tant que deixin aquests individus –els nois i les noies– desproveïts del seu grup d’iguals, dels seus dispositius de confiança, de la tecnologia humana i social que s’acobla al seu ser. El missatge institucional de la imatge 21 situa el noi contra els seus iguals, contra les seves amigues i amics, contra els assemblatges de sobirania i, per tant, contra el conjunt de dispositius que estan configurant la seva identitat híbrida i fluïda. I és que aquests entramats,

abans són *assembleatges de joves* que no pas assembleatges de drogues o de qualsevol altra cosa.

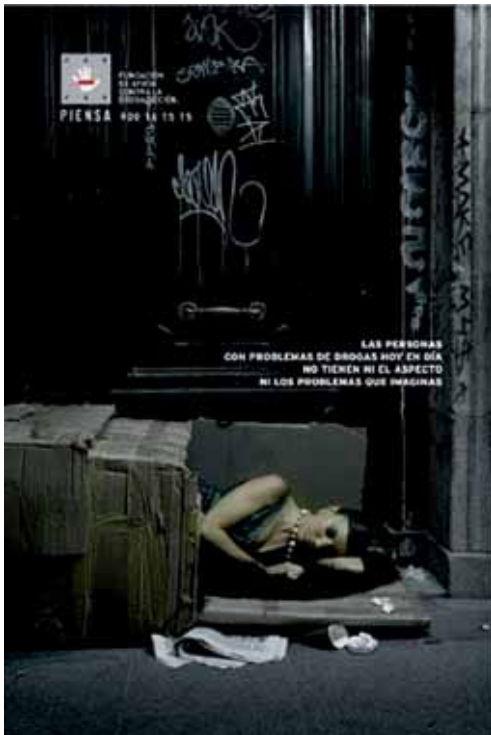
Aquesta mena de missatges els trobem també en l'acció educativa institucional, on sovint també s'associa el consum de drogues dels individus joves “a una falta d'habilitats socials i a una suposada «*pressió de grup*» de la que són víctimes” (Bernabeu & Sedó, 2013, p.160). Amb tot, malgrat la seva dissenyada prescripció, sembla que aquests missatges no despleguen els efectes que se n'esperaven en els assembleatges de joves (grups d'iguals) en què hi ha individus i també drogues. El missatge institucional de la imatge 21 presenta una voluntat explícita de confrontar el noi amb el seu grup d'iguals i, per tant, es presenta com un actant hostil contra la identitat pròpia del jove. L'individu, en aquest cas, pot vindicar més que mai la seva condició de *pharmakocyborg*, conformat també per les connexions amb el seu grup d'iguals, amb qui es construeixen les complicitats, les confiança i el marc de construcció dels criteris de risc lligats a cada situació, i dels criteris de fiabilitat lligats a cada font d'informació. Accions preventives d'aquesta mena semblen destinades al fracàs i, més enllà, sembla que podrien enfrontar definitivament el jovent a tot allò que soni a institucional.

d. Negació de la normalització

El lema se centra en afirmar un *quart principi de negació*, que ve a dir que totes les persones que tenen contacte amb alguna droga, tot i que sembli que puguin ser normals, en realitat no ho són.

Les imatges 22 i 23 mostren dues campanyes de comunicació produïdes per la FAD el mateix any 2007 i que van en aquesta línia. La de l'esquerra suposa un cas interessant, ja que desplega alhora estratègies d'estigmatització de les persones consumidores i estratègies de negació de la percepció juvenil. En la descripció de la campanya, es diu:

“L'objectiu de la campanya és sensibilitzar a la societat sobre el canvi que en les darreres dècades s'ha produït en els problemes derivats del consum de drogues i com aquests poden passar, i de fet estan passant, desapercebuts per a la societat en general.” (FAD, 2007a)

Imatge 22. Negació de la normalització (1). Cartell principal de la Campanya de la FAD (2007a) “*Canvia la teva percepció. Pensa*”. S’hi mostra una noia jove ben vestida, ben maquillada i engalanada, vivint en realitat la vida d’una persona sense sostre, tirada pel terra, sola i dormint al ras enmig de la brutícia del carrer.

Imatge 23. Negació de la normalització (2). Cartell principal de la Campanya de la FAD (2007b) “*Tot té un preu*”. S’hi mostra una ració comercial de cànnabis en un format ben normalitzat per tothom, i s’adverteix que “*el que és més perillós de les drogues és oblidar-nos del que realment són.*”

Com veiem en la cita del FAD (2007a), es reconeix que hi ha hagut un canvi en el format públic de presentació percepció de les drogues i en la creixent normalització del seu consum; i s’entén que això fa que el seu *mal ontològic* sigui a dia d’avui menys visible, menys perceptible, i que fins i tot passi desapercebut entre el jovent i “*la societat en general*”. Aquí sembla que l’objectiu és doncs la negació d’una percepció social que aparentment és fins i tot compartida per l’equip humà de la pròpia oficina de drogues que dissenya aquesta mena de missatge institucional sobre drogues.

Els relats de les nostres entrevistes mostren clarament que aquesta percepció general de normalització social del consum existeix: en línia amb el marc explicatiu de la normalització, que ja hem abordat anteriorment, en les nostres entrevistes s’explica que el jovent creu que el consum de substàncies és quelcom altament generalitzat i els possibles problemes que això comporti, siguin els que siguin, passen força desapercebuts. En aquest cas, l’acció del missatge institucional es dirigeix directament a negar la percepció de normalització social del consum que manifesten els nois i noies entrevistats.

5.6.3. Estratègia 3: Estigmatització

Com hem vist en el primer apartat d'aquesta discussió, en les nostres entrevistes emergeixen diversos repertoris discursius per donar compte del perquè del consum de drogues (neutralització, subcultures i normalització). Dins del grup de noies i nois que no consumeixen drogues, hi trobem una part que s'acullen als postulats de l'abstencionisme, i en conseqüència defensen el model prohibicionista com a estratègia d'abordatge necessària davant d'aquest fenomen. Això implica l'acceptació del càstig i la sanció com a mode d'actuació. Aquest discurs també el trobem en menor mesura entre joves que afirmen sí consumir drogues en algunes ocasions.

Tal i com hem vingut explicant, la premissa bàsica sobre la qual troba suport el discurs institucional abstencionista i les polítiques essencialistes és que “(totes) les drogues són (sempre) dolentes (per a tothom)”; a partir d'aquest plantejament ontològic, que situa el mal en l'essència de l'entitat *per se* i no pas en les relacions que s'hi puguin establir, s'entén perfectament que l'única resposta acceptable haurà de ser l'abstinència. Aquest missatge conforma doncs el nucli dur dels diversos missatges institucionals en les seves múltiples connexions amb el jovent. Una important implicació d'aquest enfocament passa per l'establiment d'una dicotomia *persones-consumidores / persones-no-consumidores*, que ja hem abordat amb anterioritat. Aquesta implicació comporta, al seu torn, una conseqüència inapel·lable que també veiem en la descripció de les nostres dades: les persones consumidores no es poden salvar. Els missatges institucionals situen el conjunt de joves que ja han tingut algun contacte amb drogues en el pol de “el consumidor”. Com a tal, i per extensió, una versió dura dels missatges institucionals sobre drogues ens diu que si una noia fuma alguna cigarreta de cànnabis puntualment aleshores tot pot ser que ja no s'hi pugui fer res, que esdevingui un cas perdut; es considerarà que ja ha caigut en el pou de la desviació, dels instints irracionals, de l'excés i de la pèrdua de l'autonomia i la llibertat. Segons aquest missatge institucional, un cop passada la fina línia, no hi ha possibilitat de retorn; es tracta d'un viatge d'anada, un one-way-ticket cap a un territori fosc, sòrdid... i tot i així, invisible als ulls del jovent. El fet és que, més enllà de la mirada del jovent i de les seves percepcions contràries a aquest fet, la literatura científica tampoc no aporta evidències concloents del fet anunciat (Weinberg, 2011), és a dir, que científicament tampoc no hi ha proves concloents que aquest viatge d'anada en el tren de qualsevol de les drogues de la Llista I comporti sempre i necessàriament un final de “decadència física” o de “baixesa moral”, o bé no comporti alguna altra cosa diferent.

En qualsevol cas, també hem vist que el nostre treball és consistent amb d'altres (Sandberg, 2012) que indiquen que un dels efectes més notoris dels repertoris discursius compartits socialment entre institucions, acadèmies i població juvenil (neutralització, subcultures i normalització) és que se situen al bell mig d'una producció d'arguments que fomenten estigma o que proven de desempallegar-se'n de forma reactiva. En aquest sentit, els missatges institucionals sobre drogues, en tant que alineats amb les premisses bàsiques del paradigma abstencionista, es presenten com a forces mediadores d'un escenari apocalíptic, i s'hibriden amb la realitat explicativa dels assemblatges de drogues i del conjunt d'actors i actrius que s'hi connectin, conformant part del repertori discursiu que despleguen alguns nois i noies en les nostres entrevistes –consumeixin o no–. Davant d'aquest escenari, trobem dues posicions de distint abast –una versió tova i una versió dura– per tal d'explicar el grau de desviació de les persones que han considerat consumir, i que justifiquen una o altra estratègia d'acció per part de les autoritats públiques. Són, al cap i a la fi, *una versió tova i una versió dura en la producció d'estigma* per part dels missatges institucionals sobre drogues.

Versió tova de l'estigmatització. En primer lloc trobem una *versió tova* que consisteix en la *victimització della jove*. Aquest escenari obeeix una lògica segons la qual “(totes) les drogues són (sempre) dolentes (per a tothom)”, i que situa el caràcter nociu de les relacions amb drogues en les característiques ontològiques essencials de les substàncies. Sota aquesta versió, les persones que les consumeixen són potser bones persones que no saben el que es fan a elles mateixes, i que per tant es constitueixen com a *víctimes* d'aquesta nociva maldat intrínseca a les drogues (vegeu imatge 24). S'accepta aquí que les drogues tenen una agència material pròpia, de caire nociu; i que tanmateix aquesta agència no és relacional, sinó absoluta. Les drogues presentarien una capacitat de seducció i de decisió que sovint pot ser superior a la de les noies i nois que s'hi troben pel camí, les quals poden tenir encara una voluntat feble, immadura, massa influenciable.

Imatge 24. Estigmatització tova. Cartell principal de la Campaña de la FAD (2005) “Cada vez cuenta. Piensa”. S’hi mostra un noi adolescent amb expressió de “bona persona” que no pensa en el mal irreparable que les drogues li produeixen en el seu cervell. S’atribueix al noi una manca de capacitat de discerniment, que es veurà progressivament incrementada per l’acció destructiva de cada contacte amb alguna de les drogues prohibides.

Segons aquesta *versió tova*, es recorda que no hi ha més informació rellevant que el missatge “(totes) les drogues són (sempre) dolentes (per a tothom)”, que això la persona consumidora ja ho sap, i que tanmateix no hi fa cas, ho bandeja. Per tant, sota la mirada d’una part del jovent semblaria que el nucli dur dels missatges institucionals caigui en un pou mort quan es relaciona amb les noies i nois que ja han creuat la fina línia del consum. La impressió és que, en el millor dels casos, els missatges institucionals són ignorats per qui ja ha consolidat el seu consum, de manera que les intervencions professionals i públiques haurien de concentrar els seus esforços sobre qui encara no consumeix o bé sobre qui tot just ha començat però encara no s’ha convençut del tot del fet que “(totes) les drogues són (sempre) dolentes (per a tothom)”. Apareix aquí certa *compassió* per les persones que han caigut en la *temptació* i han mossegat la *poma*, però que potser encara poden ser *salvades*. Els missatges institucionals produeixen en aquest sentit efectes de *victimització* sobre els nois i noies que participen en assemblees de drogues. De cara a aquestes persones es tractarà, doncs, de desplegar mesures dissuasives, però també pal·liatives, que minimitzin en la mesura d’allò possible el mal que suposa haver entrat en contacte amb drogues. La versió tova de l’estigma produït per la interacció dels missatges institucionals amb els nois i noies es correspon amb una versió més tova del paradigma abstencionista en matèria de drogues, centrada més aviat en la seva branca més assistencial.

Versió dura de l’estigmatització. En segon lloc trobem una *versió dura* que consisteix en la *culpabilització* de la jove. Aquest escenari obeeix una lògica segons la qual “(totes) les drogues són sempre dolentes per a tothom”, sense parèntesis ni adverbis elidits. Però les drogues no només són dolentes per a un/a mateix/a sinó també per a terceres persones, i s’assumeix que això ho sap tothom. Per tant, les persones que les consumeixen es constitueixen sempre com a *culpables* de les relacions que hi puguin establir (vegeu imatge 25). Aquí cal utilitzar el terme *culpabilització* i no pas *responsabilització*, atès que en aquest escenari no s’hi permet una gestió de les decisions ni tampoc una restauració responsable dels eventuais perjudicis infringits a terceres persones. S’entén que els individus que exposen a danys directament a d’altres persones significaran un risc potencial per a la comunitat, per la qual cosa caldrà controlar-los (Lupton, 1993). Però més enllà, segons aquesta mirada el jovent que consumeix drogues ja no fa pena, com en la versió tova, sinó que genera rebuig i és menyspreat. Segons la *versió dura* present en les nostres entrevistes, si les drogues són dolentes, aleshores les persones que les consumeixen, les quals a més coneixen perfectament aquesta premissa, també són dolentes. La qualitat “dolenta” –el *mal ontològic*– es trasllada des de les substàncies envers les noies i nois que hi puguin estar en contacte d’alguna manera; s’hi

hibrida. En aquest punt, s'argumenta que els missatges institucionals són prou clars sobre el *mal ontològic* i essencial de les drogues, així que davant del jovent que s'hi confronta no cal desplegar cap mena d'estratègia preventiva, però ja no perquè aquests no es puguin salvar, sinó més aviat perquè aquestes persones es mereixen tots els mals que els puguin arribar. Aquesta versió no ofereix cap mena de possibilitat d'integració, d'estratègia constructiva, de solidaritat, companyonia o fins i tot compassió envers les noies i nois que ja han iniciat alguna mena de consum de drogues. Els missatges institucionals produeixen aquí efectes de *culpabilització* sobre els nois i noies que participen en assemblees de drogues. Davant d'aquesta situació, l'única opció possible serà el desplegament de *mesures punitives*. En aquest cas, la versió dura de l'estigmatització dels missatges institucionals sobre drogues es correspon, també, amb una versió dura del paradigma abstencionista en matèria de drogues, centrada més aviat en la seva branca més moral, i que desplega explicacions que enalteixen el caràcter contagiós del mal ontològic essencial en les drogues.

Imatge 25. Estigmatització dura. Cartell principal de la Campanya de la FAD (2008) "Las drogas no solo perjudican a quienes las consumen. Todo tiene un precio." La fotografia mostra una noia amb expressió de beneïta i amb una pastilla a la boca. Es tracta d'una noia egoista, que està trencant el cor a una multiplicitat de persones bones, a qui fa mal de diverses maneres tal i com resa el *tag line*: "maltractaments, violència, accidents de trànsit, accidents laborals, problemes escolars".

5.7. Efectes de les estratègies d'intervenció

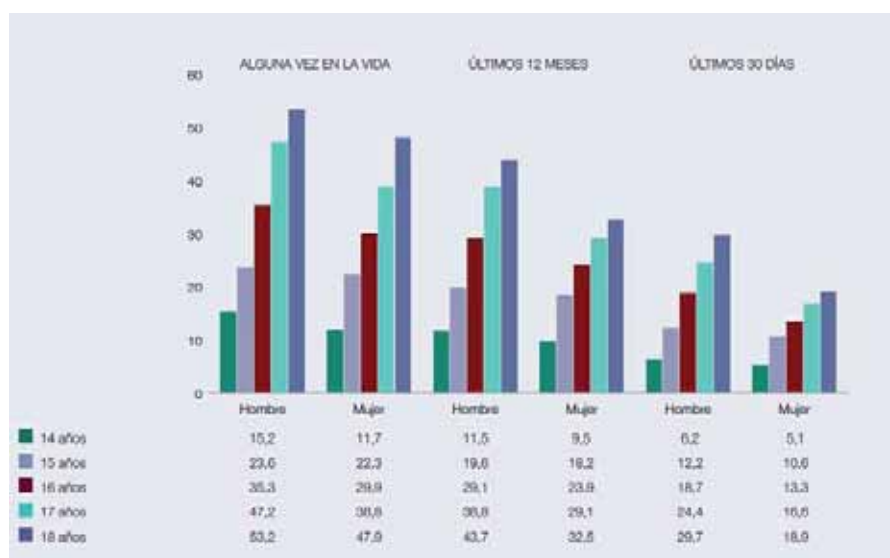
Si hem arribat fins aquí ja ens hem fet una idea de la manera amb què el jovent construeix identitats fluïdes que poden incorporar també components farmacològics (pharmakocyborgs); hem entès que els missatges institucionals sobre drogues (MISD) es produeixen en unes oficines (OID) situades en el si de diverses institucions globals i locals, que presenten diferents magnituds de connectivitat; i hem vist també quines són les estratègies

d'intervenció (dissuasió, estigmatització i negació) que aquestes oficines despleguen per tal d'acoblar-se en els *assembletges de joves* en què hi ha drogues.

I doncs, quins són els efectes d'aquestes estratègies desplegades pels missatges institucionals sobre drogues en els assembletges de joves?

5.7.1. Les estratègies d'intervenció no funcionen

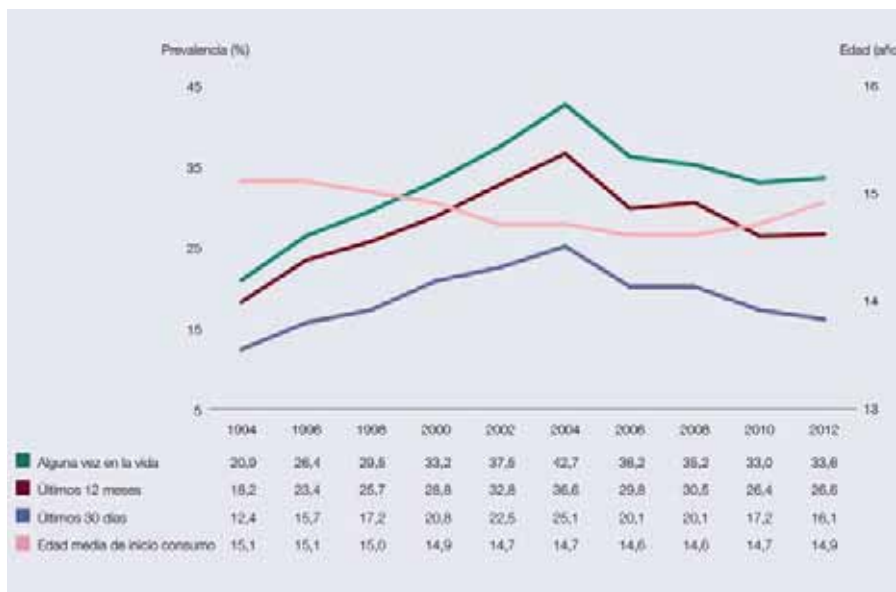
Des del 1996, i de forma bianual, el PNSD publica l'*Enquesta estatal sobre ús de drogues a l'ensenyament secundari (ESTUDES)* que es realitza a estudiants de 14-18 anys que cursen ensenyaments secundaris. ESTUDES és un dels dispositius que disposa de competències instituent (capacitat d'influència) sobre el PNSD, en un sentit o un altre, per a la producció i diversificació de missatges institucionals sobre drogues. En tant que *assembletge etno-epistèmic* (Irwin & Michael, 2003), és a dir, en tant que *oficina institucional de drogues*, l'equip del PNSD no només actua de forma propositiva sinó també de manera reactiva davant de les dades quantitatives que li arriben del *carrer*. L'ESTUDES és un dispositiu produït i productor (agent) en el si del PNSD (xarxa). És a dir, una oficina de drogues com el PNSD és una oficina-assembletge. Així, el PNSD també transforma les seves estratègies a partir de les informacions que explica l'ESTUDES i d'altres dispositius informatius, els quals operen com a actants no-humans amb competències instituent en aquest assembletge, igual que succeeix amb la resta d'actants humans que conformen aquesta oficina-assembletge. Però i doncs, què és el que en diu de tot això l'ESTUDES?

Imatge 26. ESTUDES 1. Prevalença de consum de cànnabis entre els estudiants d'ensenyaments secundaris de 14-18 anys segons sexe i edat (percentatges). Espanya, 2012. (PNSD, 2013a)

Si agafem les dades –sempre quantitatives– de l'ESTUDES respecte a la prevalença de consum de cànnabis entre la població adolescent espanyola durant l'any 2012 (vegeu imatge 26), els resultats indiquen que els esforços del conjunt de les institucions i dels seus dispositius diversos per tal de promoure l'abstinència queden en seriós entredit. Tot just en el primer tram, als 14 anys, el 15% dels nois i el 12% de les noies ja han consumit cànnabis. Aquesta xifra s'eleva al 35% dels nois i al 30% de les noies que ja han fet 16 anys. Quan fan 18 anys, la meitat dels nois i noies adolescents espanyols ja han provat el cànnabis (53% dels nois i 48% de les noies) i un nombre no menys significatiu en consumeixen habitualment (30% dels nois i gairebé 20% de les noies de 18 anys).

Els nombres absoluts són certament significatius. Però, què passa si ens fixem en els canvis de tendència relativa? Potser la prevalença del consum és molt alta, i potser és cert que s'eleva exponencialment a mesura que l'edat del jovent avança, però què passa si en lloc de fer un tall transversal el fem longitudinal? Com han anat evolucionant aquests consums al llarg dels darrers anys?

Imatge 27. ESTUDES 2. Evolució de la prevalença de consum de cànnabis entre els estudiants d'ensenyaments secundaris de 14 a 18 anys (percentatges) i edat mitjana d'inici del consum. Espanya, 1994-2012. (PNSD, 2013a)

El dispositiu estadístic ESTUDES no dona bones notícies al PNSD ni a les altres eventuales oficines de drogues amb qui pugui conversar. La imatge 27 informa que, l'any 2012, l'edat mitjana d'inici del consum de cànnabis entre la població estudiantil de referència va ser de 14,9 anys, i els valors obtinguts al llarg de la sèrie 1994–2012 se situen també al voltant dels 15 anys d'edat. Davant d'aquestes dades, el PNSD (2013, p.99) conclou que *“es podria afirmar que l'edat d'inici del consum de cànnabis, entre els estudiants d'entre 14 i 18 anys, es ve mantenint estable des de 1994.”* D'altra banda, s'aprecia que una tercera part (33,6%) de la població adolescent ja ha consumit cànnabis en alguna ocasió, i que el consum mitjà en aquesta franja d'edat sembla haver-se estabilitzat en una prevalença gairebé igual a la del 2006, (6 anys abans), just després d'haver sofert una mena de *bombolla cannàbica* que sembla tenir el seu *pick point* l'any 2004 (no tenim dades de què va poder provocar el creixement i l'explosió d'aquesta bombolla en la data citada).

Així doncs, davant l'evidència que ni la dissuasió, ni l'estigmatització, ni la negació funcionen per elles soles –ni en termes de prevalença ni en termes d'evolució del consum–, emergeix un problema de consistència i fragilitat de les polítiques de drogues i les seves estratègies d'intervenció. I és que segons les premisses pròpies del paradigma abstencionista, el destí ineludible del jovent que consumeix drogues és la seva progressiva degradació física i moral, i tanmateix la meitat dels adolescents espanyols han passat de la curiositat al fet i han provat

pel cap baix una de les substàncies prohibides de la Llista I –com el cànnabis– (recordem que l’any 2012 el 53% dels nois i 48% de les noies ja n’havien consumit). Però és que, si tenim en compte que aquestes dades s’han anat repetint amb certa consistència des que es varen començar a recollir les dades de l’ESTUDES (l’any 1994), això significa que les primeres noies i nois que es van entrevistar en la primera edició ja han sobrepassat la trentena en el darrer recull de dades. En tant que el PNSD no sembla comptar amb instruments addicionals de tipus longitudinal, que corroborin que al menys la meitat de la població espanyola de menys de 35 anys (en tenien 14 l’any 1994) hagi estat sofrint una degradació física i moral a causa del consum de cànnabis, aleshores una conclusió possible a partir de les dades vigents seria que les previsions i assumpcions que vinculen el consum de cànnabis a la degradació física i moral no són prou acurades.

En qualsevol cas, si ens aferrem a les premisses bàsiques del paradigma abstencionista, les conclusions poden ser diferents també. Una conclusió lògica que es deriva del creuament de les premisses abstencionistes amb les dades de l’ESTUDES seria que les noies i els nois no estan entenent bé la gravetat de la situació, que el seu desig irracional els empeny a un abisme personal, que potser ja no es poden salvar, i que el seu discerniment no és encara prou madur com perquè se’n puguin adonar. De fet, la degradació moral és prou difícil de copsar en un dispositiu estadístic, per la qual cosa es pot assumir que s’està produint fora de l’abast d’instruments estadístics com l’ESTUDES. Així, assumint les premisses més bàsiques del paradigma, podrien emergir d’altres explicacions que passarien a pensar que el jovent no té cura de la seva salut, o que no li importen les conseqüències nefastes amb què es puguin anar trobant.

A partir d’una versió dura de l’estigmatització –que afirma que les noies i els nois que consumeixen drogues coneixen molt bé els mals irreversibles associats a les drogues– es podria fins i tot pensar que totes aquestes noies i nois estarien d’acord en accelerar el final de la seva mort, de forma ben conscient, en una mena d’acord col·lectiu que invitaria a un suïcidi lent, però també massiu. Però aquesta versió dura topa, també, amb les dades. Segons dades quantitatives de l’Institut Nacional d’Estadística (INE, 2014), l’any 2012, 7,6 persones de cada 100.000 (el 0,0076 % de la població general) van decidir treure’s la vida a Espanya. En el cas del jovent d’entre 15 i 24 anys, el suïcidi va suposar un 13,6% del total de les defuncions aquell any. El mateix any 2012, una mitjana del 33,6% del total de les noies i nois d’entre 14 i 18 anys ja havia consumit cànnabis a Espanya (PNSD, 2013). És a dir, un baixíssim 0,0076% de la població es va suïcidar, mentre que un significatiu 33,6% del jovent està consumint drogues prohibides de la Llista I. Els nombres aquí són prou cridaners. Són de fet incommensurables. ¿Es podria

concloure doncs que el desig de consumir cànnabis per part d'una tercera part del jovent adolescent l'any 2012 no respondria a una passió de mort? I si ens estem equivocant doncs? I si respon més aviat a una passió de vida? O dit d'una altra manera, a una passió de sobirania?

En qualsevol cas, el que està clar és que hi ha aquí una mena de desajust entre les dades amb què comptem i les premisses bàsiques del paradigma abstencionista, i així ho evidencien també en les discussions dels grups focals els nois i les noies entrevistades. Sembla que part del jovent, per una banda, i les oficines institucionals de drogues, per una altra, presenten grans diferències quant a la seva percepció de risc lligada a les connexions amb drogues. En aquest sentit, les nostres dades qualitatives són consistents amb les d'altres treballs qualitius que també indiquen l'existència de diferències significatives entre els models *polítics* i *professionals* dominants de prevenció, per un costat, i els models culturals *populars* de construcció de riscos en els consums de drogues entre la gent jove (Agar, 1985; France, 2000; Duff, 2003; Kelly, 2005; Hunt et al., 2007). Les nostres dades qualitatives també són consistents amb les d'altres treballs recents (Demant i Ravn, 2010; Daniulaityte, Falck i Carlson, 2012), en indicar que la percepció de risc en els usos de drogues està basada en una combinació de criteris construïts de forma autoreferencial dins dels grups, més que no pas en un sol aspecte lligat al risc invariable de cada acció. Aquests criteris es combinen, i contenen en la seva definició components propis de la identitat de les persones, dels grups i dels altres actants que formen part d'un assemblatge de drogues.

D'acord, queda clar que les dades quantitatives i qualitatives indiquen que el conjunt de les estratègies d'intervenció desplegades (dissuasió, negació i estigmatització) no obtenen sobre el jovent els efectes desitjats. Arribats en aquest punt, resulta altament pertinent preguntar-se quins són aleshores els efectes de cadascuna d'aquestes estratègies.

5.7.2. Dissuasió: percepció de descriminalització

Comencem per analitzar què n'opina el jovent de les estratègies de dissuasió penal i administrativa que les institucions despleguen per fer desistir el jovent d'establir cap mena de contacte amb qualsevol mena de drogues. La qüestió és cabdal atès que, la primera de les estratègies dels missatges institucionals sobre drogues se centra en –recordem-ho– apel·lar a la por davant de les possibles conseqüències penals i/o administratives a què el jovent s'exposa si participa en assemblatges de drogues. La qüestió és més rellevant si tenim en compte que aquesta estratègia de la por es fonamenta sobre un marc legal i normatiu que, efectivament, projecta severos càstigs penals i/o administratius sobre el jovent que mantingui

relacions amb drogues. És que les sancions directes no funcionen? És que la població jove no té por dels diversos dispositius de penalització a què s'exposen? O potser és que la percepció és una altra?

L'augment i enduriment progressiu de les sancions administratives i penals és un fet, a Espanya i a molts altres països. La ja citada *Llei mordassa* –així com les lleis que l'han anat precedint– és també un actant –també es performa concretament com un *missatge institucional* de caire amenaçador– que interactua en els assemblatges de drogues. I és en aquest punt que emergeix una qüestió aparentment contradictòria però que paga la pena analitzar en relació amb els efectes d'aquesta estratègia dissuasiva. Com hem explicat anteriorment, primer amb la *Convenció Única d'Estupefaents de 1961*, i després amb el *Conveni sobre substàncies psicotròpiques de 1971*, les mesures legislatives de tipus dissuasiu suposen un gir global important en les polítiques governamentals globals, significat l'inici d'una persecució jurídica i policial sobre les persones que decideixen consumir alguna de les substàncies incloses en la Llista I, i com a punt culminant de la implantació d'un model regulador de caire prohibicionista a nivell internacional. Doncs bé, tot i que les legislacions dels diversos països –també la legislació espanyola– han tendit sovint a aguditzar la severitat de les sancions davant del procés de normalització dels consums, el jovent sovint sembla mostrar la impressió que hi ha una descriminalització *de jure* del consum de drogues (Massin, Carrieri & Roux, 2013). És com si es produís una manca de consistència entre la duresa dels dispositius de criminalització *de jure* que els governs despleguen envers els assemblatges de drogues, i l'absència d'una percepció que aquesta criminalització es doni *de facto*. Sembla que, de fet, no estiguin funcionant ni les normatives ni la comunicació de la severitat de les mateixes. Les nostres dades són consistents amb les d'alguns treballs duts a terme en països com França (Obradovic, 2010) o Nova Zelanda (Wilkins & Sweetsur, 2012) que mostren que existeix una falsa percepció que fa pensar al jovent que hi ha una descriminalització *de jure*, mentre que, en realitat, les lleis han estat desenvolupant dispositius legals i penals per a l'enduriment d'una criminalització *de facto*. Aquests enduriments legislatius s'han sentit en molts països, com també a l'Estat espanyol, on el procés de penalització de l'ús de drogues i alcohol en espai públic també s'ha accentuat progressivament, sobretot a partir de diverses ordenances municipals que han anat desplegant una gran varietat d'estratègies punitives (Martínez Oró & Conde, 2013).³⁷⁷ Aquests autors situen l'explicació d'aquestes inconsistències entre un

³⁷⁷ Tot i que la més recent i severa de les normatives aprovades fins el moment a l'Estat espanyol, la *Llei Orgànica 4/2015 de Protecció de la Seguretat Ciutadana* –coneguda com a “Llei mordassa”– no s'havia

augment de dispositius penals *de jure* i una *percepció de descriminalització de facto en el procés de normalització* del consum de drogues entre el jovent.

Des d'una perspectiva de normalització social del consum, i en línia amb el domini de la interdiscursivitat que observem en el jovent entrevistat, emergeixen aquí dues possibles explicacions. Per un costat, i com hem vist, això significaria que les percepcions del jovent no es corresponen a la realitat legal, fent prevaldre la percepció de normalització social del consum per sobre de la percepció de risc legal; per un altre costat, també implicaria que les mesures dissuasives no estan sent efectives –en un context de percepció de normalització del consum, i entre persones considerades com a no-criminals–.

Segons Scarscelli et al. (2012), els estudis al voltant dels coneixements i opinions sobre la llei (KOL –*Knowledge and Opinion about Law*– en anglès), indiquen que el judici moral és independent del coneixement legal. Això significa que hi ha comportaments que no són vistos com a crim per la llei, però que són jutjats negativament per la societat. D'altra banda, i inversament, hi ha accions que, tot i ser considerades com a il·legítimes per la llei, són observades com a admissibles per sectors de l'opinió pública (Bandini et al., 2004). El consum de drogues il·legals seria un d'aquests comportaments. Com hem vist, els relats del jovent entrevistat en els nostres grups focals s'aferrin a una normalització del consum de drogues que afecta a sectors amplis de la població juvenil. Des d'aquesta base es pot comprendre, doncs, que si les normes que prohibeixen el consum són considerades com una invasió de la privacitat i si les penalitzacions se senten injustes i massa severes, es pot produir una compromesa neutralització de l'efectivitat de les normes sancionadores (Erickson, 1993; MacCoun & Reuter, 2005; Scarscelli et al., 2012).

La qüestió és prou seriosa com per a què les oficines institucionals de drogues comencin a revisar aquesta mena d'intervencions. I és que sabem que, d'una banda, el desplegament de les polítiques de dissuasió i sanció obliga a mobilitzar grans recursos (policials, judicials, etc.) que serien molt útils per tal de controlar altres crims (robatoris, explotació i trata de persones, crims de coll blanc, etc.) que produeixen molts més danys a la salut i a la vida que els propis consums de drogues (Scarscelli et al., 2012); d'una altra banda, aquestes polítiques acaben

redactat en el moment de dur a terme les entrevistes amb el jovent que fonamenta el nostre material empíric, la tendència envers un progressiu enduriment de les sancions davant dels consums de drogues ja era creixent. Més concretament, al llarg de la dècada del 2000 es van aprovar un seguit d'ordenances municipals en diverses poblacions de Catalunya i del conjunt de l'Estat espanyol, entre elles Barcelona i Madrid, que efectivament endurien les sancions davant del consum, tinença o manipulació de drogues.

tenint un impacte negatiu en les llibertats civils de la ciutadania i encoratgen l'estigmatització i marginalització de les persones consumidores (Lloyd, 2010).

5.7.3. Negació: trencament de la confiança

Vegem a continuació quins efectes despleguen les estratègies d'intervenció centrades en la negació de les percepcions del jovent respecte a les seves connexions amb drogues. A primer cop d'ull, ateses les dades quantitatives revisades més amunt, semblaria que els missatges institucionals sobre drogues no són tinguts en consideració pel jovent, en tant que les seves pautes de consum mantenen una prevalença alta i estable en el temps. Realment el jovent no pren en consideració els principis de negació presents en els missatges institucionals? Però, això significaria que aquests missatges no tenen agència en el si dels assemblatges de drogues i, aleshores, on queda aquella agència material de què parlàvem? No eren els missatges institucionals actants amb agència pròpia en el si dels assemblatges de drogues que hem descrit? Si ho analitzem a partir de les percepcions del jovent entrevistat, a partir de les construccions de significat que emergeixen de la seva interacció amb els missatges institucionals, llavors podem començar a respondre aquestes qüestions.

Ens sumem als diversos treballs citats més amunt, que indiquen que el model prohibicionista basat en la sanció i la coerció no funciona i fins i tot podria ser contraproduent envers el seu objectiu abstencionista (Lenton, 2000; Kilmer, 2002; MacCoun & Reuter, 2005; Room et al., 2008; Scarscelli et al., 2012), atès que estaria situant una població altament normalitzada contra l'ordre genèric d'allò institucional. En aquest sentit, en una revisió de l'impacte de les lleis punitives sobre el consum de cànnabis, Lenton (2000) ja apuntava que si bé no hi ha evidències que les sancions impliquin un descens del consum, sí que n'hi ha respecte el fet que poden tenir conseqüències negatives en la vida de les persones, en tant que poden reduir la confiança en el sistema legal general.

I efectivament, com hem vist, la nostra població entrevistada sembla haver perdut la confiança en els missatges institucionals sobre drogues, bé sigui perquè s'evidencien com a esbiaixats i mostren una realitat parcial dirigida a una porció de la població –seria allò que Beck (2002) defineix com a *“recepció i transmissió selectives”*– o bé, directament, perquè aquests missatges són considerats com a premeditadament falsos i poc fiables –respondria a un procés de *“falsificació del risc”*, segons l'autor–. Les estratègies de negació desplegades pels missatges institucionals es presenten davant de les persones joves a través d'evidències més o menys clares per a elles –segons sigui el/la jove– del fet que o bé no ho diuen tot o bé són

falsos. Els relats de la població entrevistada posen de manifest la pèrdua genèrica de confiança en les institucions davant de la constatació que s'està produint una *falsedat institucional*. Emergeix aquí una dimensió ètica i axiològica contrària a la mentida i l'ocultació de dades. Com veïem en la descripció densa, la realitat que viu el jovent que consumeix drogues davant la dramàtica evidència que les institucions castiguen el consum basant-se en falsedats, provoca un rebuig envers tot allò institucional. Els relats constaten que la perplexitat dels nois i noies davant d'aquest fet els porta a construir diverses explicacions. En els casos dels joves que ja han abandonat la hipòtesi de la *recepció i transmissió selectiva*, i atribueixen directament als missatges institucionals una *falsificació del risc*, les explicacions van des de contemplar el prohibicionisme com una estratègia hipòcrita del món adult per no acceptar el jovent tal i com és, fins al desenvolupament de teories més complexes que associen els governs al tràfic il·legal de drogues i armes. Sigui com sigui, un cop el jovent rebutja taxativament tota veritat possible a partir de les fonts institucionals, el resultat és que les principals fonts de veritat vàlida i fiable se situen, finalment, en el grup d'iguals o bé en l'experiència –pròpia o aliena–.

En tot cas, i com hem vist en la descripció densa, s'entén que aquesta pèrdua de confiança deixa la població-no-consumidora, per un costat, sense arguments consistents per a justificar i defensar la seva decisió de no-consum, i la població-consumidora, per un altre costat, sense recursos sòlids per a desplegar una gestió saludable del consum. En aquest sentit, la pèrdua de confiança en els missatges institucionals, des del moment en què no es gaudeix d'accés a d'altres fonts d'informació contrastades, apareix també en alguns dels relats de les entrevistes com a una font de greu inquietud. Aquesta greu inquietud s'explicaria a través de la confrontació de dues premisses en un sil·logisme, potser simple i reduccionista, però no per això menys efectiu: si (P1) *les institucions afirmen que les drogues són sempre dolentes*, i (P2) *l'afirmació que les drogues són sempre dolentes es basa en una mentida*, aleshores (C) *les afirmacions de les institucions es basen en mentides*. O també: si (P1) *les institucions afirmen que els amics no són fiables*, i (P2) *l'afirmació que els amics no són fiables es basa en una mentida*, aleshores (C) *les afirmacions de les institucions es basen en mentides*.

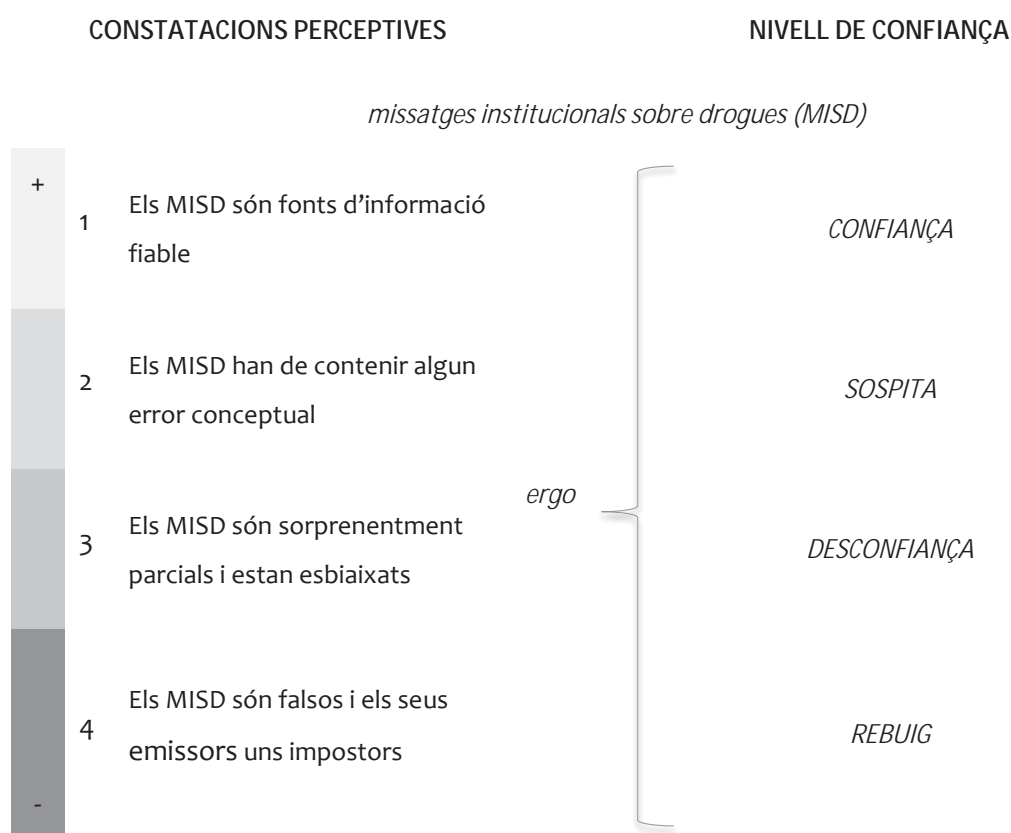
La fórmula es podria aplicar, pel cap baix, als quatre principis de negació que despleguen els missatges institucionals –vegeu apartat 4.6.3.–, i consistiria senzillament en aplicar-les al sil·logisme següent:

P1: Les institucions afirmen que XXX.

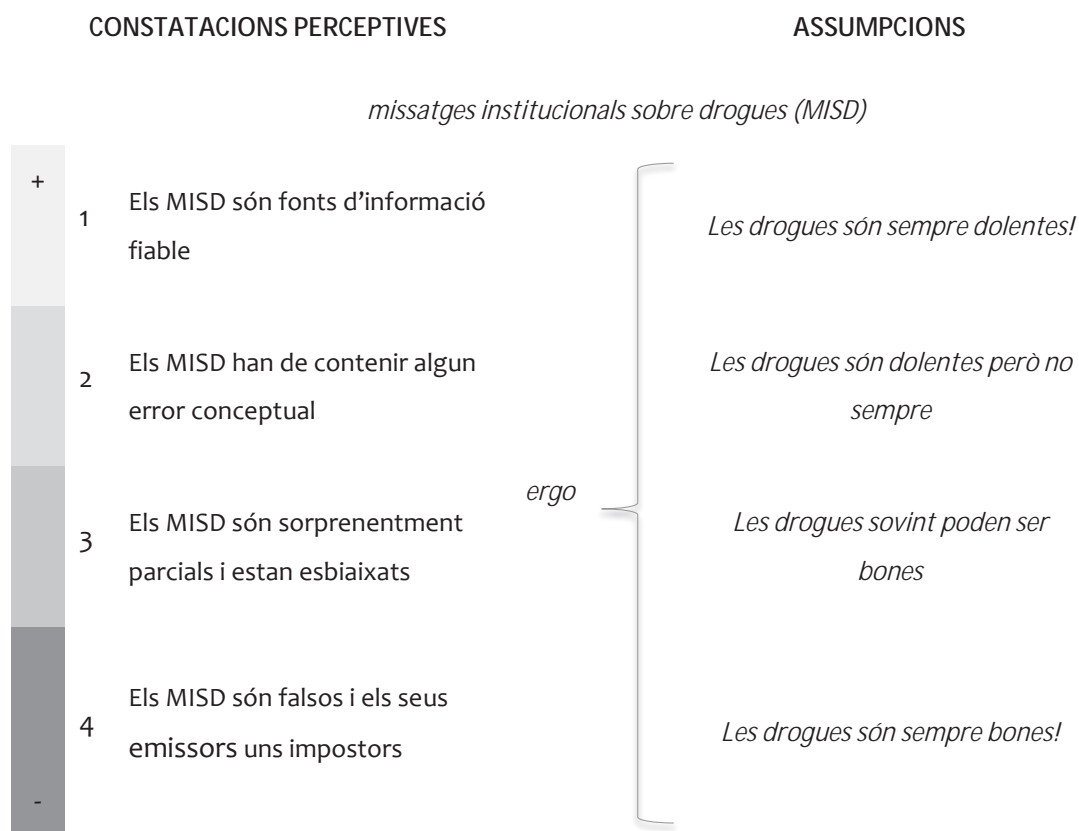
P2: L'afirmació que XXX es basa en una mentida.

C: Les afirmacions de les institucions es basen en mentides.

La triangulació del sil·logisme permet constatar la falsedat percebuda en cadascun dels principis de negació abordats pels missatges institucionals. L'efecte d'aquesta falsedat ja triangulada és, doncs, que els missatges institucionals són percebuts i resignificats com una mena d'entitats intruses i no fiables en el si dels *assemblatges de joves*, més enllà de si hi ha drogues o de si no n'hi ha. Aquest sil·logisme, a més, no es conforma de la nit al dia. És precisament la manca de consistència dels missatges institucionals amb el desenvolupament progressiu d'una experiència (aliena, per hetero-observació; o pròpia, per auto-observació), i d'un sentit d'identitat (*pharmakocyborg*) allò que consolida poc a poc aquest nefast sil·logisme. Aquí, l'agència dels missatges institucionals es veu directament afectada pel baix nivell de confiança que inspiren, i que presenta una tendència notòriament negativa: es comença amb una lleu sospita entorn a la veracitat de les premisses, la qual evoluciona cap a una creixent desconfiança, fins que espetega de ple en un rebuig frontal dels missatges institucionals i, en conseqüència, del conjunt de les institucions i de les seves diverses manifestacions en el seu conjunt. Si volguéssim esquematitzar aquest passeig des d'un nivell alt de confiança envers un nivell baix de confiança ho visualitzaríem de la següent manera:

Com veiem en els relats de l'apartat descriptiu, la pèrdua de confiança en els missatges institucionals de caire abstencionista –identificats amb el prohibicionisme i la negació de l'experiència pròpia o dels valors constituents del grup d'iguals– es viu com una font de perill que circula en els assemblatges de joves en què hi ha drogues. La transgressió, com a valor constituent de l'adolescència, actua com a oposició a una imposició i com una posada en valor de la sobirania del propi cos. En aquest cas, la qüestió s'agreuja, ja que l'oposició a la imposició del fet que “(totes) les drogues són (sempre) dolentes (per a tothom)” porta sovint a un altre aforisme no menys dogmàtic i acrític: “(totes) les drogues són (sempre) bones (per a tothom)”. La correcta gestió del consum queda doncs desplaçada i eliminada de l'agenda de la transgressió, la qual és retroalimentada per la manca de coneixements oberts i amplis sobre la qualitat dels riscos que s'estan assumint.

5.7.4. Estigmatització: inversió de les forces

Hem vist que les estratègies d'intervenció dels missatges institucionals per aconseguir l'objectiu de l'abstinència són la dissuasió, la negació i l'estigmatització. També hem vist que

els missatges institucionals es materialitzen com a actants polimorfs en els assemblatges de drogues, un monstre de diversos caps, i per tant es presenten amb diferents cares, cossos, formes i formats, humans i no-humans. Hem comprovat que, sota els ulls del jovent entrevistat, aquests agents (les diverses encarnacions o materialitzacions dels missatges institucionals) es caracteritzen per interaccionar amb ells a partir de postures que, als seus ulls, són amenaçadores (dissuasió), neguen persistentment la realitat tal i com ells la perceben (negació), i promouen la marginació de les persones i els grups que presenten diferències (estigmatització). La tercera de les estratègies d'intervenció de les institucions és, potser, la més agressiva per al jovent que eventualment consumeix alguna droga de la Llista I, en tant que pot afectar les noies i nois també quan no es connecten a cap assemblatge de drogues, en la seva vida quotidiana, com a marca social negativa que travessa totes les dimensions de la persona. Sembla que davant d'aquestes agressions el jovent també genera estratègies de resistència, però allò més interessant aquí potser sigui el fet que les noies i nois s'enfrontin a aquesta *producció d'estigma* amb les seves mateixes armes.

Els missatges institucionals són efectivament uns agents que, als ulls del jovent, ja s'han situat en l'estadi 4 de pèrdua total de confiança, i que es manifesten com a amenaçadors, marginadors i mentiders; els missatges institucionals són uns actants centrals en aquesta sociologia dels monstres, però els seus actes els posicionen sovint com als actants més monstruosos als ulls del jovent, fins i tot molt més que l'addicció per si mateixa. Entès aquest monstre de diversos caps com a un agent més dins dels *assemblatges de joves* –més enllà de la presència o no de drogues en aquests assemblatges–, comença a ser comprensible que un personatge imbuït d'aquestes característiques monstruoses sigui desplaçat i perdi gairebé tota capacitat d'agència. Els missatges institucionals, doncs, estan sempre presents en els assemblatges de drogues, però la seva agència en tant que agent manifestament amenaçador, marginador i mentider lògicament no sembla ser tinguda en gaire consideració.

I és en aquest punt que convé reflexionar si el conjunt de les forces rectores a què s'aferren els missatges institucionals en la seva relació amb els joves (dissuasió, negació i estigmatització) no suposen potser també la mateixa força que pot retroalimentar al propi jovent però en un sentit proporcionalment invers. Recordem que Goffman (1963) suggeria que les persones que es troben en situació d'estigmatització despleguen diverses estratègies de defensa, principalment l'*acovardiment defensiu* i la *fanfarroneria hostil*. Si ens parem ara a analitzar de manera relacional la nova situació plantejada, s'observa que en els missatges institucionals també s'hi detecten aquestes dues característiques a ulls del jovent: per una banda, els missatges institucionals es mostren altament amenaçadors (fanfarroneria hostil), i per una

altra, es posicionen a la defensiva (acovardiment defensiu) davant de les evidències que les seves afirmacions es basen en mentides –recordem el sil·logisme–. Aquests missatges i les institucions que els emeten són percebuts com a personatges fanfarrons i amenaçadors i que en tot moment responen a la defensiva, és a dir, atacant la normalitat percebuda com a tal; estan presents en els assembletges però no formen part del grup d'amigues i amics; i es valen d'excuses per enganyar contínuament. I és aquí on emergeix un procés d'estigmatització inversa, o dit d'una altra manera, es genera un estigma invers.

Els joves també es valen de lògiques dicotòmiques per endreçar la realitat que viuen, i tenen valors, i si situen una entitat en el pol de la falsedat, de l'amenaça, del perill, aleshores també hi poden afegir la resta d'associacions dicotòmiques *normalment* associades a aquests components, que són les que definim en associació amb els processos d'estigmatització, i que originalment són desplegades sota consigna de les diverses oficines institucionals de drogues. Vet aquí com opera un procés d'estigmatització inversa.

Imatge 28. Estigmatització inversa. Il·lustració del llibre “Allà on viuen els monstres” (Sendak, 1963). El jove monstre pharmakocyborg foragita els monstres que no li mereixen confiança: els missatges institucionals (MISD) i les oficines de drogues (OID).

Sembla que, en el si d'uns assembletges de drogues conformats per joves pharmakocyborgs decebuts amb l'engany i ofesos pels atacs, els missatges institucionals no presenten ja una capacitat d'agència significativa. Davant d'aquesta situació emergeix, també, una versió tova i una versió dura de l'estigmatització inversa entre institucions i jovent. Segons la versió tova de l'estigmatització inversa, els missatges institucionals han perdut ja tota força de fiabilitat i, amb ells, el conjunt de les institucions, i per tant el millor que es pot fer és no escoltar-los ni tenir-los en consideració. Finalment, sembla que el millor que es pot fer amb un fanfarró hostil

és ignorar-lo, oi? Deixar-lo de banda, i no fer gaire cas de les seves poca-soltades. Sembla que això és el que fa una part dels nois i de les noies entrevistades, especialment les qui es troben en assemblees on es produeixen consums de drogues, i més enllà de si la pròpia persona en consumeix o no. Segons aquesta versió tova, els missatges institucionals són sempre allà, com a soldats abnegats però sense gran capacitat de discerniment, i el millor que es pot fer és desconfiar-ne i evitar-los en la mesura del possible, de la mateixa manera que cal fer-ho amb d'altres agents secundaris que formen part dels assemblees de drogues, com els nois borratxos que assetgen les noies del grup en els locals d'oci nocturn (els “babosos”) o com els guardes de seguretat que puguin mostrar trets violents (els “segurates”). No s'hi percep gran diferència. Els missatges institucionals esdevenen soroll en l'ambient, són com una mosqueta molesta que bat les seves petites ales per sortir de l'habitació, mentre va fent cops de cap contra un vidre invisible, massa transparent per a ella. Els missatges institucionals perden la seva qualitat d'agents rellevants, i són senzillament arraconats i desconnectats de l'assemblea.

D'altra banda, trobem una versió dura de l'estigmatització inversa. El que aquí succeeix és que en tant que els missatges institucionals són considerats només com a soldats, cal cercar els autèntics *culpables* de tanta mentida i de tanta agressivitat; és així com la mirada passa a centrar-se directament en els comandaments generals que dirigeixen els missatges institucionals sobre drogues (els MISD), els quals, tot i trobar-se realment situats en els quaters generals de les oficines institucionals de drogues (les OID), s'identifiquen directament amb el conjunt de les institucions. Són elles –les institucions en el seu conjunt– les qui alberguen ara la morada essencial del *mal ontològic*. I vet aquí les qualitats de l'estigma ara invertides; els joves culpabilitzen dels seus problemes les institucions, i les defenestren. Aquesta versió dura es presenta amb un seguit d'implicacions força inquietants. Una primera implicació és que, a ulls del jovent, en tant que les institucions saben que les drogues no són sempre dolentes, i en tant que saben que això es basa en una mentida, i en tant que es mostren agressives i amenaçadores amb les noies i els nois, les institucions són culpables del *mal* que exerceixen. Les institucions emergeixen ja no com a entitats poc fiables, sinó com a entitats que s'han posicionat en un pol d'enemistat amb el jovent. El *mal ontològic* té ara un nou destí: es desplaça des de les drogues a les institucions. En aquest sentit, tot el mal que pugui arribar a les institucions serà doncs just, perquè s'han constituït com a nocives i enemigues. I com ja hem vist, una segona implicació d'aquesta versió dura de l'estigmatització inversa serà que, en tant que l'afirmació “(totes) les drogues són (sempre) dolentes (per a tothom)” emergeix com a premissa-de-veritat, i en tant que s'entén que les institucions són

entitats mentideres, la premissa-de-veritat inversa, la que semblaria que les institucions s'esforcen per negar, només pot ser una: “(totes) les drogues són (sempre) bones (per a tothom)”. Les implicacions en termes de gestió del consum que es puguin derivar d'aquesta premissa no presenten, en cap cas, bons auguris de cara a la promoció de la salut de les noies i nois que acceptin, acríticament, aquesta nova veritat.³⁷⁸

Desinstitucionalització juvenil

La cosa s'ha complicat més del que semblava. Si inicialment tot feia pensar que les estratègies d'intervenció de les oficines de drogues havien fracassat, el que s'observa en l'anàlisi del nostre treball qualitatiu és que l'impacte dels missatges institucionals sobre drogues pot ser molt més profund encara. I és que els efectes imprevistos de l'acció institucional poden estar sent, a més de no desitjats, també força indesitjables: les polítiques de drogues institucionals estan desplegant dispositius d'intervenció que generen notoris efectes de *desinstitucionalització juvenil*. Els nois i les noies adolescents no només es troben, es connecten i interactuen entre ells i amb altres agents en assemblees de drogues, sinó que totes aquestes connexions també les estableixen en molts altres assemblees en què no hi ha drogues. El drama emergeix quan la desafecció es produeix envers el conjunt de dispositius institucionals amb què el jovent es relaciona (recursos sanitaris, recursos educatius, recursos esportius, etc.). La pèrdua de confiança i proximitat envers el conjunt d'aquests recursos i envers el conjunt de missatges i dispositius institucionals no és cap bona notícia des d'una mirada pedagògica. L'acceptació acrítica de premisses que resen que “totes les drogues són sempre bones per a tothom” (sense adverbis elidits), tampoc és per descomptat una bona notícia des d'una mirada de promoció de la salut.

³⁷⁸ Alguns i algunes professionals expertes en prevenció en matèria de drogues i adolescència ja fa uns anys que s'han adonat d'aquesta dramàtica situació. Bernabeu & Sedó (2013), ja adverteixen que la prudència és un dels principis bàsics a aplicar en els entorns educatius sempre que s'abordi qüestions que impliquin la relació entre jovent i drogues. En aquest sentit, volem recordar aquí una de les tècniques pedagògiques del segon dels autors citats, en Carles Sedó –un dels més reconeguts i influents professionals catalans en aquesta matèria en el conjunt de l'Estat espanyol–, qui sovint comença alguns tallers amb mares i pares plantejant-los-hi una senzilla qüestió que vindria a dir: “És evident que quan apareix el moment de xerrar de drogues en l'àmbit familiar, si els hi dieu als vostres fills i filles que les drogues són sempre dolentes, el que ells entendran és que s'han de fer una ratlla de dos pams. S'entén?” (recreació pròpia). S'aprecia aquí una acció pedagògica centrada en desvetllar irònicament la versió dura de l'estigma invers, per tal de començar a iniciar la seva desactivació i a activar altres connexions més positives i constructives amb el jovent, basades en relacions de confiança.

5.8. L'aliança extitucional

Davant dels efectes de desinstitucionalització que es deriven de les estratègies d'intervenció en matèria de drogues, i que afecten una part del jovent que es considera a si mateix com a normalitzat i no-criminal, així com a víctima dels atacs institucionals, en el present apartat ens centrarem en l'anàlisi de noves forces i relacions que apareixen en escena, i que ofereixen sortides a l'embolic en què les institucions s'han vist enredades. I és que com hem vist, hi ha noies i nois que semblen estar expulsant dels seus assembletges els missatges institucionals sobre drogues i, amb ells, tot allò que pugui ser sospitós d'institucional. I si les institucions perden credibilitat en els assembletges de drogues, ¿quines opcions i estratègies educatives resten aleshores operatives per al conjunt de professionals –i d'altres entramats de persones adultes– que es connecten amb institucions, però que no desisteixen en els seus intents d'aportar coneixements a les persones joves sobre com gestionar la salut del seu cos?

5.8.1. Model de reducció de riscos

Les noies i nois entrevistats ens expliquen, en aquest sentit, que efectivament s'han anat trobant amb un seguit de dispositius informatius (persones joves d'organitzacions del tercer sector, laboratoris mòbils d'anàlisi de substàncies, fulletons informatius, dispositius d'higienització del consum...) en diferents espais (locals d'oci nocturn, festivals, raves... però també en escoles, esplais, punts d'informació juvenil...). Es tracta dels missatges coneguts com a propis del *model de reducció de riscos (RdR)*, promoguts directament per diferents organitzacions del tercer sector i finançades també per les institucions públiques. El jovent entrevistat explica que es troba davant d'una nova i desconcertant tipologia de missatges sobre drogues; aquests missatges presenten algunes característiques molt interessants de cara al jovent: es presenten amb un aire de neutralitat; eliminen el component de judici moral i l'estigma propi dels missatges institucionals tradicionals; renuncien a dissuadir el jovent de consumir en qualsevol circumstància; no neguen les seves experiències ni les seves percepcions; s'expressen amb els signes i símbols propis dels assembletges de joves i drogues; presenten complicitats molt directes amb les cultures juvenils de consum; contradiuen les falsedats atribuïdes als missatges sobre drogues emesos des de l'ordre institucional més tradicional; i a més –molt important– aporten informacions útils i amb un notable component pràctic. I tot plegat, tanmateix, porta unes signatures, uns logos, i sembla que els missatges es distribueixen en espais d'oci nocturn amb la complicitat dels *cyborgcops*, i també dels

cyborgsegurates, essent evident que cap d'aquests agents no fa res per deturar-los; per tant, sota la percepció juvenil, tot plegat ha d'estar d'una manera o altra lligat a allò institucional. Certament, el jovent entrevistat mostra un recel inicial a aquesta nova tipologia de missatges les primeres vegades que hi entren en contacte. I emergeix la pregunta clau: qui hi ha al darrera de tot això? El jovent que ha iniciat el seu camí d'estigmatització inversa amb les institucions, així com aquell que ja s'hi ha instal·lat definitivament, té motius per recelar, atès que efectivament, darrera de tot hi ha, també, tot i que amagat en una segona línia, les institucions. I com pot ser això?

Doncs sembla que les institucions, i més concretament les oficines de drogues governamentals, no són gens alienes al fracàs de les polítiques essencialistes de drogues, ni tampoc al procés de creixent desafecció institucional que afecta el jovent. Efectivament, les institucions sí que són conscients del fracàs de les estratègies d'intervenció desplegades sota el paraigües del paradigma abstencionista i en consistència amb el model prohibicionista. I és en aquest punt que des de les seves oficines de drogues s'ha decidit obrir la seva mirada envers d'altres models d'intervenció, fonamentats en nous paradigmes que es fonamenten en premisses ben diferenciades de les sostingudes tradicionalment. Les dades de dispositius com l'ESTUDES, entre d'altres, han permès a les oficines de drogues determinar que les estratègies d'intervenció desplegades (dissuasió, negació i estigmatització) no funcionen com es desitjaria. Aquesta constatació sostinguda pel pes de les dades longitudinals al llarg dels darrers anys implica una altra constatació: la premissa que resa que “*(totes) les drogues són (sempre) dolentes (per a tothom)*” ha de ser equívoca.

Aquesta qüestió és prou clara ja a la dècada del 1990 per part d'algunes de les institucions que disposen d'oficines de drogues, quan el centre de la problematització institucional es desplaça des d'entorns marginalitzats vinculats a l'heroïna, envers entorns generalistes ocupats per una població molt normalitzada socialment. En el trànsit de la dècada de 1980 a 1990, i a mesura que el consum d'heroïna baixava i s'oferia un tracte més digne a les persones que la consumien, el consum de cocaïna anava augmentant. Simultàniament, el consum recreatiu de drogues, lligat a espais d'oci nocturn, es va conformar com a un problema social, on l'alcohol passava a ocupar una centralitat i el policonsum de diverses substàncies esdevenia una pràctica més i més estesa. És així com comencen a cercar fora dels seus propis intramurs per tal de trobar nous plantejaments, noves solucions... i noves aliances. Arribats doncs als darrers respers del segle passat, algunes d'aquestes institucions comencen a oferir suport (principalment financer, però també tècnic) a un conjunt d'associacions sense afany de lucre que han abandonat el paradigma abstencionista, i que despleguen estratègies de *reducció de*

riscos (RdR) dirigides a poblacions juvenils que es consideren normalitzades i no-criminals. Tot i que les experiències de reducció de danys ja apareixen a Catalunya a la segona meitat de la dècada del 1970, aquestes estan aleshores centrades en l'atenció a les persones que ja presenten consums continuats d'heroïna. L'any 1997, tanmateix, suposa una fita quant a l'assumpció d'aquesta nova perspectiva per part de les institucions catalanes i espanyoles. Aquest any, l'oficina de drogues del govern català (la Subdirecció General de Drogodependències –SGD–), comença a finançar el projecte Energy Control, impulsat per l'Associació Salut i Benestar. Aquest projecte suposa el primer que treballa a partir del model de reducció de riscos en entorns en què s'hi consumeixen drogues, que es dirigeix a la població juvenil normalitzada del conjunt de Catalunya, i que no presenta necessàriament consums problemàtics. Poc després de la seva fundació a Barcelona, el projecte s'estén a d'altres territoris de l'Estat espanyol, i comença a ser finançat també amb fons propis de la seva oficina de drogues, el PNSD. Ho veurem amb més aprofundiment més endavant en aquest apartat.

Aquest gir envers una població juvenil més normalitzada es produeix davant del buit existent en aquell moment per trobar estratègies de vinculació i participació de persones amb consums diferents als del patró representat per les persones consumidores de drogues per via endovenosa, o bé per les persones definides com a alcohòliques. Amb aquests col·lectius, sovint molt marginalitzats, ja s'hi treballava des de perspectives allunyades del paradigma abstencionista, especialment des del *model de reducció de danys (RDD)*.³⁷⁹ Els principis que fonamenten la RdR (reducció de riscos) són els mateixos que els de la RDD (reducció de danys), però estarien dirigits a una població que de manera majoritària no manté un consum problemàtic de drogues, que desitja mantenir aquest consum i que pot o no estar preocupada pels potencials riscos associats (Parés & Bouso, 2015). Sembla, doncs, que la diferència entre la RdR i la RDD no rauria tant en la seva mirada ni en la seva filosofia de treball, sinó en els contextos i els col·lectius amb qui es treballa, i tindria a veure amb un progressiu abandonament de la marginalitat (Martínez Oró & Pallarés, 2013). Amb tot, la línia que separa la distinció entre una opció i l'altra sembla no ser prou clara entre la comunitat professional i acadèmica, i sovint es fa servir RdR en contextos que podrien semblar de RDD; és en aquest sentit que trobem també algun treball recent molt complet i interessant que parla de la reducció de riscos precisament entre persones injectores de drogues (Adán Ibáñez & Cura, 2013).

³⁷⁹ Vegeu l'apartat 2.1.4. del Capítol 2 (marc teòric) per a més informació sobre aquesta qüestió.

Aquestes estratègies apunten a treballar només amb les considerades com a *poblacions de risc* –noies i nois consumidors de drogues recreatives–, i la seva acció se circumscriu sobretot als espais i moments en què es produeixen els consums –espais festius i d’oci nocturn–. Amb tot, un cop iniciada l’acció en aquests espais i moments més propicis per al consum, el model s’ha anat estenent progressivament a d’altres entorns més institucionals, com instituts i centres sanitaris.

Així, fins el moment, les oficines de drogues governamentals –com per exemple el PNSD– havien desplegat polítiques essencialistes de drogues per mitjà de tres estratègies d’intervenció (dissuasió, negació i estigmatització), en línia amb un model prohibicionista i un paradigma abstencionista; i tanmateix, en un moment donat –sense deixar d’invertir en cap cas grans recursos en les polítiques citades– comencen a donar suport a una nova estratègia, de forma paral·lela i gairebé subreptícia. Aquesta estratègia passa per impulsar projectes autònoms d’associacions del tercer sector que renunciïn a la implementació de les estratègies abstencionistes i aposten per un model de *reducció de riscos* (RdR); aquest model és aliè a la principal línia institucional fonamentada en les polítiques essencialistes de drogues, i sovint sembla que sigui fins i tot contrari a les mateixes. Assistim doncs a l’emergència d’una aparent interdiscursivitat institucional; i és que semblaria que les institucions estan donant suport a missatges aparentment contradictoris entre ells (*abstencionisme* i *RdR*). D’entrada, a més, també sembla que aquesta nova aposta es fa lluny dels focus de l’opinió pública, de manera que no transcendeixi fàcilment que els governs estan fomentant la criminalització del consum de drogues per una banda, i encoratjant un model de gestió del consum que suposa una *descriminalització de facto* de les drogues, per una altra.

En qualsevol cas, sota una perspectiva institucional, i tot i les aparences, l’aposta per dues estratègies d’intervenció diferenciada no és casual ni arbitrària. Ans al contrari, aquí no hi ha cap mena de contracció; es tracta tan sols d’una diversificació estratègica de les intervencions, que passa per experimentar amb nous models que permetin assolir la missió última de les institucions: la intervenció pública.

Durant la segona meitat de la dècada dels 90, assistim doncs a l’emergència d’una nova manera de fer intervenció en matèria de drogues, que es va desenvolupant de forma paral·lela a les intervencions tradicionals centrades en el model prohibicionista. En tant que l’acció institucional no està funcionant, la nova política és delegada en nous agents, que s’acoblen a les pròpies institucions d’una manera innovadora i desconeguda fins el moment, i a través d’un procés que anomenarem *extitucionalització*.

5.8.2. Extitucionalització de les oficines i dels missatges

La noció d'*extitució* és àmpliament desenvolupada per Miquel Domènech i Francisco Javier Tirado, conjuntament amb d'altres autores i autors, al llarg dels darrers anys (Domènech & Tirado, 1997; Tirado & Domènech, 1998, 2001, 2013; Domènech, Tirado, Traveset & Vitores, 1999; Tirado & Mora, 2006). Per tal d'explicar què és una *extitució*, aquests autors (Tirado & Domènech, 2001) reprenen algunes nocions d'autors diversos.

Una extitució seria una xarxa sense interioritat ni exterioritat (Latour, 1997). Extitucions i xarxes no tenen ni «dins» ni «fora», són tan sols límits dinàmics, conformats per elements que poden connectar-s'hi o no. Una extitució és una superfície que costa molt de geometritzar, i que més aviat respon a una amalgama de connexions i associacions canviants. La seva matèria són les posicions, les proximitats, les distàncies, adherències o acumulacions de relacions (Serres, 1994). Com es pot observar, la noció d'*extitució*, així compresa, conté també reminiscències de les nocions d'*assemblatge* (en tant que entramat dinàmic de relacions) i de *rizoma* (en tant que organisme viu sense centralitat), formulades per Deleuze & Guattari (1980; 1977). Una diferència primordial entre la institució i la extitució és que mentre que la primera és un dispositiu de control que combat el nomadisme (Foucault, 1975), la segona es caracteritza per potenciar el moviment i el desplaçament. El control institucional centrat en el tancament i la reclusió dóna pas a un control extitucional continu i obert que permet que el moviment deixi de ser un problema.

En aquest sentit, un *procés d'extitucionalització* es podria descriure com aquell que desencadena una inversió de les forces centrípetes –que recorren els intramurs de les institucions– en forces centrífugues –que llancen cap a l'exterior precisament tothom qui les habitava–. D'alguna manera, en un procés així, tots aquells agents que fins el moment operaven reclosos en el si de les estructures funcionals (socials, materials i semiòtiques) de la institució són llançats cap a l'exterior, per tal que es puguin connectar amb altres entitats situades més enfora. Creiem que les nocions d'*extitució* i *procés d'extitucionalització* són molt pertinents per tal d'explicar les transformacions que estan sofrint les oficines de drogues i els missatges de drogues, així com les noves relacions que s'estan construint amb els diversos agents dels assemblatges de drogues. A continuació, i per tal d'explicar com opera el procés d'extitucionalització de les institucions en la intervenció pública en matèria de drogues, ens disposem a presentar un seguit de nous agents i noves relacions.

Deturem-nos doncs un instant per analitzar les ja esmentades organitzacions de RdR. Ens trobem aquí amb un conjunt de grups organitzats que operen també com a *assemblatges etno-*

epistèmics (Irwin & Michael, 2003) i que es configuren per tant com a *oficines de drogues* (Keane, 2003; Chen, 2011), però sense l'element institucional entès com el veníem entenent fins el moment. Ens trobem amb una nova tipologia d'oficines de drogues, les quals emergeixen en la nostra sociologia de les associacions com un nou monstre que també presenta diversos caps, un nou actant en els assemblatges de drogues. Però vegem amb més detall qui són aquests nous agents extitucionals i de quina manera opera l'extitucionalització de les polítiques de drogues.

A Catalunya, que és l'espai sociogeogràfic en el qual s'han desenvolupat les entrevistes del present treball, hi ha diversos grups de reducció de riscos (RdR), gestionats per organitzacions no governamentals (ONG), i finançats per les institucions públiques (vegeu imatge 29). Els grups de RdR més rellevants que actuen a Catalunya són potser Energy Control,³⁸⁰ i Som.nit.³⁸¹ Aquests grups han estat finançats i protegits per la principal *oficina de drogues* de l'Estat espanyol, com el ja citat PNSD, que fins ara havia ocupat un espai protagonista en la

Imatge 29. Finançaent institucional de la RdR. Il·lustració en contraportada del fulletó "Setas, los psilocibes" (Energy Control, 2004). A la darrera de les pàgines del fulletó s'hi pot apreciar de forma ben discreta que es tracta d'uns materials elaborats per l'equip del projecte Energy Control, el qual està gestionat per l'entitat ABD. També s'hi informa que els materials han estat finançats pel PNSD (govern espanyol), amb la col·laboració de la SGD (govern català), així com d'altres oficines de drogues referents, com SPOTT (Diputació de Barcelona) i l'ASP (Ajuntament de Barcelona).

producció de missatges institucionals sobre drogues. El PNSD ha emergit en el present treball com a una oficina de drogues primordial, però convé ara, en el present apartat, fer també una menció a l'oficina de drogues pròpia del govern de Catalunya, la Subdirecció General de Drogodependències (SGD). En les darreres dues dècades, la SGD ha emergit com a un agent institucional de pes en el creixent procés d'extitucionalització de les polítiques de drogues en l'àmbit territorial català, donant suport a un munt d'iniciatives de RdR gestionades per agents no governamentals, i traspasant competències institucionals a oficines situades fora dels murs

³⁸⁰ Energy Control és un projecte de l'organització no governamental ABD (Associació Benestar i Desenvolupament). El seu àmbit d'actuació abasta l'Estat espanyol i té delegacions a Catalunya, Madrid, Illes Balears i Andalusia. A: www.energycontrol.org

³⁸¹ Som.Nit és un "projecte d'informació, prevenció i reducció de riscos en el consum de drogues adreçat a joves" de la Creu Roja Espanyola. A: www.somnit.org

de les institucions tradicionals. Es pot dir, doncs, que les oficines institucionals de drogues que hem estat veient fins ara s'han extitucionalitzat.

Però més enllà dels citats grups pioners, en els darrers anys també han sorgit altres grups de RdR impulsats per institucions locals i ajuntaments de ciutats mitjanes, com Reus³⁸² o Tarragona,³⁸³ i que s'han anat consolidant prou ràpidament en el seu territori. De fet, al llarg dels darrers anys, i en l'espai socioterritorial català, sembla que estem assistint a una explosió d'aquestes iniciatives gestionades des de tota mena de municipis, grans i petits, fins i tot directament des de municipis petits amb pocs recursos propis però que opten per mancomunar les seves accions. Aquestes iniciatives prenen ara noms prou suggeridors, com *Àngels de Nit*³⁸⁴ o C17.³⁸⁵ Així mateix, apareixen nous agents institucionals que augmenten l'aposta per la RdR, com la Diputació de Barcelona, que ho fa per mitjà de la seva pròpia oficina de drogues: SPOTT.³⁸⁶ El procés d'extitucionalització a què s'està sotmetent les polítiques institucionals de drogues poc a poc està colonitzant nous espais i nous àmbits, com també les institucions educatives.³⁸⁷

Els nois i les noies entrevistats per al present treball s'havien trobat amb informacions dels primers dos grups de RdR citats, Energy Control i Som.Nit, que són els pioners en el citat espai sociogeogràfic català. Fixem-nos ara en les accions del grup més veterà de tots, i que per a una part important del jovent entrevistat és l'oficina de drogues de referència a Catalunya quant al seu caràcter extitucional: Energy Control (EC). Aquest grup es constitueix l'any 1997, s'organitza com a projecte d'una associació del tercer sector que opera a nivell de l'Estat espanyol, i es presenta en societat afirmant el següent:

³⁸² Arsu Festa és un projecte impulsat des del Servei de Drogodependències de l'Hospital Universitari Sant Joan, i des del Pla d'accions sobre drogues de la ciutat de Reus. A: www.festa.arsu.es

³⁸³ L'Ajuntament de Tarragona, en col·laboració amb la SGD de la Generalitat de Catalunya, impulsa el projecte *Komando NitsQ*.

³⁸⁴ "Àngels de Nit" és un projecte liderat per l'Oficina jove del Bages (Ajuntament de Manresa- Consell Comarcal del Bages) i plenament vinculat a les Taules de Nits Q (Nits de Qualitat), finançades per SGD del govern català, i està gestionada per un grup de joves del mòdul d'animació sociocultural de l'Institut Guillem Catà.

³⁸⁵ El Pla de Prevenció de Drogues i Promoció de la Salut C17 "és un programa supramunicipal format pels municipis de l'Ametlla del Vallès, el Figaró-Montmany, Les Franqueses del Vallès, La Garriga i el Tagamanent i compta amb el suport de la Diputació de Barcelona". A: www.c17.cat

³⁸⁶ El Centre SPOTT es va constituir l'any 1981 com el primer servei públic i d'assistència, tractament i prevenció comunitària per a persones drogodependents de tot l'Estat espanyol. A dia d'avui, s'erigeix com a la flamant oficina de drogues de la Diputació de Barcelona. A: www.diba.cat/web/benestar/spott/spott

³⁸⁷ Per exemple, diverses universitats d'àmbit ibèric (U. Vic, U. València, U. Complutense de Madrid, la Salle, U. Lleida, U. Barcelona, U. Jaume I, U. Rovira i Virgili, U. Pompeu Fabra, i U. Girona) estan promovent el projecte "*En plenes facultats*" –EPF–, gestionat per la Fundació Salut i Comunitat i cofinançat per diverses administracions públiques. A: www.enplenasfacultades.org

“Som un col·lectiu de persones que, consumidores o no, ens sentim preocupades per l'ús de drogues que es dona en els espais de festa i en la societat. Desenvolupem estratègies de Gestió de Plaers i Riscos, oferint informació, assessorament i formació sobre drogues per tal de disminuir els riscos del seu consum.” (Energy Control, 2015)³⁸⁸

Tal i com ens expliquen, Energy Control està compost de joves que provenen dels espais de festa, i que sovint també formen part de diversos assemblatges de drogues –“consumidors o no”–. En una gran part es conforma de persones joves voluntàries, en alguns casos activistes, sovint consumidores declarades, que coneixen els codis semiòtics dels assemblatges de drogues; en tant que activistes i voluntàries, entren i surten de l'organització, que deixa de tenir uns límits clars entre allò intern i allò extern.

De la mateixa manera que vèiem anteriorment amb les oficines de drogues situades en els intramurs de les institucions, els grups de reducció de riscos (RdR), com Energy Control, són també *oficines de drogues*, en tant que organitzen i produeixen polítiques i missatges de drogues, i en tant que s'alimenten contínuament de components no-humans, com són les estadístiques o els estudis qualitius sobre drogues. Els grups de RdR actuen, però, en forma d'*extitucions*, en tant que operen com a xarxes sense interioritat ni exterioritat (Latour, 1997) i no tenen un “dins” i un “fora” clarament determinat; és a dir, la frontera entre *jove-que-es-connecta-amb-drogues* i *professional-que-aporta-informacions-útils* es dilueix, esdevé difusa, així com el propi llenguatge, els codis semiòtics, i fins i tot els valors lligats al si dels entorns de consum. És per això que parlem, doncs, d'*oficines extitucionalitzades de drogues*, les quals s'acompanyen del darrer dels monstres que presentem en aquest relat de bestiaris, i que es configura en els missatges sobre drogues que es produeixen des d'aquestes noves oficines, els *missatges extitucionals sobre drogues* (MESD).

Ens trobem davant d'una nova tipologia de missatges que presenten una naturalesa molt diferent als vistos fins el moment. Aquests missatges encara tenen al darrere les institucions, però es produeixen ja en un context d'extitucionalització que incorpora en la seva definició la veu i la perspectiva d'agents nous, externs, que poden fins i tot pertànyer a les cultures de consum intervingudes. En fer aquest pas, les institucions que promouen i financen els nous missatges de drogues s'extitucionalitzen, però no deixen d'existir en tant que institucions. Senzillament muten. D'alguna manera estaríem parlant d'institucions extitucionalitzades. Els missatges que emergeixen en aquest nou entramat d'actants amb agència en la definició dels

³⁸⁸ A: <http://energycontrol.org/energy-control/quienes-somos.html> [Consultat el 7 de juny de 2015]

mateixos és el que anomenarem missatges extitucionals. Aquests missatges, un cop ja extitucionalitzats, es presenten al jovent entrevistat amb unes noves qualitats que eren fins el moment desconegudes en els encontres amb els missatges institucionals tradicionals i que responen, també, a noves estratègies d'intervenció. Vegem-ho.

5.8.3. Principis d'intervenció dels entramats extitucionals

En els relats de la descripció densa del present treball, el jovent que entra en contacte amb els missatges de drogues que es generen en el si d'entramats extitucionalitzats, afirma que s'hi poden projectar característiques noves que no trobaven en els missatges institucionals tradicionals –ni en les seves figures tècniques tradicionals–, com són *proximitat, profunditat i rellevància*. Aquestes característiques emergeixen a partir de la nova configuració de forces que s'estableix entre les institucions ja extitucionalitzades i la resta d'agents del nou tram de relacions, que passen a formar –també– part del nou entramat extitucional. És en aquest sentit que parlem de tres principis d'intervenció pròpies dels missatges extitucionalitzats de drogues i de les seves diverses oficines de reducció de riscos. Vegem-ho breument en forma d'exemples.

1. Proximitat

Estratègies d'intervenció dels entramats extitucionals de drogues	
<i>Proximitat</i>	Els missatges són presentats a través de codis lingüístics i semiòtics compartits, i per mitjà de persones del propi grup de referència. La proximitat entre els continguts dels missatges i els continguts de les experiències juvenils aporta als primers un sentit d'objectivitat o realisme.

En primer lloc, observem els missatges extitucionals que arriben en forma de fulletons informatius. Sembla que es tracta de missatges que aparentment ja no presenten les drogues com a quelcom intrínsecament dolent sinó que, altrament, s'hi acosten a partir del seu atractiu, i alhora es presenten amb un aire de complicitat amb el jovent que està familiaritzat amb el consum de drogues.

A la imatge 30 s’hi mostra uns psicocibes, que es tracta dels fongs psicoactius potser més coneguts i populars.³⁸⁹ La imatge presenta, en un atractiu i senzill disseny, un joc visual amb complicitats semiòtiques de figura–fons que pot resultar molt suggeridor a les persones qui hagin consumit aquests fongs en alguna ocasió. Sembla que aquests fulletons aporten diverses informacions sobre les diferents drogues a partir de codis semiòtics i de referència propis dels assemblatges de drogues, i sense entrar a jutjar si són bones o dolentes *per se*.

Imatge 30. Proximitat de les informacions (1). Il·lustració del fulletó “Setas” (Energy Control, 2004)

Imatge 31. Proximitat de les informacions (2). Il·lustració en portada del fulletó “Cocaína”. (Energy Control, 2008)

A més, sembla que els missatges extitucionals vénen plens de complicitats envers la semiòtica pròpia dels assemblatges de drogues i joves. La imatge 31 mostra un exemple d’un fulletó que, en aquest cas, es vincula concretament amb els assemblatges de cocaïna. Per començar, és explícit en allò que aborda, la cocaïna; però a més, té la forma d’un CD, que durant lustres s’ha configurat com a un dispositiu molt comú en tant que plataforma base per al consum d’aquesta substància;³⁹⁰ així mateix, hi ha un codi de barres inscrit a sobre de la paraula cocaïna, suggerint tal vegada, o més aviat, un codi de ratlles.

³⁸⁹ Recordem que tot i tractar-se d’un tipus de fong que ha estat consumit des de fa milers d’anys en diverses cultures i indrets, el seu principi actiu –la psilocibina– va ser inclòs en la Llista I de les drogues prohibides.

³⁹⁰ Aquest fulletó es va editar l’any 2008, i es podria dir que ben aviat podria quedar obsolet en relació amb els elements semiòtics propis dels assemblatges de drogues propis de l’actual dècada de 2010. I és que en els anys més recents, la creixent digitalització dels consums musicals ha estat desplaçant aquest artefacte fora de les llars del jovent i, per tant, també fora dels seus assemblatges.

2. Profunditat

Estratègies d'intervenció dels entramats extitucionals de drogues	
<i>Profunditat</i>	Les informacions no són superficials, aborden qualsevol tipus d'aspecte vinculat als diversos assemblatges amb drogues (de l'àmbit de la salut, la legalitat, els primers auxilis, la gestió comunitària, etc.), i permeten una resignificació dels coneixements existents.

Els canvis entre els missatges extitucionals més recents i els missatges institucionals més tradicionals impliquen un nou gir vers la producció de missatges que desenvolupen continguts en profunditat. Es pot descriure en profunditat quins són els riscos de consumir una determinada substància en diferents espais i moments, com també es pot explicar els avantatges de fer-ho en altres ocasions; es poden donar pautes de gestió en primers auxilis específics per a distintes situacions; es pot aprofundir en les qüestions legals lligades a una o altra substància, o en un altre context; etc.

En abordar les diferents qüestions des d'una perspectiva de profunditat, els nous missatges ja extitucionalitzats també comencen a contradir obertament un conjunt de discursos que, com hem vist, eren considerats com a falsedats; o més concretament, com a mentides per una part del jovent entrevistat.

La imatge 32 mostra una il·lustració que desmenteix la teoria de l'escalada, defensada com hem vist pel segon principi de negació de les estratègies d'intervenció institucionals, i que nega l'heterogeneïtat (vegeu la imatge 20, a l'apartat 5.6.2.). Recordem que aquesta teoria afirmaria que totes les drogues són iguals, i que el consum de les drogues més toves i normalitzades significaria tan sols el primer dels graons d'una escala que porta a un únic i tràgic final, fora de tot marge de gestió per a qui obri la porta d'aquest passatge. El fulletó en què trobem la imatge 32, i que en aquest cas arriba a les mans del jovent, contradiu explícitament aquesta teoria àmpliament defensada des de les oficines institucionals de drogues, i diu que *“fumar porros no porta necessàriament a consumir altres drogues”*, i hi afegeix que *“cada persona decideix fins on vol arribar”*. Així mateix, el llenguatge gràfic mostra que en els diversos graons de la metafòrica escala –que es configuren en assemblatges específics i diferenciats per a drogues diverses– les persones que s'hi relacionen s'ho estan passant bé, ballen, celebren, es relaxen i s'ajuden.

Imatge 32. Profunditat de les informacions. Il·lustració a doble pàgina del fulletó “Cannabis” (Energy Control, 2010). S’hi representa diferents assemblatges de drogues travessats per forces aclaparadores en clau positiva.

La imatge 32 presenta moltes novetats, i vindria a contradir d’un sol cop la primera premissa, bàsica i fonamental, del paradigma abstencionista, que resa, recordem-ho: “(totes) les drogues són (sempre) dolentes (per a tothom)”. La il·lustració representa, en primer lloc diferents assemblatges, un per cada graó, que mostren situacions ben diferents entre elles. Així mateix, la imatge deixa veure el clam de les forces aclaparadores, sigui per la via d’una gran eufòria col·lectiva, d’un viatge personal o d’un moment de comunió. Els assemblatges de drogues representats en cadascun dels graons responen doncs, també, a una al·legoria de la sobirania aclaparadora que el jovent cerca i sovint experimenta en aquests assemblatges. La imatge també mostra algunes persones que potser no se senten bé, i que són ateses per altres persones, però en general representa diferents espais on la gent sembla passar-s’ho bé. És a dir, el que aquest missatge extitucional està dient és que les diverses drogues són diferents entre elles, que no són sempre dolentes ni tampoc sempre bones, i que cada persona pot participar en diferents assemblatges i que pot afectar-li de formes diverses.

3. Rellevància

Estratègies d'intervenció dels entramats extitucionals de drogues	
<i>Rellevància</i>	Els missatges se centren en tres elements d'alt interès per al jovent, atesa la seva utilitat per a una gestió de les experiències que sigui el més satisfactòria i el menys problemàtica possible: • la composició de la substància; • les qüestions jurídiques i penals; • la gestió del consum en el grup d'iguals.

En altres paraules, els missatges extitucionals sobre drogues ofereixen accés a coneixements que ocupen les preocupacions del jovent en les seves relacions amb drogues i que, a més, poden ser molt útils. Les estratègies d'intervenció de les oficines extitucionalitzades de drogues posen molt d'èmfasi en fer que el jovent incrementi el seu interès per saber quina és la composició, la qualitat i/o l'adulteració de tot allò que consumeix. A tal efecte, a més d'editar un munt de fulletons especialitzats per a cada substància, també posa a l'abast del jovent serveis que permeten analitzar les drogues en termes de composició i qualitat. Així mateix, també ofereixen tota mena d'informació i recomanacions per tal de no desenvolupar problemes amb les legislacions i les normatives vigents a cada lloc, i per tant també aporten informacions útils que poden evitar haver de sofrir les conseqüències dels dispositius institucionals de caire dissuasiu.

La gestió del consum en el grup d'iguals també és una qüestió rellevant per al jovent entrevistat. La imatge 33 mostra l'anvers i el revers d'un petit full que explica de forma breu i clara quina és una bona manera de consumir qualsevol substància per via inhalada; aquest fulletó, igual que els anteriors, utilitza el llenguatge intern de comunicació dels assembletges de drogues, invitant el receptor del missatge a què es faci el seu propi "*ru·lo*" –que és el mot d'argot en els assembletges de drogues per a referir-se a un *inhalador*– i a no compartir-lo amb la resta de cossos, evitant així riscos de propagació de malalties com l'hepatitis, entre d'altres. Però és que resulta que, més enllà, el fulletó té la mida perfecta que ha de tenir un "*ru·lo*" per esdevenir un bon inhalador si s'enrotlla sobre ell mateix, i per tant es converteix en un dispositiu de consum per si mateix, en un actant material que opera com a connector físic entre els cossos humans i els cossos materials –les drogues– en el si d'aquests assembletges.

Imatge 33. Rellevància de les informacions. Anvers i revers del flyer "Hazte tu rulo" (Energy Control, 2010). S'hi mostra una noia amb el cap ple de *rul·los*, terme que en el si dels assemblatges de drogues significa *inhalador*.

5.8.4. Noves figures per a l'agent de salut

Els missatges extitucionals sobre drogues, igual que vèiem amb els missatges institucionals, són també monstres de diversos caps. Així, ells també poden aparèixer en diferents formes, humanes o no-humanes, materials o discursives, així com en formes híbrides entre elles. En aquest sentit, és rellevant parar atenció en un nou agent que els entramats extitucionals fan circular en els assemblatges de drogues. Es tracta d'un nou tipus de cyborg, conformat per rituals i per dispositius semiòtics, per marques d'estatus social, de pertinença social semblants als que el jovent entrevistat que consumeix drogues reconeix com a propis. Es tracta en realitat dels grans superherois dels assemblatges de drogues en aquesta sociologia dels monstres: els *pharmakocyborgs tecnocientífics*. Es tractaria en aquest cas de joves que comparteixen una identitat híbrida (cyborg) vinculada a la relació amb drogues (pharmakos), però que a més presenten uns amplis coneixements vàlids i fiables (científics) sobre les drogues i els seus usos, i a més s'acoblen a un seguit de sofisticats instruments d'alta precisió (tecnos). Aquests nous actants apareixen en els espais de festa i diversió, i s'hi queden també

al llarg de les hores en què es produeixen els consums de drogues, i en què les seves forces aclaparadores són més manifestes. Aquests nous cyborgs es perceben com a “iguals”, ofereixen diverses informacions i tàctiques de mediació de riscos, i a més –vet aquí la novetat–, sembla que, sota els ulls del jovent entrevistat, en saben i són de fiar. És per això que les noies i els nois que encarnen aquests nous agents que apareixen en els assemblatges de drogues es perceben com a amigues i amics, i alhora, com a persones expertes en les arts tecnocientífiques. En aquest sentit, i també amb l'objectiu de facilitar-ne la pronunciació, ens podem referir als *pharmakocyborgs tecnocientífics* senzillament com a *amics científics* (Faura & García, 2013). Les amigues i els amics científics donen llum a molts dels interrogants que el jovent té sobre les drogues, i que ho fan per mitjà d'uns codis semiòtics compartits, i sense judicis morals de cap mena. I és en aquest sentit que s'explicaria la positiva valoració que la població entrevistada fa d'aquestes figures.

La promoció dels *amics científics* i les *amigues científiques* suposa una estratègia estrella de la RdR en espais d'oci nocturn (vegeu imatge 34).³⁹¹ Com hem vist anteriorment, les entrevistes posen de manifest l'existència i obertura d'una esquerda que separa i fa irreconciliables el coneixement experiencial i aquelles informacions proporcionades a partir del discurs abstencionista. Mentre el primer queda relegat al context vivencial i immediat del consum, les segones sancionen o fins i tot neguen aquesta experiència. Recordem que aquest és un dels motius pels que el discurs abstencionista dels missatges institucionals sobre drogues queda deslegitimant i pels quals se li atribueix poca credibilitat. Les amigues i els amics científics es posicionen en l'esquerda que escindeix ambdós coneixements, com a figures que se situen alhora a dins i a fora dels assemblatges de consum, que formen part del propi grup de pertinença del jovent, i que simultàniament responen a la necessitat d'obtenció d'informació fidedigna a partir d'una font fiable.

Aquesta figura està encarnada per les persones que, segons expliquen les noies i els nois entrevistats, ofereixen informació de RdR en els espais d'oci nocturn, i que ho fan emprant un llenguatge i estil comunicatiu proper a les persones usuàries d'oci nocturn i (potencialment) consumidores de drogues, adoptant un tarannà no invasiu, deixant un marge d'exploració sense envair l'espai de qui s'acosta, i no emetent judicis morals al voltant dels consums de substàncies ni de les experiències pròpies davant aquests consums.

³⁹¹ Energy Control (2015). A: https://www.facebook.com/energycontrol/photos_stream?ref=page_internal [Consultat el 7 de juny de 2015]

Imatge 34. Pharmakocyborgs tecnocientífics. Algunes de les amigues i amics científics que les noies i nois es poden trobar en un estand informatiu EC, en el si d'un festival de música. Fotografies extretes del perfil Facebook d'Energy Control (2015).

Aquest nou actant que circula pels assemblatges de drogues aconsegueix l'entrecruament dels coneixements pràctics i experiencials d'un/a igual amb les informacions de caire més teòric o expert. D'alguna manera, el *pharmakocyborg tecnocientífic* aconsegueix les condicions de l'*adequació única* que Garfinkel (1967) exigia als investigadors ja fa una cinquantena d'anys per a la comprensió dels diversos sentits fonamentals que configuren les realitats socials, i que implica que la persona que encarna allò *científic* ha de tenir unes competències en el si d'aquelles realitats, i que a més ha de dominar les activitats que s'hi estan abordant. En aquest sentit, aquestes figures tecnocientífiques postmodernes presenten una adequació única als assemblatges de drogues, i és que elles mateixes són –també– *pharmakocyborgs*. El fet d'haver compartit les experiències d'allò que es descriu i que es vol abordar garantiria un major impacte de la intervenció, més adequat, que passaria necessàriament per augmentar el nivell de precisió i especificitat possible dels detalls constitutius de les connexions i els moviments que es produeixen en els assemblatges de drogues.

L'amic científic del jovent entrevistat el *pharmakocyborg tecnocientífic*– parteix, així mateix, d'un *coneixement situat* (Haraway, 1991), que posa en evidència el lloc des del qual parla, a partir d'uns elements de subjectivitat reconeguts en els contextos culturals que emergeixen en els assemblatges de drogues. Aquestes figures parteixen de grans avantatges epistemològics en relació amb la comprensió i adequació a les veritats emergents en els assemblatges de drogues; el seu coneixement emergeix també com a conseqüència de les seves pròpies històries de vida, de les seves connexions i acoblaments estructurals, i del caràcter i la topografia inscrita en el teixit dels seus propis cossos. Al seu torn, ofereixen noves oportunitats de coneixement als *ciutadans científics* propis de la modernitat (Irwin & Michael, 2003), els quals es caracteritzen per estar cada cop més preocupats per qüestions de governabilitat vinculades a allò social i també a allò corporal.

En contrast amb les *figures tècniques de caire institucional* a què estan avesades les noies i els nois joves i adolescents, les *oficines de drogues* pròpies dels entramats extitucionals treballen amb un nou equip de *figures tècniques*, les quals són captades directament en el si dels assembletges de drogues, i es converteixen en un nou model d'*agent de salut*. I vet aquí doncs una important característica d'aquestes oficines extitucionals: les figures tècniques i professionals que treballaran com a agents experts de promoció de la salut són principalment captades en el si dels assembletges de drogues (vegeu imatge 35).³⁹²

Un cop recuperada la confiança en les fonts d'informació institucionals (ara ja extitucionalitzades), el jovent ja pot escodrinyar amb més atenció el contingut dels nous missatges extitucionals. Les amigues i els amics científics, com a portadores dels nous missatges de caire extitucional, suposen un trencament amb una altra de les matrius dicotòmiques que es troben al rerefons de l'epistemologia pràctica de les drogues, enderrocant les fronteres que separen les dues tipologies enfrontades de coneixement expert en aquesta matèria: l'«*expertesa pràctica*» i l'«*expertesa teòrica*» (vegeu l'apartat 4.3.1.). Les noves figures expertes en drogues es configuren com els nous agents de salut, com a persones expertes que emergeixen o poden ja emergir a partir dels propis assembletges de drogues, amb coneixements pràctics i teòrics, per acoblar-se a un entramat extitucional que és més viu i dinàmic, que té la capacitat de transformar-se més fluidament amb cada moviment, amb cada nou actant, i que és alhora transformador i que reconnecta amb els diversos assembletges de consum. I el centre de la nova acció per a la promoció de la salut es configura en unes noves oficines de drogues que, a partir d'un suport institucional, han extitucionalitzat la seva acció i la seva pròpia configuració de relacions, unint allò teòric amb allò pràctic.

Imatge 35. Nous agents de salut. Les figures tècniques de les oficines extitucionals són captades en el si dels assembletges de drogues, per esdevenir nous agents comunitaris de promoció de la salut.

³⁹² Energy Control, 2015. A: <http://www.ecvideo.energycontrol.org/> [Consultat el 7 de juny de 2015]

5.8.5. Polítiques extitucionals de confiança

Hem vist que la configuració dels missatges institucionals de drogues de caire tradicional, ancorats en un model prohibicionista propi del paradigma abstencionista, genera en una part del jovent una notòria pèrdua de confiança i una desafecció general envers el conjunt de les institucions en si mateixes. I és que la qüestió de la confiança no és menor. Sembla que des de les oficines de drogues tradicionals, ancorades en un model prohibicionista que es nodreix del paradigma moral i assistencial, la confiança en les persones no és un element que aparegui en cap cas en la seva agenda. Sota aquesta perspectiva, les persones que han “caigut” en el consum de drogues són concebudes com a pacients o víctimes –versió tova del paradigma assistencial– o, en el pitjor dels casos, com a delinqüents o persones desviades –versió dura del paradigma moral–, i davant d’aquests plantejaments és lògic que una acció basada en la confiança no es desvetlli com a pertinent. Com ja hem assenyalat, i més enllà de l’abordatge específic en matèria de drogues, ni des del paradigma assistencial ni des del moral es genera espai a la confiança atès que se suposa que les persones, i concretament les joves, són essencialment vulnerables i principalment corruptibles. S’entén que confiar en les persones, en tant que éssers vulnerables i corruptibles, no vindria a ser doncs gaire raonable.

El moviment que es produeix en el procés d’extitucionalització descrit aporta una major força al parell conceptual risc–confiança, propi de la sociologia del risc. Giddens (1991), per exemple, ja ho desenvolupava quan explicava el procés que denomina *projecte reflexiu del si-mateix*. El “*manteniment de la coherència en les narracions biogràfiques*” estaria en contínua revisió i actualització, dins d’un context cultural amb uns determinats sistemes abstractes. En el cas dels diferents estadis de la modernitat, aquests sistemes abstractes inclourien, d’una banda, una multiplicació de les opcions i, per tant, de la contingència derivada del moviment permanent, dels continus assemblatges, de la contínua presa de decisions; i per l’altra, una creixent consciència que les accions presents determinen les conseqüències futures i, amb això, de la capacitat de decisió dels agents.

Però, recordem que, com assenyala Beck (1998), amb els riscos “*s’enfosqueix l’horitzó*”, en el sentit que no s’estableix què és el que caldria fer predeterminadament en cada cas. I segons l’autor, “*qui projecta el món com a risc, en últim terme, es mostra incapacitat per a l’acció.*” Seria precisament aquí que entraria en joc la confiança, ja que sense ella l’equilibri es trenca i el projecte reflexiu cau sota el pes aclaparador de la incertesa.

Però a més, aquest marc conceptual centrat en la confiança aporta nova llum quan el traslladem a la implementació de missatges extitucionals sobre drogues. I és que en un procés

d'extitucionalització de les polítiques de drogues, l'assumpció de riscos per part d'adolescents i joves –en aquest cas respecte al consum de substàncies recreatives– s'entén com una pràctica d'obertura d'incertesa i de ruptura amb les circumstàncies quotidianes, de la mateixa manera que succeeix amb la resta d'assemblatges de sobirania travessats de forces aclaparadores. La cerca i la pràctica d'una sobirania del cos, l'acoblament a assemblatges aclaparadors, ja no es redueix senzillament a una oposició a un sistema de valors i normes del món adult. No es tracta només, ni de forma prioritària, d'una violació de prohibicions. No té per què estar lligat a un desafiament a les normes dels adults i als estàndards de la comunitat, ni representar reptes a l'autoritat. La transgressió serveix com a marc explicatiu en el moment en què elements com la confiança o la capacitat de gestió no es contempen com a qüestions clau ni complementàries.

En definitiva, la *confiança* seria un concepte pilar, un contrapunt que, quan es contempla, ofereix un important suport als projectes i polítiques educatives sobre drogues. Aquestes polítiques no s'ancoren en una postura negativa, centrada en la por i el càstig. Per contra, les capacitats instituent per a assumir riscos se signifiquen positivament, en tant que la dotació de la necessària confiança per a la capacitat de prendre decisions, per a la possibilitat d'anticipar-se, per a la preocupació pel propi cos, l'experimentació, i la construcció d'un projecte de vida propi. La confiança és quelcom que es construeix en processos de mutualitat, de reciprocitat. De fet, *"perquè la confiança sigui eficaç sempre ha de ser recíproca... mai descansa sobre la fe cega"* (Giddens & Pierson, 1998). I com hem vist, els processos d'extitucionalització de les oficines de drogues, en tant que desproveïts de límits interns i externs, permeten l'obertura d'aquesta reciprocitat.

En un context de confiança recíproca, l'acció es belluga i es desplaça entre el *dins* i el *fora*. Es confia en una aliança intrínseca entre les institucions i els assemblatges cibernètics en moviment. És amb aquest desplaçament que es produeix doncs, una *aliança extitucional* entre els vells adversaris, els que estaven a dins i a fora de les institucions. I és així com des dels propis assemblatges de drogues emergeixen noves relacions de confiança envers unes institucions ja extitucionalitzades. Es produeix una reconciliació, la fi dels processos d'estigmatització mútua –directa o inversa– i l'acció es concentra en conèixer i transferir competències instituent a joves que es trobaran en diversos assemblatges –també en assemblatges de drogues– i que hauran de comptar amb estratègies d'anticipació per tal de prendre decisions i gestionar-les. L'emergència d'una confiança entre les parts, l'eliminació de les fronteres entre allò intern (ins-) i allò extern (ext-), desemboca en una mena de fusió

festiva entre una bona part dels que fins ara hem anat descrivint com a monstres ferotges, i que hem anat trobant al llarg del nostre camí analític i relacional.

Imatge 36. L'aliança extitucional. Il·lustració del llibre "*Allà on viuen els monstres*" (Sendak, 1963). El jove monstre pharmakocyborg culmina nous assemblatges de sobirania mentre es reconcilia amb els monstres institucionals, en una celebrada aliança extitucional.

5.8.6. Polítiques relacionals de drogues

Com hem anat explicant, les polítiques essencialistes de drogues han centrat les seves accions a partir i en el si de diverses institucions que dissenyen les seves accions en oficines (assemblatges etno-epistèmics) situades dins d'espais tancats tant a nivell arquitectònic com simbòlic, en l'intern dels seus propis intramurs. Portant al nostre treball les anàlisis arqueològiques i genealògiques que Foucault (1975) fa de les institucions, veiem que les polítiques essencialistes de drogues i les seves estratègies d'intervenció es generen en oficines actives que tenen les seves seves en construccions arquitectòniques, com ministeris i ajuntaments, instituts i universitats, ambulatoris i hospitals, comissaries i presons. Totes elles representen institucions nuclears i cabdals en la nostra societat. Tanmateix, també hem explicat que aquest model institucional ja no és l'únic present, i que estan apareixent noves maneres de fer polítiques de drogues, maneres pròpies d'entorns extitucionalitzats i en moviment. Dubet (2002) afirma precisament que un element característic del nostre present és que la majoria d'aquestes velles institucions han entrat en crisi en el sentit en que es concebien fins el moment; però aquestes institucions estan transformant el seu aspecte. Ens

trobem ara d'una manera força explícita amb noves formacions socials que efectivament es deriven de les institucions tradicionals, però que es caracteritzen per defugir els murs i el confinament; sembla que les antigues institucions muden el seu marc d'acció, es distancien dels edificis, dels plans arquitecturals i de la geometria (Tirado & Domènech, 2013). Les institucions deixen així de ser quelcom tancat sobre els seus propis membres, i esdevenen entitats obertes. Aquestes noves entitats, les extitucions, desdibuixen les muralles i hibriden la seva acció en noves lògiques caracteritzades pel *moviment*.

Si ens deturem un moment a observar la configuració dels diversos assemblatges de drogues, observant els canvis i les novetats en el temps i en l'espai, és força evident que el moviment hi és sempre present. L'aparició contínua de noves drogues, fàrmacs i substàncies adjacents; l'emergència de noves cultures musicals; el llançament de nous dispositius tecnocientífics; l'accés a notícies sobre experiències de drogues atractives o terribles en altres bandes del món; els rumors i les boles de neu; l'aplicació i la derogació de normatives; l'explosió entre el jovent de nous moviments sociopolítics; la hibridació de diferents cultures locals i globals de consum; el desenvolupament de noves psicoteràpies amb substàncies psicoactives; l'expansió de nous ritus i de velles celebracions espirituals reinventades; les lluites indigenistes per a la recuperació dels seus drets històrics envers les plantes etnobotàniques; les lluites per a la universalització d'aquests drets indigenistes a la resta de la població; les guerres contra les drogues; la narco-corrupció i el col·lapse d'alguns narco-estats... Tot això i molt més està en continu moviment i en intrínseca relació dinàmica, i tot plegat comporta nous acoblaments que produeixen nous assemblatges emergents, noves relacions instituent... i és clar, nous desafiaments. En els darrers anys, diversos autors han atorgat un paper creixent a la noció de moviment per comprendre els processos socials. S'argumenta al respecte que el moviment és per si mateix una dimensió codificadora, que genera noves expressions socials (Serres, 1994), i que el moviment de les persones, les coses, les informacions i les idees és quelcom central en les nostres vides quotidianes (Virilio, 2007; Bauman, 1999), essent la mobilitat fins i tot considerada com la característica potser més definidora del nostre present (Bauman, 2000). Vista la situació, fins i tot s'ha arribat a parlar de l'emergència d'un "nou paradigma de mobilitat" (Urry, 2007) en el pensament social, sense que encara estigui prou clar en què consisteix aquest paradigma, més enllà de la consideració del moviment en l'anàlisi dels fenòmens socials.

Michel Foucault descriu al llarg del seu treball com les institucions disciplinen els cossos; en els seus cursos al Collège de France del 1975-1976, introdueix la *biopolítica* (Foucault, 1976b) com la noció que dóna nom a aquest procés, a aquesta disciplinarització de gesticulacions,

fesomies i expressions, hàbits i normes. L'autor explica com les activitats, normes i jocs de veritat desplegadas des de les institucions tenen impacte sobre els nostres cossos. En el funcionament descrit en referència a les oficines de drogues, la *biopolítica* emergeix amb claredat en els esforços que aquestes institucions fan per tal d'inscriure en el jovent tot un seguit d'activitats, normes i jocs de veritat, per tal d'esculpir el teixit corporal dels nois i les noies joves, per tal de fer-los encaixar en els models descrits des de les diverses oficines institucionals. Les oficines de drogues i la seva acció biopolítica, en el sentit ampli de la seva vocació de gestió de la vida, continuen a dia d'avui actives i mantenen una certa capacitat analítica i política. I tanmateix podem dir que també semblen ser progressivament subsumides en els processos emergents en els nostres relats, que expliquen moviments de resistència a les constriccions institucionals, i moviments d'obertura als acoblaments de caire més extitucional.

Quan observem sota una anàlisi estrictament biopolítica aquestes noves oficines de drogues que s'han extitucionalitzat, veiem que aquest esquema ja no hi opera de la mateixa manera que ho feia amb les oficines institucionals tradicionals; i és que, com hem vist, les oficines, quan s'extitucionalitzen, presenten inscripcions cap a endins i cap a enfora de la pròpia entitat, amb límits fluctuants i sovint desdibuixats. Més enllà, s'hibriden amb el moviment del jovent i dels seus diversos acoblaments, així com amb la multiplicitat dinàmica de les seves relacions, i és així com aconseguen acoblar-se als diversos assemblatges de drogues emergents. Des d'un model d'oficina de drogues purament institucional es desplega sempre alguna mena de confinament, ja sigui de caire físic o simbòlic. Per contra, una oficina de drogues extitucionalitzada és com un *aparell de captura, incorporació i connexió*. Les oficines institucionals es construeixen com a *materialitat dura*, en forma de política essencialista *top-down*, en un model genealògic que s'esforça per cosificar el moviment, controlar l'entropia, i invertir recursos en dispositius de *protecció* de la salut del jovent. Des d'aquestes oficines més tradicionals s'estableixen relacions unidireccionals, repetitives i molt ben definides. Les oficines extitucionalitzades, d'altra banda, treballen a partir d'una *materialitat tova*, d'un teixit més difús, i que estableix relacions amb els assemblatges de drogues d'una manera variable i fluïda, multidireccional, *bottom-up* alhora que *top-down*, tot i que potser més aviat *across*, centrant les forces ja no en la *protecció de la salut* sinó decididament en la *promoció de la salut*. I és aquí on Tirado & Domènech (2013) ens proveeixen d'una nova noció que depassa els límits de la *biopolítica* davant de les noves formes extitucionals, incorporant la comprensió dels sistemes de mobilitat que trobem presents en les extitucions de drogues descrites, en un procés d'hibridació de la biologia i el moviment, la *kinopolítica* (dels termes grecs *kine* i *politikon*, o política del moviment), centrada en una mirada més *cinètica*.

Una *mirada cinètica*, centrada en el moviment, es fixa en les relacions que s'estableixen entre els diversos actants per tal de comprendre i concebre el seu *ser*. Emergeix aquí una ontologia relacional, que situa la comprensió del *ser* en l'entramat dinàmic de relacions que aquest estableix en cada moment, en cada instant. Traslladades a la matèria que ens ocupa, i a partir dels relats de les noies i nois entrevistats, s'observa en aquest sentit que les *polítiques essencialistes de drogues* desplegades des d'un entramat institucional tradicional són, progressivament, substituïdes per unes *polítiques relacionals de drogues* quan les institucions s'extitucionalitzen. Un abordatge dissenyat a partir d'aquestes noves polítiques no s'enfronta al moviment, sinó que es transforma a partir d'ell, i s'adapta a les formes emergents dels nous entorns. Una extitucionalització de les oficines de drogues exigeix incorporar el moviment i treballar a partir d'aquest, cercant competències que estiguin en sintonia amb les xarxes de relacions, que són *per se* dinàmiques. En les noves extitucions hi trobem acoblades un conjunt de xarxes ja conformades; es tracta d'entramats dinàmics conformats per agents humans –les noies i els nois– que exigeixen capacitat per a la celebració de diversos i heterogenis assemblatges de sobirania, sense tanmateix haver de deixar de preocupar-se per la seva salut ni per la seva vida, com tampoc per la d'altri. Les polítiques relacionals de drogues que es despleguen des dels nous entramats extitucionals deixen de considerar el consum de substàncies com a un moviment perillós *per se*, i allò que s'aborda és precisament l'acció educativa sobre alguns d'aquests moviments. Les noves polítiques permeten produir una gran densitat d'orientacions útils per a les diverses situacions emergents, a partir de processos de control i confiança entre les diferents parts.

Les oficines de drogues que s'han extitucionalitzat ja no es circumscriuen en sales arquitectòniques situades en despatxos llunyans als assemblatges de drogues. Les velles institucions són així reemplaçades per una altra mena de sistema social, no confinat als límits físics (instituts, ambulatoris, hospitals, comissaries...) ni a les fronteres simbòliques (estigma) de les institucions. L'acció extitucional de les noves oficines de drogues es caracteritza per aprendre, interaccionar i actuar en el si dels assemblatges de drogues, de la seva diversitat, del seu continu moviment; per afectar a cada individu a partir de situacions de consum molt localitzades, i per ser afectada igualment pels individus i els grups que les protagonitzen. L'extitució coneix i captura amb més precisió les problemàtiques emergents, ja que la definició de les mateixes emergeix des de l'interior dels assemblatges de drogues, o bé s'hi hibrida amb major fluïdesa; en un ordre extitucional aquestes situacions són incorporades i connectades amb situacions d'anàlisi més globals, i no només en ordre invers. Les oficines extitucionals de drogues expressen així l'ajustament de diverses multiplicitats com a resultat de l'existència de

moviments o trajectòries dinàmiques. De fet, igual que succeeix amb la resta d'extitucions, “*aquesta multiplicitat d'assemblatges locals és codificada com a totalitats o globalitats amb significat, i constitueix la seva raó de ser*” (Tirado & Domènech, 2013, p.135). Es tracta doncs, d'un entramat dinàmic de relacions que presenta una centralitat cada cop menys clara, i que s'estén i colonitza nous territoris, d'una manera més rizomàtica que no pas genealògica (Deleuze & Guattari, 1977), en la qual qualsevol element pot afectar o incidir en qualsevol altre. L'estructura institucional clàssica, basada en una disposició clarament jeràrquica –que podria ser representada pel famós Arbre de Porfiri³⁹³– és progressivament substituïda per un entramat extitucional que s'organitza en forma de *rizoma*.³⁹⁴

Ens trobem davant d'un nou tipus d'oficines de drogues que ja no s'enfronten al moviment o a la circulació de les experiències, atès que considera que tals elements formen una part fonamental de l'existència dels cossos, o de la seva definició, siguin aquests humans o no-humans. De fet, no hi ha cossos sense moviment, com tampoc no hi ha assemblatges sense moviment. “*No existeix cap lloc fix al cosmos, tota la natura està en moviment*” (Druyan et al., 2014), i és que l'existència és moviment. En tant que les polítiques de drogues pròpies d'aquests nous monstres extitucionalitzats incorporen el moviment com a valor transversal en els seus diversos estadis (formulació, implementació, avaluació), es mostren sobtadament més resistents als canvis i al conjunt de de possibles relacions que puguin emergir. Són més adaptables i, per tant, més sostenibles. I és en aquest sentit que ens hi referim com a *polítiques relacionals de drogues*.

³⁹³ Porfiri fou un filòsof neoplatònic que desenvolupà un sistema de classificació basat en una representació taxonòmica en forma d'arbre que es descomposa en branques, i que es coneix com a Arbre de Porfiri. Aquest filòsof va presentar la classificació de categories d'Aristòtil d'una manera que més tard fou adoptada per tota mena de diagrames de tipus genealògic basats en divisions dicotòmiques.

³⁹⁴ La noció de *rizoma* de Deleuze & Guattari (1977) s'inspira en l'estructura d'algunes plantes que poden ramificar els seus brots des de qualsevol punt, així com créixer i transformar-se en un bulb, en un tubercle, o en un ampli entramat vegetal en forma de xarxa, en qualsevol direcció i sense una centralitat definida.

5.9. Nou contracte social en matèria de drogues

5.9.1. El prohibicionisme confrontat

Sembla doncs que, a nivell local –i més concretament en l'àmbit territorial català, que és on s'han desenvolupat les entrevistes per al present treball– estan apareixent unes forces de canvi que es confronten amb el model prohibicionista propi de les polítiques essencialistes de drogues. Però si tenim en compte que el conjunt de les oficines de drogues estan vinculades les unes amb les altres, d'una o una altra manera, a nivell local i global, s'enceta aquí una pregunta: què està passant a nivell internacional, i quines possibilitats d'acció tenen les oficines locals atenent a la seva articulació amb la resta d'oficines globals?

El procés d'extitucionalització de les oficines de drogues a nivell local s'està produint en paral·lel a la creixent emergència de nous agents que s'agrupen en organitzacions (assemblatges etno-epistèmics) a nivell internacional, i que estan analitzant els efectes de les polítiques globals de drogues. Les anàlisis d'aquestes organitzacions van més enllà de les qüestions relacionades amb la salut pública o amb la producció de marginalitat, que són les principals preocupacions pròpies dels estats consumidors –i no productors– de drogues, com ho són els països europeus. La Fundació *Transform Drug Policy* (TDP) és una oficina de drogues extitucionalitzada que promou entre d'altres un projecte internacional en què hi participen desenes d'organitzacions internacionals de drets civils i polítiques públiques. La TDP cita i quantifica amb regularitat els costos que comporta la guerra internacional contra les drogues. En aquest còmput, la salut pública i la promoció d'estigma i discriminació –que conformen el marc d'acció en què se centra el nostre treball– tan sols ocupen dues de les set dimensions descrites, a saber (TDP, 2015):³⁹⁵ “1) salut pública; 2) estigma i discriminació; 3) desenvolupament humà i social dels països productors; 4) drets humans; 5) criminologia i màfies criminals; 6) medi ambient; i finalment, 7) macro-economia i recursos econòmics.” La TDP agrupa de forma rizomàtica diferents oficines locals de drogues, i totes elles rebutgen les polítiques essencialistes de l'actual model prohibicionista global i els seus efectes a nivell local. A tal efecte, es defineixen també com a *think tank*, i cerquen el suport explícit de personalitats

³⁹⁵ Llista extreta de la pàgina web del projecte “Count The Costs” (TDP, 2015), conformat per un rang molt ampli d'OED internacionals que acumulen dades que ajudin a comprendre els costos no desitjats de la guerra contra les drogues.

famoses i influents de diverses esferes (política, científica, financera, econòmica, cultural, artística...).

Imatge 37. Suport global a la fi de la guerra contra les drogues. La TDP (2015) mostra que existeix un consens entre un gran nombre de personalitats influents d'arreu del món envers la necessitat de regularitzar les drogues. En les imatges ens mostren el suport d'algunes cares conegudes (n'hi ha moltes més), com són els més alts càrrecs i excàrrecs de les Nacions Unides (Annan, Clark, Sidibé, Arbour...); presidents, presidentes, presidenciables i expresidents de diversos països consumidors i productors de drogues (EUA – Obama, Clinton, Carter, McCain–, Uruguai –Mujica–, Colòmbia –Santos, Gaviria–, Regne Unit –Clegg, Miliband–, Guatemala –Molina–, Mèxic –Calderón–, Suïssa –Dreifuss–, Brasil –Cardoso–, Costa Rica –Chinchilla–...); financers i empresaris de primer nivell (Gates, Soros, Branson...); actors, músics i cantants (Pitt, Freeman, Sting, Murray, Nicholson, Del Toro, McCartney...); premis Nobel (Friedman, Becker, Vargas Llosa, Krugman...); així com altres membres de renom de la comunitat científica, importants líders de comunitats religioses, del món dels mitjans de comunicació o de grans ONG internacionals.

Tal i com veiem en la imatge 37, trobem un notable consens internacional en el fet que el model prohibicionista, més enllà dels seus costos en termes de salut pública i de criminalització de la pròpia ciutadania, té altíssims costos derivats de la guerra contra les drogues que el propi paradigma comporta.³⁹⁶ I és per això que, malgrat l'enduriment de les polítiques dissuasives que veiem en alguns països com l'Estat espanyol (recordem de nou la recent entrada en vigor de la “Llei mordassa”, en data de 1 de juliol de 2015), d'altres estats estan avançant en noves legislacions que desafien clarament el prohibicionisme, i que aposten per una regulació més tova i inclusiva dels mercats de drogues, que ara per ara comença amb la substància més normalitzada de la Llista I: el cànnabis. Així per exemple, i respecte al

³⁹⁶ L'any 2011, algunes d'aquestes persones han signat també l'Informe de la Comissió Global de Polítiques de Drogues, analitzant el fracàs de les polítiques prohibicionistes amb el liderat en primer terme de l'expresident de les Nacions Unides, Kofi Annan.

cànnabis, alguns estats europeus i nord-americans n'han descriminalitzat total o parcialment el seu ús –Països Baixos, Itàlia, Portugal, algunes comunitats autònomes de l'Estat espanyol i 15 estats dels EUA–, alguns estats nord-americans n'han legalitzat l'ús recreatiu –Colorado i Washington–; Uruguai, per la seva banda, ha estat el primer i de moment l'únic estat que ha legalitzat completament l'ús de cànnabis (Palamar et al., 2014).

El jovent que parla en les nostres entrevistes, reflecteix aquest debat internacional, amb arguments a favor de mantenir el status quo davant d'altres que manifesten l'esgotament del model prohibicionista. Trobem doncs també en els relats del jovent entrevistat alguns d'aquests arguments completament favorables a la fi del paradigma prohibicionista i a polítiques que s'allunyin de visions essencialistes de les drogues. La població entrevistada no està desconnectada de les significacions compartides amb els discursos globals en aquest sentit; el jovent entrevistat argumenta que regularitzar les drogues permetria:

1. controlar-ne la qualitat i reduir així part dels seus efectes perjudicials per a la salut actualment;
2. invertir els nous ingressos econòmics en la millora de la capacitat d'intervenció sanitària;
3. reduir l'estigmatització i alhora el seu atractiu component transgressor;
4. impulsar campanyes educatives i preventives potents i efectives;
5. i finalment, desarticlar el mercat negre i les organitzacions criminals que viuen de la prohibició.

Això ho trobem de forma triangulada en diversos dels relats del jovent entrevistat, el qual, vistos els arguments, sembla que sovint pot estar molt més ben connectat a l'anàlisi de polítiques globals que una bona part dels seus companys més veterans, i que ja han abandonat la categoria de *jove*. Constatem doncs que els discursos crítics amb la gestió que el paradigma prohibicionista fa dels assembletges de drogues es desplaça per assembletges locals i globals, i contagia la comprensió que els joves i adolescents poden tenir de la seva capacitat de gestionar la seva salut i la seva sobirania en els assembletges de drogues. Vet aquí, de nou, una mostra de la interdiscursivitat pròpia del jovent quant als repertoris discursius disponibles en els assembletges de drogues.

Constatem així que en els diferents assembletges locals i globals, cada cop més interconnectats, creix un consens envers la necessitat de canviar de model, i de finalitzar d'un

cop per sempre la guerra més llarga en què les nostres societats han estat lluitant darrerament, i que ja depassa els 50 anys:³⁹⁷ la guerra global contra les drogues. Però, si els beneficis genèrics de finalitzar amb el prohibicionisme són cada cop més evidents i compartits, aleshores, què és el que frena aquest canvi? Deixant de banda les dimensions prèviament citades que surten fora de l'abast de la nostra recerca, i centrant-nos en les nostres dades empíriques, veiem que els principals arguments adduïts pel jovent per justificar la permanència de l'actual model es basen en la coneguda premissa que “(totes) les drogues són (sempre) dolentes (per a tothom)”. En tot cas, davant del reconeixement que el model prohibicionista no és útil per a la proliferació i fins i tot generalització del seu ús, aleshores trobem un discurs que, en forma de temor, es consolida per justificar la necessitat de mantenir aquest paradigma. Es tracta de la creença que la despenalització de les drogues podria comportar una generalització i un augment del seu consum i, amb això, un increment substancial de les problemàtiques que a dia d'avui s'atribueixen a aquest consum.

En les nostres entrevistes, aquest discurs es pot trobar de forma compartida entre joves que no consumeixen drogues, però també entre d'altres que sí ho fan. I malgrat tot, les diferents entrevistes realitzades a joves consumidors/es i no-consumidors/es no són consistents amb aquest temor manifestat per part d'aquesta mateixa població. Les entrevistes constaten que quan les noies i els nois entren en contacte amb materials de RdR específics de cànnabis, on s'assumeix obertament que consumir aquesta substància és una opció possible i respectable – com ho és no fer-ho– i on a més s'alerta dels riscos d'algunes pràctiques tot aportant estratègies per anticipar-los –i així evitar-los o reduir-los– el resultat és principalment doble. Per una banda, les i els joves no-fumadors afirmen que la lectura dels materials no ha alterat la seva posició de no-consum i que, en tot cas, en alguns casos l'ha pogut reafirmar. El jovent que no fuma creu, així mateix, que els materials no afectaran tampoc la decisió de consum dels qui fumen. Per la seva banda, les noies i els nois que es declaren fumadors expressen no sentir augmentat el seu desig de fumar ni, efectivament, tampoc de deixar de fer-ho. En tot cas, sí que es presenta una reflexió sobre l'abandonament del consum en dos col·lectius que se situen en les fronteres del consum i en el dubte: per una banda, aquells qui ja s'ho estaven plantejant, que hi troben més arguments; per una altra banda, aquells que comencen i no estan segurs de si ho volen fer.

³⁹⁷ Les diferents organitzacions internacionals de lluita pels drets civils han pres el 1961 com la data de referència de l'inici de la guerra global contra les drogues, coincidint amb la Convenció Única sobre Estupefaents de les Nacions Unides (consulteu el marc teòric per a més informació).

És a dir, sembla que els efectes d'aquest missatge de drogues de caire extitucional sobre la nostra població entrevistada no altera el sentit de la decisió de consumir o no, ni en el jovent que té clar que no vol consumir, ni tampoc en aquell que té clar que sí vol consumir; i tanmateix, aporta arguments envers un abandonament del consum a aquell qui no té clara la seva posició o bé a aquell que no se sent del tot còmode en els assemblatges de consum.

Sembla doncs que les noies i nois dels nostres grups focals poden posar-se d'acord amb un munt de personalitats influents arreu del planeta sobre la necessitat d'abordar un canvi en les polítiques de drogues. La qüestió de la legalització i, per tant, del model de regulació, està doncs viva i resta oberta a una anàlisi més profunda.

5.9.2. Models de regulació

Per tal d'analitzar les implicacions de passar d'unes polítiques essencialistes a unes polítiques relacionals en matèria de drogues que depassin l'àmbit local, deturem-nos ara a explorar algunes nocions que poden ser útils. Els debats sobre les polítiques de drogues han estat sempre travessats per la qüestió de si les drogues s'han de regular o no. En el present treball creiem que és convenient acostar-se a aquest debat des d'una mirada diferent. Assumim que les polítiques públiques i la necessitat de regulació van sempre de la mà; en un sentit o altre, totes les polítiques públiques tendeixen a establir normatives i regulacions, més o menys rígides, més o menys flexibles, més inclusives i obertes, més exclusives i tancades, que donen suport i avalen les seves diverses intervencions o no-intervencions. I és que prohibir és, també, regular. Si hi ha política pública hi ha regulacions i, per tant, el debat hauria de ser desplaçat envers una anàlisi del model de regulació que guia cada política concreta.

Vegem a continuació, a partir del verb que defineix l'abast de la seva acció, les definicions que apareixen del terme *regulació* en diferents diccionaris d'algunes llengües com el català – DIEC2–,³⁹⁸ el castellà –DRAE–³⁹⁹ i l'anglès –Oxford U.P.–.⁴⁰⁰

- **Regular.** El verb *regular* es referiria a l'acció de “*sotmetre a una regla*” (IEC, 2007),⁴⁰¹ o bé a “*determinar les regles o normes a què ha d'ajustar-se algú o alguna cosa*” (RAE,

³⁹⁸ Diccionari editat per l'Institut d'Estudis Catalans (IEC, 2007).

³⁹⁹ Diccionari editat per la Real Academia Española (RAE, 2014).

⁴⁰⁰ Diccionari editat per l'Oxford University Press (Oxford U.P., 2010).

⁴⁰¹ A: <http://dlc.iec.cat/results.asp?txtEntrada=regularioperEntrada=0> [Consultat el 25 de maig de 2015].

2014),⁴⁰² així com a “*controlar [...] per mitjà de normes i regulacions*” (Oxford U.P., 2010).⁴⁰³

El verb regular es refereix doncs a establir regles del joc i, per tant, es tradueix en normatives. Política és un terme que ens arriba de la Grècia antiga, quan parlar de *ciutat* (polis) era el mateix que parlar de *govern*. Fer política és determinar formes de govern, és a dir, regles del joc. En aquest sentit, les polítiques essencialistes i les polítiques relacionals de drogues coincideixen en la seva vocació de regular, en tant que abans que res, són polítiques. La diferència doncs rau en el model de regulació que despleguen unes o altres polítiques, i aquí sí que hi trobem ja divergències importants. És aquí on, respectivament, trobem un model de regulació fonamentat en la *prohibició* i un altre basat en la *regularització* (que no regulació).

Essència de la prohibició

Així, per un costat, les polítiques essencialistes de drogues basen la seva acció normativa en el prohibicionisme. Es tracta d'unes polítiques que es caracteritzarien per desplegar un model de regulació rígida i dura, i que s'estableix a priori i d'un sol cop. Ens trobem aquí amb un model fonamentat en la permanent fiscalització de les diverses substàncies –velles i noves– i que es confronta directament als diferents assemblatges de drogues –existents o per existir–. I és que les seves principals estratègies d'intervenció són, recordem-ho, la dissuasió, l'estigmatització i la negació.

Recordem també que les polítiques essencialistes de drogues estan liderades per diverses oficines de drogues, destacant però a nivell global la poderosa oficina institucional emparada per les Nacions Unides: la JIFE. Aquesta oficina de drogues dedica la seva raó de ser a fiscalitzar tota mena de substàncies psicoactives noves que puguin aparèixer per tal de regular-les, és a dir, de posar-les en la Llista I de substàncies prohibides. Recordem a més que tradicionalment la JIFE –en tant que exigència del govern dels EUA– ha tingut la capacitat d'imposar les seves decisions al conjunt d'estats que tenen un seient a les Nacions Unides i que, per tant, no han tingut altre opció que signar la Convenció de 1961. La JIFE decideix què és allò que cal prohibir a nivell global, i a partir d'aquí, cada oficina de drogues governamental ha de decidir quina és la penalització que imposa a la seva ciutadania en el cas que sigui

⁴⁰² TdA: “*Determinar las reglas o normas a que debe ajustarse alguien o algo.*” Una de les cinc accepcions citades. A: <http://lema.rae.es/drae/?val=regular> [Consultat el 25 de maig de 2015].

⁴⁰³ TdA: “*Control (something, especially a business activity) by means of rules and regulations.*” A: <http://www.oxforddictionaries.com/definition/english/regulate> [Consultat el 25 de maig de 2015].

enxampada en possessió d'alguna de les noves substàncies regulades i, per tant, que vulneri els criteris i les prohibicions d'aquesta privilegiada i poderosa oficina d'abast global.

Però deturem-nos ara un moment a examinar la noció de *prohibició*, que dóna nom al model propi de les polítiques essencialistes de drogues.

- **Prohibir.** El verb *prohibir* fa referència a l'acció d' "*imposar a algú de no fer (alguna cosa)*" (IEC, 2007),⁴⁰⁴ o bé a "*vedar o impedir l'ús o execució d'alguna cosa*" (RAE, 2014),⁴⁰⁵ així com a "*ordenar (algú) que no faci alguna cosa*" (Oxford U.P., 2010).⁴⁰⁶

Certament, i com veiem, la prohibició es fonamenta en un model de regulació rígida i dura. Amb la prohibició com a model de regulació fonamental, les polítiques essencialistes de drogues s'han centrat en perseguir la producció, distribució i consum de drogues recreatives en qualsevol de les seves formes. Així mateix, la qualitat de tipus bèl·lic d'aquesta mena de polítiques ha derivat en un enfrontament permanent amb les diverses cultures de consum, tant amb les més consolidades com amb les emergents.

Les polítiques essencialistes de drogues dirigides des de les diverses institucions han partit, com hem anat veient, d'un seguit de premisses epistemològiques ancorades en paradigmes morals, assistencials i abstencionistes. A més, l'acció de les diverses oficines de drogues d'abast local està limitada pels compromisos que els seus governs han adquirit amb les Nacions Unides, i que passen per assumir les directrius de la JIFE, i el seu impuls envers la producció de regulacions dures en el marc d'unes polítiques de drogues marcadament essencialistes. Amb un bagatge com aquest, i tenint en compte les limitades capacitats de les institucions per connectar amb el dinamisme dels assemblatges de drogues, té molt de sentit que el model regulador de les institucions s'hagi basat en el prohibicionisme. La regulació, en el marc d'unes polítiques essencialistes de drogues liderades des de dispositius institucionals, s'ha traduït en una prohibició global de les drogues. Aquest moviment, al seu torn, s'ha traduït en la criminalització massiva de milions de persones a tot el món. Es tracta d'unes polítiques que es mostren decidides a *protegir la salut* i la vida de les persones, però que s'implementen sense la participació d'aquestes mateixes persones en la seva pròpia definició.

⁴⁰⁴ A: <http://dlc.iec.cat/results.asp?txtEntrada=prohibir&operEntrada=0> [Consultat el 25 de maig de 2015].

⁴⁰⁵ TdA: "*Vedar o impedir el uso o ejecución de algo.*" Una de les accepcions citades. A: <http://lema.rae.es/drae/?val=prohibir> [Consultat el 25 de maig de 2015].

⁴⁰⁶ TdA: "*Order (someone) not to do something.*" A: <http://www.oxforddictionaries.com/definition/english/forbid> [Consultat el 25 de maig de 2015].

Relacions de la regularització

Per un altre costat, les polítiques relacionals de drogues es caracteritzarien per desplegar un model de regulació flexible i tova, que s'estableix a posteriori i que està en permanent revisió i adaptació. Es tracta d'un model fonamentat en una contínua anàlisi de les noves i les velles drogues, amb un fort component inductiu, i que incorpora les diverses persones, grups i cultures de consum que van sorgint i que són captats en l'entramat extitucionalitzat, el qual és així sempre viu i dinàmic.

En contrast amb els entramats de cosificació essencialista, unes polítiques relacionals de drogues, en tant que desplegades des d'entramats extitucionals, produeixen un desplaçament des d'una noció repressiva de *prohibició* a una altra més connectiva de *regularització*, i que tanmateix garanteix amb major mesura el control efectiu dels diferents fenòmens sobre els que pretén intervenir. Les polítiques relacionals de drogues presenten en aquest sentit un moviment molt interessant i continuen sent, de fet, un eficaç dispositiu de control. Fixem-nos en la definició del terme.

- **Regularitzar.** El verb *regularitzar* es referiria a l'acció de “*fer que (una cosa) sigui regular, es comporti d'una manera regular*” (IEC, 2007),⁴⁰⁷ o bé a “*legalitzar, adequar al dret una situació de fet o irregular*” (RAE, 2014),⁴⁰⁸ així com a “*establir una base oficial per a un arranjamant (que fins el moment era temporal o provisional)*” (Oxford U.P, 2010).⁴⁰⁹

Si “regular” volia dir *normativitzar*, “regularitzar” es refereix més aviat a *normalitzar*, a convertir (alguna cosa) en *regular*. Unes polítiques de drogues de caire relacional es caracteritzen per un model que tendeix a la regularització dels diversos assemblatges de drogues que puguin anar apareixent. Això s'explica en part perquè, en haver-se després de les valoracions morals i assistencials que situen un *mal ontològic* en l'essència de les drogues i/o en les persones que s'hi connecten, els nous entramats extitucionals tenen via lliure per explorar i conèixer què és el que està succeint en els diversos assemblatges de drogues, quins components positius emergeixen entre els seus agents, quins elements negatius es desvetllen, o quines són les millors fórmules de gestió col·lectiva i consensuada entre els diferents agents,

⁴⁰⁷ A: <http://dlc.iec.cat/results.asp?txtEntrada=regularizarioperEntrada=0> [Consultat el 25 de maig de 2015].

⁴⁰⁸ TdA: “*Legalizar, adecuar a derecho una situación de hecho o irregular.*” Una de les dues accepcions citades. A: <http://lema.rae.es/drae/?val=regularizar> [Consultat el 25 de maig de 2015].

⁴⁰⁹ TdA: “*Establish (a hitherto temporary or provisional arrangement) on an official basis.*” A: <http://www.oxforddictionaries.com/definition/english/regularize> [Consultat el 25 de maig de 2015].

en cada situació, per cada moment. Amb aquesta base, i davant l'evidència que prohibir a les persones que es connectin amb assembletges de sobirania o que es deixin travessar per forces aclaparadores no comporta una reducció del seu desig de fer-ho, la regularització es presenta com una estratègia més adaptable a un món en continu moviment, un món en el qual hi ha drogues i forces de desig, un món en què apareixeran contínuament moltes més substàncies i amb elles nous reptes aclaparadors.

Un model de regularització no regula a priori, com ho fa el model prohibicionista, sinó que es basa en una anàlisi desenvolupada per part dels diferents agents que conformen els diversos assembletges de drogues, i a partir d'aquí prova de determinar els seus impactes positius o negatius sobre la salut i la vida de les persones. Enlloc de prohibir l'existència d'uns o altres assembletges, el que fa és regularitzar (normalitzar) les situacions que ja existeixen, i desplegar-hi regulacions (normatives) flexibles i adaptades, sotmeses a contínues revisions, i que sorgeixen a partir del diàleg, el consens i el treball conjunt entre els diversos agents que conformen el nou entramat extitucional. Es tracta, en aquest cas, d'unes polítiques que es concentren en *promoure la salut* i la vida de les persones, i que s'implementen a partir de la participació directa d'aquestes mateixes persones en la seva pròpia definició.

5.9.3. Prescripció de les polítiques de drogues

Les estratègies d'intervenció desplegades des de les polítiques relacionals de drogues, ja no se situen doncs en un marc de *protecció de la salut* sinó que es posicionen decididament en un marc de *promoció de la salut*. Ja no prohibeixen a priori qualsevol manifestació social, material o semiòtica al voltant de les drogues, sinó que s'esforcen per regularitzar les diverses situacions existents, deixant espai per fer-ho amb les que encara són emergents. En aquest sentit, la dissuasió, l'estigmatització i la negació són substituïdes per la proximitat, la profunditat i la rellevància, i a partir d'una eina d'intervenció més pròpia d'entorns extitucionals, l'*orientació*.

- **Orientar.** El verb *orientar* es referiria a l'acció de “*determinar la posició (d'una persona o d'una cosa) amb relació als punts cardinals; [...] indicar (a algú) la direcció, el camí, que ha de seguir.*” (IEC, 2007),⁴¹⁰ o bé a “*informar algú d'allò que ignora i desitja saber, de*

⁴¹⁰ A: <http://dlc.iec.cat/results.asp?txtEntrada=orientar&operEntrada=0> [Consultat el 25 de maig de 2015].

l'estat d'un assumpte o negoci, per a què s'hi sàpiga mantenir" (RAE, 2014)⁴¹¹ així com a *"guiar (algú) en una direcció especificada; [...] personalitzar o adaptar (alguna cosa) a circumstàncies especificades"* (Oxford, U.P., 2010).⁴¹²

Les orientacions es configuren com una materialitat discursiva que informa el jovent sobre qüestions que ignora o què desitja saber, que ofereix una o diverses guies davant de l'acció, que assenyalen camins, però que no els imposa. En altres paraules, les orientacions es presenten com a indicacions dels possibles guions que es poden produir en els assemblatges emergents –ja regularitzats–, i com a suggeriments de les possibles estratègies d'anticipació que s'hi poden desplegar. Emergeixen de l'acció híbrida de coneixements experiencials, científics i històrics, i poden ser útils per tal que el jovent pugui sortir airós de les diverses i heterogènies situacions en què es pugui trobar. Les orientacions, així mateix, tenen l'avantatge que no són d'obligat compliment. Atès que en un entorn dinàmic no és possible de copsar íntegrament la multiplicitat d'assemblatges que es puguin produir, el nombre indeterminable de connexions que els joves, en tant que *agents connectats en xarxa*, puguin arribar a establir amb éssers humans i no-humans, amb materials discursius o amb dispositius tecnocientífics. En aquest context, la *producció d'orientacions* des d'un marc extitucional –en tant que adaptades i adaptables a les diverses situacions de consum– es presenta com un dispositiu de seguiment mal·leable i fluït, molt més adaptable a la multiplicitat de possibles assemblatges existents i emergents.

Les orientacions no pretenen oferir una resposta concreta a totes les situacions possibles, a tots els assemblatges singulars; però en tant que es tracta d'això, d'orientacions, i no pas de regulacions rígides i dures, el marge amb què compta el jove per sortir-se'n airós d'una situació imprevista hauria de ser potencialment més gran, ja que serà més competent per combinar les possibilitats mateixes que li ofereix cada situació singular. Les possibilitats d'acció i decisió emergeixen en el si dels assemblatges (Domènech & Tirado, 2009), i les orientacions, en tant que materialitat discursiva, passen a formar part també d'aquests assemblatges. En aquest sentit, la producció i l'accés a orientacions en matèria de drogues suposa un gir important en la relació extitucionalitzada entre les institucions i el jovent, i que es dirigeix a què les noies i

⁴¹¹ TdA: *"Informar a alguien de lo que ignora y desea saber, del estado de un asunto o negocio, para que sepa mantenerse en él."* Una de les dues accepcions. A: <http://lema.rae.es/drae/?val=orientar> [Consultat el 25 de maig de 2015].

⁴¹² TdA: *"Guide (someone) in a specified direction. [...] Tailor or adapt (something) to specified circumstances."* A: <http://www.oxforddictionaries.com/definition/english/orient> [Consultat el 25 de maig de 2015].

els nois puguin gestionar satisfactòriament i amb salut els diversos assemblatges de sobirania en què es vagi trobant immerses, entre ells els assemblatges de drogues.

Les polítiques relacionals aporten així una estratègia d'intervenció que presenta un gran poder d'afectació en els assemblatges de drogues. I és que sota un plantejament prohibicionista, els nois i les noies no sempre comptaran amb orientacions sobre possibles maneres de gestionar les diferents situacions amb èxit, de fer-ho i sortir-se'n airoso, contents/es i amb bona salut.

Cal dir que sembla força complicat que les polítiques relacionals de drogues, i els seus dispositius de regularització i orientació, es puguin desplegar completament a dia d'avui. I és que és cert que hi ha un bon nombre d'oficines de drogues que estan extitucionalitzant la seva acció a nivell local i global, amb diferents graus i qualitats de territorialització i desterritorialització, que s'estan acoblant a diversos assemblatges de drogues, i que ho fan per mitjà de processos que aposten per l'orientació com a estratègia d'intervenció. Tanmateix, també és cert que aquestes mateixes oficines de drogues –en tant que institucions extitucionalitzades però, al cap i a la fi, institucions– s'acoblen també necessàriament a d'altres oficines locals i globals i als seus dispositius de control, com la JIFE, i la Convenció Única d'Estupefaents.

Sembla que el model jeràrquic guiat per les oficines institucionals de drogues en els nivells més globals persegueix establir un ferri control sobre la població pel que fa a la seva relació amb drogues. Tanmateix, aquesta voluntat de control ha vingut mostrant importants febleses. I és que, malgrat el que pugui semblar a un primer cop d'ull, les polítiques relacionals presenten una major capacitat de prescriure un guió o un altre als assemblatges de drogues. La prohibició, en tant que *prescripció dura* no és una *prescripció forta*, ja que la duresa és més fràgil que la flexibilitat, que és sempre més resistent i adaptable a la singularitat de les diferents situacions. La regularització és, per tant, més prescriptiva que la prohibició; presenta una major capacitat d'adaptació als diversos assemblatges possibles, existents o emergents. Les polítiques relacionals emergeixen doncs, i malgrat les aparences, com a un dispositiu de control mal·leable, adaptable i, per tant, altament efectiu.

Així mateix, un model de regulació basat en la regularització presenta una gran capacitat per capturar i orientar en un sentit o altre les noves situacions emergents. Hi ha diferents substàncies que configuren a dia d'avui un bon nombre d'assemblatges de drogues, i que presenten un marge d'acció molt ampli quant a la seva regularització. Pel que fa a assemblatges de drogues recreatives no convencionals, ja hi ha diverses autores i autors que treballen a nivell català i espanyol envers la producció d'orientacions útils per a la seva difícil

gestió en un context de *regulació rígida* com l'actual. Ens trobem doncs amb un conjunt d'assemblatge de drogues emergents i molt poc estudiades i conegudes, com per exemple les diverses substàncies categoritzades com a *chemical research* (González, 2013) o bé els nous usos per als vells *al·lucinògens etnobotànics* (Bouso, 2013).

En relació amb la *chemical research*, parlarem de “noves substàncies psicoactives” (NPS, en el seu acrònim en anglès), per referir-nos a centenars de molècules de diverses famílies químiques que s'estan comercialitzant com a alternativa a les drogues controlades. Les NPS tenen en comú que amb prou feines se'n coneix res, ja que gairebé no existeixen estudis farmacològics o toxicològics en humans (EMCDDA, 2011). Les persones que consumeixen aquestes substàncies estan a dia d'avui connectades online. És a dir, en tant que la informació disponible a nivell local és escassa, estan emergint noves comunitats a internet de persones consumidores que comparteixen informacions, experiències i orientacions des de diversos indrets del planeta (González, 2013).⁴¹³ I a més sembla que el mercat de distribució i consum està en plena expansió (EMCDDA, 2012).

Duff (2013) proposa renovar la RdR a través d'un empiricisme que cerqui comprendre com els cossos-contextos-substàncies-pràctiques-normes-objectes s'afecten entre ells en associacions que produeixen dany o que impliquen risc. Més enllà, els relats de les nostres entrevistes ens expliquen que associar els cossos amb el consum d'algunes drogues pot produir efectes que són considerats en clau positiva, o molt positiva. I tanmateix, l'interès pels aspectes positius vinculats als diversos assemblatges de drogues sembla situar-se lluny de la centralitat en les disciplines socials i naturals que generen coneixement en matèria de drogues. Tot i així, comptem amb diversos autors i autores que aborden, per exemple, els beneficis de substàncies emergents, d'origen etnobotànic però encara no regularitzades, com la ibogaïna (Maciulaitis et al., 2008; Alper et al., 2008; Paškulin et al., 2012) o la ayahuasca (Mabit, 2002; Halpern et al., 2008; Bouso et al., 2012, 2013; Caiubi et al., 2013; Frecska, 2013; Fernández & Fábregas, 2013; Fericgla, 2013; Ott, 2013).⁴¹⁴

En aquest sentit, Bouso (2013) explica l'emergència i extensió d'assemblatges de consum lligats als *al·lucinògens etnobotànics*, en referència a un conjunt de substàncies de caràcter

⁴¹³ A la xarxa d'Internet hi ha diverses comunitats i grups de discussió sobre el tema de les drogues. Un dels més coneguts i freqüentats és el *alt.drugs*. A través d'ell un gran nombre de persones anònimes d'arreu del món solen intercanviar informació i experiències sobre l'ús de psicofàrmacs prohibits.

⁴¹⁴ Per a més informació al respecte, la Fundació ICEERS (International Center for Ethnobotanical Education, Research and Service), amb seu a Barcelona, proveeix de quantioses fonts en relació amb els usos terapèutics de la ibogaïna i l'ayahuasca. A: www.iceers.org

vegetal que han estat tradicionalment consumides en contextos xamànics indigenistes i que, a dia d'avui, estan generant nous assemblatges de drogues en el si de les diverses societats modernes, que proven de replicar aquests assemblatges en un context occidental. Substàncies d'ús tradicional com la psilocibina, l'ayahuasca, el kambo o la ibogaïna estan generant assemblatges d'aquesta mena. El fet que convertiria aquestes substàncies tradicionals en *al·lucinògens etnobotànics* seria precisament el desplaçament de la substància des d'uns assemblatges ètnics inicialment desconnectats de les societats modernes i centrats en ritualitzacions de caire espiritual, envers nous assemblatges postmoderns dirigits fonamentalment a l'abordatge terapèutic i al creixement personal. La substància és la mateixa, però la seva connexió amb actants diferents implica l'emergència d'assemblatges de naturalesa diversa, que presenten patrons doncs d'ordenació diferents. L'emergència i extensió d'aquestes substàncies per a usos diversos (espirituals, recreatius, psiconàutics, psicoterapèutics...) evidencia el dinamisme imparabile en l'emergència i transformació de nous assemblatges de drogues en què hi participen persones que –de múltiples i diverses maneres– es preocupen per la seva salut i per la seva vida.

El desplegament d'unes polítiques relacionals en matèria de drogues permet identificar contínuament assemblatges emergents; reconèixer alguns actants i forces que es repeteixen en aquests assemblatges; veure-hi patrons d'ordenació. Alguns d'aquests assemblatges persistiran, d'altres s'exhauriran, la majoria es transformaran. I sempre n'emergiran de nous, com no pot ser d'una altra manera en un món en què tot està en permanent moviment. I vet aquí una característica notòria dels abordatges extitucionals i de les polítiques relacionals de drogues: la integració permanent i adaptativa en l'entramat extitucional de nous patrons d'ordenació en els assemblatges de drogues. La regularització com a estratègia d'intervenció permet a les extitucions connectar-se amb els nous assemblatges que emergeixen i que puguin ser identificats com a patrons d'ordenació recurrents. És així com, en primer lloc, les polítiques relacionals de drogues permeten a les extitucions copsar i comprendre els diferents guions recurrents que apareixen i es transformen de forma dinàmica en els diversos assemblatges de drogues; en segon lloc, els hi permeten també adaptar-s'hi per mitjà d'una acció extitucional que incorpora tots els agents de la xarxa en la seva definició i implementació; i finalment, les capacita per coproduir orientacions –conjuntament amb la resta d'agents extitucionalitzats– que tinguin sentit en el si de cadascun d'aquests assemblatges.

En altres paraules, les polítiques relacionals són altament prescriptives, i estableixen mecanismes de control més sofisticats que les polítiques essencialistes, perquè es configuren en *dispositius de captura, coneixement i orientació*.

- a) *Captura*. Es regularitza de forma progressiva en l'entramat extitucional els diversos dispositius, substàncies o situacions –existents o emergents– que es produeixen de forma recurrent en relació amb els consums de drogues;
- b) *Coneixement*. S'incorpora el màxim de coneixements a partir de les perspectives múltiples del conjunt dels agents;
- c) *Orientació*. Es coprodueixen orientacions en contínua adaptació als diversos guions específics.

Com dèiem, si parlem de polítiques parlem de regulacions. I com hem vist, el procés d'extitucionalització de les institucions no deixa de ser una manera en què aquestes s'adapten i es perpetuen amb major eficàcia i eficiència. L'establiment d'aliances i de vincles de confiança amb els diversos agents socials és de fet una estratègia adaptativa de les institucions davant d'unes polítiques essencialistes que s'han demostrat com a poc prescriptives. En qualsevol cas, però, ja no podem parlar de l'emergència de dos paradigmes contraposats –en el sentit més kuhnià del terme–, sinó més aviat d'un procés adaptatiu de les institucions, que passa però per compartir els centres de poder i la capacitat agèntica amb el conjunt dels agents que s'acoblen, de forma dinàmica, en uns o altres assemblatges. Sembla que els dispositius de control institucionals, quan estan basats en processos d'extitucionalització i en polítiques relacionals, poden estar sent més efectius que els que es fonamenten en polítiques essencialistes i en models basats en la prohibició. El canvi de paradigma envers unes polítiques relacionals i un model de regularització no és sinó una transformació i sofisticació dels mecanismes i dispositius de control que els estaments institucionals exerceixen sobre el teixit social, ara tots dos units en un entramat extitucional més dinàmic i adaptatiu.

Al seu torn, però, els agents del teixit social que fins el moment restaven apartats de la gestió institucional, però que alhora encarnaven la diana de les seves polítiques, despleguen també les seves forces envers els centres del poder institucional. Les polítiques relacionals impliquen també l'establiment de mecanismes i dispositius de control de les polítiques institucionals, de les seves estratègies de control i, en definitiva, de les pròpies institucions. Davant de l'entrada en vigor d'aquesta nova aliança extitucional, creix exponencialment el marge d'oportunitat per a l'augment de la capacitat agèntica de les persones i dels grups, així com de la seva

capacitat política d'intervenció en els afers públics que els concerneixen directament. Ens trobem doncs davant l'emergència d'un *nou contracte social* establert en el si dels entramats extitucionals de drogues, i és que com a producte de l'aliança extitucional es teixeixen un seguit de mecanismes i dispositius de control mutu basats en l'establiment d'unes renovades relacions de confiança.

Capítol 6. Conclusions

6. Conclusions i una reflexió

El present treball presenta una comprensió de les polítiques de drogues a partir de la percepció que el jovent té de les campanyes i els missatges produïts des de les institucions. Es tracta de nois i noies adolescents i joves, que es consideren a si mateixos dins d'una categoria de normalitat social, que no es perceben com a criminals, que desenvolupen estudis de secundària o de grau, que es preparen per treballar o bé que treballen, que tenen dificultats econòmiques o que es guanyen prou bé la vida. Tots aquests nois i noies poden trobar-se en situacions diverses i amb l'objectiu de passar-s'ho bé, com la nit, el cap de setmana, els espais festius, els espais íntims, i molts altres moments i espais que es connecten amb una multiplicitat dinàmica d'elements, entre els quals sovint hi haurà drogues.

Les anàlisis tradicionals en *sociologia de les drogues* s'han fonamentat en una *mirada dicotòmica* i *asimètrica* que ha evolucionat a partir de l'assumpció acrítica de determinats parells (bo/dolent, humà/no-humà, material/discursiu, macro/micro, etc.), i que ha determinat el conjunt de les explicacions en aquesta matèria. Tanmateix, la qualitat de les relacions que el jovent estableix amb les drogues s'ha de comprendre en el marc d'un entramat més ampli de relacions dinàmiques que s'estableixen entre una multiplicitat d'agents humans, materials i discursius. En el present treball fem una anàlisi centrada en una mirada menys dicotòmica i més simètrica; es tracta d'una *mirada relacional* que posa en un mateix nivell d'anàlisi el conjunt d'entitats que es relacionen entre elles, com per exemple els joves, les drogues, els repertoris discursius o les institucions. En aquest sentit, parlem d'*assemblatges de drogues* per referir-nos a aquells entramats dinàmics de relacions diverses en què hi podem trobar connexions amb usos recreatius d'alguna mena de droga. Fruit d'aquest canvi de mirada, hem dut a terme una anàlisi d'aquest assemblatges de drogues que ens ha portat a les següents conclusions.

C1

Els marcs explicatius tradicionals en matèria de drogues i les seves estratègies d'intervenció s'han fonamentat en unes «*polítiques essencialistes de drogues*», les quals no només defineixen el problema essencial de les drogues sinó que també el promouen, el generen i el performen.

Hi ha *tres tradicions teòriques* que han dominat les anàlisis sociològiques de drogues al llarg de les darreres dècades: la teoria de la *neutralització* dels riscos, la teoria de les *subcultures* i la teoria de la *normalització* social del consum. Els marcs explicatius d'aquestes teories es fonamenten en la premissa bàsica del *paradigma abstencionista de protecció de la salut* en matèria de drogues, que resa que «*(totes) les drogues són (sempre) dolentes (per a tothom)*».

La citada premissa epistemològica situa en les drogues un *mal ontològic* de tipus *essencialista*, que pot expandir-se i colonitzar tot allò que s'hi connecti. Sota el marc d'aquesta premissa, les diverses tradicions teòriques dominants en matèria de drogues ofereixen marcs explicatius (neutralització, subcultures i normalització) però simultàniament, i com a producte subsidiari de la seva pròpia acció, promouen, generen i performen l'ontologia problemàtica de les drogues. I és que es tracta de dispositius explicatius però també performatius, en tant que nodreixen directament els repertoris discursius que estan a l'abast del jovent. En definitiva, es tracta de pràctiques discursives i materials, de lleis i missatges institucionals i de pràctiques professionals que, en el procés d'explicar les relacions que els joves estableixen amb les drogues, també les promouen, les generen i les performen.

C2

La possibilitat de gestió i control dels riscos associats als usos recreatius de drogues rau en la «capacitat d'anticipació» dels esdeveniments i de l'agència relacional de què gaudeixen els diferents agents (humans o no-humans) en cada situació.

Quant més gran sigui la *capacitat d'anticipació* dels esdeveniments amb què comptin les noies i els nois, major serà la seva *capacitat agèntica*, entesa aquesta com la capacitat d'incidir activament en un entramat de relacions i en el desenvolupament dels esdeveniments. L'agència –o capacitat agèntica– no és una capacitat única de les persones, sinó que se situa també en altres agents no necessàriament humans que s'hi relacionen en els diferents assemblatges, com per exemple el temps meteorològic (pot ploure), els vehicles (es poden espantar), els toros (poden sortir agressius) o les drogues (poden estar rebaixades o adulterades). En aquest sentit, les drogues gaudeixen també d'una agència pròpia, com ho fan els altres agents que s'hi relacionen. Parlem doncs d'una *agència de les drogues* que és *material* –en tant que se situa en uns agents no-humans– alhora que *relacional* –en tant que creix o minva de forma dinàmica en funció de les relacions que estableix amb la resta d'agents–. Quan l'agència de les drogues no es pot anticipar completament aleshores es percep com a capritxosa i imprevisible, posant de relleu una *agència capritxosa de les drogues*. Això succeeix per exemple quan un grup de joves no ha analitzat la composició química d'una droga, i no sap exactament si els resultats de l'experiència seran els que s'esperen. La percepció d'una agència capritxosa situada en les drogues aporta un component d'incertesa a l'experiència, atès que la capacitat d'anticipació dels esdeveniments es veu retallada per la falta de coneixement sobre qüestions com la seva composició o la qualitat dels seus efectes.

Aquest fenomen es produeix en els assemblatges de drogues de la mateixa manera que succeeix en qualsevol altre assemblatge de sobirania (com els esports de muntanya, algunes pràctiques sexuals o fins i tot la participació en correbous), on emergeixen sempre un seguit de riscos vinculats a l'agència capritxosa d'agents externs que cal anticipar i controlar.

C3 La capacitat d'anticipació dels esdeveniments i el control dels riscos s'incrementa per mitjà d'una densificació de la qualitat i la quantitat de les informacions i els coneixements.

En els assemblatges de sobirania –i per tant també en el context dels usos recreatius de drogues–, el *control* dels riscos es veu enfortit o afeblit de forma directa en funció de la densitat de les informacions i dels coneixements que es tingui de cada situació en cada moment, la qual cosa permetrà comptar amb una *capacitat d'anticipació* més o menys densa. Dit d'una altra manera, la capacitat d'anticipació i, per tant, de control dels possibles escenaris futurs passa per la densificació de la qualitat i la quantitat de les informacions i els coneixements a què el jovent té accés abans de participar en assemblatges de sobirania que estan travessats per forces aclaparadores. La densificació de les informacions i els coneixements i la capacitat d'anticipació són doncs elements centrals per a la comprensió del control i de la gestió dels riscos que el jovent desplega en les situacions que li permeten experimentar *diversió, plaer i llibertat* (assemblatges de sobirania), com per exemple, quan utilitza drogues de forma recreativa.

C4 Les polítiques essencialistes es dissenyen des d'unes «*oficines de drogues*» situades en el si de les institucions, i compten amb una major o menor capacitat instituent sobre els assemblatges de drogues en funció de l'abast i la magnitud de les seves connexions.

Les *oficines institucionals de drogues* són agrupacions de persones que actuen com a dispositius institucionals, que defineixen les qualitats essencials de les drogues i que tenen capacitat instituent en els assemblatges de drogues. De cara al jovent, el seu principal producte són els *missatges institucionals sobre drogues*, que poden arribar en forma de campanya de comunicació global, de taller escolar, d'activitat municipal, etc. Les oficines institucionals de drogues estan compostades per persones que es connecten tant amb els seus espais domèstics com amb xarxes transnacionals, a través de diverses vies i canals

indistintament. Les oficines de drogues emergeixen doncs com a assemblatges que reben inputs a partir d'un gran reguitzell de dispositius (humans, materials i discursius), i que es tradueixen en manufactures de biopoder. En aquest sentit, no hi ha polítiques de drogues *macro* o *micro*, sinó oficines de drogues que presenten capacitats instituent amb un abast més ampli, més extensiu, més global, i d'altres que presenten un abast més reduït, més intensiu, més local.

C5

Les estratègies d'intervenció de les polítiques essencialistes de drogues i els missatges institucionals es basen en la «*dissuasió*» del consum a través de la *por*, en la «*negació*» de les percepcions juvenils i en l'«*estigmatització*» del jovent que entra en contacte amb les drogues.

Les campanyes i els missatges institucionals sobre drogues que coneix principalment el jovent troben suport epistemològic en les premisses fonamentals del paradigma abstencionista de protecció de la salut, que manté que «*(totes) les drogues són (sempre) dolentes (per a tothom)*». La seva política comunicativa es fonamenta sobre *tres estratègies d'intervenció* que són consistents amb aquesta premissa: la dissuasió, la negació i l'estigmatització.

1. *Dissuasió*. Consisteix en *apel·lar a la por* davant les possibles conseqüències sancionadores i la severitat dels càstigs a què les institucions prometen sotmetre el jovent que entri en contacte amb drogues.
2. *Negació*. Consisteix en negar les percepcions juvenils que posen en dubte o directament contradiuen la premissa bàsica que resa que «*(totes) les drogues són (sempre) dolentes (per a tothom)*». A tal efecte, emergeixen quatre *principis de negació* de les percepcions juvenils en matèria de drogues:
 - a. *Negació del control*. Es nega la percepció que poden tenir els i les joves respecte al control que senten sobre la seva salut i la seva vida quan consumeixen drogues. La negació d'aquesta percepció s'explica a partir d'un doble argument que afirma que els efectes degradadors no són sempre perceptibles perquè es manifesten en el *llarg termini*, i perquè a més estan sotmesos a *factors d'atzar*. Els missatges s'acompanyen d'una posada en escena que incita la *por* envers aquests efectes nocius que tanmateix poden passar desapercebuts per al jovent en els seus entorns de consum.

- b. *Negació de l'heterogeneïtat*. Se centra en negar la percepció juvenil que indica que en realitat no totes les drogues són iguals i que, per tant, potser algunes presenten efectes nocius i d'altres no en presenten, o bé no són gaire nocius.
 - c. *Negació del grup*. Nega els processos identitaris de pertinença dels nois i les noies amb el seu propi grup d'iguals, presentant l'individu com a víctima del grup i de la forta pressió a què aquest el sotmet.
 - d. *Negació de la normalització*. Es concentra a negar una percepció comú entre el jovent respecte a la sensació que la majoria de persones que consumeixen drogues són considerades com a *normals*, i que no presenten els trets de marginalització, degradació física o baixesa moral que il·lustren els missatges institucionals tradicionals.
3. *Estigmatització*. Consisteix a desplaçar el mal ontològic de les drogues sobre el jovent que hi entra en contacte. Presenta dues versions:
- a. *Versió tova de l'estigmatització*. Es basa en presentar els nois i les noies que consumeixen drogues com a *víctimes inconscients* de les drogues, com a figures passives i febles que sofreixen el contagi del seu mal ontològic. S'inspira en la branca assistencial del paradigma abstencionista, i promou sortir en l'ajuda de les víctimes.
 - b. *Versió dura de l'estigmatització*. Presenta les noies i els nois que consumeixen drogues com a *culpables conscients* d'una greu falta sobre ells mateixos i sobre terceres persones. S'inspira en la branca moral del paradigma abstencionista, i comprèn el càstig com a solució.

C6

Els impactes de les estratègies d'intervenció tradicionals en matèria de drogues passen per (1) una *dissuasió feble* lligada a la percepció que hi ha una creixent normalització social dels usos de drogues, (2) un *trencament de la confiança* en les institucions davant de la seva negació de les percepcions juvenils, i (3) l'inici d'un *procés d'estigmatització inversa* dirigit envers el conjunt de les institucions.

Hi ha tres efectes que es troben més directament relacionats amb cadascuna de les estratègies d'intervenció desplegades pels dispositius institucionals i dirigides al jovent.

1. *Dissuasió feble*. Malgrat que les sancions penals i administratives que recauen sobre el jovent que entra en contacte amb drogues s'han anat endurint progressivament al llarg dels darrers 20 anys, hi ha una percepció generalitzada que s'està produint una *descriminalització de facto*. Aquesta percepció no respon a una *descriminalització de jure* i pot tenir a veure amb el procés de normalització creixent que determinats consums de drogues gaudeixen entre la població jove i també adulta, així com amb la dificultat d'estendre sancions sistemàticament al conjunt de població normalitzada.
2. *Trencament de la confiança*. Les estratègies que neguen frontalment les percepcions juvenils s'evidencien davant del jovent com a una premeditada *transmissió selectiva* d'informacions parcials, o bé directament com una *falsificació del risc* i de les informacions per part de les institucions. La percepció que les informacions són premeditadament falses comporta un progressiu trencament de la confiança en els missatges institucionals, que van des de l'inicial pol de confiança en què es consideren fiables, a una sospita que han de contenir algun error conceptual, passant per la sorpresa davant de la seva parcialitat i biaixos, fins arribar a un convenciment que els missatges són falsos i que els seus emissors han de ser uns impostors. L'oposició a la imposició del fet que «(totes) les drogues són (sempre) dolentes (per a tothom)», en tant que es constata la seva falsedat, pot comportar la deriva envers un altre aforisme no menys dogmàtic i acrític: «(totes) les drogues són (sempre) bones (per a tothom)».
3. *Estigmatització inversa*. La constatació juvenil que els missatges institucionals són premeditadament falsos, i la seva presentació en forma alhora hostil i defensiva, enceten un procés d'inversió de l'estigmatització que es redirigeix en forma de bumerang envers el conjunt de les institucions, produint un *estigma invers*. Aquest procés presenta dues versions:

- a. *Versió tova de l'estigmatització inversa.* Les institucions perden la credibilitat, i passen a ser un agent molest, impertinent, en els assemblatges de joves. Els missatges institucionals són menystinguts en el seu conjunt.
- b. *Versió dura de l'estigmatització inversa.* Es culpabilitza les institucions de la seva voluntat de mentir i d'agredir el jovent, caient essencialment sobre elles tot el pes del *mal ontològic*. El jovent se situa frontalment en contra de tot allò que ressoni a institucional.

C7

Els principals efectes contrapventius del conjunt de les polítiques essencialistes de drogues sobre el jovent són la «producció d'estigma» i la «desinstitucionalització juvenil», en aquest ordre.

Potser l'efecte contrapventiu més rellevant de l'acció performativa de les polítiques essencialistes de drogues i dels seus marcs explicatius és la *producció d'estigma* social, que recau directament o indirectament sobre el jovent que es connecta amb qualsevol droga sota qualsevol circumstància.

Així mateix, l'anàlisi de les estratègies d'intervenció desplegades per part dels missatges institucionals sobre drogues (dissuasió, negació i estigmatització) posa de relleu l'emergència d'un altre inquietant efecte imprevist, que se suma a la ja citada producció d'estigma: l'inici d'un procés de *desinstitucionalització juvenil*, progressiu però sostingut. Aquest procés afecta la credibilitat i l'agència del conjunt de les institucions i topa frontalment amb la capacitat d'intervenció que aquestes puguin tenir, amb conseqüències imprevisibles que poden anar més enllà de l'àmbit de drogues.

C8

El jovent fa ús d'una «interdiscursivitat» dirigida a contrarestar el principal dels efectes produïts per l'acció performativa dels marcs explicatius tradicionals en matèria de drogues: la producció d'estigma.

Tot i que a nivell teòric cada marc explicatiu es presenta associat a un repertori discursiu independent, a nivell pràctic constatem que les noies i els nois utilitzen els diferents discursos al seu abast per trobar unes o altres explicacions sobre per què unes o altres persones consumeixen drogues o no ho fan. En aquest sentit, emergeix una *interdiscursivitat* circulant en els assemblatges de joves en què hi ha drogues.

El domini de la interdiscursivitat entre la població jove respondria en realitat al desplegament de discursius diversos que contribueixin a esquivar, minimitzar o lluitar contra l'estigma; les noies i els nois –especialment si es connecten amb assemblatges de drogues– fan ús dels diferents discursos disponibles al seu abast per tal de rebaixar o eludir l'estigma a què es veuen sotmesos.

C9

El jovent desplega també altres repertoris discursius que expliquen els consums de drogues a partir de «*forces positives*» lligades a l'experimentació combinada de diversió, plaer i llibertat.

La interdiscursivitat és una característica viva entre el jovent quan ha d'explicar per què les noies i nois es relacionen amb drogues, però va més enllà dels marcs explicatius propis de les polítiques essencialistes de drogues. El jovent fa ús també de repertoris discursius que posen èmfasi en l'existència de *forces positives* en els assemblatges de drogues, centrades en l'experimentació combinada de *diversió, plaer i llibertat*. Les tradicions teòriques dominants en matèria de drogues, en basar-se en premisses que situen un mal ontològic en les drogues, no es tradueixen en marcs explicatius útils per al jovent a l'hora d'explicar aquestes forces positives que travessen els assemblatges de drogues.

C10

Per tal de comprendre millor les relacions dinàmiques que el jovent estableix amb les drogues cal desplaçar la mirada sociològica envers una anàlisi més àmplia, i fixar-se en el conjunt de situacions en què el jovent pot experimentar diversió, plaer i llibertat de forma aclaparadora, i a les quals ens hi referim com a «*assemblatges de sobirania*».

La comprensió de les forces de desig és clau per comprendre per què el jovent consumeix drogues. Més concretament, la *cerca de plaer* ha estat una qüestió feblement abordada per les anàlisis sociològiques tradicionals en la matèria que, en tot cas, s'han centrat en analitzar les seves relacions amb l'addicció. Tanmateix, les explicacions sociològiques que vinculen la cerca de plaer a la generació de processos d'*addicció* no són consistents en els contextos d'usos recreatius de drogues que hem analitzat. I és que el desig de consumir drogues per tal de connectar-se amb assemblatges de diversió, plaer, i llibertat es contraposa al *camí conformista* que encarna l'addicció, atès que aquesta representa un deteriorament i fins i tot una anihilació de la llibertat. Per tant, les tesis vigents sobre l'addicció no permeten explicar els processos de

cerca de plaer que es produeixen en els contextos recreatius d'usos de drogues, els quals es caracteritzen també per la cerca de diversió i l'experimentació de llibertat.

Per comprendre millor les dinàmiques de funcionament que es produeixen en els assemblatges de drogues hem de desplaçar la nostra mirada analítica envers una dimensió més àmplia i centrar-nos en l'anàlisi dels *assemblatges de sobirania* i en la comprensió de les *forces aclaparadores* que els travessen. Els assemblatges de sobirania són *entramats dinàmics de relacions* on un seguit d'agents (humans, materials i discursius) es combinen per connectar-se amb l'experimentació de diversió, plaer i llibertat. Ens trobem davant d'un seguit de combinacions d'elements que són desitjades per les persones, en tant que com a resultat podrien promoure l'experimentació d'una sobirania sobre el propi cos i que, a més, pot presentar un component aclaparador. Les noies i nois desitgen experimentar la llibertat, i a tal efecte cerquen sortides a les forces internes i socials de control del cos i dels afectes. Aquesta desconexió de la disciplina quotidiana a què se sent sotmès el cos i els afectes respon a un *desig de sobirania*. Els afectes lligats a la sobirania s'activen quan el cos és travessat per *forces aclaparadores*, en tant que aporten l'experiència de transcendir la quotidianitat, les obligacions adquirides, les constriccions disciplinàries sobre el propi cos. Allò que connecta les drogues amb el plaer, la llibertat i la diversió en el si d'un assemblatge és, doncs, la possibilitat d'experimentar una *sobirania aclaparadora*. Alguns exemples d'assemblatges de sobirania més enllà dels consums de drogues els podem trobar amb les connexions amb els esports de muntanya i neu, els assemblatges sexuals o els correbous. Serà doncs en les diferents formes i intensitats que adoptin les *forces aclaparadores* de cerca de diversió, plaer i llibertat on trobarem les variacions entre els diversos assemblatges de drogues que donen resposta al desig de sobirania, i que comporten diferents necessitats quant a la gestió dels riscos per a la salut i la vida.

C11

En els darrers 20 anys, les institucions tradicionals experimenten un «*procés d'extitucionalització*» que es tradueix en el desplegament d'un «*model de reducció de riscos*» (RdR).

Les estratègies d'intervenció fonamentades en polítiques essencialistes de caire abstencionista són impulsades per les oficines de drogues i finançades per les institucions de forma paral·lela al desplegament d'un seguit d'intervencions basades en un nou model d'intervenció. El conflicte entre les institucions i la població juvenil pren un nou sentit amb l'aparició –a la dècada del 1990– d'una nova manera d'abordar les estratègies d'intervenció en

matèria de drogues, i que és encarnat pel model de *reducció de riscos (RdR)*. Aquest model presenta un nou enfocament caracteritzat per incloure en el seu equip professional a joves que formen part de les diferents cultures de consum, així com per produir missatges neutrals, sense components morals, que eviten dissuadir del conjunt de consums, que no neguen l'experiència ni les percepcions del jovent, i que estan exempts de processos d'estigmatització. El model de reducció de riscos (RdR) és hereu del model de reducció de danys (RDD), però desplaça el focus de la seva acció des d'una població marginalitzada i representada pel consum d'heroïna (RDD) envers una població juvenil que s'autopercep com a normalitzada, i que utilitza les drogues per a usos recreatius (RdR). Inicialment, les intervencions pròpies del model de reducció de riscos es duïen a terme en entorns festius que es vinculaven a diferents consums de drogues, però al llarg dels darrers quinze anys s'han anat estenent progressivament també a l'interior de les parets de diversos òrgans institucionals que estan en contacte amb joves, com són les institucions educatives i les sanitàries.

El suport institucional de què gaudeix aquest nou model d'intervenció en matèria de drogues respon a un *procés d'extitucionalització* de les institucions en matèria de drogues. Quan s'extitucionalitzen, les institucions dilueixen les seves parets i els seus murs, físics i simbòlics, connectant-se amb un nou entramat conformat per un seguit d'entitats heterogènies i fluxos humans (i.e. grups de joves consumidors), materials (i.e. dispositius tecnocientífics) i semiòtics (i.e. codis i valors de les cultures de consum) que fins el moment restaven fora de l'abast de les institucions, i que fins i tot s'hi confrontaven.

C12

La construcció de processos de confiança entre les institucions extitucionalitzades i els diferents agents implicats en els assemblatges de drogues es produeix en el marc d'una nova «aliança extitucional», que permet combinar els interessos i els coneixements de les diferents parts.

I vet aquí un element clau que els entramats extitucionals de drogues incorporen entre els diferents agents que els conformen –com els joves, els iguals, les famílies, o el conjunt d'institucions ja extitucionalitzades–: els processos de *confiança*. Aquests agents, que en el marc d'unes polítiques essencialistes de drogues desconfiaven els uns de les altres, comencen a desplegar una confiança mútua i deixen enrere les confrontacions pròpies d'un escenari d'enfrontament entre el *bé ontològic* i el *mal ontològic*. La connexió en un sol entramat dinàmic de diferents agents amb veu i aspiracions pròpies, però reconegudes per la resta, es

produeix en el marc d'una nova *aliança extitucional*, que dilueix les fronteres entre l'experiència i la intervenció, entre les institucions i la resta d'agents.

C13

Les informacions i els missatges sobre drogues produïts pels entramats extitucionals despleguen estratègies de «proximitat», «profunditat» i «rellevància».

Quan les oficines de drogues s'extitucionalitzen, l'eix central de la producció de polítiques i missatges es desplaça i es codissenya conjuntament amb d'altres agents de l'entramat extitucional. En aquest sentit, i en tant que nuclis de coproducció d'estratègies d'intervenció en matèria de drogues, els grups de RdR es constitueixen també en *oficines extitucionalitzades de drogues*. En consistència amb aquesta noció, parlem dels *missatges extitucionals sobre drogues* per referir-nos a aquells que es produeixen en aquest nou entramat. Aquests nous missatges presenten importants diferències respecte als que es produeixen a partir d'una centralitat únicament institucional. Concretament, se centren en desplegar estratègies de *proximitat*, *profunditat* i *rellevància* de les informacions.

- a. *Proximitat*. Els missatges són presentats a través de codis lingüístics i semiòtics compartits, i per mitjà de persones del propi grup de referència. La proximitat entre els continguts dels missatges i els continguts de les experiències juvenils aporta als primers un sentit d'objectivitat o realisme.
- b. *Profunditat*. Les informacions no són superficials, aborden qualsevol tipus d'aspecte vinculat als diversos assemblatges amb drogues (de l'àmbit de la salut, la legalitat, els primers auxilis, la gestió comunitària, etc.), i permeten una resignificació dels coneixements existents.
- c. *Rellevància*. Els missatges se centren en elements d'alt interès per al jovent, atesa la seva utilitat per a una gestió de les experiències que sigui el més satisfactòria i el menys problemàtica possible. Més concretament:
 - la composició de la substància;
 - les qüestions jurídiques i penals;
 - la gestió del consum en el grup d'iguals.

C14

Els agents de salut dels entramats extitucionals es capten en el si de les cultures de consum i passen a percebre's com a «*amigues i amics científics*», en tant que comparteixen codis semiòtics amb el jovent i es presenten amb un seguit de dispositius tècnics i coneixements teòrics que els hi atorguen una alta fiabilitat i credibilitat.

En els entramats extitucionals de drogues emergeix una *nova figura d'agent de salut*, que presenta característiques innovadores. Concretament, formen part de les cultures juvenils de consum – més enllà de si consumeixen drogues o no ho fan–, presenten coneixements pràctics i teòrics sobre les diverses situacions de consum, i ho fan sota els principis de proximitat, profunditat i rellevància. Aquests nous agents de salut són percebuts entre el jovent com a *amigues i amics científics*, i encarnen una nova figura que anomenem *pharmakocyborg tecnocientífic*. Aquesta figura presenta una identitat híbrida i culturalment afí al jovent consumidor, però a més compta amb un bagatge de coneixements científics i un seguit de dispositius tecnològics que aporten una alta fiabilitat i confiança a les informacions que proporciona.

C15

El procés d'extitucionalització de les institucions dóna pas a unes «*polítiques relacionals de drogues*», les quals es caracteritzen, d'una banda, per eliminar tota perspectiva essencialista sobre les drogues i, d'una altra, per adaptar les seves intervencions al dinamisme de les relacions que les persones i els col·lectius estableixen amb les drogues i amb els seus usos diversos i canviants.

Les noves polítiques no es confronten al moviment o a les transformacions que es puguin produir en relació amb les drogues, sinó que més aviat s'hibriden amb el moviment del jovent i dels seus diversos acoblaments, així com amb la multiplicitat dinàmica de les seves relacions. Les estratègies institucionals d'aquest nou model d'intervenció ja no se centren en definir el problema ontològic de les drogues per lluitar-hi frontalment amb tots els mitjans, sinó que situa la definició dels problemes i els beneficis de les drogues en les relacions dinàmiques que estableixen amb els diferents agents i en les diverses situacions que puguin sorgir. Es tracta d'un nou model menys essencialista i més relacional, que no se sent necessàriament incòmode amb la gestió del canvi i les innovacions socials. Les estratègies d'intervenció pròpies d'aquestes polítiques incorporen doncs el *moviment* com a valor transversal en els seus

diversos estadis (formulació, implementació, avaluació), de manera que es mostren sobtadament més resistents i adaptables als canvis i, per tant, més sostenibles. La fórmula per la qual s'incorporen a la gestió del moviment es defineix a partir del procés d'extitucionalització de les institucions, i de la seva obertura envers els diversos agents no institucionals –vells i nous–. És per això que, en el procés d'extitucionalització, les polítiques pròpies de les oficines institucionals de drogues deixen enrere les intervencions basades en la problematització ontològica de les drogues, i donen pas a un nou model d'intervenció fonamentat en la gestió del moviment, i que respon a unes *polítiques relacionals de drogues*.

Les polítiques relacionals es desfan de les valoracions morals i assistencials que situen un *mal ontològic* en l'essència de les drogues i/o en les persones que s'hi connecten, i és per això que els entramats extitucionals que les promouen s'esforcen més aviat en explorar i conèixer què és el que està succeint en els diversos assemblatges de drogues, en identificar quins efectes positius celebren els seus agents, i quins elements negatius emergeixen com a producte de cada relació. A partir d'aquí, i gràcies als processos de confiança que hi ha en els fonaments de les noves extitucions, es defineixen quines són les millors fórmules de gestió col·lectiva i consensuada entre els diferents agents, en cada situació, i per a cada moment.

C16

Les polítiques essencialistes aposten per un «*model prohibicionista*», mentre que les polítiques relacionals despleguen un «*model de regularització*».

Constatem doncs que a dia d'avui les oficines de drogues poden mostrar diferents graus d'extitucionalització. Així mateix, poden desplegar diferents tipologies de polítiques de drogues simultàniament, les quals poden ser de caire més essencialista o de caire més relacional. Cada tipologia de polítiques de drogues –essencialistes i relacionals– s'acompanya d'un model de regulació lligat al tractament legal d'aquestes substàncies i de les relacions que les persones hi estableixen: el *model prohibicionista* i el *model de regularització*, respectivament. Les polítiques essencialistes despleguen un model de *regulació dura i rígida*, que s'estableix a priori sota la premissa ontològica que «*(totes) les drogues són (sempre) dolentes (per a tothom)*». Per la seva banda, les polítiques de drogues de caire relacional presenten un model *regulació tova i flexible*, que tendeix a la regularització dels diversos assemblatges de drogues que puguin sorgir.

C17

El model prohibicionista i les seves estratègies d'intervenció, no assoleixen el seu objectiu de protecció de la salut que passa per aconseguir l'abstinència en el consum de drogues, i és confrontat tant pel jovent com per una part del teixit social vinculat a les institucions.

Els dispositius diagnòstics estadístics indiquen que les estratègies d'intervenció dels missatges institucionals sobre drogues basades en el paradigma abstencionista no funcionen: la prevalença de consum entre joves és elevada (al voltant de la meitat de les noies i nois han consumit cànnabis almenys un cop a la vida a l'Estat espanyol), i a més l'evolució d'aquests consums s'ha mantingut estable en aquestes altes xifres durant els darrers 20 anys. En aquest sentit, es pot concloure que les polítiques essencialistes de drogues i les seves estratègies d'intervenció no són eficaces quant al seu objectiu últim de *protecció de la salut*: evitar que el jovent entri en contacte amb les drogues il·legals per tal de protegir la seva salut.

El model prohibicionista no assoleix el seu objectiu centrat en l'abstinència del consum, i tanmateix presenta un seguit d'efectes sobre el jovent, com són la producció d'estigma i la desinstitucionalització juvenil. Però més enllà dels impactes sobre la *salut pública* o la *discriminació* del jovent que abordem en el present treball, les polítiques de drogues tenen efectes sovint dramàtics també sobre altres dimensions que afecten molts d'altres agents en els països europeus però també, i sobretot, en altres geografies humanes i socials del planeta, com són: el *desenvolupament humà i social* dels països productors, els *drets humans*, la *criminologia* i les *màfies criminals*, el *medi ambient*, i finalment qüestions lligades a la *economia* de gran i petita escala o a la gestió dels *recursos econòmics*. Els efectes negatius que les polítiques essencialistes de drogues imprimeixen en aquestes dimensions són a la base d'un creixent discurs entre el jovent entrevistat en el present treball que deriva en una *confrontació del model prohibicionista*. El qüestionament d'aquest model és compartit per personalitats rellevants vinculades a diverses oficines de drogues globals, així com per una part important del jovent entrevistat. La constatació que els principals objectius perseguits pel model prohibicionista –l'abstinència total del consum– no s'aconsegueixen i que, a més, presenta efectes negatius sobre altres dimensions humanes tangencials, és doncs una constatació que depassa els resultats analítics del present treball.

C18

El model regularitzador de les polítiques relacionals de drogues presenta uns efectes de «*capacitació agèntica*» sobre el jovent –consumidor o no–, alhora que aporta als diferents col·lectius un seguit de dispositius i coneixements més sofisticats per a la gestió de la salut i la vida.

Tot i així, el model prohibicionista presenta encara suports entre el jovent. El principal argument que emergeix a favor de mantenir el model se centra en l'assumpció que la despenalització de les drogues podria comportar una generalització i un augment del seu consum i, amb això, un increment substancial de les problemàtiques que a dia d'avui s'atribueixen a aquest consum. Els resultats del nostre treball indiquen tanmateix que oferir informació sobre drogues a jovent que no consumeix, quan es fa des d'una perspectiva de proximitat, profunditat i rellevància de les informacions, no implica un augment ni un descens del desig previ de consumir drogues. Sí que aporta no obstant un argumentari sòlid al jovent que no consumeix per tal de defensar, justificar i mantenir el seu no-consum. Simultàniament, aporta al jovent que sí consumeix un seguit d'eines de gestió dels possibles consums.

En aquest sentit, el model regularitzador de les polítiques relacionals de drogues presenta uns efectes de *capacitació agèntica* sobre el jovent –consumidor o no–, alhora que aporta als diferents col·lectius un seguit de dispositius i coneixements més sofisticats de *promoció de la salut*.

C19

En matèria de drogues, les polítiques relacionals de promoció de la salut mostren una major capacitat prescriptiva i de control social que les polítiques essencialistes de protecció de la salut, actuant com a potents «*dispositius de captura, coneixement i orientació*».

El model de regularització desplegat en el marc d'unes polítiques relacionals de drogues configura una mirada de la *salut pública* que s'allunya de la *protecció de la salut*, i que es concentra en actuar envers la *promoció de la salut*. Unes polítiques relacionals s'esforcen per teixir un entramat extitucional que pugui capturar i regularitzar les diverses situacions existents, així com les futures situacions emergents. Aquesta perspectiva no s'enfronta a l'existència de realitats socials no controlades (a través de prohibicions), sinó que aspira a capturar-les, comprendre-les i orientar-les (a través de regularitzacions). La *producció d'orientacions* des d'un marc extitucional, en tant que adaptades i adaptables a les diverses

situacions de consum, es presenta com un dispositiu de seguiment mal·leable i fluït, molt més adaptable a la multiplicitat de possibles assemblatges existents i emergents.

En aquest sentit, constatem que les polítiques relacionals són altament prescriptives, i estableixen mecanismes de control més sofisticats i eficients que les polítiques essencialistes, atès que actuen com a *dispositius de captura, coneixement i orientació*. La major capacitat de captura i reorientació de les diverses situacions de consum existents o emergents comporta una *capacitat prescriptiva* més alta per al model de regularització que per al model prohibicionista. És així com les polítiques relacionals despleguen mecanismes de control social més efectius que les polítiques essencialistes, en tant que presenten una major capacitat instituent sobre la qualitat dinàmica de les relacions amb les drogues.

C20

En el marc de l'aliança extitucional, els diferents agents implicats en els assemblatges de drogues també despleguen un major control i monitorització sobre les institucions, que es tradueix en un «nou contracte social» basat en relacions de confiança.

De la mateixa manera que, un cop extitucionalitzades, les institucions veuen augmentada la seva capacitat de control sobre la realitat social, els entramats extitucionals aporten també al conjunt dels seus diferents agents (joves, iguals, famílies, professionals, acadèmics, etc.) un seguit de mecanismes i dispositius de control sobre la formulació, implementació i auditorització de les polítiques de drogues. Per tant, impliquen al seu torn un major control i monitorització de les institucions per part de la resta d'agents.

L'aliança extitucional significa l'emergència d'un *nou contracte social* entre les institucions i la resta d'agents que s'hi relacionen, en el qual es teixeixen un seguit de mecanismes i dispositius de control mutu basats en l'establiment d'unes renovades relacions de confiança.

	POLÍTQUES ESSENCIALISTES DE DROGUES	POLÍTQUES RELACIONALS DE DROGUES
MODEL INSTITUCIONAL	- Institucions tradicionals	- Entramats extitucionals
PARADIGMA D'INTERVENCIÓ	- Paradigma abstencionista (Protecció de la salut)	- Promoció de la salut
MODEL D'INTERVENCIÓ I REGULACIÓ	- Prohibicionisme	- Regularització
ESTRATÈGIES I PRINCIPIS D'INTERVENCIÓ	- Dissuasió - Negació o N. del control o N. de l'heterogeneïtat o N. dels iguals o N. de la normalització - Estigmatització	- Reducció de riscos o Proximitat o Profunditat o Rellevància
PRESCRIPCIÓ I CONTROL SOCIAL	- Control social per prohibició del moviment	- Control social per captura del moviment
EFFECTES CONNECTIUS	- Desinstitucionalització juvenil	- Aliança extitucional

Taula 4. Polítiques de drogues essencialistes i relacionals. Quadre comparatiu que il·lustra les principals característiques de les polítiques de drogues.

Una reflexió final

Transformacions de les intervencions institucionals, entre unes polítiques més essencialistes i unes més relacionals

Per pròpia definició, els poders instituïts en les institucions s'esforcen sempre per exercir un control social sobre les poblacions. En l'àmbit que ens ocupa, constatem que estem assistint a un procés d'extitucionalització d'algunes institucions, les quals estan començant a diluir els seus murs per fusionar-se progressivament amb un entramat dinàmic de relacions més àmplies, i on els agents implicats en aquest fenomen cada cop hi participen més, a nivell tant a nivell qualitatiu com quantitatiu. Destaquem aquí doncs la rellevància que aquest moviment té envers una inclusió dels col·lectius i les cultures de consum de drogues en el nou entramat institucional –ara extitucionalitzat–. Aquest moviment respon, per una banda, a la constatació que les polítiques de drogues fonamentades en plantejaments tradicionalment essencialistes – i que per tant no tenen en compte els criteris emergents en les diverses cultures de consum – no funcionen en l'assoliment del seu objectiu; però per una altra banda, el creixent moviment respon a què aquestes polítiques estan produint efectes contrapreventius més difícils de gestionar que el propi problema que les ocupa. Aquí s'hi ha de sumar també la vocació de les institucions envers l'exercici de diferents formes de control sobre els cossos i la vida, i que veuen la necessitat d'adaptar-se als nous moments i a les noves circumstàncies per tal de seguir mantenint competències institucionals sobre la població. Comprendre que existeix una vocació institucional de control és clau per copsar millor els motius pels quals les polítiques de drogues són cada cop més relacionals i menys essencialistes. El fracàs de les estratègies d'intervenció tradicionals basades en el paradigma abstencionista és cada cop més ben comprès i analitzat en el si de les oficines de drogues globals i locals, les quals miren cada cop més envers nous paradigmes i models d'intervenció. És per això, també, que els apriorístics ontològics essencialistes de les polítiques institucionals es combinen cada cop més amb concepcions ontològiques més relacionals, que cerquen en les pròpies cultures de consum noves definicions al problema, més adequades i adaptables al dinamisme i a l'heterogeneïtat d'un conjunt de relacions que depassa les pròpies institucions.

Però més enllà d'aquestes constatacions, creiem que la comprensió sociològica d'aquests canvis de polítiques passa per desplaçar la nostra mirada des d'un marc situat en les polítiques institucionals específiques de drogues envers un altre centrat en les polítiques institucionals en sentit ampli. I és que el desplaçament de les polítiques pròpies de les institucions des d'una perspectiva més essencialista a una altra de més relacional és un moviment que depassa,

també, les actuacions en matèria de drogues. Així, tot i que el present treball no fos l'espai per aprofundir en una anàlisi més intensiva sobre el caràcter genèric de les polítiques relacionals, creiem que un progressiu aprofundiment en el seu estudi pot aportar eines molt útils per a la redefinició de les estratègies institucionals d'intervenció pública, en aquest àmbit i en qualsevol altre.

De la mateixa manera, un major aprofundiment en la comprensió de les polítiques relacionals pot contribuir a identificar fórmules d'intervenció pública més horitzontals i adaptables a les necessitats definides per la pròpia població que n'és protagonista. En altres paraules, sembla que les polítiques relacionals fomenten el desenvolupament de fórmules d'intervenció que desplacen gran part del poder de definició i resolució dels problemes socials, movent-se envers una centralitat situada en els criteris propis de persones i col·lectius que en són protagonistes. Aquesta qüestió ens sembla molt rellevant, i creiem que dóna peu al desenvolupament de majors aprofundiments futurs en la mateixa. En tant que polítiques ontològiques, tant les polítiques essencialistes com les relacionals expliquen la realitat social sobre la que intervenen, i en fer-ho, també la performen. En aquest sentit, una acció institucional fonamentada en polítiques més relacionals i en institucions més extitucionalitzades presenta un interessant caràcter performatiu, que passa per incidir en la construcció de persones i col·lectius necessàriament més implicats en la definició i la gestió de la seva salut i la seva vida. Ens sembla que aquesta qüestió és remarcable i que depassa amb molt les preocupacions pròpies i singulars de les relacions amb drogues.

Dit això, constatem que en el cas concret dels abordatges en matèria de drogues aquest desplaçament ja està produint alguns interessants efectes, que hem descrit i analitzat en el present treball. Sembla que, per una banda, les polítiques relacionals de drogues presenten un interessant *caràcter prescriptiu*, en tant que mostra una major eficàcia en la consecució dels seus objectius –principalment promoure la salut– que la pròpia de les polítiques essencialistes –i que, recordem-ho, passa per l'abstinència com a únic objectiu de protecció de la salut–. Així mateix, també presenten un interessant *caràcter performatiu*, en tant que semblen posicionar les persones i col·lectius protagonistes de l'acció en un lloc preeminent en l'entramat extitucional, i per tant en l'entramat de relacions de poder. Un major aprofundiment en la comprensió de les polítiques relacionals en matèria de drogues hauria de contribuir a trobar noves i emergents estratègies d'intervenció, que en un marc més extitucionalitzat passen per obrir les institucions al jovent i per teixir-hi relacions de confiança, i passen també per consolidar el lligam entre llibertats i responsabilitats. En aquest sentit, les polítiques relacionals estarien fomentant en la població una més íntima implicació en la gestió de la seva salut i la

seva vida, una assumpció de majors quotes de poder en la gestió dels afers públics, i una major capacitat d'anticipació per a la gestió dels riscos que puguin anar sorgint en un món en què hi ha drogues.

Com hem anat veient al llarg del present treball, els paradigmes que guien la comprensió de les drogues han anat canviant al llarg dels temps. De fet, constatem que els paradigmes es transformen contínuament, i que sovint acaben per conviure i fusionar-se, més que no pas per substituir-se o anihilar-se. En aquest sentit, assistim en el present moment a un procés de transformació en les polítiques de drogues, i a un actual procés de convivència entre diferents polítiques de drogues, més essencialistes o més relacionals. Actualment, la perspectiva relacional en matèria de drogues es mostra més prescriptiva que la perspectiva essencialista, i per tant, el model prohibicionista es posa en qüestió. En qualsevol cas, sembla que les polítiques relacionals s'obren pas, i que allà on despleguen les seves estratègies d'intervenció ho fan promovent entre el jovent l'adquisició de coneixements pròxims, profunds i rellevants per a la gestió dels riscos que aniran apareixent, en diferents moments i amb diferents intensitats, i ja sigui quan vulguin divertir-se amb les seves amigues i amics, gaudir dels plaers de la vida o senzillament viure amb més llibertat. Sembla que una creixent consolidació d'aquest desplaçament en matèria institucional podria afavorir les pròpies institucions i el caràcter prescriptiu de les seves polítiques. Però més enllà, tot plegat podria ser una bona notícia també per a les persones, joves i adultes, que fan sentir la seva veu, i que no desisteixen en la cerca d'una major sobirania sobre el seu cos i la seva vida, la qual, com bé sabem, sovint pot ser aclaparadora.

Referències bibliogràfiques

- Adán Ibáñez, Elena & Cura, Pep (2013). La reducción de riesgos entre los inyectores de drogas. Dins de: Martínez Oró, D. P. & Pallarés, J. (eds.), *De riesgos y placeres. Manual para entender las drogas* (209-219). Lleida: Milenio.
- Adam, B., Beck, U. & van Loon, J. (Eds.) (2000). *The risk society and beyond: Critical issues for social theory*. London: Sage.
- Agar, M. H. (1985). Folks and professionals: Different models for the interpretation of drug use. *The International Journal of the Addictions*, 20(1), 173–182.
- Akrich, M., & Latour, B. (1992). A Summary of a Convenient Vocabulary for the Semiotics of Human and Nonhuman Assemblies. Dins de: Bijker, W.E. & Law, J. (Eds). *Shaping Technology/Building Society. Studies in Sociotechnical Change*. Cambridge: MIT Press.
- Alonso Sanz, C., Salvador Llivina, T., Suelves Joanxich, J.M., Jiménez García-Pascual, R. & Martínez Higuera, I. (2004). *Prevención de la A a la Z. Glosario de prevención del abuso de drogas*. Madrid: Centro de Estudios sobre Promoción de la Salud.
- Alper K.R., Lotsof Alper K.R., Lotsof H.S., Kaplan Ch.D. (2008). The ibogaine medical subculture. *J. Ethnopharmacol*, 115, 9–24.
- Anderson, B., Kearnes, M., McFarlane, C. & Swanton, D. (2012). On assemblages and geography. *Dialogues in Human Geography*, 2(2), 171–189.
- Andrews, M.; Squire, C. & Tamboukou, M. (eds.) (2013). *Doing Narrative Research*. London: SAGE Publications.
- Arana, X. (2013). Marco jurídico de la reducción de daños en el campo de las drogas. Dins de: Martínez Oró, D. P. & Pallarés, J. (eds.), *De riesgos y placeres. Manual para entender las drogas* (129-143). Lleida: Milenio.
- Bailey, L. (2005). Control and desire: The issue of identity in popular discourses of addiction. *Addiction Research & Theory*, 13, 535–543.
- Bancroft, A., Wiltshire, S., Parry, O. & Amos, A. (2003). It's like an addiction first thing... afterwards it's like a habit: Daily smoking behaviour among people living in areas of deprivation. *Social Science & Medicine* (1982), 56, 1261–1267.
- Bandini, T., Gatti, U., Gualco, B., Malafatti, D., Marugo, M., & Verde, A. (2004). *Criminologia*. Milano: Giuffrè.
- Bataille, G. (1957). *El Erotismo*. Barcelona: Tusquets, 2007

- Baulenas, G. (2000). *“Prevención.” Contextos, sujetos y drogas: un manual sobre drogodependencias*. Madrid: Ayuntamiento de Barcelona y FAD.
- Bauman, Z. (1999). *Globalization: The Human Consequences*. Cambridge: Polity Press.
- Bauman, Z. (2000). *Liquid Modernity*. New York: Princeton Architectural Press.
- Bauman, Z. (2005). *Trabajo, consumismo y nuevos pobres*. Barcelona: Gedisa (original 1998).
- Bauman, Z. (2007). *Temps líquids. Viure en una època d’incertesa*. Barcelona: Viena Edicions.
- Beck, U. (1998). *La sociedad del riesgo*. Buenos Aires: Paidós.
- Beck, U. (2002) *La sociedad del riesgo global*. Madrid: Ed. Siglo XXI.
- Beck, U., Giddens, A. & Lash, S. (1994). *Modernización reflexiva. Política, tradición y estética en el orden social moderno*. Madrid: Alianza.
- Becker, H. (1963). *Outsiders. Hacia una sociología de la desviación*. Buenos Aires: Siglo XXI, 2009.
- Bernabeu, J. & Sedó, C. (2013). La reducción de riesgos en el marco escolar. Dins de: Martínez Oró, D. P. & Pallarés, J. (eds.), *De riesgos y placeres. Manual para entender las drogas (157-168)*. Lleida: Milenio.
- Bernat de Celis, J. (1996). *Drogue: consommation interdite. La genese de la loi de 1970*. Paris: L’Harmattan.
- Berg, B.L. (1989) *Qualitative Research Methods For The Social Sciences*. Needham Heights: Allyn & Bacon, 2001.
- Bergalli, R. (coord.) (2003). *Sistema penal y problemas sociales. València: Tirant lo Blanch*.
- Bergschmidt, V. (2004). Pleasure, power and dangerous substances: Applying Foucault to the study of ‘heroin dependence’ in Germany. *Anthropology & Medicine, 11*, 59–73.
- Beriain, J. (1996) *Las consecuencias perversas de la modernidad*. Barcelona: Ed. Anthropos.
- Blackman, S.J. (2010). Youth subcultures, normalisation and drug prohibition: the politics of contemporary crisis and change? *British Politics, 5 (3)*, 337-366.
- Bloor, David (1976). *Conocimiento e imaginario social*. Barcelona: Gedisa, 1995.
- Bourgeois, P. (2009). *Righteous dopefiend*. Berkeley: University of California Press.
- Bouso, J.C. (2013). Alucinógenos etnobotánicos. Dins de: Martínez Oró, D. P. & Pallarés, J. (eds.), *De riesgos y placeres. Manual para entender las drogas (351-369)*. Lleida: Milenio.
- Bouso J.C., González D., Fondevila S., Cutchet M., Fernández X., et al. (2012). Personality, Psychopathology, Life Attitudes and Neuropsychological Performance among Ritual Users of Ayahuasca: A Longitudinal Study. *PLoS One. 7(8)*:e42421.
- Bruce, G., Latter, G. (Guionistes), & Fistemberg, S. (Director). (1993). *Cyborg Cop* [Pel·lícula]. Vancouver: Lions Gate Studios.

- Brunet, I.; Pastor, I. & Belzutegui, A. (2002). *Técnicas de investigación social. Fundamentos epistemológicos y metodológicos*. Barcelona: Pórtico.
- Bunton, R., & Coveney, J. (2011). Drugs' pleasures. *Critical Public Health*, 21, 9–23.
- Buttny, R. (1993). *Social Accountability in Communication*. London: Sage.
- Callon, M. (1986). Algunos elementos para una sociología de la traducción: la domesticación de las vieiras y los pescadores de la bahía de St. Brieuc. Dins de: Iranzo, J.M., Blanco, J.R., González de la Fe, T., Torres, C. & Cotillo, A. (Comps.) (1995). *Sociología de la ciencia y la tecnología*. Madrid: CSIC.
- Charles, M. (2005). El papel de la cultura en el control del consumo de drogas: El caso de la India. *Humanitas Humanidades Médicas*, 5, 163-171.
- Charmaz, K. (2006). *Constructing grounded theory: A practical guide through qualitative analysis*. Thousand Oaks, CA: Sage.
- Chen, J. (2011). Studying up harm reduction policy: The office as an assemblage. *International Journal of Drug Policy* 22, 471– 477.
- Clarke, A. E. (2005). *Situational analysis: Grounded theory after the postmodern turn*. Thousand Oaks, CA: Sage.
- Conde, F. (1994). Notas sobre la génesis de la Sociedad de Consumo en España. *Política y Sociedad*, 16, 135-148.
- CLAT5, V Conferencia Latina de Reducción de Daños en Drogas (2009). *Principios básicos de la Reducción de Riesgos y Daños (RRD) según el Comité de la CLAT5*. [en línia] Consultat el 27 de juny de 2015. A: <http://es.scribd.com/doc/123761101/Principios-RRD-CLAT5-abrilo8-doc#scribd>
- Correa, Gonzalo & Domènech, Miquel (2013). Care Networking: A Study of Technical Mediations in a Home Telecare Service. *International Journal of Environmental Research and Public Health* 2013 (10), 3072-3088.
- Courtwright, D. (2001). *Forces of habit: Drugs and the making of the modern world*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Courtwright, D. (2002). *Las drogas y la formación del mundo moderno*. Barcelona: Paidós.
- Creando Libertad Comunidad Terapéutica (2012). [Fotografía]. Consultat el 31 de maig de 2015. A: <https://www.facebook.com/creandolibertad.comunidadterapeutica>
- Daniulaityte, R., Falck, R. & Carlson, R.G. (2012). 'I'm not afraid of those ones just 'cause they've been prescribed': Perceptions of risk among illicit users of pharmaceutical opioids. *International Journal of Drug Policy*, 23, 374– 384.
- Davenport-Hines, R. (2003). *La búsqueda del olvido. Historia global de las drogas, 1500-2000*. Madrid: Turner Publicaciones.

- del Río, M. (2001). Reducción de daños: situación actual y perspectivas de futuro. Dins de: Grup IGIA. *Gestionando las drogas. Conferencia de consenso sobre reducción de daños relacionados con las drogas: cooperación e interdisciplinariedad* (35-42). Barcelona: Publicaciones de Grup IGIA.
- Deleuze, G. & Guattari, F. (1972). *El Anti Edipo. Capitalismo y esquizofrenia*. Barcelona: Paidós, 1985.
- Deleuze, G. & Guattari, F. (1977). *Rizoma (Introducción)*. Valencia: Pre-textos, 2000.
- Deleuze, G. & Guattari, F. (1980). *Mil mesetas. Capitalismo y esquizofrenia*. Valencia: Pre-textos, 2002.
- Deleuze, G. & Parnet, C. (1987). *Dialogues*. Londres: Athlone Press.
- Demant, J. & Ravn, S. (2010). Identifying drug risk perceptions in Danish youths: Ranking exercises in focus groups. *Drugs: Education, Prevention & Policy*, 17(5), 528–543.
- Demant, J. (2013). Affected in the nightclub: A case study of regular clubbers' conflictual practices in nightclubs. *International Journal of Drug Policy*.
- Delgado, Manuel (2003). *Carrer, festa i revolta. Els usos simbòlics de l'espai públic a Barcelona, 1951-2000*. Barcelona: Generalitat de Catalunya.
- Díaz, Aurelio (1998). *Hoja, pasta, polvo, roca. El consum de los derivados de la coca*. Bellaterra: Servei de Publicacions de la UAB.
- Domènech, Miquel & Tirado, Francisco (1997): Rethinking institutions in the societies of control. *International Journal of Transdisciplinary Studies*, 1 (1).
- Domènech, Miquel & Tirado, Francisco, Comps. (1998). *Sociología simétrica. Ensayos sobre ciencia, tecnología y sociedad*. Barcelona: Gedisa.
- Domènech, M., Tirado, F.J., Traveset, S. & Vitores, A. (1999): La desinstitucionalización y la crisis de las instituciones. *Educación Social*, 12, 20-32.
- Domènech, Miquel & Tirado, Francisco Javier (2009). El problema de la materialidad en los estudios de la ciencia y la tecnología. Dins de: Gatti, Gabriel; Martínez de Albéniz, Iñaki; i Tejerina, Benjamín (eds.), *Tecnología, cultura experta e identidad en la sociedad del conocimiento*. Bilbao: Universidad del País Vasco / Euskal Herriko Unibertsitatea.
- Douglas, M. (1985). *Risk acceptability according to the social sciences*. New York, NY: Russell Sage Foundation.
- Douglas, M. (1990). Risk as a forensic resource. *Daedalus*, 119(4), 1-16.
- Douglas, M. (1992). *Risk and blame*. London: Routledge.
- Druyan, A., Soter, S. (guionistes i codirectores); Pope, B., i Braga, B. (codirectores). (2014). Hiding in The Light [episodi 1x05 de sèrie de televisió]. *Cosmos: A Space-Time Odyssey*. EUA: Cosmos Studios; Fuzzy Door Productions; National Geographic Channel; Six Point Harness.
- Dubet, F. (2002) *Le Déclin de l'Institution*. Paris: Seuil.
- Duff, C. (2003). The importance of culture and context: rethinking risk and risk management in young drug using populations. *Health, Risk & Society*, 5 (3), 285-299.

- Duff, C. (2004). Drug use as a 'practice of the self': Is there any place for an 'ethics of moderation' in contemporary drug policy? *The International Journal of Drug Policy*, 15, 385–393.
- Duff, C. (2007). Towards a theory of drug use contexts: Space, embodiment and practice. *Addiction Research and Theory*, 15(5), 503–519.
- Duff, C. (2008). The pleasure in context. *The International Journal on Drug Policy*, 19, 384–392.
- Duff, C. (2013a). The social life of drugs. *International Journal of Drug Policy* 24: 167– 172.
- Duff, C. (2013b). The place and time of drugs. *The International Journal on Drug Policy*, 25(3), 633-639.
- Durlauf, S. (2001). A framework for the study of individual behavior and social interactions. *Sociological methodology*, 30, 47_87.
- Dwyer, R. (2008). Privileging pleasure: Temazepam injection in a heroin marketplace. *The International Journal on Drug Policy*, 19, 367–374.
- Dwyer, R., & Moore, D. (2013). Enacting multiple methamphetamines: The ontological politics of public discourse and consumer accounts of a drug and its effects. *International Journal of Drug Policy*.
- Elekes, Z., Miller, P., Chomynova, P. & Beck, F. (2009). Changes in perceived risk of different substances use by ranking order of drug attitudes in different ESPAD-countries. *Journal of Substance Use*, 14(3–4), 197–210.
- Energy Control (2004). *Folleto "Setas. Los psilocibes"*. Consultat el 7 de juny de 2015. A: <http://energycontrol.org/files/pdfs/Folleto+Setas.pdf>
- Energy Control (2008). *Folleto "Cocaína"*. Consultat el 7 de juny de 2015. A: <http://energycontrol.org/files/pdfs/Cocaina+2008.pdf>
- Energy Control (2009). *Hazte tu rulo*. Consultat el 7 de juny de 2015. A: <http://energycontrol.org/files/pdfs/Hazte+tu+rulo.pdf>
- Energy Control (2010). *Folleto "Cánnabis"*. Consultat el 7 de juny de 2015. A: http://energycontrol.org/files/pdfs/Cannabis_ok.pdf
- Erickson, P. (1993). The law, social control and drug policy: Models, factors and processes. *The International Journal of the Addictions*, 28, 1155–1176.
- Escohotado, A. (1994. 16 de juliol). *Sobria Ebriedad*. [Article] El País. Consultat el 8 de juny de 2015. A: www.cuervoblanco.com/drogas_escohotado1.html
- Escohotado, A. (1998). *Historia General de las Drogas*. Madrid: Espasa Fórum.
- Estrada, Mariona; Faura, Ricard; Feliu, Joel; Garay, Ana; Melero, Joana. (2000). Reflexionando y negociando en un proceso de evaluación. Dins de: Fernández, J.; Herrero, J.; Bravo, A. (Ed.), *Intervención psicosocial y comunitaria. La promoción de la salud y la calidad de vida* (pp. 230-233). Madrid: Biblioteca Nueva.
- European Monitoring Centre for Drugs and Drug Addiction (2000). *Correcciones al Informe Anual sobre el problema de la drogodependencia en la Unión Europea – 2000*. Consultat el 27 de juny de 2015. A: http://www.emcdda.europa.eu/attachements.cfm/att_37280_ES_aroo_es.pdf

- European Monitoring Centre for Drugs and Drug Addiction (2011). *Annual report 2011. The state of the drugs problem in Europe*. Luxembourg: Publications Office of the European Union.
- European Monitoring Centre for Drugs and Drug Addiction (2012). *Annual Report on the implementation of Council Decision 2005/387/JHA*. Consultat el 7 de juny de 2015. A: <http://www.emcdda.europa.eu>
- Faura, Ricard; Causa, Aleix & Domènech, Miquel (2004). *Factors psicosocials implicats en la inserció sociolaboral dels usuaris i usuàries dels Centres d'Atenció i Seguiment de les Drogodependències*. Bellaterra: Universitat Autònoma de Barcelona. Consultat el 7 de juny de 2015. A: http://drogues.gencat.cat/web/.content/minisite/drogues/professionals/tractament/insercio/isl_factors_psicosocial.pdf
- Faura, Ricard (2013). Campañas institucionales de drogas: un tren hacia la contrapreención. *Revista Cáñamo, 2013 (10)*, p.22-24.
- Faura, Ricard & García, Noel (2013). El ocio nocturno y la reducción de riesgos. Dins de: Martínez Oró, D. P. & Pallarés, J. (eds.), *De riesgos y placeres. Manual para entender las drogas* (169-180). Lleida: Milenio.
- Festinger, L. (1957). *A theory of cognitive dissonance*. Stanford, CA: Stanford University Press.
- Fitzgerald, R., Mazerolle, L. & Mazerolle, P. (2013). Drug normalisation and Australian youth: group differences in the social accommodation of drug use. *Journal of Youth Studies, 16(7)*, 901-915.
- Forsyth, A.J.M., Barnard, M. & Mckeganey, N.P. (1997). Musical preference as an indicator of adolescent drug use. *Addiction, 92*, 1317-1326.
- Foucault (1975). *Vigilar y castigar. El nacimiento de la prisión*. Buenos Aires: Siglo XXI Argentina. 2000.
- Foucault, M. (1976a). *Historia de la sexualidad. 1. La voluntad de saber*. Madrid: Siglo XXI. 1995,
- Foucault, M. (1976b). *Defender la Sociedad: Curso en el Collège de France (1975-1976)*. Buenos Aires: Fondo de Cultura Económica de Argentina. 2000.
- Foucault, M. (1977). *Microfísica del poder*. Madrid: Las Ediciones de La Piqueta. 1980.
- France, A. (2000). Towards a sociological understanding of youth and their risk-taking. *Journal of Youth Studies, 3(3)*, 317-331.
- Fraser, S., & Moore, D. (Eds.). (2011). *The drug effect: Health, crime and society*. Mel-bourne: Cambridge University Press.
- Fundación de Ayuda a contra la Drogadicción (2005). *Campaña 28 - Cada vez cuenta. Piensa*. Consultat el 8 de juny de 2015. A: <http://www.fad.es/campana/3834>
- Fundación de Ayuda a contra la Drogadicción (2006). *Campaña 29 - ¿Será ésta? Piensa*. Consultat el 8 de juny de 2015. A: <http://www.fad.es/campana/3835>
- Fundación de Ayuda a contra la Drogadicción (2007a). *Campaña 31 - Cambia tu percepción. Piensa (II)*. Consultat el 8 de juny de 2015. A: <http://www.fad.es/campana/3838>

- Fundación de Ayuda a contra la Drogadicción (2007b). *Campaña 32 - Todo tiene un precio*. Consultat el 8 de juny de 2015. A: <http://www.fad.es/campana/3843>
- Fundación de Ayuda a contra la Drogadicción (2008). *Campaña 33 - Las drogas no sólo perjudican a quienes las consumen. Todo tiene un precio*. Consultat el 8 de juny de 2015. A: <http://www.fad.es/campana/3844>
- Fundación de Ayuda a contra la Drogadicción (2009). *Campaña 35 - Bad Night. Esta noche te puede tocar a ti*. Consultat el 8 de juny de 2015. A: <http://www.fad.es/campana/3846>
- Fundación de Ayuda a contra la Drogadicción (2010). *Campaña 37 - No siempre se tiene tanta suerte. No juegues con drogas*. Consultat el 8 de juny de 2015. A: <http://www.fad.es/campana/3848>
- Furst, P. (1980). *Alucinógenos y cultura*. México: Fondo de Cultura Económica.
- Galindo, A. & Pascual, P. (1978). *Mecánica Cuántica*. Madrid: Alhambra.
- Galindo, H. (2010). Palabreando 3.1. *Revista universitaria educ@upn.mx*. Ciudad de México: Universidad Pedagógica Nacional. Consultat el 4 d'abril de 2015. A: <http://www.educa.upn.mx/hemeroteca/business-mainmenu-29/66-num-03/249-divertimento>
- Gamella, J. (2003). Drogas y control social: Una excursión etnohistórica. Dins de: Pantoja, L. & Abeijón, J.A. (eds.), *Drogas, Sociedad y Ley*. (77-199) Bilbao: Universidad de Deusto.
- García Ferrando, M.; Ibáñez, J. & Alvira, F. (comp.) (1986). *El análisis de la realidad social. Métodos y técnicas de investigación social*. Madrid: Alianza, 2000.
- Garfinkel, H. (1967). *Studies in Ethnomethodology*. Cambridge: Polity Press, 1984.
- Gaviria, A. & Raphael, S. (2001). School-based peer effects and juvenile behaviour. *Review of economics and statistics*, 83 (2), 257_268.
- Geertz, C. (1973). *The interpretation of cultures*. New York: Basic Books.
- Generalitat de Catalunya (2008). *Llibre blanc de la prevenció a Catalunya: Consum de drogues i problemes associats*. Barcelona: Subdirecció General de Drogodependències, Direcció General de Salut Pública.
- Giddens, A. (1991). *Modernidad e identidad del yo. El yo y la sociedad en la época contemporánea*. Madrid: Península. 1995
- Giddens, A. & Pierson, C. (1998). *Conversations with Anthony Giddens: Making sense of Modernity*. Cambridge: Polity Press.
- Girard, René (1986). *El chivo expiatorio*. Barcelona: Editorial Anagrama.
- Goffman, E. (1963). *Stigma. Notes on the Management of Spoiled Identity*. London: Penguin Books. 1968.
- Gobierno Vasco. Departamento de Vivienda y Servicios Sociales (2004). *V Plan de Drogodependencias de la Comunidad Autónoma de Euskadi 2004-2008*. Vitoria-Gasteiz: Servicio Central de Publicaciones del Gobierno Vasco.

- Goldston, S. E. (Ed.). (1987). *Concepts of primary prevention: A framework for program development*. Sacramento: California Department of Mental Health.
- Golub, A., Johnson, B. & Dunlap, E. (2005). Subcultural evolution and illicit drug use. *Addiction Research & Theory*, 13(3), 217–229.
- Gomart, E. (2002). Towards generous constraint: freedom and coercion in a French addiction treatment. *Sociology of Health & Illness*, 24(5), 517–549.
- Gordon, R.S. (1983). An operational classification of disease prevention. *Public Health Rep*, 98(2), 107-109.
- Gourley, M. (2004). A subcultural study of recreational ecstasy use. *Journal of sociology*, 40(1), 59-73.
- Grassroots Area of Narcotics Anonymous (2015). *Am I an Addict?* [Fotografia]. Consultat el 8 de juny de 2015. A: <http://grassrootsna.org/am-i-an-addict3-2>
- Green, R. & Moore, D. (2009). ‘Kiddie drugs’ and controlled pleasure: Recreational use of dexamphetamine in a social network of young Australians. *International Journal of Drug Policy* 20, 402–408.
- Griffin, C., Bengry-Howell, A., Hackley, C., Mistral, W. & Szmigin, I. (2009). ‘Every time I do it I absolutely annihilate myself’: Loss of (self-)consciousness and loss of memory in young people’s drinking narratives. *Sociology*, 43, 457–476.
- Grup IGIA. (2000). *Contextos, sujetos y drogas: un manual sobre drogodependencias*. Madrid: Ajuntament de Barcelona y FAD.
- Grup IGIA. (2001). *Gestionando las drogas. Conferencia de consenso sobre reducción de daños relacionados con las drogas: cooperación e interdisciplinariedad*. Barcelona: Publicaciones de Grup IGIA.
- Halpern, J.H.; Sherwood, A.R.; Passie, T.; Blackwell, K.C. & Rutenber, A.J. (2008). Evidence of health and safety in American members of a religion who use a hallucinogenic sacrament. *Med Sci Monit*, 14(8), 15-22.
- Hammersley, M. (2010). Can we re-use qualitative data via secondary analysis? Notes on some terminological and substantive issues. *Sociological Research Online* 15(1).
- Haraway, D.J. (1985). A Manifesto for Cyborgs: Science, Technology, and Socialist Feminism in the 1980’s. *Socialist Review*, 80, 65.
- Haraway, D.J. (1991). *Ciencia, cyborgs y mujeres. La reinención de la naturaleza*. Madrid: Cátedra. 1995.
- Haraway, Donna (1996). Modest Witness: Feminist Diffractions in Science Studies. Dins de: Galison, P. & Stump, D.J. (comps). *The Disunity of Science*. Stanford: Stanford University Press.
- Hazlitt, William (1837). *Characteristics: In The Manner Of Rochefoucault’s Maxims*. London: J. Templeman. [en línia] Consultat el 27 de juny de 2015. A: <http://bit.ly/1dqCMh4>
- Hidalgo, E. (2011). *Hedonismo sostenible*. Madrid: Amargord.
- Holt, M. & Treloar, C. (2008). Pleasure and drugs. *The International Journal on Drug Policy*, 19, 349–352.

- Hunt, G., Evans, K. & Kares, F. (2007). Drug use and meanings of risk and pleasure. *Journal of Youth Studies*, 10(1), 73–96.
- Hunt, G. & Evans, K. (2008). 'The great unmentionable': Exploring the pleasures and benefits of ecstasy from the perspectives of drug users. *Drugs: Education, prevention and policy*, 15(4), 329–349.
- Hunt, G., Moloney, M. & Evans, K. (2008). Epidemiology meets cultural studies: Studying and understanding youth cultures, clubs and drugs. *Addiction Research and Theory*, 17(6), 601–621.
- Hunt, William Holman (Artista). (1856). The Scapegoat [Pintura a l'oli]. Lady Lever Art Gallery, Port Sunlight. Extret de: <http://www.artandcointv.com/blog/2012/02/3000-oil-paintings-from-national-museums-liverpool-join-website>
- Institut de Polítiques de Drogues i Sostenibilitat (2013). Anteproyecto de Ley Orgánica de Protección de la Seguridad Ciudadana: Represión de las Personas Consumidoras de Cannabis y Otras Drogas A: <http://politicadedrogas.org/anteproyecto-de-ley-organica-de-proteccion-de-la-seguridad-ciudadana-represion-de-las-personas-consumidoras-de-cannabis-y-otras-drogas>
- Institut d'Estudis Catalans (2007). *Diccionari de la llengua catalana (2ona ed.)* Consultat el 27 de juny. A: <http://dlc.iec.cat>
- Instituto Nacional de Estadística (2014). *Defunciones según la causa de muerte*. Consultat el 8 de juny de 2015. A: <http://www.ine.es/prensa/np830.pdf>
- Irwin, A. & Michael, M. (2003). *Science, social theory, and public knowledge* (1st ed.). Maidenhead: Open University Press.
- Järvinen, M. & Ostergaard, J. (2011). Dangers and pleasures: Drug attitudes and experiences among young people. *Acta Sociológica*, 54, 333–350.
- Järvinen, M. & Ravn, S. (2011). From recreational to regular drug use: qualitative interviews with young clubbers. *Sociology of Health & Illness*, 33(4), 554–569
- Kagan, J. (1991). Etiologies of Adolescents at risk. *Journal of Adolescent Health* 12, 591–596.
- Kandel, D. (1975). Stages in adolescent involvement in drug use. *Science*, 190, 912–914.
- Kant, I. (1797). *Metafísica de las costumbres*. Madrid: Tecnos, 1989.
- Keane, H. (2003). Critiques of harm reduction, morality and the promise of human rights. *International Journal of Drug Policy*, 14, 227–232.
- Keane, H. (2008). Pleasure and discipline in the uses of Ritalin. *The International Journal on Drug Policy*, 19, 401–409.
- Keane, H. (2013). Making smokers different with nicotine: NRT and quitting. *The International Journal on Drug Policy*, 24, 189–195.
- Kelly, B. C. (2005). Conceptions of risk in the lives of club drug-using youth. *Substance Use & Misuse*, 40(9–10), 1443–1459.

- Kilmer, B. (2002). Do cannabis possession laws influence cannabis use? Dins de: *Cannabis 2002 report – Technical report of the international scientific conference*. Brussel·les: Ministeri de Salut Pública de Bèlgica.
- Kuhn, T. (1962). *La estructura de las revoluciones científicas*. Buenos Aires: Fondo de Cultura Económica, 2004.
- Kuhn, T. (1989). *¿Qué son las revoluciones científicas?* Barcelona: Paidós.
- Latour, B. (1987). *La ciencia en acción*. Barcelona: Labor, 1992.
- Latour, B. (1988). *The pasteurization of France*. Cambridge: Harvard University Press.
- Latour, B. (1997). «On Actor-Network Theory». *A few clarifications*. Keele University: Centre for Social Theory and Technology.
- Latour, B. (1999). For David Bloor... and beyond. *Studies in History and Philosophy of Science*, 30(1), 113–129.
- Latour, B. (2004). Why has critique run out of steam: From matters of fact to matters of concern. *Critical Inquiry*, (Winter), 225–248.
- Latour, B. (2005). *Reassembling the Social. An Introduction to Actor-Network Theory*. Oxford: Oxford University Press.
- Laub, J.H. & Sampson, R.J. (2003). *Shared beginnings, divergent lives: delinquent boys to age 70*. Cambridge: Harvard University Press.
- Law, J. (Ed.) (1991). *A sociology of Monsters: essays on power, technology and domination*. Londres: Routledge.
- Law, J. (1994). *Organizing Modernity*. Oxford: Blackwell.
- Law, J. (2009). Actor network theory and material semiotics. Dins de: Turner, B. (Ed.), *The new Blackwell companion to social theory* (pp. 141–158). Oxford: Blackwell.
- Law, J. & Mol, A. (1995). Notes on materiality and sociality. *The Sociological Review*, 43(2), 274–294.
- Lee, J., Battle, R.S., Soller, B. & Brandes, N. (2011). 'Thizzin' – Ecstasy use contexts and emergent social meanings. *Addiction Research and Theory*, 19(6), 528–541.
- Lenton, S. (2000). Cannabis policy and the burden of proof: Is it now beyond reasonable doubt that cannabis prohibition is not working? *Drug and Alcohol Review*, 19, 95–100.
- Levine, H.G. (2002). The Secret of Worldwide Drug Prohibition. The varieties and uses of drug prohibition. *The Independent Review* VII (2), 165–180.
- Lindeman, M., & Stark, K. (1999). Pleasure, pursuit of health or negotiation of identity? Personality correlates of food choice motives among young and middle-aged women. *Appetite*, 33, 141–161.
- Little, C.B. (1995). Deviance and Control: Theory, Research, and Social Policy. Dins de: Reardon, G. (Ed.). *Explanations of Deviance and Control* (3a ed., 1–22). Saline, MI: F.E. Peacock Publishers, Inc.

- Lloyd, C. (2010). *Sinning and sinned against: The stigmatisation of problem drug users*. London: The UK Drug Policy Commission.
- Loredo, José Carlos; Sánchez-Criado, Tomás; i López, Dani (eds.) (2009). *¿Dónde reside la acción? Agencia, Constructivismo y Psicología*. Universidad de Murcia: Servicio de Publicaciones.
- Luhmann, N. (1998). *Sociología del riesgo*. Univ. Iberoamericana de México: Ed. Triana.
- Lupton, D. (1993). Riesgo como peligro moral: las funciones política y social del discurso del riesgo en salud pública. *International Journal of Health Services*, 23 (3), 425-435.
- Lupton, D. (1999). *Risk*. Abingdon: Routledge.
- Lupton, D. & Tulloch, J. (2002). Life would be pretty dull without risk: Voluntary risk-taking and its pleasures. *Health, Risk & Society*, 4(2), 113-124.
- Mabit J. (2002). Blending Traditions- Using Indigenous Medicinal Knowledge to Treat Drug Adiction. *MAPS*. XII(2), 25-32.
- MacCoun, R. & Reuter, P. (2005). *Drug war heresies*. Cambridge: Cambridge University Press.
- MacDonald, R. & Marsh, J. (2002). Crossing the Rubicon: youth transitions, poverty, drugs and social exclusion. *International Journal of Drug Policy*, 13(1), 27-38.
- Maciulaitis R., Kontrimaviciute V., Bressolle F.M., Briedis V. (2008). Ibogaine, an anti-addictive drug: pharmacology and time to go further in development. A narrative review. *Hum Exp Toxicol*, 27(3), 181-94.
- Maffesoli, Michel (1998). *El tiempo de las tribus. El ocaso del individualismo en las sociedades posmodernas*. México D.F: Siglo XXI., 2004.
- Malins, P. (2004). Machinic assemblages: Deleuze, Guattari and an ethicoaesthetics of drug use. *Janus Head* 7 (1), 84-104.
- Marcos Pérez, E. (2011). *Competencia de interacción con el alcohol en adolescentes: efectos de una e-intervención*. Almería: Editorial Universidad de Almería.
- Marcus, G. & Saka, E. (2006). Assemblage. *Theory, Culture & Society*, 23(2/3), 101-106.
- Martínez Oró, David Pere (2010). Lo normal y lo desviado en los consumidores de drogas. *Actas del X Congreso de Sociología Española. FES*.
- Martínez Oró, David Pere (2012). *Discursos y subjetividad de los protagonistas del consumo recreativo de drogas ilegales*. Consultat el 27 de juny de 2015. A: <https://scholar.google.es/scholar?oi=bibs&cluster=7876282668115826960&btnI=1&hl=ca>
- Martínez Oró, David Pere (2013). Sense passar-se de la ratlla. La normalització dels consums recreatius de drogues (Tesi doctoral). Universitat Autònoma de Barcelona, Bellaterra.
- Martínez Oró, David Pere & Conde Gutiérrez del Álamo, Fernando (2013). ¿Consumo de drogas o drogas de consumo? La influencia de la sociedad de consumo en los consumos de drogas. Dins de: Martínez Oró, D. P. & Pallarés, J. (eds.), *De riesgos y placeres. Manual para entender las drogas* (39-54). Lleida: Milenio.

- Martínez Oró, David Pere & Pallarés, Joan (eds.) (2013). *De riesgos y placeres. Manual para entender las drogas*. Lleida: Milenio.
- Martínez Oró, David Pere & Pallarés, Joan (2013). Riesgos, daños y placeres. A modo de introducción de un manual para entender las drogas. Dins de: Martínez Oró, D. P. & Pallarés, J. (eds.), *De riesgos y placeres. Manual para entender las drogas* (23-38). Lleida: Milenio
- Maruna, S. & Copes, H. (2005). What have we learned from five decades of neutralization research. *Crime and Justice: A Review of Research*, 32, 221–320.
- Massin, S., Carrieri, M.P. & Roux, P. (2013). De jure decriminalisation of cannabis use matters: some recent trends from France. *International Journal of Drug Policy*, 24, 634– 635.
- Mayock, P. (2005). ‘Scripting’ risk: Young people and the construction of drug journeys. *Drugs: Education, Prevention, and Policy*, 12(5), 349–368.
- McFarlane, C. (2011). On context: Assemblage, political economy and structure. *City*, 14(3/4), 375-388.
- Measham, F., Newcombe, R., & Parker, H. (1994). The normalization of recreational drug use amongst young people in North-West England. *The British Journal of Sociology*, 45, 287–312.
- Measham, F. (2004). The decline of ecstasy, the rise of ‘Binge’ drinking and the persistence of pleasure. *Probation Journal*, 51(4), 309–326.
- Measham, F. & Shiner, M. (2009). The legacy of ‘normalization’: The role of classical and contemporary criminological theory in understanding young people’s drug use. *International Journal of Drug Policy*, 20, 502–508.
- Megías, E. (dir.), Rodríguez, E., Megías, I. & Navarro, J. (2005). *La percepción social de los problemas de drogas en España 2004*. Madrid: FAD.
- Méndez, V. (2001). Aspectos éticos de las políticas de reducción de daños en drogodependencias. Dins de: Grup IGIA. *Gestionando las drogas. Conferencia de consenso sobre reducción de daños relacionados con las drogas: cooperación e interdisciplinariedad*. Barcelona: Publicaciones de Grup IGIA.
- Merton, Robert K. (1948). The Self-Fulfilling Prophecy. *The Antioch Review*, Vol. 8, No. 2, pp. 193-210
- Milanese, E. (2009). *Tratamiento comunitario de las adicciones y de las consecuencias de la exclusión grave. Manual de trabajo para el operador*. México: Editorial Plaza y Valdés.
- Miles, D. R., Van den Bree, M. B., Gupman, A. E., Newlin, D. B., Glantz, M. D. & Pickens, R. W. (2001). A twin study on sensation seeking, risk taking behavior and marijuana use. *Drug and Alcohol Dependence*, 62, 57–68.
- Mill, J.S. (1855). *Sobre la libertad*. Madrid: Alianza, 1996.
- Mishler, E. (1995). Models of narrative analysis: a typology. *Journal of Narrative and Life History*, 5, 87–123.
- Mol, A. (1999). Ontological politics: A word and some questions. Dins de: Law, J. & Hassard, J. (Eds.), *Actor network theory and after* (pp. 74–89). Oxford: Blackwell and the Sociological Review.

- Moore, D. (2008). Erasing pleasure from public discourse on illicit drugs: On the creation and reproduction of an absence. *The International Journal on Drug Policy*, 19, 353–358.
- Moore, D. & Fraser, S. (2006). Putting at risk what we know: Reflecting on the drug-using subject in harm reduction and its political implications. *Social Science & Medicine*, 62, 3035–3047.
- Moore, K., & Measham, F. (2008). It's the most fun you can have for twenty quid: Motivations, consequences and meanings of British Metamine use. *Addiction Research & Theory*, 16, 231–244.
- Mosse, D. (2005). *Cultivating development: An ethnography of aid policy and practice*. London: Pluto Press.
- Mosse, D. (2006). Anti-social anthropology? Objectivity, objection, and the ethnography of public policy and professional communities. *Journal of the Royal Anthropological Institute (N.S.)*, 12, 935–956.
- Mugford, S. (1991). Controlled drug use among recreational users: Sociological perspectives. Dins de: Heather, N; Miller, W.R.; i Greeley, J. (Eds.) *Self control and the addictive behaviours*. Sydney: Maxwell Macmillan.
- Mulder, J., Bogt, T.T., Raaijmakers, Q., Gabhainn, S.N., Monshouwer, K. & Vollebergh, W. (2009). The soundtrack of substance use: Music preference and adolescent smoking and drinking. *Substance Use and Misuse*, 44, 514–531.
- Musto, D. (Ed.). (2002). *Drugs in America: A documentary history*. New York, NY: New York University Press.
- Napoleoni, Loretta. (2005). *Terror Incorporated – tracing the dollars behind the terror networks*. New York, NY. Seven Stories Press.
- National Institute on Drug Abuse (1997). *Drug abuse prevention: What works*. Rockville: National Institute on Drug Abuse (NIDA).
- National Institute on Drug Abuse (2013). Fear of Stigma: Does It Hold You Back? [en línia]. Consultat el 31 de maig de 2015. A: <http://teens.drugabuse.gov/blog/post/fear-stigma-does-it-hold-you-back>
- Neumeier, E.; Miner, M. & Verhoeven, P. (1987). *RoboCop* [Pel·lícula]. Los Angeles: Orion Pictures.
- Newcombe, R. & Woods, S. (2000). *How risky is ecstasy? A model for comparing the mortality risks of ecstasy use, dance parties and related activities*. Liverpool: Centre for Applied Psychology. Consultat el 9 de juny de 2015. A: <http://www.drugtext.org/Dance/party-drugs-clubbing/how-risky-is-ecstasy-a-model-for-comparing-the-mortality-risks-of-ecstasy-use-dance-parties-and-related-activities.html>
- Nietzsche, F. (1887). *La genealogia de la moral*. Madrid: Alianza Editorial, 2008.
- Nutt, D., King, L. & Lawrence, Ph. (2010). Drug harms in the UK: a multicriteria analysis. *The Lancet*, 376 (9752), 1558-1565.
- Obradovic, I. (2010). La réponse pénale à l'usage de stupéfiants. *Tendances (OFDT)*, 72.
- Oksanen, A. (2013). Deleuze and the Theory of Addiction. *Journal of Psychoactive Drugs*, 45 (1), 57–67.

- O'Malley, P. & Valverde, M. (2004). Pleasure, freedom and drugs: The uses of 'pleasure' in liberal governance of drug and alcohol consumption. *Sociology*, 38, 25-42.
- Organització Mundial de la Salut (1948). *Official Records of the World Health Organization*, N° 2. [en línia] Consultat el 9 de juny de 2015. A: http://whqlibdoc.who.int/hist/official_records/2e.pdf
- Organització Mundial de la Salut (1978). *Informe de la Conferencia Internacional sobre Atención Primaria de Salud: Declaració d'Alma-Atta*. [en línia] Consultat el 27 de juny de 2015. A: www.psi.uba.ar/academica/carrerasdegrado/psicologia/sitios_catedras/obligatorias/065_salud1/material/archivos/documentos/declaracion_de_alma_%20atta.pdf
- Organització Mundial de la Salut (1981). *Global Strategy for Health for All by the Year 2000* [en línia]. Consultat el 9 de juny de 2015. A: <http://whqlibdoc.who.int/publications/9241800038.pdf>
- Organització Mundial de la Salut (1986). *Carta de Ottawa para la promoción de la salud*. [en línia] Consultat el 27 de juny de 2015. A: <http://www1.paho.org/spanish/HPP/OttawaCharterSp.pdf>
- Organització Mundial de la Salut (1997). WHO Drug Information. Series Núm 17 Geneva: World Health Organization. Dins de: Hawks, D. Scott, K. i McBride, N. (2002). *Prevention of psychoactive substance use*. Perth: National Drug Research Institute.
- O'Shea, A. (2002). Desiring desire: How desire makes us human, all too human. *Sociology*, 36, 925-940.
- Oxford University Press (2010). *Oxford Dictionary of English (3 ed.)* A: <http://www.oxforddictionaries.com>
- Palamar, J., Ompad, D. & Petkova, E. (2014) Correlates of Intentions to Use Cannabis among US High School Seniors in the Case of Cannabis Legalization. *Int J Drug Policy*, 25(3): 424-435.
- Pallarés, J. & Feixa, C. (2000). Espacios e itinerarios para el ocio juvenil nocturno. *Revista de Estudios de Juventud*, 50, 23-41.
- Parés, Òscar. (2013). La genesis de la reducció de riscos. Un antidoto al canibalismo simbólico. A Martínez Oró, D. P. & Pallarés, J. (eds.), *De riesgos y placeres. Manual para entender las drogas* (71-88). Lleida: Milenio
- Parés, Òscar & Bouso, José Carlos (2015). *Hacer de la necesidad, virtud. Políticas de drogas en Cataluña, de la acción local hacia el cambio global*. New York: Open Society.
- Parker, H., Aldridge, J., Measham, F. & Haynes, P. (1998). *Illegal leisure. The normalization of adolescent recreational drug use*. London: Routledge.
- Parker, H., Williams, L. & Aldridge, J. (2002). The normalization of "sensible" recreational drug use: Further evidence from the North West England longitudinal study. *Sociology*, 36(4), 941-964.
- Paškulin R., Jamnik P., Danevčič T., Koželj G., Krašovec R., Krstić-Milošević D., Blagojević D., Štrukelj B. (2012). Metabolic plasticity and the energy economizing effect of ibogaine, the principal alkaloid of *Tabernanthe iboga*. *Journal of Ethnopharmacology*, 143 (2012) 319-324.
- Pennay, A. & Moore, D., (2010). Exploring the micro-politics of normalisation: narratives of pleasure, self-control and desire in a sample of young Australian 'party drug' users. *Addiction Research and Theory*, 18 (5), 557-571.

- Peretti-Watel, P. (2003). Neutralization theory and the denial of risk: some evidence from cannabis use among French adolescents. *British Journal of Sociology*, 54(1), 21–42.
- Pilkington, H. (2007a). Beyond ‘peer pressure’: rethinking drug use and ‘youth culture’. *International Journal of Drug Policy*, 18, 213-224.
- Pilkington, H. (2007b). In good company: risk, security and choice in young people’s drug decisions. *The sociological review*, 55 (2), 373-392.
- Plan Nacional Sobre Drogas (2002). *Campaña 2002: "Piensa por ti"*. Consultat el 11 d’abril de 2015. A: <http://www.pnsd.msssi.gob.es/Categoria3/prevenci/areaPrevencion/campanas/piensaporti.htm>
- Plan Nacional Sobre Drogas (2003). *Campaña 2003: "Abre los ojos, las drogas pasan factura"*. Consultat el 11 d’abril de 2015. A: www.pnsd.msssi.gob.es/Categoria3/prevenci/areaPrevencion/campanas/pasanfactura.htm
- Plan Nacional Sobre Drogas (2006). *Campaña 2006. Prevención del consumo y adicción a cannabis y cocaína: "Drogas. Hay trenes que es mejor no coger"*. Consultat el 11 d’abril de 2015. A: <http://www.msssi.gob.es/campanas/campanas06/drogas.htm>
- Plan Nacional Sobre Drogas (2013a). *Encuesta sobre uso de drogas en Enseñanzas Secundarias en España (ESTUDES), 1994-2012*. Madrid: MSSSI, Gobierno de España.
- Plan Nacional Sobre Drogas (2013b). *Campaña 2013: "No arruines tu vida" Movimiento por la paz*. Consultat el 11 d’abril de 2015. A: <http://www.pnsd.msc.es/prensa/pdf/2013/50713.pdf>
- Plan Nacional Sobre Drogas (2015). *Prevención, asistencia y reinserción*. Consultat el 8 de juny de 2015. A: www.pnsd.msc.es/Categoria3/prevenci/areaPrevencion/home.htm
- Real Academia Española (2014). *Diccionario de la lengua española (23ª ed.)*. A: <http://buscon.rae.es/drae>
- Rementeria, I. (2001). *Prevenir en drogas, paradigmas conceptos y criterios de intervención*. Santiago de Chile: CEPAL.
- Rhodes, T. (2009). Risk environments and drug harms: A social science for harm reduction approach. *International Journal of Drug Policy*, 20, 193–201.
- Ritter, A. & Cameron, J. (2006). A review of the efficacy and effectiveness of harm reduction strategies for alcohol, tobacco and illicit drugs. *Drug and Alcohol Review*, 25, 611–624.
- Rhodes, T., & Coomber, R. (2010). *Qualitative methods and theory in addictions research*. In P. Miller, & J. Strang (Eds.), *Addiction research methods*. London: Wiley.
- Rhodes, T., & Moore, D. (2001). On the qualitative in drugs research: Part one. *Addiction Research & Theory*, 9(4), 279–297.
- Robertson, E., David S. & Rao, S. (2004). *Cómo prevenir el Uso de Drogas en los Niños y los Adolescentes*. Bethesda (Maryland): NIDA.
- Rodríguez San Julián, E. (2010). Sin riesgos no hay beneficios: una lectura en el contexto de los consumos de drogas. Dins de: Romaní, O. (coord.), *Jóvenes y riesgos. ¿Unas relaciones inevitables?*(123-131). Barcelona: Bellaterra.

- Rodríguez, E., Ballesteros, J. C., Megías, I. & Rodríguez, M. A. (2008). *La lectura juvenil de los riesgos de las drogas: del estereotipo a la complejidad*. Madrid: FAD/Caja Madrid.
- Romaní, O. (2003). Prohibicionismo y drogas, ¿un modelo de gestión social agotado?. Dins de: Bergalli, R. (coord.), *Sistema penal y problemas sociales (429-450)*. València: Tirant lo Blanch.
- Romaní, O. (1999). *Las drogas. Sueños y razones* (2ª edició). Barcelona: Ariel, 2004.
- Romaní, O. (coord.) (2010). *Jóvenes y riesgos. ¿Unas relaciones ineludibles?* Barcelona: Bellaterra.
- Romaní, O. (2010) De jóvenes y riesgos, algunas propuestas teóricas. Dins de: Romaní, O. (coord.) (2010). *Jóvenes y riesgos. ¿Unas relaciones ineludibles?* Barcelona: Bellaterra.
- Romaní, O. (2013). Reducción de daños y control social, ¿de qué estamos hablando? Dins de: Martínez Oró, D. P. & Pallarés, J. (eds.), *De riesgos y placeres. Manual para entender las drogas* (103-116). Lleida: Milenio.
- Room, R., Fischer, B., Hall, W., Lenton, S. & Reuter, P. (2010). *Cannabis policy: Moving beyond stalemate*. Oxford [England], New York: Oxford University Press.
- Ruiz Olabuénaga, J.I. (1996). *Metodología de la investigación cualitativa*. Bilbao: Universidad de Deusto, 2012.
- Salvador, T. & Martínez, I.Mª. (2000). Marcos teóricos y su desarrollo en el ámbito preventivo. Dins de: Grup IGIA. *Contextos, sujetos y drogas: un manual sobre drogodependencias*. Madrid: Ajuntament de Barcelona y FAD.
- Sandberg, S. (2009). A narrative search for respect. *Deviant Behavior*, 30, 487–510.
- Sandberg, S. (2012). Is cannabis use normalized, celebrated or neutralized? Analysing talk as action. *Addiction Research and Theory*, 20(5), 372–381.
- Scarscelli, D., Altopiedi, R., Dameno, R. & Verga, M. (2012). Does fear of sanctions or sanctions discourage drug use? The point of view of a sample of illegal drug users in Italy. *Drugs: education, prevention and policy*, 19(6), 484–494.
- Seddon, T. (2010). *A history of drugs: Drugs and freedom in the liberal age*. Abingdon: Routledge-Cavendish.
- Seddon, T. (2011). What is a problem drug user? *Addiction Research & Theory*, 19, 334–343.
- Sendak, Maurice (1963). *Allà on viuen els monstres*. Pontevedra: Kalandraka, 2000.
- Sepúlveda, M. & Romaní, O. (2013). Conceptualización y políticas de la gestión del riesgo. A Martínez Oró, D. P. & Pallarés, J. (eds.), *De riesgos y placeres. Manual para entender las drogas* (89-102). Lleida: Milenio.
- Serres, Michel (1994) *Atlas*. Madrid: Cátedra, 1995.
- Shewan, D., Dalgarno, P. & Reith, G. (2000). Perceived risk and risk reduction among ecstasy users: the role of drug, set, and setting. *International Journal of Drug Policy*, 10(6), 431–453.

- Schnuer, G. (2013). Pleasure and excess: Using Georges Bataille to locate an absent pleasure of consumption. *Addiction Research and Theory*, 21(3), 258-268.
- Torjman Sherri, R. (1986). *Preventing in the drug field. Essential concepts and strategies*. Toronto: Addiction Research Foundation.
- Shildrick, T. (2002). Young people, illicit drug use, and the question of normalization. *Journal of youth studies*, 5 (1), 35-48.
- Shildrick, T. (2006). Youth culture, subculture and importance of neighbourhood. *Nordic journal of youth research*, 14(1), 61-74.
- Shiner, M. (2009). *Drug use and social change. The distortion of history*. London: Palgrave Macmillan.
- Shiner, M. & Newburn, T. (1997). 'Definitely, maybe not': The normalisation of recreational drug use amongst young people. *Sociology*, 31, 511-529.
- Shiner, M. & Measham, F. (2009). The legacy of 'normalization': The role of classical and contemporary criminological theory in understanding young people's drug use. *International Journal of Drug Policy*, 20, 502-508.
- Singer, E.O. & Schensul, J.J. (2011). Negotiating Ecstasy Risk, Reward, and Control: A Qualitative Analysis of Drug Management Patterns Among Ecstasy-Using Urban Young Adults. *Substance Use & Misuse*, 46, 1675-1689.
- Smith, B., Thurston, M. & Green, K. (2011). Propinquity, sociability and excitement: exploring the normalisation of sensible drug use among 15_16-year-olds in north-west England and north-east Wales. *Journal of youth studies*, 14 (3), 359-379.
- Soller, B. & Lee, J.P. (2010). Drug-intake methods and social identity: The use of marijuana in blunts among Southeast Asian adolescents and emerging adults. *Journal of Adolescent Research*, 25, 783-806.
- Strauss, A. L. (1987). *Qualitative analysis for social scientists*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Sykes, G. M. & Matza, D. (1957). Techniques of Neutralization: A Theory of Delinquency. *American Sociological Review*, 22(1), 664-670.
- Szasz, Thomas. (1977). *The Theology of Medicine*. New York: Harper & Row Publishers.
- Thomasius, Chr. (1994). *Fundamentos del Derecho Natural y de gentes*. Madrid: Tecnos.
- Tirado, Francisco Javier & Domènech, Miquel (1998). Sobre extituciones: reflexiones críticas para la psicología social de las instituciones. *Revista Universidad de Guadalajara*, 11, 43-51.
- Tirado, Francisco Javier & Domènech, Miquel (2001). Extituciones: del poder y sus anatomías. *Política y Sociedad*, 36, 191-204.
- Tirado, Francisco Javier & Domènech, Miquel (2005). Asociaciones heterogéneas y actantes: el giro postsocial de la Teoría del Actor-Red. Dins de: *AIBR. Revista de Antropología Iberoamericana, Ed. Electrónica*. Núm. Especial. Noviembre-Diciembre 2005. Madrid: Antropólogos Iberoamericanos en Red.

- Tirado, Francisco Javier & Domènech, Miquel (2009). El problema de la agencia en la Psicología Social: Retos y perspectivas. Dins de: Loredó, José Carlos; Sánchez-Criado, Tomás; & López, Dani (eds.) *¿Dónde reside la acción? Agencia, Constructivismo y Psicología* (237-262). Universidad de Murcia: Servicio de Publicaciones.
- Tirado, Francisco Javier & Domènech, Miquel (2013). Extitutions and security: movement as code. *Informática na Educação: teoria e prática, Porto Alegre, 16*, p. 123-138.
- Tirado, Francisco Javier & Mora, Martín (2006). *Cyborgs y extituciones: nuevas formas para lo social*. México: Universidad de Guadalajara.
- Tracy, S.W. & Acker, C.J. (Eds.). (2004). *Altering American consciousness: The history of alcohol and drug use in the United States, 1800–2000*. Amherst and Boston, MA: University of Massachusetts Press.
- Transform Drug Policy Foundation (2015). *Count the Costs of the War on Drugs*. Consultat el 8 de juny de 2015. A: www.countthecosts.org/blog/full-range-count-costs-briefings-now-available-spanish
- Tulloch, J., & Lupton, D. (2008). *Risk and everyday life*. London: Sage.
- Urry, J. (2007). *Mobilities*. Cambridge: Polity.
- Usó, J.C. (2013). Políticas de drogas en España. Dins de: Martínez Oró, D. P. & Pallarés, J. (eds.), *De riesgos y placeres. Manual para entender las drogas* (55-70). Lleida: Milenio.
- Vanyukova, M., Tartera, R., Kirillova, G., Kiriscia, K., Reynolds, M., Kreek, M.J., Conway, K., Maher, B., Iacono, W., Bieruth, L., Neale, M., Clark, D. & Ridenour, T. (2012). Common liability to addiction and 'gateway hypothesis': Theoretical, empirical and evolutionary perspective. *Drug Alcohol Depend*; 123, 53–17.
- Valentine, K. & Fraser, S. (2008). Trauma, damage and pleasure: Rethinking problematic drug use. *The International Journal on Drug Policy*, 19, 410–416.
- Valverde, M. (1998). *Diseases of the will: Alcohol and the dilemmas of freedom*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Velasco, H., Díaz de Rada, A., (1997). *La lógica de la investigación etnográfica. Un modelo de trabajo para etnógrafos de la escuela*. Madrid: Trotta, 2009.
- Virilio, P. (2007). *Speed and Politics*. San Francisco: Semiotext(e).
- Vitellone, N. (2011). Contesting compassion. *Sociological Review*, 59(3), 579–596.
- Vitellone (2013). The empirical war on drugs. *International Journal of Drug Policy*, 24, 182– 188.
- Weinberg, D. (2011). Sociological perspectives on addiction. *Sociology Compass*, 5(4), 298–310.
- Weinstein, N. D. (1980). Unrealistic optimism about future life events. *Journal of Personality and Social Psychology*, 39, 806–820.
- Wilkins, C. & Sweetser, P. (2012). Criminal justice outcomes for cannabis use offenses in New Zealand, 1991–2008. *International Journal of Drug Policy*, 23, 505–511.

- Wilton, R. & Moreno, C. M. (2012). Critical geographies of drugs and alcohol. *Social & Cultural Geography*, 13(2), 99–108.
- Zindberg, N. (1984). *Drug, set and setting: The social bases of controlled drug use*. New Haven: Yale University Press.
- Zuckerman, M. (1979). *Sensation seeking: Beyond the optimal level of arousal*. Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum.